

הקדמת המחבר לבי לחוקקי ישראל המתנדבים בעם להשמיע במרום קולם.
ללמד את בני יהודה קסת מכתב אלהים. תרות על לוחות השמים והארץ וכל צבאם.
שנות שנתו בשמים פיהם ועל אל אלים ידבר נפלאות. ועל צבא מרום במרום.
אשר צפוני טמוני כל בראי מעלה אין די באר. ולא תמלא אונן משמוע יחדיו למשפט
נקרה.

ולפני התגלע אריכה את הסגנים לאמר אליהם מי שם פה לאדם. או מי נתן לחשבי בינה
נדבר סתר יראה המביט אל האלהים ופועל כפיו יושב בסדר עליון ל מי שנת בטוחות
לחקמה אל ארש עיפתה כמו אנפל.

היכול תפל ליגש אל הערפל. אם נראה יושב בארץ צלמנת ובאין עינים אליו נגששה?
לולי האמנתי לראות מעשים אשר לא יעשו.

אם יוכל איש לבקש דעת וחסבון והיו כל דבריו אמת וצדק אשר יאמר כי הוא זה ולא
יחטיא. גם אני אבחר במעלליהם ושכנתי בתוכם היינו לעם אחד ושפה אחת לכלם.

אולם לא שנה לאנוש עלי ארץ ביום ההוא אבדו עשתונותיו. עמו אנכי בצורה.

כי לכל העם בשגגה אל אודות הדעה הגדולה הזאת עמוקה משאול ועוצר רחם באוצרות
תהומות. יסתבל החוקר תפר האביונה ובטלו הטוננות.

מהררי נמרים וממעונות. על שגיונות וכשרון לא יוכל להמנות: ותשאני רוח ללמד
עליהם יושר וזכות.

כי אל דעות ה' ומעשה ידיו נכספה וגם פלטה רוח האדם העולה היא למעלה. ונפשו לא
תשבע מן האנשר הסמוי מן העין.

אם תשים אשם נפשנו בחיים האומללים האלה ניכפר להם אדם עפר מן האדמה. בשמים
כסה פניו ובשמים יעופף וישתוקק אל הנסתרות.

ואף כי הרחק מאד מאדם במסילות הפושפלות ההנה גרים ותושבים. מעשה חושב עשה
אותם קרובים.

שם גברו העם המתאווים לדעת לעות את יצר פח לעשות חיל. שמחים לעד לעולם
להתבונן במנפלא.

ישישו כי ימצאו גבר אשר לבבו פונה לחשוב מחשבות לתת לאיש פדרכיו. משכיל
לענות קול דרף איש אשר בעיניו וינוחו עליו סרעפי כליותיו.

מוצאיו ומובאיו וכל שירותיו. להודיע לפני אדם גבורותיו: אם פן איפה נשבעת
נאקיימה אם לא זאת אעשה לאסוף ולכנוס חדשים מקרוב הן קול חדש תחת השמש
מתוק מדבש.

אשר שמנה לחמו מפתבג המלך ויין משתיו. אחרתי אלגטה באמרים אחרתי הכשרים
דרף טובה היא ישרה בעיני.

ואוסיפה לה פהנה וכהנה מאשר יקר בעיני נארא בתלומי. פי רוח מלפני יעטוף ונפשי אותה לקול צללו שפתי לבלתי לכת אחרים הבותרים דברי קהלת בעלי אסופות אם טוב ואם רע.

שמתי פני פחלמיש להוציא דבר לפני האלהים. והנה צדק אזור מחני. והאמונה יעירו ויעוררו את האהבה. יחדיו ירצו ילדיהם יהיו לאגודה אחת ולא ילמדו עוד מלחמה.

על כן תפוג תורה יפנו יחדיו על שפתי תבטח וגם תוכל לחזות בנועם תקירות הטבע והדת ניתנה. והיו לאחדים בידיה כי תשמור את דברי התורה צנה לנו משה לא יחסר כל ביה, ומאמריה טובים ונכוחים.

לא יבצר מהם כל אשר יזמו לעשות כל החכמים היושבים ראשונה במלכות התקירה ויתרון דעת החכמה. לעשות בכל מלאכת מחשבת:את האלהים.

איני ירא מצחות האנשים הנאנחים והנאנקים המתקדשים והמטהרים אל הגנות והבזיון. מזמרים הבלי שוא דברי נרגן כמתלחמים.

קשת וכידון יחזיקו ויזכרו את לשונם להלמות עצמלים וחוכרי חקר לרבים אשר עדן לא היה. לאמר ראה זה חדש הוא השליכהו ארצה ודעותיהם נרה הלאה כי חדשו. ירוק ה' לזבוב ולדבורה אשר אלה לו מרה פלענה. ימס את לבב אחיו כלכבו.

פי הנני בא מבשר ואומר לזורעי ברנה בניעת אפם אשר ישלטו המה בשונאייהם. ואם את עצמי ואת יגיע כפי ישנה פנחש סילון ממאיר וקוץ מונד הסנה בוער באש השנאה והסתרות.

הם לדומם יארבו. לו ירעו ולו ישחיתו יער פרמילו לנדום עליו גרון לשונם אז טוב לו. פי נחלי בליעל יבעטוהו וירוממוהו בקהל עם אשר לתתי לו בצורה נבזה בעיני לא אמאס: גם היום מרי שחי ידי פבדה פי יד אלוה נגעה פי רוחי חיבלה ועל עפעפי צלמנות ולא סדרים.

ישיחו פי יושבי צער נגינתם כל היום. אני הגבר ראה עני לתהו ואבל חליתי ימי פלו ושנותי באנחה.

ויהיו חיי צרה. מה פחי כי איחל והחכמה מאזו תבוא? חנוני חנוני אתם רעי ומיודעי. ואל תבואו במשפט להוכיח במישור ללצון אמרי פי. והתורה והמצנה אשר כתבתי בעבור תהיה לי למשיב נפש ורעיון רוח.

ויברגז רחם תזכורו. להחיות לב נדכאים ורוח שפלים.

ועתה אלהינו הננו גברים חתים ונכשלים, מודים אנחנו לה ומהללים: כללי המחקר כללים במחקר נטושים. נזכרים ונעשים בשמים החדשים: ובתי הנפש והלחשים. כליל לאישים. ולפניהם הנגשים.

ראשית בקורי כל מהחכמה והמדע בכל חכמה שתהיה במושפלות אין מופת צודק להתחלופיה ובמה שישם בראשיתה למנספם. ואם נכחיש ההנחות ההנה פל מוסדות החכמה יפולו.

זה אות שאין בחכמות מאמר יהיה ראוי לחשוב שיהיה אמיתי בהחלט אין ספק בו. בראשית סי' א'.

לשמנע פלמודים צריף להאמין דברים והנזרות למנספמות בלי ראיה. ואם אין, אין לחכמות מבוא ומפתח בהעלותה ב'.

בתורת משה לבדה מופת חותף ונוצח בראשיתה. בהבדל בזה מכל שאר החכמות שכליות וטבעיות.

בראשית ד'. תחת השמש אין חכמה ואין תבונה לאדם במושפלו' ולא בחקירות הטבע מאומה שם ב' נאה לדרוש ולחקור במעשי אלהים עם פי ידענו בבירור שלא נגיע עד תכלית המכונן פי ראוי להטריח שכלנו בנראות ובנפלאות ה'.

אף פי השכל ענין רע נתן האלהים לבני אדם לענות בו בראשית ג'. שלח י"ד.

החוקר לא יסתפל בחקירה שהיא על גדר שכלו. פי זאת תביאנו להיות נפגע או לקצין בנטיעות האמונה.

בראשית נ"ה. טוב שלא לבקש דבר נעלם מלומר אחר הלימוד איני יודע הטעם, וי"ל ד'.

לברוח אל טעם נסתר ואל סגולת הדברים השתיקה יפה מהדיבור. בראשית מ"א.

המאמין לדעת הפל סכל ופתי. ולא יחכם אלא מי שיפיר עצמו שאינו יודע.

ברכה ה'. לא יתן ה' חכמה באדם.

אם לא היתה ממנה בו בתחלה. וכן העושר.

תולדות ד'. איש עשיר על הרוב לא יחכים שאין התורה מצויה אלא בדלים ואתחנן ב'.

הסכל ופתי יצליח במחשבתו ובחיים צלולים יחנה כל ימי הבלו. ואיש משפיל וחוקר בדעתו צרות צרורות על שכמו וראוי שישא עליו עול סבלם.

בראשית נ"ח ס"א. הידיעה בידע היא אחת בעבר ובעתיד.

ולא תשפנה אלא בדבר הידוע. בגדר הזמן כפי מה שהוא שלח ג'.

ידיעת חלק מהדבר תורה חסרון בידע. שאינה מתפשטת ידיעתו אלא נגד החלק ולא עד הפל.

וי"ל ח'. כל העולם חי וידע ומשפיל בוראו.

נה ט"ו.

אין אדם כותב על הספר ובדיו שלא יחטיא את לשונו במקצת. ואויל מחריש לבדו לא יטעה מעולם בשפתיו.

וַיִּלְךָ י"ג. מֵהַשֵּׁם הַשֵּׁם הוּא קוֹל מוֹרָה טָבֵעַ וְעֲצָמוֹת הַדָּבָר הַנּוֹדֵעַ.
אוּ עַל שֵׁם מְאֻנָּע קָרָה לוֹ לְקוֹרָא בְּדָבָר בְּרֵאשִׁית נ"ד. תְּקִירוֹת הַטָּבֵעַ הַתְּחִלּוֹת הַגְּשָׁמִים
הַתְּחִלּוֹת הַטָּבֵעַ חֲנוּמָה צוּרָה וְהַעֲדָר חֲדָשִׁים אֲרִסְטוֹ הֵם הֵבֵל וְרַעֲיוֹן רוּחַ.
בְּרֵאשִׁית ז'. כָּל הַהֲנוּיָה וְהַהֲפֹסֵד שְׂבָגוּפִים בָּאִים מְרוּב אוּ מוּעֵט הַתְּנוּעָה שְׂבָעֲצָמִיהֶם
וּמְמַנָּה לְבַד תִּשְׁתַּנָּה צוּרַת דָּבָר מְדָבָר.
וְאִין הֶפְרֵשׁ בְּחֻמָּר. בְּרֵאשִׁית ט'.

הַהוּוִים מְחֻנְפָּרִים מְעַצְמִים דְּקִים וְהַרוּחַ בָּהֶם יְחַדֵּשׁ הַתְּנוּעָה בְּעֲצָמִיהֶם אִם לְהַרְבּוֹת וְאִם
לְהַמְעִיט. כְּפִי הַרְחַקְתֶּם מִן הַשֵּׁמֶשׁ הַמְנִיעַ וּמְרַחֵב חֲלִיּוֹתֵיהֶם.
בְּרֵאשִׁית י'. אִין יִכְוֹלַת לְחַלֵּק עוֹד הַעֲצָמִים הַדְּקִים שְׂבָכָל גֶּשֶׁם לְרוּב דְּקוּתָם.
בְּרֵאשִׁית ל"ב. כְּשִׁינּוּחוֹ הַעֲצָמִים הַדְּקִים מְתַנּוּעָתָם תְּחַבְּרוּ זֶה בְּזֶה מִקְשָׁה אַחַת.
וּמְנִיעַ חֻזַּק כְּדָאִי לְכּוֹזְרִים וּלְהַתֵּר אֲגוּדַת חֲבָרְתָם כְּפִי יִכְלֹתוּ. שֵׁם ל"ו.
מִכָּל גּוּף וְגוּף יִשְׁתַּרְגּוּ עֲצָמִים דְּקִים סְבִיב סְבִיב וַיִּלְכוּ הַלִּיף וְחֲסוֹר עַד לְמַרְחוּק. וְאֵלוֹ הֵם
טַעַם וְסִבָּה לְכָל הַמְתַּרְגְּשׁוֹת בְּעוֹלָם מְחוּשׁ הַרְאוֹת.
רִיחַ.

וְהַטַּעַם. וְכִיּוֹצֵא.

תְּנִיעֵ. ג'.

ד'.

ז'.

רְאָה ג'.

תְּנוּפָה הַמְּסַבֶּכֶת שְׁנוּי הַצּוּרוֹת וְהַתְּמוּנוֹת בְּדָבָרִים הִיא הַתְּנוּעָה הַסּוֹבּוֹבִית בְּעֲצָמִים
הַמְּחַמְמָת. אֲבָל תְּנוּעַת הַחֲלָקִים הַמְּחֻנְפָּרִים לְפַעְמִים תְּקַרֵּר וְתַצְנֵן.
בְּרֵאשִׁית יא. תְּנוּעַת הַעֲצָמִים בְּיוֹתֵר מְגַלְגֵּל הִיא תְּצוּר צוּרַת אֵשׁ.
וְאִם כְּשִׁלְשֵׁלַת תְּבִיא הָאוֹר. שֵׁם י"ב.

כָּל מְתַנּוּעֵעַ יִתְעַסֵּק לְהַנִּיעַ הַגּוּף הַסְּמוּךְ אֵלָיו בְּדַמּוּתוֹ בְּצַלְמוֹ כְּאִשֶּׁר יִגְבֵּר בְּכַח עָלָיו.
וַיֵּאָנּוּהָ עַל הָרוּב זֶה בְּאֵשׁ לְעֻנְצָם תְּנוּעָתוֹ.

וְגַם הָאוֹר וְהַמֵּים אִם יִרְבּוּ בְּכַמּוּתָם עַל זוּלְתָם. לְכֵן כְּאִשֶּׁר הָאֵשׁ יֵאָחֲזוּ בְּגִשְׁם וַיִּבְעִירוּ.
אַחֲרֵי הַפָּרֵד עֲצָמֵי הַגְּשָׁם זֶה מִזֶּה מִכֹּחַ הָאֵשׁ יִקְנוּ תְּנוּעַת הָאוֹר הַסּוֹבֵבְכֶם בְּכַמּוּת רַב. וְעַל
כֵּן יִתְעַלֵּם הָאֵשׁ בְּתוֹךְ הָאוֹר.

שֵׁם.

להאמין שיתחברו הגשמי מעצמים דקים כדברי המחקר החדש טוב וישר להעמיק בשכלינו אמונת הי"ת. ולא כדברי הראשונים החושבים שהכחשת צורות ארסטו תבלבל האמונה.

נירא ט"ו. האזינו ב'.

כל העדר ההוניה רע. והשנות הדברים מזה לזה טוב מאד לשלמות העולם. בראשית ל'. אין דבר מת תחת השמש.

נירא ט"ז. מהגשמים מכל גוף וגשם יתפרדו עצמי דקים סביב חוצה למרחק גדול. ולא יעכב התפשטותם אלא גוף עב לא יוכלו עבךר בחוריו אלא בהתעקמם ואבדם את ישר הלוכס. ועל כן לא נראה גשם אחר גשם אחר בראשית כ'. כל הגשמים שבעולם במלחמה תדירית. זה יגרש את זה. וזה יכריס את זה. שם מ"ג.

מהתנועה תנועה המביאה שנוי בצורות היא התנועה הסובובית בעצמי דקים. והיא המחממת.

אבל תנועת החלקים תקורר. בראשית י"א.

המרכבה בתנועה עצמיו יותר נפרדים. והמעט יותר מחוברים.

ומניע חזק פדאי לפזרם כפי יכלתו ולהניעם יותר בראשית ל"ד. ל"ו.

תנועת עצמי האש יותר מגלגל והסודות למטה הולכים ומתמעטים בה. עד התקרבתם אל הקו הישר שהוא סוף ההתנועות ומדרגת השלונה.

שם ל"ח.

כל הקל מחבירו יעלה מעלה והפכד ירד. והטעם פי התנועה יותר ירחיב גלגלו ויכה בחזק על הקשה ושאנו מתנועה כ"כ ויורידנו.

והוא יקרא קל ממנו שם מ"ב. כל הנבראים יפצירו לקיים תנועתם הטבעית הראויה להם כפי צורתם.

לפיכך כל הקרב הקרב אל השמש ירבה בתנועה והרחוק ימעט, שם ל"ג. הצומח יותר מתנועה ובעל רוח מהדומם, ובעלי חיים באדמה יותר ממנו.

והעופות ודגי הים יותר מהם. אמנם האש פלו רוח ותנועה.

שם כ"ט.

העמל והגייעה תסבב החום, כי אין עמל אלא בתנועה והיא תרחיב העצמים ותניעם יותר ממה שהיו. על כן המתחמם יקנה גוון אדום בבשרו ובמראה עיניו להתקרבו אל גוון האש, תולדות ב'.

רוח בשר הברואים חבור מעצמים דקים בעלי תנועה רבה, והרוחות שבמות נסעו ויגיעו העצמים שבדם. עד שיתהלכו אל האבר שגזרו שיתנועע.

נח ט"ו, וישב ט'. הפחד יתהנה מהסגר חדרי הלב ומרוצת הרוחות שפאייברים אליו לעזרו, ובהפך השמחה בפתחת הלב ומרוצת הרוחות שבו לצד חוץ למול הדבר המשמח, וכשתהיה התנועה הזאת בחונק עצום אפשר שימות האיש שהוא מעזיבת הלב ותנועתו בלי סדר.

ויגש ב'. רוב הפשעים יסובבו מן הבטלה כי הרוחות שבדם אם לא ישועבדו וינקשו לאיזו פעולה תתנועענה מאליהן אל רצונם להרע ולהשחית פתאום וטבע חמרם.

תשא ב', הדמיון פועל מאד במחשבת האדם, עד שייסבב הנוית הדבר בפועל מפת תנועות הרוחות בחונק אל חלק. ויוליכו עצמי האבר שהוא בתנועה פרטית תפעול הדבר הנחשב בו.

נשא ג', הרוחות שבאדם אם יתעמלו הרבה בתנועות משונות יחלוהו ואפשר שימות מבלבול התנועות, אמנם בתנועה אחת שנה אף אם רבה היא יורגלו הרוחות בה ותשוב להם לטבע: אחרי מות ו'.

אל מקום אשר יתהפכו עצמי האויר בגלגולם שמה יסבו ללכת הגופים הנמצאי' ביניהם ואם יכו בגוף כלפי מטה פטבעם להכות, יורידוהו. ואם נגד טבעם כלפי מעלה יעלוהו.

וכן לכל רוח, עד שינוחו העצמים מתנועתם המוכרחת וישובו כבראשונה, מסעי ב', הזורק אבן או דבר הנקרא כבד באויר יכריח בזריקתו זאת עצמי האויר להתהפך בהפאתם אל מקום הלוח הנזרק.

ובהפאתם עליו יתמידו את מרוצתו, עד פי בהמשך הרינח תכלה התנועה החיצונית המתהפכת ומחזור אל טבעה להכות כלפי מטה. וישוב לירד הדבר על הארץ כשהיה, וזהו הטעם אל הקו המחנך מן הישר והעגול שיצייר בהלוחו הדבר הנזרק.

מסעי ג'. דבר הנזרק בקו שוכב כדמות כדור עופרת בקנה השריפה.

לא יתמיד הלוחו כ"כ כאשר אם נזרקנו בקו עולה מ"ה מעלות על האנפק, כי בקו שוכב לא יכריח אלא עצמי האויר שבסדר אחד אשר הטה באותו קו שוכב, אמנם בקו אלכסוני בן מ"ה מעלות יכריח כל עצמי האויר דרך עלותו בכל הסדרים.

ועל פן ההכרח יהיה חזק ואמיץ ויתמיד יותר. ואחר עלותו מ"ה מעלות ישוב להתמעט עד תשעים.

כי ילכו ויתמעטו העצמים המוכים עד קו הנציב. ואז חוזר ההכרח אל סדר אחד לבדו. מסעי ד'. פכה טעם וסבת קלות המשא כאשר נערים להרים אותו בעץ ארוך נשען על יתד.

והיתד קרוב אל המשא. ויתערה בקלות תנועת צד עץ הארוך פח הנושא הקטן אל משא הכבד כאשר הוכיח גאליאיו"ס, מסעי ה'.

מאמר הפילוסופים שכל מתנועע תנועע מפת מניע אחר שקר. כי יש בעולם השפל מתנועעים מעצמם, ובהם האדם בעל בחירה ורצון ולא יניענו מניע אחר.

האינו ד'. המתנועעים ברצון יתחלקו לג' סוגים.

אם לפעולת הטוב או הרע וזהו האדם, ולמתנועע לפעולת הרע ולא לטוב ואלו הם השדים והרוחות. ולמתנועע לפעולת הטוב לבד ואלו המלאכים האזינו ה'.

יש הפרש רב בין חידוש תנועה מעיקרה, להתפעל איכותה בין רב למעט. נח ל'.

הזמן אינו מדת התנועה והמקום אינו שטח קצרוני מהגוף הסובב בראשית ח'. כל פעולה הפועלת מעצמה אחרי הנוחה פעולותיה תאמרנה פעולות הפועל אותה, בראשית ל"א.

מהחוישים החוש ברוב פעולותיו יסתבל ויכוב, גם בהבנת פעולות הטבע באדם אי אפשר לעמוד, אף אמנם יותר קרוב אל ההשתפלות דבר הנלמד על ידי מעשה מהנלמד מחקירת השכל, בראשית ב'.

אין אנו יודעים לשפוט אלא כפי מראית העין השוגה וטועה על הרוב, נח י"ט, לא ישכיל שכל אנושי דבר שאינו תחת החוש, ולא יאמין טעם בדבר שלא יבינהו, ובשכיל זה יטה אל דרך מעונת ובלתי ישר, ש"ו, ב"ו, יותר מתפעל החוש בהשנות והשליש הדבר אליו, כי בפעם אחת למרוצת תנועת השגה בדבר אפשר שישגי מה שאינו כן באמת.

תשא ט'. מתפעל האדם מדבר הנראה יותר מדבר הנשמע ובכפרט בחלושי הדעת, חקת א'.

לא יכריח אל האמונה דבר הנשמע כמו דבר הנראה, ברכה ט', תועיל הסתרת חוש אהד לפתוח מפתחי חוש אחר, והסומא ישמע יותר מן הפקח, שמות ה', חוש הראות יותר חרוץ מחוש השמע ונראה אל למרחוק יותר ממה שישמע באותו מרחק, ובהפך בהתקרב המוחש אל החוש ישמע יותר ממה שיראה, מקין ב', אופן הראייה כל דבר הנראה יאסף אל תמונה קטנה שפעין ויעשה משולש נקודתו באישון בת עין ותושבתו בדבר הנראה, ולערך הנווית נחשוב הדבר קטן או גדול, אולם נראה הגשם פמות שהוא עד מרחק הגון שיכול האישון לצייר גדולת נקודת המשולש, בראשית כ"א, הדבר הנראה ישלח משולש אל האישון ויתקבץ בה אל נקודה, ומשם יתהפך ויתרחב למשולש אחר הפוך נקודתו בנקודת הראשון ותושבתו בקרום הפנימי מהמוח, ונרא נ', מי האיש שתרחק אישון עינו מקרום מוחו יראה יותר מאשר יגיה לו ריח מעט, ונרא ד', משולש הראייה ישים נקודתו באישון ותושבתו בדבר הנראה, ואלו היה בהפך היינו מסתכלים יותר בנשוא דרך החור הרחוק ממנו מאשר היה קרוב וזהו שקר מטבע הראייה שיחס מרחק הרואה מן החור אל מרחק החור מן הגשם הנראה כיחס אלכסון החור אל אלכסון הדבר הנראה, תזריע ה', אלו משולש הראות יתרחב באופן שהנקודה באישון תתרחב, יראה הרואה למרחוק, ויותר וביותר כל זמן שתתרחב הנקודה, ונרא י"ח, אם משולש הראות יקצר צלע האחד מתבירו יסבב שגגה בראייה, ונאמין הרואה חלק גבוה מחלק, או במקום אחר ממה שהוא, בראשית כ"ג, המסתכל במראה, עצמיו יכו בזכוכית ויחזרו אל עיניו, על כן יראה את עצמו ונאמין היותו מלפנים מן המראה פדמות המרחק שבינו לבינה, בראשית כ"ב, בהתנועע העצמים הדקים שבאוויר בתנועה המאירה פכה יתנועעו ג"כ העצמים היוצאים מן הגופים סביב ואירו גם הם עד שטח הגשם שיצאו ממנו, ושמה יתנועעו תנועתם זאת ויגיעו אל עינינו ויראו לנו תמונת הגשם זורחת, תזריע ג'.

הניצוץ המקור מן העצמים היוצאים מן הגשם טרם יכנס ויגיע אל עין הרואה יעבור דרך גלגל העצמים היוצאים מגשם הרואה.

והואיל והעצמים הים בהתרחקם מן הגוף מתמעטים הולכים ודלים תמיד. על פן הניצוץ הנכנס בהם יתקצר עד שובו אל נקודה בעיון.

כדון הניצוץ העובר מאמצעי נד וצלול אל אמצעי גם ממנו. תזריע ז.

בעבור זה נביט הכוכב סמוך לאנף גדול מאשר נראנו בחצי השמים נטוי על ראשו. ושמה יבעיר מאד יותר מהיותו קרוב לארץ.

כי באמצע הרקיע ישלח ניצוץ זה מצד זה וזה מצד זה ויתקבצו אל נקודה בעברם בחלקת האויר הגס סביב לארץ, באופן שיבעיר מאד. ויתראה לנו קטן מאשר נראנו קרוב לאנף.

כי שמה ישלח ניצוץ בעיקום כלם מצד אחד ויגיעו אל עינינו רחבים ולא בנקודה. באופן שלא יבעיר כל כך ויתראה גדול מערכו.

וזאת תהיה ג"כ סבת הראות העמק והים למרחוק גבוה מהחלק שאצלנו. תזריע ח'.

אלכסון גסות האויר העב הסובב כדור הארץ במרחק מוגבל ארוך יותר בהביטנו לצד מזרח או מערב מהביטנו כלפי מעלה כל חצי אלכסון כדור הארץ. תזריע ו'.

אם יסעו העצמים החוזרים מן הגשם בזווית בת מ"ב מעלות יראו לנו גוון אדמדמ. כאלו שטח הגשם בגוון ההוא.

ואם בזווית יותר מחודד. ירקרק או תכלת.

ובהתקצרו יכהה עוד. כי שטח כל גשם ישמנה באופן התפשטות עצמיו העליונים.

ועל פן תשמנה גם חזרת הניצוץ מזה לזה. וזה טעם לכל הגוונים.

תזריע ד'. מחשבה.

שכל.

וזכירה. רוח בשור הנבראים חבור מעצמים דקים בעלי תנועה רבה ותהלכו בכל האברים דרך העורקים להניעם אל אשר יחפצו.

ובראש וראשון במוח כמלך בגדוד ממנו התנועה אל כל האברים. וישב ט'.

המחשבה נולדת בהצטרף העצמים הים במוח לתמונת הדבר הנחשב. וישב י'.

לא יצוייר בשכל ובחוש הפנימי מה שלא ידע הרוח לחבר. ולא ידע הרוח מה שלא ראה החוש החיצון.

וישב י"א. בהעלותה ה'.

כאשר יחשוב האדם פעמים רבות בדבר ויכריח עצמי הרוח שבמוח להצטרף בתמונת הדבר, ההוא פעמים שלש. תשוב הצורה ההיא במוחו לטבע.

עד שְׁמֵאלֵיהֶם יִתְחַבְּרוּ הַעֲצָמִים לְתַמוּנַת הַדָּבָר בְּנֶקֶל וְזוֹ הִיא הַזְכִּירָה. וְכַשִּׁיטָה מִחֲשֻׁבָתוֹ לְדָבָר אַחֵר יִתְפָּרְדוּ הַעֲצָמִים וְיִתְחַבְּרוּ אֶל תַּמוּנַת הַדָּבָר הַשְּׁנִי וְלִפְיֶכָה אֵין אָדָם חוֹשֵׁב בְּשְׁנֵי דְבָרִים כְּאַחַד.

וְלֹא בְּדָבָר שְׁלֹא רָאָה אוֹתוֹ מִיָּמָיו. וַיֵּשֶׁב י"ב.

שְׁלַח כ"ד. כְּשִׁינּוּם הָאָדָם וְרוּחוֹ בְּהִשְׁקָט וְאֵין מְגִיעוֹ.

מֵאֲלוֹ יִתְחַבֵּר לְתַמוּנַת הַדָּבָר הַמְּוַרְגֵּל. וְזֶהוּ הַחֵלוּם.

וַיֵּשֶׁב י"ג. שְׁלַח כ"ה.

אֵין חֵלוּם בָּא לְאָדָם אֲלֵא מִהֲרֵהוּרֵי לְבוֹ. וְכֵלָם שְׁנֵי יְדָבְרוּ.

אֲמָנָם כְּאֲשֶׁר בָּא בְּדָבָרִים לֹא הִרְהֵר בָּהֶם רְאוּי לְחֲשׁוֹב עָלָיו. מִקֵּץ א'.

הֲרַעַת וְהִשְׁכָּל הוּא אוֹת וּמוֹפֵת לִיתְרוֹן הָאָדָם עַל זולָתוֹ. אוֹלָם לֹא כֵן דָּבָר הַיִּנְצָא מִן הַפְּעוּלוֹת כִּי אֲפָשָׁר שְׁיִתְוַאֲרוּ רַבִּים בּוֹ.

עַל כֵּן הַפְּעוּלָה לֹא תִפּוֹל אֲלֵא עַל דָּבָר פְּרָטִי וְהַכְּלָלִי אֵינּוּ אֲלֵא בְּשִׁכָּל. תִּשְׂא א'.

הַדָּבָר הַתְּלוּי בְּשִׁכָּל תִּהְיֶה הַשְּׁלֵמָתוֹ כְּאֲשֶׁר נַעֲשִׂית פְּעוּלַת הַשִּׁכָּל. כִּי זֹאת הִיא אֲנֹפֶן הַנּוֹנִיתוֹ וְנַעֲשִׂיתוֹ תִּשְׂא ג'.

מִהֲתִבֵּל מִהָעוֹלָם בְּכָלֵל כֹּל הָעוֹלָם חַי יוֹדֵעַ וּמִשְׁפִּיל בּוֹרְאוֹ בְּמַעֲלוֹת גְּפָרְדוֹת כְּפִי הַהֲכָנָה, נַח ט"ז. הָאָדָם גְּבָרָא לְעוֹלָם וְלֹא עוֹלָם לוֹ.

עַל כֵּן רַבּוֹת רַעוֹת וְצָרוֹת יִתֵּן לְשׁוֹכְנֵימ בּוֹ. וַיֵּרָא ה'.

הָעוֹלָם לֹא גְבָרָא אֲלֵא לְכַבוֹד ה'. וְלִסְפָּה רְמָה גְלוּיָהּ אֲצִלוֹ יִתְבָּרַךְ וְלֹא בְּשִׁכִּיל הָאָדָם כְּאֲשֶׁר חָשְׁבוּ קִצַּת מִהֲתוֹרְנִים.

בְּרַכָּה ו'. מִהֵיִסוּדוֹת בְּכָלֵל תְּנוּעַת עֲצָמֵי הָאִשׁ יוֹתֵר מִגְּלָגַל.

הָאִוִיר הוֹלֵךְ וּמִתְמַעֵט עַד חֲצִי גְלָגַל. וְעֲצָמֵי הַמַּיִם מַעֲטִי בְּתַנוּעָה עַד שְׁלִישׁ אוֹ רְבִיעַ גְּלָגַל וְעֲצָמֵי הַיִּבְשָׁה עַד הַקּוֹ הַיִּשָּׁר.

וְכִכָּה יִתְעַכֵּב סְבוּב הָאָחַד כְּסְבוּב הָאֵחֵר כֵּלָם בְּזִמָּן אַחַד תְּנוּעַת הָרַב כְּתַנוּעַת הַצָּעִיר. בְּרֵאשִׁית ל"ח.

אִם עֲצָם מַעֲצָמֵיהֶם יִכָּשֶׁל בְּגִלְגוּלוֹ בְּעֲצָם אַחֵר יִחְזוֹר לְאַחֲוָרָיו בְּאֲנֹפֶן שְׁנוֹנוּיַת הַהֲפָאָה יִהְיֶה שְׁנוֹה לְזוּיַת הַחֲזָרָה. בְּרֵאשִׁית ל"ט.

מִחוּם הַשְּׁמֶשׁ יִתְפָּשׁוּ הַמַּיִם לְאִוִיר וְהָאִוִיר לַמַּיִם וְהַמַּיִם לַיִּבְשָׁה. וְכֵן לְהִפְּךָ בְּרֵאשִׁית ג'. מִהֵיִבְשָׁה בְּרֵאשִׁית בְּרִיאַת הָעוֹלָם לֹא הִיְתָה הַיִּבְשָׁה רְאוּיָהּ לִיְזַרַע אֲלֵא עַל פְּנֵיָה חוֹמֵר וְטִיט חוֹצוֹת וְנִיצוּץ הַשְּׁמֶשׁ לֹא הִיְתָה מִכָּה וְחוֹזֵר אֲלֵא עוֹבֵר כְּדָרְכּוֹ בְּדָבָר הַלָּח. בְּרֵאשִׁית מ"ח.

מִלְבַּד תְּנוּעָה הַיּוֹמִיית אֶל כְּדוֹר הָאָרֶץ יֵשׁ לִיְחִס אֲלֶיהָ גַּם תְּנוּעָה הַיְרַחֲיית לְהַצִּיל כֹּל מִרְאוֹת תְּנוּעוֹת הַמַּיִם. נַח כ"ו.

א"א לניחס אל הארץ תנועות השמש מכח תנועות הימים נח ל"א. מהחיות לכל בעל חי דעת ומזי מה להבין דבר מתוך דבר אם מעט ואם הרבה נח יב. מניעת קצת הפעולות אל הפעלי חיים אינה לתסרון ידיעה והשכל. אלא לאטימת חושיהם נח י"ח.

החיות והברואים פולם יש להם שֶׁכָּר ועונש מוגבל להם כפי ערכם. נח ז. אין לשאול מדוע הותר להרוג בהמהות לאכול ולזבוח. כמו שאין לבקש מדוע לא נאסרה מלחמת האויבים. נח י"ז.

בעלי חיים באדמה יותר רוחניים מהצומח ועם כל זה החומר בהם עיקר, ובהפך בעופות ודגי הים. בראשית כ"ט.

מהצמחים בנרע הזרוע לא יפנסו אלא עצמים דומים לחורי הזרע, ועל כן בקרקע אֶחָד עצמו לא ינלד מזרע זה מה שינלד מזרע אחר, בראשית כ"ה. העצמים שיתפרדו מן הארץ לחום השמש יעלו בנרע ועל פני חוצה ייבשו מן האויר הסובב, על כן בתוך יעבורו עד למעלה, ומהדקים יתהוו העלים, ומהדקים יותר הפרח והפרי, בראשית כ"ו. לא ברא ה' בששת ימי בראשית כל הדשאים מלוא כל הארץ. אלא כל חין ומין לבדו, ובתוך הגן ולא במקום אחר, בראשית מ"ז, בראשית בריאת העולם לא היתה היפשה ראויה לזרע להיות שטחה רח ועונג, בראשית מ"ח מהים. ונהרות. והמים.

הימים וההרים נתהוו מהתפשטות חלקי האדמה למים, וחלקי המים לאויר ונתזתם להתקצר שלא במקום מושבם הקדום. כי כל העולם מלא. ואין מקום שיהיה בו ריקות גדול. בראשית י"ו.

הנטבע במים לא יצלול כעופרת כמו באויר כי יפול הנפול ממנו. כי תנועת עצמי האויר יותר מחצי גלגל והמים פחות מהחצי.

על כן עצמי האויר יכו וישובו להתגלגל כלפי מטה. והמים כלפי מעלה.

בראשית מ. תחת המים בקרקעית הים שם ה' ית' החול שאינו מתפרד ומשתנה.

ולא תשחת הארץ בראשית כ"ר. שטח הים נמוך משטח הישוב.

ושפת הים גבוה ממנו בכל מקום. ומה שיתראה הים גבוה למרחוק וכן בבקעה הוא לתסרון חוש הראות.

בראשית י"ח. י"ט.

תנועת המים בימים היא לשמור מהסרחון והעניפוש. כי תשנה תמיד מקום המים ותביא חלק מהם תחת חלק חדש מהאויר.

ולא תניח האויר להניעם בתנועה יותר מטבעם. כי זה להם סבת הסרחון.

לדמות המקבל קור בנשיבת הרוח נח כ"ב כ"ג מהלך המים נראה בפירוש רודף תנועת הירח. אולם אינה היא הסבה נח כ"ד.
ל"ב.

לא נוכל להשיב מראות תנועות המים. גם פשוטות תנועה היומית בכדור הארץ.
אם לא ניתן אליה גם תנועה הירחית. נח כ"ה.
המים בימים מפים בשפת הארץ מפת התנועה היומית שבארץ וחוזרים. וזאת סבה לתנועתם כל ו' שעות אחת הנה ואחת הנה.
נח כ"ח תנועה שנית במים שלא כסדר הראשונה מבלבלת תנועתם לתנועה ממוצעת. נח כ"ט.

טעם השתנות תנועת המים בארבעה רבועי החדש. הוא מתקרובת או מרחק כדור הירח מן הארץ.
נח ל"ד.

טעם השתנות תנועות המים בתקופות. בא משנוי השבת הרוחות בימי' ההם נח ל"ה.
תנועה חיצונית במים מן הרוח הנושב ודומה לו. תסבב שלא יקפאו מן הקור.
בשלה ג'. הדבר הלח הנקפא.
יתקצר ויתעבה בהכרח. בשלה ד'.

מה שהמים הנקפאים בקרח וכפור יבקשו רינח יותר ממה שהיה להם כאשר נראה במופת הוכיחו החכם בוילי"ש. אינו מן הטעם שיתרחבו שלא כדרך כל הנקפאי'.
אלא על פי יסגרו בתוכה חלקי האויר ממוצעים וישנה דמותם וצלמם בשלה ה'. כנסו המים בחורי' ובסדקים שלא יוכל עבור בהם האויר לסבת תנועתם הקטנה מתנועת האויר.

ניחי ד'. בעבור זה יעלו המים שבקערה אחת וירדו לקערה אחרת דרך תתיכת בגד צמר ראשו האחד בזאת וראשו השני באחרת.

ניחי ה'. על ככה ג"כ יעלו המים המכונסי' עד ראש הספוג הגבוה משטח המים הרבה.
ניחי ו'. הולדת המעינות והנהרות אינה אלא ממי מטר המקונצי' והנוספים עליהם בהלוקם.
עקב א'.

מהאויר ומאורעיו האויר נתנה מרקיעת והתפשטות המים. ואם תפושט עוד יתנה האש.

המים מהתרחב החמר והרקק וצנה ה' שעוד לא ישובו זה בזה בתתו חום השמשבסגולה והכנה ראוייה לפי מרחקם ממנו שיקינים הנויותם כאשר המה. בראשית י"ו.
המים וההרים היו מהתפשטות חלקי אדמה למים. וחלקי המים לאויר.

ונחזרתם להתקשה במקום אחר. בראשית י"ז.

האזיר על פני השמים נפתח ונפשט יותר מהאזיר שלמטה ממנו לקרבת חום השמש. בראשית מ"ד.

בראשית בריאת העולם היה אז האזיר יותר זך ונקי מהימים האלה. ולא היה יורד גשם ושלג מן השמים.

בראשית מ"ח. נ"א.

העננים לא נהיו אלא אחר המבול. ולא נראה הקשת בימים הראשונים בראשית נ"ב. עצמי האזיר לא יקבלו תנועת השלשלת המאירה מגוף השמש אלא מה שפנגד פניו לא מה שישתר אחר גשם אחר. בראשית י"ג.

האזיר לבדם אינם סבת מאורעות הגשם והשלג ודומיהם שבאזיר. בראשית מ"ו. סבת הנוית הגשם והריח ומאורעות האזיר. היא מהסגר או מהפתח חלקת האזיר האמצעית בהלחמה עם הקליות.

בראשית מ"ה. נהנה המבול לשחת כל בשר בהסגר ובהתגשם האזיר ובהתפשט היבשה.

שם מ"ט.

כאשר העב ניתף באזיר סמוך לארץ ירד המטר בנעף בטיפין עבים. ואם במקום גבוה תפרדו הטיפין לדקה מן הדקה.

תבוא ב'. הפרד המתהנה בענן הוא בראש וראשון סבה אל הקולות המתהני' ממנו.

נארא ה'. אור השמש בעברו בקו ישר אישון עינינו ונגיע אל הענן.

תהפף בזווית חצי ישר אל עינינו. ונראה לנו הגוונים הנראים בקשת ביום הגשם.

נח מ"א.

אם תנשא השמש על האופק מ"ה מעלות לא יתראה אלינו עוד קשת. כי בעברו באישון עינינו בקו ישר יפה בענן מתחת לארץ.

נח מ"ב.

אפשר להציל כל מראות הקשת מטעם הגוונים הנולדים בקצה שטח הארץ בין הסמה והצל והבטתם בענן וחזרתם אל עינינו. נח מ"ד.

מהאש והאור מושב האש בכוכבים ובראש וראשון בגלגל חמה. בראשית ל"ג.

תנועת העצמי' ביותר מפגלגל היא תצור צורת האש. בראשית י"ב.

תנועת הגשם המאיר. פשתרצה להכריח את עצמי האזיר להתנועע בדמותה.

והוא יברח מתנועה שאינה לו בטבע. תסבב באזיר תנועה ממוצעת בין תנועתו לתנועת האש.

ותתהנה תנועה פדמות שלשלת שהיא המיצוע בין יותר מפגלגל לפחות מפגלגל. וזאת התנועה תביא האור.

בראשית י"ב. וכאשר ימנע דבר הנבצר ויתפרדו חלקיו יתהפך האש שהיה בו לאור. כי ישוב האור לתנועתו הראשונה. שם.

האור יתחלק לשני סיגים. המניע בתנועה המיוחדת להאיר.

והמקבל האור ומאיר בו לזולתו. השמש שר ונגיד על הראשון והישר על השני.

וכל המאירים תחת שני סיגים הללו. בראשית כ"ח.

בגבול אור השמש והצל יתראו גוונים. והטעם שלא יוכל לעבור מן הלבן אל השחור אם לא באמצעים.

והם הירקרק והאדום. נח מ"ג.

מהקור והחום העמל והיגיעה תסבב החום בהפרידו בתנועה שהיא העצמים שבאדם. תולדות ב'.

חום האיץטומכא בעת השינה נפוץ כלפי חוץ ולא יוכל לפעול כפעולתו בהקיץ. בשלח י"א.

הקור הנשמע טרם עלו השחר מסובב מתנועת האור הבורח מן השמש על בלי ירצה לקבל תנועה שהוא נגד טבעו. ועל ככה יתעצם החום בסוף הקיץ והקור בהשלמת הסתו.

בראשית י"ד. מהריקות כל העולם מלא ואין בו ריקות ממונצע בין הגופים אלא בין העצמים הדקים בראשית י"ו.

כל הקל מחבירו יתנה בו ריקות בעצמיו יותר מחבירו, בראשית ל"ו, מהמות אין דבר מת תחת השמש, וירא ט"ז, כל זמן שהאדם יתנה בחיי צער מוכבטח הוא שהמות לא יעלה בחלוניו, ואחרי הששון והשמחה ידאג מן הפורענות, ויגש ו', טוב לו לאדם שלא יולדו לו בנים משיולדו וימותו בחייו בלי זרע, נגד סברת פלותרק"ו המדמה הדבר לאיש יתנה עושר ונכסים ויאבד העושר שהוא ממנו ובין כך נהנה מהם זמן מה, כי אין הנידון דומה לראיה, וישלח ב', מהכוכבים השמים הם אור זך ונקי בו תגלגלו הכוכבים ממסילותם כל אחד לפי תנועתו ואיכותו, ואין להם גלגלים מיוחדים כדברי בטלמיו"ס, בראשית כז, השפלים יתפעלו מאד מתקרובת או הרחקת הירח מאצלם, נח ל"ג, הלבנה בשני רבועיה רחוקה מן הארץ ובמולד וניגוד קרובה, נח ל"ו, ציור ומושב ותנועת הכוכבים כפי דעת המחבר, נח כ"ז, להשגיח בהנבירי השמים וסכלותיהם, כי אין על מה שייסמוכו, שופטים א', תנתן הוראת המזלות והכוכבים על העתיד יתבטל רשות האדם, שופטים ב'.

אין לחשוב שפוכב ישפיע בתחתונים בעת מן העיתים, ושלל יוכל לעשות בכל עת, שם ד', א"א למצוא בדיוק גמור רגע הדבק כוכב עם כוכב, או רגע הניגוד אם לא בשגגה מוחשית, שם ג', אין לגרמים השמימיים יכולת להניע מאורעות בני אדם, אלא הכל מידיו ותברו, נח י"ד, אם יבוא טוב ורע לאנשים במאורעות הבאים מפזז אינה הספה

להיותם נולדים במערכת טובה או רעה, אלא הוא מטעם עון אבות וגם זה אינו אלא בצדק, יתרו ז', אפֿשר שֶהפּוֹכְבִים יִהְיוּ קֶצֶת סִבָּה לְהַשְׁתַּנּוֹת מִזֶּה הַבַּעַל חַי מִכַּח שְׁנוּי הָאוּר וְאִיכוֹת הַמַּאֲכָלִים וְהַקּוֹר וְהַחֹם וְכוּצָא, שׁוֹפְטִים ו', הַשְׁפַּעַת הַכּוֹכְבִים תִּשְׁתַּנֶּה כְּפִי הַכְּנַת הַמְּקַבְּלִים, שָׁם ז', הַשְׁמֵשׁ מְלֻךְ עַל הַמַּאֲרִים בְּאוֹר רֵאשׁוֹן, וְהִירַח עַל הַמַּאֲרִים בְּאוֹר שְׁנִי, בְּרֵאשִׁית כ"ח חֲכַמַת הָאֱלֹקוֹת מֵהַסִּבָּה הָרֵאשׁוֹנָה הַפְּרַת הַסִּבָּה הָרֵאשׁוֹנָה מִן הַמְּוֹקְדָמוֹת קָשָׁה לְמֵאֵד בְּלִי הַשְׁתַּרְבֵּב שְׁכַל הָאָדָם אֶל הַפְּפִירָה, אֲמַנָּם מִן הַמַּאֲוֹת קָלָה מֵאֵד בְּרֵאשִׁית בְּרוּרוֹת אֵין סִפְק בְּהִנָּה, בְּרֵאשִׁית נ"ט קְדוּשִׁים א', הָאֲזִינוּ י"ד, הַשְׁכָּל וְהַמּוֹפֵת יִגְזֹר מְצִיאוֹת הַסִּבָּה הָרֵאשׁוֹנָה, וְאֵין צְוֹרֵף לְהִזְהִיר עַל זֶה, אֲבָל עַל הַשְּׁגָחַתוֹ בַּשְּׁפָלִים רְאוּי לְהֵאֱמִין כִּי הַשְּׁכָל יִסְבְּלֵנוּ, יִתְרוֹ ה', אִפֿ אִם ה' ית' אֵינוֹ נִיכָר אֶלָּא מִמַּעֲשָׂיו, מ"מ כָּבֵר אֶפְשָׁר לִיִּדְעִים לְהַתְּבַוֵּן בְּשִׁמּוֹ הַמּוֹרָה עֲצָמוֹתוֹ לְהַגִּיעַ אֶל תְּכִלְתּוֹ, שְׁלַח כ"ו, חֲקִירוֹת עֲנִנְן הַתּוֹלְדָה תְּבִיא הָאָדָם לִידֵי חֲקִירַת הַסִּבָּה הָרֵאשׁוֹנָה, בְּרֵאשִׁית נ"ז, הָאֲזִינוּ י"א, יִתְרוֹ ט', כְּשִׁיוֹשֵׁם פּוֹעֵל הַהֲנוּיּוֹת עַל הַסִּדֵּר הַנִּרְאֶה, בְּהִכְרַח כֹּף הִיָּה מִיָּמֵי קֶדֶם, וּבְהִכְרַח קֶדֶם פּוֹעֵל שְׁבָרָאָם וְהוֹלִיכָם בְּסִדֵּר הַזֶּה, בְּרֵאשִׁית ה', לֹא יַעֲלֶה עַל הַדַּעַת שִׁיִּהְיֶה מְנִיעַ פּוֹעֵל הַהֲנוּיּוֹת תְּמִיד אִם לֹא קֶדְמָה הַבְּרִיאָה מֵאֲתוֹ, וְלֹא יִתְּוֹר סִדֵּר מִתְּמִיד בְּדָבָר עַל דָּרָף הַקָּרִי אִם לֹא מְדַעַת מְנִיעַ, שָׁם ו', כָּל הַדּוֹרֵשׁ בְּנִסְתָּרוֹת יִבְלַבֵּל שְׁכָלוֹ בְּטַעֲנוֹת נִגְדִיּוֹת עַד שִׁיּוֹדֶה חֲסָרוֹן הַכְּנֻתוֹ, שָׁם ס' מֵהַשְּׁגָחַת ה' ית' הַשְּׁגָחַת הַי"ת בַּשְּׁפָלִים רְאוּיָה לְאֵמוּנָה, כִּי בְּלִתָּה הַשְּׁכָל לֹא יִסְבֹּל הַדָּבָר, יִתְרוֹ ה', כָּל מְקַרְהָ הָאָדָם וְקוֹרוֹתָיו מִכַּח דַּעַת וְהַשְּׁגָחַת הַסִּבָּה הָרֵאשׁוֹנָה, שׁוֹפְטִים י"א לְהִסִּיר מִמֶּנּוּ יִתְּבַרֵף הַגַּעַת הַיְצוּרִים וְהַשְּׁגָחַתָּם, וּלְתַתָּם בְּיַד שְׁפַע הַכּוֹכְבִים, אֶפִּיקוֹרְסוֹת הִיא בְּפִירוּשׁ, נח י"ד, שְׁקָר גְּדוֹל וְרוּחַ מִינּוֹת לְהֵאֱמִין חֲסָרוֹן בּוֹ יִתְּבַרֵף שִׁיִּכְנֶה אֶל מַחְשְׁבוֹת הַשְּׁפָלִים, אֶלָּא צוֹפֶה וּמַבִּיט וּמַשְׁגִּיחַ כָּל מַעֲשֵׂה בְּנֵי אָדָם, וְיִלְךְ ה', הַשְּׁגָחַת הַשִּׁי"ת בַּשְּׁפָלִים לוֹלִי עֲנוּתְנוֹתוֹ הִיָּתָה חֲסָרוֹן בְּרוּמָמוֹתוֹ וּגְדוּלָתוֹ, נח מ"ח, תִּקְרָא הַסִּתְרַת פְּנֵי ה' לְהַשְׁלַחַת הָעוֹנֵשִׁים וְהַרְעוֹת, שְׁלֹא לְכַנּוֹת וּלְיַחַס הַרַע מֵאֲתוֹ, אִפֿ אֲמַנָּם הוּא דָּרָף הַשְּׂאֵלָה, וְיִשְׁלַח ה', אֵין לְשַׁלּוֹל מִמֶּנּוּ יִתְּבַרֵף הַשְּׁגָחַת כָּל הַבְּרוּאִים גַּם אֲשֶׁר לֹא מְבַנֵּי אָדָם הֵמָּה.

נח ד'.

אֵין דָּבָר הַרְשׁוֹת הַנְּתוּנָה לְבַחִירַת הָאָדָם הַכְּרַחִית לְהַשְּׁגָחַת הַי"ת. כִּי כָּבֵר יוֹכֵל שְׁנַתֵּן ה' הַרְשׁוֹת לְאָדָם מְבַלִּי שִׁישְׁגִיחַ עָלָיו נח ד'.

קוֹשֵׁת צְדִיק וְרַע לוֹ רָשָׁע וְטוֹב לוֹ אֶל הַמַּעֲשִׂין הַיֵּטִב בְּהַצְלָחוֹת הַמְּדוּמּוֹת בְּעוֹלָם הַזֶּה תִּסְתַּלַּק לְגַמְרֵי כִּי אֲמַנָּם אֵין אָדָם מְצָלִיחַ בְּאַרְצֵי וְאֵין אִישׁ אוֹבֵד מִכָּל וְכָל. וְאִם יִחַסֵּר לְאַחַד דָּבָר מֵהַדָּבָרִים.

בְּדָבָר אַחַר יִתְּגַדֵּל. וְכֵן בְּכָל הַמַּעֲשִׂים תַּחַת הַשְּׁמֵשׁ.

וַיֵּרָא י'. רֹב הַהַצְלָחוֹת בָּאוֹת לְאָדָם לְרַעְתּוֹ.

וּבְהַפֵּף הַרְעוֹת תְּבִאָנָה לְטוֹבָה. וְעַל כֵּן אֵין לְחַשׁוֹב בְּשִׁבְלֵם אָדָם מְצָלִיחַ אוֹ אוֹבֵד וַיֵּרָא י"א.

אִם מֵת הָאָדָם בְּצָרוֹת רַבּוֹת סִי טוֹב לוֹ שֶׁקָּנָה עוֹלָמוֹ. וּבְהַפֵּף מִי שֶׁעוֹנֹתָיו מְרֹבִימִים עַל צְרוּתָיו.

וַיֵּרָא י"ג. הַצַּדִּיק הַגָּמוּר הַחֲבִיב אֶל הַי"ת לֹא יִפְגְּשוּהוּ הַרְעוֹת.

אִךְ מֵאַלְיֵיהֶם תִּבְרַחְנָה מִפְּנֵי וְשֵׁלָא לְהַתְנַגֵּד אֶל מַחְשַׁבְתּוֹ יִתְבַּרֵּךְ. וְאַמְנָם מִי שְׂאִינוּ גָמוּר
יָמוּת אוֹ יִתְיַסֵּר בְּחֻטְא וּבַעֲוֹנוֹשׁ הַרְבִּים לְכַפֶּרֶת שְׂאָר עֲוֹנוֹתָיו, בָּא י"ד.

לְפַעֲמֵי יִנָּצַל הַצַּדִּיק אוֹ רָשָׁע רַע מִן הַשְּׁפַע הַמְשַׁחֵת בְּהַשְׁגָּחָה פְּרִטִית כִּי לְעוֹלָם צִוְרָךְ
בוֹ. אוֹ בְּחָרוּ ה' לְאַיְנָה פְּעוּלָה לְתוֹעֵלָת אוֹ לְהִיגֵק לְזוּלָתוֹ.

בָּא ט"ו.

אִין לְלַכֵּת לְקִרְאָת גְּחֻשִׁים לְעוֹנֵן וְלוֹמֵר לֹא אֶעֱשֶׂה דְבָר זֶה שֶׁהוּא סִי' רַע וְכִינָצָא בְּדַבְרִים
כִּי כְּסִילוֹת לְהֶאֱמִין שְׂדָבָר הַנְּעֻשָׂה בְּמַקְרָה יִסְבֵּב אֲלֵינוּ מֵה שְׂרָאוֹי לְבוֹא אוֹ לְהַתְרַחֵק
בְּמִשְׁפָּט וּבְהַשְׁגָּחָת ה'.

וְהִנֵּה הַדְּבָר בְּהַפֵּף שְׁהַעֲתִיד לְבוֹא עַל הָאָדָם יִסְבֵּב הַמַּקְרָה וְהַנְּחָשׁ. לְהַבִּיא הַפֶּסֶד אֶל
הַדְּמִיוֹן וּבְשִׁבִילוֹ הַעֲוֹנוֹשִׁים מִמְשַׁמְשִׁים וּבָאִים.

מִשְׁפָּטִים ז. הַסְּאֵנָה וְהַהֲכָנָה אֲשֶׁר שֵׁם הַי"ת בְּכָל נִבְרָא אֶל הָאֲחֵת מִן הַמְּדוֹת הַרְעוֹת.

וְהִיא בָּאָה מִפֶּחַ מְזוּגוֹ וְאִין לְאָדָם זְכוּת אוֹ רָשָׁע בָּהּ. הַפֶּל נַעֲשֶׂה בְּצִדְקָה וּבְמִשְׁפָּט לְתַת לְכָל
אִישׁ חֲדָה רָאוֹי לְהַתְגַּבֵּר נִגְדָה לְמַבֵּל שְׂכָר.

יִתְרוֹ י"ד. כָּל אִישׁ וְאִישׁ מִבְּנֵי אָדָם צָלָם וְדַמּוּת מְשׁוּנָה מְזוּלָתוֹ בְּהַשְׁגָּחָה כִּי כ"א תְּמוּנָה
נִבְדָּלָת.

נח ל"ט.

נִקְרָא גִילּוֹי שְׁכִינָה עַל הָאָדָם. אִף אִם יִתְרָאָה אֲלָיו הַמְּלֶאֶךְ בְּדַבָּר ה' וְלֹא ה' בְּעַצְמוֹ וַיֵּרָא
א'.

מִיִּדְעָתוֹ יוֹדֵעַ הַי"ת קוֹרוֹת הָאָדָם כְּאֵלוֹ הֵם לְפָנָיו נח ב'. וַיֵּרָא י"ט.

יִדְעָתוֹ הַעֲתִידוֹת לֹא תִכְרִיחַ הַרְשׁוֹת. נה ג'.

שְׁלַח ב'. וַיִּלְךְ ג'.

יִדְעָת הַי"ת מִתְפַּשְׁטָת בְּכָל הַנִּבְרָאִים. נח י"א.

יִדְעָת הַי"ת אֵינָה נִפְרָדָת מִעַצְמוֹתוֹ. וַיִּלְךְ ז.

הַנְּחָמָה וְהַהֲשַׁמְנוֹת בְּרִצּוֹן הַי"ת אֵינָה שְׁיִנּוּי וּשְׁגָגָה בִּידְעָתוֹ. אֶלָּא שְׂרָאוֹי לוֹ לְהַנְחִיחַ עַל
שְׁנוּי פְּעוּלוֹת הָאָדָם לְהַעֲנִישׁוֹ אוֹ לְהִיטִיבוֹ בְּאֲשֶׁר הוּא שָׁם.

וְצִרְיָךְ חִידוּשׁ הַרְצוֹן בוֹ יִתְבַּרֵּךְ כִּפִּי חִידוּשׁ הַמַּעֲשִׂים בְּבְנֵי אָדָם. רִצּוֹנִי שְׁפַעֵם יִתֵּן שְׂכָר
לְאִישׁ וּפַעֵם יַעֲנִישְׁנוּ.

וְלֹא שְׁתַּחֲדַשׁ בוֹ יִדְעָה. וַיִּלְךְ י"ב.

לֹא יִצְטָרֵךְ הַי"ת לְהַפִּיר מֵהוּת הַדְּבָר מִן הַפְּכוּ. כְּאֲשֶׁר לְבְנֵי אָדָם בְּרִאשִׁית ט"ו.

הַנְּעוּתוֹ הַשְּׁפָלִים לֹא יַעֲשֶׂה ה' פְּעוּלָה נִגְדָת טְבַע הַדְּבָרִים אֶל מֵה שְׁנִבְרָאוּ אִם אֶפְשָׁר
לְהַעֲשׂוֹת הַדְּבָר בְּלִי פְּעוּלָת הַשְּׁנוּי. שְׁמוֹת ו'.

לא יַעֲשֶׂה ה' אות או מופת לאין צוֹרֶה, בַּא ז. לא יַעֲשֶׂה ה' אֱלֹהִים דְּבַר רַע בְּעַצָּם וְרֵאשׁוֹנָה אֶלָּא לְתַכְלִית טוֹב, וְגַם הַעֲוֹנָשׁ לֹא יֵצֵא תְּמִיד מִמֶּנּוּ, אֶלָּא שְׂיִדְרִיף הַחוּטָא לְיִכְפְּשַׁל בּוּ.

בְּשִׁלַּח ח'. הִי"ת לֹא יִפְעוּל בְּתַחֲתוֹנִים ע"י אֲמַצְעֵי אֶלָּא בְּכַבּוּדוֹ וּבְעַצְמוֹ, וְזֶה הַדְּבַר רָאוּי לְשִׁמּוֹר מְאֹד וְאֵל יִשְׁעוּ בְּדַבְרֵי שְׁקָר לְאֹמֵר שְׂיֵשׁ כַּח בְּכּוֹכְבִים אוּ בְּשִׁפְלִים לְהַשְׁפִּיעַ עַל הָאָדָם.

אוּ בְּאַמְצָעוֹת דְּבַר מְשׁוּתָף מִחוּמָר וְאַלְקוֹת. בְּלַתִּי לֵה' לְבַדּוֹ יִתְרוּ ו'.

תְּשֻׂא ד'. לֹא יִכְרִיחַ הִי"ת הָאָדָם בְּמַעֲשָׂיו.

וְאִין זֶה חֲסָרוֹן בּוּ הוּאִיל וְכַכָּה רְצוֹנּוּ. וְאַרְא ב'.

לֹא יִנִּיעַ הַשִּׁי"ת רְצוֹן הָאֲנָשִׁים אֶלָּא הַדְּבָרִים לַעֲשׂוֹת כְּרְצוֹן אִישׁ וְאִישׁ .

לָךְ לָךְ ט"ו. יִתְחַבֵּר הִי"ת בְּפַעֲלוֹת בְּנֵי אָדָם בְּחַבּוּר הַיְחוּד.

וְיִרְצֶה לְהַכְרִיחַ עַצְמוֹ לְרִדּוֹף רְצוֹנָם. א י"ד.

לְפַעֲמִים יִטֶּה ה' לֵב אִישׁ לַעֲשׂוֹת פְּעוּלָה מֵה וְיִסִּיר מִמֶּנּוּ בְּחִירְתוֹ לְתַכְלִית הַגְּלוּי לְפָנָיו וְאַרְא ג'. שִׁלַּח א'.

לֹא יָקוּם ה' לְהַכְרִיחַ הָאָדָם אֶל פְּעוּלָה אִם יִרְצֶה שְׂתִיעֲשֶׂה. אֶלָּא כְּאִשְׁרֵי אִין מְקוּם לְסַבֵּב הַדְּבַר בְּאִנְפֵּן אַחֵר.

שִׁלַּח ו'. שְׁנֵי דְרָכִים אֵלָיו יִתְבָּרַךְ לְהַטּוֹת לֵב אִישׁ.

הַכְּרַח שְׁלָם שְׂיִכְרִיחֵנוּ נֶגֶד רְצוֹנּוֹ לְפַעוּל. אוּהַכְּרַח בְּלַתִּי שְׁלָם שְׂיִנִּיעֵנוּ בְּמִקְרָים וּיְבִיאֵנוּ לְפַעוּל בְּרְצוֹנּוֹ.

וְלֹא יִתְפֹּןשׁ ה' הַהַכְּרַח הָרֵאשׁוֹן. אִם לֹא כְּאִשְׁרֵי יֵדַע שְׁלֹא יִפְעוּל הָאָדָם בְּהַכְּרַח הַשְּׁנִי הַבְּלַתִּי שְׁלָם.

כִּי לֹא יַעֲשֶׂה ה' דְּבַר לְאִין צוֹרֶה. שִׁלַּח ז.

לְפַעֲמִים יִבְחַר ה' בְּהַכְּרַח בְּלַתִּי שְׁלָם אִף כִּי יֵדַע שֶׁעַכ"ז הָאִישׁ יַעֲשֶׂה אוּ לֹא יַעֲשֶׂה הַפְּעוּלָה הַנִּבְחָרְתָּ. לְהוֹסִיף שְׁקָר אוּ עוֹנָשׁ אֶל הַפּוֹעֵל וְזֶה הוּא נִקְרָא נִיִּסְיוֹן.

שִׁלַּח ח'. מִתּוֹאֲרֵיו מֵדוֹת וְתוֹאֲרֵי ה' אִינָם נִכְרָדִים מִעַצְמוֹתוֹ.

נח ט'.

שֵׁם הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ הַמּוֹרָה עַל עַצְמוֹתוֹ הוּא עַצְמוֹ. וְאִין הַבְּדֵל בֵּינֵיהֶם לֹאִמֵּר שֶׁהוּא תוֹאֲרֵי נוֹסֵף עָלָיו וְיָכוֹל לְהַפְרֵד מִמֶּנּוּ וְאַרְא א'.

מֵה שֶׁהוּא גִּנְאִי וְחֲסָרוֹן בּוּ יִתְבָּרַךְ גַּם כֵּן הוּא דוֹכֵי לֹאִמֵּר שְׂיִוָּכַל לְהִיּוֹת בּוּ וְיִלָּךְ ו'. בְּמַהוּת הַשִּׁי"ת וְהַשְּׂאֵלָתָּ הַתּוֹאֲרִים אֵלָיו נִכּוֹן לְהַשִּׁים יָד לְפָה.

וְלֹא לְחַיִּיב אוּ לְשִׁלּוֹל מִמֶּנּוּ שׁוּם דְּבַר. כִּי אִין שְׁפִלְיָנוּ כְּדֹאִי לְחַקִּירָה כְּזֹאת עַד שְׁנוּכַל לֹאִמֵּר זֶה נֶאֱהָ בְּחֻק ה'.

וְזֶה אִינּוֹ נֶאֱהָ. בְּרָכָה א'.

מהמלאכים והרוחות הפעולה בחושים לא תתכן בשכלים הנבדלים אלא דרך השאלה. וירא ב'.

די לעצם שיקרא רוחני כאשר יגיע למדרגת הדקות עד שלא יוכלו לפעול בו דברים גשמיים. ואין מניעה שימצאו רוחות ושדים בזה האופן.

האזינו ג'. השדים מתנועעים מעצמם אל הרע ולא אל הטוב.

והמלאכים אל הטוב ולא אל הרע. וכלם ראויים לשקר ולעונש בסוג פעולותיהם.

האזינו ה'. השדים והרוחות ידעו המאורעות שעברו יותר ממנו.

וגם מה שראוי להיות בקרוב. כי ישמעו או יראו בלכתם משוט בארץ ומתהלך בה.

ויגידו זה לזה מכת הכרם השבועה והנשבע יגידנו אל האדם המשביע. האזינו ט'.

האיש השלם רשאי לזכר נפשו ולהדק עצמיה עד היותה כמלאך עליון בצאתה מן החומר. ותהיה תאוותה להיטיב תמיד כמנהגה, ובהקף הרשע ילכך נשמתו ותעבה.

ואתרי מותו תתהנה רוח רע ישאף להשחית לסבל פהרגלו. ובדרך הגה הרוחות פרים ורבים, האזינו ו'.

אין המנע שיוכלו הרוחות ההם ליפסד ולקבל חלוקה כנפש האדם רע שיפסידוה רוחות דקים ממנה וימותו. אמנם במלאכי אלהים זפים וקלים אינה היא המדה.

האזינו י'. אי אפשר להכריח אדון העולם לפנות אלינו כפי צרכנו בכח השבעת שמותיו הקדושים.

ואם הפעולה אפשרית מ"מ הדבר מבהיל מאוד והדעת לא תסבלנו שתהיה הצורה מכרסת יוצרה לעשות כרצונה. וזה בכלל נושא שם ה' לשוא.

יתרו ח'. האוחזים את העינים ופועלים ע"י שדים מעולם לא תצא מתחת ידם דבר מתוקן.

כי פחם להרע ולהטיב לא ידעו שמות ז, מהנפש הנחות הפילוסופים בענין הנפש הגה רעות וחסאות אל האמונה. ושדופות קדים אל הטענה שהיא נצחית, שלח י"ו.

המאמין בחומר וצורה א"א שתתיישב בשכלו השארות הנפש. ושהצורה שהיא הכנה תוכל להתקיים בלי הנושא.

שלח י"ז. סבלות ובלבול הדעת לחשוב לדברי הפילוסופים שהנפש אינה בעלת השפשות.

ושהיא פלה בפל. וכלה בכל חלק מהגוף.

שלח י"ח. בכל גשם וגשם שם ה' נפש מיוחדת אליו באיכות ובדמות במעלות נבדלות זו מזו.

והיא רוח ספירי דקה מתנועעת במעלות ראויות. ותהיה לה התפשטות וצורה בדמות הגוף שתפנס בו.

ונפש האדם יותר נכבדת מפלנה. שלח י"ט.

הדבר להקרא רוחני די שיהיה לדקותו במצב שלא יוכלו לפגוע בו הדברים הגשמיים, ולא יזיוון אותו כל הדברים התמריים פי אם רוחני יותר ממנו רצוני דבר דק ומתנועע יותר מדקותו ומתנועתו אף אם תהיה לו התפשטות ויהיו לו חלקים.

, שלח כ'. הנפש תעמוד בדמותה בצלמה אחרי הפרדה מן הגוף נצחית ורוחנית ואין מקלים אם לא בריאה יבא ה' דקה ממנה להענישה ולפזרה פדמות מלאכי משחית. שלח כ"א. האזינו ו'.

הנולד בעל מום פכה היתה נפשו טרם הכנסה בגופו. שלח כ"ב. עזונותיו יוכלו להגשים ולהעבה נפש הרשע באופן יגעו בה רבים להשחיתה. ובהפך נפש הצדיק תצלל וידיקו מעשיו רוחו יותר ממה שהיה עד שובו פדמות מלאכי עליון. שלח כ"ב רוח אדם רע אם ישוט בארץ ותאנה לכנוס בגוף החיים לחבל ולהשחית. וגם לנוס ממקושי מות העומדים עליו לכלותו.

האזינו ז. לא ניתוספה בינה לרוח איש רע אחרי צאתו מן הגוף ממה שקנה בחיים. ועל פן יקבל ההכרח בהשפעות ובדברים הנה ירא מהם בהיותו חי האזינו ה'. העצמים הדקים תערבו בדם.

והדם מתפשט בכל הגוף דרך הנוירידים ויגיעו כל אבר ואבר. ואמנם העצמים יתנועעו מפח הנשואים החיצונים על הרוב. אחרי מות כ'. נשמת אדם תגיע הרוחות.

ולפעמים הנשואים החיצונים פאשר השכל לא יפעול. שם ג'. מהבחינה והרשות עזב ה' הרשות והבחינה לאדם לעשות פרצונו ואין זה חסרון בכבודו. באשר זה חפצו.

נארא ב'. תחבר ה' במעשה בני אדם בקורקורסו"ס סימולטניא"ס ולא שיכריח פעולותיהם.

אלא משעבד עצמו אל רצון בני אדם. לה לה י"ד ט"ו. י"ט.

מה שיעשה הי"ת להדריך חטאים בדרך. ולתת לפניהם דמות ותמונת עונשי הפושעים לבעבור קחו מוסר.

אינו מדרך המשפט אלא צדקה וחסד עם הבריות. ונרא ז.

אעפ"י שימן ה' הרשות לאדם. מ"מ פאשר יעלה במחשבתו שתיעשה פעולה.

אם ידע שיעשה האדם פרצונו. או בשלות אליו מניע, מוטב ואם לאו יתפוש ההכרח להטותו בכח.

פלק א'. המבקש דבר ויברח מדבר בידוע שיש לו דבר פנימה בחירה ורצון.

נח כ'.

הַרְשׁוּת וְהַשְׁגָּחַת ה' הֵם שְׁנֵי דְבָרִים נִפְרָדִים וְאִין הָאֶחָד נִתְּלָה בְּחִבְרֵי נַח ה'. הַבּוֹחֵר בְּרָעָה וְהִיא תְּבוֹאָהוּ אִין לְחַמּוֹל עָלָיו כְּאֲשֶׁר אִישׁ לֹא רָדַף אַחֲרֶיהָ.
בָּא ב'.

מִהֵי־צָר טוֹב וְרַע מִזֶּה הָאָדָם וְנִיַּעֲנוּ לַעֲשׂוֹת פְּעֻלוֹתָיו אִם לֹא יִתְאַזֵּר לְהִלָּחֵם נִגְדּוֹ. וְזֶה יִצָּר הַטּוֹב וְהָרַע הַנֶּאֱמָר בְּדִבְרֵי חֲזו"ל.

וְאֵלּוּלֵי הַמְּזִג הַנוֹטָה לְאַחַת מִהַמְּדוֹת הַרְעוֹת לֹא הִיָּה הָאָדָם רְאוּי לְשָׂכָר אוֹ לְעוֹנָשׁ שׁוֹפְטִים י"ב. יִתְרוֹ י"ד.

יִחָשֵׁב רַע מִחִבְרֵי מִי שֶׁתְּאַנּוֹתוֹ בְּמִדָּה רָעָה גְדוֹלָה מִתְּאַנּוֹת חִבְרֵי. וּמִי שֶׁתְּאַנּוֹתוֹ לְמִדָּה יוֹתֵר רָעָה.

וְאִף כִּי גַם זֶה לְטוֹבָה לֹא שְׂכָאֲשֶׁר יִתְגַּבֵּר הָאָדָם עַל יִצְרוֹ, כָּל זְמַן שֶׁהֵי־צָר גְּדוֹל־מְאֹד יִתְגַּדֵּל שְׂכָר הַנוֹצָח. מ"מ עַל זֹאת יִתְפַּלֵּל כָּל חֹסֵד שֶׁיִּוָּלְדוּ בְּנָיו בְּמִדּוֹת מְמַנְצָעוֹת, כִּי לֹא כָּל אָדָם זוֹכֵה לְעַמּוּד בְּנִסְיוֹן, מִלְּחֻמָּה מְסוּכָּנַת הַיָּא, יִתְרוֹ ט"ו.

הֵי־צָר שְׂבָאָדָם אִינוֹ מְכָרִית, אֲלֵא מִשְׁתַּדֵּל לְהַטּוֹת לֵב הָאָדָם וְהוּא יִמְשׁוֹל בּוֹ. בְּרֵאשִׁית ס"ב.

רְאוּי לְמַחִילָה הַחוּטָא מִפֶּתַח יִצְרוֹ הַגּוֹבֵר עָלָיו וְכְאֲשֶׁר עֵבֵר הֵי־צָר יִתְנַחֵם. אָמְנָם אִם אַחֵר שֶׁהֵי־צָר חֶלֶף הֶלֶף לוֹ יִרְאֶה בְּעֵינָיו שֶׁלֹּא חָטָא בְּדָבָר גְּדוֹל עוֹנוֹ מִנְּשׂוּא, כְּאֵלּוּ יִקְיִים פִּשְׁעוֹ וְעוֹד יִחָטָא אִם יָבוֹא לִידּוֹ.

תְּשֵׂא ח'. גְּדוֹל פִּשְׁעֵי הָאִישׁ הַהוּלֵף בְּרִצּוֹנוֹ לְמִצּוֹת הָעוֹן, וְקַל עוֹנוֹ כְּאֲשֶׁר הַחָטָא יִמְצָאנוּ שֶׁלֹּא בְּרִצּוֹנוֹ, בְּרֵאשִׁית ס"ג, מְטִית ד'.

יִצְטַרֵּף יוֹתֵר אֶל סִיוַע מִי שֶׁהוּא קַל הַדַּעַת וּמְזוּמָן לְחָטוֹא, מֵאִישׁ הַשְּׁלֵם וְנִבְיִן לְבָב. בְּרֵאשִׁית ס"ו.

הַעֲמַל וְהַטּוֹרַח בְּאָדָם לְרִדּוֹף אַחֲרֵי מְזוּנוֹתָיו הֵמָּה לוֹ סָבָה גְּדוֹלָה לְפִשְׁעוֹ וְלְחָטוֹא, נַח ל"ז. יְבַעִיר מְאֹד יִצָּר לֵב אָדָם הַצּוּוִי וְהַמְּנִיעָה בְּדָבָר.

כִּי אִם לֹא נֶאֱסַר עָלָיו לֹא הַתְּאַנּוֹת תְּאַנּוֹה בּוֹ. וַיְחִי י"א, הַחֲשָׁד אֶל אִישׁ בְּדָבָר שֶׁאִין בּוֹ. יְסִיתָנוּ לְפַעֲמִים לַעֲשׂוֹת מַה שֶׁלֹּא חָשַׁב נִשְׂא א', מִהֶאֱמוּנָה הֶאֱמוּנָה אֵינָה בְּפַעֲנוּלוֹת וְלֹא בְּחוּשִׁים אֲלֵא בְּמַחְשָׁבָה שֶׁבִּלְב וְדָבָר שֶׁנִּקְבְּלוּ לְאִמִּיתִי וְאִם לֹא יִגְזַרְנוּ הַשֶּׁכֶּל. כִּי אָמְנָם דָּבָר לְמַדְנֵי הַמוֹפֵת לֹא לְאֶמוּנָה יִחָשֵׁב אֲלֵא לְחֻמָּה וַיִּדְעָה. מְשֻׁפְּטִים ט'. תְּשֵׂא ה'.

בְּאֶמוּנָה לֹא יִקְדָּם הַהַשְׁפָּלָה וְהַלְמוּד כְּדָרֵף כָּל חֻמָּה. כִּי הֶאֱמוּנָה עֲשִׂיתָה וְשִׁמִּירְתָה הִיא לְמוֹדָה וְאִין רְאָיָה עָלֶיהָ.

תְּבוֹא ד'. רְאוּי לְכָל אֲנוּמָה אִף אִם לֹא הִגִּיעַ אֲלֵיהָ דָבָר ה' כְּעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל.

לְקַבּוֹעַ לָהּ אֶמוּנָה לְקַבּוּץ הַמְּדִינָה. בְּהַר ו'.

לֹא יִשָּׂא ה' פָּנָי אִישׁ אֲשֶׁר אִין אֶמוּנָה בּוֹ מְכַל וְכָל. בְּרֵאשִׁית ס"ה.

הַאֲזִינוּ י"ב. סוּד הָאֱמוּנָה לְאֶהוֹב ה' לְפִי שֶׁהוּא טוֹב וְלֹא לְהִיּוֹתוֹ מְטִיב.
בְּהַעֲלוֹתָּ ד'. עַל כִּי הַמּוֹן הָעַם הַסֶּכֶל וְהַעֵינָשׁ לֹא יתְפַעֵל הֵיטֵב בְּדַמְיוֹנוֹ בְּדַבָּר שֶׁבְשֶׁכָּל.
וְלֹא יַעֲבֹד אֱמוּנָתוֹ בְּלֵב שָׁלֵם. עַל כֵּן הִתְחַכְּמוּ כָּל בְּעָלֵי הַדְּתוֹת בְּדַבָּרִים הַמְּוַרְגְּשִׁים.
יִתְּנוּ בָהֶם עֵינֵיהֶם וַיִּכְוְנוּ לָבָם אֶל הָאֱלֹהִים. תִּשָּׂא ו'.

כְּאֲשֶׁר נִקְבְּעָה אֱמוּנָה בְּלִבָּנוּ אֵין לְהוֹסִיף וְלִגְרוֹעַ עַל פְּרִטְיָהּ וּתְנַאֲיָהּ. כִּי הִתְוַכַּחַה וְהִחְסְרוֹן
בְּדַבָּר תּוֹלִיד מִיעוּט הָאֱמוּנָה בּוֹ.

וְאֶתְחַנֵּן א'. אֱמוּנַת ה' הַמְקַנְבֶּלֶת פֶּעַם אַחַת אֵין אָדָם רִשְׁאֵי לְהַמִּיר אוֹתָהּ וּלְהַחֲלִיפָהּ
בְּאַחֶרֶת כְּדַמּוֹת קַבְּלַת עוֹל מְלֶךְ בְּשֶׁר וְדָם א"א לְעַזְבוֹ וְלֹא יִהְיֶה בּוֹ חֲטָא מִשְׁפֵּט מְנוֹת עַל
כֵּן הַגּוֹיִם אֲשֶׁר בָּאוּ בְּבְרִית וְלֹא הִפְּרִירוּ אֶת ה' אֵין מִן הַדִּין לְהַכְרִיחֵם לְאֱמוּנָתָנוּ.

נִצְבִּים א'. עַל כֵּן הַגּוֹיִם הַעוֹבְדִים עֵץ וְאָבֶן אֵין לָהֶם אֲשֶׁמָּה בְּזָה וְהוֹלְכִים וּמְצַלִּיחִים.

כִּי מְכַל מְקוֹם עוֹבְדִים אֶת ה' בְּדַמְיוֹנָם בְּאֱמוּנַת אַבּוֹתֵיהֶם. וְכוֹנְנָתָם רְצוּיָהּ.

כִּי לֹא יִדְעוּ אֶת מִשְׁפֵּט אֱלֹהֵי עוֹלָם. וּבְדַבָּר הַזֶּה כָּל אִישׁ צָדִיק כְּשֶׁתִּהְיֶה לוֹ אֱמוּנָה מֵה
בְּאֱמוּנָתוֹ יִחְיֶה וְרֵאוּי לְשִׁכָּר.

הַאֲזִינוּ י"ג. הָאִישׁ הַשָּׁלֵם אֵין רֵאוּי שֶׁיַּעֲשֶׂה אֱמוּנָתוֹ כְּמַעֲשָׂיו אֲלֵא יַפְעוּל כְּאֱמוּנָתוֹ.

מִשְׁפָּטִים יֵה אֵין לְהַשִּׁיב בְּדַבָּר הָאֱמוּנָה לֵאמֹר שְׁכָלִי אֵינוֹ מֵאֲמִין וּשְׁגָגָה הִיא. כִּי תִחַשְׁב
לוֹ לֹאֲשֶׁמָּה.

בְּרֵאשִׁית ס'. אֵין לְבָרוּחַ בְּפִירוּשׁ הַדַּבָּר קִשְׁיָה הַהֲבָנָה אֶל הַנְּסֻתָרוֹת לֵה' אֱלֹהֵינוּ אִם אֲפֹשֶׁר.

כִּי הַפְּלִיטָה כְּזֹאת תְּבִיא חֲשָׁד אֶל שְׁכָל הָאָדָם. וּבְנִקְל יִבְיָאֵנוּ לְחֲשׁוֹב מִחֲשָׁבוֹת נֶגֶד הָאֱמוּנָה.

שְׁלַח יד. מְצִיאוֹת הַחֹמֶר וְהַצּוּרָה בְּגוֹפֵי', בְּהַפָּךְ מֵה שֶׁחֲשָׁבוּ הַקּוֹדְמִים תְּסִיר מִלִּבָּנוּ
הָאֱמוּנָה, וְתִטַּע שְׁפָלֵינוּ דַּעוֹת נְפֻסְדוֹת, הַאֲזִינוּ ב', לֹא יֶאֱחֹז ה' לַעֲשׂוֹת נִסִּים וְנִפְלְאוֹת
לְהַטּוֹת אֶת לֵב הָעַם, לְבַלְתִּי הַמְּעִיט זְכוֹת הַמְּאֲמִינִים בְּלִי מוֹפֵת, כִּי אִם בְּזִמְן שֶׁעוֹד לֹא
הִפְּרִירוּ בְּאֵי עוֹלָם אֶת ה' וְאֶבְדָּה הָאֱמוּנָה וְנִכְרַתָּה מִפִּיהֶם, רֵאוּי אֲזִי שְׁהִי"ת עַל צַד הַהֲכָרַח
נֶגֶד כָּל הָעַם יַעֲשֶׂה נִפְלְאוֹת לְהַפְּנוֹךְ אֶל עַמִּים שְׁפָה בְּרוּרָה לְקַרְוֹא כָּלֵם בְּשֵׁם ה'.

בְּרַכָּה י"ב, יֵשׁ מְצִיאוֹת לְאָדָם שֶׁיֵּאֲמִין אֱמוּנָה בְּדַבָּר, אִף כִּי בָּאָה לוֹ בְּמוֹפֵת בְּרֵאשִׁית הַחוּשׁ,
וְזֶה יוֹרָה גְּדוּלַת הָאֱמָנָה בּוֹ וְלֵב טוֹב, בְּרַכָּה י"א מְחִידוּשׁ הָעוֹלָם בְּרֵאוּתָנוּ הַהֲנוּיּוֹת
הַסּוֹכְבוֹת בְּעוֹלָם תְּמִיד מִיַּד יוֹם בְּיוֹמוֹ.

בְּהֲכָרַח קָדָם פּוֹעֵל שֶׁבְּרָאָם וְהוֹלִיכָם בְּזָה הַסֵּדֶר. בְּרֵאשִׁית ה'.

תּוֹלְדַת הַדּוֹרוֹת מוֹפֵת עַל בְּרִיאַת הָעוֹלָם. יִתְרוֹ ט'.

הַנְּהַגַת הַכְּבוֹד וְהַמּוֹרָא בְּהוֹרִינוּ שֶׁהוֹלִידוֹנוּ מִבִּיאָה לְיַד מוֹרָא שְׁמַיִם. וְלִידַע שֶׁיֵּשׁ מְצִיא
רֵאוּשׁוֹן שֶׁבְּרָא הָעוֹלָם.

וַיִּקְהַל א'. בְּשִׁכָּר וְעוֹנָשׁ עֲזוּב הִי"ת הַרְשׁוֹת בְּיַד אָדָם וְלֹא יִתְחַבֵּר בְּרֵצוֹנָם מְכַל וְכָל.

לתתם ראויים לשכר או לעונש. כי אם יעזור ה' האדם או ימנענו מרשותו לא יקרא פועל ברצון ואינו ראוי לשכר על מעשיו.

לך לך י"ט. שלח ד'.

האדם אשר יכריחנו ה' לפעול פעולה לא יהיה לו שכר או עונש עליה. כי הוא פועל אותה שלא ברצונו, ואם נצטוונו להרוג הרוצח ואפשר שהכריחוהו מן השמים על הרצחה, זה נעשה לקיבוץ המדינה.

ואמנם נענש בב"ד של מטה על פשעו הקודם שלא הוכא ולא נודע. וארא ד'.

שלח ה'. העונש בעולם הזה לא בא לכפר החטא והעון בעצמו.

כי הרע הוא רע תמיד, אלא לעשות סניג לבל יזידון עוד ולזה ניתן להרוג הרוצח אף כי הרצחה רעה בעצמה, שלח י"ב. לא יפרע הי"ת מן החוטא תכף אחר העון.

אלא לאחר ימים פשעו חטאו ויעשה משפט וצדקה, לרחמי ה' על בריותיו לכפר עון גדול בעונש מעט, וכדי שלא יבטל רשות האדם, ועוד טעם אחר שנא יאמרו לכבוד עצמו הוא דורש ושהי"ת בעל נקמות.

כי הנקמה נרפיה להעשות תכף לעבירה לבעבור יקחו מוסר הרואים ואל יזידון לעשות כדמותם. אבל הי"ת א"צ לנקמה כי מה יעשו נגדו הפושעים, ויצא ד', נצבים ב' ג'.

אעפ"י שהפונענות מאחרת לבוא, הטובה ממהרת מגודל חסדי ה' עם בריותיו, בא ג', לפעמים מהירת השפעת הטוב לבוא היא לאדם לרעתו. וישלח ע פאשר יבטיחו מן השמים טוב לאדם בוא יבוא ולא ינחם, ואם יחטא האיש שהוא ולא יהיה ראוי יביאנו השם יתברך על זרעו ויהיה זכאי, לך לך י"ג.

וישלח א'. דן הי"ח את העולם המדינות והערים בכלל ואם יגזור ה' רעה על העיר יפשל גם הצדיק שבתוכה אם הוא במזג מוכן וראוי לקבל הרע שהוא ואף אם אין לו חמס בדבר שהוא אשר בעבורו ישלח ה' החרון.

מ"מ יספה בעון אחר שהיה לו מקדש כי אין אדם צדיק בארץ בהחלט ואין ראוי שישגיח ה' עליו להצילו מן הרעה הפלילית בא ט. י"א.

י"ב.

שופטים ט"ו. הצדיק הגמור ינצל מן הפגעים והרעות הבאות בערים בכלל.

כי יצילהו ה' בהשגחה פרטית. שם.

אם ינצל צדיק שאינו גמור או רשע רע מן העונש הפלילי לפעמים. תהיה הסבה שהי"ת בחרו לאיזה פעולה טובה או רעה לתועלת או לעונש זולתו.

ולכן אין לשאול מדוע הרשע מצליח מאד במעשיו הואיל ולכך נבחר. בא ט"ו.

פשיבא כל חלי וכל מכה בארץ אחת גם שכניה תדבקם הרעה ואוי לרשע ואוי לשכנו הקרוב אליו אם חייב גם הוא ואם לא בשביל זה. בא א', המדות הרעות הבאות לאדם מפח מזג הוריו הנה דמות עונש אליו יראה על לא חמס.

כי לא תבאנה אליו בשביל זכות או רשע, ואמנם גם אלה בצדק שהנולד ילחם על מזגו ויהיה ראוי לשכר או לעונש, ולכן הושמה בכל נברא תאנה והרדפה אל מדה מן המדות הרעות כדי שירגיזו יצרו הטוב על יצרו הרע ויקבל שכר על מעשיו, על כן הגדול מתבירו יצרו גדול ממנו.

יתרו י"ד, ינסה הי"ת לפעמים בני אדם כאשר ידע שיעמדו בנסיון להרבות שכרם ולהראות אל העמים כי בחר במנוסים במשפט וצדק ויהיו לגם.

כי אולם הנסיון להמעט זכות המנוסה וצדקותיו יהיה עול גמור בחוק ה'. וילך ט'. החוטא ביצרו המתגבר עליו ראוי לעונש מועט מאשר יחטא ואחר העון לא יתנחם ועודנו במרדו בהאמינו שלא חטא. תשא ח'.

הפשע הנעשה בפרסום ראוי לעונש גדול מהנעשה בסתר. נח מ"ז.

יראת העונש תכריח יותר על עשיית הטוב מן תקנת הגמול והשכר. וירא ו'.

רדיפת האדם ותאנתו לבקש מזונותיו קצת התנצלות על חטאיו, בראשית ע"ב. באשר הי"ת מתחבר עם האדם בפעולות הפשעים, קצת התנצלות אליו וזה מחסדי ה' לך לך י"ו.

מה שהוא פשע באיש. אולי הוא זכות בנער.

וכן להפך. פכה בכל החי בכל בשר ואנחנו לא נדע.

נח כ"א.

העון עצמו הוא ענשו של חוטא. בראשית ס"ד.

המתהלך את האלהים ואין צורך להעולם בו ימות זכאי בקוצר ימים, בראשית ס"ח, אין לאדם לעבוד על מנת לקבל פרס, אלא יפעול טוב להיותה פעולה טובה וישרה, כי כל מה שברא הקב"ה לא בראו אלא לכבודו, ועכ"ז סוף השכר לבוא.

ואמנם האיש הנבזה והסכל לא יתישב בזה כי לא ירצה לעבוד אלא לתכלית התועלת. בא י"ו, יתרו כ', מהעולם הבא אין לדרוש להמון העם דבר מהטוב הנצחי הצפון, אלא בדמיונות ובמשלים כאשר עשו קדמונינו עד כה, יתרו ג', לא דבר ה' בתורתו דבר מהטוב הצפון.

ובהפך ייעד לנו הטובות המדומות תמיד להעמיק במחשבת האנשים התאנה אל החיים ולא ימותו בתנמתם, בחקותי דד, התקנה והתאנה באדם אין לה שיעור, ותמיד אל מה שאין בו שואף צורח הוא שם, וכאשר אין לו תאנה אל דבר בידוע שיבקש ויקנה אל קצה האחרון לחזות בנעם ה', בחר ה', מהטבע הטבע שם מושאל אל הספה הראשונה, כי אין ציור ממנו בלטה, נח י"ג, לא יעשה ה' גם נאות נגד הטבע אם אפשר בלתי להעשות התכלית, שמות ז, לא יברא הי"ת דבר פלא להתקיים פכה לעולם, ואם יעשונו הוא יקרא דבר כפי הטבע, וכל אשר יושם בתנאים ההם פכה יעשה לא לבד הדבר שגברא הפלא בעבורו, נח מ"ה, מהמקרה והמאורע המקרה שם מושאל אל הפעולה לא ידענו סבתה, ולא יתמיד, ואין סדר בפעולות תחשבה באות מכחו, ואמנם לא היה ולא

נבְּרָא וְהוּא רַעֲיוֹן רוּחַ נח ה' ו', הַמְקַרְהוּ אֵינּוּ אֵלֶּא קוּל הַבְּרָה נִקְרָא פְּכָה הַדְּבָר הַבָּא בְּהִיּוֹסַח הַדַּעַת אֶל מְקַבְּלוֹ.

וְאִין אָמַת שְׁלֵא יְבוֹא בְּרַצוֹן הַפּוֹעֵל יִתְבַּרְהוּ, בְּחֻקוֹתֵי ה', וְאִם פְּכָה, יוֹרָה יוֹתֵר רַצוֹן וְהַסְפַּמַת הַבוֹרָא אֲנֹפֵן שְׁנֵי מִן הַמְקַרְיִם שֶׁהוּא דְבָר הַבָּא נֶגֶד רַצוֹן הַפּוֹעֵל כְּשִׁיאֲנֻנָה לוֹ דְבָר בְּהַפְּדָה מִמָּה שֶׁחָשַׁב, וּמִכָּל שֶׁפֶן אֲנֹפֵן הַשְּׁלִישִׁי, כְּשִׁיתְמִיד הַמְקַרְהוּ תְּמִיד בְּאִישׁ אֶחָד לְהַרְעוּ, וּבְאִישׁ אֶחָד לְהִיטִיב, וְיִקְרָאוּ בְּהַשְׁאֵלָה לְרֵאשׁוֹן קִשָּׁה יוֹם, וּלְשֵׁנִי שֶׁהַשְּׁעָה מְצַחֶקֶת לוֹ בְּחֻקוֹתֵי ט', הַיּוֹת לְפַעְמֵי רִשְׁעוֹ מְצַלִּיחַ וְלְפַעְמֵי אֹבֵד וְכֵן בְּצַדִּיק, רִשְׁאֵי לְלַמֵּד לְאֲדָם שֶׁהִמָּה פְּעוּלוֹת הַקְּרִי, וְאֲמָנָם אֵין הַדְּבָר כֵּן, וְיִרָא ט', כְּשִׁישְׁלַח ה' עֲבָרָה וְנִעַם וְצָרָה בְּעִיר יַעֲנֹשׁ גַּם הַצַּדִּיק שֶׁבְּתוֹכָהּ וְיִישׁ נִסְפָּה בְּלֹא מִשְׁפָּט.

וְנָה יִקְרָאוּהוּ קְרִי וְהַזְדַּמֵּן. וְהִנֵּה הוּא בָּא מִכַּח הַמְּזַג.

וְיִרָא י"ד. הַנְּפָרֵד מֵעֲצָם הָאִישׁ קְרָאנוּהוּ מְקַרְהוּ בּוֹ.

שֶׁהוּא יוֹכַל לְהַפְּרֵד מִמֶּנּוּ בְּלִי הַפְּסֵדוֹ. נח י'.

בְּמִדּוֹת מֵהַטּוֹב וְהַרְעוֹ טוֹב יֹאמֵר גַּם עַל דְּבָר שֶׁהוּא לְפָנִים מִשׁוֹרַת הַדִּין וְאֵינּוּ צָדֵק גְּמוּר. וְיִשָּׁר הוּא דְבָר בְּצַדֵּק אַעֲפ"י שְׁאֵינּוּ טוֹב.

לָהּ לָהּ י"ז כָּל יִשָּׁר הוּא טוֹב. אֲמָנָם אֵינּוּ מִתְהַפֵּף לֹאמֵר כָּל טוֹב הוּא יִשָּׁר.

לָהּ לָהּ י"ח. לֹא יִקְרָא טוֹב אֵלֶּא מִסְבָּה שְׁלִימָה.

וְיֹאמֵר הַדְּבָר רַע מִסְבָּה מְעוּטָה. וְיַחֲזִי ג' מִי שֶׁהוּא טוֹב לְעוֹלָם הִנֵּה מְטִיב.

אֲמָנָם לֹא כָּל מְטִיב הוּא טוֹב. בְּהַעֲלוֹתָהּ ג'.

הַהֲטָבָה תִּיטִיב בְּגִלְגוּלָהּ אֶל הַמְטִיב. אֲמֹר ב'.

לֹא נִפְיֵר הַטּוֹב אֵלֶּא בְּחֻסְרוֹנוֹ. וְיַחֲזִי ט'.

רֵאוּי לְשַׁבַּח וּלְפָאֵר הָעוֹשֶׂה טוֹבָה. וְלֹא הָעוֹשֶׂה רַע אִם דְּבָר פְּלֵא.

יְתָרוֹ א'. מִהַצָּרוֹת וְהַרְעוֹת שׁוֹלַח הָאֲדָם בְּחַיִּים הָאֵלֶּה לְהַצָּרָה בְּכוֹר הַצָּרוֹת לְקִנּוּת בְּזַעַת אַפּוֹ הַחַיִּים הַנְּצַחִיִּים וְעַל כֵּן לֹא יִקְנֶה בְּעַל חַי טוֹבָה וְהַצָּלָחָה אֵלֶּא לְרַעְתּוֹ.

וְיִרָא י"ב. אֵין הַצָּלָחָה וְטוֹב אֲמִיתִי בְּעוֹלָם הַזֶּה.

וְכָל מָה שֶׁיְּבוֹא לְאֲדָם מִן הַטּוֹב הוּא עַל צַד הַדְּמִיוֹן וְאֵין לוֹ שְׁעַת הַכּוֹשֵׁר. וְיִשָּׁב א'.

חַיִּי אֲדָם אֵינָם אֵלֶּא מִיָּתֶה תְּמִידִית אִם לֹא בְּיִלְדוּתוֹ עַד ז' שְׁנֵים חַיִּי שָׁרָה א'. עַל הָרֹב אַחַר הַטּוֹב הַמְּוִפְלָג הַשְּׂמִחָה וְהַשְּׁשׁוֹן.

מוֹכֵן לְבוֹא פְּרוּעָנוֹת וְיִגוֹן. כִּי לֹא יַעֲלֶה הָאֲדָם אֵלֶּא לְרַדַּת מִטָּה מִטָּה.

שְׂמִינֵי ב'. אַחֲרֵי מוֹת א'.

כְּאִשֶּׁר יִחְיֶה הָאֲדָם בְּחַיִּי צַעַר מְוִבָּטַח הוּא שְׁלֵא יָמוּת. וְיִקְנֶה הַמְּנוֹת וְהַרְעוֹ כְּאִשֶּׁר יִחְיֶה בְּיוֹם טוֹבָה.

וְיִגַּשׁ ו'. יְמֵי הַשְּׁלָנָה וְהַשְּׁלוּם כְּחֵלוֹם יַעוּפוּ.

וימי הצער והיגון אין להם סוף. ויחי א'.

חיי צער באדם המה מיתה תדירית. ויגש ו'.

כל הברואים במלחמה תדירית זה עם זה. והאדם עם כלם.

ונגד כלם. וכשישפדל בכחו להנצל מהם לא יברח ממחשבותיו הרעים ודאבון נפשו ורוחו ברכה ז'.

היגון ברוח האדם הוא צער שאין למעלה ממנו. וע"כ רבים מכאובים לרשע עם כל שלות ממונו וביתו, פי תמיד לבו נוקפו על עונותיו לאמר מדוע ככה עשיתי.

ופשעיו לא יניחוהו השב רוחו. והצדיק רוחו שקט ושאנן אף אם רעה תמצא בו ובהונו. לך לה ד'. ויגש ד'.

תהפוכות הזמן אם לא יכאיבו השכל והדעת אין לחשבם. ויגש ח'.

כל המצטער על צרתו יותר מדאי כל אוהבו וקרובו יעזבוהו וקצה נפשם בו. פי לב כל איש אל בית שמחה.

וישב ו'. אניכי איש אנשי ביתו ויורשיו של אדם המה בעווכריו ומבקשים יום מותו.

ברכה ד'. על הרוב איש בעל הון ועושר יירשנו הרע בעיניו ושונאו.

ומי שאליו יחפץ להניח את רכושו אשר רכש ימות בפניו או נשבר או נשבה. תצא א'.

האנחה ללב נשבר ונדכה קצת תרופה ומקלת מעט פרגע שברון מתנים. שמות ד'.

רוב ההצלחות באות לאדם לרעתו. וירא י"א.

ובהפך הצרות ובפרט הגלות מארצו יסבבו לאדם על הרוב גדולה והצלחה. וילך י'.

תולדות ו'. תרו ד'.

הנסיעה היא תחת סוג הרעות והמנוחה בהפך. בהעלותה א'.

הצדיק מוכן אל הרעה למתיקות מזגו יותר מן הרשע קשה ואמיץ המזג. בא מהתודה והדינים המצות הטבעיות כגון מצות בני נח השכל יגזור שמירתם לקבוצ האנשים ומחייבתם.

ושאר המצות התוריות לא נדע תועלתם אם לא נבחין פעולותיהם במעשה ואז ישובו לנו לטבע. משפטים ח'.

בכל תורה ונימוס יסודרו דברים לקבוצ המדיני והשכל יקבלם בספר פנים יפות. אמנם נצטרף גם לדברים לכאורה אין בהם טעם והמה לסייג ולגדר.

או להעמיק באמונה בלב ההמון. ודברים כאלו בקושי ישתלו בלבם כי לא יראו התועלת הקרוב בהם.

ואתחנן י"ג. המשפטים והדינים ניתנו באופן הנראה ישר לכללות יישוב העם.

על פן נעשה מה שבידינו לעשות לאותו תכלית אע"פ שלא יצא לפעמים משפט ישר
מזה. ואף אם הפעולה רעה בעצמה.
שופטים י"ד. י"ח.

העון לא יקרא רע לעצמו אלא לקבוץ הפללי. האזינו א'.
בהישרת חיי האדם פאשר יחשוב אדם עצמו פן יהיה אם ירום ואם ישפל. פי המון העם
ירדפו המשים עצמו ככה או מיראה ממנו או מאמונתם בו.
ניחי ז. כל מי שיש בו מדה רעה יתחבר עמו דבר מהדברים הטובים ובהפך באופן שכל
המדות נחלקו במדה שנה בעולם.

שופטים י"ג. יפגע ויחטא אדם להתראות בעיני ההמון איש אמת שונא בצע במה שבין
אדם לחבירו אמנם אין יראת ה' על פניו יותר מאם הנה ירא אלהים במה שבין אדם
למקום אבל נחשד במה שבין אדם לבריות פי זה יביאנו בנקל לשוב ונעשה משפט פאשר
יראת ה' בלבבו והראשון קשה מאד.

יירא י"ז. החברה טובה או רעה מושלת מאד בהישרת חיי האדם, נח ד'.
ראוי לאדם שלא יאמין לדברי איש אשר הבין אותו לרמאי, גם בזולת הדבר אשר הוא
שם, חיי שרה ד, פועלים הדברים והתוכחות בלב החכם, ואל הפסיל תוכחותיו הנה
הייסורין והפעולות, תצוה א', תצא ד', איש רם וגדול לא נפתהו בדברים קשים.
אלא בדברים טובים וניחומים. ובהפך לשפל המעלה והבזוי, שמות ב', אנשי רשע ומדון
העבדות נאה להם, ואם יסירו עול סבלם אין מי יכול לעמוד לפניהם, לה לה ז.
אכילת בשר החיים תוליד אכזריות וליחות גסה בנפש האוכל. תצא ב'.

נח ל"ה, אין לאדם להמתין לצוות על ביתו פאשר יבואו ימי הרעה ויפול על ערש דוי,
אלא פאשר היא בתקפו ובגבורתו, ניחי ב', ראוי לאדם לבקש טוב עיר מולדתו אף אם
תשנאהו, לה לה ב', מטבע ומגז האדם על הרוב מגז האדם יוליקנו אל הפעולות שיפעול
אם טובות או רעות וזהו הנקרא יצר טוב ורע, שופטים י"ב.

מגז האדם ומדותיו ירדפו טבע ומגז הוריו שהולידוהו. יתרו י"ב.
אם ישא אדם אשה שמדותיה וטבעה נבדל ומשונה מטבעו. יבא המגז בזרעם ממנו
ביניהם וכן עד דור רביעי.

פי תאבד בהחלט בנולדים המדה שהיתה באבות. יתרו י"ג.
המדות הרעות יופיעו האבות לבניהם עד דור רביעי. אמנם במדות הטובות תתארו
ההופעה עד אלף דור.

ונה מסודי ה' יתרו ט"ז. רוב קורות האדם באות מפת מגזו שהושם בו, והחיים והמזונות
והתולדה מסוככים ממנו ולא על זכות או רשע.

וגם זה מאת ה' ליתרון האנשים כאשר אמרנו בשכר ועונש שופטים י"ז. כאשר יבוא חולי הסובב בארץ אחת לא ינגף בו אלא המוכן לו רצוני ממזג הראוי לקבל השפע הממית.

אם לא יצוה ה' עליו בפרט ועל כן כאשר ישלח ה' עונש בעיר יש נספה בלא משפט להיותו במזגו מוכן אל העיפוש. בא ה'.

הצדיק יקבל השפע הרע יותר מן הרשע למתיקות מזגו והרשע רע לבו אמיץ ומזגו קשה וגבור ועל היותר ינצח העיפוש, בא י'. האיילים פועל מאד באיכות טבעי ומזגי האדם עד שבעיר אחת יהיה איש נבון וחקם ואם יתגדל בעיר אחרת האיש ההוא עצמו יהיה טפש וסכל וכן כל כיוצא בזה.

שופטים ט'. הדמיון פועל הרבה בתנועות האנשים, והוא משנה טבע הבעל חי.

וככה יעשה שנוי האויר הלמוד והרגל בדברים נגד טבעו שם ה' י'. המאכלים יפעלו מאד לשנות טבע הבעל חי ולהקנותו איכות רע או טוב אחר מות ראוי שישתנה טבע החי מעת לעת כהשתנות המקרים עליו.

שופטים ח טבע ומזג האנשים הולך ומתמעט עד שיכלה. כל זמן שיתרחק מהנונית הראשונים מעם ידי השם תברך.

בראשית א'. שלח י"א בכל נברא שם ה' הכנה ומרנצה אל דבר פרטי בו יתקיימו למיניהם.

בחקותי א' ברא ה' בכל יצור השתדלות וחספז לברוח מן הרע המזדנף אף בלי הכרעת השכל ורוח האדם ישלח גיצוציו תקף להציל אבר מאיבריו המסופן פתע פתאום. ולפעמים יהיה לרעתו.

והטעם כי יתנועעו בלי השכלה. בחקותי ג כל תחילת הכטה באדם לא תניחצו לחשוב מחשבות ולהתניף.

והרוחות בזה מתנועעות מאליהם מן הטבע שהושם בהם מבלי ששכל יוליכם בחקותי ד' נתן ה' לברואים הנאה נפלאה במשגל לקיום העולם פי לולי זה לא היה הם השכל מתרצה אל פועל מגונה כמוהו בחקותי ב' על הרוב אנשים רשעים יולידו בנים פשרים. להיותם שטופי זמה וע"כ מזדנפי לנשותיהם לתכלית התולדה לבד. אמנם רוב האנשים הטובים יבקשו לגדור עצמם במותר להם.

ולכן יפעלו בניצור התוקפם ויולד מהדמיון שהוא הנבזה וקד שאינו פשר יתרו י"ז. אין ליתן לאיש אשה שלא כרצונו כי אין זיווגם עולה יפה ולבסוף יעזבנה.

בראשית ס"ט. משפטים א'.

האיש הענוג והמפונק לא יאכל בשר ודבר קשה להתעכל אלא ביום. ובלילה יאכל מאכלים קלים ובהפך העובד.

בשלח י'. מהמנהג וההרגל המנהג טבע שני.

והדברים הרעים והנמאסים התנועות והעמל יתהפכו לטבע הנוהג בם. ולא יוכל לעצבם, וייטבו בעיניו מפני ההרגל אף אם ירעו לו.

תזריע ב'. אחרי מות ו'.

הפפל והתמידות בדבר והפכנו לטבע הפועל ויעשה כמצות אנשים מלומדה. דברים ב'. תלמיד וההרגל בדברי ישנו טבע האדם ממה שהיה פאחר לא לומד בהם. שופטים י'. מי שאינו שוב מחטאתו מיד אלא שונה בה. קשה רפואתו.

פי מההרגל בפשע יקנה איכות הרע ברוחו ויתהפף הדבר לו לטבע ויתעצם בנפשו. ויקרא ג'.

קשה להכניס בעם מנהג חדש לא הורגלו בו בראשית ע"א. השנוי במנהגים בין עם ועם יביא שגאה ותחרות ביניהם.

ואלו לא נחלקו בתורות משונות ודתות מתחלפות היו לעם אחד. שלח י"ג.

הדברים שהם פלים לפעולת איזה דבר ראוי ללמדם מבלי שאלת טעם. וייטבו בעיניו אחר שנביט בפעולה שתיעשה באמצעותם.

אחרי מות ה'. הרגיל בדבר לא יתגדל בעיניו כמי שאינו רגיל בו לך לך ג'.

בחקותי ז. לא נפיר הטוב אלא בחסרונו.

ויחי ט'. בא ו'.

המלמד בניסים לא יחשבם ויפירם כאיש אשר אינו נוהג בם. ויותר מי שישמע ולא יראה.

בא ה'.

ברכה י"א. המרגיל עצמו בבית חברו לסוף ישנאנו.

והתמדה מביאה לידי בידיון. והטעם כי בכל איש מדה או מדות אינם בזולתו.

וישנא את מי שלא ייטב המדה ההוא בעיניו ומדת חברו לא תתייחד בדעת הנבדלת ממנו ומכח ההרגל וההשנות המעשים יחד תקוץ נפשם זה בזה. תצוה ב' ויצא א'.

ראה ב', המדות יחשיבו האדם מה שהוא, ואיש שר וקצין אם יהיה נבל וכילי, לדלת הארץ יחשבוהו, חיי שרה ב', ילנה מעותיו לכל מי שישאלנו לסוף יצטרף לבריות, על כן המבובז יבובז במדה ראוייה לערף עשרו, משפטים ד'.

יגונה איש לא ירצה לפזר מקנה קנינו ורכושו במתנה, אף אמנם המתהלל במתת ומבטיח הרבה ואין כל, רע מאד. חיי שרה ג', ע נותן מה שהוא חייב כאלו חונן ומלנה, והצדיק נותן מה שאינו חייב כאלו נטל ויצא ו'.

מהתנופה והידיון איש אשר רעה תמצא בלבו וחקלו מחמאות פיו קשה להשמר ממנו, נטוב ממנו ק אשר שניהם בו כאחד רעים, תזריע א', לו לשון מדברת גדולות אינו חורש און בלבו, ואיש לב רע ידבר בשפת חלקות, שמות ח', כמה שבין אדם למקום נמצא

אנשים מראים עצמם פרושים וחסידים, אמנם לא כן במה שבין אדם לחבירו כי לא יוכלו להתנף, ע"כ הממון והנהגה הוא פור לבחון האיש הכשר מן הצבוע וחסר.

תרומה א', מהקנאה והתאנה רע מתבירו מי שנולדה ממנוגו תאנה רעה מתאנת חבירו, כי יתחייב להלחם על טבעו בכח גדול ממה שיצטרף חבירו, יתרו ט"ו, התאנה תתרבה מעצמה, וכשיכסוף האדם לדבר אף אם יקנה הדבר אשר אינה, עוד תוסיף לו תאנה על תאנתו ורפואת התאנה שלא להתאנה, ראה א'.

הקנאה תפול בין איש לגדול ממנו אשר התנשא עליו או שיאמין שהושפעה אליו טובה יותר ממנו, וישב ד', וישב א', ויחי ח', הקנאה תתיחס אל דבר שיוכל האדם לעשות בכחו ושכלו, ולא על דבר המופלא ממנו, בהעלותו ז.

הרע באיש עין האדם כאשר היה בן גילו ודושה לו בחשבו שיתנשא עתה עליו בדבר מן הדברים, ואמנם לא יקנא כ"כ באדם שהיה תמיד גדול ממנו, וכל שפן אם הוא עתה קטן ממנו בערך, תצא ג'.

אם יקום איש למשול על בני גילו יקשה הדבר אליו מאד כי יקנאו בו, ולא בנקל ישאו עולו על צוארם, א וישב נ', המספר גדולות לעצמו יביא עליו קנאת ושאנת כל השומעים דבריו שם ב', ההולך לגור לא יתראה ולא יתדמה תכף ומיד לאזרח ולתושב שלא יקנאו בו, תולדות ה'.

לא יתגדל איש השלם בתוך עיר מולדתו בעבור קנאת חביריו, אלא יפיצו מעיינותיו חוצה, לה לה א'. הטוב המושפע לרבים אינו נחשב כטוב הניתן ליחיד בהפרש לזולתו, כי היא קנאתאיש מרעהו, נח מ' דבר קטן ונבזה אינו מונמן לקנאה, והדבר הגבוה יתנו בו עיניהם, ולא יאונה לו כ"א רע, בלק ב'.

דברים ה'. הטבע ידחה תמיד האידים הרעים שבאדם ויעכב הטובים.

והעצמים האלה היוצאים מן אדם רע יהיו בטבע ארסיים ויזיקו האנשים המוכנים לקבלם, וזהו טעם לעין הרע ראה ד' לכן ראוי להסתיר הדברי' מן ההמון לבל יתנו עיניהם בהם, כי בהתפרסם הקול ימשיך אל הדבר הבטת כל אדם, עד שיגיעו אליו גיצוי האנשים הרעים ויזיקוהו, והאיש יזיק בניו וממונו כאשר האידים היוצאים ממנו רעים וחסאים ראה ה'.

מאהבה ושנאה האהבה השלימה היא החשק לדבר להיותו טוב ולא לתכלית הנאה ממנו, ובעל אהבה כזאת הוא נהנה בהיטיבו, ויצא ב'. בא י"ח החשק האמיתי לא יגוש ריעות ושונות בדבר הנחשק, ויצא ב', מי שתפשו האהבה והחשק יצא מרשות עצמו ויכנס תחת ממשלת דבר הנאה, משפטים ב'.

האהבה לא תמצא אלא בדומים במדותיהם, והשנאה במנגים ומדות מתחלפות, קדושים ב', השנוי במנהגים יביא שנאה ותחרות בין האנשים והעמים, שלח השנאה תפול בין אדם לדומה לו במצב, והקנאה בין קטן לגדול ממנו וישב ד'.

ויחי י', על הרוב האנשים שאומנתן שנה שונאים ומקנאים זה את זה, כי כל אחד ידמה בעיניו שחבירו מרויח ומתגדל במלאכתו יותר ממנו, ויחי לא ישלח האדם באדם אם

לא יעשה עמו טובות, כי אין אהבה בהמון אלא לתכלית מקץ ד', בא י"ז, דברים א', אהבי עשיר רבים ויבוא הצרות אין מרחם ואין קרוב ומי אוהב בהמון בלי תבואה.

וישב ז', האדם יזפור אשר יצטונה בסבר פנים יפות פאשר יצפה תשלום גמול, אמנם אם אין לתכלית מה, הדבר נשכח מזכרונו, וילך י"א, האיש שאין לו קרוב דעת עם אשתו ובניו מטיל אימה יתירה בתוך ביתו לאין סבה, ויבוא בחומותיו מריבה וישנאוהו בני ביתו, נשא ב', כל אב מנהגו לאהוב הרע שבבניו, והטעם כי הרשע יחניפנו, מה שלא יעשה הצדיק.

נת מ"ז, רעה בעיני ה' מריבת בני ביתו של אדם, יותר מאם חטאו ורבו עמו, וירא ה', אויבי איש אנשי ביתו ויורשיו של אדם המה בעוכריו והמצפים יום מותו, כי אינם עמו אלא לתועלתם, ברכה ד', ראוי לשמור מאד לבלתי הכניס בין הקרובים ריב ומצה כי אין תרופה להם ועד עת קץ לא יסורו לאהוב זה את זה פירחי קדם לך לך ו', המריבה בין הקרובים תשרוק אל הרחוקים שיעופו ויבואו לשעבודם, שם י"א, כל הנפרד ממשפחתו לגור יחידי באשר ימצא יסבב לנכרים שימשלו בו, חיי שרה ה'.

מריבת האנשים והמדינות סבה לששון העומדים סביבם, והאהבה ואהבה בין אהובים גון אויביהם, לך לך ה', השונא לזולתו כל מעשיו אף אם הם לשבח יחשבם לגנאי, ובהפך האהב, וישב ה', נקשרה באדם חובת אהבת עיר מולדתו ואין לבקש רעתה אף אם תגמול עליו כל רע, לך לך ב', אין ראוי למתנגם לבוא על אויבו בשפת חלקות ולשון רמיה, כ"א ביד רמה פנים בפנים פינתס א', ההפך שבין השנאה והנקמה הוא שהשונא מבקש רעת אויבו מכל מקום שתבוא.

אבל המתנגם לא יתרצה להרע לו אלא בידיו ומפחו, הראשון תכליתו להרע לשונאו, והשני להענישו שלא יזיד עוד לא הוא ולא אחרים, מטות ב', מהגאונה והענוה הגאונה מסרת האדם מדעתו ונהפך לאחר, ויקהל ב', הגסות הרוח תביא לפשוע ולחטוא, כי אינו מקבל תוכחות ואינו יודע לעשות רע, ויקרא ב', הגאונה באיש עני דבר מגונה מאד, בחר ד', מי שנהוג לעבוד כשיתגדל אכזרי הוא לא ירחם על דל ועבד כמותו, יתרו י"א.

הענוה והשפלות דרך ישר לקנות הון ועושר ושיאונה לאדם אשר יחפץ, חיי שרה ו', החכם לא ישמיע בחוץ קולו להראות העמים תבונתו וזה ביאנו אל המעלה ואל החשיבות, במדבר א', הבוחר להתקיים ולנוס ממנוקשים אל יתראה בעיני העם ויחניף על עצמו כאילו הוא נבזה וחדל אישים גר ואורח נטה ללון ויברח מן הקנאה ועין רעה של בריות, תולדות נ', חקת ג', דברים ה', השוכן ברום ההצלחה מוכן אל הנפילה, והרוצה להתגדל יתראה קטן ושפל ולא יתנשא בעיני העם, בבדבר ב', כל הצבוע וחסר בענוה להשיג דבר, אחר שהשיגו תגלה רעתו בקהל, ויתראה לכל בפירוש בגאון וגאון כי ההכרח אינו מתמיד, שלח ט', לכל חי דעת ודמיון נפסד להאמין ערכו ומצבו גדול ממה שהוא, ויחשוב כל איש לייחס דברים לסבתו מה שאינם, וזה מתנאי החיים האלה העכורים, תנחומים של הכל שתולים בכל בעל חי ופתח תקוה על רוע מצבם לבלתי יבחרו מנת מחיים, ברכה ח', מהעושר והעוני לא יתקיים בעולם השווי והדמוי בהמון ועושר פאשר חשב לוקורגו"ס ולא תתארף ממשלה ומלכות בדת ההיא, על פי הושם בטבע כל נברא החפץ והתאנה להתגדל, והלב המשתוקק והחומד לא יתעכב בתורת

השווי זמן ארוך, פדין כל יושב במקום בעל פרחו, יתרו י', יחשוב האדם שהונו ועושרו אינו שלו ומשלתו גבוהה הוא אוכל, ובזה ילמד להיות אדון על העושר ולא יהיה העושר אדון עליו, משפטים ה', השתדלות להנחיל לבנינו אחרינו נחלה, הכל ורעיון רוח, פאלו נרצה להנות ולשמח ביום שאין לנו הנויה ותיים.

בהר ז, מהשתדלות והעצלות פאשר אין לאיש גואל ועוזר יתן אל לבו להשתדל בעסקיו, אבל הנשען על אחרים על הרוב יהיה עצל ובלתי חרוץ, בהר ב', החכם אינו נשען על איש ויסיר לבו מבטוח באדם על פן איש נטפל אליו, אמנם פתי וחסר לב יבקש עזר מפל אדם, על פן כל איש פסיל ימצא תמיד משען ומשענה.

בהר ג', בכל חכמה ומלאכה ראוי העזר מן השמים החונן לאדם דעת מבין ומשפיל, אמנם על בחכם מוטל לייגע שכלו וללמוד, ויקהל ג', טוב עזר ה' בדברים אף עם השתדלות האדם, כי לא יחון ה' ברכתו במעשה ידיו והוא יושב ובטל, ולא יעשה ה' נס אם לא לסבה גדולה או לצדיק גמור.

ויצא ה', וישב ח', וישלח ד', קדושים ג', מטות א', תועיל השתדלות האדם להנצל מן הרעה הכללית ומן הספנות שלא הובאו בשבילו ולא יספה בעון העיר, בא י"ג, על פן החריצות להשמר מן הספנות יפה לאדם להנצל מן העיפוש ומן המשחית שלא הובא בשבילו, אמנם אם גם עליו נגזר הדבר בחטאו פרטי א"א לו לנוס, ואם יברח תדבקנו הרעה למקום שהוא הולך ועל פן פעמים הרבה השתדלות אינו שונה לאדם, שופטים י"ו, על הרוב כל מה שישתדל האדם הוא לרעתו, חקת ב', העושה הדבר המוטל עליו אעפ"י שהמלאכה אינה שלימה מפל מקום יקרא פועל שלם אל מול הפועל שפעל מה שבכחו לעשות בפעולה, פקודי א', מהכעס והרצוי הכעס יתהנה באדם מתנועה גדולה בין העצמים מבולבלת ובלי סדר, ויעלו למות ויחממו ויאדימו פניו ובהפך בשמחה עצמי רוחו ישבחו וינוחו מתנועתם הקדומה, בהעלותה ו', כל הזעם לא ישמור הדרו ויקרו, כי החרון שטות שני, בשלח ז', טוב האיש אשר יחרה אפו בנקל ויהיה נוח לרצות, מאשר יקשה לכעוס ויקשה לרצות כי הראשון מהרה יתנחם וירפא הרעה אשר עשה כפלים בכל חטאתיו, ומהשני לא יוכל הנדרף להנצל מעולם, בהעלותה ח', החרון יפה ללוחם להתעצם ולעשות חיל, משפטים נ', מהשם הטוב והרע איש השלם הוא ראש יחס למשפחתו, והנבנה הוא סוף לה, תולדות א', הפל הולך אחר השם, ואם ישתדל האדם לקנות שם טוב כל מעשיו יהיו נידוני' לכף זכות וההפך בשם רע, בא ד', שמיני א', קרח א', הוצאת השם על הדבר לפעמים תפעול באמת פאשר יצא הקול.

כי המון העם מתפעלים בחושיהם ובדמיונם מקול ההברה וישוב להיות פכה, מטות ג'. כל המבקש אמונה ורודף אחר חסידות למראות העין פדי שיאמינו בו, הוא איש רע מעללים וחורש און וצריך להשמר ממנו, תבא א', החוטא בדבר הגלוי.

מסתמא ראוי לחושדו במאורע נסתר גם פן. מקיז ה'.

בהנהגה המדינית מהמלכות קשה מאוד להתנשא ולמלוך על בני גילו, וישב ג', פאשר לא יאבה העם להשתעבד אל מושל, וישאפו פלם להיות ראשים, לא יהיה תכליתם טוב, שלח י', בשלשה מיני מלכיות הנמצאות הטוב והמתקנים מפלם הוא המלוך יחיד, ואחריו

שְׁרַת טוֹבֵי הָאָרֶץ וְחַכְמֵיהֶּ, כִּי אִמָּנִים שְׁרַת הַהֶמוֹן בְּכָל־לֹא תִתְקַיֵּימַם כִּי תִקְוֹטְטוּ אֱלֹהֵי וְתִתְהַפְּפוּ לְמַלְכוּת, בְּרַכָּה ג'.

הַמֶּלֶךְ הַמְשַׁתָּרֵר עַל עַם מְפֹנָר וּמְפֹנָרֵד יִתְחַפֵּם לְהַטִּיל קִנְאָה בֵּין דַּלַּת הָעָם וּבֵין הַשָּׂרִים וְתִהְיֶה מְמַלְכָתוֹ נְכוֹנָה, קִרַח ב', הַמֶּלֶךְ שִׁיאַחֲזוּ מַעֲשֵׂה עִמּוֹ לְהַתְנַהֵג כְּמִדּוֹתָיו וְטַבְעוֹ יֵאָרִיף יָמִים עַל מְמַלְאכָתוֹ, וּבְשִׁנּוֹתָיו אֵת טַעְמוֹ לְבִלְתִּי לָכֶת בְּנִימוּסֵיהֶם וּבְחַפְצֵיהֶם בְּקִרּוֹב יֵאָבֵד מְשַׁלְתּוֹ.

וַיִּקְרָא א', הַמּוֹשֵׁל הַמְשַׁפִּיל עֲצָמוֹ וּמִתְחַבֵּר עִם חֵיילָיו וְעִמּוֹ בְּאַחְוָה וְרַעוּת יוֹעִיל מְאֹד שִׁישְׁמְעוּ אֵלָיו וַיַּעֲשׂוּ מַה שִׁיצְוֶנּוּ. בְּשַׁלַח א', בְּרַכָּה ב', רְאוּי לְמוֹשֵׁל כְּשִׁירְצָה לְהַתְחִיל דְּבַר מַה לְהַתְעַסֵּק הוּא בְּתַחֲוִלָּה בְּיַדְיוֹ לְתַת מְשָׁל וְלִמּוֹד לְמְשַׁרְתָּיו וַיַּעֲשׂוּ גַם הֵם בְּלִב שָׁלֵם, וַיֵּצֵא ז', מִקֶּץ ג', קִבְּלַת עוֹלָם אֲדָם עָלָיו דְּרָף יֵשֶׁר לְפָנָי אִישׁ לְקַבֵּל עוֹלָם מְלָכוּת שְׂמִים, כִּי יִנְהִיג עָרְפוֹ הַקִּשָּׁה לְהַשְׁתַּעֲבֵד וּלְקַבֵּל תּוֹכַחַת, מְשַׁפְּטִים ו', אֲנִימָה הַמְשׁוֹעֲבֵדָת לְמֶלֶךְ אִם תֵּצֵא לְחִירוֹת וְתִפְרוֹק עוֹלוֹ מִזְמַן מוֹעֵט, עֲדִיין אִימַת מֶלֶךְ עָלֶיהָ, וְאִם תַּעֲמֹד כֶּף זְמַן רַב תֵּאָבֵד מִמֶּנָּה הַפְּסֹד, לָךְ לָךְ ח', הַעֲבוּדָה וְהַשְׁעָבוּד תַּחַת אִישׁ גְּדִיב גְּאֻלָּה תַּחֲשֵׁב לְאָדָם, בְּהַר א', אִין רְאוּי לְהִיֹּת מֶלֶךְ אֱלָא מִי שִׁיּוֹדַע לַעֲבֹד, פְּנַחַס ב' וַיִּלָּךְ א', מִהַמְלַחְמָה יוֹעִיל הַחֲרוֹן בְּלוֹחֵם לְהַתְאַזֵּר לַעֲשׂוֹת חֵיל.

וְהַטַּעַם שֶׁהַפַּעַם שְׁטוּת חֲדָשׁ וַיַּעֲכֹבְנוּ מִהַתְּבוּנָה בְּסַפְּנָה, וְלִזְהָ יִלְחַם בְּאַנְמֵץ הַלֵּב, בְּשַׁלַח ו', מְשַׁפְּטִים ג', הַבָּא לְצַבָּא יֵשִׁים בְּדַעְתּוֹ כְּאֵלּוֹ יִלְחַם עִם אוֹיֵב חֲזָק וְאַמִּיץ, כִּי בְּזֶה יִתֵּן אֵל לְבוֹ לְהַשְׁמֵר וּלְהַלְחֵם כְּכֹל גִּימוּסֵי הַמְּלַחְמָה, וּבְהַפְּוֹ הַמְּבִנָּה וְאִינוֹ חוֹשֵׁב אוֹיְבוֹ בְּנִקְלָה יְפוּל לְפָנָיו, לָךְ לָךְ י"ב, דְּבָרִים ד', שֶׁר הַצַּבָּא רְאוּי לְהִיֹּת זְרִיז וְחַרוּץ, כִּי כָּל מְאֻרְעוֹת הַטּוֹבוֹת שֶׁבְּמַלְחָמָה תְּבוֹאֵנָה מִן הַזְּרִיזוֹת, וְהַהַפְּוֹ בְּעֲצָלוּת, לָךְ לָךְ ט', יִשְׁתַּדֵּל לְהַבִּיא הַמְּלַחְמָה בְּאַרְצוֹת הַשּׁוֹנָא וַיִּרְחִיק הַחֲרָב מֵאַרְצוֹ.

לָךְ לָךְ י'. כָּל יוֹצְאֵי צַבָּא כְּאִשֶּׁר נִצְחוּ אוֹיְבֵיהֶם בְּיוֹם קִרְבֵּי וַיִּוֹתֵר וּבְיוֹתֵר בְּעַת הַלְחָמָם אִם יַעֲטוּ אֵל הַשָּׁלָל יֵאָבְדוּ סִדְרָם.

וְעַל הָרֹב יִהְיוּ מְנוֹצְחִים. בְּשַׁלַח ב'.

כְּשִׁישׁ פִּירוֹד הַלְּכָבוֹת בְּעַם הַצַּבָּא יִפְחָדוּ לְהִיֹּת מְנוֹצְחִים מְאוֹיְבֵיהֶם שׁוֹפְטִים י"ט. כְּאִשֶּׁר עֲמִים שְׂכֵנִים יִלְחָמוּ בִּינֵיהֶם רְאוּי לְהַשְׁגִּיחַ וּלְהַכִּין בְּעִירוֹ אֲנָשֵׁי צַבָּא וְכִלֵּי מַלְחָמָה וְלֹא יָבוֹאוּ כְּבִלְעַ עָלָיו.

בְּחֻקוֹתֵי ו'. מַה שֶׁהוֹתָרָה הַמְּלַחְמָה וְהַהֲרִיגָה בְּיוֹם קִרְבֵּי הַדְּבָר יֵצֵא לְיִישׁוּבוֹ שֶׁל עוֹלָם נִחַ י"ז.

מִהַמְשָׁל וְהַדְּמִיוֹן גְּדוֹל בְּדוֹרוֹ יִקְשׁוּט עֲצָמוֹ תַּחֲוִלָּה וְאַחַר יוֹכִיחַ בְּמִישׁוֹר לַעֲנוּי אָרֶץ. וְלֹא יִשְׁפּוֹט תְּבַל בְּצַדֵּק אִם לֹא יַעֲשֵׂה דִין בְּקִרְוֵבָיו.

אַמּוֹר א'. מְאֹד מְאֹד פּוֹעֵל מְשָׁל הַגְּדוֹלִים בְּקִטְנִים.

לָךְ לָךְ כ'. בְּשַׁלַח ט'.

תִּשָּׂא ז. פִּינַחַס נ'.

וילך ב'. המושל הבוחר להכריח עמו בעבודה מה.

ראוי שיתחיל הוא בעצמו בה בתחילה, והמה אז ילכו בדרכיו ברצון טוב, ויצא ז', מקץ ג'. הרוצה ליעץ עצה על אדם לא יתיעץ אלא בכן גילו, כי הוא ידע ביותר רצון חברו כדמותו ממה שיוכל לידע מי שאינו בן זוגו, שמות א'.

כאשר יחשוב אדם עצמו פן יהיה אם ירום ואם ישפל, כי המון העם ירדפו דמיון המשים עצמו פכה או מיראתם ממנו או מאמונתם בו, ויחי ז'. הדמיון פועל מאד במחשבת האדם עד שייסבב הנונית הדבר בפועל, פכה המפחד יתבלבל מראה מיניו ויראה דמיונות ואין דבר, נשא ג', דברים נ', שופטים ה' תבוא ג', נצבים ד', אין העון נחשב רע על הפעולה, אלא למחשבת הפועל יהיה למשל לימים הבאים, מסעי א', בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ.

פניתי אני לראות חכמה ולבקש דעת וחספון מה לאדם שיבוא אחרי המלך אלהי עולם ה' ורוח פביר אמרי פיו ירדוף ישיג הבוערים בעם אוילים מדרך חכמים בעיניהם וישטחו להם שטוח לעמוד על ה' ויאמרו לאמר מדוע משה לא נתן טעם לדבריו ל סרפם תבוא בלבם ועיניהם לנכח יביטו רבים חקרי לב אשר אתם.

לכו נא וננכחה ולאומים יגו בגרונם האם גם המה בחכמת מה להם וכתבונתם עצבים מצאו חזון וישיבו לנו דבר הלא ידעת אם לא שמעת כי בכל חכמה אין מופת חותך ליסודותיה הטבעו ביום הנסדה (א) ואין זכרון לראשונים עליהם יעמדו כל המאמרים שיהיו לאחרונה ומי הוא ערב לבו להכחישם ל גם בחכמת המדות אשר על כל פרט ממנה אות או מופת אשר יאמר כי הוא זה לשכל ולחוש וכל דבריה אמת וצדק גם בקרבה בראש וראשון הנחות ודברים יניחום לעין כל נגד השמש אין אומר ואין דברים וראיה מבלתי יכולת כספור הנקודה השו והשטח כאשר המה בלי רוחב אורך ועובי ואם נכחיש תנאי הדברים ההם הנה כל מוסדות החכמה נפיל.

(ב) ואולם הטעם בדבר כי לא יוכל האדם למצוא את המעשה אשר נעשה תחת השמש. וגם אם יאמר החכם לדעת לא יוכל למצוא ובעולם השפל אין חכמה ואין תבונה לאדם וגם מה שתחת החוש לא ידע מה נעשה.

ולמה עין רואה ואיך ובמה תביט ואיך ומדוע אנון שומעת ולמה ובמה יאהב וישנא אדם לזולתו? ואלו הענינים כלם הם תמיד לנגד עינינו ונעשה האדם באין מבין, צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה באמרו (קהלת ח) כי לא יוכל האדם למצוא את המעשה אשר נעשה תחת השמש וגו' גם אהבה גם שנאה אין יודע האדם הפל לפניהם.

רצונו שהאדם לא ישפיל אופן הולדת האהבה והשנאה בו אעפ"י שהנה על פניו תמונה לנגד עיניו ובתוך קרבי. ומה נאמר לשמוע בלמודים ובחכמות הרחוקות מבני האדם ועמקות משאול שמגמתם בשכל? גם זה הראה החכם הנזכר באמרו (שם ה) טוב מראה עינים מהלך נפש.

שבסוג הלמודים נוח להבין במראה עינים ודבר הנלמד מן המיקאניק"ה מללמוד מהלך נפש הנקרא די מושטראטיב"ה שמושבה בשכל. על פן הוסיף עוד (שם ז) כל זאת נסיתי בחכמה אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני.

כּוֹנֵן אֵל מֵאִמֵּר הַחֶכֶם שְׁאֵחַר שְׁטַרַח בְּלִמּוּד אָמַר. דְּבַר אֶחָד לְבַד לְמִדְתֵי שְׁאִינֵי יוֹדַע.
כִּכָּה שְׁלֵמָה בְּחֻמְתּוֹ נִיטָה בְּהִתְחַכְמוֹ שְׁכָל עוֹד שְׁיַעֲסוֹק לְהִתְלַמֵּד יָדַע שְׁלֵא הַשִּׁיג דְּבַר
וְהִיא רְחוּקָה מִמֶּנּוּ. וְזֶה תְּכָלִית הַבְּנַת הַחֶכֶם.

בְּהַפֵּךְ הַסֶּכֶל שְׁיִרְאָה בְּעֵינָיו וַיֵּאֱמִין לְהֵבִין אֵת הַכֹּל: גַּם אֲנַחְנוּ צְעִירֵי צֶאֱן זְבוּבֵי מוֹת כִּי
נְכֻסוּף נְכֻסְפָנוּ לְהֵבִין אָמְרֵי בִינָה בְּמִןפְּלֵא מִמֶּנּוּ נַעֲמֹל לְרוּחַ בְּחֻמְתָּהּ וּבְתַבּוּנָהּ וּבְדַעַת
וּבְכָל מְלֵאכָה לְחֻשׁוֹב מְחֻשְׁבוֹת וַיִּדְּיֵנוּ לְנַחֲשֵׁתִים הַנֶּגְשׁוּ נִקְוָה לַעֲשׂוֹת עֲנָבִים וְנַעֲשׂוּ
בְּאֲנָשִׁים (ג) אִךְ בְּזֹאת יֵאֱנוּתוֹ לָנוּ הָאֲנָשִׁים שְׁלֵמִים וְכוֹרְבִים הַמְתַּפְּלִסִּים בְּעַם הָעוֹשִׂים
בְּמֵלֵאכָה לֹא חֻכְמוֹ וְלֹא יִשְׁפִּילוּ סוּדוֹת הַבְּרִיאָה בְּנוֹ אֶצְלָם צִיּוֹן וְכוּוֹנִים לְמֵלֵאכֶת הַשְּׂמִים
וְעַלֵּיהֶם יִרְקְעוּ פַחֵי זָהָב חֻכְמוֹת וּבִינּוֹת בָּהֶם יִצִּילוּ כֹּל פֶּסֶל וְכֹל תְּמוּנָה לְכָל מְרֵאָה עֵינֵי
עָהוּן יִשְׁמְרוּ דַעַת.

וְאִם אֵין נַעֲשֶׂה פְתָגָם דְּבָרֵיהֶם כִּי לֹא יָדַעוּ וְלֹא הִתְבוּנָנוּ דְרָכֵי ה' לֹא יֵאֲשְׁמוּ כֹּל הַחוֹשִׂים
כְּאֲשֶׁר לְכָל הַפְּחוֹת נָדַע לְהַשִּׁיב כְּעֵנָן אֵל מֵה שְׁנַבִּיט וְאֵע"פ שֶׁהַכֹּל הֶבֶל וְרַעוֹת רוּחַ. כִּי
מִי עֲמַד בְּסוּד קְדוֹשִׁים וַיִּקְחָה לָנוּ וַיִּשְׁמִיעֵנוּ אֲנֹתָהּ גַּם שֶׁהַע"ה הַשְּׁתַּדֵּל וְעֲמַל לְרוּחַ בְּמַחְקָר
וְאָמַר (שָׁם א) וְנִתְתִי אֵת לְבִי לְדְרוֹשׁ וְלְתוֹר בְּחֻמְתָּהּ עַל כֹּל אֲשֶׁר נַעֲשֶׂה תַחַת הַשְּׁמַשׁ הוּא
עֵנָן רַע נְתַן אֱלֹהִים לְבָנֵי הָאָדָם לַעֲנוּת בּוֹ.

פִּירוּשׁ הַשְּׁכָל אֲשֶׁר נְתַן אֱלֹהִים לְאָדָם הוּא לְרַעַתוֹ כִּי אֵילוֹ נִמְשָׁל כְּבִהְמוֹת נְדָמוּ אֵין תְּבוּנָה
לֹא הִיָּה עֲמַל וְטוֹרַח לְהַשְׁכִּיל מֵה שְׁלֵא יוֹכֵל. אוּלָם כְּאֲשֶׁר נְתַן לוֹ אֱלֹהִים שְׁכָל וְדַעַת לְהֵבִין
בְּהַשְׁכָּלָה וְלֹא הַשְּׁלִיטוֹ הָאֱלֹהִים לְאֶחָד מִמֶּנּוּ לַדַּעַת טוֹב וְרַע אֲמִיתַת הַדְּבָרִים עַל בּוֹרִים
וְלֹא יוֹכֵל לְמַצּוֹא הַמַּעֲשִׂים הֵלֵא יִתְהַלֵּל בְּמַתַּת שְׁקָר.

וְזֶה עֵנָן רַע נְתַן לָנוּ הָאֱלֹהִים. וְנְתַן טַעַם לְדְבַר (שָׁם) רְאִיתִי אֵת כֹּל הַמַּעֲשִׂים שְׁנַעֲשׂוּ
תַחַת הַשְּׁמַשׁ וְהִנֵּה הַכֹּל הֶבֶל וְרַעוֹת רוּחַ.

כְּלוּמַר הוּאֵיל וְכֹל הַמַּעֲשִׂים וְכֹל הַיְגִיעוֹת בְּלִמּוּדִים שְׁיַעֲשֶׂה אָדָם וַיִּגְמֹר בְּדַעַתוֹ הֵם שְׁקָר
וְהֶבֶל אֵין בָּהֶם תְּבוּנָה אֲמִיתִית. וְשִׁינָה בְּמַחְשַׁבְתּוֹ זֹאת לֹאמַר (שָׁם ג) רְאִיתִי אֵת הַעֵנָן
אֲשֶׁר נְתַן הָאֱלֹהִים לְבָנֵי הָאָדָם לַעֲנוּת בּוֹ, וְטַעַמוֹ בְּצַדוֹ אֵת הַכֹּל עֲשֶׂה יָפָה בְּעַתּוֹ גַּם אֵת
הָעֵלֶם נְתַן בְּלִבָּם מְבַלֵּי אֲשֶׁר לֹא יִמְצָא הָאָדָם אֵת הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר עֲשֶׂה הָאֱלֹהִים מְרֵאֵשׁ וְעַד
סוּף.

וּדְבָרָיו אֵלֶּה מְבוֹנָרִים בְּתַכְלִית כְּפִי אֲשֶׁר אֲמַרְנוּ. עַם כֹּל זֶה לֹא נָשִׁיב יְדִינוּ וְנַעֲשֶׂה הַמְנוּטָל
עֲלֵינוּ וְכֹל הַמְרָבָה לְסַפֵּר בְּמַעֲשֵׂי ה' וּבְנִפְלְאוֹתָיו הַרִי זֶה מְשׁוֹבָח וּמְפֹאָר.

וּכְשֶׁם שְׁתַּקְרָא סְכוּלוֹת לְמֵאֱמִין וּבּוֹטַח בִּידִיעַתּוֹ כִּכָּה פְתִיוֹת בַּל יָדַעָה בָּה אֵל הַמְרַחֵיק
שְׁכָלוֹ מִכָּל חֻקֵּיהָ מִכָּח הַטַּעַם שְׁאֵי אֲפָשֶׁר לְהַשִּׁיג. וְכִכָּה קַהֲלַת מְבַשֵּׁר וְאוּמַר הֶבֶל הֶבֶלִים
אָמַר קַהֲלַת שְׁהַכֵּל הֶבֶל וְתוֹהוּ.

אֲמָנָם גַּם הֶבֶל הֶבֶלִים לוֹמַר הַכֹּל הֶבֶל וְלֹא לְשִׁמוֹעַ בְּדַבַּר הַחֻכְמוֹת וְלֹא לְהִתְעַסֵּק בְּהִנָּה
מִדְּאָגָה מְדַבֵּר קוֹשֵׁי הַשְּׁגָה וְעוֹמֵק הַדְּבַר: אֲמַרְתִּי גַּם אֲנִי בְּפִרְשָׁה הַזֹּאת לְגִזְעוֹת בַּקְצָה
הַמְטָה אֲשֶׁר בִּינְדֵי בְּמַעֲשֶׂה בְּרֵאשִׁית וְנִימָא בִּיה מְלִתָּא דְּמַסְתַּבֵּר כְּאֲשֶׁר עָלָה בְּמַחְשַׁבָּה
לְחַדֵּשׁ דְּבַר מַעֲתָה בְּמַחְקָר זַעִיר שָׁם זַעִיר שָׁם.

וַיִּדְעוּנוּ כִּי שִׁקָּר גִּסְפָּה כִּי מִי יָדַע בְּכָל אֱלֹהִים וַיִּזְרָע ה' לֹא עָלָיו נִגְלָתָה וּבִסְתֵר עָלְיוֹן לֹא עָמַד. אוֹלָם אֲדַבְּרָה וַיִּרְוַח לִי לְהַגִּיד כִּי יִשָּׁר דְּבַר ה' תּוֹרַת אֱמֶת וְלִקְחָה טוֹב כָּל שְׁעָה שְׁנַמְשָׁמֶשׁ בּוֹ לֹא יִחְסַר כָּל טוֹב וְשִׁלְחָנוּ עָרוּף לְכָל הַפְּיֹרִישִׁים וַיֵּאֱוָתוּ עַל דְּבַרֵי ה' יִשְׂרָיִם עַל כָּל מֵה שִׁיחֲשׁוּב אָדָם בְּדַעְתּוֹ לְחַדֵּשׁ מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם וּבְדַבְּרֵי מִצְוָה קָא עֲסִיקָנָא.

וּכְבָּר הוֹרָה זָקֵן בִּפ"ו דְּשִׁבְתָּ אָמַר ר"י בֶּן לֵוִי כָּל הַיּוֹדֵעַ לְחַשׁוֹב בְּתַקּוּפוֹת וּמְזֻלוֹת וְאֵינוֹ חוֹשֵׁב עָלָיו הַכְּתוּב אֹמֵר (יִשְׁעִיָּה ה') וְאֵת פּוֹעֵל ה' לֹא יִבִּיטוּ. גַּם נִדְעָה לְהַשִּׁיב לְאִשְׁרֵי לֹא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵמָּה אֲחֵרֵינוּ הִגִּיעוּ רֵאשׁ בְּתוֹרַתְנוּ שֶׁלֹּא נִתְּנָה טַעַם וּרְאִיָּה לְסִיפּוּרֵיהָ בְּחַדוּשׁ הָעוֹלָם.

(ד) וְלוֹ חֲקָמוֹ יִשְׁפִּילוּ זֹאת יְבִינּוּ כִּי בְּהַפְּךָ דָתְנוּ תְּבִיא מוֹפֵת נוֹצֵחַ עַל הַמֶּאֱמָר הֵרֵאשׁוֹן חֲחֻלַּת דְּבַר ה' אֲשֶׁר אֶצֶל כָּל חֲקָמָה לֹא תִמְצָא עָלָיו טַעַם וּלְפִיכָּה יִצְטָרְכוּ לְהִבִּיא רְאִיָּה אַח"כ עַל כָּל פְּרִטֵי וּפְרִטֵי מַדְבְּרֵי הַחֲקָמָה הַהִיא הוֹאִיל וְעַל הַיְסוּד וְהַפְּנָה לֹא יוּכְלוּ לְמַצּוֹא טַעַם וְאִתָּה לֹא כֵן כִּי אִם בְּרֵאשׁ הַדְּבָרִים יִרְצֶה שֶׁה' בְּרֵאשׁ הַשְּׂמִים וְהֶאֱרִץ שְׁזָהוּ הַפְּנוּחַ עָלָיו תִּבְנֶה וְתִכּוּנָהוּ כָּל הַתּוֹרָה וְהֶאֱמוּנָה.

וְהִנֵּה רֵאוּי לְהֶאֱמִינוּ וּלְקַבְּלוֹ בְּלִי טַעְנָה לְדַמְיוֹן רֵאשִׁית וַיְסוּד כָּל חֲקָמָה מ"מ גַּם בְּזָה בְּחַר ה' וּמִשָּׁה עֲבָדוֹ לִיתֵן טַעַם וּרְאִיָּה נוֹצֵחַת. וְהוּא שֶׁהֶאֱרִץ הִיתָה תְּהוּוֹ וְבוּהוּ וְגו'.

(ה) כִּי אֲמַנְם בְּרִיאָה תֵאמַר בְּעֵשִׂיית הַדְּבָר מְעִיקְרוֹ מְלֵא דְבָר. וַיִּצְרָה וְעֵשִׂיָּה בְּדַבְּרֵי הַקְּדוּם וְכֹאשֶׁר נִבְיִים לְעוֹלָם מִנִּיעַ הַגְּלָגְלִים וְהַהֲנוּיָה וְהַהֲפָסֵד עַל הַסֵּדֶר הַנִּרְאָה בְּהַכְרַח גַּם מִיָּמֵי קִדְם כֶּף הִנֵּה שֶׁא"א לֹא שֶׁאֵז הָעוֹלָם הַתְּנוּעָה מְעַצְמוֹ וְכֵן לֹא יַעֲשֶׂה לַעֲתָה עִתָּה.

וְכֹאשֶׁר נִאֲמִין הֵיזֵת פּוֹעֵל מִנִּיעַ הַהֲנוּיָה תְּמִיד בְּהַכְרַח קִדְם לְהֵם פּוֹעֵל שֶׁבְּרֵאשׁ וַיְהִי הַשְּׁנִי טַעַם לְרֵאשׁוֹן. כִּי אִיךָ אֶפְשֶׁר שֶׁפּוֹעֵל הַכָּל יַפְעֹל תְּמוּנוֹת בְּחֻמְרֵי קִדְם וְלֹא יַפְעֹל הַחֻמְרֵי עַצְמוֹ שְׂאֵם כֵּן יִצְטָרְף שֶׁפּוֹעֵל אַחַר מְשׁוּבָח וְעָלְיוֹן מִמֶּנּוּ בְּרֵאוֹ.

וְאִם זֶה הוּא א"כ הֶאֱלֹק הַהוּא אַח"כ יִשָּׁב וּבְטֵל בְּהַשְׁלִימוֹ הַבְּרִיאָה וְנִכְנַס הַשְּׁנִי תַחְתּוֹ לַפְּעוּל הַנוּיָה בְּדַבְּרֵי הַנִּבְרָא מִפֶּחַ הֶאֱלֹק הֵרֵאשׁוֹן דְּבַר לֹא יִסְבְּלוּ הַשְּׁכָל וְהַדַּעַת. וְאִם הַדְּבָר הַהוּא קִדְם בְּלִי רֵאשִׁית בְּלִי נִבְרָא יִצְטָרְף שִׁיחִיָּה הוּא אֵלּוּהַ הָעוֹלָם אִם אֵין לוֹ רֵאשִׁית וַיִּתְחַיֵּב שֶׁלֹּא יְהִי לוֹ אַחֲרֵית.

וְאִיךָ אֵלּוּהַ אַחַר יִתְאַרְהוּ בְּשִׁרְדֵי וַיַּפְעֹל הַדְּרָגַת הַנוּיָהוּתֵי מִיּוֹם לִיּוֹם (ו) אִתָּה הֵרֵאשִׁית לַדַּעַת בְּדַבְּרֵים הֶאֱלֹהַ שֶׁכֹּאשֶׁר נִבְיִים אֵלּוּק מְשַׁנָּה תְּמוּנוֹת הַדְּבָרִים וְקֵרְאוּ הַנוּיָה וְהַפָּסֵד בְּהַכְרַח קִדְם לְהֵם הַבְּרִיאָה עַל יְדֵי אֵלּוּהַ.

וְאִם תֵּאבֶה מוֹפֵת לַפְּעוּלַת סֵדֶר הַהֲנוּיָה בְּיָמֵי בְּרֵאשִׁית עַל יְדוֹ הִנֵּה לְכֵם רְאִיָּה מִגְּלָגוּל וְהַתְּמַדַּת שְׁנוּי הַצּוּרוֹת בְּכָל יוֹם הַנוּיָהוּתֵם וְהַפָּסֵד. אֵין זֶה כ"א ע"י מִנִּיעַ הַמְּחַדֵּשׁ בְּטוֹבוֹ בְּכָל יוֹם תְּמִיד מְעַשִּׂים וּפְעוּלוֹת.

וְאִי אֶיפְשֶׁר שִׁיִּתְמִיד סֵדֶר זֶה נִכּוֹן עַל דְּרָף הַקָּרִי וְהַהֲזַדְמָן וּבְלִי מִנִּיעַ בְּאִנְפֵּן שֶׁחַדוּשִׁם בְּכָל עֵת וּבְכָל רֶגַע בְּסֵדֶר שְׂאִי אֶפְשֶׁר שִׁיִּעֲשֶׂה מְעַצְמוֹ הוּא מוֹפֵת לַפְּעוּלַת הַהֲנוּיָהוּתֵם מִיָּמֵי קִדְם ע"י פּוֹעֵל גַּם כֵּן וְעֵשִׂיית הַהֲנוּיָהוּתֵם עַל יְדֵי אֵלּוּהַ מוֹפֵת לְחַדוּשׁ הַדְּבָרִים וְלְבְּרִיאָתָם בְּרֵאשׁוֹנָה.

על פן כתב משה בתחילת תורתו בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ. רצונו חומר קדום.

ונתן טעם לדבריו הואיל והארץ בראשיתה הייתה תהו ובהו וגו' והי"ת פעל בה פל התמונות והבדיל בין דבר לדבר בשנויים כאשר אלה פה עמנו היום וזו ראיה שבראם, אמנם טעם לפעולת ההבדלות והשנויים בחומר הוא התמצת סדר ההנויה וההפסד בתולדותם.

ולכן כאשר השלים סדר ההנויות כלם כתב אלה תולדות השמים והארץ בהבראם ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים. כלומר זה ספר התולדות וסדר התמצת הפעולות יורה ונתן טעם שהי"ת עשה ארץ ושמים כאשר הוסיף ואמר ואיד יעלה מן הארץ וגו' אם פן אלה ראיה על יצירת ההנויות משונות ואלו מופת על בריאת החומר.

ונתנה התורה טעם לדבריה בראשיתה. ובנה לא תצטרף להביא ראיה על שאר מאמריה כי כלם נכונים למבין כאשר נתאמת לנו שאלה ברא השמים והארץ וגו'.

וכן לא יעשה בשאר החכמות יבקשו להביא על כל פרטיהן מופת הואיל וכל חכמה משאר החכמות אשיותיה רעועות אין להם על מה שייסמוכו לדמות בגנו בלי יסוד כל אבן מקיר תזעק לאמר סמכוני באשיות וכיד אדם אל אפולה.

הנה מה נעים דבר הפתוב (משלי ג') ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה בדעתו תהומות נבקעו ושחקים ירעפו טל. כי אולם יקשה אומרו כונן שמים לשון הנה יסד ארץ לשון עבר וירעפו לעתיד ויהיה פירושו על פי דרכנו שהי"ת מקדם בימי בראשית פעל יסוד לתורתו בחכמה ירצה במופת וראיה כמו שידענו שחכמה תקרא אשר מופת על דבריה לא כשאר הידיעות שאין ראיה על יסודם.

והמופת הוא שכוונן שמים בתבונה ובמלת כונן נרצה בה ההנויה והפסד תחת רומזו הבריאה במלת יסד הנה ראיה שיסד ארץ מקדם רצונו בריאה יש מאין הוא שכוונן שמים עתה ההנויה והפסד באויר העולם הנקרא שמים ומופת על פעולת הצורות ושחקים ירעפו טל שתמיד מכאן ולהבא יתמיד הסדר הזה בנתנו טל ומטר על האדמה והולידה והצמיחה כאשר הוכחנו: והארץ הייתה תהו ובהו וחושף על פני תהום ורוח אלהים מרחפת על פני המים: ראה ראיתי את עני עמי קהל מפרשי תורתנו והמתפלספים בה כלם כאחד טופלי שקר רודפי אליל ארסט"ו היוני וסייעתו חזו לנו שוא ותפל הביאו לנו הנחותיו למפורסמות והתאחזו באלו דעות נכריות כי לא חיות עד כי משורש נחש יצא צפע הפלל העולה מדבריהם להשמיד ולהחרים הלימודים הטובים ואשר פח בהם לעמוד בהיכל מלכהי"ת וכל דבר שיתנגד אל ההנחות ההנה יתחכמו לנתןש ולפרש כאשר יאמרו המושלים גם פסוקי התורה בלחצם יהיו עורפים אותם מאחריהם והשתדלו לגלות פנים בה שלא פהלכה ולענות עלינו את הפתובים מלנטות ימין ושמאל מדברי ארסט"ו ומפל מעשה תקפו כאשר ישאל איש בדבר אלהים זה כל האדם מסעף בסנסוני סרעפיו נאחז בסבף חלומותיו לשנות בצמ' את דבריו עד כי החולק עליהם בשם תבונה לא יכונה וכפשע בינו ובין המנות.

והבאים אחריו קבלו מאמרי דברי ספר הקתום וזאת התורה אשר הושמה בפייהם רדפוה בתרונה בפשיטות והדת נתנה פאלו היא הלכה מסיני ובכללם קצת המתחממים מתחבקים בסעיפי הקבלה ומתפארים בלימודה ולא הגיעו לפתח ביתה לא בושו ולא נכלמו לחבר חבורים בסודותיהם ונהיאו פינות הצורה והחומר בשפוני טמוני חול סכלותיהם וחקמת מה להם.

(ז) והנה התחלות הטבע חומר וצורה וההעדר אשר על פיהם כל ריב וכל נגע הם שגועון ותמהון לבב. בהם בלבב עולם הדעת ארסט"ו עד היום הזה.

דברים לא יודו לו רוב הפילוסופים הישנים ואף חדשים מקרוב באו גלו על עונו ויחזו לנו היותם משאות שיא ומדוחים. איזו וחקר אותם פאשר עלה על לבו להתפאר בדקות שכלו ומי אמר לנו שקלע אל השערה בדבר הסמוי מן העין ל ואין בכחנו להשפיל הטעם והסבה אלא כאשר נראה הגון לצייר תנועות הטבע כמו שאמרנו ובאמת לא הופיעה רוח הקדש בבית מדרשו של ארסט"ו ורוח לא נסע מאת ה' לפעמו להגיד לו הנסטרות מהטבע בדבר לא עבר בה איש ולא הגיע שכל אנושי עד שחכמי אומתנו יקבלו דברי ויחזרו בהם סודות התורה במעשה מרפכה ודומיהם.

פאלו ראה היוני בשכלו מה שנתנבאו ישעיה ויחזקאל במחזה שדי ואם פכה הוא ראוי להתאבק בעפר רגליו ולהאמין כל דברי גם בקדמות העולם ובשאר הנחותיו והספמותיו המקולקלות.

(ח) בדברו במקום שהוא שטח קצרוני מהגוף הסובב ויצטרף שלמעלה מן הרקיע לא ימצא מקום לשבת ועל הזמן שהוא מדת התנועה ולא תהיה תנועה בעולם אי אפשר בו זמן. והכתוב צונח בהפך ויהי ערב ויהי בקר יום אחד.

ואמרו חז"ל מלמד שהיה סדר זמנים קודם לכן וכיוצא בדבריו ועל אלה נבהלו נחפזו פילוסופי אומתנו ליישבם ומחשבונותיהם ירופפו ויסודותיהם יתפלצון בלא יוכלו להתנגד לדבריו ולהספמותיו והאמינום לדברי נבואות שרי להו מרייהו ואמנם גם בביתי ובחומתי יד ושם לחשוב מחשבות בטבעיים ולחדש דבר דבור על אונפיו.

בו נציל מראה הדברים פכה והותר בלי שנסתעף באמונות כוזבות ובהמה פשה לא תפשה ספחת המינות ואפיקורוסות לקטטים מדברי שאר הפילוסופים חדשים גם ישנים וגם חלקי אמרה נפשי מה שלא אמרו בו הקדמונים אשר האמנתי לראות בטוב ה' ולצייר מפעלותיו על צד היותר נאות ומתקבל ולא אחשוב ולא אאמין מפני זה הספמתי אמת וצדק לאמר קבלו דעתי פי לא ניתן השכל במרומים ולא יאתה החקירה בהם אלא על צד הדמיון וההתקרבות.

והנה בשמים עדי וסהדי פי לא אשים בטחוני באלה הלמודים לומר פזה ראה וקדש. ולא אקומה נא ואסובבה על שגינות הוללות וסכלות חקירותי לפרש מראות המרפכה על אונפם אשר פיהם דבר שוא.

ולא התעסקתי בהם אלא לחשוב ולידע מוצא דבר ולהסתפל עד מקום שידי מגעת בגדולות ובנפלאות ה' עד שנוכל להציל תנועות הטבע. אמנם אמיתת הדבר בשמים היא הנסטרות לה' אלהינו.

(ט) ואומר כי כל חֲדָשׁ תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ בָּא מִשְׁנוּי הַתְּנוּעָה עַד כִּי תִּנּוּעַת עֲצָמֵי הַדָּבָר בְּהַפְרָשִׁים רַבִּים וּבְמַעְלֹת נִפְרָדוֹת תִּפְעוּל בְּדָבָר הַהוּא צוּרוֹת מִשְׁתַּנּוֹת. וְהַפֶּל תְּמוּנָה לְגַד עֵינֵינוּ מִשְׁנוּי הַנְּעוּע.

כִּי אֲמַנְם הַגּוֹף אֲשֶׁר יַעֲמֹד בְּלִי תִּנּוּעַת חֲלָקֵיו הֵנוּ אַבְּן דּוֹמָם וְיָמוּת לְבוֹ בְּקִרְבוֹ אִף עַל פִּי שִׁגְם הוּא יִתְנוּעַע קִצָּת אֲלֵא שְׁמַעוּט תִּנּוּעָתוֹ לֹא יִתְרָאָה לְחַיִּשׁ וְנִחְשָׁבְנוּ תְּמִיד בְּמִנוּחָה וְשִׁבְתוֹן.

וְכֵן אָמַר שְׁלֵמָה בְּחֻקְמָתוֹ (קִהְלֵת א') כָּל הַדְּבָרִים יִגְעִים וְגו' מֵה שְׁהִיָּה הוּא שְׁהִיָּה וּמֵה שְׁנַעֲשֵׂה הוּא שְׁנַעֲשֵׂה וְאִין כָּל חֲדָשׁ תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ. כְּוָנְתָּו לְשַׁלֵּל פְּתִיּוֹת הַחֲנוּמָר וְהַצּוּרָה אֲשֶׁר אָמַר אֶרְסִט"ו שֶׁבְּכָל עֵת וְרַגַע תַּעֲדָר צוּרָה וְתִתְהַוֶּה צוּרָה אַחֲרֵת בְּכָל הַיּוֹם הַזֶּה הַגִּיד לָנוּ שְׁאִין חֲדוּשׁ בְּדָבָרִים אַחֵר הַבְּרָאָם אֲלֵא הַתְּנוּעָה כְּאֲשֶׁר כָּל הַדְּבָרִים תְּמִיד יִגְעִים וְעֹמְלִים בְּתִנּוּעָתָם וְזֶה מְבִיא בְּהֵם הַהִפְרָשׁ.

אֲבָל תְּמִיד מֵה שְׁהִיָּה הוּא שְׁהִיָּה וּבְעֵצָם לֹא יִשְׁתַּנֶּה כָּל דָּבָר הַלְּפָּה רְאוּי שְׁכָל הַבְּרוּאִים יִפְלוּ תַּחַת חֲלָקֵת שְׁנֵי מִינִים. הַמִּין הָאֶחָד חֲנוּמָר וְגוֹף בְּלִי הַשְּׁכָלֵת בּוֹ תִּנּוּעָה כְּלָל זֶה שְׁמוֹ אֲשֶׁר יִקְרָאוּ עֶכּוֹר וְגַם וְחֲשׂוּף וְאֲצֵל הַקִּימִצ"י רֹאשׁ מֵת לְהִיּוֹתוֹ כְּפָגֵר מֵת וְכָל רוּחַ אִין בְּקִרְבוֹ כִּי לֹקְחָה מִמֶּנּוּ כָּל תִּנּוּעָה אִף אִם בְּאַמָּת לֹא יִמָּצֵא בְּטֵבַע דָּבָר שֶׁהוּא שְׁלֵלָה מִמֶּנּוּ כָּל תִּנּוּעָה בְּהַחֲלֵט.

וְהַמִּין הַב' (י) הַתְּנוּעָה מִתְנוּעַעַת תְּמִיד לְקִצָּה הָאֲחֵרוֹן יוֹם וְלִילָה לֹא תִשְׁבְּנוֹת יִכְנּוּ אוֹתָהּ בְּשֵׁם רוּחַ חַיִּים הַמְּחִיָּה וְהַמְּנִיעַ כָּל גּוֹף אֲשֶׁר זָרְעוּ בּוֹ וְאִם יִרְבֶּה כְּמוֹתָהּ בּוֹ יִרְבוּ בּוֹ חַיִּים וְאִם מְעַט מְעַטוֹ.

וּמִזֶּה יִצָּא לָנוּ שִׁנּוּי הַצּוּרוֹת וְהַתְּמוּנוֹת בְּעוֹלָם. כִּי אֲמַנְם בְּמִים יוֹתֵר תִּנּוּעָה מְבָאָרִץ וּבְאֹוִיר יִרְבֶּה כְּמוֹתָהּ מְבָמִים וּבְאֵשׁ יוֹתֵר מְאֹוִיר וְכֵן בְּכָל הַנְּבְרָאִים הַמְּרַבֶּה וְהַמְּמַעִיט.

אִלוּ ב' מִינֵי בְרוּאִים נֶאֱמַר בְּהֵם בְּרִיאָה שֶׁבְּרָאָם הִי"ת מְקוֹנָדָם אֲשֶׁר בֵּה יִפּוֹל שֵׁם חֲנוּמָר הַקְּדוּם. הַמִּין הֶרְאִשׁוֹן הַחֲשׂוּף כְּנֶהוּ הַפְּתוּב בְּשֵׁם אֶרֶץ וְהַשְּׁנִי מִתְנוּעַע בְּשֵׁם שְׁמַיִם.

וְהִנֵּה אַחֵר הַבְּרִיאָה וְקוֹנָדָם הַיְצִירָה הַיְתָה הָאֶרֶץ יִרְצָה הַחֲנוּמָר הַעֶכּוֹר מִן הַמִּין הֶרְאִשׁוֹן בְּלִתֵּי הַיּוֹת בּוֹ תִּנּוּעָה כְּלָל עַל כֵּן אָמַר וְהָאֶרֶץ הַיְתָה תְּהוּוּ וְנִבְוֵהוּ וְחוֹשֶׁף. וְאִף מֵלֵת וְחוֹשֶׁף כְּנֹוִי אֵל הָאֶרֶץ וְלֹא בָּא לְהוֹדִיעַ דָּבָר בְּפָנָי עֲצָמוֹ לְהַגִּיד שְׁהִיָּה חוֹשֶׁף עַל פְּנֵי תְּהוּוֹם שְׂאֵם עֲדִיין לֹא נִבְרָאוּ הַמְּאֹוִרוֹת וְהָאֹוִיר הַנִּבְוֵהוּ חוֹשֶׁף לֹא הָיָה לְבַד עַל פְּנֵי תְּהוּוֹם אֲלֵא בְּכָל הָעוֹלָם.

אֲלֵא רְצוּנוֹ שֶׁהָאֶרֶץ הַיְתָה תְּהוּוּ וְנִבְוֵהוּ וְחוֹשֶׁף שְׁהִיָּה הַיְתָה הַמִּין הֶרְאִשׁוֹן חֲנוּמָר גַּם עֶכּוֹר וְחֲשׂוּף בְּלִי תִּנּוּעָה לְהַבְדִּיל בֵּין הָאֹוִיר שֶׁהוּא כְּנֹוִי לְתִנּוּעָה כְּאֲשֶׁר נִבְאָר. וּמוֹשָׁב זֹאת הָאֶרֶץ הַחֲשׂוּכָה הָיָה עַל פְּנֵי תְּהוּוֹם.

וְכִינֵה בְּשֵׁם תְּהוּוֹם לֹא הַמִּים כְּפִי הַמְּפָרְשִׁים אֲלֵא הַמְּקוֹם הַשְּׁפֵל שֶׁבְּשְׁפָלִים כִּי כְּכָה בְּפְתוּב יֵאמַר תְּהוּוֹם אֵל דָּבָר שֶׁהוּא בְּקִצָּה הָאֲחֵרוֹן כְּפְתוּב (תְּהִלִּי ע"א) וּמִתְהוּמוֹת הָאֶרֶץ. וְרוּחַ אֱלֹהִים רְצוּנוֹ הַמְּנִיעַ מִמִּין הַב' הָיָה נִבְדָּל מִכָּל וְכָל מִהָאֶרֶץ מְרַחֵף עַל פְּנֵי הַמִּים שֶׁהוּא

הגוף הממוצע בין הגס והצלול ואין נוגע בארץ עד שהוצרה השם ותברר לחברם
לאחדים ולהכניס התנועה בחומר.

והתחיל סדר יצירה ושינוי הצורות בששת ימי בראשית באופן שפסוק ראשון כולל כל
הבריאה מפאן ואילה סדר לבדו הנויה והפסד אם להרבות ואם להמעיט בתנועה: ויאמר
אלהים יהי אור ויהי אור.

עד הנה הצענו סיבת כל הצורות מהבדל התנועות שבגופים. ועוד לאלוה מילין לבקש
חכמה וקשבון ולהזכיר אופן התנועות בפרט סיבת החום והקור האור והחושך.

והנה שמעת עד פה שחומרי הדברים כלם אחד הם. והתנועה בהם בכמות משונה מחבירו
תביא השינוי בחומר זה מחומר אחר.

אמנם לא כל תנועה יכולה לפעול זה אלא תנועה אחת לבדה מהעצמים הדקים שבגוף
יסבו בלפתו בגלגול (יא) תנועה זאת לבד היא המביאה הפרש בין הצורות בהבדל תנועת
הגופים המחברים פי אולם תנועת העצמים הדקים אשר בכל הגופים בטבעה לסבב
ולהתגלגל כמראה הכוכבים במסילותם.

והיא הנותנת חיים וצור' וסיב' חום ואור. אבל תנועתם בלתי מתגלג' ירצה כאשר תנועה
חלק מחומר אחר חלק שלא בעגול לא לבד שלא יתחמו אלא גם לפעמים יצטננו ויסבבו
הקור.

והשבת הרוחות תוכים שאינה אלא נענוע חלקי האויר ממקום למקום שלא בסבוב וידעת
היום והשבות אל לבך כי כאשר יכניס הי"ת התנועה בגוף אם ירבה פמותה תרבה
תנועתו ואם ימעט תמעט.

והרוח הנה ישתדל להניע בדמותו בצלמו גם חלקי הדבר אשר נופח באפיו ירצה בסבוב.
(יב) ואם פח בו ברבויולהניעם עד יותר מפגלגל יקנו החלקים ההם צורת אש ויתחמו
ויבעירו.

ואם ימעט פמותו ולא יכול להניע אלא עד כגלגל או למטה מעט ממנו דרך משל. ולא
יעבור להשלים הסיבוב בהם יקנו טבע ומראית האויר.

ואם עד שליש הגלגל לבד יקנו צורת המים. ואם עד הנה עוד ימעט פמותו ולא בחיל
ולא בכח יניע כי אם מעט.

לצורת אבן ארץ וברזל. וכיוצא מן הדברים אשר מהם לוקחה כל תנועה כפי ראית
החוש.

עתה ראה ראינו והשפלנו היות התנועה הגדולה אשר תצור צורת האש המבעיר כי אין
אצלנו גוף פועל יותר ממנו. אולם ראוי שיהיו למעלה ממנו כל עוד שיתנשאו הנבראים
אל השמים ממעל גופים בעלי תנועה יותר ד"מ שיתרחבו גלגלי התנועה בהם.

ויותר וביותר כל זמן שימצאו מרחק עד לב השמים אשר שמה דקות וקלות בלתי תכלית.
נניח אם כן לפי אומד הדעת היות תנועת צורת האש יותר מפגלגל באופן שתמיד יתרחב
בהלוכו כאשר תביט בצורה א' בראש הספר.

ותנועת האויר במקום דקותו למעלה בגלגל שלם ותתמעט תנועתו מפגלגל בדרתו למטה סמוך אלינו עד פתצי גלגל. כי אם עוד תתקטן תנועתו ישוב לצורת המים שתנועתם מתצי גלגל עד שלישו ומפאן ואילך צורת יבשה אכן ברזל ודומיהם.

ובשגם כל מתנועע יתעסק להניע הגוף הסמוך לו בדמותו בצלמו לא יאונה זה בתמידות לכל התנועות אלא לתנועת האש לבדה לתגבורת התנועה שבו המתגברת על הכל מה שלא יוכלו המתנועעים האחרים רצוני האויר והמים לחולשת תנועתם אם לא יתרבו בכמותם על זולתם.

על כן תראה באש בהתקרבו לגוף אחר יכריחנו להתנועע כמוהו ויתהנה ממנו אש. ויותר וביותר בעצים ובקש ודומיהם שתנועתם מוכנת ועצמיהם נפרדים ואינם מקשה אחת כאכן וברזל וע"כ יקשה יותר לו פרידתם.

וכאשר יאחז האש בדבר ויכריחנו להתנועע כמוהו עד שינסעו עצמי הדבר זה מזה ויפרדו איש מעל אחיו. אם ימצאו באמצע האויר בהכרח יתהפכו כדמותו לאויר הסובב גדול הכמות ממנו.

ועל כן כל אש בתוכנו אחרי הפרידו עצמי הדבר אלו מאלו יתעלם מעין כל ואיננו כי לקח אותו הרוח כי נפרדו חלקיו וקנו תנועת האויר המסבבם. וכאשר נחפז להוציא האויר כן נעשה בהניע חלקי האויר יותר מפדי תנועתם בטחינת אבנים זו בזו או אכן וברזל יתנועע האויר הסגור ביניהם עד שישגי מידת תנועת האש ויבעיר תבערה ולבת אש.

אמנם האור יבוא לנו מגוף הבוער בזה האופן. כי תנועת הזרח בגבורתה תחפז להכריח עצמי האויר להתגלגל לתנועתה והמה יברחו וימאנו לקבלה שהיא נגד טבעם ויצא מזה תנועה אמצעית ממוצעת בין תנועת גלגל שלם לתנועה יותר מפגלגל באופן שיתנועעו חלקי האויר מנגד גוף הזרח כבצורת ב' והאויר המתנועע פזה יאיר לנו וכשיתרחק מגוף המאיר יחלש כחו ותתקטן תנועתו עד שיובו לאיתנו ויחשיף.

וכשיתנועע לאשר יהיה שמה הרוח אם ימצא גוף גס לפניו המעכב תנועתו ותעצם התנועה והיא על שטח הגוף המעכב ותתעבה בעצמה בחזרתה לאחוריה. ולזה חלק האויר שעל שטח הארץ כי בו ניצוץ השמש חוזר יתחמם יותר מחלקי האויר העליונים ממנו כידוע במקרקר.

באלה נקל לנו לבאר מדוע יאיר השמש וכל דבר המאיר ברגע הבית הסגור אם נפתח חלוננו וברגע נראה הבית אפל אם נסגירנו. כי בהפתחו יוכרחו מיד חלקי האויר שבבית להתנועע בתנועת האויר החיצון הרואה פני השמש ואם נסגירנו ינוחו מתנועתם וימש חושף כי בפתאום יהיה הדבר.

הדבר יצא מפי ה' ביום הראשון שיתנועע האויר במדה שיהי מאיר כאשר אמרנו ויהי אור: וירא אלהים את האור כי טוב ויבדל אלהים בין האור ובין החושף. ראוי להסתכל במראה הערב והבקר ההבדל שבין היום והלילה ולמה יחשיף מדת כדור הארץ ומדתו יאיר ל ויהטעם ממה שהצענו עד הנה ברור ומבואר (יג) כיכשיאור עמוד האויר כל הרואה פני השמש הנה ישאר מתחת לארץ חלקת האויר נסתר מתחתו כי גזר ה' וצוה

שהנענוע באויר המיוחד להאיר לא יתקבל אלא במה שפנגד פני השמש בקו ניצב לא במה שיהיה בקו שוכב כ"א מעט מזער סמוך לאויר הזרח.

וא"כ האויר היושב בחושך ד"מ בצורת ג' אויר ד' השוכן בשטח בין ב' ג' ח' ט' יושב בסתר מגוף השמש א ולא יקבל תנועה מתנועת עצמי השמש המתגלגלים ובאים עד למטה שאלמלא ניתנה רשות לשמש להגיע לא לבד כל עצמי האויר שתחתיו בקו ישר א' ב' ז' ח' א' ג' ט' ו' אלא גם אשר איננו ממול פניו עד שעצמי האויר ז' ב' ח'.

ג' ט' ו' המתנועעים בקרבתם גיעו ויאירו גם עצמי האויר ד'. יצא מזה שמעולם לא יהיה חושך על הארץ ואנחנו לא נבדיל בין יום ובין לילה.

לכן צוה השם יתברך והבדיל בין האור ובין החושך עד שהמאור בגשתו אל האויר החשוף יאירנו ויגיענו ממול פניו לבד אבל לא באלקסון שלא בפניו בקו ישר. ולא יגיעו ניצוצי ז' ב' ח' את האויר ד' ומפסיק עובי הארץ בינו ובין הסמה ועם זה יום וליילה לא ישפוחו.

וזאת היתה ההבדלה הצריכה שהבדיל השי"ת בין האור ובין החושך להבדיל בין היום ובין הלילה. אתה עתה ברוך ה' תדע ותשכיל ממוצא דבר (יד) מדוע קרוב לשחר יבוא קור מה ובזמן כי בא השמש יעמוד החום והשרב.

כי אמנם בעלות השחר האויר החשוף ד' כשישמע נענוע השמש הינצא על הארץ יברח מפניו ד"מ הסמה א' המהלכת מאות א' לאות ו' ידוע כי אויר ד' החשוף בהיות פדור הארץ ה' מבדיל בינו ובין הסמה יבקש לברוח דרך ז' ויהיה חוזר חלילה בתנועת השמש.

ותנועתו שהיא חלק אחר חלק תסכב רוח וקור מה כאשר אמרנו הואיל והאויר לא יקבל בסבר פנים יפות נענוע השמש בחזקה אשר איננו לו לפי טבעו. הלכך היושבים במקום ג' מהארץ כאשר הסמה במושב א' להם תהיה זורחת ישמעו קור ורוח מעט קודם עלות השחר לפי ששטח ד' החשוף נוסע במרוצה ובורח מתנועה חזקה ממנו אל מול פני ז' ויתנועע אויר ג' הקרוב לראיית פני השמש במרוצה לברוח.

אבל השוכנים במושב ב' מהארץ ושמה הסמה להם שוקעת בעת ההיא אדרבה יהיה להם חום כי שם תנועת השמש מבצבצת והולכת בעצמיה ולא יזיגה ממקומה תנועת האויר החשוף קטנה ממנה עד לאחר לזמן לדמיון המים בימים לא ינוחו מזעפם גם אם יכלה זעם הרוח אף יום או יומים יעמדו.

וזה הפרש שבין תנועה גדולה לקטנה. גם ככה בעבור זה יקרה שיתעצם החום בסוף הקיץ כשישמש יתחיל להתרחק ממנו ויתקרה האויר בסוף הסתו כשיהסמה מתקרבת אלינו כי בצאת השמש בגבורתו ובנסעו ממקום שבתו לבוא עלינו פדרך כל הארץ אחר תקופת טבת האויר שאצלנו שתנועתו אז קטנה בורח בחוזק אל נגדנו על בלי ירצה לקבל תנועה החזקה מטבעו ירצה להכניס בו השמש כתמול שלשום וגורם הקור החזק.

ובסוף הקיץ לא תוסר תנועת האויר סבובית שפכר הורגל בה. ובהפך התרבה משכונת האויר שכלפי הקוטב החוזר לאיתנו בהתרחק השמש ממנו וחוזר ומתגבר על האויר שעלינו הסובב.

ועל פן אור שלנו מתעצם פנגדו ומתנועע עוד בגבורה עד נסוע השמש מאד. וינצח האור הקל וישיבנו בדמותו בצלמו ויתקרה כפראשונה: ויבדל אליהם בין האור ובין החושך.

ראה זה חדש הוא מי בער לא ידע להבדיל בין היש להעדרו בין האור ובין החושך אם לא יהיה עור. גם אמרו וירא פי טוב ויבדל נראה שאם לא ראהו טוב לא היה מבדילו והבדל דבר מדבר אינו לפי שהוא טוב או רע שפבר נמנו וגמרו כל בעלי דעת ומזימה שאין מופת כמופת הנלמד מן ההפכים פי לא ידע האדם מה טיבו של קנין אם לא יראה העדרו.

ובעיני איש לא ייטב השלום אם לא עבר עליו רוחתרעלת המלקמה. ולא נחשוב החכמה אלא בערך הסכלות כדברי קהלת (קהלת ב' וראיתי אני שיש יתרון לחכמה מן הסכלות כיתרון האור מן החושך).

וכבר יקשה לנו על דבריו מה מאד היה מטיב לדבר אלו אמר שיש יתרון לחכמה על הסכלות כיתרון האור על החושך אם לא פי מרגלא בפומיה שנפיר יתרון החכמה מן הסכלות כמו שנפיר יתרון האור מן החושך פי לערך החושך נחשוב יתרון האור מה שלא יפירנו ויחשכנו הנולד עור.

ז"ש ישעיה (ט') העם ההולכי בחושך ראו אור גדול יושבי בארץ צלמנות אור נגה עליהם רצונו שהולכים בחושך כשיגיעו לראות אור יחשבוהו גדול יותר ממה שהוא באמת יושבים בארץ צלמנות אור גיה עליהם בחונק וזה לערך האפלה אשר הם בה יושבים.

הנה טוב וכשר הדבר במקרא זה שלפנינו להודיענו שלא פמדת הקב"ה מדת ב"ו. (טו) פי אמנם השי"ת רואה ומבין עצמות הדברים מעצמם לפי מה שהם ואין צריך לערך הפכיהם באמרו וירא אליהם את האור פי טוב ואחר כך ויבדל בין האור ובין החושך.

פלומר שלא הנצרך להבין ערך והבדל האור מן החושך כדי לראות האור פי טוב: יהי רקיע בתוף המים ויהי מבדיל וגו'. אשר מעל לרקיע וגו'.

ויקרא אליהם לרקיע שמים וגו' פננת המאמר להודיע סדר יצירה כאשר הצענו שהפל נולד מן החומר היושב בשלנה והתנועה בו. וכל זמן שתתרכה התנועה בגוף יתראה בו יותר רוח חיים.

על פן האור יותר חי מן המים והמים יותר מן הארץ. ראה לדבר כאשר נניע המים יותר מדאי בבשול על האש ותהפכו לאור ואם ינחו מתנועתם הנוספת יחזרו למים כאשר יהיה בענן ביום הגשם וכן האור בהתנועה יותר מטבעו ישתנה לאש כנראה בטחיני האבנים זו בזו או אכן וברזל.

ינופח באש פתם יבעיר תבערה בלבת אש וכדומה להם בדברים וכל זה ידוע מאד במחקר. אבל לא שמו לב הראשונים על סיבתם פראוי.

(יו) אם פן האור אינו אלא מים שנתפשטו ונתרקעו על דקות והתנועעות יותר ממה שהיה על ידי מניע גבור ואמין. וכאשר יאבדו התנועה ההיא ע"י קור שאינו אלא חכרת עצמים שוקטי ונחים פי ידענו החום בתנועה והקור במנוחת העצמי שבגופי.

על פן האויר שיחסר מתנועתו ישוב למים פקדמותו. וזהו אמרם ז"ל שמים אש ומים מלמד שהביאם הקב"ה וטרפן זה בזה ועשה מהן רקיע ורצה אויר המחובר מתנועת המים והאש יחד לתנועה ממוצעת ביניהם על פן פאשר בראשית בריאת העולם נמצאו כל הגופים תהו ובהו פלומר שוקטים ואין הפרש ביניהם צנה השם ותברך יהי רקיע בתוך המים וגו' רצונו יהי בתוך המים אויר וגוף מתנועע דק ומתפשט שכן פי' רקיע מלשון נרקעו והמים היו מקדם גסים פטיט ורפש עב בלי תנועה רבה פאשר בהם נכנסה תנועה חזקה במדה הראויה והנאותה להם התפשטו והתרקעו יותר והביאם להיות מים זלים פדמותם היום ועוד ניתוספה בקצתם במאמר ה' תנועה יתירה במדה אחרת והתפשטו עוד לצורת האויר ורקיע פי גם האויר מים מרוקעים פאשר אמרנו.

ואמנם פבר היה נקל שישוב האויר להתקשה למים והמים ליבשה בנחת מן התנועה שהיא להם נגד טבעם פאשר יעשו המים על האש בנקל יתהפכו לאויר והאויר ההוא הגהפף אם ימצא קור בנקל ישוב למים פבראשונה.

ואם יהיה פכה בברואי עולם ישמנה ויהפף לתהו ובהו פמעט רגע על פן אמר ה' שיהיה הברזל והפרש בין מים למים ורצה בין מים הגסים התחתוני' לים מכסים ובין המים הפשוטי' העליונים באויר שישתנית צורתם.

ושם צנה ה' את הברכה שעוד לא יתערבו האויר והמים זה בזה בכללם ולא יבוא בהם בלבול חדש לחזור לקדמותם פשהיו אלא ישאר תמיד ההברזל בין המים התחתונים לעליונים אשרונתפשטו לאויר באופן שבהקרכת האויר במים לא יפגס עוד ויתערב בקרבם ויהי מבדיל בין מים שברקיע ורצה האויר פאלו אמר בין המים המרוקעים ובין המים אשר מתחת לרקיע דהיינו הימים והנחלים ולא יתערבו זה בזה והיו לבשר אחד.

ואל תתמה אמרו אשר מעל לרקיע שפירושו ברקיע או עם הרקיע פי כן מנהג הפתוב במקומות ויבואו האנשים על הנשי'. ועל חרבה תחיה.

ורבים פאלה: ויאמר אלהים יקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד ותראה היבשה ויהי כן. פאשר ידענו התחברות הגופים וסדר שינוי תנועתם פפי רוב ומעוט התנועה.

נבין בנקל אופן הנויית הימים והנחלים על פי ה' ההרים והגבעות פיום הגה. (יז) פי אמנם היו מקדם פיום ברוא ה' ארץ ושמים והבדיל היסודות.

המים סוכבים פל שטח פדור הארץ מפל צדדיה בעגול. וכאשר נתן ה' יתברך בקצתם רוח יתירה והכניס בהם תנועה גדולה ממה שהיתה לה סביב שהחלקי הדקי' שבמים אשר מקדם היו יושבי' בהשקט ובמנוחה בתוכם יצאו סביב חוצה ויתנועעו אל אשר יהיה שמה הרוח ונשתתפו באויר שלמעלה מהם באופן שחלק המים הנשאר מבלעדם נתקשה ונתעבה יותר עד שובו אל אדמה פי אולם פרא ה' פל העולם מלא לא דבר רק פרינח גדול ממוצע בין הגופים באופן שבהכרח אם יתפשט אחד ויכרח חבירו להתקצר ולהתקשה.

פי כן ימלאו הרונחים החסר והרק בטבע. ואלו הם דברים יהיו סבה לכל המתרגשות בעולם מעליית הפכדים וירידת הקלים השבת הרוחות הנויה והפסד וכל הקורות אותם.

ד"מ אם יעלו מן המים או מגוף אחר חלק בן עשר מדות ובהשתתף לאויר בו יתפשט למדות מאה יצטרף בהכרח שגוף אחר פשוט בן מאה מדות יתקצר ויתעבה למדות עשר לפנות מקום ורינח אל הגוף אשר נתרחב ונרקע עד שפין זה ובין זה יתמלא הריקן לכמות שהיה ולא ירבה ולא יהיה צר להם המקום שילינו בו.

ונהו אמרם ז"ל אין לה טפה יורדת מלמעלה שאין תהום עולה לקראתו טפתיים. וכאשר רצה הי"ת לגלות האדמה דבר ויקרא שיעלו מן המים עצמים דקים ויתחברו באויר שלמעלה מהם ובהכרח חלק מן המים הנשאר בלי עצם מעצמיו דקים וקלים יתעבה וישוב לעפר על הארץ ויהי פנוח החלק שהוא על גוף הארץ ירבה על פמותה ויעשה עליה גבנונית דמות הר וגבעה ואם ישנה וישלש הדבר הזה בעתים שונים ובמקומות רבים גם עתה שעולם כמנהגו נוהג יעלו הרים על שטח הארץ וירדו בקעות ושלולות במקום אחר באופן שהימים הסוכבים שטח הארץ יתכנסו בבקעות ובחפירות ויראו ראשי ההרים הרמים ועליהם תתיישוב היבשה להחיות בהם נפש כל חי.

ראה בעיניך ולבך שים אל הצורה אשר אתה מראה צורה ד' בה יהיה כדור הארץ ב' ג' ד' ה' אשר בתחילת יצירתה היתה כדור עגול בשלמות ויהיה גלגל וז"ח ט' י' י"א גלגל המים הסובבה מכל רוחותיה.

אולם כאשר הנוכחי חלקים מן קצת המים להתפשט לאויר מקום א' בהכרח גם כן חלקים מהמים במקום אחר יקפאו ויערמו וילכו לנוח באשר ימצאו על גוף הארץ ויעשו על שטחה גובה ד"מ על שטח ג' גבנונית י"ג וכיום אחר תקרינה אותה פאלה בשטח ה' ויעשו גבנונית י"ב וכאשר לרוב החום הסובב חלק מהאויר יזל כטל יתעבה וכמטר יתד ארצה גם המים יצטרכו להשלים חסרון האויר במקום אחר ויבוא זמן שגם חלקי האדמה יתנועעו ויצא מהם חלק עד שישווב למים.

ובזה עשה ה' חדשה בעת היצירה בהיות כל מעשה בראשית תהו ובהו הנוצר הי"ת בתבונתו להפריד חלקים הגסים מעטי התנועה והיו ליבשה באופן שהמורם מהם קל התנועה היה לאויר.

לאחר זמן יסבבו אלה המאנרעות ביבשה חפירות במקום אחד והתרוממות במקום אחר. באופן שהמים אשר מקדם יסבבו כל שטח הארץ באשר ימצאו מרגוע בשוטה עמוקה ובשפלה שמה ירדו ויקלו המים מעל הארץ.

עד פי לימים ההרים י"ב י"ג נגלו לעין השמים ותראה היבשה ונולדו בשוטה חפירות גדולות וקטנות אשר שמים מהם ד"מ ד' ב' תהינה ימי אוקיינוס מזרחי. ומערבי וביניהם שטח הארץ התרומם והתנשא ו' י"ב י"א מזה וכן ה' י"ג ט' מזה מגולים על שטח המים וגם בדורות אלו ונולדו הרים וגבעות ויקוו המים וכסו ההרים ויצפו ארץ ומלואה כיום הזה לסבות שאמרנו.

(יח) התבאר לנו מזה ששטח המים אינו גובה משטח היישוב שבאדמה. אבל בהפך שטחים י"ב י"ג גבוהים משטח הים ו' ז' ח' י"א י' ט'.

שָׁפָן קוּיִם הַיּוֹצְאִים מִמֶּרְכָּז א' עַד י"ב וְעַד י"ג אֲרֻנְפִים מִקּוּ מְתוּחַ מִמֶּרְכָּז א' עַד גִּלְגַּל ז'
וְעַד גִּלְגַּל י' בְּנוֹדָע. וְכֵן כְּתוּב בַּתּוֹרָה פְּעָמִים שְׁלֹשׁ וְאַשְׁרֵי בְּמִים מִתַּחַת לְאַרְצָן יִרְצָה הַמִּים
שְׁפָלִים וְנִמוּכִים בְּמִדְרַגַּת הַמָּקִים מְאֹרָץ.

שָׁאִין לִזְמַר שְׁדוּקָא בְּמִים שֶׁהֵם תַּחַת הַקְּרָקַע יִדְבַּר כְּמַעֲיָנִים וּבְאֵרוֹת הַמִּים שֶׁא"כ יִהְיֶה
מִן הַר לַעֲשׂוֹת דְּמוּת צוּרַת הַדְּגָה אֲשֶׁר בֵּימֵים וּבְנֻחָלִים. מִלְּבַד שָׁאִין בְּרִיּוֹת כְּמַעֲיָנוֹת
וּבְבוֹרוֹת לְצִיָּיר מִהֶמָּה צוּרָה.

גַּם נֶאֱמַר יוֹרְדֵי הַיָּם בְּאֵנִיּוֹת וַיֵּרַד יָפוֹ וְכֹאֲלֶה רַבִּים. וְאֵל יִבְהִילוּ רַעֲיוֹנֵיךָ לֵאמֹר כִּי הָאָדָם
יִרְאֶה לְעֵינָיִם בְּהִיּוֹתוֹ עַל שְׁפָתוֹ שֶׁטַח הַיָּם עוֹלָה וּמַגִּבִּיהַ לְמֶרְחֹק (יָם) בְּהִיּוֹת זֹאת שְׁגָגָה
הַיּוֹצְאֵת מִחֶסְרוֹן חוּשׁ הַרְאוֹת וְכֵן גַּם יֵאָרַע לָנוּ בְּהִבְיָטְנוּ לֹא בֵּימֵם לְבַד אֲלָא אַף בְּעֵמֶק שְׁנֵיהֶם
בִּיבְשָׁה כֵּן יִהְיֶה הַדְּבָר וַיִּרְאוּ חֲלָקָיו הַרְחֹקִים גְּבוּהִים מִהַקְּרוּבִים לָנוּ.

כִּי שְׁגָגָה הִיא. כֹּאֲשֶׁר הַפּוֹרֵשׁ בֵּימֵם יִרְאֶה בְּעֵינָיו וּלְכַבּוֹ יִבִּין וַיֵּאֱמִין הַחוּף נוֹסַע מִמֶּנּוּ וְהוּא
יַעֲמוּד וְהִטְעַם מִבְּנֹאֵר בְּטַעַם מִרְאִית הָעַיִן.

(כ) כִּי אֲמַנָּם מִכָּל גּוֹף יִהְיֶה מִי שְׁיִהְיֶה יִשְׁתַּרְגּוּ וַיֵּצְאוּ מִמֶּנּוּ עֲצָמִים דְּקִים סְבִיב סְבִיב
יִתְהַלְכוּ וְכָל חֲלָק וְחֲלָק מְאִיבְרִיו יִשְׁלַח מִמֶּנּוּ בְּדַמּוּתוֹ בְּצִלְמוֹ תְּבַנִּיתוֹ מִחֻבְרָתוֹ מִעֲצָמִים
הֵהֵם וְכָל עוֹד שֶׁיִּתְרַחֲקוּ מִמֶּנּוּ יֵאָבְדוּ חֵילֵם וַיִּתְקַטְּנוּ בְּדַקּוּתָם כִּי מַגְרַעוֹת נָתַן לָהֶם הַטֶּבַע
סְבִיב חוּצָה בְּהִתְפַּשְׁטֵם כְּגִלְגַּל, וְאֵלֶּה הָעֲצָמִים יִתְהַלְכוּ לְמֶרְחֹק לְמֵאוֹד מְאוֹד וְלֹא יַעֲכַב
הַתְּפַשְׁטוּתָם אֲלָא גּוֹף עַב כִּי לֹא יוּכְלוּ עֲבוֹר בְּנֻקְבֵי וְחוּרֵיו.

וְעַל כֵּן לֹא נִרְאֶה מִי שֶׁיִּסְתַּר אַחֲרָי כֹּהֵל וְגוֹף עַב אַחֵר. כִּי עֲצָמֵי הַדְּבָר יִתְעַכְבוּ בְּשִׁטַּח
הַחוּמָה וַיִּתְעַבּוּ שָׁמָּה אוֹ יִסְתְּרוּ לְאַחֲרֵיהֶם מִבּוֹלְבָלִים וַיֵּאָבְדוּ סֵדֵר הַסִּתְפַּעְפוּתָם וְהָעַיִן לֹא
תוּכַל לְקַבֵּל תְּבַנִּיתָם.

זֹאת תִּהְיֶה סִבָּה לְכָל הַמְתַּרְגְּשׁוֹת בְּעוֹלָם מְחוּשׁ הַרְאוֹת וְהָרִיחַ וְדוּמִיָּהֶם. וּמִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ חוּשׁ
הַרְאוֹת בְּשִׁלְמוֹת וַיִּכּוֹל לְהִתְפַּעֵל מִתְנוּעַת הָעֲצָמִים גַּם הַדְּקִים יִבִּיט לְמֶרְחֹק וּמִי שֶׁאֵינֶשׁוֹן
בַּת עֵינָיו חֲלוּשָׁה לֹא יִשְׁקִיף וַיִּרְא אֲלָא מִקְּרוֹב מִמָּקוֹם הָעֲצָמִים יוֹתֵר גָּסִים.

לְפִיכָף הַתְּחַכְּמוֹ בְּתַחְבוּלוֹת הַזְּכוּכִית לְעֵינֵיהֶם וּבְזֶה יִכְרִיחוּ קִנֵּי הַנִּיצוּץ לְהַסְגֵּר בְּמֶרְכָּז
וַיִּתְעַבּוּ הָעֲצָמִים וַיִּתְנַחְדּוּ וַיִּתְרָאוּ לְעֵינֵיהֶם יוֹתֵר גָּסִים מְאֹשֶׁר הֵמָּה כֹּאֲשֶׁר יִסְגִּירוּ קִנֵּי
נִיצוּץ הַשֶּׁמֶשׁ בְּמֶרְכָּז הַזְּכוּכִית וַיִּבְעִירוּ.

וְכֹאֲשֶׁר תִּהְיֶה לְאָדָם רְאִיּוֹתוֹ חֲלוּשָׁה בְּיוֹתֵר יַעֲשֶׂה הַזְּכוּכִית שֶׁקְּעָרוּרִית הַרְבֵּה כְּעֵדְשָׁה
וַיִּתְעַבּוּ יוֹתֵר הָעֲצָמִים וַיִּכּוֹל לְהִבִּיט בָּהֶם וְכֵן בְּחוּשׁ הָרִיחַ שֶׁהוּא לְכָלֵב בְּשִׁלְמוֹת רִיחַ
רִיחַ אֲדוֹנָיו לְמֶרְחֹק כְּמָה מִיָּלִין וְהַכֶּבֶשׂ יִפְחַד וַיִּשְׁתַּוָּמֵם מֵעוֹר הַזָּאב אוֹ מֵאֲבָר מְאֹבְרֵיו
הַקְּבוּר וְרַבִּים כְּאֵלֶּה.

וְהִנֵּה אֵלֶּה הָעֲצָמִים אַחֵר שֶׁקָּבְלוּ הַתְּנוּעָה רְאוּיָה מִגּוֹף הַפֶּאִיר כֹּאֲשֶׁר אֲמַרְנוּ לְמַעַלָּה וַיִּגְיֵעוּ
בְּתַנוּעָתָם אֵל עֵינֵי הָרוֹאֶה יִסְגִּירוּ נִיצוּצֵיהֶם וַיִּתְקַבְּצוּ בּוֹ אֵל גְּלוּדָה (כא) עַד שֶׁכָּל דְּבָר
הַנִּרְאֶה יִתְאַסֵּף אֵל תְּמוּנָה קִטְנָה בְּעֵינֵי וַיִּצְוִיָּיר מִן הָעֲצָמִים הֵהֵם מִשְׁוֹלֵשׁ מִשְׁתַּנָּה שְׁנֵי
הַצְּלָעוֹת יִהְיֶה גְלוּדָתוֹ בְּאִישׁוֹן בַּת עֵינֵי וְתוֹשְׁבָתוֹ בְּדָבָר הַנִּרְאֶה בְּאִפְסוֹ שֶׁכֹּאֲשֶׁר יִתְרַחֵק
הַדְּבָר מִהָעַיִן יִתְקַצֵּר הַמְּשׁוֹלֵשׁ וְתִתְקַטְּטוּ זְנוּיֵת הַגְּלוּדָה.

הלכה כל מה שיִתרחק דְּבַר הַנִּרְאָה נִחְשָׁבנוּ קָטָן יוֹתֵר כִּי לֹא נִפְיָרְנוּ אִם לֹא בְּעֶרְףְּ הַזְּנוּיִת שְׂבֵאִישׁוֹן עֵינֵינוּ. וְנִחְשָׁב עֲמוּד א' ג' קָטָן מֵעֲמוּד ב' ד' אֵעֶפ"י שֶׁהֵם שְׁנֵים כִּי זְנוּיִת א' ה' נ' קֶצֶרָה מְזוּיִת ב' ה' ד' כְּאִשֶּׁר אֵתָּה מִרְאָה בְּצוּרָה ה' עַל פֶּן הַמְסַתְּפֵל בְּמִרְאָה שֶׁל זְכוּכִית עֲצָמֵיו יִתְהַלְכוּ מִפְּנֵי פְּנֵי וַיִּכּוּ בְּשֵׁטַח הַמִּרְאָה (כב) וְעַל כֵּי שֶׁטָּחוּ חֵלֶק וְשָׁנָה יִשׁוּבוּ לְאַחֲרֵיהֶם בְּקוֹ נִיָּצָב עַד שֶׁיִּגְיֵעוּ אֶל עֵינָיו וַיִּרְאֶה בָּהֶם אֵת עֲצָמוֹ וּבְעֵבוֹר כֶּכָּה יִרְאֶה בָּהּ הַרוּאָה צִלְמוֹ עֲמוֹק מִן הָעוֹר וְשֵׁטַח הַמִּרְאָה וְכִאֲשֶׁר יִתְרַחַק הַרוּאָה מִמֶּנָּה כֶּכָּה יִתְרַחַק תְּבִנְתּוֹ וַיִּתְרַאֶה אֵלָיו עֲמוֹק וְרַחוּק לְפָנִים מִן הַמִּרְאָה כִּמְדַת הַתְּרַחֲקוֹ מִמֶּנָּה כִּי יִצְטָרֵף הַנִּיצוּץ לְהִיּוֹת כֶּפֶל מְדַת הָאֵנֶרְגִי שֶׁבֵּינוּ וּבֵין הַמִּרְאָה וְזֶה מְבֹאֵר.

אִז תְּבִין כִּי לֹא יִבְצֹר מִמֶּה מְזוּיָמָה מְדוּעַ נִרְאֶה שֵׁטַח הַמַּיִם וְהַמִּישׁוֹר וְנִחְשָׁב שֶׁיִּלְכוּ וַיִּגְבִּיהוּ. (כב) כִּי כְּאִשֶּׁר תְּבִיט הָעֵינַי לַמַּטֵּה לְאַרְצֵי תְהִיָּה הַבְּטָתוֹ בְּעֵינָיו וַיָּבֹא מְשׁוֹלֵשׁ מִשְׁתַּנָּה הַקּוֹיִם וְכָל זְמַן שֶׁיִּתְאַרְף הַמְשׁוֹלֵשׁ יִתְאַרְף בְּהִכָּרַח צִלְע הָאֶחָד מִתְּבִירוֹ וְתִתְאַרְף תּוֹשְׁבָתוֹ מִמָּה שֶׁהִיָּתָה וְהַנְּקוּדָה לֹא תִתְרַחַב וַיְהִיָּה א"כ נִגְדַּד מִמָּה שֶׁהִנְחֵנוּ שֶׁהִרְאוּת מִבְּקִשׁ מְשׁוֹלֵשׁ שְׁנֵה ב' הַצִּלְעוֹת וּבְעוֹד הַנְּקוּדָה קֶצֶרָה כְּדִרְכָּה תִתְרַחַב הַתּוֹשְׁבָת תְּמִיד בְּאֵנֶן שֶׁהִיָּה לוֹ לְהַבִּיט בְּנְקוּדָה הַדְּבַר קָטָן וּבַתּוֹשְׁבָת גְּדוֹל וְתִתְרַאֶה דְּבַר קָטָן וְגְדוֹל כְּאֶחָד וְזֶהוּ שֶׁקָּר.

הַלְכָּה הַטְּבַע קָיִים בְּמֵאֲמָרוֹ לְבָרוּחַ מִן הַחֲסָרוֹן הִלְזוּ הַתַּחֲכֵּם לְתַמְנָן חֲסָרוֹנוֹ בְּחֲסָרוֹן אַחֵר וְהוּא לְהַדְמוֹת לְעֵינֵינוּ קוֹי הַמְשׁוֹלֵשׁ תְּמִים מְשִׁתּוּיִם בְּאֵנֶן שֶׁבְּרֵאֵיִת הָעֵינַי יִתְקַצֵּר וַיִּתְפַּנֵּן הַצִּלְע הָאֵנֶרְגִי וַיִּתְפַּנֵּן לְמְדַת הַקֶּצֶר.

רְאָה צוּרֵת ו' יְהִיָּה עֵינַי הַרוּאָה בְּמִקּוֹם א' וְנִנְיִחַ שְׁעַד מִרְחַק ס"ת הָעֵינַי יִרְאֶה הַדְּבַר כְּמוֹת שֶׁהוּא לֹא קָטָן וְלֹא גְדוֹל מְעַרְפוֹ וְהוּא עַד מְדָה שֶׁיִּכּוֹל לְצַיִיר הָאִישׁוֹן גְּדוֹלֵת נְקוּדַת הַמְשׁוֹלֵשׁ וְאִם יִתְרַחַק הַדְּבַר תִּתְקַצֵּר בְּנְקוּדָה שֶׁבְּעֵינַי לְכֹן לְצַיִיר בְּשֶׁפְּלָנוּ הַדְּבַר כְּמוֹת שֶׁהוּא צָרִיף שֶׁבְּהִתְרַחֲקוֹ מִן הָעֵינַי תִּתְגַּדֵּל תּוֹשְׁבָתוֹ וּבְהִתְקַרְבוֹ תִתְקַטֵּן כְּאִשֶּׁר אֲמַרְנוּ.

וְכִאֲשֶׁר הוּא בְּמִרְחַק הַגּוֹן לְמְדַת נְקוּדַת הָאִישׁוֹן תְּהִיָּה בְּכָל מְקוֹם שֶׁמָּה גְדוֹלֵת הַדְּבָרִים אֵלָיו שְׁנֵה. ד"מ ס"ע כְּמוֹ ע"פ וְזֹאת כְּמוֹ פ"צ.

- צ"ק.
- ק"ר.
- ר"ש.

ש"ת כִּי כָּלֵם אֵלָיו בְּזוּיִת שְׁנֵה. אֲמַנָּם מִה שֶׁיִּתְרַחַק מִן הָעֵגוּל ס"ת כְּלָפֵי חוּץ יִתְקַטֵּן הַדְּבַר בְּעֵינָיו כִּי לֹא יִרְאֶנָּה אֶלָּא בְּנְקוּדָה שְׁנֵה לְעֶרְףְּ הַתּוֹשְׁבָת מִמּוֹל פְּנֵי בְּאֵנֶן שֶׁהַתּוֹשְׁבָת הַגְּדוֹלָה תִתְקַצֵּר לְמִרְאָה עֵינָיו מְשִׁנֵי צְדָדִיָּה עַד שֶׁתִּגְיֵעַ לְמְדַת הַתּוֹשְׁבָת הָרֵאשׁוֹנָה.

ד"מ בְּנִיצוּץ א' ח' ט' שְׁמָה הַתּוֹשְׁבָת ח"ט תִתְקַצֵּר מְשִׁנֵי צְדָדִיָּה עַד שֶׁתִּגְיֵעַ לְמְדַת הַתּוֹשְׁבָת פ"צ שְׁלֶפְנִים מִמֶּנָּה הוֹאִיל וְהָעֵינַי לֹא יוּכַל לְהִרְחִיב נְקוּדַתוֹ וְלְהַבִּיט דְּבַר גְּדוֹל מִמֶּנּוּ וְתִבּוֹא א"כ לְהַסְגֵּר עַד FE וְכֹן בְּמְשׁוֹלֵשׁ אב"י תִתְקַצֵּר לְמְדַת DC וְכֹן בְּמְשׁוֹלֵשׁ אמ"ל לְמְדַת B הַתְּבוּנָן כִּי בְּהֵאָרִיף הַנּוֹשֵׂא וּבְהִתְרַחֲקוֹ מִן הָעֵינַי יִצְטָרֵף לְהַתְגַּדֵּל בְּכְמוֹתוֹ הַלוֹף וְגְדֵל כְּדִי שֶׁיִּתְרַאֶה אֵלָיו בְּמְדָה שֶׁהָעֵינַי תְּבִיט כִּי יִרְאֶה עֵינַי א' גּוֹף ח"ט כְּאֵלוֹ הוּא פ"צ וְכִשְׁיִתְרַחַק

עוד להדמות אל גדולת ע"פ יצטרף גוף גדול כ"י וכשיתרחק עוד יאבה גוף מ"ל וקל להבין.

ע"כ כשיתרחק גוף מעינינו יתקטן לדמיונינו וכשיתקרב יתגדל. אתה ידעת מזה טעם שגגת הרואה המים לפי שבהביט העין למטה בשטח המים יעשה משולשים משתנים הצלעות או"ח א"ח א"י א"ל וכן כלם כאשר אתה מראה בצורה וכאשר תתגדל תושבתם יגדל המשולש זה מזה כי המה בערך זה לזה בערך התושבת בהיות מושב המשולשים ההם בין שני קווים נגדיים א"ט ת"ל ככתוב באוקלידים למוד הראשון מן הספר הששי.

ואם ירצה העין להפציר ראיתו למשולש משתנה הקווים מלבד כי יעמול בהבטה זאת להאריך צלע המשולש מחבירו יאונה לו חסרון אחר כי לא יוכל לשער המרחק פראוי ותתבלבל סבתו מטעם כי לא ישמרו המשולשים ההם יחסם.

כי אמנם כאשר יתארכו צלעיהם תחת זווית א' שנה בכלם יאבדו יחסם מזה לזה ותמיד יגרע ערך צלעיהם באופן שלא יהיה יחס א"ת אל א"ש כ"ח א"ש אל א"ד ואין יחס א"ד אל א"ו כ"ח א"ו אל א"ח ולא ערך א"ח אל א"י כ"ח א"י אל א"ל ואין ערך תושביהם לצלעיהם שומר יחס א'.

ע"כ ינאץ המביט ותסתבל השגת עיניו עד שישוב לאמונתו הראשונה להשוות שני קווי המשולש עד כי שטח ח"י יתראה בעיניו כאלו הוא שטח ח"ט ונתקצר אל EF וכן כלם עד שיחשוב ד"מ צלע א"ח שנה אל צלע א"ו ואל צלע א"ח שנה צלע א"י מתקצר ועולה עד ט' וצלע א"ל כאלו קצר עד כ' שנה אל צלע א"י וידמה בשכלו שחלק מן המים שהוא במקום יו"ד יהיה במקום ט' וחלק המים או האדמה ל' כאלו במקום כ' ובזה יתראו חלקי הים והיבשה למרחוק גבוהים ממה שהם בהתרחקם מנגד עינינו כאשר יטעה העין גם בשני גשואים הנראים ויהיה אחד רחוק מחבירו יחשבם הרואה שניהם במצב וצורה אחת שלא להאריך צלע אחד מחבירו לטעם שאמרנו.

וככה יגבה ויתנשא המראה ממשולש למשולש מן אות G אל אות E וממנה אל אות C ואל אות A ויצטייר קו כמין חצי קשת ת' ש' ה' ACEG וכתמונה הזאת ידמה לנו שטח הים או האדמה מרחק עד שיעבור תשעים מעלות שהוא רביע העגול ואז יתהפכו המשולשים כלפי מעלה אל רביע השני ודי למבין.

וכשתסתכל בשמים ממעל תראה האויר עגול סביב סביב ככיתה כי אין שם אלא רינח גדול לעינינו ולא שטח ישר ולכן שוים הקווים מכל צד עד מקום שידיהם מגעת. ואם תבקש על מאמרנו ראה מוחשת שמענה ואתה דע לך.

אם תפרש בים משפתו אל שפתו במרחב מאה או מאתים מיל ותראה תמיד הים הולך ומגביה למרחוק ככה יתראה עד שתגיע אל שפתו השני וככה ג"כ תביט אם תשוב לאחוריה תראה הולך הים ומגביה עד קרוב לשפתו הראשון ובהכרח אחד ממראית עיניך שקר וכזב אין זה כ"א טעות העין כאשר אמרנו שידימה הדברים הרחוקים גבוהים ונישאים וידעתי כי כן יאמר הפתוב (תהלים קל"ח) כי רם ה' ושפל יראה וגבוה מרחק יידע רצונו שאין מדתו כמדנתנו כי אמנם ה' יראה למטה הדבר רם או שפל כמו שהוא

בְּאֵמֶת מִבְּלֵי שְׁתִּשְׁתַּנֶּה רְאִינָתוֹ כְּאֲשֶׁר יַעֲשֶׂה לְבֶן אָדָם שְׂיַדַע הַדָּבָר גְּבוּהַ מִמְּרָחֵק וַיִּחְשְׁבֵנו
נִישָׂא כְּאֲשֶׁר הוּא רְחוֹק מִמֶּנּוּ.

וְאִם הַדָּבָר כִּכָּה אֵל תִּשְׁתַּוְּמֵם מִמְּאָמֵר הַפְּסוּק (יִרְמְיָ' ה') אֲשֶׁר שְׁמַתִּי חוֹל גְּבוּל לִימֵם חֵק
עוֹלָם וְלֹא יַעֲבֹרְנָהוּ שְׁאִין הַכּוֹנֵה בּוֹ הַיּוֹת הֵימָּן גְּבוּהַ מִהָאָרֶץ וְהַחוֹל יַעֲכָבְהוּ מִלְּשִׁטְפָה כִּי
א"כ יִהְיוּ הַמַּיִם תְּמִיד בְּמַצָּב בְּלִתִּי טְבֻעֵי וְלֹא יִגְזֹר ה' דָּבָר הַזֶּה תַּחַת הַשָּׁמַשׁ גַּם הַדָּבָר
שֶׁקָר מְעַקְרוֹ כִּי כַּמָּה שְׁפַתִּי יָמִים בְּלִי חוֹל כְּאֲשֶׁר הֵימָּן בְּיִרְפְּתִי הַהָרִים שׁוֹכֵן אִין שְׁמָה
חוֹל כָּלֵל כִּי אִם צוֹר הַחֲלָמִישׁ וְכַדְמוּת הַזֶּה רַבּוֹ בְּתַבֵּל.

אֵלָּא יִגִּיד הַכָּתוּב חֲסָדֵי ה' עִם עוֹלָמוֹ שְׁלֹא שָׁם בְּרֵאשִׁית הַבְּרִיאָה בְּקַרְקַעִית הֵימָּן דָּבָר
אַחַר אֵלָּא חוֹל שְׁאֵלוֹ הֵימָּן מִטַּת הֵימָּן מְדַבְּרִים אַחֲרֵים אֲשֶׁר לַתְּנוּעַת הַמַּיִם הַזּוֹדוּנִים הַרְבִּים
הַהֵמָּה יִהְיוּ מְקַבְּלִים גַּם הֵם הַתְּנוּעָה בְּעֶצְמֵיהֶם כְּכָר הֵימָּן מִתְּפַשֵּׁט תַּחַתִּית הֵימָּן וַיִּמַּס וְהֵימָּן
לְמַיִם גַּם הוּא בְּקַרְבָּתוֹ וַיִּהְיוּ מִחֲרִיבֵי אֵת הָעוֹלָם (כד) עַל פֶּן גְּזֵרָה הַחֲכָמָה הַאֲלֵהִית
לְבָרוֹן בְּתַחַתִּית הֵימָּן גּוֹף קָרוֹב לְרֵאשׁ מֵת לֹא יִקְבְּלוּ חֲלָקִיו תְּנוּעָה מִן הַמַּיִם וַיִּשׁוּב הָעֶפְרַר
עַל הָאָרֶץ כְּשֶׁהִיָּה לְעוֹלָם וְהַמַּיִם לֹא יַעֲבֹרוּ גְבוּלָם בְּשִׁטְפָם אֵת מִשְׁכַּנְיָהֶם אֲשֶׁר בְּתוֹכָם:
וַיֵּאמֶר אֱלֹהִים תִּדְשָׂא וְגו' אֲשֶׁר זָרְעוּ בּוֹ עַל הָאָרֶץ וַיְהִי כֵן.

וְתוֹצֵא הָאָרֶץ וְגו': ה' אֱלֹהִים דָּבָר וַיִּקְרָא לְאָרֶץ שְׁתַּזְרִיעַ זָרְעִים מִשְׁתַּנִּים זֶה מִזֶּה. יֵשׁ מִהֵם
יִהְיֶה לוֹ זָרַע מִיְנוּחַד מִמֶּנּוּ תוֹלַד הַנְּטִיעָה וַיֵּשׁ שְׁיִנְלַד בְּלִי זָרַע שֶׁל קִיּוּמָא אֲשֶׁר יִזְרַע בְּיַדִּי
אָדָם כִּי אִם מִלְּחֻלּוּחִית הָאָרֶץ רְצוּנֵי שְׁמַאֲלֵיהָ הָאָרֶץ תִּזְרִיעֵנוּ וְכִזָּה כָּל עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה.

כִּי אוֹלָם כְּאֲשֶׁר יִתְנוּעְעוּ חֲלָקֵי הָאָרֶץ הַדְּקִים מִסְבּוֹת חוּם הַשָּׁמַשׁ הַפְּנִיעֵי וְהַמְּסַבֵּב כְּדָרְכוֹ
וַיִּקְנוּ תְּנוּעָה חֲזָקָה מִטְּבַעֵם יִבְקָשׁוּ לְלַכֵּת בְּאֲשֶׁר יִמְצְאוּ וְלִצְאָת עַל פְּנֵי חוּץ אֵל הָאֹוִיר
הַמְּתוּנָעֵעַ יוֹתֵר מִהָאָרֶץ וְלִכֵּן יוֹתֵר קַל מִמֶּנּוּ הַעֲצָמִים הַדְּקִים אֲשֶׁר יִנְדַמְנוּ לִצְאָת שְׁמָה
וְנוֹקְשׁוּ וְנִלְכְּדוּ בַּזָּרַע הַזָּרוֹעַ תַּחַת הָאָרֶץ (כה) מְבֹאָר שְׁלֹא יִכְנָסוּ בּוֹ אֵלָּא הַעֲצָמִים שְׁוִים
בְּצוּרָה דוֹמָה אֵל חוּרֵי הַזָּרַע וְאֵל רִיקְנֵי חֲלָקֵיו בְּאִנְפֹן שְׁיִתְגַּשְׁמוּ בּוֹ עֲצָמִים דוֹמִים אֵלָּו
לְבָדָם הַיּוֹתֵר גְּסִים יִחְבְּרוּ הַגַּס שְׁבֵאֵילָן וְהַדְּקִים הַדָּק.

ד"מ כְּאֲשֶׁר יִצָּא חוּצָה מִהָאָרֶץ וַיִּבְלַע בְּזָרַע חֲלָק מַה מִּהַעֲצָמִים דוֹמוֹ יוֹכַרְח הַזָּרַע
לְהַתְּפַשֵּׁט וּלְהַתְּגַדֵּל וַיִּשְׂאָר הַגַּם סְבִיב חוּצָה וְהַדָּק בְּתוֹף וְכְאֲשֶׁר יִצָּא עוֹד חֲלָק אַחַר וְלֹא
יִמְצָא עוֹד לְהַשְׁתַּטֵּחַ לְאָרְכוֹ וּלְרַחְבּוֹ בַּעֲבוּר גַּסוּת הַקְּלִיפָה יַעֲלֶה מַעֲלָה וְכֵן יַעֲשֶׂה עַד צְאָתוֹ
לְאֹוִיר (כו) כִּי שְׁמָה יוֹבֵשׁ וְחוּם הָאֹוִיר יִיבָשׁוּ עוֹרוֹ וַיִּקְשׁוּהוּ עַד כִּי בְּהִכָּרַח הַעֲצָמִים
הַרוּחָנִיִּים רְצוּנֵי הַדְּקִים יוֹתֵר יִבְקָשׁוּ לְהַשְׁתַּרֵּר וּלְעֲלוֹת תְּמִיד כְּלָפִי מַעֲלָה הַחֲלָקִים הַדְּקִים
וְהַזְּכִּים מִהֵם יִתְהַוֶּה הַזָּף שְׁבֵאֵילָן הַעֲנָפִים וְהָעֲלִין וּמִהַרוּחָנִיִּים יוֹתֵר הַפְּרִי לִכֵּן לֹא יִנְלַד
פְּרִי מֵאֵילָן זֶה מַה שְׁיִנְלַד מֵאֵילָן אַחַר אַע"פ שְׁיִלְכוּ יוֹנְקוּתֵיו שֶׁל שְׁנִיָּהֶם מִתַּחַת לְאָרֶץ
אַחַת וְהַכֵּל בָּא מִכֻּזָּה כִּי אִין דְּמוּת חוּרֵי הַזָּרַע הָאֵחָד לְדְמוּת חוּרֵי הַזָּרַע הָאַחַר וּבְהִכָּרַח
לֹא יִכְנָסוּ בְּזָרַע זֶה אֵלָּא עֲצָמִים אֲשֶׁר מִהַזְּכִּים שְׁבָהֶם יִנְלַד פְּרִי זֶה וְלֹא אַחַר.

וַיִּלְמְדֵנוּ זֶה בְּבִירוֹר הַרְּכַבַת עֲנָף אֵילָן מִמֵּין אֵחָד בְּאֵילָן מִמֵּין אַחַר לֹא יִנְלַד מִמֶּנּוּ אֵלָּא
פְּרִי הָעֲנָף הַמְּוֹרְכָב עַל הַתַּחַתוֹן מִטְּעַם שְׁאֵמְרָנוּ. אוֹלָם הַעֲצָמִים בְּנֵי צוּרָה אַחֲרַת לֹא יוֹכְלוּ
לִיְכַנֵּס בְּזָרְעִים שְׁאִינָם בְּנֵי גֵילָם וַיִּסּוּכְבוּ אֵל אֲשֶׁר יִהְיֶה שְׁמָה הַרוּחַ בְּנִטּוֹת מַעֲלֵיהֶם עַד
יִמְצְאוּ מִתַּחַת לְאָרֶץ זָרְעִים לֹא יִדְעוּנָם אֲנַחְנוּ כִּי לֹא נִסִּינוּ בָּם וַיִּצְיָצוּ וַיִּפְּרָחוּ כְּעֵשֶׂב הָאָרֶץ

אף לעינינו נחשבתם נולדים מסרחון ועפוש ולא מזרע כאשר לא נטענום ולא הגיעו להשכלתנו.

ומפתלי הכתובים נראה שהי"ת צנה להבדיל בין אלו לאלו ושפאמת תוציא הארץ עץ פרי אשר זרעו בו על הארץ וגם עשבים נולדו מסרחון בלי זרע ראוי לנטיעה והיא הלכה בכחה ועשתה גם מה שלא נצטוית להפיק רצון בוראה והוציאה גם העשבים בזרע.

וגם את זה לעומת זה להוד והדר יוצרה ולהגיד כבודו ורוממותו. ויהיה מאמר הי"ת תדשא הארץ ולא תוציא הארץ על כונתו שתדשא העשבים בלי זרע אלא מלחלוחית וסרחון עצמיה שכן משמע לשון דשיאה בהפך לשון יציאה שתורה יציאת העצמים מתוך הזרע.

ונהו ג"כ הטעם שלא כתב למינו בעשב הארץ כפתוב בעץ פרי שאין רצונו שיהיה העשב קנים במין ע"י הזרע. אמנם הארץ פעלה לפנים משורת הדין בעין יפה ותוצא הארץ בלשון יציאה דשא עשב מזריע זרע למינהו שיהיה אף הוא קנים במין וזרעו בו כאשר עין בעין ראה ראינו גם כל עשב השדה זריע בראשו זרע פרטי ראוי לנטיעה ועוד הוסיפה האדמה על מאמר ה' בצוותו שיהיה בכל עץ פרי זרעו בו בתוכו על הארץ ר"ל שיהיה הזרע בתוך הפרי ממעל הארץ כידוע והיא הוציאה אילנות שמלבד הזרע עוד יצמחו אם יקחו מהם ענף בלי זרע ונטעוהו בארץ פדרה כל האילנות באופן שזרעם בהם בעץ עצמו ולא בזרע על הארץ לבד.

הלכה לא כתב אלא ותוצא הארץ וגו' ועץ פרי אשר זרעו בו למינהו ולא אמר על הארץ כמאמר ה'. ונראה ה' וייטב בעיניו מה שהפליגה הארץ בשבח לעשות גם מה שלא צינה אותה וקלסה הי"ת בנה ונרא אלהים כי טוב: יהי מאורות ברקיע השמים וגו' להאיר על הארץ: הנה רואה בעיניו (כז) שהשמים ושמי השמים אינם אלא אויר וזו ונקי בו תגלגלו הכוכבים כל אחד במקום הראוי לו לפי כמות קלותו.

כי כל הקל מחבירו יעלה עליו מעלה מעלה ולא ירד למטה ממנו לעולם זהו לשון רקיע השמים ירצה התפשטות השמים כאשר הצענו לעיל. ונתן טעם מדוע לא עשה הי"ת להם גלגלים מדבר עב ונקפא כאשר חשבו בטלמיו"ס וחביריו הואיל וצריכים להאיר בעליונים ובתחתונים והיו למאורות ברקיע השמים להאיר על הארץ.

וכל דבר הקשה לא יעבור בו האור להאיר כהנונייתו אף אם יהיה ספיריו פזוכית אם לא בניצוץ מענקם מאד ובשנותו טעמו אם להימין ואם להשמאל כידוע: ויאמר אלהים יהי מארת וגו'.

והיו למאורות ברקיע וגו'. ויעש אלהים את שני המארת וגו'.

ניתן אותם אלהים וגו' ולמשל ביום ובלילה וגו' ונרא אלהים כי טוב: נכספה וגם פלתה בפשי לתור ולבקש דעת בדברים האלה אשר בהשקפת העיון בהמה מבוכה רבה תחלת דבר ה' יהי מאורות יהי לשון יחיד והמאורות לשון רבים ובאמרו להבדיל בין היום ובין הלילה והנה לא הנויית המאורות אלא תנועתם מעשה הבדלה בין היום ובין הלילה שיאירו על אנפק אלו ולא יאירו על אנפק זולתם מתחת לארצם.

גם מה שאמר והיו למאורות פאלו לא יהיו מאורות ממש אלא ישרתו למאורות וזהו דבר שקר שיהיו סגנון ודמות מאורות אלא הם הם מאורות המאירים בפועל לארץ ולדרים ולכל צבא השמים.

עוד יקשה אומרו שני מאורות הגדולים את המאור הגדול ואת הקטן סתר דבריו באותו פרק ובאותו מקום. מלבד שאיך יקרא מאור גדול ללבנה הקטנה בכמות מכל כוכב ואין סביר שפכה יקראנה לערכנו כי לא יאמרו אל הגבעות שאצלנו הרים הגבוהים מכל הרים אעפ"י שאלה יתראו לעינינו גבוהים מהרחוקים.

וראוי עוד לשים לב אל מאמר לממשלת היום והלילה ולא אמר להאיר ביום או ולהאיר בלילה. ובענין הפוכים לא אמר אם הם מושלים ביום בלילה ואם יאירו או יחשיכו.

והוסיף עוד ולמשול ביום ובלילה עירבם זה בזה פאלו יהיו מושלים תמיד ביום ובלילה ולא זה ביום וזה בלילה כמאמרו בראשונה. ואחרון מה דבר ה' ולהבדיל בין האור ובין החושך כי אם ימשלו ביום ובלילה ויאירו תמיד אין זה חושך וגם הירח לא תחשיך אלא תאיר על הארץ ולא בחר לומר ולהבדיל בין היום ובין הלילה כמאמר ה' אשר צנה: אמנם תנישבו היטב כל הערעורים פאשר נציע הצעה אחת קטנה.

לידע ולהודיע (כח) כי האור יתחלק לשני סוגים. האחד פאשר תנועעו החלקים הדקים בתנועה המיוחדת להאיר מן הגוף המניע ויגיעו אל נושא עומד כנגדו ויפיעו עליו מאורם ונראה כי קרן עור פניו פאשר יאיר השמש או האש בעלות להב הגופים כנגדו זהו אור נקראנו ביום אור ראשון.

והשני פאשר הדקים המאירים ההם אחר שהאירו פני גוף אחד. ישובו לאחוריהם ויגיעו אל גוף אחר.

אשר אליו האור ראשון אינו מגיע ויאירו אותו באורם והמאור הזה נקראנו אור שני. וכזאת וכזאת יוכל האור להשתלשל מגוף שני לשלישי וממנו לרביעי ומשם והלאה כל זמן שהמניע הראשון אמיץ וחסך רויץ ולא יפשל.

זה הפלל כל אור המאיר זולתו מפחו יקרא אור ראשון ואשר מפח פחו אור שני. הנה הי"ת לא רצה שתמיד יהיה אור ויום כי לא יתקיים העולם באור ובחום תמידי כידוע אם לא יהיה הבדל ביום ובלילה.

ורצה בעת אור ובעת שאין אור וגם לא היה טוב בעיניו שבלילה ימש חושך אפלה בהחלט מפלי שישתמשו בני אדם בקצת אורה לצרכם. ואמנם לא תוסיף חום שלא להבעיר יותר מדאי על פן גזרה החכמה העליונה לברוא שני מאורות משונים.

מאור אחד ישמש להאיר הרבה ולחמם ומאור אחר להאיר מעט ולא יחמם. הראשון יאיר מפחו והשני יקבל אורה ויאיר מפח הראשון.

אחד ראש ליושבים ראשונה במלכות האורה והמניעים באור ראשון והוא השמש והשני ראש ליושבים בלי תנועה ומאירים באור שני. ובזה הרויח ה' לעולמו שלא ישב בלי אורה מעט אף בעת החושך וגם כשילך השמש מתחת לארץ יאיר אל מה שלא כנגד פניו באמצעות הירח ומשול ביום ובלילה אף כשלא יאיר כי הלבנה תופיע מאור השמש אל

שְׁפָנְגָד פְּנִיָה אַע"פ שֶׁהַשֶּׁמֶשׁ לֹא יֵצֵא עַל הָאָרֶץ וַיְהִי שׁוֹפֵעַ בְּרִכָּה מֵאֵת ה' בְּאוֹר תְּמִיד לְעוֹלָם מִבְּלִי שִׁיְהִיָּה יוֹם תְּמִידִי וְתִדִּיר כְּאֲשֶׁר הָיָה בְּהִכְרַח אֱלֹהֵי בְרָא הַיִּי"ת הַשֶּׁמֶשׁ לְהֵאִיר בְּכַחוֹ תְּמִיד לְעוֹלָם אִף שֶׁלֹּא כְּנִגְדּוֹ וְהָעוֹלָם לֹא הָיָה מִתְקַיֵּם כְּרֵאוּי.

רָאָה קוֹרָא נְעִים הַמְּשִׁיף הַפְּתוּבִים אֵין פּוֹשֵׁל בְּמַחְנָם אָמַר ה' יְהִי מְאוֹרוֹת רְצוֹנֵנוּ יְהִי מְאוֹר אֶחָד יִסְבֵּב שְׁנֵי מְאוֹרוֹת הָאוֹר רֵאשׁוֹן וְהָאוֹר שְׁנֵי וְשִׁיְהִיָּה כְּדַאי זֶה לְהַבְדִּיל בֵּין הַיּוֹם וּבֵין הַלַּיְלָה כִּי וְאֵלֹהֵי הָיָה הַמְּאוֹר אֶחָד לְבִדּוֹ הָיָה תְּמִיד יוֹם וְלֹא לַיְלָה.

וְהִנֵּה זֶה הַמְּאוֹר יְהִיָּה לְמְאוֹרוֹת בְּרִקִיעַ שְׁנֵי מְאוֹרוֹת בְּרֵאוֹתֵנוּ אוֹתָם מְאִירִים עַל הָאָרֶץ וְלִפִּי הָאָמֶת אֵינוֹ אֶלָּא אוֹר אֶחָד הַמְּתַפְשֵׁט בְּגוֹף הַיָּרֵחַ וְחוֹזֵר לְאַחֲרָיו וּמְאִיר מֵה שְׁפָנְגָדוֹ וְכֵן עָשָׂה ה' שְׁנֵי הַמְּאוֹרוֹת הַגְּדוֹלִים הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ כֹּל אֶחָד גְּדוֹל בְּעֶרְפוֹ בְּסוּג אוֹרוֹ זֶה גְּדוֹל בְּמְאִירֵם בְּאוֹר רֵאשׁוֹן וְזֶה גְּדוֹל בְּמְאִירֵם בְּאוֹר שְׁנֵי.

אוּלָּם זֶה קִטְוֹן וְזֶה גְּדוֹל בְּעֵצָם הָאוֹר כִּידוּעַ. לְכֵן לֹא זָכַר דְּבַר מְאוֹר הַכּוֹכָבִים שָׂאָם יְהִיו מְאִירִים בְּאוֹר רֵאשׁוֹן הִנֵּה הֵם תַּחַת סוּג הַשֶּׁמֶשׁ וְאֵם בְּאוֹר שְׁנֵי הַמָּה יְהִיו תַּחַת סוּג הַיָּרֵחַ.

וְהִיא בְּזֶה תִּקְרָא מְאוֹר גְּדוֹל לְעֶרְכָּם כִּי גַם אִם תִּמְצָא לֹמַר שֶׁקֶצֶת הַכּוֹכָבִים יִקְבְּלוּ אוֹר מִן הַשֶּׁמֶשׁ מֵה שֶׁלֹּא בָּא אֶל יְדִיעַתְנוּ עֲדִינֵן מ"מ א"א שֶׁלֹּא יְהִיָּה לָהֶם אוֹר קֶצֶת בְּעֵצָם וְאוֹר רֵאשׁוֹן. וְגַם לֹא אָמַר לְהֵאִיר בִּיּוֹם וּלְהֵאִיר בַּלַּיְלָה כִּי בְּאָמֶת הַיָּרֵחַ לֹא יֵאִיר אֶלָּא הַשֶּׁמֶשׁ יֵאִיר בְּאֻמְצָעוֹת הַלְּבָנָה.

אֲמָנָם רְאוּי לְתַת לַיָּרֵחַ מְמִשְׁלַת הַלַּיְלָה שֶׁכֶּבֶר הוּא כְּלִי לְהַשְׁפִּיעַת אוֹר הַשֶּׁמֶשׁ בַּלַּיְלָה. הִנֵּה כִּי כֵן יִדְעוּנוּ שֶׁהַחֲמָה תִּפְעוּל שְׁתִּי פְּעוּלוֹת תִּמְשׁוֹל בִּיּוֹם וּבַלַּיְלָה.

וְתַבְדִּיל בֵּין הָאוֹר וּבֵין הַחֹןשֶׁף. בְּהוֹפִיעָה אוֹרָה בַּלַּיְלָה בְּאֻמְצָעוֹת הַיָּרֵחַ.

לְפִיכָף פִּירֵשׁ לָהּ הַכְּתוּב בְּלִשׁוֹן הַזֶּה וְלִמְשׁוֹל בִּיּוֹם וּבַלַּיְלָה וְלְהַבְדִּיל בֵּין הָאוֹר וּבֵין הַחֹןשֶׁף כְּאֵלֹהֵי אָמַר תִּמְשׁוֹל תְּמִיד אֶבֶל יְהִיָּה עִם כֹּל זֶה הַפֶּרֶשׁ בֵּין הָאוֹר וּבֵין הַחֹןשֶׁף כְּשֶׁתֵּאִיר בְּאֻמְצָעוֹת הַיָּרֵחַ וְלֹא שֶׁתִּמְשׁוֹל הַחֲמָה בִּיּוֹם וְהַיָּרֵחַ בַּלַּיְלָה.

אֶלָּא הַכּוֹנֵה שֶׁהַשֶּׁמֶשׁ יִמְשׁוֹל בִּיּוֹם וּבַלַּיְלָה בְּחִבְרַת הַיָּרֵחַ לְהַבְדִּיל בֵּין הָאוֹר הַמְּאִיר וְהַמְּנִיעַ וּבֵין הַחֹןשֶׁף הַמְּקַבֵּל הָאוֹר יִרְצָה גּוֹף הַלְּבָנָה הַחֹשֵׁף וְהַעֲכוּר כִּי זֶה יִקְרָא רֵאשׁוֹן וְזֶה שְׁנֵי כְּאֲשֶׁר אָמַרְנוּ: וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִשְׂרָצוּ הַמַּיִם וְגו'.

וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הַתַּיִנִּים וְגו' וְאֵת כָּל עוֹף הַיָּם וְגו': בְּהַשְׁתַּנּוּת דְּבָרֵי הַמְּאִירִים הָאֵלֶּה רְאוּי לְהַשְׁגִּיחַ וְלִשְׂאוֹל: א' רָאָה רְאוּנוּ בְּבְרִיאַת הַרְקִיעַ שֶׁהוֹצֵרָה הַיִּי"ת אַחַר הַצְּוִי לְעֲשׂוֹתוֹ בְּעֵצְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת הַרְקִיעַ וּבַמַּיִם לֹא נֶאֱמַר בָּהֶם אֶלָּא יָקוּוּ הַמַּיִם וּבָהֶם לֹא שָׁלַח יָדוֹ וְכֵן בְּבְרִיאַת הַדְּשָׁאִים אֲכֵן בְּמְאוֹרוֹת הַקַּב"ה בְּרֵאָם וְאֵין זָר אֶתוֹ וְכֵן בִּיצִירַת הָאָדָם.

אוּלָּם בְּשָׂרֵץ הַמַּיִם בְּעוֹף וּבְחַיָּה וּבְבַהֲמָה נִרְאָה הַדְּבַר מְסוּפָק כִּי שָׁמָּה יִשְׁבוּ כִּסְאוֹת לְמִשְׁפָּט לְגִזְרוֹת וְלֹמַר שֶׁתִּרְנִיָּהוּ אֵיתְנָהוּ בְּהוֹ בְּנִרְאָה מְפִתְלֵי הַדְּבָרִים הַלֵּא דְּבַר הוּא: ב' כִּי מְצָאנוּ בְּכֻלָּם מְאָמַר נִיְהִי כֵן חוּץ מֵעוֹפוֹת וְאָדָם.

גַּם זֶה דְּבַר לֹא תְּנָהוּ וּכְבָר דְּקִדְקוֹ בְּזֶה רַבִּים ג"כ: ג' גַּם בְּדְבַר שְׁנֵי גְּדוֹל בְּאֻמְרוֹ נִיְהִי כֵן בְּרִקִיעַ אַחַר פְּעוּלַת הַיִּי"ת מֵה שֶׁאֵין כֵּן בְּזוּלָתוֹ שֶׁכְּתוּב בְּכֻלָּם נִיְהִי כֵן אַחַר הַצְּוִי לְבִדּוֹ

ואחר אמרו ויהי כן הביא פעולת הי"ת בהם: ד' באמרו ויברא ה' את התנינים הגדולים ואת כל נפש החיה וגו' כי הלא טוב שיאמר ויברא ה' את כל נפש החיה ובהם יוכלו התנינים ג"כ שגם המה ילודי המים: ה' אשר שרצו המים למיניהם כי אם כבר שרצום המים איה ברצום אח"כ הי"ת: ו' במאמר ואת כל נפש החיה ולא נאמר ככה בתנינים ומשמע שאין בהם נפש: ז ביום צוותו לאמר שרצו המים שרץ נפש חיה ירצה שצינה על השרוץ של נפש החיה ולא על נפשה ובפעולת הי"ת נאמר את כל נפש החיה ולא נאמר שרץ נפש חיה: ח' כי ראינו בהפך בחינת הארץ שה' אלהינו דבר לארץ שתוציא נפש חיה.

ובפעולת ה' פתיב ויעש אלהים את חית הארץ ולא הזכיר בה הנפש לאמר נפש חית הארץ פדמות דברו אליה. אמנם באדם לא הזכיר שם נפש לא בציווי ולא בפועל כל אלה ראויים לשם לב עליהם: ט' שלא נאמר לשון בריאה אלא בתנינים ובאדם ובשאר הברואים תפש לשון עשייה גם זה הפרש מפורסם: ובהיתר הספקות האלה ראוי להבין ולהשכיל כי יש בנבראים השתלשלות בכל אחד מדרגה גדולה מחבירו דומם צומח חי ארצי וגם חי מעופף.

בריה גדולה שבים. יסוד האויר והאש והאדם.

(כט) הדומם כל רוח אין בקרבו כי אין חיותו ניכר להיותו גם נעכור וקרוח בו בטל במעוטו. הצומח יש בו רוח יותר אבל הוא ארצי ועב דבק בארץ שרשו.

ובעלי חיים באדמה גם כן יותר רוחניים ממנו ועם כל זה החומר בהם עיקר וקרוח טפל כי נבראו מיסוד הארץ העכור מה שאין כן בעוף ובדגי הים שקרוח בהם עיקר והחומר טפל להיות הווייתם מיסוד המים והאויר ולכן אצלי הטעם עלשנבלת העוף והדג אינם מטמאים כשאר נבלות בהמה וסיה.

וגם בבירור לחוש נראה קרוח בהם יותר על זולתם וקלות התנועעותם רצוא ושוב כמראה הבזק הן אלו מפעולות קרוח יתירה שבהם. גם תביט שכל מי שרוחו גובר על חמרו ימות בנקל יותר ממנו ע"כ האדם קלה מיתתו מן הבהמה.

והעוף יותר והדגים יותר ממנו. כי קרוח בהתגברו על החומר יעוף על נקלה ויפרד ממנו.

ובהפך? תדבק ויתחבר בחומר המושל בו ותהיה קשה פרידתו. אולם האש והאור כלם רוח ונפש כנראה שאין מושבם היום אל העין לבדם בקרב הארץ בלי כלי לקבלתם שיתפעל החוש החמרי בו ורצה ה' יתברך לחשוב במדרגה כזאת את האדם והתנינים לאהבתו המין האנושי ליתרון נפשו והתנינים הגדולים שבים כמאמר חכמי הקבלה.

וראוי לדעת שה' חפץ למען צדקו להשתתף עם ברואיו ביצירת היצורים וכשם שג' שותפים באדם לדור דור כן בכל הנבראים נתייחד הי"ת בעשיותם עם הארץ ביצירת הבהמות עם המים בבריאת הדגים ועם האויר בעופות.

אמנם הי"ת נכנס עמם בעובי הקורה והציב לפעולתו חלק היותר שלם. ע"כ באדם נותן הנשמה החשובה ועוזב לאביו ולאמו הגוף הנגוף.

וכאשר יאבה לעשות דבר חשוב בפני עצמו יעשונו הי"ת לבדו בלי חבר ושותף לכבוד לו ולתפארת וידענו שרוח הנבראים חוץ מהאדם הוא דבר פשוט בעל עצמים דקי' מתנועעים למאוד יסבבו החיים בהם כאשר כבר הבאנו למעלה.

וכאשר צנה ה' לבוא נברא מן הנבראים לא יאמר ויהי כן אם לא נשלם כלו או רובו כי לא יצדק אמרו ויהי כן ועדיין צריך לכל הבריאה או לרובה. על פן כאשר הפשיט ה' יתברך הדק שבמים והרקיעם לדמות אור לא נאמר בו ויהי כן אלא אחר פעולת הי"ת שהיא תשלום הרקיעה.

מה שאין כן ביבשה שלהיותה קבוצת המים לבד למקום אחד עוב הדבר על הארץ והמים ולכן תיכף נאמר בו ויהי כן כאשר עשו המה הפעולה. כדבר הזה בזרעים ובדשאים נמן רשות לארץ להוציא מעצמה כמאמר חז"ל שקלקלה ולא הוציאה אלא עץ עושה פרי.

וגם בזה נאמר ויהי כן אחר הציווי להורות שפכה נעשה כאשר צנה ה' ואם לא בשלמות. אמנם בדגים ובעופות שבהם חלק הרוחני רב מחלק החמרי לקח הי"ת חלק רוחני הרב לעצמו על פן לא אמר ויהי כן כאשר גם ביצירת האדם הואיל ודבר התלוי בפעולת הי"ת אין צורך שיאמר ויהי כן שהוא דבר מבואר כי הוא אמר ויהי וממנו לא יפלא כל דבר.

הסתכל אשר צנה למים ישרצו שרץ נפש חיה ולא צנה אותם שישרצו הנפש כי אמנם לקחה לעצמו כמו שנאמר ויברא אלהים וגו' ואת כל נפש החיה הרוחנית אשר שרצו המים כלומר ברא בכבודו נפש שרצי המים שכבר שרצו המים בלי נפש.

אולם בבריאת החיות והבהמות שחמדם רב מרוחם פתיב תוצא הארץ נפש חיה למינה וגו' שבבריאת חמדם רוב הבנין עשוי וע"כ נאמר שם ויהי כן. אף על פי שברא אחר כך הי"ת את רוחם שנאמר ויעש אלהים את חית הארץ וגו' והואיל וכבר כלי הנפש נעשה הרוב בהם על זה לא חש הכתוב לומר ויהי כן אלא אחר הרוב ונתן להם שם מושאל להם נפש חיה אף טרם בריאת הרוח כי הדבר הולך אחר רובו.

ומטעם הזה לא אמר הי"ת בבראו רוחם נפש חיה והארץ כי הוא בטל במיעוטו. ובריאת האדם והתנינים בחר הי"ת לעשותם מעצמו בלי שותף כל ברא ע"כ לא נאמר ויהי כן מטעם שאמרנו.

(ל) וכבר ידענו כי לשון בריאה תפול על דבר שיברא מחדש בלי חומר קדום. אבל עשייה ויצירה על שינוי צורת ותנועת הדבר ירצה הנהיה והפסד כמ"ש ישע"י מ"ה) יוצר אור ובורא חושך עושה שלום ובורא רע הואיל והאור מתפעל מתנועה הראויה לכך בגוף.

כי לא יעשה בו ה' אלהים דבר אלא נענוע ירצה הצורה כאשר השלום מתהנה מחברת ואחדות השונאים ושייך בהו יצירה ונעשייה. אולם החושך והרע אינם אלא העדר התנועה להיות כל העדר ההנהיה רע ותפול בהם לשון בריאה ירצה בריאת הדבר יש מאין.

ועם פי לפעמים בפתוב ישאלו זה לזה כוונתהגו והוא מנימוס צחות הלשון. אבל עיקר לשון בריאה לא תאמר בהחלט אלא על בריאת הדבר מעיקרו.

לכן במעשה בראשית חוץ מן השמים והארץ דכתיב בהו ברא רצונו החומר והמתנועע לא כתב לשון בריאה אלא בתנינים זה לוינתן פדברי חז"ל ובאדם לחלק נפשו מעשה אלהים פי אמנם לחלק גופו וחמרו כבר נאמר למטה ויאמר אלהים נעשה אדם ונייצר אלהים את האדם עפר ולא פתיב ויברא.

אבל בשאר הברואים שלא היה בעשייתם אלא הוזה והפסד לא זכר לשון בריאה אוכל מה שפתוב במאורות ויהי כן גם פי הטה פועלת ידי הי"ל לבדו הטה נשתנו בזה מכל הנבראים להבין ולהורות שגם טרם הבראם היה אור בעולם פדכתיב ויאמר אלהים יהי אור והקב"ה קבצו במאורות.

זהו שאמר והיו למאורות ברקיע השמים להאיר על הארץ ויהי כן פלומר ויהיו להאיר מפאן ולהבא פאשר היה טרם זה ויהי כן רצונו שהיה כן לשעבר האור אף קודם הנויית המאורות: ברא אלהים את האדם בצלמו בצלם אלהים ברא אלהים את האדם בצלמו ושהאלהים ברא אותו: יש לפרש בצלמו בצלם שלו של האדם האמור לפניו ושהאלהים בראו בצלם ולא יהיה בצלם סמוך אל האלהים.

וכן פתבו לתלמי ויברא אלהים את האדם בצלם ובדמות שאם פכה לא תפרש מדוע פתבו לתלמי מה שאינו פשט הפתוב. שפך פשוטו של מקרא שהקב"ה ברא כל איש ואיש בצלם ובדמות משתנה משל חבירו וזהו פלא גדול שאין פראופ איש דומה לאחר פדאיתא בפ"א דיני ממונות לומר שכל איש ואיש עולם בפני עצמו פידוע לידועי חו.

וככה אמרו חז"ל בפרקי אבות חביב אדם שנברא בצלם ולא אמרו בצלם אלהים: רא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד: פירשו בו חז"ל זה המנות. ואשתומם על מה זה יקראו בשם טוב המנות הרע הזה המכלה כל אשר נשמת רוח חיים באפיו לנתון ולהאביד? ועוד מי יאמר שכל אשר עשה רצונו אל המנות? ואומר אני פי העולם הזה טוב ויפה להבדל ושוני הדברים בהפקיהם פי לא יבא מציאות צורת דבר אם לא יקדם העדר מציאות צורת דבר אחר וזה מחוק התנועה התמידית שבעולם הנותנת חיים ומות אל כל הדברים ההויים והנפסדים.

פי אלו היה במציאות דבר אחד לבדו בלתי משתנה לא היה בו שלמות אלא חסרון. על כן בראות ה' את כל אשר עשה ושהנויה והפסד בהם סבה שיתקיים העולם ראה בו שלמות והנה טוב מאד: ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו פי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות: (לא) כל פעולה שאחרי עשייתה היא תפעול מעצמה לדמיון אכן השעות פשוב הצל אחורנית ומחבולות הם הנגזרים העולים לא תקרא שבייתה ממלאכה לאשר יפעלה.

פי מלאכת הפעולה פועלת והולכת עדיין בכח הפועל הראשון הפועלה ונתן בה פח לפעול. פי הי"ל בבראו שמים וארץ ברא התנועה בגשמים באופן שכל גשם יפעול מעצמו.

הלא תראה בהבעיר תבערה ניצוץ אחד יעלה לבת אש עד לשמים ואין זה כי אם היות האש חומר היותר דק וצלול ומתנועע שבנבראים השפלים. ובהדבקו בגוף נכרי אם לא מנועוהו הפכיים יכריחונו להתנועע בתנועתו וכל גוף שיקנה מדרגת תנועת האש ישוב להיות אש כמוהו.

כי אין שנוי והפרש גוף אחד מזולתו אלא להפרש התנועה בין רב למעט ולפי שהי"ת ברא בכחו עולם כזה תמיד יתנועע ויפעול שבינתו לא תקרא בטלה אשר היא מדה רעה בעצמה אלא היא בטלה פועלת.

ולפיכך עלינו לשבח הבטלה ההיא יותר מן הפעולה כי בה יפעול הפועל ולא יעמול. ע"כ ברוך אלהים את יום השביעי וניקדש אותו אף על פי שהבטלה רעה הואיל ובו שבת מפל מלאכתו אשר ברא לפעול ולעשות תמיד מעצמה.

וכדומה לזה אכתוב בפסוק ושמרו בני ישראל את השבת בפרשת כי תשא. ואמרתי בלבי שלזה כגון הפתוב באמרו איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמרו הואיל ואין שם עגון זכירת שמירת שבת וכבר מצות שבת כפולה ומכופלת בתורה.

אמנם הדבר הוא שרצה להודיענו כי אין מעשה האלהים כפעולת בני אדם אשר אחרי פעולתם ינוחו בטלים. אולם הי"ת בטלתו פעולה ועשייה תפעול ותעשה בלי הפסק.

כי אמנם ברא אדם ובעלי חיים כלם ושם בטבעם תנועה מיוחדת להוציא זרע יוליד בדמותם בצלמם וכן בכל עשב מזריע זרע ובאבנים ועפר ובכל הברואים באופן כי פעולת ה' לא תשבות מעולם אלא פועלת והולכת ומחדשת בכל יום תמיד מעשה בראשית.

זהו מה שכתוב איש אמו ואביו תיראו. שפאשר תדעו ותשימו על לב איש לאמו ולאביו ותתבוננו שיש סיפוק לכל איש ואיש להוליד בדומה לו ולפעול תמיד.

ואת שבתותי תשמרו בזה תבינו ותשמרו את שבתותי מה הנה ותשפילו את מנוחותי. שבאמת אינם מנוחות ובטלות אלא תנועות פועלות בכל יום בלי שביטה כלל ועיקר: אלה תולדות השמים והארץ בהבראם ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים: כל פעולות הי"ת ברגע כמימריה הוא אמר ויהי הנה ותולדותיהם פיוצא בהם שלא כמדת ב"ו העושה פעולה ואחר כך יפעול תולדותיה.

אמנם הקב"ה ברא תולדות השמים והארץ ביום הבראם ברגע אחד ולא הוצרך זמן וריח מה להוליד תולדות הנבראים שכבר ברא: וכל שיש השדה וגו' ואד יעלה מן הארץ וגו' וייצר ה' אלהים את האדם עפר וגו' ויטע ה' אלהים גן בעדן וגו'.

ויצמח ה' אלהים וגו' ונהר יוצא מעדן וגו': ראוי להתעורר בספור הלזה לבקש ולתור: א' למה לא המטיר ה' עד הנה ובמה יולד איפה עשב השדה וכל זרע וזרוע? ב' אמרו ואד יעלה מן הארץ כי אם ירד הגשם והשלג מן השמים מן האידים העשנים העולים מן הארץ כמאמר חכמי הטבע אם כן גם בימים ההם היה מטר ויהיו בזה בתוך פדי דבור מאמרים סותרים? ג' יפלא מה שאמר וכל שיש השדה טרם יהיה בארץ.

שְׂאִיף נֹאמֵר עַד הִנֵּה שְׂפָרָא ה' בְּיוֹם שְׁלִישֵׁי כָּל הַזְּרָעִים וְהֵאִילָנוֹת הָאֵם לְחֶסְרוֹן הַמְּטָר
נִתְּנִיבְשׁוּ וּמְתוּ אִם לַעֲת כְּזֹאת לֹא הָיָה שִׁיחַ עֹשֵׁב כָּלֵל הִנֵּה לִשְׂוֹא נִבְרָאוּ! ד' לְמַה צִּינָה
לְהַעֲלוֹת אֵד מִן הָאָרֶץ לְהַשְׁקוֹתָהּ אִם לֹא הָיוּ עוֹבְדֵי אֲדָמָה וְשִׁלְחָסְרוֹנָם ה' לֹא הִמְטִיר אִם
כֵּן גַּם אִיִּדָם לֹא הָיָה רְאוּי שְׁיַעֲלוּ לְהַשְׁקוֹת? ה' אִם ה' בְּרָא הָאָדָם בְּיוֹם הַשְּׂשִׁי לְבְרִיאָהּ
וְכָל הַחַיּוֹת וְהַבְּהֵמוֹת וְהַזְּרָעִים כַּאֲשֶׁר נִזְכָּר מֵה זֶה שְׁחֲזַר הַסְּפֹר כָּאֵן לֵאמֹר וַיִּצְרָה ה'
אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם וְגו' וַיִּצְמַח ה' אֱלֹהִים מִן הָאֲדָמָה כָּל עֵץ וְגו' וַיִּצְרָה ה' אֱלֹהִים מִן הָאֲדָמָה
כָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה וְאֵת כָּל עוֹף הַשָּׁמַיִם וְגו'? וְאֵין לֹאמֵר שֶׁזֶה בְּרִיאָהּ חֲדָשָׁה מְלַבֵּד מֵה שְׂפָרָא
בְּשִׁשִּׁת יְמֵי הַמַּעֲשֵׂה וְשְׂפָרָא חַיּוֹת וְאֵילָנוֹת וּבְהֵמוֹת אַחֲרוֹת בְּתוֹךְ הַגֵּן כִּי גַם אִם כִּכָּה הָיָה
אִי אֶפְשָׁר לֹאמֵר זֶה בְּאָדָם שְׂנִבְרָא יְחִידִי.

וע"כ הוא ספור בו מה שִׂנְבְּרָא מִקֶּדֶם בּו' הַיָּמִים א"כ אִף בְּאַחֲרֵים הַגֵּדֶת דְּבָרִים הִיא זֹו.
וְלֹא יִדְעֵנוּ לְמַה הִנְכַּפְּלוּ הַדְּבָרִים ל' ו' וְנִהְיָ יוֹצֵא מֵעֵדֶן לְהַשְׁקוֹת אֶת הַגֵּן.

כִּי בְרִיאַת הַנֶּהָר הַיָּתֵה כְּלִי תוֹעֵלֶת אַחַר שֶׁהָיָה עוֹלָה הָאֵד מִן הָאָרֶץ וּמִשְׁקָהּ מֵה צִנּוֹרָה
בְּנֶהָר? י' יֵשׁ לְהַשְׁתוּמֵם ג"כ עַל הַמְרָאָה שְׂבִפְרָשֶׁת נַח בְּאֶמֶר ה' וְהִיָּתֵה הַקֶּשֶׁת בְּעַנְּן
וַיִּדוּעַ לְחַכְמֵי הַמַּחְקֵר שְׂמוֹכַרְת הַדְּבָר לְהִיֹּת כֵּן בְּעַנְּן בְּיוֹם הַגֶּשֶׁם וְעַם כִּי אֵין מְקוּם לְזֶה
כַּאֲשֶׁר כָּבֵר נִאֲרִיף בְּפָרָשֶׁת נַח בַּס"ד הוֹאִיל וְהַדְּבָר נֹגַע בְּזֶה אֵל מֵה שְׂנִצְטָרָה לְבָאֵר
הַעִירוֹתִי עָלָיו שְׂמָץ מִנֶּהוּ: ח' גַּם מֵה שְׂאֵמֵר שֶׁם עוֹד כָּל יְמֵי הָאָרֶץ זָרַע וְקָצִיר וְגו' כְּאֵלוֹ
טָרָם זֶה לֹא הָיָה זָרַע וְקָצִיר וְגו' רְאוּי לְשׁוּם לֵב עָלָיו: ט' מִדוּעַ כַּאֲשֶׁר נּוֹלַד נַח אֶמְרוּ זֶה
יִנְחַמְנוּ וְגו' מִן הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אֲרָרָה ה' וּמֵה נִחְמָה הִיָּתֵה לְדוֹר הַהוּא בְּתוֹלְדָת נַח ל כִּי בְּיָמָיו
נִשְׁחַתָּה הָאָרֶץ וּבָא הַמַּבּוּל לְשַׁחַת כָּל בְּשָׂר? וְלִבּוֹא עַד תְּכוּנַת הַדְּבָר בָּאֵר הֵיטֵב רְאוּי
לְדַעַת סִבַּת הַנּוֹנִית הַמְּטָר הַשְּׁלֵג וְהַבְּרָד וְעַל מֵה סוֹכֵב הוֹלֵךְ הָרוּחַ? ל כַּאֲשֶׁר תְּבִינ צוּרַת
גְּשָׁמֵי הָאֲדָמָה וְהָאוּר וְשִׁנּוּי תְּנוּעָתָם עַל מַתְכוּנָתָם.

וְיִוְתֵר מֵהֵמָּה דְּבָרוֹ בְּזֶה רֹוב הַפִּילוֹסוֹ' א' הִנֵּה וּא' הִנֵּה. אֶמְרָתִי אֲגַלֶּה אֲנִי מֵאֲשֶׁר חִשְׁבֹּתִי
אֲנִי הִלֵּא הֵם כְּתוּבִים בְּסִפְר הַמַּחְקֵר אֲשֶׁר פָּרִיתִי לִי וְאוּלַי יִהְיוּ לְרִצּוֹן אֶמְרֵי כִּי כַּאֲשֶׁר
תִּשְׁפִּיל מִן מוֹצֵא דְבָר אֲשֶׁר שִׁיעֲרוּ מִי שְׂקִדְמוֹנֵי בְּדָבָרִים הָאֵלֶּה.

וְאוּמֵר לָהּ כִּי כָּל גֶּשֶׁם וְגֶשֶׁם מְחֻבָּר מְעַצְמִים דְּקִים אֲשֶׁר לְדִקּוּתָם אֵין יְכוּלֶת לְחַלְקֵם עוֹד
(ל"ב) וְאֵלוֹ הֵם הַהִיּוּלֵי הַרְאִשׁוֹן אֲשֶׁר בְּרָא ה' בְּכַחוֹ בְּאֶמְרוֹ בְּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֵת
הָאָרֶץ. כִּינָה בְּמִלַּת אָרֶץ הִיּוּלֵי הִזֶּה.

כִּי מִמֶּנּוּ נִיָּקַח לְעִבּוֹד וּלְשִׁרְת לְכָל גּוֹף וּלְכָל נִבְרָא. וְאֵלוֹ יְכוּלְנוּ לְהַפְרִיד חֲלָקֵי הַדְּבָר
לְעַצְמֵים הֵהֵם וּלְפִירוֹד הָאֲחֵרוֹן כְּבָר לֹא מְצָאנוּ הַפְּרֵשׁ בֵּין חֲלָקֵי דְבָר זֶה לְדְבָר אַחֵר.

אֲמָנָם בְּרָא ה' אֶת הַשָּׁמַיִם יְרֻצָּה הַתְּנוּעָה בְּעַצְמֵים הַדְּקִים הֵהֵם בְּאֶנְפֵן שְׂבִיחַתְנוּת הַתְּנוּעָה
בְּהֵם תִּשְׁתַּנֵּה דְמוּת וְצוּרַת הַגּוֹף הַמְּחֻבָּר מֵהֵם וּמִזֶּה כְּבָר כְּתוּבֵנוּ לְמַעְלָה. וְתְנוּעָה הַזֹּאת
לֹא תְבוֹא בֵּין רַב לְמַעַט בְּמַקְרָה וְהַזְדַּמֵּן.

אֵלֶּא כַּאֲשֶׁר יִצַר ה' עוֹלָם מְלֵא לֹא בְּחַר שְׂתַהֲיָה לְכָל הַגּוֹפִים תְּנוּעָה שְׁוֵה. כִּי אֵז לֹא
תִתְרָאָה אֵלֶּא צוּרָה אַחַת בְּנִבְרָאִים אוֹ כָּלֵם אִשׁ אוֹ כָּלֵם מִים וְכִינְצָא.

וְרִאָה לֹא רְאוּנוּ שִׁנּוּי כְּזֶה יְפָה תְנוּאָר וְיִפָּה מְרָאָה בְּנִבְרָאִים לְהַחַיּוֹת נְפֶשׁ כָּל חַי. לְכֵן
רְצָתָה חֲקֻמַּת הַי"ת לְהַכְנִיס בְּכָל הַבְּרִואִים תְּנוּעָה מֵה.

ונתן ה' יתברך כח (ל"ג) בשמש המניע הגדול והאדיר להגדיל או להקטין תנועתם לאשר יהיה בהם צורך והנחת לנבראים טבעם לברוח מן התנועה כפי יכולתם לבקש ולכסוף המנוחה והשלנה אשר מקדם היא להם לטבע כי בכך נוצרו.

עד כי הקרובים לגלגל חמה ירבו בתנועה והרחוקים יתמעטו. על פי האש בו בעצמו והארץ במרחק ממנו במעוט תנועה שפנבראים.

לכן הקרובים אליו ירבו בתנועה כי חום השמש יפריד עצמיהם לדקות האפשרי וכל שיתרחקו ממנו יהיו גסים יותר. (לד) ד"מ האש עצמיו דקים עד שכל עצם דק פרטי הוא נפרד בפני עצמו וע"כ תנועה בתנועה הגדולה יותר מפגלגל כי אין עצם אחר מחובר בו לעכבו.

והאוויר יתחברו עצמיו ד"מ כל עצם פרטי ממנו מחובר משנים או שלשה עצמים דקים אין רפות ביניהם וע"כ ימעט בתנועה. והמים עצם פרטי מהם מחובר מז' או ח' עצמים דקים ועל פן יותר עצל מעצמי האוויר.

והארץ מעשרים או יותר וע"כ יותר עצל. כי כל המחובר מחברו יעכבוהו חלקיו מן התנועה ולא יהיה זריז לקבל ההתנועעות כאשר אם יהיה העצם יחידי: אם שמעת עד פה (לה) עוד תבין כי התנועה החזקה הפועלת בנמצאי היא המגעת לתנועת האש תולדות השמש כי אין בינותינו תנועה ממנה גדולה והי' תנועת עצם הדק יחידי בסבוב יותר מפגלגל שלם וכל אשר ימעט בתנועה יחסר סבובו מתשלום הגלגל ויתקרב אל הקו הישר אל סוף ההתנועעות ואל המנוחה ואם ינתן בטבע עצם יגיע אל קו הישר יגיע אל מדרגת השקט והשלנה כי אז יתחברו ויתייחדו העצמים זה בזה עצם אל עצמו ויפשוו איש באחיו לקרבתם (לו) ויתקפאו יחד ויעשו מקשה אחת וכאשר ירבו בו יתעבה הגוף יותר.

לדמיון האבנים והמתכות יהיה קשה להתירם ואם יבא אליהם מניע חזק כאש ישתדל לפזרם ולהתר אגודות חברתם לשלח רצוצים חפשים אל אשר יהיה שמה הרוח להתנועע. אם לא כי לפעמים ימצא בגשם חבור עצמים בקשר אמיץ לא יוכל האש המניע להתירם וישארו בהנויחם כאשר יקרה בשרפת האשיתאר הפחם ופיח הכבשן.

וכן כל גשם יותר הראש מת. והוא הדבר אשר לא יוכל האש להתיר מחונק קשירת העצמים בו.

הלא תראה האש לקרבתו והשמש להתרחקו יתיכו השענה ויקשו טיט חוצות והטעם שהשענה מחוברת מעצמים בחבור קל וריקות ביניהם פשיניעם החום יפרדו איש מעל אחיו. ובטיט עצמיו מחוברים מקשה אחת והחום בהגיעו הדקים ששוארו ישארו המחוברים יחד ויתקשו יותר וכן כל פיוצא בזה ואין ספק שיוכל השמש אלו לתקרב אליהם לעשות בהם מה שלא יוכל האש ולהתיר כל אגודותיהם אף אם יתקשו בקשר חזק.

אבל למרחקו לא יפעול יותר מן האש כאשר אמרנו בקצה האחרון. (לז) כן הדבר בהפכו בקצה הראשון למעלה מן האש שאם ינתן בטבע מתנועע גדול ממנו עוד יתרחב גלגל תנועתו לאין תכלית ובהתרחבו יתרכה בין עצמיו הריקות.

וְלִכּוֹן נֹאמֵר שֶׁהַעוֹלָה לְמַעַלְהָ הוּא קָל מִחֲבִירוֹ כִּי בּוֹ רִיקוּת יוֹתֵר. אוּלַם מְנִיעַ גְּדוֹל מֵאֵשׁ עֵין לֹא רָאֵתָה בְּעוֹלָם הַשָּׁפֵל.

הִנֵּה א"כ כָּל הַגְּשָׁמִים שֶׁתַּחַת הַשָּׁמַיִם יִשְׁתַּנוּ זֶה מִזֶּה בְּשָׁנוּיִים רַבִּים לְאִין חֶקֶר. כִּי כָּל הַגְּדוֹל מִחֲבִירוֹ בְּתַנוּעָה יִקְנֶה אֵיכוֹת וְצוּרָה מְשֻׁנוּנִית מִמֶּנּוּ.

וְאִם לֹא רָאִינוּ בְּעֵינֵינוּ אֶלְא אֲרָץ מִים וְאוֹר וְאֵשׁ. כַּמָּה מַעֲלוֹת בֵּין זֶה לְזֶה.

אֶלְא שְׁחוּשׁ הַרְאוֹת שֶׁלֵּנוּ קָצֵר מִהַכִּיל לְהַבְחִין אִם לֹא הִבְחִנָה מוֹחֲשֵׁת וְאִנְחָנוּ נִדְבָר עַל אַרְבָּעָה אֵלּוּ קִטְנֵי אֲרָץ וּמִהֶם תְּצַיֵּיר אֵל מֵהַ שְׁעֵינִיָּה לֹא יִבִּיטוּ וְלִבָּהּ תִּשְׁתִּי לְדַעְתִּי (לח) אֲשֵׁים דְּרָף מְשַׁל הָאֵשׁ מְתַנוּעַע יוֹתֵר מִגִּלְגַּל וּנְצַיֵּיר תְּנוּעוֹת הָאוֹר הַעֲלִיּוֹן כַּגִּלְגַּל שְׁלֵם וְכָל שְׂיָרֵד מִטָּה מִטָּה לְאֲרָץ תִּתְקַטֵּן תְּנוּעַת חֲלָקֵיו עַד חֲצֵי גִלְגַּל וְהַמִּים מִחֲצֵי גִלְגַּל עַד שְׁלִישׁ וְהַיְבֻשָׁה מִשְׁלִישׁ הַגִּלְגַּל עַד הַקוֹ הַיָּשָׁר.

וְכֻלָּם בְּתוֹרָה אַחַת וּמִשְׁפָּט אֶחָד עַד כִּי בְּזִמְנֵי שָׁנָה תְּנוּעַע כָּל גּוֹף הַבְּכוֹר כַּבְּכוֹרָתוֹ וְהַצְעִיר כַּצְעִירָתוֹ. ד"מ בְּרַגַע וְעַת שִׁיתְעַכֵּב עֲצָם מִגְּשָׁם הַמִּים עַד שִׁיתְנוּעַע בְּתַנוּעַתוֹ תְּנוּעַת חֲצֵי גִלְגַּל.

כִּכָּה יִתְעַכֵּב עֲצָם הָאוֹר לְסָבּוּב בְּתַנוּעַתוֹ שֶׁהִיא כְּשֵׁנֵי שְׁלִישֵׁי גִלְגַּל. וְכִכָּה יִתְעַכֵּב הָאֵשׁ לְסָבּוּב תְּנוּעַתוֹ יוֹתֵר מִגִּלְגַּל.

כִּי כָּל תְּנוּעָה מְתַנוּעַתָם מִהִירָה מְשַׁל תְּנוּעַת חֲבִירוֹ. (לט) גַּם נִיחַ שְׁפָל עֲצָם מְעַצְמִיהֶם אִם יִפְשַׁל בְּגִלְגּוֹלוֹ בְּעֲצָם אַחַר וַיִּעֲכָבֵהוּ מִלְּהַשְׁלִים תְּנוּעַתוֹ הַסִּבּוּבִית יַחְזוֹר לְאַחֹר וַיִּתְחַיֵּל מִחֲדָשׁ סִבּוּבוֹ אַחֲרֵי הַכּוֹתוֹ בְּעֲצָם כְּאֲשֶׁר תִּרְאֶה בְּצוּרָה ז' ד"מ עֲצָם א' מִגְּשָׁם הָאֵשׁ יִסְבֵּב כְּדָרְכוֹ בְּסָבּוּב א' ב' נ' ח' ד' א'.

וְעֲצָם הָאוֹר בְּסָבּוּב א' ה' ו'. וְעֲצָם הַמִּים א' ד' ז'.

וְעֲצָם הַיְבֻשָׁה א' ו'. וְאִם עֲצָם הַמִּים בְּסָבּוּבוֹ יִפְשַׁל בְּעֲצָם ח' לֹא יִשְׁלִים סָבּוּבוֹ עַד ז'.

אֶלְא יִכָּה בּוֹ וַיַּחְזוֹר לְסָבּוּב כְּדָרְכוֹ ח' ט' וְכֵן כָּלָם. אֲמַנָּם דְּתִיבָהּ שׁוֹנוֹת בְּתוֹרַת הַכְּאֲתָם כ"א עֲצָם יִכָּם בְּעֲצָם אַחַר טָרַם עָבְרוּ חֲצֵי גִלְגַּל יַחְזוֹר סִבּוּבוֹ לְמַעַלְהָ וְאִם אַחַר עָבְרוּ הַחֲצֵי יַחְזוֹר סִבּוּבוֹ לְצַדְדֵינִי כַּדִּין וּמִשְׁפָּט הַחֲזוֹרִים שְׁנוּנוֹת הַחֲזוֹרָה הִיא שָׁנָה לְזוֹנוֹת הַהַכְּאָה כְּאֲשֶׁר יִכָּה עֲצָם הַמִּים א' ד' ז' בְּעֲצָם ח' טָרַם עָבְרוּ חֲצֵי גִלְגַּל יַחְזוֹר לְמַעַלְהָ ח' ט' שֶׁתִּהְיֶה זְנוּוֹת ט' ה' ה' שָׁנָה לְזוֹנוֹת ה' ח' ד'.

אוּלַם אִם יִכָּה עֲצָם הָאוֹר בְּסָבּוּבוֹ א' ה' ו' בְּעֲצָם ח' אַחַר עָבְרוּ חֲצֵי גִלְגַּל שְׁמָה יִטָּה סָבּוּבוֹ לְצַדְדֵינִי וַיִּסְבֹּב ח"י שֶׁתִּהְיֶה זְנוּוֹת ט' ח' י' שָׁנָה לְזוֹנוֹת ט' ח' ה' וְכֵן כָּל כִּיּוּצָא בְּזֶה (מ) לְכֵן הַנְּטָבַע בְּמִים לֹא יִצְלֹל כַּעוֹפֶרֶת כְּאֲשֶׁר יִצְלֹל אִישׁ בְּאוֹר.

אֲדַרְבָּה הַשׁוֹכֵב תַּחַת הַמִּים יִשְׁמַע קְלוֹת קִצָּת כְּאֵלּוּ הַמִּים מְסִייעִים אוֹתוֹ לַעֲלוֹת. וְכֵן הַדּוֹלָה מִים מִן הַבוֹר לֹא יִשְׁמַע כּוֹבֵד הַדְּלִי בְּעוֹדוֹ בְּמִי כִּי סוֹף תְּנוּעַת הַמִּי פְּחוֹת מִחֲצֵי גִלְגַּל וַיּוֹתֵר מִחֲצֵי גִלְגַּל תְּנוּעַת הָאוֹר וְדִי לְמַבִּין.

בסגנון זה נוכל לפרש כל מקרה המתנה בטבע ועל פן נדע תורת הכבדים והקלים על מה זה יעלה ועל מה זה ירד בלי רדוף אחרי סבות נסתרות לומר זה הושם (מא) בטבעו לירד וזה לעלות ואל מקומו שואף צורת הוא שם.

פי אמנם לברוח אל טעם נסתר שתיקחנו יפה מדבורנו. ונאה הנה לומר זה על הכל מבלי שנעמול לרוח בתקירות באשר לבסוף נצטרף להודות לאמר לא ידעתי טעם ונסתרה דרכו מעיני.

(מב) אבל פשנבין תנועת הגשמים נדע שזה הנקרא קל יעלה מעלה עלהכבד ממנו כי תנועתו גדולה מתנועת האחר וכל המתנועע מעלה בתורתו יפה בעצם הכבד ממנו ויכריחנו לירד וישפילנו.

גם נדע עליות וירידת המים בצלוחית וכסף חי בקנה כפי דקות וגסות האויר הסובב וכל המתרגשות בעולם ואין זה מקום להאריך בהם. (מג) רק השמר והספת פי כל הגופים שבעולם המה במלחמה תדירית זה יכריח את זה וזה יגרש את שאצלו.

ולכן באשר תשתדל להמציא מקום ריק באיזה אופן. תיכף גשם הסמוך ידלג כאיל וימלא חסרונו בהכנסו בריקות שהוא.

לא מטעם הפילוסופי שהטבע ימאס הריקות בלי תת טעם ונדעת למה ישנאנו. אלא שפך ונכרחו הגופים לברוח אל מקום רחב ידים לתת מקום לגופים הסובבים ומכריחים אותם לנוס באשר ימצאו.

(מד) לדבר הזה נראה האויר על פני השמים ממעל פשוט ונמתח יותר מהאויר שלמטה ממנו. כי בראשון חנם השמש פועל ביותר ומכריחו להתפשט ולהניע חלקיו בגלגול עד שבו הריקות גדול מריקות האויר שלמטה ומכח התפשטותו מכריח האויר שלמטה להתקצר ולהתנועע בכבדות עד שיגיע ליסוד המים אשר יהיה בצורה כזו על התקצר העצמי והתייחדם עצם בעצם באופן שיציירו צורת מים.

וגם המה ילכו להתנהג בכבדות ממדרגה למדרגה עד יגיעו ליבשה שהיא הכבדה בתנועה להיותה קצה האחרון סובלת פח היסודות הקלים אשר עליה ומכריחים אותה להתכונן ולהתקצר.

ואלו הנה השמש מתקרר ושוכת ממלאכתו מבלי היות פועל החום פדרכו כבר הנה אפטר שכל המים יחרכו וישובו ליבשה וכל האויר יתקשה להיות מים וכיוצא. ואלו הנה השמש מחמם יותר מדאי הנה מכריח האויר להיות אש והמים רוח והיבשה מים וכן כל כיוצא בזה (מה) עתה השפלת עשה כדת מה לעשות להתבונן ולדעת סבת הרעמים והקולות ביום סגריר ומהם הגשם והשלג ודומיהם.

כאשר השמש יפה בכח בגשמי האויר הקרובים לארץ ההיא פי שם ניצוציו חזקים ליתרון חזרתם לאחור והכפלתם פידוע בטבע. וישגיח גם פן בתוך בתלקת האויר השוכן קרוב יותר אליו באופן ששתי החלקות ההנה ישתרגו ויחריבו עצמיהם מכח החום המכריחם להתפשט יותר ממה שהם.

יסובב בהכרח שחלקת האויר האמצעית תסגר ותתקצר יותר מטבעה מִכֵּחַ שְׁתֵּי הַחִלְקוֹת בְּשֵׁתֵי קְצוֹתֶיהָ הַמְּכַרִּיחוֹת וְסוּגְרוֹת אוֹתָהּ וְהִיא מִתְאַמְצֶת לְהִלָּחֵם נֶגְדָם וְלִהְתְּנוּעַע פְּדֻרְפָּה יֵצֵא מִזֶּה קוֹל הֶרַעַם וְלֵהִט הָאֵשׁ בְּיוֹם הָעָנָן.

וכאשר ירבה פח הקצוות יכריחו האמצעי להתקצר לצורת המים ויפול על הארץ קצתו כדמות מטר בשלג או ברד פשהפח נתרבה למאד. ואם ינצח פח האמצעי יכריח בכחו הקצוות לחזור לאחוריהם או לצדדין לנוס מפניו ויולד הרום.

הלא תראה בקנה השרפה ביום קרב האש מתלקחת בעפר השרוף מכריחו להתפשט פשיטות נורא ועצום עד שיגיע ליותר משלשים אלף פמדתו ברגע ונשמע קול רעם חזק. והספה בו שהעפר המתרחב מכריח האויר סביבו לנוס ולהתקצר בחוזק וירעים.

על פכה בקיץ ירעם הענן לרוב חום האויר המתלהט קצתו ברגע ומכריח קצתו לברוח במרוצה רבה מה שלא יאונה בסתיו שאין פח בחום השמש אף בחלקת האויר האמצעית להבעיר ואינו פדאי אלא להגשים לצורת המים לבד ולא ברגע ופתאום אלא בזמן.

ולכן לא ישמע רעם ולא ימצא ברד בימות החורף על הרוב. אמה הראית לדעת שהמטר והשלג ביום הגה יתהוו מהסגר האויר האמצעי ושאין הדבר לדעתי כמו שחשבו הראשונים שיעלו אדים וקטורים מן הארץ ושמלהחים יתהנה הגשם ומהיבשים הרוח ולא אשפתל בזה להרחרר ריב ומדון ולהביא תשובה על דבריהם הלא היא כתובה בס' המחקר ואין פאן מקומה.

גם מחלוקת בזה בין רבותינו זה אומר מן השמים פכתוב יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים לתת מטר ארצה וזה אומר מן הארץ פדכתיב מעלה נשיאים מקצה הארץ ורובם בקשו פשרה מזה ומזה (מו) הנה מה שיהיה די לנו שהאדים לבדם לא יהיו סבת הגשם בלתי הגשמת האויר ואמרו מעלהנשיאים מקצה הארץ רצונו שיעלו העננים מסוף העולם ועד סופו בראותנו הענן עולה מים או ממזרח כאלו בא מקצה הארץ ועולה נטוי על ראשנו מלמעלה כאשר נחשוב שבקצה המזרח ומערב השמים והארץ נושקים זה את זה.

והנה כשברא הי"ת עולמו לא ברא בו דבר לשוא ובלי צורך ועל פי המכלית הנה שהאדם הנה פאחד ממנו יחיד בעולמו אין ראוי לברוא עולם מלא אילנות ודשאים לחפור פירות ולעטלפים ואדם אין ליהנות מהם לאכלן ודי לאדם אחד אילן אחד.

וגם מן נפש החיה לצרפו פבר הנה די והותר בשמים או שלש מכל מין ומין. (מז) הלכה ברא הי"ת בששת ימי המעשה כל הדברים למינם.

רצה המין ד"מ שור פשב סוס וחתור זכר ונקבה אילן אחד מכל מין ומין פי אין סברא שברא כל האילנות וכל הבהמות מלוא כל הארץ. ולא ברא כל האנשים גם כן אלא אדם אחד איש ואשתו.

ומיני הדשאים והאילנות שברא לא נטעם בחלקות הארץ דרף יום כה דרף יום כה. אלא ראה בחקמתו לקבצם במבחר הארץ מקדם ונטע שמה פרים.

זה שמו אשר יקראו גן עדן להתעדן בו האדם ולישב בשלונה וכל צרכיו מוכנים לו באין מונע. (מח) אמנם שאר פדור הארץ? תכן שלא היה הגון ליזרע להוציא ירק ועץ פל פרי.

שאם היה מוכן ולא הוציא. ראוי לשאול למה זאת החלקה הוציאה ולא אחרת ל ואם הוציאה פלן נעמיק שאלה למה ולמי הוציאה? הלא הי"ת לא גרש הפנעני לפני ישראל לבעבור זה כמ"ש עד אשר תפנה ונחלת את הארץ.

ועוד איך? תכן שבמאמר הי"ת נתמלא כל העולם אילנות ודשאים פי גם עתה אחר כל עזיקת בני אדם בשדות וכרמים נמצאו מדינות רחבות ידים אינם ראויים ליזרע. וכל האפריקה ומדברות האדמה אין מספר לא מקום זרע ותאנה.

הנה רואה ומודה שלא היתה ראוייה ומוכנת הארץ ליזרע בלתי מקום הגן לבדו אשר נטע ה' לתענוגות אדם הראשון כי פאשר הפריד ה' יתברך העצמים פאשר אמרנו סדרם בסדר נכון מן הקל שבקלים עד העכור והפכד שבפכדים עד שתהיה השתלשלות מסודרת מן האויר אל המים ומן המים אל הארץ באופן שבין המים והיבשה היה לאמצעי גשם שאינו לא מים ולא עפר ירצה דבר הממוצע ביניהם פטיט הגון וכחומר הלח וכדומה.

וכאשר נפרדו המים הסובבים פדור הארץ ונקוו בתפירות פמאמר ה' נשאר שטח הארץ רך פאגם וכחומר חוצות ואינו ראוי לזריעה אם לא בכח העבודה בה שיחפרו נהרים יאורים ונחפירות בהם יזובו המים ותשא האדמה יבשה כי לא רצה ה' יתברך שאדמה פלה תוציא פירותיה לשוא ואין אוכל.

וכאשר גרש ה' את האדם מגן עדן לעבד את האדמה הוצרף הוא וצאצאיו לעמול ולטרות אחריה שתהיה ראוייה לזריעה. ועוד היום ראינו במדינות שבינינו ישפדלו פכה להריק המים והאדמה תשא ויוכלו ליטע שדות וכרמים.

אם הדבר פאשר הצענו ראוי שאויר הארץ בעת שהיא היה יותר זך ונקי ממה שהוא היום בינינו. והדבר ברור הואיל וניצוץ השמש המחמם לא היה מפה בפדור הארץ וחוזר ומבעיר פיום הזה לפי שההפאה בדבר רך אינה חוזרת לאחור אלא נכנסת בו ועוברת משם והלאה ולא היה א"כ מחמם חלקת האויר קרובה לארץ.

ובהכרח האויר היה תמיד עומד במצב אהד זך ובר ולא יתהנה בימים שהם מטר שלג או ברד הואיל ולא יסגר האויר האמצעי מעולם. פאלה פה עמנו היום (מט) שיתלהט האויר התתון והעליון ויכריחו האמצעי בהתפשט' להסגר ולפול על הארץ בדמות גשם ושלג ובדבר הזה הוא מבולבל ובלתי מסודר יסבב עפושים ותחלואים.

והי"ת פרא עולמו בראשיתו בתכלית השלמות ורעת האדם רבה הביאה המבול. הפרו וקלקלו השורה וסבבו המטר רעמים וזנועות ובלבול האויר בזמן הזה.

פי אמנם פשעלה במחשבה לפניו לשחת כל בשר (נ) הוציא חמה מנרתקה וצוה שתבעיר בחומה שטח הארץ הרך והענוג ונתהפף בנענוע יותר אמיץ למים באופן שנתפשט ובקש מקום יותר רחב למושב ממה שהיה לו וזהו שאמרו שעובי המתרישה נימות.

ובהתרחבכדור הארץ בהכרח גם גלגל האויר נתקצר כי אין גוף נכנס בגוף אחר בטבע ושני גשמים לא ישכנו במקום אחד פידוע. על פן בהתרחב האדמה ובהתקבץ האויר ישובו חלקים משניהם למים.

ונה אמרו נבקעו מעינות תהום רבה וארובות השמים. רצה בתהום מים הנולדים מהארץ וארובות השמים מים ההווים מן האויר באופן שנהפכו מחלקי האדמה והאויר למים ויהי המבול וכן כתב הרמב"ן והיה אויר לח מאד.

גם הר"ן אמר שבאלו ק"נ יום היה משתנה האויר למים וככלות הזעם העביר ה' רוח על הארץ וישנפו המים. ירצה שנתפשטו המים ונתזרו להיות רוח ואויר ולא שבו עוד לטיט וחומר ולהתקדם על הארץ כאשר בתחילה.

אלא ביום שתחרב הארץ ותיבש כאשר עמנו היום כמו שאמר והנה חרבו פני האדמה. ואח"כ חזר ואמר ובחדש השני וגו' יבשה הארץ.

פירוש שנתניבשה היטב ולא נשאר בה לחלוחית כמקדם. כי רצה הי"ת בפעם הזאת לחדש עולמו למושב בני האדם ולשבת יצרה מה שלא היה בימי בראשית כאמרו שרצו בארץ ורבו בה.

וכבר כאשר נולד נח נגזר לתקן עולמו ולכן נתנבאו זה ינחמנו וגו' מן האדמה אשר אררה ה' שלא היתה מקבלת זרעים כאשר אמרנו. הלא תראה מה שנחסם ה' באמרו לא אוסיף עוד להכות את כל חי וגו' עוד כל ימי הארץ זרע וקציר וגו' פרו ורבו ומלאו את הארץ.

רצה בזה שעוד לא תהיה הארץ מקוללת בשטחה הרף והענוג מאד. ובזה לא יהיה בה הכנה להתפשט עוד ולהביא מבול להכות את כל חי אלא שמפאן ולהבא יהיה זרע וקציר וגו' שטרם לא היה.

ונה לפי שרצוני שהאדם ישב בה ויפרו וירבו עליה אל מה שלא הוכנה טרם זה כאשר הצענו: על פי הדברים האלה ידוע תדע למה קודם המבול לא היה גשם ולא המטיר ה' אלהים על הארץ כי לא נבראת לשבת ושטחה היה בלתי ראוי לזריעה מהתענג ומרוך וניצוצי השמש לא היו מפים וחוזרים אלא עוברים ולכן האויר לא היה מתגשם.

ונה אמרו וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ וכל עשב השדה טרם יצמח. רצונו שכל שיח ועשב השדה עדיין לא היה בארץ ולא כל השיח והעשב בכל העולם אלא לבד מקצתו והוא אשר נוצר בגן עדן.

ונתן טעם לדבר הואיל ואדם אין לעבוד כי אלו היו אדם לרוב על פני האדמה אף בתסרון המטר כבר יכולים היו לתקן בתפירות לייבש ולהשקות ברגליהם. אף אמנם לא היה מטר ולא אדם.

על פן כל שיח השדה טרם יצמח אלא מקצתו מפל מין ומין אשר הושם בגן ואח"כ לפי דבריו באמרו ואד יעלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה ביאר למה לא המטיר ה' לפי שתמיד היה על הארץ אד דהיינו לחלוחית עולה על שטח הארץ ומשקה ברבוי תמידי כל פני האדמה באופן שלא היה ניצוץ השמש מפה וחוזר.

ואין פה אד כאשר דמו המפרשים אל הענו העולה באור אלא ללחלוחית וחומר הצף על פני הארץ והוסיף ואמר כמפרש אח"כ כי מה שבא בששת ימי המעשה כל עץ נחמד חית השדה ועוף השמים היה למושב המקום המיוחד אשר יצר להשים בו האדם ולא בכל הארץ.

ונהו שכתב פאן וייצר ה' אלהים את האדם עפר וגו' וכבר נבא האדם ביום הששי עד שאין לומר שזהו אדם אחר מחדש אלא שכל אלה סיפור דברים ממה שהיה ונשנו בזה להודיענו הדבר על בוריו ושכל אלה לא נבראו אלא בגן לצורך אדם הראשון.

לפיכך הוצרך הנהר להשקות את הגן לבדו כי לא היו מטרות גשם המצמיח הרים חציר. על כן הנהר הזה לא נברא אלא להשקות את הגן ולא חוצה לו כי לא הייתה שאר הארץ ראויה כאשר אמרנו: (נב) אורם כבר תשכיל כי אחר המבול ירד הגשם והשלג מן השמים בעבור היות הפאת ניצוץ השמש ביבשה הקשה ומכריח האויר להתגשם ולקפול על הארץ ועל כן יתהוו העננים ונוכל להביט הקשת אשר יתהו בענו והוא אות ברית שעוד לא יתהו מבול.

כאשר עולם כמנהגו נוהג להגשים האויר והארץ תשאר חרבה ושלוחה ביה שלא תתפשט למים עוד. והקשת סימן ברור שעצמי האויר נהפכים למים מכח ניצוץ השמש החוזר ולא מכח השמש עצמו ועל כן לא יתהו עוד מבול כאשר נאמר שם.

אבל הענו לבדו אינו מופת כי על הרוב נשיאים ורוח וגשם אין. הנה בדרךנו זה יתיישבו כל הערעורים וגם הפתובים איש על מקומו יבוא בשלום: ואל תבהל ברוחך לכעוס לנווד ולהסתער עלי כי תאמר בלבבך איככה יחברו עצמים דקים גשם.

בלי אם נפלו בממורות הספקות הגדולות מחכמת המדות והמה שצלע המרובע יתהו שנה לאלכסונו. ותושב המשולש לצלעיו.

ושמנקודה אחת ימשכו קוים בלי תכלית חותכים קו נצב ולא יגיעו מעולם לקו שוכב נגדי וכאלה רבים הביאו. לא תאבה קורא דיד ולא תשמע אליהם.

גם אל כל אשר ידברו אל תתן לבך כי כלם על יסוד רעוע יסמוכו ומתהללים במתת שקר. (נג) והוא שמנקודה אחת נוכל להמשיך קוים בלתי תכלית והוא דבר נאמר להבינו בשכל ולא בפעולה כי הנה בחומר בצדק נאמת לא ינתן מעולם שמנקודה אחת בלי רוחב אורך ועובי יוכלו להמשיך קוים רבים כי נקודה פזאת תגע הנוגש אליה בכל גופה.

ואם אין יהיו לה חלקים. חלק יתחיל קו זה וחלק קו אחר.

וכל אשר יש לו חלקים יוכל להפרד. ונאנחנו הצענוהו בלי רוחב אורך ועובי כאמור.

גם א"א לחבר גשם חבור עצמים מבלי היות ביניהם איזה ריקות קטן וזה מבואר מאד בכל הגופים. באופן שאין להשוות צלעי המשולש לתושבתו וצלעי המרובע לאלכסונו.

והדבר כך הוא שבתחמת המדות יניחו דברים למפורסמות והם אלו כמאמרנו בראש הספר ואין השפלתם אלא בשכל. ודי להם ששפעול למראית העין על צד ההתקרבות עד מקום שיגיע חוש האנושי.

ואם אין הדבֿר בַּתְּכִלִּית הָאֲמִתּוֹת הַמְּשֻׁפֵּט לְאֱלֹהִים הוּא: וַיֵּצֵר ה' אֱלֹהִים מִן הָאֲדָמָה וּגּו' וַיִּבֶא אֶל הָאָדָם וּגּו' וְכָל אֲשֶׁר יִקְרָא לוֹ הָאָדָם נֶפֶשׁ חַיָּה הוּא שְׁמוֹ: יֵשׁ לְשֹׂאֵל בְּדַבְּרִים הָאֵלֶּה מֶה יִתְרוֹן אֵל הִ"ת לְדַעַת מֶה יִקְרָא הָאָדָם בְּשֵׁמוֹת? וּמֶה אֵיכָפֶת לִיה אִם יִקְרָא לָזֶה סוּס פָּרָד אוֹ תְּמוֹר.

וּמִדּוּעַ לֹא קָרָא הִ"ת לָהֶם שְׁמוֹת הַיּוֹדֵעַ טַבֵּעַ הַיְצוּרִים וְהַשֵּׁם מוֹרָה טַבֵּעַ וְעֵצָם הַדְּבָר לַעֲוֹד יִקְשֶׁה שְׁלֹא אָמַר לְרֵאוֹת מֶה יִקְרָא לָהֶם אוֹ יֹאמֵר לְדַעַת שְׁמוֹתֵם לַכִּי בְּאָמְרוֹ יִקְרָא לוֹ שֵׁב אֶל הָאָדָם הַיְחִיד וְלֹא אֶל חַיּוֹת וְעוֹפוֹת הַרְּבִיִּים.

גַּם יִפְלֵא אָמְרוֹ הוּא שְׁמוֹ בְּהִיּוֹתוֹ דְּבָר מְבֹנָאָר שֶׁיְהִיָּה שְׁמוֹ כְּאֲשֶׁר שָׁם לוֹ זֶה הַשֵּׁם. וְאִם רָצָה לוֹמַר שְׁלֹא נִשְׁתַּנְּה מְעוֹלָם זֶה הוּא שֶׁקָּרָא שְׁלֹא כָּל הַלְּשׁוֹנוֹת שְׁווֹת וְכִשְׁפָּלֵל ה' שְׁפֹת כָּל הָאָרֶץ נִשְׁתַּנּוּ שְׁמוֹת כָּל הַדְּבָרִים.

וְאִין לוֹמַר רְצוֹנוֹ שֶׁפָּדָה הָיָה נִקְרָא מִקֵּדָם וְכִבֵּר אֵלֹהֵי הַשְׁמוֹת קָרָא לָהֶם הַקַּב"ה טָרַם הַבִּיאָם לִפְנֵי הָאָדָם כִּי יְהִיָּה צָרִיף שְׁאָדָם קָרָא שְׁמוֹת בְּרוּחַ נְבוּאָה וּא"כ יִקְשֶׁה יוֹתֵר לְמֶה הַנּוֹצֵרִף הִ"ת לְרֵאוֹת מֶה יִקְרָא לָהֶם הָאֵם נִסְתַּפֵּק ה' יִתְבַּרֵּף בְּנְבוּאָת הָאָדָם כִּי יִתֵּן ה' אֶת רוּחוֹ עָלָיו לְעַל מֶה שְׁאָמַר זֹאת הַפֶּעַם עֵצָם מְעַצְמֵי וּגּו' לְזֹאת יִקְרָא אִשָּׁה וּגּו' רָאוּי לְהַתְּבַוֵּן בְּזֹאת הַפֶּעַם מֶה הִיָּתָה כְּוָנָתוֹ לְמַבְלֵי שְׁנֵאֲמַר שֶׁהִיָּתָה לוֹ אִשָּׁה אַחֲרַת אוֹ דְרָשׁוֹת אַחֲרוֹת רָאוּי לְהַתְּרִישׁ בָּהֶם.

וְהַנְּכוּן לְפָרֵשׁ שְׁכַפְאֶשׁר בְּרָא ה' הַבְּרוּאִים לֹא נָתַן לָהֶם שְׁם כְּאֲשֶׁר קָרָא לְרַקִּיעַ לַמַּיִם וְלְאָרֶץ. אֲשֶׁר שָׁם שְׁמוֹת לָהֶם עַל צַד הַרְמָז הַרוּמָז טַבֵּעַם.

רַקִּיעַ עַל שֵׁם שְׁנַתְרַקַּע. יָמִים עַל שֵׁם הַמַּיִם.

(בד) אָמְנָם גַּם יִקְרָאוּ בַּתוֹרָה שְׁמוֹת עַל שֵׁם הַמְּאֹנְרַע. קִין קַנִּיתִי אִישׁ.

שְׁמַעוֹן כִּי שָׁמַע. לוֹי יִלְוֶה אִישִׁי וְכַאֲלֶה רַבִּיִּים.

וְהַטַּעַם כִּי לֹא יָדְעוּ טַבֵּעַ וְעֵצָמוֹת הַדְּבָרִים. וְכַאֲשֶׁר לֹא רָצָה הַקַּב"ה לִיטְפֵל בְּשֵׁמוֹת כָּל הַיְצוּרִים וְהַנִּיחָם לְאָדָם הוֹאִיל וְהָאָדָם לֹא יָדַע רְמָז בָּהֶם לְהַשִּׁים שְׁם לָהֶם הַמְּבַאָר עֵצָמוֹתֵם כִּי נִבְרָאוּ קוֹדֵם יְצִירַת הָאָדָם הַנְּכַרַח הָאָדָם לְתַת לָהֶם שְׁמוֹת עַל שֵׁם הַמְּאֹנְרַעוֹת שְׁאִיֶּרְעוּ לוֹ בָּהֶם וְלֹא מִטַּבֵּעַם כִּי לֹא יָדַע.

עַל כֵּן פִּיֶּרֶשׁ לָנוּ הַכְּתוּב כִּי הִ"ת הַבִּיא אֶל הָאָדָם כָּל הַיְצוּרִים כָּלֵם כְּדִישִׁיֶּרְאָה מֶה יִקְרָה לוֹ בָּהֶם מִן הַמְּאֹנְרַעוֹת וּמִלַּת יִקְרָא בְּזֶה הוּא לְשׁוֹן מְקַרָּה כְּמוֹ אֲשֶׁר יִקְרָא אֶתְכֶם בְּאַחֲרִית הַיָּמִים. וְכָל מֶה שֶׁקָּרָה לוֹ לְאָדָם בָּהֶם כָּף שְׁם לָהֶם שְׁמוֹת.

וְהַגִּיד לָנוּ הַכְּתוּב כִּי כְּאֲשֶׁר קָרָה לוֹ מִן הַמְּאֹנְרַעוֹת עִמָּם עַל שֵׁם הַמְּקַרִּים הַהֵם נִשְׁאָרוּ שְׁמוֹתֵם בְּהַרְגָל לְדוֹר דוֹר אַע"פ שֶׁהַשֵּׁם בָּהֶם לֹא הוּשַׁם כְּכִי טַבֵּעַם. אוֹלָם כְּאֲשֶׁר יֵצֵר הִ"ת אֶת הַצֵּלַע לְאִשָּׁה הָאָדָם נִתְחַכֵּם וְקָרָא לָהּ שֵׁם הַמְּגִיד טַבֵּעָה בְּשֵׁם אִשָּׁה עַל כִּי מְאִישׁ לוֹקְחָה וְעַל כֵּן אָמַר זֹאת הַפֶּעַם כְּלוֹמַר כָּל שְׁמוֹת הַחַיּוֹת קָרָאֵתִי דְרָף קָרִי וְהַזְדַּמֵּן כְּאֲשֶׁר קָרָה לִי מִן הַמְּאֹנְרַעוֹת בָּהֶם לֹא כְּכִי עֵצָמוֹתֵם.

אַבְל בְּזֹאת הַפֶּעַם אִין פָּגַע וְאִין קָרִי אֶלָּא עַל צַד רְמָז טַבֵּעַ הַנּוֹיָתָה כִּי מְאִישׁ לוֹקְחָה זֹאת וְנוֹצֵרָה אַחֲרֵי וְיִכְוֵלֵתִי לְהַתְּבַוֵּן בְּעֵצָמוֹתָהּ. הַנְּפָדָה רוּאָה כִּי אַחַר זֶה חֲזַר וְקָרָא שְׁמָה חֲזָה

כְּאֲשֶׁר נִתְקַלְלָה כִּי אָז נִגְזְרָה לְהוֹלִיד וְהָיֹת אִם כָּל חַי וְנֶהוּ שֵׁם הַמְקַרָּה וְהַמְאֹרָע לֹו בָּהּ לְדַמְיוֹן שְׁאֵר הַחַיֹּת: וְהַנְחָשׁ הָיָה עָרוֹם וְגו' עַד סוֹף הָעֵנִין: אֲנֹכִי הָרוּאָה מִשְׁתַּאֲהַ מְחַרְיֵשׁ בְּמִשְׁלוֹ אֲשֶׁר מְשַׁל בְּדַבָּר עֵץ הַדַּעַת וְעֵץ הַחַיִּים וְכָל הַנְּאָמָר בְּשִׁבְלֵם בָּם יֵשׁ לְהַשְׁתוֹמֵם הַפְּלֵא וְפְלֵא א' מַה בְּקֶשׁ זֹאת לְהוֹדִיעַ בְּפִירוֹת הַלְלוּ כִּי אֵין סִפְק שְׁאֵינֶם דְּבָרִים כְּכַתְּבֵם וְכַלְשׁוֹנֶם עַד שְׁאֲכִילַת פְּרִי יְהִיָּה סֵם וְכוֹס הַתַּרְעֵלָה לַגּוֹף וּלְנַפְשׁ הָאָדָם וְאֲכִילַת פְּרִי אַחַר יַחְיִינוּ לְעוֹלָם נֶגֶד רְצוֹן הָאֵל? עִם כִּי אֵין דְּבָר נֶעְלַם מִמֶּנּוּ מ"מ א"א לְהַתְּבוּנָה בְּדַבָּר שְׁאֵם יֹאכַל הָאָדָם עֵץ הַחַיִּים יַחְיֶה לְעוֹלָם גַּם אִם ה' יִגְזֹר הַפְּכוֹ וְשִׁבְשִׁבִיל זֶה רְאוּי לְגַרֵשׁ אֶת הָאָדָם שְׁלֵא יִטַּעֵם מִמֶּנּוּ? בְּאֹפֶן שְׁקֻצְרָה יֵד ה' לְחַיִּים דְּבָרוֹ וְרְצוֹנוֹ אִם לֹא יִסְתִּיר מִמֶּנּוּ עֵץ הַחַיִּים זֶה דְּבָר יִמְאָסְנוּ הַשֶּׁכֶל לְהַאֲמִין.

גַּם מִפְתְּלֵי הַדְּבָרִים נִרְאָה וּמֵאֲשֶׁר הַפִּירוֹת הַלְלוּ לֹא נִקְבוּ בְּשִׁמוֹת שְׁאֵין הַמְקַרָּאוֹת אֶלָּא לְדַרְשָׁה. וְגַם אִם הָיָה הַדְּבָר כֵּן כַּפֶּשֶׁט הַפְּתוּב אֵי אֶפְשָׁר שְׁלֵא יְהִיָּה בְּהֵם דְּבָר סֵתֵר וְרָמַז לְדַבָּר גְּדוֹל וְסִתוּמִים וְחִתוּמִים הַדְּבָרִים.

גַּם אֲשׁוּב לְשִׂאוֹל ב' לְמָה הִי"ת יִמְנַע טוֹב מִבְּעָלְיוֹ מְלֵהוֹסִיף דַּעַת וְתְבוּנָה בְּאָדָם? וְלְמָה יַעֲנִישְׁנוּ עַל זֶה הֲלֹא מְהוֹלֵל נִקְרָא ה' בְּשֵׁם הַחֹזֶן לְאָדָם דַּעַת וּמְלַמֵּד לְאֲנוּשׁ בִּינָה ל' ב' רְאוּי לְחֻשׁוֹב מִחֻשְׁבוֹת עַל מַה זֶה לֹא הִזְהִירוֹ עַל עֵץ הַחַיִּים כְּאֲשֶׁר הִזְהִיר עַל עֵץ הַדַּעַת? וּמֵהַנִּרְאָה שְׁלֵא הַקְּפִיד הִי"ת עַל אֲכִילָתוֹ אֶלָּא אַחַר שְׁאֲכַל עֵץ הַדַּעַת ד' הַטַּעֵם שֶׁהָיוּ עָרוּמִים וְלֹא יִתְבוּשְׁשׁוּ וְאַחַר אֲכִילַת הַפְּרִי בּוֹשׁוּ וְנִפְלְמוּ? וְלֹא מְצִאנוּ שְׁנִיתוֹסֵף בְּהֵם בִּינָה אֶלָּא לְדַעַת כִּי עִירְוּמִים הֵם וְרַחוּק שְׁעַל זֶה לְבַד יִקְרָא עֵץ הַדַּעַת.

וּמִלְבַד מַה שְׁיֵשׁ בְּסִיפּוֹר הַזֶּה מִן הַקּוֹשִׁי: ה' שְׁלֵא מֵת בְּיוֹם אֲכָלוֹ מִן הָעֵץ שְׁלֵא כְּדַבָּר ה' הֲלֹא יִפְלֵא? ו' מַה שְׁאֵמַר הַנְּחָשׁ אֶל הָאִשָּׁה לֹא מוֹת תָּמוּתוֹן וְגו' כִּי מַה הָיְתָה טַעֲנָתוֹ נוֹצֵחַ בְּזֶה וּמַה רְאָיָה הִבִּיא לְדַבְּרֵיוֹ לְהַדִּיעַ הָאִשָּׁה לְפִשׁוּעַ בַּה' וְלִמְרוֹת עֵינֵי כְּבוֹדוֹ? וּבְבִיאוֹר נִרְאִים דְּבָרָיו דְּבָרֵי הַבָּל וְרַעוּת רוּחַ אֵין בְּהֵם מִמֶּשׁ: ז' הָיָה נוֹחַ אֶל הַנְּחָשׁ וְקָרוֹב שְׁיֵאמַר כִּי יִרָא אֱלֹהִים שְׁבָאֲכַלְכֶם מִמֶּנּוּ תִהְיֶה כְּמוֹהוּ.

אוּלָּם בְּאֵמְרוֹ כִּי יוֹדַע אֱלֹהִים אֵין טַעֵם לְמָה אָסַר לְאֲכָלוֹ ל' ח' בְּמַה שֶׁהוֹסִיפָה הָאִשָּׁה וְלֹא תִגְעוּ בּוֹ נִזְהָ לֹא אָסַר הִי"ת? ט' בְּאֵמְרָה פֶּן תָּמוּתוֹן וְנִתְּנָה סִפְק בְּדַבָּר וְהִי"ת יִיעָדֵם בְּנֹדָאֵי שְׁיִמוּתוֹ בְּיוֹם אֲכָלֵם? י' בְּסִכְלוֹת הָאָדָם וְאִשָּׁתוֹ אֲשֶׁר רְצוֹ לְהַסְתִּיר מִפְּנֵי ה' וּמֵלֵא כָּל הָאֵרֶץ כְּבוֹדוֹ? י"א בְּדַבָּר שְׁפָתוֹב קוֹל אֱלֹהִים מִתְּהַלֵּף בְּגֵן לְרוּחַ הַיּוֹם.

וּמַה שְׁאֵמַר אֶת קוֹלָהּ שְׁמַעֲתִי בְּגֵן כָּל אֵלוֹ צָרִיכִים בְּיִאוֹר לְדַעַת עַל מַה זֶה וְעַל מַה זֶה נִכְתְּבוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כְּלַפִּי מַעֲלָה? י"ב בְּטַעֵם יִרְאָתָם לְהִיּוֹתָם עִירְוּמִים וְהֲלֹא כְּבָר עֲשָׂה לָהֶם חֲגוּרוֹת מִלְּבַד שְׁהָאֵיף בִּיקָשׁוּ לְהַסְתִּיר עָרוּתָם מֵעֵינֵי ה' יִתְבַּרְךָ הַיּוֹצֵר עֵינֵי הֲלֹא יִבִּיט אַף תַּחַת הַבְּגָדִים? י"ג עַל הַמְאָמָר הֵן הָאָדָם הָיָה כְּאֵחָד מִמֶּנּוּ.

שְׁזָהוּ דְבוּר בְּלִתי הַגּוֹן שְׁאָדָם כְּאֲשֶׁר חָטָא יַעֲלָה מַעֲלָה לְדַמּוֹת יוֹצְרוֹ. גַּם מֵלֵת מִמֶּנּוּ תִקְשָׁה כְּאֵלוֹ ח"ו יֵשׁ שֵׁם הַרְבֵּה רְשׁוּיוֹת? י"ד לְמָה הִי"ת לֹא רָצָה שְׁהָאָדָם יַחְיֶה לְעוֹלָם אַחַר שְׁחָטָא בְּעֵץ הַדַּעַת? וְאֵיךְ אָדָם הָיָה וְנִפְסַד יְכוֹל לְהַתְּקִיִּים לְעוֹלָמִי עַד בְּלִי תַכְלִית ל' וּמִי שְׁהָיָה לוֹ רְאִישִׁית אֵי אֶפְשָׁר שְׁלֵא יְהִיָּה לוֹ אַחֲרִית.

אמנם לבוא עד תכלית פירוש המאמר רוח על פני יחלוף להגיד לבני אדם מבלי שנקריח להוציא הפתובים מפשוטם ומה שהיה כבר היה אמת וצדק. אמנם ספרו פל הדברים בתורה להוציא על פשוטם הרמז ומה שפוננה בהם התורה להישרת חיי האדם וללמדו דעת ותבונה.

(נה) וחסבתי שרצון הפתובים סובב סובב והולך במחשבות ידיעת האדם ומחבולותיו יעמול לרות היום הרבה יגיעות יגיע לבקש ולמצוא דברי חפץ בטבעי הנבראים ולא ימצא אפילו כטפה מן הים.

וכל עוד שיתכם ויגיע לשלמות הידיעה ידע שמאומה לא ישא בעמלו. ויפרוש מן הלמוד יותר נבער מדעת רחוק ממה שהיה.

על כן טוב באדם שלא להפליג דרשה במעשה ה' כי נורא הוא הואיל ואין פח בשכלנו להבין. ונעבוד הי"ת נאמונתו פמצנוה ועושה בסכלות מעט בלי צפיות ידיעת הסבה והטעם ולא נכשל בדעות כוזבות ולא נקציץ בנטיעות האמונה כידוע, (נו) כי אמנם פאשר אין פח באדם להשיג דבר נישא ונעלה על גדר שכלו יהיה חורש און עליו בלבו ונדבר תועה על ה' ועל משיחיו הרודים בעם ומלמדיו להועיל בדבר ה'.

לדמיון איש יחפץ ללמד דעת לסוס או לחמור להורות לו לכתוב או לקרות. דבר שלא יגיע תחת גדר הבנת הבעל חי ההוא לסתימת הקנת איבריו כן הדבר הזה.

ואם יביאנו השכל לחקור במציאות ה' ובינת האדם לא תגיע אליו בידיעתה על פרחו אמין שאין שם מצוי ראשון. (נז) ואל החקירה הזאת תביאנו הבטתו אל השתלשלות התולדות פאשר יראה כי בהנחונג איש עם אשה ובעלי חיים בנקבותיהם יולידו בדמותם בצלקם בהכרח אף אם לא היה בהם ראייה התולדה ודין הוא שלא תתעבר כי עולם פמנהגו נוהג.

והנה פינה הפתוב בשם אכילת עץ הדעת האווי והתשוקה שבאדם לתור במה שמנפלא ממנו נראה לכאורה טוב באדם למען הרבות חכמה ותבונה ודעת. אמנם הוא רע ומר כי מי יביאנו לראות מה יהיה אחריו ולא יוכל להבין.

ובדמות זה כתב בעל פלי יקר בפירוש הפתוב על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנפש. וקרא הפתוב עץ החיים אל החשק ליהנות מטוב העולם הזה.

בו חיי עולם ומענוגיו תלויים. וביום ברנא ה' אדם ואשתו עשה את האדם ישר טהורים במחשבותיהם אין שטן ואין פגע רע ישבו לבטח בשלונה והשקט לעולם יירשו ארץ וישבעו מטובה (נח) ולא ידרשו במנפלא לדמיון היגד הנולד בהכל שאין בו חטא.

לכן הי"ת למען יעמדו ימים רבים במצב השלמות ציום לאכול מפל עץ הגן אף מעץ החיים. ירצה שיהנו מטוב העולם ובדבר החיים כחפצם אף בתנאי שלא יאכלו מעץ הדעת טוב ורע.

פלומר שלא יבקשו לדעת מה שאין בידם להשיג שלזה קראו עץ הדעת טוב ורע. פירוש דעת שהוא טוב למראה עינים אבל הוא רע באמת.

ואם יאכלו ויִדְרָשׁוּ בָהֶם פִּירֵשׁ עֲנֹשׁם כִּי בַיּוֹם אֲכַלְהֶם מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת וּפְיֻרוֹשׁוֹ שְׁפֹאֲשָׁר
יִשׁוּטֵט בַּמְּוִשְׁפָּלוֹת לְבַקֵּשׁ דַּעַת וְחֻמְקָה עוֹד חַיָּו אֵינֶם חַיִּים וַיְהִיָּה נִקְרָא מֵת תְּמִידִי כִּידוּעַ
לְכָל בַּעַל שֹׁכֵל.

וַיִּדְעֻנוּ שְׂאִינוּ חַי חַיִּים צְלוּלִים אֲלָא פְסִיל וּפְתִי וְחֹסֵר לֵב וַיּוֹסִיף דַּעַת יוֹסִיף מִכְּאוּב. עַל
כֵּן הָאָדָם בְּשִׁמְעוֹ דְּבַר ה' הִזְהִיר בָּהּ אֲשֶׁתּוֹ וְהוֹסִיף עַל צְוֵי ה' וְלֹא תִגְעוּ כִּי בְּאֲמֹר הָאִשָּׁה
כִּזָּה אֵל הַכַּחַשׁ מִסֵּתְמָא לֹא הוֹסִיפָה עַל דְּבָרָיו מִדַּעְתָּהּ.

אֲלָא פְכָה אָמַר לָהּ בַּעֲלָהּ וְנִכּוֹן הַדְּבָר כִּי אָמְנָם שִׁגְגַת תִּלְמוּד עוֹלָה זְדוֹן וְבוֹ לֹא נִתְּנָו
הַדְּבָרִים לְשִׁיעוּרִין וְכָל הַחֹשֶׁב בְּדָבָר הַמְּוִשְׁפָּלוֹת וְאִם מְעַט נִקְרָא עוֹסֵק בְּלִמּוּד הֵהוּא וְאִין
הַפְּרֵשׁ אֲלָא בֵּין רַב לְמַעַט.

עַל כֵּן גַּם הַנּוֹגֵעַ בָּהֶם נִקְרָא אֲנֹכֵל כִּי אֵי אֲפֹשֶׁר לְהִבִּין בְּחֻמְמוֹת וְאֲפִילוּ כִּטְפָה אִם לֹא יְהִיָּה
לוֹמֵד בְּהַתְחַלּוֹתֵיהֶן בְּאִנְפֵּן שֶׁהַנְּגִיעָה בְּהִנָּה אֲכִילָה מוֹעֲטָת הוּא וְאֵפ"י שְׂאִין אִיסוּר בְּדָבָר
אֲלָא לְהוֹסִיף וּלְהַרְבּוֹת הַדְּרִישָׁה בְּהֵן מְכָל מְקוֹם הָאָדָם וְאֲשֶׁתּוֹ אָסְרוּ אִף הַנְּגִיעָה הוֹאִיל
וְהַחֻמְקָה כְּשֶׁלְּשָׁלַת וְלִמּוּד קָשׁוּר בְּלִמּוּד וְלָהּ לְהָ אָמְרִין נִזְיָרָא כְּדָבָר הָאִיסוּר לִישָׂא מִשָּׂא
בַּיּוֹם הַשַּׁבָּת וְחַז"ל אָסְרוּ עַד מַחַט וְטַבְעַת עַל כּוֹהֵאִשָּׁה בְּנְגִיעָה אָמְרָה כֵּן תִּמְוֹתוֹן שְׂאִין
בָּהּ הַמְּוֹת וְדַאי כְּמוֹ בְּאֲכִילָהּ.

אוּלָם הַנְּחַשׁ הַעָרוּם טָרַח לְהוֹצִיא מִלֵּב הָאִשָּׁה הַדְּבָר הַרַע הַזֶּה וְשָׂאִי אֲפֹשֶׁר שִׁיחֲשָׁכוּ
כּוֹכְבֵי נִשְׁפּוֹ שֶׁל אָדָם עַל הַתְּחַכְמוֹ וְהַתְּבוּנָה בְּחֻמְמוֹת. וְרַאֲיָה שֶׁהֵבִיא לְדְבָרָיו הֵיא כִּי יוֹדַע
אֱלֹהִים.

רְצוֹנוֹ שְׂגָם הִי"ת שֶׁהוּא חַי לְעוֹלָם וְנֶס יְגוֹן וְאֲנַחָה אִין לְפָנָיו תַּחֲרוֹת וְצָרָה הִנָּה אִף הוּא
יוֹדַע דַּעַת וְתְבוּנָה. וְא"כ אִין הָאָמֶת שֶׁהַמְּבַקֵּשׁ לְדַעַת יָמוּת וַיִּכְשָׁל בְּשִׁבְרוֹן לֵב וְרַבִּים
מִכְּאוּבִים.

וְגַם אֲתָם אִם תִּשְׁכִּילוּ אֵת כָּל אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן וְהִייתֶם כְּאֱלֹהִים יוֹדְעֵי טוֹב וְרַע. וְכִרְאוֹת
הָאִשָּׁה כִּי טוֹב הָעֵץ וְגו' וְשֶׁהַחֻמְקָה וְדַעַת לְכַאוּרָה טוֹבִים וְתָא הַ לְעֵינַים וְחֻמְדָּה לְהַשְׁכִּיל
וְלִלְמוּד הַתְּחִילָה לְבַקֵּשׁ חֻמְקָה בְּטַבְעִיּוֹת וְתַתֵּן גַּם לְאִשָּׁה עֲמָה וַיִּשׁוּטְטוּ יַחֲדָיו עַל דְּבַר
הַתּוֹלְדָה שְׁזֹאת מְבִיאָה הָאָדָם לְהַסְתַּפֵּל כְּאֲשֶׁר אָמְרָנוּ.

וְאַחַר עֲמָלָם וּמִשָּׂאָם יָדְעוּ כִּי עָרוּמִים הֵם מִדַּעַת וְלֹא הִיגְעוּ לְתַאֲוָתָם וְכַאֲשֶׁר הִלְכוּ
מִמְחַשְׁבָּה לְמִחְשְׁבָה עַד שִׁמְעָם אֵת קוֹל אֱלֹהִים בְּהַגִּיעָם לְדֶרֶךְ בְּמִצִּיאוֹת ה' וְעֲצָמוֹתוֹ
הַפִּירוּ סְכָלוֹתָם וַיִּתְחַבֵּא הָאָדָם וְאֲשֶׁתּוֹ מִפְּנֵי ה' אֱלֹהִים (בט) הוֹאִיל וְאִין כַּח בְּשֹׁכֵל לְהַשִּׁיגוֹ
עַד שֶׁהִגִּיעוּ לְמַדְרַגַּת הַכּוֹפְרִים וַיִּאֲמְרוּ לֹא יִרְאֶה יְהוָה וְלֹא יִבִּין וּמִפְּנֵי יוֹכֵל לְהַסְתַּתֵּר
בְּמִסְתָּרִים.

כִּי אָמְנָם בְּדְרוֹשׁ הַשֹּׁכֵל בְּמְרוּמִים וּבְהַסְתַּפְלוֹתוֹ בְּמִצִּיאוֹת ה' מִהַמְּוִקְדָּמוֹת כְּאֲשֶׁר לֹא יוֹכֵל
לְהִגִּיעַ בְּדַעַתוֹ יִכְפֹּר ח"ו בְּעִיקָר וַיִּאֲמַר שְׂאִין מְצוּי כִּי לֹא יִכִּילְנוּ הַשֹּׁכֵל בְּסִמְכוֹ עַל רְאִיוֹת
הַקּוֹדְמוֹת.

אָמְנָם כְּאֲשֶׁר יִבִּיט בְּמֵאוֹתָרוֹת. יִרְצָה בְּמַעֲשָׂיו בְּהוֹנִית הָעוֹלָם וּבְסִדְר הַתְּמִידִי לְנִבְרָאִים.

יגזור אומר שאי אפשר לו בלא מנהיג ומניע ראשון וכל בעל דעת אף אם קטן בערף
אמין ויודה לדבר הזה. הלכך הסתפל המעיין מה מאד היטיב הכתוב לדבר כי פאשר
ידעו בראיות מוקדמות כי ערומים הם ושהשכל יתנגד אל מציאות ה' וקדמותו.

אז קצצו בנטיעות האמונה והשליכו כל מחשבותיהם אל טוב העולם המדונה ויתפרו
עלי תאנה ויעשו להם חגרות. אולם לא זו הדרך ואין קיום באיש המתבונן השקט
והשלנה פי התבוננותו ובקשת ידיעתו תביאנו ליטרד במחשבתו במכאוב ויגון רוחו
וכליותיו ועשתונותיו יבהלוהו וצרות המתרגשות יוכיחוהו מנוחה ידריכוהו לחשוב
פאשר קרה לאדם ולאשתו בשמעם קול אלהים מתהלה בגן לרוח היום והפירו בראיות
מאחרות מתולדת הצמחים בגן והשבת הרוחות גזרו אומר שיש בהכרח לעולם מניע
ושמעו את קולו.

ואז רעה אחרתם ויברחו בהחבא לומר ערומים אנו ונשכלנו אינו פדאי להבין. (ס)
והבן קורא נעים כי זאת היא טענה היוצאת תמיד בכל יום מפי הדורש בנסתרות יצייר
טענה נגד האמונה כפי הכרעת השכל ואחריה תכנס טענה נגדיית המורה ומכרחת
להאמין שהפך ממה שגזר מפת ראיה מאחרת ויגוד ויסתער במלחמה בשכלו עד שפסוף
המאמר יגזור ששכלו אינו פדאי ולא ידע לשפוט ולדון בדבר הזה.

כן האדם ואשתו שלמו דרישתם וחקירתם באמנם כי ערומים הם ולא ידעו וחשב
האדם בלבו שאין לו עון אשר חטא כי זו היא תשובת המינים והכופרים כי יאמרו לא
פעלנו און אם לא נאמין כי זאת היא שגגה היוצאת מלפני השכל השליט על מחשבתנו
ואין פח בנו להאמין מה שלא יגזור.

אף אתה הקהה את שיניהם ואמור להם. מי הביא אתכם לדרוש בדבר האסור? הלא טוב
לכם להאמין ולא לבקש את נרדף ואין להשיגו.

זו היא טענת האדם אל ה' יתברך את קולך שמעתי בגן וממעשיה ופעולותיה בעולם
הפרתיה ועיני ראיתי ואירא כי עירום אנכי ומה שדרשתי בשכל במוקדמות הפל הבל
ורעות רוח ולא ידעתי דבר.

אמנם אין לי פשע בזה אלא לשכל אשר לא יוכל להבין, ענהו הי"ת אמת שהטעם שלא
ידע שכלך להבחין הנה סבה לטעותה מ"מ ראוי אתה ליענש פי מי הכניסה בתגר זה
לדרוש ולאכול מעץ הדעת? והאדם השיב שואלו דבר האשה אשר נתת עמדי וגו' כי
בחברת האשה ובהודווגו אליה נתן עיניו ולבו אל דרישת הולדת האדם במדונה לו וזה
הביאו לחקור במציאות ה' פאשר אמרנו.

(סא) וכאשר אדם חטא והביאו חשקו להשיג לידע מה שלא יושג מאדם וחי. הנה ראוי
עמה להרחיק ממנו הנאות העולם ואל ישעה בדברי שקר.

הואיל והשכל באדם הוא ענין רע יעורר עליו צרות ומחשבות מבוהלות והרהורים רעים
לא יתנוהו השב רוחו פאשר נראה עין בעין בעולם הזה העכור ונבזה. אין אדם שוכן
בשלום אלא הבוערים בעם אוהבי המנוחה לא יזיזום כל הרוחות שבעולם באופן
שכאשר נכנס באדם רוח חכמה ובינה רוח דעת ברחו למו ממנו כל המנוחות והשלנה
וזה ידוע ומנוסה.

הלפף הואיל והאדם הנה בוחר להיות פאחד ממנו ירצה פאחד המיוחד במינו לדעת ולהתבונן על גדר שכלו. אם פן אינה ראוי' לו עוד מנוחה ששון ושמחה ולא יקח עוד מעץ החיים ואכל וחי לעולם ירצה יתיה אל העולם ויהנה מטובו.

ונה אין ראוי אלא פתתי חסר לב אין בו תבונה. ואיש דעת ראוי שיעמול ויטרח ויעבוד את האדמה אשר לוקח משם ולא ישב בשלנה וחי לעולם ואליו ראויה קללת הי"ת ארויה האדמה בעבורה בעצבון תאכלנה וגו' הואיל ורדף אחר התבוננות שכלו פדרה כל יודע ומבין מדע פאשר הגדנו.

והנה בהפראות האדם שלם הנה ראוי להתקיים באיש לבד ולישב בשלנה ונחת כמלאה האלהים וכאשר חטא נעזב לתנאי שאר בעלי חיים אם למות ולהוליד ואם לעמל רדיפת המזונות ולשאר יגוני החיים האלה.

ובגרש ה' את האדם להתעמס מתלאות הזמן וצרותיו צנה שכל ששוניו וסדנותו ינה תמיד בתוהו ואכל עמל ואון מלאים סכנות וכל חיו חיי צער. זהו שכתוב וישפן מקדם לגן עדן וגו' פלומר שאם ינה לו אינה עידון ותענוג ישכנו אצלו פרוכים שהם מלאכי מות ולהט החרב מתהפכת היא הרעד והפחד שפאדם פאלו חרב מתהפכת בין עיניו להפחידו והיו חיו פלואים לו מנגד לשמור את דרה עץ החיים וילוותו בחיים חיותו: בעצב תלדי פנים וגו': לא שנתחדש העצב בעת הלידה אל האשה לעונש.

פי גם כל החיות בעצב תלדנה פנים ולא פשעו בעץ הדעת. ומה חטא חטאה התרנגולת להתעצב בכל יום? אלא שא"א ללדת בלי עצבון והוא אחד ממחנות יגוני החיים האלה. ואם אדם לא חטא לא הנה מוליד אלא מתקיים פאחד. וכשחטא נגזר עליו להיות כשאר החיות ובמדרגת כל החיים ולהוליד.

פאופן פי העונש היתה התולדה ולא העצב: הלא אם תיטיב שאת ואם לא תיטיב לפתח חטאת רובץ ואליה תשוקתו ואתה תמשל בו: (סב) פונתו להודיע שאדם רשאי למשול פיצרו ואין היצר מכריח את האדם אלא האוני והתשוקה הנכנסת פאדם לרצונו.

ואם ייטיב שאת או לא ייטיב איה שיהיה תמיד לפתח חטאת רובץ פלומר העון והפשע שוכב על הפתח ורובץ בין המשפטים ואינו נכנס בביתה בחונק יד. אלא אתה קוראו ואליה תשוקתו ואתה מושל בו ומצנה שיבא פחדר משפכה ועל מקטתה והוא לא ימשול בה.

(סג) ד"א פא להכריח פאשר נאריה פפרשת מטות בס"ד פי יש הבדל רב בין איש רוע מעללים ילה לבקש בעצמו העון לאיש אשר העון ימצאנו. הואיל ואין ספק שקול עון השני מהראשון פי אין כל איש יכול לעמוד בפסיון.

אולם הראשון עון פלילי יורה רוע מוג ותכונה רעה ירדוף לכתחלה אחר הפשע פאשר ירדוף הקורא בהרים. לכן אמר הי"ת אל קין פאשר לפתח חטאת רובץ ופא למצוא אותה בביתה ותשוקתו אליה ואין תשוקתה אליו ולא תלה אתה לבקש העון.

בהכרח אתה תמשול בו לבסוף ותגבר ידה עליו: ויאמר קין אל הכל אחיו ויהי בהיותם בשדה ויקם קין אל הכל אחיו ויהרגהו: אם פירוש ואליה תשוקתו ואתה תמשול בו ידבר

על הַבַּל אֲחִיו כְּאִשֶּׁר פִּירְשׁוּ בּוֹ וּרְצוֹנוֹשׁ מ"מ יִמְשֹׁל בּוֹ לְהִיּוֹתוֹ אֲחִיו הַקָּטָן מִמֶּנּוּ יִתְכַּן לְפִי זֶה שֶׁקִּין הַגִּיד דְּבָרֵי ה' אֶל אֲחִיו לֵאמֹר לֹא יִשְׂרָאֵל לֹא לְהַכְנִיעַ תַּחֲתָיו בְּדָבָר ה'.

וְזֶהוּ אָמְרוּ וַיֹּאמֶר קִין אֶל הַבַּל אֲחִיו וְשֶׁהֲגִיד לּוֹ אֵת כָּל אֲלֵה הַנֶּאֱמָר לּוֹ מִפִּי ה' וּמִזֶּה נִתְעוֹרְרָה הַמַּחְלֻקָּת בֵּינֵיהֶם עַד שֶׁהֲרִגוּ: וְעַתָּה אַרְוֵר אֶתְּהָ מִן הָאֲדָמָה אֲשֶׁר פָּצְתָה אֵת פִּיהָ לְקַחַת אֵת דְּמֵי אֲחִיהָ מִיָּדָה: אִם קִין מַעַל.

הָאֲדָמָה מֵה פִּשְׁעָה וּמֵה חַטָּאתָה לְהָאֵם בְּשִׁבִיל קִין תִּקְוֶלֶל הָאֲדָמָה גַּם לְזַרַע שֶׁת שְׂאִינוֹ בְּכָלֵל עֹוֹן קִין. וְעוֹד לְשׁוֹן מִן הָאֲדָמָה קָצֵת מְגוֹמָגָם וְלֹא אָמַר אַרְוֵרָה הָאֲדָמָה בְּעִבּוּרָהּ בְּקַלְלַת הָאֲדָם.

וּמֵה טַעַם אֲשֶׁר פָּצְתָה אֵת פִּיהָ? הָאֵם הִיָּה לָהּ לְהַקְשׁוֹת עֲרַפָּה כְּדֵי שֶׁהִדָּם לֹא יִהְיֶה טוֹפֵחַ בָּהּ וּמִי צִיָּנָה לָהּ כְּזֹאת ל וְנִרְאָה שְׂזֹאת אֵינָה קַלְלָה וְרַעָה מֵאֵת ה'. אֲלֵא הַגִּדַת דְּבָרִים כְּאֵלוֹ אָמַר וְעַתָּה הִנֵּה אַרְוֵר וּמְקוֹנֵל מִן הָאֲדָמָה יִרְצָה שֶׁהָאֲדָמָה מְקַלְלָהּ בְּעִבּוּר זֶה שֶׁהוֹכְרַחָה לְהִיּוֹת חֶבֶר בְּחֶטָא לְקַבֵּל בְּקַרְבָּה דָם אֲחִיהָ (ד) שֶׁהָעוֹן עֲצָמוֹ הוּא עֲנִשׁוֹ שֶׁל חוּטֵא וְעוֹנוֹתָיו יִלְכָּדוּנוּ אֵת הָרִשָּׁע: לֹא תוֹסֵף תַּת כַּחֲסֵה לָהּ: אֵין הַפִּירוּשׁ שֶׁעוֹד לֹא תוֹצִיא לּוֹ זֶרַע וְעֹשֵׁב וַיִּהְיֶה א"כ מֵת בְּרַעַב.

אֲלֵא רְצוֹנוֹ שֶׁתַּמֵּן מֵה שִׁיזַרַע בָּהּ אֲבָל לֹא תוֹסִיף מֵאֲלֵיהָ בִּיְתֵר שְׂאֵת כְּאֲשֶׁר נִפְרַשׁ בְּפִרְשַׁת בְּחֻקוֹתֵי וְזֶהוּ לֹא תוֹסֵף לְהוֹסִיף מֵמֵה שִׁיזַרְעוּ בָּהּ אֲלֵא בְּצַמְצוּם: אִז הוֹחֵל לְקַרְוֵא בְּשֵׁם ה': רֵאִיתִי צְדִיק לִפְנֵי בְּנֵה פִירוּשׁ מֵהרִי"א אֲשֶׁכְּנִזִי (ס) שֶׁאִז נִתְבַּטַּל לְגַמְרֵי קוּרֵא בְּשֵׁם ה' מִלְשׁוֹן לֹא יַחַל דְּבָרוֹ.

אֲמָנָם אֵין דַּעֲתֵי שֶׁעֲזָבוּ אֵת ה' לְעִבּוּד ע"ז וְהִמִּירוּ כְּבוֹדוֹ בְּתַבְנִית שׁוֹר אֵיל אוֹ דְּבָר אַחֵר אֲלֵא שֶׁכִּפְרוּ כָּל יוֹשְׁבֵי תַבֵּל בְּסִפָּה הָרֵאשׁוֹנָה וַיֹּאמְרוּ שְׂאֵין שָׁם מְצוּי רֵאשׁוֹן. וּלְפִיכָהּ נִחַתָם דִּינָם לִישְׁחַת בְּמֵי הַמַּבּוּל.

וְתַדַּע וְתִשְׁפִּיל כִּי אִם יַחֲטֵא אִישׁ לְאִישׁ אוֹ לֵה' בְּדַבְרֵי הַמְצוֹת אוֹ נֶגֶד צוּי הַתּוֹרָה כְּכָר יֵשׁ תִּקְנֶה לּוֹ כְּשִׁיָּשׁוּב וּפְלִלוֹ אֱלֹהִים וַיִּשׁוּב אֶל ה' וַיִּרְחַמְהוּ. (ס) אוֹלָם כְּאֲשֶׁר הוֹסַפְּם בְּעִיר אוֹ בְּמִדְיָנָה לְכַפְּוֹר לְגַמְרֵי בְּבוּרֵא עוֹלָם אַחַת דָּתָה לְהַמִּית וְאֵין תְּרוּפָה לְמַכְתָּה.

עַל כֵּן הִבִּיא בְּכֹאֵן הַתַּחֲלַת טַעַם בּוֹא מִי הַמַּבּוּל בְּהִיּוֹת כִּי הָעוֹלָם שֶׁכַּח עוֹשֶׂהוּ וְנִנְחַ הַשְּׁגָחָתוֹ עֲלֵיהֶם בְּאוֹפֵן כִּי הוֹכְרַח ה' לְמַחֲוֹת אֵת שְׁמָם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם. וְזֶהוּ אָמְרוּ שָׁם וַתִּשְׁחַת הָאָרֶץ לִפְנֵי הָאֱלֹהִים שֶׁעִיָּקַר הַהַשְׁחָתָה הִיָּתָה לִפְנֵי הָאֱלֹהִים שֶׁעוֹד לֹא הִיָּתָה מַכְרַת אֲדוֹנוֹתוֹ וּמְמַשְׁלָתוֹ כְּאֵלוֹ נִעְקָרָה בְּהַחֲלֵט מִמֶּנּוּ וְאֵינָה עוֹמֶדֶת בְּקִיּוּמָה עֲלָיו.

וְאַרְחִיב הַמֵּאֶמֶר בְּעִנֵּין זֶה בְּפִרְשַׁת הָאֲזִינוּ בַס"ד: זֶה סִפֵּר תּוֹלְדוֹת אָדָם וְגו' וַיִּכְרַה אֲנֹתָם וַיִּקְרֵא אֵת שְׁמָם אָדָם בְּיוֹם הַבְּרָאָה: אוֹמְרוּ זֶה סִפֵּר תּוֹלְדוֹת אָדָם בְּיוֹם בְּרֵאָ וְכֵן בְּדַמּוֹת אֱלֹהִים וְכָלֵם כְּכָר אֲמוּרִים לְמַעַלָּה וּמֵה שֶׁהוֹסִיף זָכַר וַיִּנְקְבָה וּכְבָר זֶה יְדוּעַ גַּם מֵה שֶׁבְּרַכְּם וַיִּקְרָאָם אָדָם וּמֵה שֶׁאָמַר בְּיוֹם הַבְּרָאָה כָּל אֲלֵה צְרִיכִים בִּיאוּר.

וְנִכּוֹן שֶׁנֶּאֱמַר כִּי עֲשֵׂה ה' לְבַדּוֹ הָאָדָם יִשָּׂר וְהִמָּה אָדָם וְאֲשֶׁתוֹ בְּקִשׁוֹ חֲשָׁבוֹנוֹת רַבִּים. הַפְּרוּ דַרְכָם וּקְלָקְלוּ מַחֲשָׁבוֹתָם (ז) עַל כֵּן יוֹתֵר רֵאוּי לְבִרְכָה אִישׁ אֲשֶׁר הוּא מְזוּמָן לְחַטָּא וְצָרִיף סַעַד לְתַמְכוֹ מִן הָאִישׁ צְדִיק וְרֵא אֱלֹהִים וְסַר מִרַע מִטְּבַעוֹ.

וביאר זה הכתוב כי ביום ברוא אלהים אדם לבדו כדמות אלהים עשה אותו תם וישר כמלאך האלהים. אבל כאשר זכר ונקבה בראם הוכרח לברכם שלא יקלקלו ולקורא להם שם חדש שם אדם עפר מן האדמה להיות ותרן על מעשיהם אם יחטאו לו ויזכור כי בשר המה: פשוט הכתוב מגיד מבשר ואומר (סח) כי כל המתהלה את האלהים ירא ה' וסר מרע לא יאריף ימים על האדמה.

ויקר בעיני ה' המותה לחסידיו להרחיקם מן התבל המבולבל הלזה וילכו לחזות בנועם ה' כי זהו התכלית המכוון בבואנו בחיים האלה. ומי שדבר במעגלי יושר בשנים מועטות וקנה עולמו מהרה למה יתעכב בזה ללא צורך? כי אם לסור מאורחותיו ולקפול במקמורות הפשעים.

על כן ספר הכתוב חיי כל הדורות ההמה קרובים לאלף שנים לבד חנוף אשר חי ימים קצרים שס"ה ולא יותר ונתן טעם מדוע נהיה כדבר הזה הואיל והתהלה חנוף את האלהים וקנה עולמו בהיותו רך בשנים ע"כ איננו כי לקח אותו אלהים אליו ומת בקונצר ימים: זה ינחמנו וגו' מבואר בפירוש בפסוק וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ: ויהי כי החל האדם לרב וגו': ויראו בני האלהים את בנות האדם וגו' ויאמר ה' לא ידון רוחי וגו' והיו ימיו ק"כ שנה: הנפילים היו בארץ וגו': בקשתי ואהבה נפשי לדרוש על מה הספור הלזה פאן ומה טיבו ל הלא ידענו כי בנות יולדו להם וגם בנים ומי אלו בני האלהים אם חשוכים או מלאכים ל ואיככה מלאך יזדנוג אל אשה היתכן זה? ואם הם חטאו מה יעשו איזובי קיר אנשים קרוצי חנוף? ואמנם הי"ת שפך חמתו על האדם ולא על המלאכים ואם הם אנשים מה פשעם ומה חטאתם על קחת להם נשים להוליד בנים וזה עשו כל הדורות גם כאשר לא החל עדיין האדם לרוב ולכה נוצרו.

גם צריך לדעת עונש הזה באמרו לא ידון רוחי באדם מה הוא ומה משפטו? והדברים סתומים עוד יפלא מי המה אלו הנפילים ומה מעשיהם ל ולמה פאן נזכרו ואח"כ קראם גבורים אנשי השם ולא עוד נפילים ושוב חזר אשר יבואו בני האלהים אל בנות האדם.

ושינה הלשון ולא אמר אשר יקחו בני האלהים בנות האדם לנשים כאשר אמר למעלה ל כל זה ראוי לעורר עליו. ובא מעשה ונזכר מה שכתוב במאמר למה לנשיו עדה וצלה ושלקח שתי נשים כלם ספורים ממנין אשר הובאו בתורה אין הבין.

והדבר ברור שלא לחנם נכתבו גם לדרך הפשט: על כן יצאתי להשפילה כי אין ספק שבני אלהים נקראו הגדולים וחשובי הארץ. ולכן תנא והזר מפרש המה הגבורים אשר מעולם אנשי השם ונדבר בזה בפרשת קרח בס"ד.

כי אין לחשוב פועל מגונה כזה במלאכי עליון הפועלים בהכרח ואין להם רשות ויצר שישית אותם לפשוע ולחטוא. עוד תאמין שהדורות הראשונים בבריאת העולם כל אחד נולדה עמו תאומה או אחות ותהי לו לאשה.

ובדבר הזה היו כל העם גדורים מעריות כי אין איש שם על לב להזדנוג עם אשה בלא יודעה ומכירה הואיל והורגלו באחותיהם עצם ובשר מבשרם גם לא היה ספק בדבר כי אי אפשר שתהיה לאיש אלא אשה אחת בצמצום בעת ההיא שהיו התולדות מועטות.

ואיש כי לא יִהְיֶה לוֹ אַחֹת לֹא הָיָה אֶפְשָׁר לוֹ לִיקַח אִשָּׁה לְחֶסְרוֹן הַנָּשִׁים וְזֶה מְבוֹאֵר בַּנְּפִשׁוּ. גַּם שְׁמוֹר וְשִׁמְעַע כִּי הַזְיוּג בְּדוֹמִים עָרַב וּמוֹעִיל (סט) יָפָה וְנָעִים לַעֲשׂוֹת פְּרִי דוֹמָה אֲלֵיהֶם.

ואם זָקֵן יִשָּׂא בַחֲוָרָה אוֹ זָקֵנָה בַחֲוֹר אֵין זְיוּגָן עוֹלָם יָפָה ומכ"ש אם אָדָם גְּבוֹר וּבְרִיא אוֹלָם יִשָּׂא אִשָּׁה דָקָה וְשִׁדוּפַת קָדִים רַבָּה וְעִנְיָנָה וְטַבְעָה מְדוֹלְדָל. וְכַמָּה רָאִינוּ יְלָדִים נוֹלָדִים מִמְּזַג עָצָב וְנִבְזָה עַל כִּי אֲבִיהֶם נָשָׂא אִשָּׁת מְכֻאֲבוֹת וַיְדוּעַת חוֹלֵי שְׂאִינָה הוֹגְגַת לוֹ וְזֶה נִקְרָא מְשִׁחִית זָרְעוֹ וּמְסַבֵּב קַצִּירוֹת יָמִים לְבָנָיו וְטַבַּע מְכוּעָר.

(ע) וְאֵלוּ דְבָרִים הֵבִין יוֹרֵשׁ מֵאָבִיו וּמֵאִמּוֹ וְעַלֵּיהֶם תְּלוּנוֹתָיו. וְרֵאוי שְׁדוֹרוֹת הֶרְאִישׁוּנִים יִגְבְּרוּ בְכַח וְחִיל עַל הָאֶחָרוֹנִים וְטַבְעֵם יִהְיֶה יוֹתֵר בְּשִׁלְמוֹת וְכָל שְׂיִתְרָתְקוֹ הַדּוֹרוֹת מֵרֵאשִׁיתָם הוֹלְכִים וְנֹדְלִים.

וכן הַחֹשׁ בְּעֵינֵינוּ כִּי־וְזֶה מֵרָאָה בְּאֶצְבַּע. וְהַטַּעַם שֶׁאָדָם נִבְרָא שְׁלֵם מִיַּד ה' יִתְבָּרַךְ בְּתַכְלִית הַשְּׁלֵמוֹת וְכִאֲשֶׁר הוֹלִיד תּוֹלְדוֹת נִגְרָעוּ מֵעֶרְפוֹ וְתוֹלְדוֹת תּוֹלְדוֹתֵיהֶם כִּי־וְזֶה בְּהֵם תְּמִיד יִחְסַר הַמְּזַג וְהַטַּבַּע וְהַדּוֹרוֹת הוֹלְכִים וְנֹדְלִים כִּי־וְזֶה יִתְרָתְקוֹ מִסְבָּה הֶרְאִישׁוּנָה וּמִפּוֹעַל יַד ה' יִתְבָּרַךְ.

וּמֵהַנְּרָאָה כָּל כֹּף יִלְכוּ הַמְּזַגִּים לְהַתְּדַלְדֵּל עַד שֶׁיִּכְלוּ וַיִּחְזָר הָעוֹלָם לְתוֹהוֹ וְבוֹהוֹ כִּי הַטַּבַּע תְּמִיד הוֹלֵךְ וּמִתְמַעֵט כִּי־וְזֶה. וְהֵנָּה הַדּוֹרוֹת הֶרְאִישׁוּנִים מַעֲשֵׂה יַד אֱנוֹן ה' יִתְבָּרַךְ שֶׁבְּרָאָם וְנָתַן ה' רוּחוֹ עֲלֵיהֶם הָיוּ בְטַבַּע שְׁלֵם גְּבוּרֵי כַח עוֹשֵׂי דְבָרוֹ בְּלִתי הָיוֹת שְׁטוּפִים בְּזִמָּה אֲלֵא כָּל אֶחָד גּוֹדֵר עֲצָמוֹ בְּתֵאוּמָתוֹ שֶׁנוֹלְדָה עִמּוֹ וְדוֹמִים בְּדוֹמִים יִגְעוּ.

עַל כֵּן גַּם הַיְלֹדִים מֵהֶם יוֹרְשִׁים גְּבוּרַת אֲבִיהֶם וְשִׁלְמוֹתָם וְאֵף מַעֵט לְמַחְסוֹר. וְגַם אִם רָצָה אֶחָד מֵהֶם לְפָרוֹץ בְּעַרְיוֹת לֹא הָיָה מוֹצֵא מְקוֹם לְחֶסְרוֹן הַנָּשִׁים כִּי־וְזֶה אֶפְשָׁר אֲמַרְנוּ.

אֲמָנָם כִּי־וְזֶה הַחֵל אָדָם לְרוֹב עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה וְנוֹלְדוֹ לָהֶם בְּנוֹת רַבּוֹת מְצָא בְעַל חוֹב מְקוֹם וְהַתְּחִילוּ לְזַנוֹת אַחֲרֵיהֶן. וְזֶה שֶׁהָיָה רַע בְּדָבָר כִּי לֹא לְבַד הִלְכוּ אַחֲרֵי הַנָּשִׁים בְּנוֹת דוֹרָם אֲלֵא לְקַחוּ לָהֶם לְנָשִׁים בְּנוֹת הָאָדָם יִרְצָה הַבַּחֲוֹרוֹת.

רְצוֹנֵי דוֹר רֵאשׁוֹן דָּרָךְ מְשָׁל לְקַחוּ לְנָשִׁים בְּנוֹת הַדּוֹר הַרְבִּיעִי אוֹ הַחֲמִישִׁי הוֹאִיל בְּחִיּוֹתָם תִּשְׁעַ מֵאֹת שָׁנָה בְּהֶכְרַח כָּל א' הָיָה רוֹאָה עֲשָׂרָה דוֹרוֹת אוֹ יוֹתֵר. וְסָבְבוּ בְּזֶה שֶׁהַנּוֹלָדִים מֵהַזְיוּגִים הֵם הָיוּ תְּשׁוּשֵׁי כַח כִּי־וְזֶה אִישׁ בֶּן ת' שָׁנָה יִקַּח בַּת עֲשָׂרִים לְאִשָּׁה.

וְרוּחַ ה' שֶׁבְּאָדָם הִמְחִיזוֹ הוֹלֵךְ וּמִתְמַעֵט. וְלֹא עוֹד אֲלֵא שֶׁבְּזַנוּתָם עִם נָשִׁים רַבּוֹת בְּהֶכְרַח זָרְעָם כִּי־וְזֶה נִתְּשׁ כַחוֹ בְּתוֹלְדוֹתָם.

לְכֵן בְּכָל דוֹר וְדוֹר מִתְמַעֵטִים שְׁנוֹתֵיהֶם עַד הַגִּיעָם כִּי־וְזֶה: וְעַתָּה רָאָה בְּעֵינֵיךָ וּלְבָבְךָ שִׁים לְהַמְשִׁיךְ הַפְּסוּקִים בְּאִמְרוֹ וַיְהִי כִי הַחֵל הָאָדָם לְרוֹב עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה. בְּעֵנִין שֶׁיִּלְדוּ לָהֶם בְּנוֹת רַבּוֹת.

וְהַסֵּתְפְלוּ אֲנָשֵׁי הַשָּׁם הַגְּדוֹלִים אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ וּקְרָאָם בְּשֵׁם אֱלֹהִים רוֹצָה לוֹמַר בְּנֵי הַדּוֹרוֹת הֶרְאִישׁוּנִים כִּי הֵם מַעֲשֵׂה יַד אֱלֹהִים. אֵת בְּנוֹת הָאָדָם יִרְצָה בְּנוֹת הַדּוֹרוֹת הָאֶחָרוֹנִים שֶׁכָּנָה אוֹתָם בְּשֵׁם אָדָם לְהַבְדִּילָם מֵהֶרְאִישׁוּנִים.

והחלו לפרוץ גדר לקחת להם לנשים לא אחותיהם כמקדם אלא מכל אשר בחרו גם אשה לא יודעה ולא מכירה והנהיגו לעשות זה כאשר ידענו שקשה להכניס מנהג חדש בעם. אמנם כאשר הורגלו בו יתהפף להם לטבע כביום הזה שבהפף לא יעלה על לב איש לקחת אחותו לאשה כי תועבה היא בעיניו הואיל וכך הורגלנו.

ואלו בני האלהים האמורים התחילו בקלקלה תחילה עד ששב הדבר להרגל כמונו היום והנהיגו כל העם לקחת להם לנשים גם מהדורות האחרונים. ובחורה נשאת לזקן באופן שימתעט בהכרח פח וחיל האנשים ויחסרו שנותם.

ונהו שאמר הי"ת לא דרך עונש וקללה אלא כמגיד מראשית אחרית שפך יהיה להבא. שהואיל וכלם כבפרה קלה משרפים דרכיהם בנשים שאינן בנות גילם.

לכן בהכרח לא ידון רוח ה' ולא יהיה בו יכולת להאריך ימי האדם ימים ארוכים לעולם כיום שהוא שחיייהם קרוב לאוף שנים שהוא לעולם כי כן דרך המקרא לקרוא לעולם לימים רבים כמ"ש (שמות כ"א) ועבדו לעולם ורוח ה' שבאדם ירצה נשמתו לא תוכל להתגבר על החומר שנתגשם כ"כ עד כי לא יכול לו להגיעו פרצונו ולכן בהפף יגבר עליו הפשר ויקצר ימיו ויתמעט וילך עד שיבוא למאה ועשרים שנה כי כבר בימים ההם החלו האנשים להתחסר מגבורתם ועצמותם ונפלו מחילם.

ולזה קראם נפילים שנפלו ממה שהיו וגם אחרי כן נפלו יותר הואיל וגם בחרו לזנות. לא מבעיא שלקחו להם לנשים הבחורות אלא שפרצו בזנות עד לאין חקר עם נשים הרבה.

זהו לשון אשר יבואו בני האלהים אל בנות האדם פירוש דרך זנות ולא לשם אישות. ולכן לא פתב ויקחו להם נשים כלמעלה כי שמה בבעילת אישות וכאן בזנות עם נשים רבות הפתוב מדבר.

כל הספור הזה הובא בתורה להורות לנו למה הדורות מתמעטים והולכים בשנים. וכזה הפתוב ספר בלמה שגם היה פאחד מהם שהתחיל לקחת שתי נשים שאינן אחותיו וזה היה נספה למריבת ביתו עד שהוכרח להרוג ולאיים עליהם כי הלא נכריות נחשבו לו ולריב ומצה יקומו: וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ וכל יצר מחשבות לכו רק רע כל היום: וינחם ה' כי עשה את האדם בארץ ויתעצב אל לבו: לפלא הכפל בשני הפסוקים ומה שאמר בארץ וא"א שהאדם יושב בשמים ל ואמרו ויתעצב אל לבו אינו דבור הגון כלפי מעלה.

וכתבו חז"ל שניחם ה' על שעשה את האדם בארץ כי אלו עשאו בעליונים לא היה חוטא. ודבריהם צריכים ביאור כי אם ברא ה' האדם בשמים היה מלאך ולא איש? ויתכן על פי מה שאמרו במקום אחר שהאדם לא עשתה פהוגן באמור ה' אליה תדשא הארץ וגו' ועץ פרי ירצה שעץ ופריו טובים למאכל והיא עשתה עץ שאינו ראוי לאכילה.

המה פונונו במשל הנמרץ הלזה שהארץ כאשר אין מטבעה להוציא פירות כ"א בעמל ויגיע פפו של אדם. הנה אם פן היא סבה שהאדם יעמול לרוח היום פמה יגיעות ייגע למצוא מזונותיו ולבו פלב האריה לגנוב ולגזול למלא נפשו כי ירעב כאשר נביא בפפרשת נח בפסוק לא אוסיף עוד לקלל בס"ד.

ויקשב ה' וישמע כי רעת אנשי הארץ לא באה לבד בשביל המונעי' המכריחים אותם לבקש טרף לבייתם אלא אף מיצרים הרע ומרנונייהו איתנהו בהו. ואלו היו חוטאים לרוע הארץ ולא לרוע מזגם כבר היה קל עונם מנשוא כי היא גרמה פשעיהם לכל חטאתם.

אולם ראה הי"ת כי רבה רעת האדם בשביל הארץ שלא הוציאה פירותיה מעצמה ואף גם זאת יצרים רק רע כל היום אף בלי מונעים וקנשי האדמה. על פן ניחם ה' כי עשה את האדם בארץ שלא יהיה להם תשובה לומר הארץ היתה סבה וגלוי ונדוע לפניו שגם יצרים הרע הוא בקושרים במרד ובמעל.

ז"ש וינחם ה' כי עשה את האדם בארץ לפי שנה הביאו להתעצב האדם אל קרבו ועל ה' ינעף לבו לאמר כי האדמה הקטיאתו. ד"א ויתעצב אל לבו כי אמנם שמים רעות באדם אחת בלב ווא' בשכל.

הלב חומד ורודף אחר התאוות המזדנמות. והשכל אחר התועליות הרוחניות ומוכיח השגת הלב ומלמדו להועיל לברוח מהדברים המרבים הקל כמ"ש ולא תתורו אחרי לבבכם וגו' כי יצר לב האדם רע והוא יטעון לפני ה' על חמרו ויצרו שניתן בלבו המכריחו לחטוא הלכה ניחם ה' כי עשה את האדם בארץ עפר מן האדמה שנה לו פתחון פה להתעצב אל לבו ולומר הלב אשר נתתי בי והחומר השיאני: וינחם ה' מבואר בפרשת וילך: פרשת נח אלה תולדות נח נח איש צדיק תמים היה בדרתיו: כתבו חז"ל עיקר תולדותיהם של צדיקים מעשים טובים מ"מ יקשה עוד למה לו לערבים יחד מעשים טובים ותולדות? ועוד מה שפפל באמרו את האלהים התהלך נח וכבר אמור נח איש צדיק ל ואם רצה להביא גם תולדותיו הבנים כף היה לו לכתוב אלה תולדות נח מעשים טובים ושם נחם ויפת בלי שישוב עוד לומר ויולד נחל וצריף גם כן לבאר מה שהביא מניינם שלשה בנים ובספור שמותם כבר המניין מבואר ל והדבר הוא כי יפלא מה שאיחר נח להוליד עד חמש מאות שנה ולא עשו כן כל הדורות בראשית אשר הולידו בני חמשים וששים ל והשיבו חמשינו לזה שנפשו חשקה בתורה ובמעשים טובים ככן עזאי ולכן לא קיים נשיאת אשה בבחירתו כי עיקר תולדותיו היו לו מעשים טובים.

על כן אמר הכתוב אלה תולדות נח בהיותו איש צדיק תמים וחשקה נפשו באלהים לכן התעכב כל כף לישא אשה ולא הוליד אלא שלשה בנים לבדם לעת זקנותו: צריף לפרש מלת בדורותיו גם לשון את האלהים איננו נכון ויותר טוב אם אמר במצות האלהים או בחוקות ה' התהלך נח.

(א) אמנם הביאור כי החברה רעה תעביר האדם מדעת קונו וביותר צריף להשמר מן החברים רעים וחטאים כי יאמרו לכה אתנו ויטוהו מדרך אמת. ולכן באשר רעה תמצא בעיר פנס רגלה ואל תתחבר לאנשי רשע.

ובשפון בה אנשי אמת שונאי בצע פזר רגלה והתחבר עליהם. ותדע שהליכה תאמר על ההרגל תמיד בדבר מה עד שישוב הדבר להיות בו לטבע פדברי שלמה (משלי א') בני אל תלך בדרך אמת מנע רגלה מנתיבתם אשר יקשה לנו בדבריו שאמר אל תלך בלשון עתיד ואחר כף מנע לשון צווי מלבד שהביא כפל הענין ללא צורך שפונדאי לא ילך עמהם אם מנע רגלו מהם.

אֵלָא שְׂרַצָּה בְּזַה לְהַבְיָנָנוּ רוּעַ הַהַרְגָל בְּחֻבְרַת הַפּוֹשְׁעִים וְשׂוֹדֵינָא הוּא שְׂלֵא נִקְרַב גַּם אֵל פֶּתַח בֵּיתָם. וְזַה פִּירוּשׁוֹ בְּנִי אִם תִּרְצָה שְׂלֵא לִילַף בְּדַרְךָ אִתָּם וְלֹא לְהַתְרַגֵּל בְּמַעֲשֵׂיהֶם מְנַע רַגְלָה מִנְתִּיבָתָם.

בְּרַח מְחַבְרָתָם אֶפְיָלוּ הַפְּגִישָׁה בְּהֶם. וּבְזַה נָח אִישׁ תָּמִים בְּדוֹרוֹתָיו כָּלָם רְשָׁעִים בְּרַח וְכַסּוּ רַגְלָיו מִהֵמוֹן עִם הָאָרֶץ וְנִסְתַּתֵּר בְּעֵינָיו לְבוֹרָאוֹ וְאֵת הָאֱלֹהִים לְבַד הַתְּהַלֵּף: וְתִשְׁחַת הָאָרֶץ לִפְנֵי הָאֱלֹהִים וְתִמְלֵא הָאָרֶץ חֲמָס: כִּי הִקְב"ה (ב) יוֹדֵעַ קוֹרוֹת הָאָדָם וְלִפְנֵי בְּמַחְשָׁבָה יַעֲלֶה כָּאֱלוֹ פְּכָר גִּשְׁחַת מִי שְׂרָאוּי לְהִיּוֹת גִּשְׁחַת וְזֵהוּ אֲמָרָם כִּי יִפְּוֹל הַנּוֹפֵל מִמֶּנּוּ הָרָאוּי לִיפּוֹל מִשְׁשַׁת יְמֵי בְּרָאשִׁית וּבִהְיוֹת הָאָרֶץ מְלֵאָה חֲמָס וְרָאוּיָהּ לְהִשְׁחַת כָּאֱלוֹ פְּכָר גִּשְׁחַתָּה לִפְנֵי וְעוֹד לְאֵלוֹהַּ מִיֵּלִין בְּפָרְשָׁה הַזֹּאת.

(ג) ד"א יוֹרָה שֶׁהִי"ת רוּאָה הַעֲתִידוֹת בְּטָרָם תְּבַאנָה בְּלֵי שְׂיַכְרִיחַ בְּזַה רְשׁוֹת הָאָדָם כְּאֲשֶׁר נִאֲרִיף בְּפָרְשַׁת וַיִּלָּךְ בַּס"ד וְאִין אָדָם חוֹטֵא אֵלָא אִם כֵּן כְּכָר רָאֵהוּ אֱלֹהִים שְׂיַחֲטֵא וַיִּהְיֶה רָאוּי לִיעֲנֹשׁ כַּמ"ש וְלִקְמָן ט"ו) כִּי לֹא שְׁלָם עֲוֹן הָאֲמוֹרֵי עַד הַנְּהָה.

עַל כֵּן אָמַר וְתִשְׁחַת הָאָרֶץ לִפְנֵי הָאֱלֹהִים לְשַׁעֲבֵר טָרָם יַחֲטְאוּ יָדַע ה' שֶׁתְּהִיָּה רָאוּיָהּ לְהִשְׁחַת וְאַחַר כֵּךְ וְתִמְלֵא הָאָרֶץ חֲמָס כְּאֲשֶׁר רָאָה אֱלֹהִים וַיִּזְכַּח אֲמָשׁ: וַיִּרְא אֱלֹהִים אֵת הָאָרֶץ וְהִנֵּה גִשְׁחַתָּה כִּי הִשְׁחִית כָּל בְּשָׂר: יִקְשָׁה כָּפֹל הַלְשׁוֹן בְּמַלּוֹת דּוּמּוֹת לֵאמֹר צוֹנֵף וְכֹאשֶׁר אָמַר כִּי הִשְׁחִית כָּל בְּשָׂר מִשְׁמַע שֶׁהוּא נוֹתֵן טַעַם לְמָה שֶׁנִּשְׁחַתָּה הָאָרֶץ וְזֵה טַעַם לְדַבֵּר בְּדַבָּר עֲצָמוֹ לֹא אֵלָא שֶׁה' יִתְבָּרַךְ מִגִּדּוּל רַחֲמָיו יִשְׁלִיף חֲמָתוֹ עַל הַעֲצִים וְעַל הָאֲבָנִים.

וְאִם יַחֲטְאוּ אִישׁ אֶלְיוֹ יַחֲשׁוּב הִי"ת עֲוֹנוֹ קָל לְהִיּוֹתוֹ עֶפְרָ מִן הָאָדָמָה וְשֶׁהָאָדָמָה חֲטָאָה וְלֹא הָאָדָם בְּרוּחוֹ וְנַפְשׁוֹ. וְזֵה אָמְרוּ וַיִּרְא אֱלֹהִים אֵת הָאָרֶץ וְהִנֵּה גִשְׁחַתָּה רָאָה ה' כָּאֱלוֹ הָאָרֶץ גִּשְׁחַתָּה וְהִיא בְּמִרְדּוֹ וּבְמַעַל אַף עַל פִּי שֶׁבְּאָמַת הִשְׁחִית כָּל בְּשָׂר אֵת דָּרְכּוֹ עַל הָאָרֶץ וְלֹא הָאָרֶץ עָלָיו: וּמִכָּל הַחַי מִכָּל בְּשָׂר שְׁנַיִם וְגו': זָכָר וּנְקֵבָה יִהְיוּ וְגו': עַד וַיִּסְגְּרוּ ה' בַּעֲדוֹ: רָאוּי לְהַתְּבַוֵּן מִדּוּעַ צִנְהוּ ה' שְׂיַקַּח מִן הַטְּהוֹרָה שְׂבָעָה וּכְשֶׁבָאוּ אֶלְיוֹ לֹא בָּאוּ אֵלָא שְׁנַיִם כְּדַכְתִּיב מִן הַטְּהוֹרָה וּמִן הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר אֵינָנָה טְהוֹרָה וְגו' שְׁנַיִם שְׁנַיִם בָּאוּ אֵל נָח עוֹד יִפְּלֵא מַה שֶׁשִּׁנְּנָה בְּלִשׁוֹן בְּתַחֲלָה צִנְהוּ שְׂבָעָה וְגו' שְׁנַיִם שְׁנַיִם מִכָּל בְּשָׂר זָכָר וּנְקֵבָה לְהַחֲיוֹת בְּאֲמָרוֹ תְּבִיא אֵל הַתִּיבָה וְאִם"כ חֲזוֹר וְצִנְהוּ מִכָּל הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה תִּקַּח לָךְ שְׂבָעָה שְׂבָעָה אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ וְלֹא אָמַר תְּבִיא כְּבָרָאשׁוּנָה.

וְכַתֵּב עוֹד וּמִן הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר לֹא טְהוֹרָה הִיא שְׁנַיִם אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ וַיִּהְיֶה אִם כֵּן גַּם הַצְּוּי הִרְאשׁוֹן בְּבִהֵמָה אֲשֶׁר לֹא טְהוֹרָה וַיִּקְשָׁה הַכָּפֹל מִלְּבַד שֶׁהוּא סוֹתֵר דְּבָרִים הִרְאשׁוּנִים שְׂאֵמַר וּמִכָּל הַחַי מִכָּל בְּשָׂר שְׁנַיִם וְחֲזוֹר שָׁם עוֹד מִהַעוֹף לְמִינֵהוּ וּמִן הַבְּהֵמָה וְגו' שְׁנַיִם מִכָּל יְבוֹאוּ אֵלֶיךָ לְהַחֲיוֹת וְהַמְּאָמְרִים הָאֵלֶּה כּוֹלְלִים וְאִף הַטְּהוֹרוֹת בְּמַשְׁמַע ל עוֹד תִּרְאָה גַּם בְּזַה שְׁחֲזוֹר וְאָמַר יְבוֹאוּ אֵלֶיךָ וְלֹא אָמַר תִּקַּח? גַּם כְּאֲשֶׁר נִכְנְסוּ בְּתִיבָה כְּתִיב שְׁנַיִם שְׁנַיִם בָּאוּ אֵל נָח וְלֹא כְּתִיב לְקַח נָח? עוֹד יֵשׁ לְהַשְׁתּוֹמֵם עַל הַשְּׁנוֹת הַחֲלוּם הַזֶּה בְּרוּב עַנְיָן פְּעַמִּים שְׁלֹשׁ בְּהוֹסִיפוֹ עוֹד וַיְבוֹאוּ אֵל נָח אֵל הַתִּיבָה שְׁנַיִם שְׁנַיִם מִכָּל הַבְּשָׂר אֲשֶׁר בּוֹ רוּחַ חַיִּים וְשְׁלֹשׁ עוֹד וְהַבָּאִים זָכָר וּנְקֵבָה מִכָּל בְּשָׂר בָּאוּ כָּל זֶה הֲלֹא דְבָר הוּא וְלֹא פֶסַח וְתֵהוּ לֹא נִכְתְּבוּ? וְכֵן וַיִּסְגְּרוּ ה' בַּעֲדוֹ צָרִיף בְּיָאוֹר לְמָה הִסְגִּירוּ וּמִמֵּי נִתְּפַחַד? וְלִבִּי אוֹמֵר לִי שְׁלִכְךָ הִרְבָּה ה' יִתְבָּרַךְ בְּטְהוֹרוֹת יוֹתֵר עַל שְׁנַיִם שְׂבָעָה לֹא וְלִבִּי לְאֲכֹלָה אַחַר הַמַּבּוּל

כְּדַבְּרֵי בַעַל כְּלֵי יָקָר וְלִכְּנֵן הַצָּרִיכִים הֵי"ת לַעֲמֹל אַחֲרֵיהֶם וְלִהְבִּיאֵם בְּיַדְיוֹ וּבְזַעַת אָפוֹ יֵאָכֵל לַחֲמוֹ וַיִּטְרַח אַחֲרֵיהֶם.

אָמְנָם מִה שֶׁהוּא לְהִקִּים זֶרַע צִנּוּה ה' וַתְּבֹאנָה מְאֲלֵיהֶן. וְלֹא פָקַד ה' עֲלֵיו שִׁיקְבֵּל בְּתִיבָה אֲלֵא שְׁנַיִם שְׁנַיִם לְהַחֲיוֹת וּמִן הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה יִקַּח לוֹ לְהִנְאָתוֹ וּלְטוֹבָתוֹ לְאַכְלָהּ וּלְזַבּוֹת וְעֵצָה טוֹבָה קַמ"ל.

וְכִן עָשָׂה שֶׁלְקַחְתָּם עִמּוֹ בְּתִיבָה שֶׁנֶּאֱמַר הֵמָּה וְכָל הַחַיָּה כָּל אֲשֶׁר לֹאכִילָתָם הֵם לְקַחוּ בְּיַדֵּי וְהִבִּיאוּ עִמָּם אֶל הַתִּיבָה. אִף אָמְנָם אֲשֶׁר צִוְּהוּ לְהַחֲיוֹת בָּאוּ אֵלָיו מְאֲלֵיהֶם כְּלֵי שִׁיעֲמֹל לְהִבִּיאֵם וְכֵן פָּתִיב וַיְבֹאוּ אֶל נֹחַ אֶל הַתִּיבָה שְׁנַיִם שְׁנַיִם וּגו' מִשְׁמַע שֶׁבָּאוּ מְאֲלֵיהֶם אַחֲרֵי הַיּוֹתוֹ בְּתִיבָה וּבָזָה יִתְכַנּוּ הַפְּסוּקִים אֵין כָּפֹל וַיִּתְרוֹן בָּהֶם כִּי צִוְּה ה' לְנֹחַ שִׁיקַח מִכָּל בְּשָׂר שְׁנַיִם שְׁנַיִם לְהַחֲיוֹת וְכַדִּי שְׁלֵא יִצְטַעַר בְּחֻשְׁבוֹ שֶׁעָלָיו מִן טוֹל הַעֲמֵל לְחַזֹּר אַחֲרֵיהֶם וּלְבַקֵּשׁ הוֹסִיף וְאָמַר מִהֲעוֹף לְמִינְהוּ וּגו' שְׁנַיִם מִכָּל יְבֹאוּ אֵלָיְךָ לְהַחֲיוֹת.

רְצוֹנוֹ שְׁלֵא יִטְרַח אַחֲרֵיהֶם אֲלֵא יְבֹאוּ מֵעֲצָמָם וְאִם כֹּפֵר לְלַמְדוֹ שִׁיקַח לוֹ לְהִנְאָתוֹ לְאַכְלָהּ וּלְזַבּוֹת מִן הַטְּהוֹרוֹת יוֹתֵר מִשְׁנַיִם כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר תִּקַּח לָךְ שְׁבַעַת שְׁבַעַת. וְכִבּוֹא הַמַּבּוּל נִכְנָסוּ בְּתִיבָה מֵעֲצָמָן שְׁנַיִם שְׁנַיִם מִכָּל חַי אִף מִן הַטְּהוֹרוֹת מִה שֶׁהָיָה לְהִקִּים זֶרַע שֶׁנֶּאֱמַר מִן הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה וּמִן הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר אֵינָנָה טְהוֹרָה שְׁנַיִם שְׁנַיִם בָּאוּ אֶל נֹחַ אֶל הַתִּיבָה.

וְהוּא כְּבָר הִבִּיא עִמּוֹ אֶל הַתִּיבָה מִכָּל הַטְּהוֹרוֹת מֵעֲצָמוֹ בְּיָדוֹ כְּדַכְתִּיב הֵמָּה וְכָל הַחַיָּה וְכָל הַבְּהֵמָה וּגו' וְלֹא הִזְכִּיר שְׁנַיִם כִּי בְּמַה שֶׁהוֹסִיף לְאַכְלוֹ הַפְּתוּב מְדַבֵּר. וְכַדִּי שְׁלֵא נִטְעָה חֹזֵר וְאָמַר וַיְבֹאוּ אֶל נֹחַ אֶל הַתִּיבָה שְׁנַיִם שְׁנַיִם כִּי אֵלוֹ לְהַחֲיוֹת וּלְהִקִּים זֶרַע כְּאֲשֶׁר אָמְרָנוּ וְהַשָּׂאָר שֶׁהָיוּ לְהִנְאָתוֹ וּלְצָרְכוֹ לֹא פָתַח מִגִּינָתָם וְלִכְּנֵן לֹא אָמַר בָּהֶם בָּאוּ כִּי הִבִּיאוּם בְּיַדֵּיהֶם.

וּמִה שֶׁאָמַר וַתְּבֹאִים וּגו' רְצוֹנוֹ שֶׁכָּל חַיּוֹת הָאָרֶץ כָּל זָכָר וְכָל נִקְבָּה בָּאוּ לִיְכַנֵּס גַּם הֵם בְּתִיבָה לְנוֹס מִפְּנֵי מִי הַמַּבּוּל לוֹלֵי שֶׁהִגִּין ה' עֲלֵיו. זֶהוּ אָמְרוּ וְהַבָּאִים רוֹצֵה לֹאמֵר מִי שֶׁרְצוֹ גַּם הֵמָּה לְבֹא מֵעֲצָמָם הָיוּ כָּל בְּשָׂר אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאָדָמָה כָּל זָכָר וְכָל נִקְבָּה אָמְנָם וַיִּסְגְּרוּ ה' בַּעֲדוֹ וְלֹא הִרְשָׂה לִיְכַנֵּס אֲלֵא הַנְּקוּבִים בְּשִׁמּוֹת: בְּחֻדְשׁ הַשְּׁנִי בְּשַׁבְּעָה לְחֹדֶשׁ בְּיוֹם הַזֶּה: לְמֵאן דָּאִמַר חֻדְשׁ אֵינִיר.

רְצוֹנוֹ בְּיוֹם הַזֶּה שֶׁהוּא עַת הַקִּיץ וְכַפִּי הַטְּבַע הַגִּשְׁמִים מִתְמַעֲטִים: וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת נֹחַ וְאֶת כָּל הַחַיָּה וְאֶת כָּל הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר אִתּוֹ בַּתִּיבָה: רְאִיתִי לְהַתְמַרְמֵר עַל אַנְשֵׁים שְׁלֵמִים הֵם אֲתָנוּ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל (ד) אֲשֶׁר פָּחַדוּ פָּחַד לֹאמֵר שֶׁה' יִתְבָּרַךְ יִשְׁלַח הַשְּׂגָחַתוֹ עַל כָּל חַי גַּם אֲשֶׁר לֹא מִבְּנֵי אָדָם הֵמָּה.

וּרְאִיתֶם לְבַד שְׁלֵא יִצְוִינִיר בְּשִׁפְלָם שִׁישְׁפִּיל רוּמָמוֹתוֹ לְהַשְׁגִּיחַ עַל זָבוּב וְעַל רֶמֶשׂ כָּל צְפוּר כָּל כְּנָף וְאִם יְפוּל עַץ בְּדָרוֹם אוֹ בְּצָפוֹן. הָאָמְנָם לְהַגִּיד כְּמַה מִן הַתְּרַעוּמָת וְהַגְּרַעוֹן בְּדַעַת הַזֶּה רְאוּי לְהַתְעַב אִף בְּשִׁפְכָר אֵין הִכְרַח בְּטַעֲמָם אֲלֵא מִכָּח שֶׁאֵין רְאוּי וְאֵין לֹא רְאִיתִי רְאָיָה.

אוּלָּם יְדַעְתִּי נִכּוֹנָה שֶׁאֵלוֹ יִכּוֹלְנוּ לְצִיִּיר אֲמוּנָתָנוּ אֲשֶׁר אֵין סֹפֵק עָלֶיהָ וְלֹא נַעֲקוּרְנִטִיעוּתִיהָ כְּבִירוֹר כְּבָר הָיִינוּ מְאֲמִינִים לְגִזְרוֹר אוֹמֵר שֶׁגַּם מִמְּכּוֹן שִׁבְתוֹ לֹא יִשְׁגִּיחַ עַל בְּנֵי אָדָם הוֹאִיל

ואין הפרש מרובה בינם לשאר בעלי חיים ואין מעלתנו נפלאה מאד ממעלתם עד שמתכרים השגחת הי"ת לנוע עלינו ולא עליהם.

אבל על זה המאמר היינו כופרים בתורה בפרסום. ועל השתדלותנו לפשר הדבר לאמר שבמין האנושי לבד ישגיח ולא בשאר הברואים אמרנו הדבר בעצמו בדרך שונים ומי שיתן תפלה לאלהים בעבור זה פאלו יאמר שיש ליאות בכחו להשגיח ושללא תוכל ידיעתו להתפשט אלא על האדם או שאינו רוצה.

בלתי אמרנו הטעם על הסרת רצונו זאת כי לא ימנע משגי דרכים או שאינו רוצה להתכיר רוחו ונבול יבול אם ישא כל משא הברואים עליו וזה חסרון ועמל בכחו העצום ואסור לחשובו.

או שנאמין שאין ממנו לברואים צורך ויוכלו להתקיים מבלי השגחת ה' ותברך עליהם וגם זה שקר גמור שיהיה אם פן היתוש יותר שלם מהשמש כאשר זה לא יתנועע מעצמו והיתוש רויץ ולא יפשל בתנועה אין עליו קצין שוטר ומושל ולא יצטרך למניע.

ובמה שחשבו להנצל בעזבם הדברי אל המקרה גם זה הבל ורעיון רוח. (ה) כי איככה תמידו הדברים לעולם בסגנון אחד ובסדר נכון והמקרה לא יתמיד וזה ידוע ומנוסה.

מלבד כי לא ידענו טבעו ולא הפרנוהו אלא בשם (ו) יפנו בו בני אדם הדברים לא ידענו סבתם. כי לא ראיתם כל תמונה בו אלא דממה וקול אשמע ולא ידענו מי נתן לו בינה וממשלה על הדברים פאלו בחר ה' למשנה לו דבר נברא וזה שמו אשר יקראו בשם קרי.

ויהיה מניע סכל עיקש ופתלתול לא ידע מה יעשה ויפעול מבלי השפלה פעם להרע ופעם להיטיב היתכן הדבר הזה הייטב בעיני ה' ובאמת ראה ראינו היות אמונת החוקרים שישגיח ה' על האדם לבדו לבעבור השקר והעונש הכתוב בתורה בפ'.

ואם לא היה זה באדם כבר היה נחשב שגם אליו לא יפנה ה' ולא יביט. ולפי שהאמינו שאין לברואים מלבד האדם שר ועונש על מעשיהם על פן אמרו שאין ראיה השגחתו עליהם.

ולא תמנע השאלה מדוע ירחיקו מהחיות השקר והעונש כדי לשלול מהם ההשגחה ולא יאמינו גם פן להם שר ועונש שלא תפול גם ההשגחה מקרבם? וכשר בעיני הדבר שהי"ת המשפילי לראות בשמים ובארץ ישגיח בגבורתו על כל הנבראים מקרני ראמים ועד ביצי כינים.

(ז) ויענישם אם יחטאו לו בחטאם המוגבל להם. ואם ייטיבו הנה שרם אתם.

ואם ארצה לקיים הדברים האלה בראיות חז"ל הנה להג הרבה ויגיעת בשר כי רבו מארבה. לבד אתעכב בשנים או שלשה ספורי התורה פלם נכוחים למבין יודיעו אלינו בבירור אין להשיב.

וראשונה דברי הפרשה הזאת שנאמר ויזפור אלהים את נח ואת כל החיה וגו' יורה בגלוי כי ה' יתברך ראה וזכר גם החיות ובהשגחתו עליהם לטובה צנה וישוכו המים, ועל הרעה והעונש פתיב אף את דמכם לנפשותיכם אדרוש מיד כל חיה אדרשנו.

אלו דברים ככתבם וכלשונם שה' יתברך יעניש החיה על הרציחה. וכתוב (תהלים ל"ו)
אדם ובהמה תושיע ה' ואמרו עליו אדם בזכות בהמה.

וגם בדור המבול נאמר כי השחית כל בשר שגם בהמה ועוף נזקקו לשיאינם מינם וע"כ
קץ כל בשר בא לפני ולא קץ האדם לבדו. ואין להשיב תשובת מהרי"א אשפנזי שזכר
הי"ת הבהמה בעבור נח וראה עצמו ואת גייע פפיו בהם וזה אמרו אשר אתו בתבה
כלומר בשביל שהם אתו.

כי אם כן היה די שיאמר וינפוך אלהים את נח ואת עצמו. אבל האריה לאמר ואת כל
החיה ואת כל הבהמה שאותם זכר אלהים.

ואם כתב אשר אתו כן דרש המקרא ככתוב וישלח את היונה מאתו ולא היה ראוי שיאמר
אלא וישלח את היונה כמו שאמר אחר כך וכן בעורב. ובמראה הקשת בשבועתו שלא
יביא המבול פתיב וזכרתי את בריתי אשר ביני וביניכם ובין כל נפש החיה בכל בשר.

גם בנינוה (יונה ד') כתוב ובהמה רבה כי גם המה ראו לרחם עליהם אם אינם ראויים
לעונש. ואמנם אם אמרו חז"ל לפעמים אם אדם חטא בהמה מה חטאה? לפי שבאותה
הפעולה אין פשע לבהמה שתענש מיתה כי עשיתה באונס בהיותה תחת יד האדם.

או שבפעולה ההיא אין חטא מוגבל לה מן השמים. שאין איכות הרע הנחשב באדם חטא
בבהמה כאשר נאמר.

והנה בהשגחה תמידית פתיב (תהלים ק"ד) כלם אליה ישברון לתת אכלם בעתו
הפפירים שואגים לטרף וגו' וכל הנאמר בתורה לרוב. ופירוש הרב המורה בזה שהיא
השגחת המין להכין לכללם מזונות לא יועיל לדעתי לתרץ מה שכתוב (שם) תסתיר
פניך ובהלון תוסף רוחם יגנעון ואל עפרם ישובון תשלח רוחך ובראון הפנונה בהם
מפונרשת סתירה לדבריו שהי"ת בהסתיר השגחתו מהם ובהלון וכשירצה להמיתם יוסף
ה' רוחם וכשיולדו ישלח רוחו לבראם ואלו כלם מפעלי ההשגחה כבבני אדם.

ומה ישיב על מאמרי השקר והעונש אשר הבאנו למעלה. מלבד כי אם כדבריו נמצאת
לנו מבוכה ובלבול גדול ממה שיחשוב בדעתנו שהי"ת ישגיח על כללם ולא על פרטם.

כי נצטרף לומר שלא ישגיח בפרטיהם מבלתי יכולת או מפח שהוא גנאי לרוממותו
כאשר אמרנו ושניהם כאחד פלימה ורוק אל גדולתו יתברך. כי אם גנאי לפנות אל פרטי
הבהמות יהיה גם לעג וקלס שיפנה אל כללותיהם וגם שיפנה אל מחשבות האדם כי
המה הבל עפר מן האדמה ומה אנוש כי ינפנו לערכו יתברך? ואם גבוה מעל גבוה
שומר ומביט בשפלותנו יושב בשמים רואה את בני אדם מה לעשות יקר יותר אם בבעלי
חיים ישגיח האם ערכם רחוק מערכנו כאשר אנחנו מן השמים? וכמה מהחיות משונפת
יתר שאת מאישי האדם.

ואם מפח הפתוב בתורה כבר נוכל גם שמה לפרשם במין האנושי ולא באישי. אם לא
בצדיק וישר שנתקרב בצדקו אל האלהים וראוי להפרישו ולהשגיח עליו.

ואם יאמר האומר שפאדום ראוייה ההשגחה כדי לתת לו שכר או עונש על מעשיו זה אינו טעם להשגחה אלא לדבר הרשות הגתונה. (ח) בפפבר יכול ה' יתברך לדון כל איש כמעשיו מבלי שישגיח עליו על בניו או ממנו.

והיה נוח לומר שגם בני אדם עוב ה' אל הקרי ואינו משגיח בהם בדבר הפרנסה החיים והמות אמנם אחר מותם ישפוט אותם על מעשיהם אם טוב ואם רע. פי כפר גם על נפש כל חי לא יאמרו בעלי הדעת ההיא שהי"ת לא יראה מעשיהם אף אם לא היה משגיח בהם מפל שפן באדם.

ובזה יתיישב צדיק ורע לו רשע וטוב לו וכל המאורעות אשר גלאו כל השכלים לשמנע ולהבין פראוי ולפי שאין דבר ההשגחה דבר הרשות אלא שגוי עניינים אין האחד נתלה בחבירו לכו ראוי לקבל שאם משגיח בחסדו על כל אישי האדם ישגיח גם על כל בראיו.

ואם אין למה ברא כמה בהמות חיות עופות ורמשים לאין חקר ומינים ממינים שונים והוא אינו צריך להם ואינו משגיח בענייניהם. האם לצורך האדם? זהו הכל ורעיון רוח שפמה חיות פרעושים ורוב הברואים להפך שונאים האדם והמה לרעתו וכמה אין לאדם בהם צורך כלל.

ואם לא היה שקר לא היה ראוי מ"מ שייבראו לצרכו. פאשר לאיש השלם די והותר לחם צר ומים לחץ ולא להטריחו לצוד ציד להביא לתענוגות בני האדם שהוא הפך המכונן לנפשותינו.

עוד אומר לה פי אלו הקב"ה לא ישגיח אלא על האדם אם פן לא ישגיח על השדות וכרמים לא ירד המטר על גז ודשא בהשגחתו ויהי' שובע ורעב ודבר במקנה צאן היחיד או יפרו וירבו כלם במקרה.

ומלבד שאין לאמרו יארע אם פן טוב או רע לאדם בהודמן פאשר בלי השגחה יתרבו עשירות צאניו ותרבה תבואת שדהו או בהפך. אבל החרש ואאלפך במזפת יריע אף יצריח פי עיני ה' פקוחות על דרכי כל גברא.

(ט) פי אמנם ידוע שפחות ה' יתברך כלם אחד ולא ישמנו מעצמותו רצוני שלא נאמר ה' יתברך רואה ד"מ וראייתו זאת היא נפרדת מעצמותו ומשאר פחותיו מהיותו רחום חנון ובעל היכולת ושאר מדותיו הואיל וכל אשר בו יתברך אינו נוסף עליו במקרה (י) ומה שהוא נפרד מעצם באיש הוא מקרה בו יוכל להפרד ממנו בלי הפסד הדבר שהוא מקרה בו.

וכל אשר יאמר מול הי"ת הוא לשכף את האנון לצורך ידיעתנו כמאמר המורה פי לא נדע מה שאינו בגדר ידיעתנו ואינו לנגד עינינו. הלא תראה פי לצייר לנו דמותו יתברך הוצרכו הנביאים ליקח בהשאלה דמות אדם זקן או גביר.

והמלאכים בדמות אנשים. ומה דמות תערכו לו ולהם.

אם לא פי אין בדמיונו צורה אחרת טובה הימנה. ואלו נשאל לבהמה או לחיה דמות וצלם בורא העולם היתה מצייירתו בדמותה וצלמה בלי ספק פי אין לה מדה טובה ממנה בעיניה.

וע"כ ידיעת הי"ת אינה נפרדת מהשגחתו וכאשר ישגיח בדבר בהכרח ידענו. פי זה כל האדם ג"כ אשר תואריו חוצה לו מכ"ש בו יתברר אי אפשר שיידע אם לא ישגיח.

ואם יעלה על הדעת שלא ישגיח בדבר מה בהכרח יהיה ראוי שלא ידענו. אף ידע ה' יתברר כל הברואים אין לערער בזה גם רוח החכמים ההם נוחה בדבר הדעת.

פי אף יכין להם מזונם די ספוק' לא יחסר ולא יותיר אם לא ידע מניינם. (יא) א"כ בהכרח ישגיח על פרטיהם.

ולכך אל ימהר להוציא דבר לפני האלהים להסתפק בידיעתו פי לא מחקמה שאלת על זה. פי אם לא ידע ה' הברואים כלם יצטרך שיהיה נברא פועל ועושה דבר לא ידעהו ה' ותטיל מום בידיעת הי"ת לומר שאין ידיעתו כוללת אלא פרטית.

יש דברים שלא תתפשט אליהם ידיעתו. וטעם שאינו רוצה ליידע כפר מבואר בטולו.

ועוד שהיכול ליידע נקרא יודע בדבר כאשר נאריך בג"ה בפרשת וילך. עוד אמת ויציב (יב) פי לכל חיות ובהמות דעת להבין בין טוב לרע פמונו ורבים מהם ישפילו בדבר פרטי יותר ממנו וע"ז נאמר (איוב ל"ה) מלפנו מבהמות ארץ וגו' והחוש לא יכחיש מפלאי הכלב והשועל ודומיהם וכלם כאחד ינוסו מן הספנה ויבחרו בתועלת הנראה להם.

אלא שפלי חושיהם נעדרי השלמות ויעכבום מונעים ולא ידברו ולא יוכלו לפעול פעולות מפלי הכנת החושים בהם כבבני אדם. גם כמוהם עיר פרא אדם יולד לפעמים קסיל ופתי כלב טוב ממנו בפעולות ובלמודים.

ונה לסגירת נאטימת חושיו פידוע. וראה בפירוש הדבר הנה באתון בלעם בדברה אליו פתוב (במדבר כ"ב) ויפתח ה' את פי האתון.

ולא נאמר ויתן ה' דעת באתון לדבר. פי לא הייתה חסרה מדעת אלא מהכנת החושים עד שהוצרך ה' לפתוח פיה שתוכל להוציא בשפתיה מה שבדעתה.

ועין בעין נראה חכמת הצרעה לבנות ביתה בחכמת בת ששה צלעות פידוע. וכל אחת תפיר את שלה ולא תשיג זאת גבול האחרת.

וכן הנמלה. גם בארץ הודו המזרחית מעשינה קנייה על ראש הקנים לברוח משטיפת המים וכן יעשו העופות.

והעוף קרפינטירו פשיסגרו קינו בברזל ילך למצוא עשב השוברתו. וכמה בהמות ועופות ידעו סגולות האבנים והעשבים מה שאין באדם.

ואין לנו אלא מה שלמדנו מהם בעניינים אלו. ונראים מעשיהם כלם טובים ונכוחים וכן ידעת.

כאשר נראה מפעולותיהם הנולדות מפי הקושיא. וכשהחול יתפוש עכבר ויצחוק עמו ולא ימיתנו עד פי יאמין שיוכל לברוח זאת פעולת בעל דעת המשפיל מה שיעשה.

ומה שכתבו מן הכלב הנושא אל אדוניו הבשר והמאכל ממקום למקום בקנפה שבין שיניו כאשר ארע לו יום אחד שהכלבים עזי נפש סבבוהו מנוחה הדריוכוהו לגזול ממנו

הַבְּשֵׁר וְהוּא בְּהִלְחָמוֹ עִמָּהֶם כָּלֵב אֶחָד מֵרוֹדְפָיו גָּנַב לוֹ מִן הַקֶּנֶפֶה חֲתִיכָה אַחַת כְּשֶׁהָבִין הַכָּלֵב הַדֹּבֵר וְחָשַׁב בְּדַעְתּוֹ שְׂאֵדוֹנָיו יִכְנְּוּ וַיִּסְרְנוּ עַל חֶסְרוֹן הַבְּשֵׁר עַל בְּלִי יָכוֹל לְהַגִּיד לוֹ הָאֵמֶת נִמְלָךְ וְאָכַל הַנּוֹתָר וּבָרַח לִנְפֹשׁוֹ וְלֹא יָשָׁב אֶל אֲדוֹנָיו עוֹד.

וּמָה יִסְפְּרוּ מֵאֵהֶבְתָּם פְּלָאִים וְשִׁבְתָּם וְלִכְתָּם. וְאֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ מִסְּפוּרֵי אֶרֶץ הַחֲדָשָׁה.

כָּלֵב הָעוֹבֵר וְשָׁט בְּנֵהר הָאֶרֶץ הִיא הַמַּגִּדֵּל תְּנִינִים כִּי־אֹר מְצָרִים וַיִּוָּדַע שְׂיֵאֲכֻלוּהוּ כִּי יַעֲרַב לָהֶם בְּשֵׁר הַכָּלֵב יִלֶּךְ בְּרֵאשׁוֹנָה עַל שְׁפָתוֹ בְּמָקוֹם אֶחָד וְנוֹבַח לְהַשְׁמִיעַ קוֹלוֹ שָׁמָּה וְאַחַר כֵּן יַעֲבֹר וַיִּשׁוּט בְּמָקוֹם אַחֵר לְהוֹנוֹת הַתְּנִין.

וְאִין לְהֵאָרִיף בְּזֶה כִּי כָּבֵד מִפְּוֹרְסָמִים הַדֹּבֵרִים. וְכֵן כָּל אֱלֹהִים מְפַעֲלוֹת בַּעֲלֵי דִינָה וּמְבִינִים דָּבָר מֵתוֹךְ דְּבָר.

וּמָה נִשְׁיֵב אֶל מֵאֵמֶר ה' יִתְבָּרַךְ וְהַנְּחָשׁ הִזָּה עָרוֹם מִכֵּל חַיִּת הַשְּׂדֵה וְגו' כִּי מִלְּבַד אֲשֶׁר הַנְּחָשׁ בְּעֵינָיו יִדְּוֶה יוֹתֵר גְּבִיזָה יִסְפֵּל מִכֵּל חַיִּת. וְהַעֲיֵדָה הַתּוֹרָה כִּי בְּחֻקָּהּ יִדְּבַר כְּבָנֵי אָדָם.

שְׁמַעְהָ אֲזַנָּיו וְתִכֵּן שְׁכָל חַיִּוֹת עָרוֹמִים וְאִם בְּמִדְרָגָה שְׁפֵלָה מִמֶּנּוּ וּמִתְבּוֹנָנִים אִף לֹא כִּתְבוּנָתָנוּ. כִּי לֹא נִעְרִיף דְּבָר אֶל דְּבָר וְשֵׁאִינוּ בְּגִדְרוֹ וְלֹא לְחֻקָּהּ יִחָשַׁב לְאוֹמֵר שְׂרָאוּבֹן חֻקָּם מִכֵּל הָעֲצִים וְהָאֲבָנִים.

גַּם יֵשׁ מוֹפֵת עַל הַדֹּבֵר הַזֶּה לְלַמֵּד כִּי כָּל מַעֲשֵׂיהֶם נִגְרָרִים אַחֵר הַדְּבֹר וְשָׁקוּל הַדַּעַת וַיֵּשׁ לָהֶם זְכִירָה וְדַמְיוֹן. וְכָל אֵלֹהִים פְּעוּלוֹת הַשְּׂכָל כִּי־דוּע.

כִּי אִמָּנִם מָה שְׁיִפְעֻלוּ לֹא יִמָּנְעוּ מִשְׁנֵי דְרָכִים אוֹ שְׁיִפְעֻלוּ מִרְצוֹנָם וְאִין מְכַרִּים אוֹ יִהִי מְנִיעַ חוּצָה לָהֶם שְׁיִנִיעַ פְּעוּלוֹתֵיהֶם. אִם בְּרִצוֹן הַזֶּה הֵם בַּעֲלֵי בַחֲרָה וְרִצוֹן לַעֲשׂוֹת אוֹ לֹא לַעֲשׂוֹת וּמִכָּל שְׁכֵן שְׁיֵשׁ לָהֶם דְּבֹר פְּנִימִי.

וְאִם מִפֶּחַ הַמְּנִיעַ לֹא יִדְּעוּ מִי יִנִּיעֵם לַעֲשׂוֹת אֵת כָּל הַמַּעֲשִׂים הָאֵלֶּה. אִם הֵטְבַע לֹא נִכְיֵר טְבַע אֵלֶּה בְּשֵׁם הַסִּפָּה הַרְאִשׁוֹנָה (יג) כִּי גַם הַשֵּׁם הַזֶּה הַמְּנִיעַ אֶל הֵטְבַע הוּא מְנוֹס לְסִכְלוֹתָנוּ הַמְּנִיעַ הַרְאִשׁוֹן אֲשֶׁר קָרְאוּהוּ בְּשֵׁם טְבַע כִּי לֹא בֵּן אָדָם הוּא וְלֹא דְבָר שְׁיִצְוִיֵּר אֵלֶּה בְּשָׂכָל.

(יד) וְאֲשֶׁר בְּרַחוּ אֶל שְׁפַע הַגְּרָמִים הַשְּׁמִימִיִּים וּקְרָאוּהוּ טְבַע אִין זֶה כ"א לְמַעַן הַרְבּוֹת רְשׁוּיֹת וְלִשְׁלוֹל מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ הַמַּעֲשִׂים לְתַתָּם בְּיַד הַשְּׁנִיִּים. בְּסוֹדָם אֵל תְּבוּא נִפְשֵׁי.

וְאִם יִתְנוּעְעוּ הַבְּעֵלִי חַיִּים מִפֶּחַ הַצּוּרוֹת הַמְּתַרְגְּשׁוֹת לְחֻשִׁיהֶם הַזֶּה רְאוּי שְׁהַצּוּרוֹת הַהֵנָּה יִנִּיעוּ עֲצָמֵי שְׁפֵלָם וְרוּחָם לְבַעֲבוֹר יִפְעֻלוּ. כִּי כָּבֵד יִדְּעוּ שְׁהָאָדָם כְּאֲשֶׁר יַעֲשֶׂה דְבָר יִנִּיעַ ד"מ רַגְלָיו לְהִלְוֵךְ וַיִּדְּיוּ לְקַבֵּל אוֹ לְהַשְׁלִיךְ לֹא יִתְנוּעְעוּ מֵאֲלֵיהֶם (טו) אֵלֶּה הַשְּׂכָל בְּמָרוֹמִים מוֹשָׁב וְאוֹצֵר הַרוּחוֹת יוֹשֵׁב וְזֵן הַדְּבָר הַרְאוּי לַעֲשׂוֹת.

וּכְשֶׁגָּמַר ד"מ לִיקַח הַדְּבָר בְּיָדוֹ עֲצָמָיו יִנְסְעוּ וַיִּנִּיעוּ הַרוּחוֹת וְהַעֲצָמִים שְׁפָדָם. וַיִּתְהַלְכוּ אֵל הַיָּדִים עַד שְׁיִתְפָּשְׁטוּ יָדָיו וַיִּקְבְּלוּ מָה שְׁגָזַר לְקַבֵּל.

גם בחלום ידבר בו השכל ויפעול כאשר נאמר בפירשת וישב. פי העצמים שבשכל כאשר ינהגו להתחבר בדבר מאליהם יתחברו בצלם שהוא מבלי ראות תמונה לנגד עיניו ויסבבו החלום.

ואם תגזור ככה בבקמות פי גם המה יחלמו חלומות וזה ידוע לא יגרע ערכם מערכת האדם. ואם לא יתנועעו מאליהם בהכרח הסבה הראשונה יגיע רוחם.

ואם יתנועעו מאליהם לא יגרע ערכם ואף נראה שיתעלה מערכת האדם אשר הוא לא יתנועע מעצמו. אלא בדבר הרשות נתן אלהים לבני אדם אמר ניהי ומרצונו צוה שלא להשתתף במעשיהם לשלם להם שכר או עונש.

וגם בזה גמגמו חז"ל. וקצתם אמרו שה' יתברך מוכרח להתחבר בפשעיהם ומטריחים אותו לעשות כמעשיהם.

אמנם זאת מחלוקת וריב ישן נושן בדעות המאמינים. ואמין שה' יתברך מרצונו וקפצו עזב הרשות לברואים ואין חסרון בו אחר שפכה תאנתו ונדבר בזה בפירשת שלח לה.

אבל אמין באמונה שלמה שיש לבקמות כלנה ידיעה ורשות ויהי' להנה שכר ועונש על מעשיהם כבני אדם אלא במדרגה שפלה ממנו במצות הראויות לטבעם ובשכרם וענשם. פי כל ברואי מעלה ומטה כששלת קשורה ואין יתרון לזה על זה אלא במעוט ורבו.

פי כל העולה על חברו פלפי בוראו הוא נכבד בכל התארים מן השפל ממנו בתבונה בדעת ובהשכל וכן כל פיוצא בזה (יו) וכל העולם חי ויודע ומשכיל הסבה הראשונה במדרגות ובתנאים משוננים.

(יז) והנה הבקמות לא לחנם הותר לשחטם אחר המבול לבד ולא ארחיב הדבור בזה ודי למבינים. וגם על פי הנראה לנו מי עמד בסוד קדושים לאמר על מה זה ועל מה זה אולי לטובתם.

ואם לרעתם למה צוה ה' באנשי כנען לא תחיה כל נשמת? ואם לפי שנתחייבו פלגיה למקום על פשעיהם אם כן כאשר ישראל עברו תורות חלפו חוק והורש לא הורישוהו לא נתקיים אם כן משפט ה' והמה רצו את עונם בלי עונש ל ומה תאמר במלקמת הרשות כמה נופלים ביום קרב והותר הדבר ל אלא עולם כמנהגו נוהג ואין להרהר אחר מצותיו.

וכל שאינו עוסק ביישובו של עולם טוב ממנו הנפל והמיתה מן החיים פיידוע לבעלי חכמה הנעלקמת. וזהו סוד אצלם אין לפרסמו.

(יח) ולא תסתער בראותך הבעלי חיים לא ישפילו כל מעשה לכאורה ולא ידעו להבחין אם לא מפח הרגל ארוך. פי כל זה בא מאטימת פליהם.

הלא תראה בגילד הנולדחושיו עכובים יותר מן הבקמה ואע"פ כן נקרא מדבר ובעל בחירה ורצון. ויצר טוב ורע שניתן בו לפחות משעת יציאה כדברי חז"ל בפ' חלק.

ומי שהוא בעל יצר לו רשות לפעול או שלא לפעול. ואם אנהנו חשבנוהו שאין בו פח מפחות השכל המחשבה והרצון תעינו בעינינו (יט) פי אין אנו יודעין לדון ולשפוט אלא למראית העין.

ואם לא נוציא דבר מדבר. פגון שגנאה היגד בוכה שוחק ומבקש להתנועע ולאכול וכיוצא מן הדברים הגאומים אליו לפי ערכו פכחו אז וכמדת שכלו באשר הוא שם (כ) גדע ביחוד שיש לו דבור פנימי באמת.

כי מי שאין לו דבור פנימי לא יבקש דבר ויברח מדבר. אם לא מפח הקושיא.

שיגמור בדעתו זה נאה לי וזה אינו נאה. וע"כ יש לו בחירה ורצון ואם אמת שאף לחיות ולבהמות ניתנה הבחירה והרצון ויש להנה יצר הרע וטוב לדברי חז"ל בפ"ט דברכות שאמרו הכי נמי דלא שליט בה יצר הרע והא קא חזינו דמזקא ונשכא ובעטא.

הנה אין ספק שיש להם שכל ועונש. כי מי שיש לו יצר יהיה לו בחירה ושכל או עונש על מעשיו.

ונה דבר מבואר וכמה מעלות טובות בדברי אלה. והרי זה משופח ומפואר שגדע לענות ולהשיב למה יסורין ומיתה באים ליגדים אם אינם בני עונש יהיה נראה על לא חסם ושופט כל הארץ לא יעשה משפט.

כאשר נאמין (כא) כי לכל נברא יגד או זקן ולכל בהמה ועוף מדרגה לחטוא ולענש ולהצטדק ולקבל שכל כפי מדתם ומדרגתם. ואם לא נראה בהם דבר הוא לחסרון ידיעתנו וראייתנו.

אמנם הקדוש ברוך הוא יודע לדקדק לשלם לכל כמעשיו. והנה יודע שיגד האוכל תרטימר בשור יסקלוהו ואשר אינו רוצה לקרות ילקוהו ואם יהרוג את הנפש אין לו דמים ל אבל אם גדול יאכל בשור לצבות בטן אינו ראוי לעונש ולא ילקוהו אם יברח מן הספר וכיוצא ואם ירצח יהרגוהו? הטעם כי כל נברא ניתנו לו מצות כפי ערכו ושכל עליהם ועונש על מריו לפי מדתו.

ואשר הוא פשע ביגד לפי שנותיו לפי רבות השנים יהיה זכות בנער ובזקן. וכן בכל חי בכל בשור.

ואנחנו לא גדע להבין ולחוק חקה ותורות אלא באשר אנו לפי ערכנו. ונאמר שהיגד והבהמות אינם בני עונשים.

אף אולם האמת שאינם פמונו. אבל לפי מבין מחשבותיהם ויודע לשקול שנוי מדרגותיהם.

ודי למבין בענין זה ודבר שפתיים אף למחסור: וישבו המים מעל הארץ הלוך ושוב: היא התנועה המתמדת במים בימים. שש שעות ורביע בקרוב בהליכתו ושש שעות ורביע בחזרתו.

זאת היא העצה היעוצה מאת האדון הבוראם (כב) והשגחה פרטית לשמרם מהעפוש. כי המים המכונסים אשר לא יחוגו ויבועו לא ימלטו מהסרחון ויבאישו פיודע.

כי אולם כאשר הצענו במקום אחר כל הגשמים במלקמה תדירית וכל אחד יבקש להחריב חברו ולהכריחו להתנועע בדמותו בצלמו ויעשה וגם יוכל כאשר תחזק עליו באיכות או ברבוי.

לדמיון המים יחריבו ארץ ומלוואה לרבוים אלו לא שם הי"ת בתחתייהם החול שאינו מקבל תנועה כמו שאמרנו למעלה, פכה האויר יגיע אף יסריח המים שתחתיו פי ירבה וכו' יפלוש פנפיו עליהם.

והתחכם אדון העולם (כג) לתת למים תנועה תמידית. ובאופן זה לא תעמוד חלקת המים להתעכב תחת חלקת אויר אחת אלא תמיד תשנה מקומה ולא תניח האויר שעליה לפעול פדרכו.

פי בכל רגע יפנס אויר חדש תחת הישן ולא יעצור פח להגיע המים פרונו. בצלם ובדמות הרוצה לקבל קור בנשיבת האויר והרוח על פי יגרש האויר הראשון ויקבל אויר חדש תמיד שעדיין לא נתאזר להגיע ולחמם.

וככה אם נושיט אצבע בלבת אש ונשקה אותה שמה זמן מה יבעירנה האש. ואם יגיע אדם ידו בלהבה אחת הנה ואחת הנה פי תלוך במו אש לא תפנה אף אם תתעכב בתנועה ה היא כל היום.

אמנם סבת תנועתן זאת מסודרת בטבע. נספלו בה רוב הקדמונים וגם האחרונים לא גלו טעמה פראוי.

לבד מעט מי שיאמין תנועת הארץ בסבוב על קטביה ממערב למזרח כתנועת כוכבי לכת פאשר כתב החכם גאליאיו"ש. ולא נצטרך בסבובה זה לסבוב גלגל היומי.

אבל לא יוכלו להציל אלא תנועת המים דרך כלל. ועדיין צריכים אנו לבקש מדוע פכה תנועתו עד שפכל יום תתאחר עלייתם שעה אחת בקירוב.

גם קארטיזיאו"ש בשכלו הנפלא השתדל למצוא טעם לקירוב וריחוק הירח מן הארץ בגלגלה הארוך. ואם פי מסופק הדבר מאד שיהיו כל הגלגלים עגולים מלבד גלגל הירח שיהיה ארוך לא תתישבנה בזה כל התנועות שהבאנו.

ואני אפרשנו לה בדרכיהם ואנספה דעתי בזה פאשר עם לכבי. הנה ידענו (כד) מהלך המים בימים פפי מראית העין רודפים תנועת הירח.

פי אולם לא יתחילו להתרבות ולעלות אם לא בעליית הלכנה על האפק ובבואה ונסתרת תחתיו ויתחילו לירד המים הלוך וחסור בהיותה בחצי השמים ובנקודה שפנגודו מתחת לארץ.

והואיל והירח תתעכב לצאת כל לילה שעה אחת בקירוב יותר מן הלילה שעבר. פכה בכיוון תתעכב עליית המים.

גם נביט העלייה והירידה בהם אף למחסור או לתגבורת בשני רביעי הירח מן המולד והניגוד פיודע (כה) על פן גם פשננים תנועת הארץ היומיית לא נדע להשיב על כל המראות האלה.

(כו) אולם אם נאמין אל הארץ תנועה הירחית פפי מה שחשבתי למשפט בספר המחקר יסורו כל המבוכות. ולפחות נשתדל להציל מראות הדברים לנגד עינינו.

ואם אין האמת ככה לא עלינו על במתי עב. ועל פן פשתצייר השמש בגלגל השלישי ממרכז העולם והיגרו בשני וכדור הארץ בראשון והשפל וכלם יתנועעו ממערב למזרח בתנועתם המיונדת השמש בשס"ה ימים והלכנה בכ"ז על גלגליהם המצויירים בשכל והארץ בכ"ד שעות על מרפנה.

ותוסיף עוד לה תנועה לא על מרפנה אלא בגלגל המצוייר בריגוז הסגור סביב בל"ב ימים בקירוב. יוצלו ויתנישבו שאר התנועות אשר לא נתבארו עד הנה פראוי.

(כז) והנה ציירתי לה תבנית אשר עלה במחשבה לפני בצורה ח'. בה השמש יהיה במושב א' היגרו במושב ב' והארץ במקום ג'.

ונניח שמלבד תנועת הארץ היומיית בהתגלגלה בכל יום בעצמה על אלכסונה עוד תהיה לה תנועה אחרת כאשר נאמר. שבהתנועה היגרו במקום ב' אל מושב ד' למקום ריבועה הראשון הארץ בהפך תתנועע ממושב ג' אל מקום ה' וכשתגיע היגרו אל מקום ו' שהוא בעת מילואה תתנועע הארץ ממקום ה' אל ז' וכשהיגרו במקום ה' הארץ תגיע למושב ט' עד שתשוב הלכנה אל ב' והארץ אל ג'.

ולפי שבזמן חדש אחד השמש בתנועתו הפרטית בשס"ה ימים כבר חלה הלה לו ממושב א' אל ב' והלכנה בהתנועה ב' ד' ו' ח' ב' בכ"ז יום בקירוב לא תמצא שמה עוד החמה ותצטרף ללכת למסעיה עד ל' להתחדש פידוע והארץ בהיות תנועתה ג' ה' ז' ט' היתה פוגשת החמה טרם היגרו על פן ראוי שתהיה תנועתה מאוחרת מתנועת היגרו קרוב לשני ימים כי כן ימלאו המרחקים ותפגוש בכ"ט ימים וחצי בקרוב לסבובה היגרו במושב ל' באופן שסבוב הארץ השלם עד שתשוב אל ג' מקומה הראשון יעלה קרוב לל"ב ימים.

בדברים האלה נתכנו עלילות מצעדי המים. (כח) כי אמנם היגרו אוקינינוס מכונס בשתי חפירות המזרחי והמערבי כאשר אמרנו בפרשה בראשית.

ובהתגלגל הארץ על קטביה גלגול יומיי לא ירדפו המים תנועתה להיותם נוזלים בלתי שומרים תמונתם. אלא בהכותם מפח תנועת הארץ על שפתייה יוכרחו להתנועע תנועה הפכית לתנועת הארץ.

ועוד יפו בשפת היבשה שפנגדה וישובו לאחור. וכן בארבע שפתי הימים.

ולזה תסובב תנועת המים אחת הנה ואחת הנה כל תנועה רביע היום. וכאשר נשים ליבשה גם תנועה הירחית כאשר הצענו.

תנועה זאת (כט) תבלבל ותכריח התנועה המסונדרת בכל ו' שעות להטות ולהתעוות קצת לתנועה השנית על פן בכל יום יתאחרו המים בתנועתם שעה אחת בקירוב לדמיון תנועה הירחית שבארץ המתאחרת שעה אחת בקירוב בכל יום.

ואל תתמה שכן טבע המים המכונסים כאשר תוכל לנסות עין בעין במים שבתוך הספינה אם יניעו אותה בחונק ד"מ לצד מזרח ישובו המים שבתוכה ויתנועעו לרוץ לצד מערב.

ואם באמצע התנועה ההיא יפו בספינה לצד דרום תבלבל התנועה הראשונה ויתמצעו התנועות עד שישובו לתנועה אמצעית, וזה ידוע. לזה לא תאונה תנועה פזאת אלא באוקיינוס ובמים הפתוחים אליו ועל פן רודפים תנועותיו לקטנותם ולא בנהרות

ובימים הסגורים הנה נתקנו באלה שתי תנועות המים למה יתנועעו כל ו' שעות בהליכה ונזרה ולמה כל יום תתחיל תנועתם שעה אחת אחר יום הקודם נשאר לנו לתקן שאר התנועות והם עוד שתיים.

אחת שנראה בכל מוליד ונגוד הלבנה תנועות המים מתגברות והולכות וחסרות בתנועתם עד רביעים. באופן שבשני הרביעים המים מתנועעים לאט.

ובמולדה ומלואה מתנועעים בגבורה. והשנית שנראה ג"כ בזה שנוי בתקופות השנה רצוני שבתקופת ניסן ותשרי הימים מתגברים וההפך בתקופות טבת ותמוז.

ולדעת ולבור את כל זה ראוי לשים לב (ל) שיש הפרש רב בין התחדש התנועה להתפעל איכותה בין רב למעט. כי אולם סבת חדוש הדבר הוא דבר בעצם אליו וההוספה או המיעוט בדבר הוא אליו במקרה.

והנה שתי התנועות הראשונות שפירשנו למעלה הם דבר נתחדש בעצם במים. והאחרונות הם הוספה או מיעוט הדבר בהם.

ועל פן באלה אפשר הספה מפת דבר חיצוני ולא מן הארץ עצמה ומתנועותיה. (לא) כי אי אפשר שנייחס לארץ כל התנועות וגם תנועת הסמה באשר לא בכל הזמנים נוכל למצוא עליה ועל תנועות המים אופן הילוף הסמה לבד בתקופות.

והנה ראוי שבכל ימי השנה כפי השתנות מהלך השמש יראה בהם שנוי והפרש מה וזאת לא מצאנו. (רב) גם אי אפשר שכל אלו התנועות תהיה סבתם הירח.

כי השתנות התנועה בתקופות אינו מיכולת הלבנה. לכן ישר בעיני לתת הבדל בין התנועות בעצם ובין הפאות במקרה ומדבר חיצוני.

ואלו האחרונות הם תגבורת ונחלישת המים בימים נזכרים. וראוי להודות שיתפעלו מאד הדברים השפלים מתקרנות או מהרחקת הכוכב.

(לג) ויותר אם יהיה הכוכב הקרוב לנו כלבנה אשר בהיותה בכמותה כמעט ככמות כדור הארץ בהכרח תביא התפעלות מה אל האויר והמים שתחטיה בהתקרבה מאד אליהם ממה שתביא אם היא גבוהה הרבה.

ותדע זה מטבע הדבר בעצמו. כי אמנם כאשר יתקרבו שני גופים גדולים זה לזה בהכרח הגוף שביניהם ראוי שיתעצם או שיברח ויפנה להם מקום ומכל שכן כאשר הגוף האמצעי לח ובלתי שומר תמונתו ומפני זה קל להתנועע ולשנות מקומו.

(לד) אם פן כאשר הארץ והירח בכדוריהם יתקרבו זה לזה יותר מדאי וזה יארע במולד ובניגוד כאשר הבאנו. בהכרח האויר והמים שתחטיהם ראוי שירצון בבהלה לפנות להם מקום ולמלאות מקום הפנוי אשר עזבוהו הירח והארץ אחד הנה ואחד הנה.

וזה ההתנועעות יותר מדאי יביא המים לרוץ יותר ממנהגם. וכאשר הירח והארץ הולכים ומתרחקים זה מזה תתמעט תנועת המים עד הרבוע ששמה המרחק הגדול שביניהם.

ומשם והלאה חוזרים ומתקרבי זה לזה והמים מתגברים בתנועתם ויחזרו חלילה בזה האופן ד' פעמים בחודש. (לה) אולם שנוי תגבורת ומחסור המי' בתקופות השנה אינו

מסנכב מתנועת המאורות ולא מן הארץ אלא משנוי השבת הרוחות שעל הרוב בתקופות משתנים.

וראינו בעינינו אף בשאר ימות השנה רוח דרומי באיקלים שלנו יגביר המים למעלה למעלה ותהפך הצפוני. כי הראשון ימנע ירידת המים מן הימים שאצלנו הנושב במקום הפתחו והשני יגרשם ויוליכם בתפנה.

ונה מבואר לכל הפקי מעט בתכמת דרך אגיה בלב ים. והביאני להאמין זה בראותינו כי לא כל השנים שוות לאמר שבזמן אחד תמיד יתמעטוהמים או יתגברו ולא יעברו בסדר נכון וישר.

כאשר ישמרו הסדר ברבועי הים. אלא לפעמים יתגברו בחדש אחד ובשנה אחרת בחדש אחר.

ונה טעם מבואר. כי יסוכב בהם השנוי כאשר תבוא השבת הרוחות בהם ולא ישמרו הרוחות הסדר הראוי אלא כפי מזג השנה אם לחום ואם ליוכש וכיוצא.

הנה בדברי אלה תוכל לצייר בשכלך טעם תנועות המים ולמה ישנו את תפקידם אם בסדר ואם שלא בסדר (לו) גם תבין מדוע בשני רביעי הלכנה תתראה גבוהה למראית העין מן הארץ יותר מעת מולדה ומילואה.

כי במולד ובניגוד הלכנה בתכלית הקורבה שאפשר אל הארץ וברביעיה בתכלית המרחק כאשר תעיין בצורה. מבלי שתסתכל למצוא אל הים גלגל ארוך בעל שני מרפזים ולא כן בשאר הכוכבים כאשר הנכרחו להציל מראותיה.

וברוח היודע: וישלח את העורב ויצא יצוא נשוב עד יבשת המים מעל הארץ: וישלח את היונה וגו' הטעם ששלח בראשונה העורב ואחריו היונה. וכתב ביונה לראות הקלו המים ולא נתן טעם בעורב.

לפי שהעורב עוף עצל פדכתיב (תהלים קמ"ז) לבני עורב אשר יקראו שלא יפרנס לעצלותו בניו. אמנם יגביה עוף יותר מהיונה.

וכאשר נראו ראשי ההרים חשב נח להקל מעליו טורח העופות והתחיל לשלוח העורב מן התובה כי הוא בהתעופותו יוכל להגיע עד ראשי ההרים ולא ישוב אליו עוד. ודמה לשלוח אחריו שאר העופות להנצל מטרדם וממשאם.

לכן לא כתב בו לראות הקלו המים כי שלחו לחלוטין על מנת שלא ישוב. אבל לעצלותו יצא יצוא נשוב ולא נתנו לבו לעוף למרחוק עד שיראה הארץ יבשה.

על כן הנכרח נח להחליף שלוחיו. ושלח היונה עיף חרוץ לראות הקלו המים שבנדאי אם תוכל לנוח כף רגלה הצג על הארץ לא תשוב אליו עוד ויוכל לשלוח שאר העופות אחריה.

והיא שבה אליו שלא ברצונה עד שהוצרכו לשלוח ידו לקחתה. ופעם שנית לא שבה עד הערב ובשלישית לא חזרה עוד.

וילהודיענו זה האריך הכתוב בסיפורים אלו: לא אנסוף לקלל עוד את האדמה בעבור האדם כי יצר לב האדם רע מנעריו וגו': יקשה מאד מדוע לא יקלל האדמה מפני שיצר לב האדם רע ואין זה בנותן טעם אדרבה טעם לסתור ל ועוד למה יקלל האדמה בעבור האדם טוביה חטא וכו'? ומה שהוסיף שבועה אחרת לאין צורך באמרו ולא אנסוף עוד להפנות את כל חי ל ואמרו מנעריו מבואר הביטול בו כי אם הוא רע ראוי הוא לעונשים והיה נער או זקן אולם יתכן כפי מה שכתבו חז"ל שיצר הרע ניתן באדם משעת הולדתו שנאמר מנעריו משעה שננער לצאת.

וכתבו עוד שהאדמה פשעה על דבר ה' ביום צוותו לה שתוציא עץ פרי עץ שפריו ועצו טובים למאכל והיא עשתה שלא פהוגו. וידוע כי אם הארץ היתה מוציאה פירותיה בנקל בלי עמל וטורח לא היה יצרו של אדם תוקפו ללכת אחר מזונותיו לגנוב וללסטם את הבריות.

(רץ) הואיל וכל עמל האדם לפיהו וקשים מזונותיו של אדם להביא טרף לביתו. על כן איש אחרי בצעו יטו איש את רעהו חיים יבלעו להשיג תאנות נפשו ודי מחייתו בזיעת אפו לצוד ציד להביא.

ואלו היתה הארץ מוציאה מזונות לרנחה לא היה אדם גוזל חבירו מה שזוכה בו מן ההפקר. באופן שהיא סבה לכל הרעות שבעולם בין איש ובין אחריו ובין גרו.

גם במבול לא נחתם גזר דינם אלא על הגזל כמו שכתוב (לעיל ו') ותשחת הארץ לפני האלהים ותמלא הארץ חמס. כי פלא אמרו לפני האלהים לאין צורך.

ועוד שהפסיק בנתיים ולא אמר כאחד ותשחת הארץ ותמלא חמס לפני האלהים. ולפי מה שאמרנו יתיישב כי הואיל והארץ מקדמתדנא נשחתה לפני האלהים רצוני בהיות ה' יחידי בעולמו ביום ההוא השחיתה התעיבה עלילה בעשותה פרי למלחה ולא עץ פרי כאשר צנה ה'.

זה היה נסבה שבני אדם הוכרחו לרדוף אחר מזונותיהם ותמלא חמס. והנה הקב"ה בקללו האדמה שתצמיח קוצ ונדודר הוסיף הרנה על הצמאה ופתח עוד פתח לחוטא ולפושעים יפגיע לגזול ולחמס לבלע ולהשחית למצוא פת לאכול.

ואם היה נכנס יצר הרע באדם משעת יצירה כדאיתא למאן דאמר בפ' חלק לא יחשב כל קר העון לארץ באשר חומר האדם פן הוא ובקרה נוצר לרדוף אחר יצרו ותאותו. אמנם כאשר ניתן משעת יציאה אם פן אין יצרו תוקפו כ"כ מסבת חמרו אלא פשבא לאויר העולם ושואג לטרף.

והארץ שהיא תשא את עונה שלא זימנה פירותיה בנקל. ז"ש ה' יתברך לא אנסוף לקלל עוד האדמה כלומר הטעם שלא אוסיף לקלל הוא לסבת האדם והיה האדם טעם שלא יקללנה לפי שאם יוסיף על אלה מכה רבה לא תוציא גלוסקאות וכלי מלת והאדם יצטרך להיות להוט אחר המזון והגזל.

והביא ראיותיו כי יצר לב האדם רע מנעוריו משעה שנער לצאת מן הבטן אל פני חוץ והאדם תהיה סבה לחטאו ולכן אין מן הדין לקללה עוד. הנה פשיסורו אלה המונעים ומשוב הארץ כבראשונה עץ פרי יצא מזה שלא אוסרף להכות את כל חי כפאשר עשיתי.

על פי קללתי את הארץ והוצרכו לגזול זה מזה וידיהם דמים מלאו: ואף את דמכם לנפשותיכם אדרוש: לפי שאכילת בשר (לח) תוליד אכזריות בנפש וקש הכתוב כפאשר הוטר להם בשר לאכול יצאו מגדר הרחמנות דמים בדמים יגעו ויקל להם הרציחה.

לכן הזהיר עליה תיכף אחרי התרת הבשר: שופך דם האדם פאדם דמו ישפך פי בצלם אלהים וגו': ואתם פרו ורבו וגו': כפאשר יאמר משל הקדמוני כל ההורג בספין ספין יהרגנו.

לכן שופך דם האדם דינו שע"י אדם אחר דמו ישפך. ואם תשאול למה הקפיד ה' פכה על הריגת אדם אחד בעולם מלא הלא כמה וכמה אנשים מתים ונולדים כל היום ומה יתן ומה יוסיף יחיד אחד פחות או יותר ל תירץ לנו הכתוב (לט) שכל איש ואיש תמונה וצורה לעצמה וכל אחד משונה בצלם ובדמות אל איש אחר כפאשר כתבנו בפירוש בראשית בפסוק ויברא אלהים את האדם בצלמו.

ואם פן כל ההורג איש אחד מאביד התמונה ההיא אשר אין באיש אחר פדמותה וגדול עונו מנשוא פאלו איבד עולם מלא. הלכך דמו ישפך.

פי בצלם אלהים עשה את האדם רצונו כי אלהים עשה את האדם בצלם ובדמות משונה מזולתו מה שלא תראה בבקמת ובחית הארץ. כי אולם אם ישתנו בגונוני העור אין להם שנוי והבדל בפירצוף כפאשר בכני אדם.

ואם לא תפרש פכה אין בכתוב הזה מפורש מי עשה את האדם. ואם אמת ויציב שאיש אחד מישראל חשוב למלא את העולם.

על פן אתם פרו ורבו שרצו בארץ ורבו בה ואל תעצלו מלקנות מתנות טובות פאלו. באופן שכל הכתובים שואלים פעגין ומקושרים כקשר אמיץ יחד.

ומה הטיבו אשר דברו חז"ל כל המקנים נפש אחת מישראל פאלו קיים עולם מלא וכו' ולא כתבו פאלו קיים כל העולם. הואיל ואין הדבר פן אלא שקיים אחת מן התמונות הנבראות למלא את העולם ומבלעדו העולם איננו מלא אלא יחסר צלם אחד וכל המקיימו מקיים העולם מלא כמות שהוא: ואני הנני מקים את בריתי אתכם וגו' והקמתי את בריתי אתכם וגו': ויאמר אלהים זאת אות הברית אשר אני נותן וגו': את קשתי וגו': וזכרתי וגו': והיתה וגו': ויאמר אלהים אל נח זאת אות הברית אשר תקמתי וגו': זר לנו הכפל עד מאד.

אמר וחזר ואמר הספור הלזה פעמים שלש עם נח ללא צורך ל גם אמרו הקמותי לשון עבר ובראשית הנני מקים אשר אני נותן לשון הנה ועתיד ל ומה שאמר ביני ובין כל בשר ולא אמר ביני וביןכם כבראש הפירוש את בריתי אתכם ולא את כל בשר ל ואומר אני כפי מה שדרשו חכמינו ז"ל בפסוק לדעת כי אני ה' מקדשכם שהנחתם מתנה לחברו צריף להודיעו וכו'.

שְׁאֲמָנָם יִקְשֶׁה עַל זֶה הַמֵּאֲמָר כִּי הֲלֹא כַּמָּה מַעֲלֹת וּמִתְנֹת טוֹבוֹת בְּכֹל יוֹם וַיּוֹם הִי"ת מִשְׁפִּיעַ לְעוֹלָמוֹ עַד בְּלִי דֵי וְאֵינוֹ שׁוֹלֵחַ וּמוֹדִיעַ וּמֵה נִשְׁתַּנֶּה שְׁבֵת בְּדָבָר הַזֶּה לֹא אֵלָּא הַרְצוֹן (מ) שְׁלֹא תִקְרָא מִתְנֵה טוֹבָה גְמוּרָה אֵלָּא מֵה שְׁנִיתָן לְיַחֲיד לְבַדּוֹ וְאֵין לְזָרִים אֶתּוֹ.

כִּי יִיטִיב מְאֹד לְאָדָם הַטוֹב הַנִּיטָן לוֹ בְּהַפְרֵשׁ לְזוּלָתוֹ. לֹא כֵן אֵלּוֹ הַטוֹב הַהוּא בְּעֲצָמוֹ הִנֵּה מְוַשְׁפֵּעַ גַּם לְאַחֲרִים.

כַּמֵּאֲמָרְנוּ בְּרִישׁ פְּרָשַׁת כִּי תָבוֹא בַס"ד. וְהַשְׁבֵּת מִתְנֵה טוֹבָה לְיִשְׂרָאֵל לְבָדָם עַל פֶּן נִקְרָאת מִתְנֵה טוֹבָה וְצָרִיף לְהוֹדִיעֵם.

וְהַטוֹב הַבָּא לְכָל הָעוֹלָם בְּכֹל הוּא טוֹב כְּלָלִי וְאֵין חַיִּיב לְשַׁלֵּחַ וּלְהוֹדִיעַ. לְכֵן פְּשׁוֹשְׁבַע ה' שְׁאֵינוֹ מְבִיא עוֹד מִבוֹל לְעוֹלָם בְּאוֹת הַקְּשָׁת וְזוֹ מִתְנֵה בְּאַמַּת שְׁאֵין כְּמוֹהָ.

אִף אוֹלָם הִיא כְּלָלִית לְכָל בְּאֵי עוֹלָם וְלֹא לְנַח לְבַדּוֹ וּלְפִיכָף אֵין צָרִיף לְהוֹדִיעַ. הַלְכָף כַּשְׁאֲמָר אֶת קִשְׁתִּי נְתַמִּי בְּעֵנָן לְשַׁעֲבֵר כְּכֹר יִקְשֶׁה לְנַח שְׁלֹא שְׁלַח לְהוֹדִיעַ טָרָם תַּתּוֹ הַקְּשָׁת בְּעֵנָן כַּאֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְיוֹם הַשְׁבֵּת.

הוֹסִיף עַל כֶּכָּה הַכְּתוּב כַּמִּתְרַץ וַיֵּאמֶר אֱלֹהִים אֵל נַח זֹאת אוֹת הַכְּרִית אֲשֶׁר הִקְמוֹתִי בֵּינִי וּבֵין כָּל בָּשָׂר אֲשֶׁר עַל הָאָרֶץ יִרְצֶה לְכָל הָעוֹלָם וְאֵין רְאוּי לְהוֹדִיעַ מֵה שֶׁהוּא טוֹב כְּלָלִי: אֶת קִשְׁתִּי נְתַמִּי בְּעֵנָן וְהִיטָה לְאוֹת כְּרִית וְגו': וְהִנֵּה בְּעֵנָנִי וְגו' וְנִרְאָתָה הַקְּשָׁת בְּעֵנָן: כְּכֹר הַפְּלִאוֹ עֲצָה רַבִּים בְּעֵנָן הַקְּשָׁת וַיַּחֲזוּ לָנוּ הַיּוֹתָה מִמְּפִלְאוֹת תָּמִים דְּעִים בְּטַבַּע.

(מא) וְשִׁבְהַכּוֹת נִיצוּץ הַשְּׁמֶשׁ סְמוּף לְאוֹפֵק שְׁאֵנוּ בּוֹ וַיַּעֲבֹר בְּקוֹ יִשְׂרָאֵל אִישׁוֹן עֵינָיו אֵל הָעֵנָן הַמְּחַוֵּר מִטְּפוֹת מְטָר הַדְּקוֹת יָשׁוּב אַחֲרָיו לְעֵינָיו בְּחֲצֵי זְנוּוֹת יִשְׂרָאֵל. וְלִמְדוֹנוּ הַיּוֹת הַהִכְרַח כְּכָה.

וְשִׁתְּרָאָה בְּעֵבֹר זֶה הַקְּשָׁת עֲגוּלָה כִּי אֵל הָעֵיגוּל סְבִיב יִשְׁתַּטְּחוּ נִיצוּצֵי הַשְּׁמֶשׁ לְחִזוֹר בְּחֲצֵי זְנוּוֹת יִשְׂרָאֵל. וְאוֹלָם לֹא נִבְיֵט אֵלָּא חֲצֵי עֲגוּל כִּי הַחֲצֵי הָאֲחֵר מִתַּחַת לְאָרֶץ וְלֹא מִגִּיעַ שְׁמָה רְאוּיָתָנוּ.

(מב) וְאֵלּוֹ יִתְרוֹמֵם הַשְּׁמֶשׁ עַל הָאֲנֹפֵק יוֹתֵר עַל מ"ה מַעֲלֹת שֶׁהֵם חֲצֵי זְנוּוֹת יִשְׂרָאֵל אִי אֲפָשָׁר שְׁיִשְׁלַח נִיצוּצָיו בְּקוֹ יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲבֹרוּ אֵל הָעֵנָן שֶׁעַל הָאָרֶץ כִּי אִם אֵל מִתַּחַת לְאוֹפֵקָנוּ. וְזֶה יָדוּעַ בְּמַעַט הַשְּׁפָלָה.

וְהוֹסִיף עוֹד אִישׁ רַב תְּבוּנוֹת קִאֲרֵתִיזִיאו"ש הַחֲכָם לְדַקְדָּק כְּחוֹט הַשְּׁעָרָה. וְהַתְּבוּנָה בְּעוֹמֵק דִּיעָתוֹ הַדְּבָר בְּתִשְׁבּוּרָת עַד כִּי הִרְאָה לָנוּ פָּנִים בְּפָנִים אֲנֹפֵן זְרִיחַת נִיצוּץ הַחֲמָה בְּתוֹךְ כָּל טִיפָה וְטִיפָה וְדָרָף חֲזָרָת נִיצוּצָיו בְּהִמָּה אוֹ עֲבָרָתָם בְּעֵיקוֹם.

וּבְסֹדֵר נִכּוֹן וְנִפְלֵא הוֹדִיעַנוּ שְׁנִיצוּץ אֶחָד יִגִּיעַ לָנוּ בְּחֲזָרָתוֹ בְּזוּוֹת פְּחוֹת מְחֲצֵי יִשְׂרָאֵל וְנִיצוּץ אַחֵר יוֹתֵר מְחֲצֵי יִשְׂרָאֵל. וּמִהִבְטַח זְנוּוֹת אֶחָד יִתְרָאָה גִּוּוֹן אֲדוֹם וּמְזוּוֹת אַחֵר יִרְקָרָק.

וְנִיטָה כָּל זֶה בְּחֻכְמָתוֹ בְּמַעֲיָין בִּיַּדֵי אָדָם כַּאֲשֶׁר יִרְאָה כָּל קוֹרָא בְּסִפְרָיו. וּבְאַמַּת אֵין לְהַשְׁמָאִיל אוֹ לְהִימִין מִכָּל אֲשֶׁר יִדְבָּרוּ.

ועלי לתת שבת והודאה לבורא עולם אשר חלק מתקמתו לאנשים האלה אשר ניקבו בשמות. אמנם צר לי מאד כי נפלאות מחשבותיהם גלויות לבד ליחידי סגולה אשר נגע אליהם בלבם רוח דעת ורבים מעמי הארץ לא יבינו בדברים וישמחו פי ישמחו.

וראוי פלא כזה להתפרסם בהמון למען ידעו דור אחרון. על פן לא יחשב לי לכלימה אם אשתדל אני לתת אל הדבר סבה קלה גסה וחסרית וראויה לאיש פמוני קול דבר הקטן ישפטו הם ואם שגיתי ידינוני לכף זכות כי אמרתי תנחמניא רשי.

בשכר נוכל גם ככה להציל כל מראות הקשת כזה והותר. ואומר כי ידוע ומנוסה שבקצת זריחת אור החמה רציני פשהשמש יצא על הארץ במקום שתכלה האור ויתחיל הצל (מג) נראה שמה האור תפישט לכמה גוונים.

והטעם שלא יוכל לעבור דבר אל הפכו אם לא באמצעים. ולא תתחלף האורה אל החושף אם לא באמצעות דברים יתמצעו בין האור ובין החושף בין הלכו והשחור והם האדום הירוק ודומיהם.

(מד) ואם ככה כאשר יהיה השמש לבוא קרוב אל האפק וישלח ניצוציו על שטח הארץ שהיא ככדור בהכרח ראוי שכל חצי עגול שטח הארץ במושב ההוא יקבל האור בחציו שפנגד השמש ונציו האחר חשוף.

וראוי אם כן שיקו כמין קשת בגובה שטח הארץ אשר אנו עליו שמה יתהפף לכמה גוונים להיותו גבול בין האור ובין החושף בעת ההיא. ואם יארע באותו רגע שינדמנו עננים לנגדו במקום שניצוצי השמש בקו ישר פלים ולעובי הענן לא יוכלו עבור הלאה.

בהכרח לדמיון המראה יחזרו הניצוצות לאחור אל עינינו בגוונים ההם אשר יכלו להתצטרף בענן. ועל פן לא נראה הקשת אלא בחצי עגול.

ולא נביט כדבר הזה אלא פשהשמש למטה סמוך לאפק ולא נראה הגוונים אלא בקשת צר למראית העין: יהיה מה שיהיה לא ירע בעיניך קורא משפיל כי אם כה הדבר בטבע הנה לא ברא ה' חדשה לזפור בריתו כאמור בפרשה ל כי לא בחכמה שאלת על זה כי אמנם אם יעשה ה' גם ופלא הצריך לכו לפי שעה (מה) לא יברא ה' דבר נגד הטבע להתקיים ככה לעולמי עד וכבר דברנו מזה בפרשת בראשית.

והוכחנו שחידוש הי"ת דבר הענן אחר המבול מה שמקדם לא היה. ודי אם כן לנו שהי"ת דבר וצנה דבר שלא היה עד הנה לאות הברית.

ואולם בראו באופן שיהיה טבע הדברים כן כאשר כל הנעשה בימי בראשית ולא לבד זריחת השמש בענן אלא גזר אומר שכל דבר שיושם באלו התנאים נגד האור יתראה בגוונים כאלו.

עד שישם הדבר בטבע הדברים כדין כל הנעשה ביצירה ואנחנו קראנוהו טבע. לכן אמר והיה בענני ענן על הארץ ונראתה הקשת בענן שהאור המכה על שטח הארץ נראנו בענן כי יחזור אלינו כמו שאמרנו: ויהיו בני נח היצאים מן התיבה שם חם ויפת חם הוא אבי כנען: חם עצמו רצה להקרא בשם בנו כנען כמו אבי כל בני עבר עשו אבי אדם ועל פן קרא שמו אדם.

וּלְפִיכֶם נָח אָמַר אֲרוּר כְּנָעַן כִּי זֶה שָׁמוֹ אֲשֶׁר יִקְרָאוּ בְּחַנְיִכְתּוֹ. וְכֵן פִּי' מְהֵרָא יֵאבְרַבְנָאֵל
בְּכָל בְּנֵי עֶבֶר (מו) בְּן אֲרָחוֹת כָּל אָב מִקְשִׁיב עַל דְּבַר שְׁקֵר בְּעַל דְּעוֹת מְגוֹנוֹת יֵאָהֵב הָרַע
שְׂבָבָנוּ מִכָּלֵם.

וּכְבָר פְּשֻׁתָהּ הַצָּרַעַת גַּם בְּאֲנָשֵׁי צָדֵק וַיִּרְאֵי אֱלֹהִים יִצְחָק אֶת עֲשׂוֹ דָוִד אֲבִשְׁלוֹם בְּנוֹ. וְכֵן
בְּדוֹרוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי.

וְהַטַּעַם כִּי הִנָּעַר הַטוֹב וַיִּשָׁר לְפָנָי אֱלֹהִים עַל הָרוּב יִהְיֶה תָמִים וַיִּתְהַלֵּךְ בִּינְיָשָׁר וַיִּמָּאֵס
חֲנוּפָה בְּאָבִיו הַזָּקֵן וְהוּא יִבְקֹשֶׁה לְחֻלְשַׁת חוּשָׁיו. וְעַל כֵּן יֵאָהֵב בְּנוֹ הָרַשָּׁע אֲשֶׁר יִשְׁתַּדֵּל
לְצוּד אָבִיו בְּדַבְרָיו חֲלָקוֹ מִחֲמָאוֹת פִּיּוֹ וּבְקוּלוֹ יִחְנִיפְנוּ לְכַסּוֹת בְּאֵלֶּה רַשְׁעוֹ וְרוּעַ לְבָבוֹ.

וְהָאֲדָם יִרְאֶה לְעֵינָיִם וַיִּחְשְׁבֵנוּ לְאִישׁ יִשְׂרָאֵל וְכָשֵׁר: שְׁלֵשָׁה אֱלֹהֵי בְנֵי נָח וּמֵאֵלֶּה נִפְצָה כָּל
הָאָרֶץ וְגו' יֵשׁ לְהַקְשׁוֹת מִנִּינָא לְמָה לִּי מָה שְׁאֲמוֹר וּמִכּוֹפֵל לְמַעְלָה? אֲמַנָּם יִתְכַן לְפִי
מֵאֲמָרֵם ז"ל בְּאֲגָדוֹת שְׁחָם סָרְסוּ כִּי אָמַר נָבֵל בְּלָבוֹ אֲדָם הָרֵאשׁוֹן הָיוּ לוֹ ב' בְּנִים וְהָרַג
אֶתֶר חֲבֵרוֹ עַל יְרֻשַׁת הָעוֹלָם וְאָבִינוּ מִבְּקָשׁ בֶּן רְבִיעֵי וּלְפִי זֶה יָפָה פְּתוּב שְׁלֵשָׁה אֱלֹהֵי בְנֵי
נָח וְגו' וַיִּחַל נָח וְגו' שְׁאָף כִּי בְנֵי נָח הָיוּ שְׁלֵשָׁה וְלָהֶם לְבָדָם נִתְּנָה הָאָרֶץ וּמֵאֵלֶּה נִפְצָה
מ"מ עֵינֵי רַשְׁעִים תִּכְלִינָה וְהֵם חָם וְסִירְסוֹ לְבַלְתֵּי נִתּוֹן זָרַע לְאָבִיו כְּמוֹ שְׁמִסְפָּר
וְהוֹלֵךְ: וַיִּגֵּד לְשָׁנֵי אֲחִיו בַּחוּץ: הִיָּה מִגִּזְלֵי רַשְׁעוֹ (מז) שְׁהִגִּיד הַדְּבָר בְּרַחוּבוֹת קִרְיָה וְגִלְיָה
רַעְתּוֹ בְּקֹהֵל עָם.

כִּי אֵלֹהֵי הַגִּיד לְאֲחִיו לְבָדָם בְּלַחַשׁ בְּתוֹךְ הָאֵהֵל הַחֲרָשְׁתִּי: וַיֹּאמֶר אֲרוּר כְּנָעַן עֶבֶד עֲבָדִים
יִהְיֶה לְאֲחִיו: הֲלֹא יִשְׁתַּוֵּם הָרוּאָה אִיךָ נִתְקַלַּל כְּנָעַן עַל לֹא חָמַס בְּכַפְּיוֹ בְּעוֹן אָבִיו וְלָמָּה
יוֹמֵת מָה עָשָׂה לְ וְאָף אִם כָּבֵר הִתְרַנּוּ זֶה הַסִּפְק לְמַעְלָה וְאֲמַרְנוּ שְׂכַנְעַן הוּא חֲנִיכְתּוֹ שֶׁל
חָם מ"מ כָּל קוֹרָא לֹא יִתְיַשֵּׁב בְּזֶה לֹא אֲמַר מְדוּעַ לֹא קִרְאוּ בְּשָׁמוֹ הָאֲמַתִּי? גַּם אָמְרוּ יֵהִי
לְאֲחִיו וְלֹא אָמַר יֵהִי לְאֲחִיו כְּדֶרֶךְ הַמְקַלְלֵי? יֵשׁ לְפָרֵשׁ שְׂמִסְתְּמָא הָיוּ אֵז יוֹשְׁבִים בְּאָרֶץ
כְּנָעַן אֲשֶׁר כָּכָה יִהְיֶה שְׂמָה לְדוֹרוֹת וְאִין סִפְק שְׂיַדְעוּ זֶה נָח וּבְנָיו.

לְזֶה נִתְגָּאָה חָם בְּרֵאוֹתוֹ שְׂצֹאֲצֹאֵי מַעְיוֹ יִירָשׁוּ אֶרֶץ מוֹשְׁבוֹתָם. וְלָכֵן בְּגוֹבַהּ אִפּוֹ בַל יִדְרֹןֶשׁ
אֱלֹהִים.

וְזֶה הַחִילוֹ לְעֲשׂוֹת מָה שְׁעָשָׂה לְבָזוֹת עֲרוֹת אָבִיו וַיִּיקַץ נָח מֵיֵינוּ וַיִּדַע אֲשֶׁר עָשָׂה חָם לְרוּם
לְבָבוֹ הַתְּחִיל לְהַגִּיד אֶת אֲשֶׁר יִקְרָה לוֹ בְּאֲחֵרִית הַיָּמִים לְחֲרַפְתּוֹ וּלְבִשְׁתּוֹ וּלְהִרְאוֹת הָעַמִּים
עֲרוֹתוֹ לְהַסִּיר מִמֶּנּוּ גְאוֹנוֹ וְזִדּוֹנוֹ לְבַלְתֵּי רוּם לְבָבוֹ מֵאֲחִיו וְלֹא יִדְבַר גְּבוּהָהּ לְהַשְׁתַּבַּח
בְּשֵׁם כְּנָעַן אֱלֹהֵי יִשְׁפִיל רוּחוֹ כְּשִׂיִּדַע שֶׁהִנָּה יָמִים בָּאִים יֵהִי עֶבֶד עֲבָדִים לְאֲחִיו.

וְזוֹ אֵינָה קַלְלָה שְׁקַלְלָה נָח כְּנָעַן אֱלֹהֵי נְבוּאָה עָלָיו מָה שְׂיִאָרַע לְאוֹמֵת כְּנָעַן שְׂיִהְיֶה אֲרוּר
וְעֶבֶד עֲבָדִים לְאֲחִיו וְאִם כֵּן לֹא יִתְגָּאָה אָבִיו בּוֹ עוֹד: וַיֹּאמֶר בְּרוּךְ ה' אֱלֹהֵי שֵׁם וַיְהִי כְּנָעַן
עֶבֶד לְמוֹ: יִפֹּת אֱלֹהִים לִיפֹת וַיִּשְׁכַּח בְּאֵהֵלֵי שֵׁם וַיְהִי כְּנָעַן עֶבֶד לְמוֹ: כְּנָעַן הַמֵּאֲמָר לְהַגִּיד
כִּי בְּכָל קוֹרוֹת הַזְּמַן תָּמִיד יִהְיֶה כְּנָעַן עֶבֶד לְאֲחִיו בְּיוֹם טוֹבָה וּבְיוֹם רָעָה.

וּלְפִי שְׂבָנֵי יִשְׂרָאֵל יִבְרָכוּ עַל הָרַעָה מָה שְׁלֹא יַעֲשׂוּ שְׂאָר הָאֲנוּמוֹת כִּי אֲמַנָּם הִמָּה יִדְבְּקוּ
בְּיִשְׂרָאֵל בְּטוֹבָתָם וַיִּבְרָחוּ מֵהֶם בְּרַעְתָּם. עַל כֵּן אָמַר כְּנָעַן יִהְיֶה עֶבֶד עֲבָדִים לְאֲחִיו תָּמִיד.

אם ידבקו בכני שם בעת שיברכו אלהי שם פדרכם לברך על הרעה ואז אין איש אתם אלא אלהי שם לבדו ולא אלהי שם ויפת. יהיה פנען עבד למו.

ואם ידבקום הטובה ואז יפת ישפון באהלי שם שיירשו בטובת ישראל ביום טובה גם שמה יהיה פנען עבד למו. באופן שבין ברע ובין בטוב פנען עבד להם לעולם: וירד ה' לראות את העיר וגו': הקא נרדה וגו': הקנשי מבואר פי כפר ירד ה' לראות את העיר א"כ לא הוצרה עוד לירד לנבל שפתם ל (מח) אלא להגיד פי פעולת הי"ת בעולם השפל תגרע מרוממותו ולולי חסדיו וענותנותו פי רם ה' ושפל יראה כפר יהיה נחשב חסרון בחוקו להביט אלינו.

ולפי שחוש הראות פעול ממרחק יותר על שאר החושים הגיד לנו הכתוב פי ה' יתברך אשר נתן הודו על השמים אם יביט אלינו ואם יראנו יצטרף לרדת מגדולתו ולראות העיר והמגדל הוצרה להשפיל גאון עונו.

ושוב לכלל שפתם הוצרכה ירידה אחרת עוד. ודברה תורה כלשון בני אדם: פרשת לך לך לה מארצה ומולדתה וגו' אל הארץ אשר ארצה: פירש רש"י להנאתה.

(א) לפי שלא יתגדל שם האדם השלם אלא חוץ לעיר מולדתו ואיל ודעת בני עירו ומשפחתו גסה בו ויבוזהו בעיניהם. אמנם בעיר אחרת פטר בשם טוב ויגדלוהו וירוממוהו כמאמר החכם.

ולזה פנון הכתוב באמרו אל הארץ אשר ארצה רצונו אל ארץ אחרת אשר בה אראה גדולתה ובעיר מעולם לא יראה. וראייה זאת היא לשון הפרה כדבר האמור (ש"א כ"ד) ואבי ראה גם ראה: מארצה ומולדתה.

ומבית אבי: לפי שחן המקום על יושביו לשלשה טעמים. להיות מורגל בו.

או שנולד בו. או על שבו מקדם ישבו אבותיו וזקניו.

וירע בעיני האדם לגלות ממקום שיש בו שלשתם אל ארץ אחרת לא עבר בה מימיו זהו נסיון הראשון שנתנסה אאע"ה שהוצרה לנסוע מארצו ומולדתו ומבית אביו אל ארץ לא ראה ולא הפירה.

(ב) פי אמנם נקשרה באדם חובת אהבת עיר מולדתו כאלו היא אמו שילדתהו. ואין לו להסתער לעזובה ולהתהפך נגדה אף אם תבקש רעתו כמאמר איוב (י"ז) אם אקנה שאול ביתי בחשף רפדתי יצועי לשחת קראתי אבי אתה אמי ואחתי לרמה.

הרצון בדבריו שאף אם ביתו ועיר משכנו תהיה לו שאול חשף ואבדון מ"מ יקראנה אביו אמו ואחותו ואין לשנוא אותה ולא יזוז מחבבה ובאהבתה ישגה תמיד. זה תכלית הנסיון באברהם שיפעול לאהבת הי"ת גם נגד עיר מולדתו ועזבנה וישנאנה: ואעשה לגוי גדול ואברכה ואגדלה שמה: שאדם יקנה רוממות ומעלה באשר יתנשא לראש על גוי גדול ועצום.

וברוב עם הדת מלה. לכן בישר לו הי"ת שיעשנו לגוי גדול כדי שיתגדל שמו: ויצאו ללכת ארצה פנען ויבואו ארצה פנען: פירש בעל מעשה ה' שאברהם יצא ללכת למקום נכרי שאין שם ביתו ויצדק בו הליכה.

ואולם הגיד הפתוב בו ביאה פאָדעם הבא אל תוך ביתו. וְדָרָהּ הַפֶּשֶׁט אֵין צוֹרֵךְ לְכָל זֶה בְּשִׁפְכָר מֵרַע"ה הַמַּגִּיד סְפוֹר הַלְזָה הַגִּיד כְּדָרְכּוֹ.

פי אָמְנָם הַלִּיכָה תֹאמֵר חוּץ לְמָקוֹם שֶׁהוּא בּוֹ. וּבִיָּאָה תֹאמֵר לְאִישׁ אֲשֶׁר בְּמָקוֹם וְאִישׁ אַחֵר בּוֹא יְבוֹא אֵלָיו.

ע"כ מִשֶׁה שֶׁהִיָּה בְּאַרְץ כְּנָעַן עַל הַיַּרְדֵּן הַגִּיד שֶׁאַבְרָהָם יָצָא לְלֶכֶת אֶרְצָה כְּנָעַן שֶׁהִיא אֶרֶץ אַחֲרֵת לְגַבֵּי דְאַבְרָהָם. אָבֶל הָאֲמֵת שֶׁבָּא לְאַרְץ כְּנָעַן רְצוֹנִי שֶׁבָּא אֶל מָקוֹם שֶׁמִּשֶׁה הִיָּה שָׁם פִּי הוּא הַכּוֹתֵב.

ד"א וַיֵּצְאוּ לְלֶכֶת וַיְבוֹאוּ אֶרְצָה כְּנָעַן פִּי אָמְנָם יֵשׁ לָהּ אָדָם יָצָא מֵעִירוֹ לְלֶכֶת לַעֲרִיר אַחֲרֵת וַיִּתְעַכֵּב בְּדָרָהּ יֹסֵעַ וַיַּחְנֶה דָרָהּ יוֹם פֶּה וְדָרָהּ יוֹם פֶּה וּבִינֵי וּבִינֵי יָגוֹר בְּאֲשֶׁר יִמְצָא. וְכֵן הִיָּה בְּדַעַת אַבְרָהָם כְּאֲשֶׁר עָשָׂה בַּיּוֹם הַזֶּה תָּרַח כְּבוֹאוֹ עַד חָרֹן וַיֵּשֶׁב שָׁם.

אָמְנָם בְּשִׁמְעוֹ צוּיֵי הַי"ת בְּחִפְצוֹ לְמַלְאוֹת רְצוֹנוֹ תִּיְקַף וּמִיַּד הַלֵּךְ שָׁם בְּלִי אִיחּוֹר בְּאַרְץ הַבִּינִים אָבֶל בְּנַחֲיָה וּבְמַהֲרֵי לַעֲשׂוֹת רְצוֹן קוֹנוֹ. וְעַד לֹא יָצָאוּ לְלֶכֶת אֶרְצָה כְּנָעַן כְּאוֹ אֶרְצָה כְּנָעַן: וַיַּעֲבֹר אַבְרָם בְּאַרְץ עַד מְקִים שְׁכָם עַד אֶלּוֹן מוֹרָה וְהַכְּנַעֲנִי אַז בְּאַרְץ: וַיֵּרָא ה' אֶל אַבְרָם וַיֹּאמֶר לְזַרְעֲךָ אֲתָן וּגו': הַנּוֹצְרִכֵנו לְתַת טַעַם אֶל הַכֶּפֶל הַזֶּה.

עַד מָקוֹם שְׁכָם עַד אֶלּוֹן מוֹרָה לֹא אָמְרוּ וְהַכְּנַעֲנִי אַז בְּאַרְץ פִּי אִם הִיָּתָה אֶרֶץ כְּנָעַן כְּכָר יִדְעֵנוּ שֶׁהָעַם הַיּוֹשֵׁב עָלֶיהָ הוּא כְּנַעֲנִי לֹא גַם אֶל מַה שֶׁהִבְטִיחוּ ה' לְזַרְעֲךָ אֲתָן וְלֹא הִיָּתָה הַהִבְטָחָה אֶל מוֹל עֲצָמוֹ כְּמוֹ שֶׁאָמַר בְּמָקוֹם אַחֵר פִּי לָהּ וּלְזַרְעֲךָ לִּי וְהַנְּרָאָה פִּי כְּנוֹנֵת הַמְקַרְאוֹת לַהּוֹדִיעַ לְנוֹ שֶׁכְּשֶׁאָמַר אֱלֹהִים לְאַבְרָהָם לָךְ לָהּ וּגו' אֶל הָאֶרֶץ.

חָשַׁב אַבְרָהָם שֶׁיִּלְךָ שָׁמָּה לַהֲשִׁמְקַעוֹלִירֵשׁ אֲנֹתָה תִּיְקַף וּמִיַּד וַיֵּאָחֵז בָּהּ. וּבְרֵאוֹתוֹ עָתָה שְׁעֵדִיִּין הִיא בְּרֵשוֹת הַבְּעָלִים וְהָאֲדוֹנִים קָשִׁים וְלֹא הָרְשׁוּ אוֹתוֹ אֶלָּא לַעֲבֹר מִמָּקוֹם לְמָקוֹם כְּגַר וּכְאוֹרֵחַ נְטָה לְלוֹן.

הוֹרַע בְּעֵינָיו עַד שֶׁהוֹצִירָהּ הַי"ת לַהּוֹדִיעוֹ פִּי לֹא לוֹ יִהְיֶה הַדָּבָר אֶלָּא לְזַרְעוֹ פִּי לֹא שְׁלָם עֲזוֹן הָאֲמֹרִי עַד הַנָּה. ז"ש וַיַּעֲבֹר אַבְרָם בְּאַרְץ עַד מָקוֹם שְׁכָם עַד אֶלּוֹן מוֹרָה.

נוֹסַע וְחוֹנָה לְדַמְיוֹן גַּר. לְפִי שֶׁהַכְּנַעֲנִי עֲדִיִּין אַז בְּאַרְץ מוֹשְׁבוֹ שָׁקַט וְשִׁאָנָן וְאִין מַחְרִיד.

בְּאוֹפֵן שֶׁזֶה הִיָּה רַע בְּעֵינֵי אַבְרָהָם פִּי חָשַׁב שֶׁלוֹ תִּהְיֶה הָאֶרֶץ מִיַּד. ע"כ נִרְאָה לוֹ הַי"ת לֹא מֵר לוֹ פִּי שֶׁגָּגָה הִיא וְלֹא אָמַר לִיְתֵן הָאֶרֶץ לְחֵלוֹטִין אֶלָּא לְזַרְעוֹ: וַיִּקְרָא בְּשֵׁם ה': וְכֵן בְּיִצְחָק כְּתִיב וַיִּקְרָא בְּשֵׁם ה' וּבַפ' וַיֵּרָא חֲזוֹר אַבְרָהָם לְקָרוֹן בְּשֵׁם ה' אֶל עוֹלָם.

אָבֶל בְּיַעֲקֹב לֹא כְּתוּב כֶּכָּה אֶלָּא וַיִּקְרָא לוֹ אֶל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְרָא לְמָקוֹם אֶל בֵּית אֵל וְלֹא אָמַר בְּשֵׁם ה' כְּאֲשֶׁר אָמְרוּ אַבּוֹתָיו? נִכּוֹן לְתַת יָשׁוּב לְדָבָר. וְנִחְשָׁב כְּאֲשֶׁר מְרַגְּלָא בְּפוֹמִיָּה דְּכָל יִרְא אֱלֹהִים בְּהַתְחַלְתּוֹ פְּעוּלָה מָה אוֹ יְשִׁיבָה שֶׁל קִיּוּם יִקְרָא בְּפִיו וּבְשִׁפְתָיו בְּשֵׁם ה' וְזֶה לוֹ סִימָן נְאוֹת לְרֵאשִׁית דְּבָר שֶׁאִינוֹ עֲרָאִי.

לְדַמְיוֹן הַהוֹלָךְ לְשִׁפּוֹן בְּעִיר אוֹ בְּבֵית חֲדָשׁ וְדַעַתוֹ שֶׁמָּה לַהֲשִׁמְקַע יֹאמֵר בְּשֵׁם ה'. וְהִנֵּה יִדְעֵנוּ פִּי אַבְרָהָם כְּבוֹאוֹ אֶל אֶרֶץ כְּנָעַן חָשַׁב שֶׁיִּלְךָ מִיַּד אֶל הַמְּנוּחָה וְאֶל הַנְּחִלָּה לְרֵשֶׁת מְשֻׁכְּנוֹת לֹא לוֹ כְּאֲשֶׁר אָמְרָנוּ בְּסִמּוּךְ.

והוצרה ה' לומר לו לזרעה אתן את הארץ הזאת ולא לה. והוא בהעתיקו משם נטה אהלו בית אל מים והאמין שלפחות יתיישב שמה וישיבה קיימת לכן קרא בשם ה'.

כמשפט המתחיל במשפן עיר רצונו ליטע שמה אהלו אפדנו. והי"ת הביא עליו רוגזו של רעב וסבל כמה טלטולים עד באר שבע ועל שבועת אבימלך ביקש שמה לישוב בשלנה עד שקרא שם בשם ה' רצונו שבאמת שם על שבועת אבימלך יוכל לקרוא בשם ה' ולא יזוהו ממקומו מאורעות פבראשונה.

גם אז לא עלתה בידו פפתוב ויגר אברהם בארץ פלשתים ימים רבים שלא נשתקע בעיר אחת אלא גר בכל ארץ פלשתים אחת הגה ואחת הגה. ויצחק גם כן חפץ בשלנה זאת ולא למד מאורחות אברהם אבינו כשהרחיב ה' לו ומצא באר מים קרא בשם ה' לראשית הפעולה.

אבל יעקב התבונן בדבר מאברהם ויצחק מאבותיו ונתחזק לו הענין לא האמין מעולם לו ישיבה של נחת והשקט. שהרי אמרו חז"ל ביקש יעקב לישוב בשלנה קפץ עליו רוגזו של יוסף והואיל וביקש לישוב מכלל שעד הגה לא חשב בזה ולא עלה על לבו לפיכך לא קרא בשם ה' כל ימי חייו בלכתו לשכון בארץ לא לו: כי אשה יפת מראה את: והמצרים אמרו כי יפה היא מאד? (ג) שאינו דומה רגיל בדבר לשאינו רגיל בו.

וזהו פנונת אמרו ויראו המצרים את האשה כי יפה היא מאד רצונו שהם ראוה יפת תואר מאד ובעיניהם שלא הורגלו בה נראית יפה יותר ממה שהיתה: ונגע ה' את פרעה נגעים גדולים ואת ביתו על דבר שרי אשת אברהם: לא הגיד הכתוב מי אמר לפרעה שהיא אשת אברהם כי אמנם את מאמר אברהם שרה עושה כאשר היתה באמנה אתו לומר לכל אחי הוא? גם לא נמצא כתוב שריפא ה' את פרעה ככתוב באבימלך ונכתבה המכה ולא הרפואה ושמה נאמרה הרפואה ולא המכה הלא דבר הוא? ולפי אומר לי שלא נוגע פרעה באמת בגופו אלא ברוחו.

כי נפשו עליו תאבל על מה שבקש לענות אשת איש (ד) ועוונותיו ילכדונו את הרשע ויכאיבו רוחו לאמר מה זאת עשיתי וזה פנונת הנגעים שנגע ה' את פרעה עלדבר וסבת שרי להיותה אשת אברהם בעולת בעל ועל כי חשבה אחותו ואע"פ שהיא אמרה אחי הוא כבר ניפרים דברים היוצאים מן הלב או מן השפה ולחוז.

על כן לא כתב רפואתו כי לא היה אלא חולי הנפש ונדאבון לב. מה שאין כן באבימלך. ולמה לא כתב שמה המכה נפרש במקומו: ויקרא פרעה לאברהם ויאמר מה זאת עשית לי למה לא הגדת לי כי אשתך היא. למה אמרת אחותי היא נאקח אתה לי לאשה: יש לדקדק בדברי פרעה.

שלא ערבם במאמר אחד שיאמר למה לא הגדת לי כי אשתך היא ואמרת אחותי היא או יאמר אחד מהם ושניהם אחד כי באמרו אחותי היא מכלל שאינה אשתו ל ומה שאמר נאקח אותה לי לאשה לא יתכן כי לא לקחה בשביל שהיא אחותו אלא בשביל שאינה אשתו ל אמנם יתכן שאברהם לא רצה להוציא דבר שקר מפיו גם בשעת הספנה.

ואמר אֲחֹתִי הִיא הָאֵמֶת שֶׁפֶן הֵיטָה פָּמוּ שְׁאֵמֶר לְאַבְיִמְלֵךְ וְגַם אֲמִנָה אֲחֹתִי הִיא וְגו' וְכִשְׁהָיוּ שׂוֹאֲלִים אוֹתוֹ הֵיךְ מְשִׁיב פְּדָבְרִים הָאֵלֶּה אֲחֹתִי הִיא וְאֶקַּח אֹתָהּ לִי לְאִשָּׁה. מִלְתָּא דְמִשְׁתַּמֵּעַ לְתַרֵּי אֲנִפִי פְּדֵי שְׂאֵמִינוּ שְׂאִינָה אֲשֵׁתוֹ מִבְּלִי שְׂיִדְבֵר דְּבַר שְׁקֵר.

כִּי אֵלּוּ רָצָה לֹמַר לָהֶם בְּפִירוּשׁ הֵיךְ לוֹ לֹמַר בְּקוֹנָצָר מִיִּלִּין אֲשֵׁתִי הִיא וְלֹא הֵיךְ דְּרָךְ לְטַעוֹת בְּדָבְרָיו. אוּלַם בְּאִמְרוֹ אֲחֹתִי הִיא וְתָהִי לִי לְאִשָּׁה.

יְהִי מִשְׁמַעוֹת דְּבָרָיו שְׂאִינָה אֲשֵׁתוֹ מִמֶּשׁ אֵלֶּה אֲחֹתוֹ וְהֵיטָה לוֹ לְאִשָּׁה כְּלוֹמַר לְאֲנִמְנָת בֵּיתוֹ וְלַעֲשׂוֹת מְלֹאכְתּוֹ כִּי אֵיךְ תְּהִיָּה אֲשֵׁתוֹ בְּהִיוֹתָהּ אֲחֹתוֹ? וּבְזֶה אֲבָרְהֶם דּוֹבֵר אֵמֶת בְּלִבָּבוֹ וְנִנְעָשִׁית פְּנוּנָתוֹ שֶׁהַמְצָרִים יִחְשְׁבוּהָ אֲחֹתוֹ.

זוֹ הִיא תְּרַעְוֶנֶת פְּרַעָה לָמָּה לֹא הִגְדַּתָּ לִי וְלֹא אֲמַרְתָּ בְּפִירוּשׁ וְקִיצוֹר הַדְּבָרִים אֲשֵׁתִי הִיא. אֵלֶּה בָּאֵת בְּעַרְמָה בְּעַרְבוּב דְּבָרִים וְאֲמַרְתָּ אֲחֹתִי הִיא וְאֶקַּח אֹתָהּ לִי לְאִשָּׁה.

כְּדֵי שְׂיִהְיֶה לָנוּ מְקוֹם לְטַעוֹת. וְעַתָּה הִנֵּה אֲשֵׁתְךָ בְּפִרְסוּם וְלֹא בְּכִסּוּת עֵינַיִם קַח בְּיָדְךָ וְהִלְכָתָּ: וְיִהִי רִיב בֵּין רַעֲי מְקַנָּה אֲבָרָם וּבֵין רַעֲי מְקַנָּה לוֹט וְהַפְּנֻעֵנִי וְהַפְּרִיזֵנִי אֲזִי יֵשֵׁב בְּאַרְץ: אֵין הַנְּדוֹן דּוֹמָה לְרֵאָיָה שְׂיִהְיֶה רִיב בֵּין לוֹט וְאֲבָרְהֶם לְפִי שֶׁהַפְּנֻעֵנִי אֲזִי בְּאַרְץ? גַּם יִקְשֶׁה עַל אֲמָרוֹ יוֹשֵׁב וְלֹא יוֹשְׁבִים ל וְמָה שֶׁהִבִּיא פֶּאֶן הַפְּרִיזֵנִי וְלִמְעַלָּה בְּרֵאֵשׁ הַפְּרִשָּׁה לֹא זָכַר אֵלֶּה הַפְּנֻעֵנִי לְבַדּוֹ? (ה) אֵלֶּה אֵמֶת וְיִצִּיב הַדְּבָר כִּי יִנְצוּ אֲנָשִׁים וְיִתְקוּטְטוּ יִחְדּוּ יִשִּׁישׁ וְיִשְׁמַח הָאֲמָצְעֵי שְׂבִינִיָּהֶם וְהַשְּׁלִישִׁי יִהְיֶה מִתְלוּוֹנָתָם וּבְהִצּוֹתָם זֶה עִם זֶה.

וְכָבֵר שְׁגוּר בְּפִי כָּל הַמְּשָׁל בֵּין שְׁנֵי אֲנָשִׁים מְרִיבִים הַשְּׁלִישִׁי שְׂמַח. וּבְהַפְּדָה הָאֲהָבָה בֵּין חֲבֵרִים מְקַשְׁבִּים הִיא סִבַּת כָּל הַטּוֹב וְשְׂאוּיָבִיָּהֶם יִירָאוּ מֵהֶם וְיִשְׁבוּ הֵמָּה לְכַטַּח.

זֶהוּ רְצוֹנוֹ שֶׁל מְקַרָּא כִּי רִיב וּמְדוֹן אֲבָרְהֶם וְלוֹט הֵיךְ שְׁלוֹת הַפְּנֻעֵנִי וְהַפְּרִיזֵנִי שְׁהָיוּ יוֹשְׁבִים בְּאַרְץ בְּהַשְּׁקֵט. וְלִמְדָנוּ שֶׁהַפְּנֻעֵנִי לֹא עֲשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיהֶם.

וְגַם בְּהִיוֹתָם שְׂפִי אֲנוּמוֹת פְּנֻעֵנִי וּפְרִיזֵנִי מִכָּל מְקוֹם שְׁלוֹם בִּינִיָּהֶם וְלִגּוּי אֶחָד יִתְחַשֵּׁב וְכָלֵם בְּשֵׁם פְּנֻעֵנִי יִקְרָאוּ וּבְהִיוֹתוֹ חֲבוּר עֲצָבִים הַנַּח לוֹ וְיוֹשְׁבִים לְכַטַּח לְעַם אֶחָד לְכֵן כְּתִב יוֹשֵׁב לְשׁוֹן יִחִיד.

וְלִמְעַלָּה וְהַפְּנֻעֵנִי אֲזִי בְּאַרְץ כִּי הָיוּ כְּאִישׁ אֶחָד חֲבֵרִים בְּשֵׁם פְּנֻעֵנִי וְלִהְיוֹדִיעֵנוּ זֶה הָאֲרִיף הַפְּתוּב: אֵל נָא תְהִי מְרִיבָה בֵּינִי וּבֵינְךָ וּבֵין רַעֲי וּבֵין רַעֲיָךְ כִּי אֲנָשִׁים אֲחִים אֲנַחְנוּ: כִּי שְׂמַעְנוּ דְּבַת רַבִּים לַעַת כְּזֹאת הַשְּׁחִיתוּ הַתְּעִיבוּ כָּל יוֹשְׁבֵי תְּבֵל וּפְשָׁתָהּ הַצָּרַעַת בְּאֶדָם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה לַעֲזוֹב הָאֲחָדוֹת וְדַם הַקְּרוּבִים וְהָאֲחָנָה עַל הָאֲרִץ יִשְׁפְּכֵנוּ כַּמִּים וּבָאָה עָלֵינוּ גְבוּאָת חַז"ל בַּת קָמָה בְּאֵמָה וְכו'.

עַד כִּי עַל הָרֹב אִם הַמְּצָא יִמְצָא לְאִישׁ אֲהוּב נֶאֱמָן מִכָּל מְקוֹם לֹא נִבְיֵט קְרוּבִים אֵלֶּה אוֹיְבִים זֶה אֵת זֶה. וְרוּחַ הַשְּׁנֵאָה מְבַבְּצֵן וְעוֹלָה בִּינִיָּהֶם וְהוּא בֵּין אֲחִים יִפְרִיא יוֹצִיא פְּרַח וְיִצֵּץ צִיץ וְתַבְעַר כְּאִשׁ לְהִבָּה מִים רַבִּים לֹא יוּכְלוּ לְכַבוֹת הַמַּתְחָרוֹת וְהַקְּנָאָה וְהַתְּרוֹת הַשְּׁטָפוּיָה.

(ו) עַל כֵּן רָאוּי לְשְׁמוֹר מְאֹד לְבַל יִתְחִיל שְׁבִיב וְנִיצוּץ הָרִיב בֵּין הַקְּרוּבִים כִּי יַעֲרוֹף כְּרַבִּיבִים עָלֵי דְשָׂא וְכִטְל מְשִׁפִּים הוֹלֵךְ וְכַרְגַּע יִזְוָקוּ מְטָר לְאִידוֹ סוּחָף וְאֲבָנֵי אֶלְגָּבִישׁ עַד לְכֻלָּה וְלִהְשָׁחִית.

מן הטעם הזה נחרד אברהם חרדה גדולה עד מאד ואמר לנטוש לפני התגלע הריב בין האחים. כי אחר הפנסו אין תרופה ואין צרי.

אל נא תהי מריבה וגו' ולא נתחיל עתה במחלוקת בינינו הואיל ואנשים אחים אנחנו ואם נתגרה לא נקנה לשלום כל ימי הארץ: ויהי בימי אמרפל וגו' עד סוף ספור המלחמה והנצחין. רבו בפרשה הספיקות ונזכירם אחד לאחד א' בלשון ויהי בימי וגו' ולא אמר מה שאירע בימיהם? ואם רצונו כפשוטו שהם עשו מלחמה את ברע וגו' לא יתכן סדר הלשון כי היה לו לומר אמרפל וגו' עשו מלחמה וגו' ואין לשון ויהי בימי מיוחד לספור הפעולה שעשו? ב' בשנוי הלשון עשו מלחמה את ברע ואת ברשע הכניס מלת את בין שניהם מה שלא עשה בשנאב ושמאבר? ג' שאמר כל אלה חברו וגו' נראה שיצאו בחברה להלחם יחד ואחר כך חזר לאחוריו ואמר שמים עשרה שנה עבדו הפסיק הענין במאמר אחר? ד' שפתחלה הביא אמרפל ראש וראשון על חבריו ואח"כ ניחם והביא כדרלעומר בראש? ה' באמרו ויצא מלך סדום לשון יחיד נכון היה ויצאו לשון רבים? ו' כל אלה חברו ובדקדוק הלשון היה לו לומר התחברו? ז' למה זה פתב לנו כמה שנים עבדו וכמה מרדו ומה ילמדנו בזה? ח' בהזכירו שהפך הרפאים ואת החורי וגו' עד איל פארן וישובו ויבואו וגו' וכל זה ספור נראה אין צורך בו לנגידון שלנו? ט' מה לי אם המלחמה היתה בעמק השדים או במקום אחר? י' שבעריכת המלחמה לא זכר שמות מלך סדום וחבריו כאשר עשה בראש אמנם כדרלעומר וחבריו חזר גם כן וניקבו שנית בשמות? י"א שחברם בני"ו החבור בפסוק הזה וכן במלכים ארבעה בפסוק שלאחריו ולא עשה כן בפסוקים הראשונים? י"ב על מה שחזר והזכיר פעם אחרת את כדרלעומר מלך עילם וגו' וכבר באמרו ויערכו אתם מלחמה ידענו שגלחמו עם כדרלעומר וחבריו הנזכרים? י"ג באמרו ארבעה מלכים את החמשה כי מה יתרון לנו לדעת אם היו ד' או ה' וגם שכבר ידענו וכעת השמיענו כל זאת בספורים שספר עד הנה מבלי שיתחזר למנותם? י"ד שאם החמשה מלכים הם היו העורכים מלחמה נגד הארבעה כנראה בפירוש היה לו לכתוב א"כ חמשה מלכים את הארבעה מלבד שהיה לו למנותם בראשית ולא אחריהם כי הם העורכים ולא הנערכים? ט"ו בלשון ויערכו ולא כתב ויעשו אתם מלחמה כמו שאמר לעיל עשו מלחמה? י"ו שנראים דברי מותר מה שפפל בספור שתי פעמים והיה די שיספר שברע וחבריו עבדו את כדרלעומר ומרדו וכו' עליהם המלכים ונצחום? י"ז גם מה שהוסיף עוד להזכיר מקומות ומדינות שמולכים עליהם כדרלעומר וחבריו שנער ועילם וגו' לאין צורך וכבר נזכרו למעלה? י"ח על הזכירו מנוסת מלך סדום ועמורה ולא הזכיר נצחונם והיה ראוי שיספר הדבר בשלמות ויאמר ויפום אמרפל וגו' ויגוסו מפניו כפתוב בכל המלחמות שבתורה? וראוי לפרש.

(ז) כי לרשעים אנשי ריב ומדון העבדות נאה להם ונאה לעולם. כי אמנם אם נעזוב האנשים אשר לריב ולמצה יקומו בלי שוטר ומושל אין שלום אמר ה' לרשעים ותמיד ינצו האנשים יחדו.

וכאשר הורגלו בעבודת משא אם יסירו עול סובלם מעל צנאדם כ"ש דפקרי טפי. ותחת עבד כי ימלוך אין מי ימשול בהם.

לכן צעק פרעה נגד בני ישראל (שמות ה') כי נרפים הם על פן הם אומרים גלכה ונזבחה לאלהינו. כי אולם אין ראיה לדבריו שיש צורך בגלכה ונזבחה לפי שהם נרפים אדרבה מרוב ענויים ולחצם יתכן שיהיו צועקים? אמנם כפי אשר אמרנו כי אם נרפה ונקל עבודת האנשים המורגלים בה זה לא יספיק להם ואין להם מדת הסתפקות אלא ילכו לקצה האחרון ויצעקו גלכה ונזבחה לאלהינו כלומר אין לנו עוד פרעה למלה ולקצין אלא אלהינו יש לנו אב זקן ומלה גדול והתנשאה מעלתנו מאד מאד.

זהו טעם פרעה לרשעתו. (ח) זאת ועוד אחרת שאינו דומה עם הנהוג לעבוד עבודת מלה אחד ואחר כפי יצא חפשי ממלאכתו ימים מועטים.

לאם יעמוד לחרות ימים רבים. הואיל והראשון עדיין שמה דמריה עליה ופחד אדוניו על ראשו אמנם אחר שהנהיג עצמו בן חורין זמן רב זדון לבו ישיאנו ולא יירא משוד כי יבוא וכל העולם פלו פאין נגדו.

ועוד בה שלישיה (ט) כי מדתי ונמוסי הלוחמים שכל מלה ושר הצבא בהלחמו ביום קרב מן הראוי לו הזריזות הלוך ונסוע טרם יתגדל אויבו ויתעצם פחו ובמלחמה כל זריז נשפר יצא יצוא ושוב כמראה הבזק יקדים לאחוז בכנפות הארץ אשר היא יותר ראויה למלחמתו.

ויותר וביותר כשילך על אויבו וישתדל להביא המלחמה במושבותם ולא יניח לבוא שונאיו אליו וחרב לא יעבור בארצו כידוע. ועל ההפך הירא נרף הלכב יתנהג בעצלות במלחמותיו (י) ילך וישוב בביתו לא ירחק ממלאכתו וידום עד בוא אויבו אל ארץ שכנו.

וזו לו רעה חולה וכדי בזיון וקצף ונקרא מאבד עצמו לדעת כי יביאו אויביו חרב ורעב ושבי וכל מיני משחית בארצו מה שהוא הנה מוליה לארץ שונאיו אלו הנה מקדים בזריזות. וזה מבואר בכל מלחמות רומי.

וזכר לדבר מלחמת יונתן בפלשתים וסימניו (ש"א י"ד) דןמו עד הגיענו אליכם וגו'. (יא) גם מודעת זאת כפי אשר אמרנו בסמוך שהמריבה והקטטה בין שנים תצריח אל השלישי שיכריע וירויח ביניהם.

ואם שתי מדינות ינצו וילחמו יחד היא סבה לעבדות ופרצה קוראה לגנב מלה עז פנים לבוא לשם בצואריהם שלשלת העבדות הואיל וחלק לבם עתה יאשמו כפי אשר אירע לישראל בבית שני.

ואחרי הודיע ה' לנו את כל זאת נביא מה שאחז"ל בעירו ובין הם אמרו אמרפל שמו ולמה נקרא שמו נמרוד שהמריד כל העולם פלו וכו' גם הובא בילקוט כל אלה תברו ולמה כדי שיבואו ויפלו בידי אברהם.

ומזה למדנו שכל אלה תברו מדבר בארבעה מלכים ולא במלה סדום ונחבריו כפי אשר הנה נראה מלשון הכתוב כי הם לא נפלו בידי אברהם אלא הציל אותם ואת כל הרכוש ככתוב. ובמדרש תנחומא דרש שמות מלה סדום ונחבריו לגנאי ולא כן באמרפל ונחבריו גם זה דבר הוא: הנה מעתה נבוא אל ביאור הפסוקים על נכון לבלתי יקשה עליהם.

והוא פי ספֵּרָה התוֹרָה מה שְׁהִיָּה בימי אַמְרָפֶל הוא נִמְרוֹד שְׁהִבִיא מֶרְד לְעוֹלָם וְהִנְהִיג גַּם מַלְכֵי הָאָרֶץ לְמֶרְד בְּאֲדוֹנֵיהֶם כְּדָרְלֵעוֹמֶר. הַלֶּכֶף בְּסִפּוֹר הָעֲנָנִים הוֹשִׁיבוּ בְּרֹאשׁ לְהוֹדִיעַ לְבָנֵי אָדָם הֵיִתוֹ סִבָּה לְמֶרְדָּם כְּמוֹ שְׁיַפְרֹשׁ.

וְסִפֵּר מַה שְׁפָּכַר הָיָה לְעוֹלָמִים שְׁבִימֵי אַמְרָפֶל וְשָׂאֵר הַמְּלָכִים אֵינְרַע שְׁנַעֲשִׂית מְלַחְמָה בֵּין חֲמֻשֵׁת מַלְכֵי יָם הַמְּלַח סְדוּם וְעַמּוֹנָה וְחִבְרִי וְשֹׁלְחָמוּ בִּינֵיהֶם. פִּי אֲמַנְם בְּהֵיִתָּם אֲזַבְּשֶׁלְנָה אֵין כּוֹשֵׁל בְּמַחְנֵם הֵיִתָּה יָד ה' בָּהֶם לְהוֹמֵם כְּעַבְדִּים הַמְתַּפְּרָצִים.

וְעַל כִּי אֵין עֲלֵיהֶם מוֹשֵׁל אֵין מְלֶךְ וְאֵין שָׂר הֶפֶךְ לָכֵם לְשִׁנּוֹא עֲמוֹ וְיִלְחָמוּ בִּינֵיהֶם. בְּאִפְּן שְׁשֹׁנָאָב מְלֶךְ אֲדָמָה וּמְלֶךְ צְבוּיִים וּמְלֶךְ בָּלַע.

נִלְחָמוּ אֶת בְּרַע מְלֶךְ סְדוּם וְאֶת בְּרַשַׁע מְלֶךְ עַמּוֹנָה. וְזֶה לְרֹב רַשָּׁעִים וְלְרוּעַ תְּכוֹנָתָם כְּמוֹכֵן מְשֻׁמוֹתֵיהֶם.

וְעַל כֵּן סִפֵּר הַכְּתוּב שְׁמוֹתָם פְּעַם אַחַת לְדָרְשָׁה וְלֹא שִׁינָה לְהַזְכִּירָם וְנִמְחָזוּ מִסִּפְרֵי חַיִּים וְלֹא יִכְתְּבוּ עוֹד. וְגַם פְּעַם אַחַת לֹא הָיוּ נִכְתָּבִים אִם לֹא לְלַמֵּד וּלְהַגִּיד הַנְּשַׁמֵּעַ מְשֻׁמוֹתָם לְגַבֵּיא.

וְאַמְרָפֶל וְחִבְרִי וְשֹׁלְחָמוּ וְעַמּוֹנָה וְשֹׁנָאָב מְלֶךְ אֲדָמָה וְשֹׁמְאָבֶר וְגו' וְלֹא כְּתִיב וְאֶת שֹׁנָאָב וְאֶת שֹׁמְאָבֶר וְאֶת מְלֶךְ בָּלַע לְכִי שְׁאֵלוֹ שְׁלִשָּׁה נִלְחָמוּ עִם הַשְּׁנַיִם וְאֵלוֹ הֵם הַלּוֹחֲמִים וּמְלֶךְ סְדוּם וְעַמּוֹנָה הַנִּלְחָמִים.

כְּאֵלוֹ יֹאמֵר עֲשׂוּ מְלַחְמָה שֹׁנָאָב וְשֹׁמְאָבֶר וְגו' אֶת בְּרַע מְלֶךְ סְדוּם וְאֶת בְּרַשַׁע מְלֶךְ עַמּוֹנָה וְיִהְיֶה סֵדֵר הַכְּתוּב כֹּךְ. עֲשׂוּ מְלַחְמָה אֶת בָּלַע מְלֶךְ סְדוּם וְאֶת בְּרַשַׁע מְלֶךְ עַמּוֹנָה.

וּמִי עֲשׂוּ מְלַחְמָה עִמָּהֶם? שֹׁנָאָב מְלֶךְ אֲדָמָה וְגו' בְּאִפְּן שְׁפָסוּק וְיִהִי בִימֵי אַמְרָפֶל אֵינּוּ דְבוּר בְּפָנֵי עֲצָמוֹ. אֲלֹא לְהוֹדִיעַ שְׁבִימֵי הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה וְחִבְרִי נוֹלְדָה מְלַחְמָה בֵּין מַלְכֵי סְדוּם וְחִבְרִי וְשֹׁהֲפוֹ אֵלוֹ אֶת אֵלוֹ עַד שְׁסַפְּבוּ לְהַתְּחַבֵּר הָאוֹיְבִים הַחִיצוֹנִים וְלָבוֹא עֲלֵיהֶם לְשַׁעֲבָדָם.

וּמִחֲלֻנְקָתָם שָׁל אֵלוֹ קָרָאָה אַמְרָפֶל וְחִבְרִי וְשֹׁמְאָבֶר הָיוּ מְלָכִים רְחוּקִים זֶה מִזֶּה וְיִתְחַבְּרוּ יַחְדָּיו וְאֵלוֹ יִשְׁבוּ בְּשָׁלוֹם יַחַד הָיוּ יִרְאִים מֵהֶם וְלֹא יַעֲפִילוּ לָבוֹא עֲלֵיהֶם לְצָבָא. עַל כֵּן אָמַר הַכְּתוּב כֹּל אֵלֶּה חִבְּרוּ וְלֹא הִתְחַבְּרוּ כִּי כֵן הָיָה רְאוּי אִם הִפְעֵלוּהָ הֵיִתָּה מְכוֹנְנֹת לְאַמְרָפֶל וְחִבְרִי.

אֲלֹא רְצוֹנוֹ שְׁמַלְכֵי סְדוּם וְעַמּוֹנָה וְגו' בְּהַצּוֹתָם זֶה עַל זֶה הֵם חִבְּרוּ כֹל אֵלֶּה יִרְצָה אַמְרָפֶל וְחִבְרִי לָבוֹא לְהִלָּחֵם וְהָיוּ גִרְמָא בְּנִזְיָקִין כְּאֵלוֹ חִבְּרוּם בְּנִדְיִים עַד שְׁבָאוּ וְשַׁעֲבָדוּם וְהִכְרִיחוּם לְעַבְדוֹ י"ב שָׁנָה אֶת כְּדָרְלֵעוֹמֶר הוּא הַגְּדוֹל שְׁבָהֶם.

וּבִרְאוּתָם הִרְעָה אֲשֶׁר עֲשׂוּ קָמוּ לָב אֶחָד וּמְרָדוֹ בְּכְדָרְלֵעוֹמֶר וְעַמְדוֹ בְּמֶרְדָּם י"ג שָׁנִים. וְהִגִּיד אֲמַנְם הַכְּתוּב אֵלֵינוּ זֶה לְהוֹדִיעַ רוּעַ סֵדֵר הַנְּהַגְתָּם.

כִּי הוֹאִיל וְעַמְדוֹ בְּנֵי חוֹרִין זְמַן רַב וְקָנוּ זְדוּן וּגְבָהוּת מְכָל מְקוֹם לֹא שָׁמוּ מַגְמָתָם בְּאִנְרָה זְמַן הַשָּׁלוֹם לְהַתְּרַגֵּל בְּעַבְדוּת הַמְּלַחְמָה כִּי אָמְרוּ הַחֲרֵב חֲרָבוֹ הַמְּלָכִים לֹא יוֹסִיף יָבוֹא בְּנוֹ עוֹד עָרַל וְשׁוֹנָא.

ויהי פאָנער באַו אַמאָרפֿל נחבֿריו בַּשַּׁנַּת י"ד וַיִּכְפוּ אֶת הַרְפָּאִים וְגו' ר"ל כֹּל נְצִיבֵיהֶם בַּגְּבוּלֵי אַרְצָם שְׁהֶעֱמִידוּ עַל הַתְּחוּמִּים בְּעָרֵי הַבְּצוּרוֹת כְּדַבְּרֵי הַתְּרַגּוּם. מַלְכֵי סְדוּם וְעַמּוֹנָה וְחַבְרֵיהֶם לֹא אָזְרוּ חֵיל לְלַקֵּת לַקְרֹאתֶם וּלְהִלָּחֵם עִמָּהֶם עַד לֹא יִכְנָסוּ בְּתַחוּמָם.

אַלֵּא בְּהֶפֶד מֵהַתְּעַנֵּג וּמְרוֹן לְרוֹב עֲצֻלוֹתֶם לֹא קָמוּ וְלֹא זָעוּ עַד שְׁאֲמַרְפֿל הֶפֶד גַּם הַחֹרֵי בְּהַרְרָם יִרְצָה בְּהַר שֶׁל מֶלֶךְ סְדוּם וְחַבְרֵיו בְּעֵינֵיהֶם וְעַל פְּנֵיהֶם. וְכֹל שְׂדֵה הַעֲמַלְקִי וְהָאֲמֹרִי עַד הַמִּדְבָּר.

וְעַד־יֵין לֹא נִתְעוֹרְרוּ וְלֹא הִקִּיצוּ מִשְׁנַתֶּם לְצֹאת מִמְּחִיצַתֶם לְהִלָּחֵם עַד שִׁבְאוּ לְהַכּוֹתֶם בְּתוֹךְ בֵּיתֶם. וְאִז הִתְנוּעְעוּ.

אַמָּנָם לֹא בָּאֵהָבָה וּבִיחוד כִּי אֵלֶּה הַמְּלָכִים לְכַבֵּם לְמַרְעַע וְעַל שְׁלַחַן אֶחָד כְּזָב יִדְבְּרוּ. וְזֶהוּ אָמְרוּ וַיֵּצֵא מֶלֶךְ סְדוּם וְגו' לְשׁוֹן יְחִיד.

וּמֶלֶךְ עַמּוֹנָה וּמֶלֶךְ אֲדָמָה בְּנֵי"ו הַחַבּוּר בֵּין כָּלֶם לְהוֹרוֹת שְׁפָל אֶחָד הֵלֶךְ בְּדַרְךְ לְבָדוּ וְחָלַק לָבָם כְּפַעַם כְּפַעַם וְהִיָּה בְּדַמְיוֹנָם פְּאֵלוּ יִלְכוּ לְהִלָּחֵם בְּעַם מְפֹנֵז וּמְפֹנֵד. וְלָכֵן כְּתִיב אֵת כְּדָרְלֵעֹנָמָר וְגו' וְתִדְעַל וְאֲמַרְפֿל וְגו' כָּלֶם בְּנֵי"ו.

(יב) אַמָּנָם לֹא כֵן חָשְׁבוּ הָאוֹיְבִים מְלֻמְדֵי מִלְחָמָה כִּי אֲדַרְבָּה אַרְבָּעָה מְלָכִים אֵת הַחַמְשָׁה כְּלוּמָר דָּמוּ לְבוֹא לְצַבָּא אַרְבָּעָה מוּל חַמְשָׁה. וְזֶה הִבִּיאֵם לְשִׁים עַל לֵב וּלְהִלָּחֵם בְּכָל גֵּימּוּסֵי הַצָּבָא וְנִצְחוּ.

לָכֵן הָאָרִיף הַפְּתוּב וְחִזֵּר לְהַזְכִּיר שְׁמוֹת מְלָכוֹתֵיהֶם מֵהַטַּעַם שְׁאֲמַרְנוּ. לְהוֹדִיעַ סְכוּלוֹת מְלָכֵי סְדוּם וְעַמּוֹנָה שֶׁלֹּא הֵלְכוּ לְהִלָּחֵם בְּאוֹיְבֵיהֶם חִזֵּץ לְמַקּוֹם מוֹשְׁבוֹתֶם כְּדַתִּי הַלּוֹחֲמִים עַד שֶׁהִנִּיחוּ לִיכְנָס בְּאֶרֶץ אַחְוָנֹתֶם אוֹיְבִים כֹּל כֹּף רְחוּקִים מֶלֶךְ בְּכָל וְעֵילָם הַשּׁוֹכְנִים בְּאַמְצַע הָאִסְיָא"ה מְאָרֶץ רְחוּקָה וְהִנִּיחוּם לְבוֹא עֲלֵיהֶם עַד עֲמַק הַשָּׂדִים.

וּכְאֵלוּ יֹאמֵר הַפְּתוּב רְאוּ עֲצֻלוֹתֶם שֶׁל אֵלוּ שְׁיֵצֵא מֶלֶךְ סְדוּם וְחַבְרֵיו וְהִמְתִּין לְעָרוֹךְ מִלְחָמָה עַד בּוֹא אוֹיְבֵיו לְעַמְקַת הַשָּׂדִים כִּי שָׁם בֵּיתוֹ. אֵת מֶלֶךְ עֵילָם וּבְכָל רְחוּקִים מֵא"י כְּמָה יָמִים.

הוֹכִיחַ א"כ הַמְּקַרָּא שְׁמִלְחָמָה כְּזֹאת אֵינָה מִלְחָמָה אֵלֵּא מְגֻנְסָה. וְהִמָּה לֹא עָשׂוּ מְאוּמָה בְּמִלְחָמָה הַהִיא אֵלֵּא הַעֲרִיכָה לְבַדָּה שְׁקֻדָּמָה לְמְגֻנְסָה עַל כֵּן לֹא הִזְכִּיר מִלְחָמָה בְּזֶה אֵלֵּא וַיִּנּוֹסוּ מֶלֶךְ סְדוּם וְגו': וַיּוֹצֵא אֹתוֹ הַחֹזֶצֶה וַיֹּאמֶר הַבֵּט נָא הַשְּׂמִימָה וּסְפֹר הַכּוֹכָבִים וְגו' וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה יִהְיֶה זְרַעְךָ: פִּירְשׁוּ חֲכָמֵינוּ בְּזֶה צֵא מְאִיצְטַגְנִינוֹת שְׁלֶךְ.

וּכְבָּר יִקְשֶׁה עֲלֵיהֶם מֵאֵן לִימָא לֵן דִּהֲאֵי וַיּוֹצֵא אֹתוֹ הַחֹזֶצֶה פִּירוּשׁוֹ צֵא מְאִיצְטַגְנִינוֹת שְׁלֶךְ וְלֹא כְּפִשׁוּטוֹ וַיּוֹצֵא אֹתוֹ מִן הָאֲנָהֶל לְמַקּוֹם גָּלוּי שְׁיִרְאָה הַכּוֹכָבִים מִשָּׁם? וְעוֹד יִקְשֶׁה אָמְרוּ כֹּה יִהְיֶה זְרַעְךָ שְׂאֵם יִרְמֹז עַל עוֹנָם הַמְּסָפֵר הִיָּה טוֹב שְׁיֹאמֵר וּסְפֹר עֲפֹר הָאֶרֶץ כְּמוֹ שְׂאֵמֵר פַּעַם אַחֲרַת לְמַעֲלָה כִּי בְּעֲפֹר הָאֶרֶץ רַבּוּי מוֹחֵשׁ יוֹתֵר מִן הַכּוֹכָבִים? מְלַבֵּד שְׂאֵין תְּשׁוּבַת הִי"ת רְאוּיָה לְשִׂאלַת־אֲבָרְהָם שֶׁהוּא לֹא נִתְרַעַם אֵלֵּא עַל חֶסְרוֹן זְרַעוֹ וְלֹא עַל מַעוּטוֹ? וְהִלְשׁוֹן גַּם כֵּן אֵינּוּ מְדוּקָדֵק בְּאָמְרוֹ כֹּה יִהְיֶה זְרַעְךָ וְלֹא אָמַר כְּאֵלֶּה אוֹ כְּמִסְפָּרָם יִהְיֶה זְרַעְךָ לְאוּלָם יֵשׁ לְפָרֵשׁ כְּפִי דְרִשְׁתָּ חו"ל בְּבִרְאשִׁית רַבָּה שֶׁהוֹצִיא לְמַעֲלָה מְכִיפַת הַרְקִיעַ.

וכאשר אברהם ראה באופן שדוד מלכם האיציטגנים הפוכבים ממסילותם בצנורותיהם אשר במושכם ד"מ על תמונת שלוש או רבוע או פוכב נולד או יורד יורו מארע פנה לאדם אם טוב ואם רע.

והאמין אברהם לאיציטגנים שלא יולד לו בן מפח המזל הנצרה הי"ת פדי להסיר מלבו אמונה פזאת להוציאו חוץ לעולם הזה על הרקיע. יהיה זה במראה הנבואה או בהקנין פדי שיביט משם הפוכבים בסדר אחר הפנה ומשונה ממה שיראה היושב תחתם על הארץ פאלה פה עמנו היום.

כי מה שפכאן יראה פוכב ד"מ מתנגד שמה יתראה בחיבור וכן להפך ויאמר לו הבט נא השמימה וספור הפוכבים פלומר חשוב עתה באיציטגנות שלה סדר ומדרגת הפוכבים ותראה שאינם עוד מורים פאשר למדת בתקמתה.

וכה יהיה זרעה רצונו פכה במראה הזה יהיה לה זרע וינלדו בנים לה. ודע וראה אם פן שהקלים הם דברי החונים בפוכבים ד"א רצה להודיעו שפל קורותיו דרך גס פאשר עשה ביום הזה לו להוציאו החוצה מכיפת הרקיע ואין פלא גדול מזה.

פה יהיה זרעו וילד לו דרך גס אף אם הוא זמן: ויאמר ה' אלהים במה אדע כי אירשנה: ויאמר אליו קחה לי עגלה וגו' עד סוף הפרשה: יש לשאול א' והוא מה שנסתפקו בו רבים. איה אברהם הראה עצמו מקטני אמנה שלא אמין בדברי הי"ת בלתי ינתן אליו אות או מופת? ואם האמין שימתן לו בן והוא נאשמו זקנים.

למה נסתפק בנחלת הארץ לבניו? ב' מה אות נתן לו ה' במה שהראה לו מראה הנבואה תרדמה וחשכה גדולה ואולי זהו פסות עינים ובזה לא תתאמת אצלו במופת ירושת הארץ לבניו יותר ממה שהתאמתה אצלו קודם המראה? ג' על מה שהוסיף הי"ת להגיד לו כי גר יהיה זרעה וגו' נדור רביעי וגו' וכל זה לא היה ממה ששאל? ד' ביום שהוא פרת ה' וגו' נראה שעד הנה לא הבטיח לו הדבר מה שהוא שקר כי ההבטחה פפולה ומכופלת למעלה? ה' באמרו בבירית לזרעה נמתי אם פן לא יירשנה הוא אלא זרעו ובניו ולא שאל על זה שאמר במה אדע כי אירשנה וכן שם הנובטח לתת לה את הארץ הזאת לרשתה? ו' ולזרעה נמתי ויותר נכון שיאמר לזרעה אתן לשון עתיד לו והנכון כי אברהם ידע והאמין בה' שימתן לו וילזרעו את הארץ וידע שמדה טובה אינה חוזרת אולם ירא שמה יגרום החטא פאשר היה ירא יעקב אבינו.

(יג) לא שינחם ה' על הטובה כי לא פן אדם הוא להנחם אלא שיצא דבר מלכות מלפני הקב"ה שיתארכו הימים. כי הי"ת שכרו אתו ופעולתו לפניו ואמנם יתננו ביום שינפה המקבל.

פאשר הבטיח לישראל להיות גוי גדול ובחטאם בעגל אם שלחם ביד פשעם היה מקנים הבטחתו בבני משה אף בדור אחר. ואם כי פבר אמר ה' לאברהם שהארץ יתן לזרעו ולא לו פאשר חשב בראשונה וכפי שאמרנו למעלה בראש הפרשה.

מפל מקום פבר נשרשה התקנה ותוחלת ממנושכה זו שהי"ת יורישנה גם לו וכאשר חזר ה' ואמר לו פאן לתת לה את הארץ הזאת לרשתה הקנין אברהם תקנתו שהקדוש ברוך הוא יורישנה אליו גם פן.

אָבֵל יָרָא שְׁמָא יִגְרוֹם חֲטָאוֹ לְהֶאֱרִיף זְמַן הַיְיָעוּד. עַל כֵּן אָמַר אַבְרָהָם בְּמָה אֲדַע כִּי אֵינְךָ שֹׁנֵה פִּירוּשׁ בְּאִיזָה זְמַן אֵינְךָ שֹׁנֵה וַיִּהְיֶה מְלֵת כִּי לְשׁוֹן בְּאִיזָה זְמַן כְּמוֹ כִּי תִרְאֶה כִּי תִפְגַּע וְרַבִּים בְּמִקְרָא.

והקב"ה הוֹצֵרָה לְהַסִּיר הַטְּעוֹת הַזֶּה מִלְּבוֹ לְגַמְרֵי וְשָׂאִין אָמְרוּ לְתַת לָהּ אֵת הָאֶרֶץ רְצוֹנוֹ לֹא בְּפִשְׁטוֹת אֲלָא אוֹ לֹא לְזַרְעוֹ וְבָרָא פְרָעָא דְאַבְנָה. וְהוֹצֵרָה לְהִרְאוֹת אֵלָיו שְׁעֵבּוֹד מַלְכוּת וְשִׁיגְרָמוֹ קוֹרוֹת הַזְּמַן שְׁלֵאִי־וְכָל לְמַיִם הַבְּטָחְתּוֹ אֲלָא עַד דּוֹר רַבִּיעִי.

כִּי לֹא שְׁלָם עֲוֹן הָאֲמוּרֵי עַד הַנְּהָ וְאֵל צַדִּיק וַיֵּשֶׁר הוּא לֹא יוֹרִישׁ גּוֹי אִם לֹא יִהְיֶה רְאוּי לְאוֹתוֹ עֲוֹנָשׁ. וּבִיּוֹם הַהוּא פִּירוּשׁ אֵל זְמַן דּוֹר הַרְבִּיעִי הַבְּטִיחַ לֹא הִי"ת שְׁיִקְנִים יְרוּשַׁת הָאֶרֶץ לְזַרְעוֹ בְּאִפְסוֹן שֶׁהִגִּיד לֹא שְׁכַאֲשֶׁר לְשַׁעֲבֵר אָמַר לֹא לְתַת אֵלָיו הָאֶרֶץ לֹא הִיְתָה כְּפִנּוֹתוֹ אֲלָא לְזַרְעוֹ.

וְשֶׁהִיְתָה שְׁגָגָה יוֹצֵאת מִלְּפָנֵי אַבְרָהָם לְהַאֲמִין שֶׁהוּא יִירְשָׁנָה בְּעֶצְמוֹ ז"ש לְזַרְעוֹ נְתַתִּי וְגו' כְּלוּמַר מַה שְׁנַתַּתִּי לָהּ מִחֲשַׁבְתִּי הִיְתָה לְזַרְעוֹ וְהַסִּיר בְּזֶה הַטְּעוֹת הַזֶּה מִלְּבוֹ לְחִלּוּטִין: וַיִּכַּל לְדַבֵּר אֹתוֹ וַיַּעַל אֱלֹהִים מֵעַל אַבְרָהָם: וַיִּקַּח אַבְרָהָם וְגו' וַיִּמָּל אֵת בְּשֵׁר עָרְלָתָם: נִתְעוֹרְרוּ בְּזֶה רַבִּים מַה בָּא לְהוֹדִיעַנּוּ שְׁעֵלָה אֱלֹהִים מֵעַלְיוֹ אַחַר שֶׁדָּבַר אֹתוֹ וְזֶהוּ דְבַר מְבֹאָר לְאִמְנָם לְפִי דַעְתִּי זֶהוּ סוּד מְסוּדוֹת הָאֲמוּנָה.

וְאָמַר אַגְלָה אֲזַנְּךָ כַּאֲשֶׁר תְּבִין. כִּי נִחְלְקוּ בְּעַלֵּי הָאֲמוּנוֹת אִם ה' יִתְבַּרְךָ יִתְחַבֵּר בְּפַעֲלוֹת הָאֲדָם לְהַרְע אוֹ לְהִיטִיב.

עַד כִּי יִקְשֶׁה הַמַּאֲמָר מְאֹד מִכָּל צַד. אִם נֹאמַר שֶׁהַקַּב"ה לֹא יִשְׁתַּתֵּף עִמָּהֶם.

הִנֵּה נוֹלְדָה לָנוּ מְבוֹכָה גְדוֹלָה לּוֹמַר שֶׁיַּעֲשֶׂה הָאֲדָם פְּעוּלָה מְכֹחַ נֶגֶד רְצוֹן הַבּוֹרָא אוֹ בְּלִתֵּי דַיְעוּתוֹ וְשֶׁפַּעֲלוֹת הַתּוֹלְדָה וְדוּמִים לָהּ תְּבוּא מִכַּח הָאֲדָם בְּהַחֲלֵט. וְזֶה זֶר מְאֹד וְקָשָׁה לְהַבִּינוֹ.

וְאִם נֹאמַר שֶׁיַּעֲזוֹר ה' יִתְבַּרְךָ וַיִּגִּיעַ הָאֲדָם בְּכָל דְרָכָיו. נִפְלְנוּ בְּמִכְשׁוֹל עֲצוּם יוֹתֵר.

כִּי נִצְטַרְךָ לְהַבִּיא הִי"ת לְפַעֲלוֹת כָּל פְּעוּלוֹת רִשְׁעָ שְׁבִנְבְּרָאִים. מִלְּבַד כִּי לֹא יִהְיֶה אִם כֵּן הָאֲדָם בְּעַל רְשׁוּת וְרְאוּי לְשַׁכַּר אוֹ לְעוֹנָשׁ עַל מַעֲשָׂיו בַּאֲשֶׁר הוּא פּוֹעֵל מִן־כַּח (יָד) וְהִנֵּה מִכַּח הַלְחָץ זֶה הַדְּחַק קִצָּת מִהַתּוֹרְנֵיִים אָמְרוּ שָׂאִין הִי"ת מְכַרִּים פְּעוּלוֹתֵינוּ אָבֵל נִקְרָא מִנִּיעַ עַל נִתְנוּ הַרְשׁוּת בְּיַדֵּינוּ וְעוֹזְבוּ הַדְּבָרִים לְרְצוֹן הָאֲנָשִׁים.

אִמְנָם הוּא מִנִּיעַ אוֹתָם וְרוֹדֵף אַחַר תַּאֲנוֹת הַבְּרוּאִים. ד"מ הַבָּא עַל הָעָרוֹנָה וּמוֹלִיד מִמֶּנָּה מְזוֹר הַקַּב"ה לֹא יִגִּיעַ בְּכַחוֹ הַחוּטָא וְגַם לֹא יִכְרִיחֵנוּ לַעֲשׂוֹת כְּמַעֲשָׂהוּ.

אֲלָא אַחַר שֶׁהַפּוֹשֵׁעַ גָּמַר לְפָשׁוּעַ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא יִנִּיעֵנוּ לַעֲשׂוֹת כְּרְצוֹנוֹ וַיִּתְחַבֵּר לְפַעֲלוֹת הַרְיוֹן לְאִשָּׁה וְהַתּוֹלְדָה. וְזֶה נִקְרָא אֲצֵלָם מִתְחַבֵּר בְּחַבּוּר הַיְיָחוּד קוֹנְקוּרוֹסוֹ סִימּוֹלְטִנִּיאוֹ"ס.

יְרַצָּה כְּבִיכּוֹל הִי"ת הִנֵּה מִן־כַּח לְרִדּוֹף פְּעוּלוֹת הָאֲדָם וּלְהַנְיַעֲנוּ בַּאֲשֶׁר יְרַצָּה אִם טוֹב וְאִם רָע. וְקִצָּתָם אָמְרוּ שָׂאִין נִבְרָא תַחַת הַשָּׁמַשׁ יַעֲשֶׂה דְבַר בְּעוֹלָם אִם ה' יִתְבַּרְךָ לֹא יִנִּיעֵנוּ בְּכַחוֹ וְגַם הַחוּטָא לֹא יִחֲטָא אִם הִי"ת לֹא יוֹלִיכֵנוּ לְפַעֲלוֹת כָּךְ וְכָךְ.

והחבור הגזי יקרא חבור קונקורסו"ס פריביאו"ס. ובדעת הגזי הי"ת לא ירדוף פועלות האדם אלא האדם ירדוף פועולותיו, כי אין סברא שינלדו פועלות נפלאות כדמות ההריון והתולדות וכיוצא מרצון דבר נברא בלי שיגיעם הסבה הראשונה ומגיע הכל.

ואולם בדבר הרשות אפשר לומר שהי"ת בוחן פליות יבחן ויפליא האדם המזמן לתטוא והאדם הבוחר בטוב ומואס ברע ויגיעם פבחירתם. וכזאת חדש לוטירו בתורתו התדשה בארץ הצפון.

ואלו נאלו דברי אלהים חיים חו"ל יש מהם פסברא הראשונה בפשיטות בפרק רבי ישמעאל אמר הקב"ה לא דיין לרשעים שעושים סלע שלי פומבי אלא שמטריחין אותי ומחתימין בעל פרחי.

ויש מהם שנטה לסברא השנית ואם לא בדמיונה לגמרי בפ"ק דחולין אמר רבי אלעזר אין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא א"כ מכריזין עליו מלמעלה וכו'. ויש ג"כ סברא שלישית והיא שהי"ת יעזור בהנעתו פועלות הטוב ולא בהפך וזה אמרם הבא לטהר מסייעים אותו, נח הגיה צריך סעד לתמכו.

ובכל הסברות יתחדשו לנו מבוכות וקושיות לא בנקל נמצא לתרץ ולהשיב. ואשר אאמין בזה הוא פפי הדעת הראשונה.

ולא אחשוב שהי"ת יגיע האדם אם לצדיק ואם לרשע מלבד איזה פועלות לפעמים באשר יעלה לרצון לפניו שיפועלו ומזה נדבר בפ' נארא ובפרשת שלח לה בס"ד. אולם בשאר הפועלות הנתינות לאדם לשקר או לעונש לא יגיע הי"ת מעשי בני איש אשר נתן להם הרשות מוחלט.

(טו) ואמנם יקרא מגיע על צד ההרחקה פי יגיע הדברים לעשות כרצון איש ואיש. והבא על הערוה.

ה' יתברך יצוה ההריון ויצור צורת הנולד באשר יגיע כל הרגלי הדברים. לדמיון האופן יעשה כלי אע"פ שישתמשו בו לדברים המגונים מפל מקום הוא נקרא מגיע על הכלי ופועל מפחו (טז) ואחשוב גם זה מרחמנות הי"ת על ברואיו כי יקל חטאו בזה באשר ה' אתו להרע ויהיה לו התנצלות קצת באמרו ה' הרשני לחטוא באשר הוא מזמן צרכי בפשעי.

ונהו אצלי פוננת הכתוב (תהלי' כ"ה) טוב וישר ה' על פן יורה חטאים בדרך. (יז) כי אמנם טוב יאמר על כל דבר שהוא טוב אף אם הוא לפנים משורת הדין ואינו צדק גמור וישר על דבר שהוא בצדק ובמשפט בלי השפלה אם הוא טוב או רע.

כי מי ששפט משפט צדק לא יאמר עליו שדן דין טוב אלא ישר. (יח) אע"פ שכל ישר הוא טוב מפל מקום אינו מתהפך לומר כל טוב הוא ישר.

ולפי שהי"ת הוא טוב בפועלו אף לפנים משורת הדין עם החוטא וברחמו עליו והוא גם כן ישר וראוי לו לעשות משפט צדק ולהענישו כחטאיו. על פן יורה חטאים בדרך כלומר מלנה אותם ומתחבר עמם בחטאם.

ובנה יענישם בעונש קל. ולא יצא מתחת ידו משפט מעוקל שלא להעניש החוטא כגמול ידיו ויעשה משפט וצדקה יחד.

גם באברהם תמיד שכינה עמו אף בשעה שאינו מדבר עמו. (יט) ועתה אחר שצוהו על המילה פדי שהוא יעשה ברשותו להגדיל שָׁכְרוּ ולא יהיה ה' מחזיק בידו העלה ה' שכינתו מעליו בהקלט.

ועל פן אמר פאן ניעל אלהים מעל אברהם וזה בנין אב לינדע ולהודיע שלא יעזור ה' ביד האדם גם בפעולות הצדק. והנה פאשר עשה אברהם המצוה תיכף ומיד חזרה אליו שכינת אל בפעם בפעם שפן כתוב אחריו וירא אליו ה' באלוני ממרא ואין כתוב שמה מה אמר לו ה'? כי אמנם רצונו שחזר רוח ה' לפעמו ולהתחבר אליו פאשר בתחלה.

זהו נראה לי פוננת הפתוב על נכון בטוב טעם ודעת. אוילם כפי פשטן של דברים עוד נשוב נפרשנו במקומו בריש פרשה שלפנינו: ואברהם בן תשעים ותשע שנה וגו' וישמעאל בנו וגו': בעצם היום הזה גמול אברהם: צריך לפרש הכפל באלה הפסוקים והיתור מבואר לכל קורא? ומה שאמר בעצם היום הזה דמשמט שלא היה בלידה? ואחר הוסיף נמולו אתו לאין צורך? ולא אמר אתו בישמעאל? (כ) והקרוב אלי להגיד לנו כמה פועל הדמיון ומשל הגדולים בקטנים וצריך מאד מאד להפעילם דבר הראוי.

ויותר וביותר לאשר לא מבני עמנו. כי חשש אברהם שבאולי ילידי ביתו ומקנת כספו מאת בן נכר לא יאבו לשמוע בקולו להמול.

על פן בחר לפעול הפעולה ההיא בעצמו תחילה ובכנו בעצם היום הזה לעין כל נגד השמש ממנו יראו וכן יעשו אנשי ביתו ולא ימאנו לבוא בבית. וספר הפתוב פאשר ראו שאברהם בן צ"ט שנה נמול וישמעאל בן י"ג שנה וכי בעצם היום הזה נמולו שניהם ולא מיחו.

על זה כל אנשי ביתו וכל בן נכר נמולו אתו ולא סרו מתורתו: פרשת וירא וירא אליו ה' באלני ממרא וגו' והנה שלשה אנשים נצבים עליו וגו' עד סוף הפרשה: כל מראה נבואה אשר תפול על האדם אף על ידי מלאך תקרא מראת ה' פפתוב ביחזקאל (ח) ותפול עלי שם יד ה' וארא והנה דמות אש ממראה מתניו וגו' וישלח תבנית יד וגו' במראות אלהים וגו' וזה מדבר במלאך.

שְׁהָרִי אַח"כ כתוב והנה שם כבוד אלהי ישראל. ובמקום אחר (שם מ') כתוב בעשרים וחמש שנה לגלותנו וגו' היתה עלי יד ה' וגו' במראות אלהים הביאני וגו' ומלאך הביאו ודבר אליו.

כי אמנם (א) נקרא גילוי שכינה על האדם פאשר גם נגלו אליו האלהים משרתיו עושי רצונו במימרא דה'. על פן לא יהיה הבדל בתורה בין קריאת המלאך לקריאת ה' בכבודו.

ופעם המלאך ידבר ע"פ עצמו פאלו ה' ידבר פפתוב בפרשה הזאת ויקרא אליו מלאך ה' מן השמים וגו' כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה ואח"כ החזיר הדבור פאלו ה' הוא המדבר ולא חשכת את בנה את יחידך ממני.

וכן במראה הסנה (שמות ג') כתוב וירא מלאך ה' אליו בלבת אש וירא ה' כי סר לראות ויקרא אליו אלהים מתוך הסנה ויאמר אנכי אלהי אביה. וכן כתיב (שם י"ג) וה' הולך לפניו יומם ואינו אלא מלאכו דכתיב ויסע מלאך האלהים ההולך לפני מחנה ישראל רבים במקרא.

וכדומה לי שזהו פוננת האמור בשמואל (א' ד') ויוסף ה' להראה בשילה כי נגלה ה' אל שמואל בשילה בדבר ה'. הואיל והפתוב צריך ביאור ועל ככל הדברים בלי צורך? ונראה שבה להודיענו בדבר הזה שהמלאך נראה אל שמואל ובזה היתה הוספה למראה הראשונה שקרא ה' בעצמו שמואל שמואל.

אולם כן נראה אליו פעם אחרת ע"י מלאך ולא כפעם הראשונה באופן שזכה לשתי המראות וזהו אמרו ויוסף ה' להראות בשילה ואופן המראה היה שנגלה אליו ה' וירצה מלאך בדבר ה' וזכה גם לזאת מדרגת הנבואה מלבד הראשונה שהיה ע"י ה' בעצמו.

גם בפרשה הזאת אמר וירא אליו ה' באלוני ממרא ולא פירש למה נראה ומה הגיד לו שזהו הקדמת המראה הגדול הזה שבאו אליו שלשה מלאכים כדמפרש ואזיל כאלו אמר אחר שמל את עצמו וילידי ביתו נגלו אליו האלהים באלוני ממרא באופן זה שבאו לו שלשה אנשים והיה מה שספר.

ואמנם אברהם חשכם לאורחים מבני אדם והתמיד במחשבתו זאת עד כי אמרו לו בפירוש זעקת סדום ועמורה כי רבה וגו' כי אז הפינם למלאכי ה' ודבר עמהם כאלו ידבר עם ה'. הלא תראה פעם ידברו בלשון יחיד ופעם לשון רבים.

והטעם שכאשר ידברו אליו דבר ה' יבנו המדבר לה' לבדו באמנם שוב אשוב אליך וגו'. וכאשר ידברו צרכיהם כאנשים יבנו מאמנם לשון רבים ויאמרו כן תעשה כאשר דברת ויאמרו אליו איה שרה אשתך.

ובבשורתם לידת שרה כתוב ויאמר ה' אל אברהם למה זה צחקה שרה היפלא מה דבר למועד אשוב אליך. ובאמת גם אלה דברי המלאכים במאמר ה' שאין לחשוב ששמה בין הדברים נראה אליו אז ה' לדבר אליו דבר זה.

ולא כתוב ומפורש הדבר הזה בפתוב. ועוד שלמה שרה כחשה בפני ה' לאמר לא צחקתי הנוטע אונן לא ישמע? אלא שגם אלה דברי המלאך ודבר בלשון יחיד בדבר ה' כאשר אמרנו.

אמנם אברהם ושרה שעדיין לא הפירום חשבו שהאורחים אמרו זה לשרה לברכה שתראה זרע כאורח המברך בעה"ב לג"ח שעשה עמו וצחקה בקרבה על דבריהם והמלאכים אמרו לאברהם למה זה צחקה שרה היפלא מה דבר? על כן שרה שלא הוציאה פה אלא צחקה בלבה כחשה לאמר לא צחקתי בחשבה שהאנשים האלה לא בחנו כליותיה ומה שפקרבה.

והנה קמו משם האנשים וירצה קמו מסעודתם ונטו לילך אל סדום. כי על כן אמר וישקפו על פני סדום כאיש הנוטה לצד השביל המביא לסדום.

ואברהם בידעו דעת אנשי סדום שלא יקבלו אורחים הנה מתכוון לשלחם מעליהם שילכו לעיר אחרת ולהטותם הדרך שלא ילכו לסדום ולא יארע תקלה עליהם וזהו מה שאמר ואברהם הולך עםם לשלחם ולא אמר ללונתם פלומר שפנון לפייסם בדברים ולשלחם מסדום כי עד הנה לא הפיר אברהם המראה ועוד חשבם לאורחים והי"ת גזר אנמר להודיע לאברהם האמת שלא יסרב עוד במלאכיו מללכת במצותו.

ונהו אמרו המכסה אני מאברהם וגו' פירוש למה אני מתראה אליו במלאך בדמות איש בכסות עינים טוב שיגלו אליו פנים בפנים להגיד לו למה באו בדבר ה'. ויאמר ה' ועתה סדום וגו' ארדה נא ואראה וגו' אז נגלו אליו האלהים לשלוחי ה' ואמרו אליו אל תעכבנו עוד מללכת לסדום כי אנחנו מלאכי אלהים ירוד ירדנו בתחלה לראות ברעתם.

ועתה ארדה בא ואראה הפצעקתה וגו' בפעם הזאת הפיר אברהם והבין במראה וקם להתפלל עליהם כמפורש בפתוב. וילך ה' פאשר פלה לדבר אל אברהם וגו' ונסע רוח ה' והנבואה ממנו.

פירש איה היתה הנסיעה הזאת. ויבואו שני המלאכים סדומה כי נודעו אז אליו למלאכים. אוילם מה שפפל הפתוב ואמר ויפנו משם האנשים וילכו סדומה ואברהם עודנו עומד לפני ה'. אין הפירוש שהלכו להם כי זה יאמר למטה.

אלא רצונו שפאשר נגלה אליו ה' וידע בבירור שמלאכים המה פנו משם האנשים וילכו סדומה פלומר עוד לא נראו אל אברהם בדמות אנשים אלא דמות וצלם האדם שבהם הלה לסדום ושמה נמשלו עוד לבני אדם.

ואילם אברהם עודנו עומד לפני ה'. וכבר נראה אליו ה' מלאכים מש ואין צורך אליו עוד לגוויות האנשים בצורתם.

וילך ה' פאשר פלה לדבר אל אברהם וגו' ופירש תיכף האיה היתה נסיעת שכינת האל ממנו באמרו ויבואו שני המלאכים סדומה בערב. והסתפל שעוד לא קראם אנשים למול אברהם.

אמנם גם ללוט נראו לבני אדם וע"כ אז לערכו חזר הכתוב להשאיל להם שם אנשים וישלחו האנשים את ידם ויאמרו האנשים אל לוט. אוילם פאשר גם ללוט נגלו למלאכי ה' באמנם כי משחיתים אנחנו חזר שמה לכנותם בשם מלאכים כמו שצאמר ויאצו המלאכים ודברו דברים לשון יחיד כאלו תדבר שכינת ה' ויאמר המלט על נפשך.

וגם לוט עשה כדבר הזה אל נא ה' הנה נא מצא עבדך חן בעיניך הנה נשאתי פניך לבלתי הפכי כי לא אוכל לעשות דבר וגו' פאשר תראה בהלוך הפרשה. וה' המטיר על סדום מאת ה' מן השמים שהמלאך המטיר בדבר ה' כי יקראו למלאך בשם ה' פאשר אמרנו.

אבל מה שאמר ויחזיקו האנשים בידו וביד אשתו קראם בזה אנשים ודבר לשון רבים? (ב) הטעם לפי שהחזיק בידים להוציא החוצה הוא פעולת אנשים בעלי חומר בחוש ולא יתכן כלפי המלאך.

לכן בפעולה הזאת הסבו שמם ופעולתם לפעולת איש מבני אדם כבתחלה. בזה פירשנו כל הענין באר היטב בדרך הפשט ולא יבהילונו המראות האלה לכאורה תראינה בלי סדר.

ישוטטו רבים ותרכה הדעת: וישא עיניו וירא וגו' וירא וירץ לקראתם: וירא שתי פעמים ל הדבר יצא לספר בשתי ראיות ראית החוש החיצוני והפנימי. פי אמנם (ג) פאשר תניצב מנגד הדבר הנראה ישלח לאישון עיניו ניצוץ כדבר שפתבנו בפרשת בראשית משם תקחנו.

ויתקבץ בה אל נקודה. ואולם שמה לא יעמוד פי אם אחר התניחד קני המשולש לנקודה ישובו ויתרחבו בהפך ויעשו משולש אחר יהיה מושבו בשטח הפנימי מהמות שכנגד העין ונקודתו בנקודת המשולש הראשון.

והרואה ישפוט למראה עיניו כפי התושבת הנוגעת בקרום המוח. (ד) באופן שהאיש שיהיה לו יותר רינח מן האישון אל המוח יראה יותר מאשר יתקצר הרינח שהוא פי תושבת הפנימי גדולה בו מן האחר.

לכן יראה הרואה בתחלת ההשקפה באישון ולא יבין אלא בהסתפלותו בקרום המוח. זו היא ראיה אחר ראיה.

ובכל מקום כשירצה הכתוב להגיד הבנה בדבר מה יכפול בדבורו הראיה מזה הטעם. כפתוב (שמות כ') וכל העם רואים את הקולות וירא העם: אקחה פת לחם וסעדו לבכם אחר תעבדו פי על פן עבדתם על עבדכם: אמרו חז"ל ל שהיה אברהם מצטער שלא באו אורחים.

והטעם שרץ לקראתם פי היה רואה שהיו משתמטים ממנו ולא רוצים להטריחו. ולפי אומר לי פי בראותו אותם מתלחשים ונצבים מנגד הרחק חשב שהיו האנשים נכלמים מאד על שלא הביאו עמהם עבד לשרתם.

על פן אברהם כמתנצל אמר להם שלא יכלמו על אשר עשו לעזובם שרתם לאחוריהם פי זה אין להם לגנאי אדרבה חושב הוא שעשו בכוננה לבוא אליו בלי עבדים כדי שישטרח הוא ויהיה לו שחר הרבה בעמלם.

וזה אמרו פי על פן עבדתם על עבדכם פי בכוננה על זה עבדתם הנה לפני עבדכם שהיה לכם ועזבתם אותו למרחוק לבוא אלי בלתו כדי שאטרח לבדי ואקבל שחר: דבר אחר אני הייתי חושב לעכב אתכם אצלי ימים או עשור.

אף אמנם לפי שעל פן עבדתם על עבדכם דרו העברה לילך תיכף ומיד לדרככם לכן אני אומר גם עתה כדבריקם פן הוא סעדו לבכם ואחר תעבדו ותלכו לדרככם. פי אלולי זה לא היה מדרך המוסר בדברי אברהם להזמיןם לאכול על מנת שמיד ילכו מעליו: פן תעשה פאשר דברת: כלומר אם תעשה גם אתה פאשר דברת ותאכל גם אתה עמנו פאשר אמרת שנאכל: דבר אחר הואיל והמלאכים לא יאכלו ולא ישתו ונראו שמה פאוכלים שלא להוציא עתה מפיהם דבר שגר הנצרכו לומר כזה הלשון.

ופירושו פן תאכל אתה פֶּאֶשֶׁר דְּבַרְתָּ שֶׁנֶאֱכַל אֲנִיחֵנוּ: וּתְצַחֵק שָׂרָה בְּקַרְבָּהּ וּגּו' וַיֹּאמֶר ה' וּגּו': הַיִּפְלֵא מֵה' וּגּו' וְתִכְחַשׂ שָׂרָה וּגּו': אֲשָׂאֵל בְּדִבְרֵי הָאֵלֶּה שְׂאֵלוֹת א' מָה הַסְּפוּר הַלְזָה וְלָמָּה נִכְתַּב? נִמְשַׁל לְשִׂיחַת הַיְלָדִים וּפְטוּטֵי הַנְּשִׂימִים! ב' בְּמֵאֵמֶר שָׂרָה הָאֵף אֲמַנָּם אֵלֶּד שְׁזָהוּ לְשׁוֹן לֹא יוֹרָה מֵה שֶׁפִּירְשׁוּ בּוֹ הַמְּפָרְשִׁים אֲלֵא נִרְאָה יוֹתֵר מִן הַדְּבָרִים שֶׁהָאֲמִינָה שִׁתְּלַד וְזֶה יוֹרָה לְשׁוֹן הָאֵף אֲמַנָּם שֶׁאֵל"כ הִיל"ל הָאֵם אֲנִי אֵלֶּד? ג' בְּשִׁנּוּי הַלְשׁוֹן שֶׁאֵמֶר הַפְּתוּב וְאֲנִי זִקְנָתִי פֶּאֶשֶׁר אֲמַרְהָ שָׂרָה וְאֲדַנִּי זָקֵן ל צָרִיף בִּיאוּר גַּם בְּדַרְךָ הַפְּשֻׁט.

ד' גַּם שִׁנּוּי אַחַר בְּלִשׁוֹן הַיָּא אֲמַרְהָ וְאֲדַנִּי זָקֵן בַּהוֹנָה וְהַקֵּב"ה בְּשִׁנּוּתוֹ לֹא אֵמֶר וְאֲנִי זִקְנָה אֲלֵא וְאֲנִי זִקְנָתִי לְשַׁעֲבֵר? ה' הַיִּפְלֵא מֵה' דְּבַר הֵיזָה רְאוּי שִׁיאֵמֶר הַיָּד ה' תִּקְצֹר הָאֵינן בַּה' יִכְלֹת וְכַדּוּמָה? פִּי אוֹלָם יִפְלֵא פִּירוּשׁוֹ יִתְפַּסֵּה וְיִתְעַלֵּם כְּמוֹ (דְּבָרִים י"ז) כִּי יִפְלֵא מִמָּה דְבַר לְמִשְׁפָּט.

וְאֵינן זֶה רְצוֹנוֹ שֶׁיַּעַד הַעֲתִידוֹת אֲלֵא שִׁיּוּכָל לַעֲשׂוֹת בְּגִבּוּרְתוֹ פֶּלֶא שֶׁזָּקֵן וְזִקְנָה יוֹלִידוּ בְּנִים ו' לֹא מְצִינּוּ שֶׁה' שָׁב אֶל אֲבָרְהָם בְּעַת הַלֵּיזָה וְלֹא הַמְּלֵאָף וּמֵה זֶה שֶׁאֵמֶר לְמוֹעֵד אֲשׁוּב אֵלֶיךָ ל' בְּסְפוּר הַזֶּה הַשְּׁנִי וְתִכְחַשׂ שָׂרָה וּגּו' וַיֹּאמֶר לֹא.

מְלֵבֵד שֶׁהוּא הַגְּדַת מִחְלֻקָּת אֵינן תּוֹעֵלֶת בָּהּ. אִם הוּא עִם ה' הֵיִתְכּוֹן שֶׁהִיא תִּכְחַשׂ לַהִי"ת הַיּוֹדֵעַ מִחֻשְׁבוֹת אֲדָם? וְאִם עִם אֲבָרְהָם בַּעֲלָה הֲלֹא גַם הוּא צָחֵק? ח' יִפְלֵא שֶׁנִּתְרַעַם ה' עַל מִיעוּט אֲמוּנַת שָׂרָה וּכְשֶׁאֲבָרְהָם גַּם הוּא נִפְלַע עַל פְּנֵיו וְיִצְחָק בְּפִרְשָׁה שֶׁלְמַעֲלָה וַיֹּאמֶר בְּלִבּוֹ הַלְבָּן מֵאָה שְׁנָה יִנְלַד וּגּו' לֹא מְצִינּוּ שֶׁיִּחְרָה אֵף ה' עֲלָיו עַל זֶה.

וְכִי מִשׁוֹא פְּנִים יֵשׁ בְּדַבְּרָה? ט' בְּהִשְׁיֵב לוֹ הִי"ת אֲשׁוּב אֵלֶיךָ וְלִשְׂרָה בֵּן וְלְמַעֲלָה כְּתוּב וְהִנֵּה בֵּן לְשָׂרָה אֲשֶׁתְּךָ וְכֵאֵן לֹא אֵמֶר אֲשֶׁתְּךָ? וּבְפִרְשָׁה הַקּוֹדֶמֶת כְּתוּב אֲבָל שָׂרָה אֲשֶׁתְּךָ יִנְלַדְתָּ לָּךְ בֵּן וְלֹא אֵמֶר אֲשׁוּב אֵלֶיךָ ל' נִכּוֹן לְתַת יִישׁוּב בְּדַבְּרִים.

וְאֲמַנָּם כְּתוּב חַז"ל וְאֲדַנִּי זָקֵן אֵמֶר ר"י אֲתָם מִיִּלְדִים עֲצַמְכֶם וּמִזְקִינִים אֲדוֹנֵיכֶם וְאֲנִי זִקְנָתִי מְלַעֲשׂוֹת נְסִימִים. גַּם אֵמֶרוּ שֶׁאֲתוֹ הַיּוֹם שָׂרָה אֲמַנּוּ פִּירְסָה גְדָה.

וְע"פ הַמְּדַרְשִׁים הַלְלוּ הַמְּקַרְאוֹת תִּכְנְנוּ כִּי אֲמַנָּם לֹא הֵיזָה צָחוּק שָׂרָה כְּמוֹכֵן מִן הַמְּקַרְא לְכַאוּרָה שֶׁהֵיזָה דְבַר ה' בְּעֵינֵי שָׂרָה לְצָחוּק וְהַתּוֹל וְאֵינן אֲמוּנָה בָּהּ. אֲלֵא צָחֵקָה דְרָף גִּאֲוָה וְרוּם לֵב.

כִּי רְאֵתָה שְׁלַעַת זְקֵנוֹתָה פִּירְסָה גְדָה וְחִזְרָה לִימֵי עֲלוּמִיָּה נִתְגָּאִית וְיִקַּל גְּבִירָה בְּעֵינֶיהָ. וְתִבְזוּ לוֹ בְּלִבָּהּ לֹאֵמֶר הִנֵּה חִזְרָתִי לְבַחְרוֹתִי מֵה שֶׁלֹּא נוֹלַד כֵּן בְּאֲבָרְהָם בְּעֵלֵי אֵינן זֶה כ"א מְזוֹל גַּרְם וְלֹא מְזֵלֵי וְאֵינן זְכוּתוֹ מְסַפִּיק לְשִׁיחְזוֹר גַּם הוּא בְּחֹר כְּמוֹנֵי אֲנִכֵי הַיּוֹם.

וְז"ש וּתְצַחֵק שָׂרָה וּגּו' אַחֲרֵי בְּלוֹתִי הֵיִתָּה לִי עֲדָנָה וּכְבָר שְׁבָתִי לְאַשְׁתְּ נְעוּרִים אֲבָל עִם כָּל זֶה וְאֲדַנִּי עֲדִיין זָקֵן כְּדַבְּרֵי הַמְּדַרְשׁ מִיִּלְדִים עֲצַמְכֶם וּמִזְקִינִים אֲדוֹנֵיכֶם. וּבְדַבְּרָה הַזֶּה נִתְרַעַם ה' עַל שָׂרָה.

כִּי אוֹלָם עוֹנוֹת שְׁבִין אָדָם לְחַבְרוֹ חֲמוּרִים מְעוֹנוֹת שְׁבִין אָדָם לְמִקּוֹם. וְאִם לֹא הַקְּפִיד הִי"ת כָּף עַל אֲבָרְהָם וּמְחַל עַל כְּבוֹדוֹ שֶׁלֹּא לְהוֹכִיחוֹ בְּפִרְסוּם לֹא מְחַל לְשָׂרָה שְׁבִיןֶתָּה וְלַעֲגָה עַל אֲבָרְהָם, ע"כ הַכְּרִיז ה' עֲלֵיהָ בְּגִלוּי לָמָּה זֶה צָחֵקָה שָׂרָה עֲלֵיךָ לֹאֵמֶר הָאֵף אֲמַנָּם אֵלֶּד.

פְּלוֹמֵר בְּאַמַּת אֲנָכִי הַיּוֹם רְאוּיָה לְלֶדֶת וְאִיךָ אֶתְמוּל בְּעֵינַי בְּעָלִי אֲנִי זְקֵנְתִי. בְּתַמִּיה.
אֵין הַדָּבָר כֵּן וְאֵין הַדָּבָר תְּלוּי בִּי אֲלֵא בְּבַעֲלִי שֶׁהוּא זְקֵן. וְלֹא תַחֲשׁוּב שְׁלֹא אֲדַע מַה
שֶׁבִּלְבָּהּ כִּי לֹא יִפְלֵא וַיִּתְעַלֵּם מֵה' דָּבָר.

לְכֵן לֹא אֶמְרָה וְאֲנִי זְקֵנָה לְשׁוֹן הַזֶּה שֶׁעַתָּה שָׂבָה לִימֵי עֲלוּמִיָּה וְאֵין שִׁינָה לֹמֵר זְקֵנָה.
אֲלֵא רְאוּיָה לְסִתּוֹר שְׁגָם לְשַׁעֲבֵר לֹא הִיְתָה זְקֵנָה וּמַעוֹלָם לֹא הִזְקִינָה וְרְאוּיָה הִיְתָה לִילֵד
אֲלֵא שֶׁהַחֲסָרוֹן בְּבַעֲלָהּ.

לְפִיכָף חֲזַר הַכְּתוּב וְסִפֵּר הַמַּחְלֻקֶת שֶׁהָיָה בֵּין אַבְרָהָם וְשָׂרָה. צָחֻקָתָהּ לֹא צָחֻקָתִי.
לְהוֹדִיעַ לְנוּ שֶׁהֵם דְּבָרִים נוֹגְעִים בֵּינוּ לְבֵינָהּ וְלֹא לְמוֹל הָאֱלֹהִים שֶׁהוּא אָמַר לֹא הָיָה
בְּשִׁבְלִי לְבַד וְזֶה וְזֶה גָרַם. וְהִיא אֶמְרָה לֹא צָחֻקָתִי.

וְהָאֲרִיף בְּזֶה הַכְּתוּב לְלַמְּדֵנוּ (ה) כִּי רָעָה בְּעֵינַי ה' מְרִיבַת אֲנָשִׁי בֵּיתוֹ שֶׁל אָדָם יוֹמֵר מֵאֵם
חֲטָאוּ לְפָנָיו. גַּם עַל זֶה שִׁינָה הַכְּתוּב לְשׁוֹנוֹ בְּאֶמְרוֹ אֲשׁוּב אֵלֶיךָ וּלְשָׂרָה בֵּן.

הַדָּבָר יֵצֵא מִפִּי הַמֶּלֶךְ יִתְבָּרַךְ לְהוֹכִיחַ אַבְרָהָם וְשָׂרָה עַל הַצָּחוּק וְקִלּוֹת רֵאשׁ אַבְרָהָם שֶׁלֹּא
הָאֵמִין שִׁיעֲשֶׂה ה' הַנֶּס הַגָּדוֹל הַזֶּה בְּשִׁבְלֵוֹ. וְשָׂרָה שֶׁלְגַלְגָּה עַל אַבְרָהָם וְחִשְׁבָּה הַיּוֹתָה
עֲדִינָן בַּחוּרָה.

וְלֹא שֶׁהַשִּׁיב ה' לָהּ אֲנִיחַ כַּנְּשִׁים דְּרַף פְּלֵא. וְכִדְרַף נְשִׁים לָהּ לֹא יֵאָבּוּ שְׁמוֹעַ קוֹל קוֹרָא
אוֹתָן זְקֵנוֹת.

לְכֵן כְּשֶׁאַבְרָהָם לְמַעַלָּה בִּפ' הַקּוֹדֶמֶת נָפַל עַל פָּנָיו וַיִּצְחַק. הַשִּׁיבֵנו הִי"ת דְּרַף תּוֹכַחָה אֲבָל
שָׂרָה אֲשֶׁתָּה יוֹלֶדֶת וְלֹא אָמַר אֲשׁוּב אֵלֶיךָ.

לֵאמֹר לוֹ שְׁזָכוֹת הַלֵּינָה תְּלוּי בְּשָׂרָה וְלֹא בְּאַבְרָהָם. וְאִיךָ לְשָׂרָה יוֹלֵד וְלֹא לְאַבְרָהָם.
וְזֹאת תּוֹכַחַת מְגוֹלָה עָלָיו עַל כִּי צָחַק כִּי בַחֲמָה לוֹ עַל זֹאת. אֲמַנָּם בְּבִשׁוּרַת הַמֶּלֶאכִים
כְּתוּב שׁוּב אֲשׁוּב אֵלֶיךָ וְהִנֵּה בֵּן לְשָׂרָה אֲשֶׁתָּה שֶׁפִּירוּשׁוֹ אֲשַׁכֵּין שְׁכִינָתִי בָּהּ וְאֲשִׁיבָה לִימֵי
בְּחַרְוִיתֶיךָ וְזֶה מֵצַד אַבְרָהָם וּמֵצַד שָׂרָה וְהִנֵּה בֵּן לְשָׂרָה אֲשֶׁתָּה שְׁגָם זְכוּתָהּ יְגָרוּם.
יַעֲשֶׂה זְכוּת שְׁנֵיהֶם שְׁוֶה כְּדִין וְכַהֲלָכָה. וְכִשְׁפִּשְׁעָה אַחַר כָּף בְּדַבּוּרָה גַּם הִיא וְצָחֻקָה
הוֹכִיחָה הִי"ת וַיִּיעַד לָהּ לִידַת הַבֵּן בְּזְכוּת אַבְרָהָם וְלֹא בְּזְכוּתָהּ.

בְּאֶמְרוֹ אֲשׁוּב אֵלֶיךָ פְּלוֹמֵר בְּשִׁבְלֵךְ וְלֹא בְּשִׁבְלֵי שָׂרָה. וּלְשָׂרָה בֵּן וְלֹא אָמַר אֲשֶׁתָּה.
כִּי כָּאֵן הִפֵּף זְכוּתָהּ אֵלָיו וְלֹא חָשַׁב זְכוּתָהּ כְּזְכוּתוֹ כְּאֲשֶׁר יִתְחַשֵּׁב אִם אָמַר אֲשֶׁתָּה יִרְצָה
בְּדַמּוֹתָהּ בְּצַלְמָהּ: וְה' אָמַר הַמְכַסֶּה וְגו': וְאַבְרָהָם הָיוּ יִהְיֶה וְגו' כֵּן גִּוְיֵי הָאֲרֶץ: כִּי יַדְעָתִיו
לְמַעַן אֲשֶׁר יֵצֵא וְגו': לְפִירוּשׁ הַמְקַרְאֹת הַלְלוּ כִּי אֵין בָּהֶם תְּבוּנָה לְמַרְאֵה עֵינַיִם (ו)
יִרְאֶה לֹמֵר כִּי יִרְאֵת הַעוֹנֵשׁ מְבִיאָה לִידֵי יִרְאֵת חֲטָא וְלַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וְצָדִיקָה לְמַעַן יְנוֹס
מִעוֹנֵשׁ הַנְּצָחִי.

מַה שֶׁלֹּא יְבִיא כָּל כָּף אֶהְבַּת הַשָּׂכָר וְתִקְנַת הַגְּמוּל, וְהוֹאִיל וְהִי"ת לֹא יִכְרִיחַ לַעֲשׂוֹת טוֹב
כִּי הִרְשׁוּת לְאִישׁ נְתוּנָה. (ז) מְכַל מְקוּם יוֹרָה חֲטָאִים בְּדְרַף יִלְכוּ וַיִּתֵּן לְפָנֵיהֶם דְּמִיוֹן
וְתַמוּנַת עוֹנֵשֵׁי הַפּוֹשְׁעִים וְהַמּוֹרְדִים בְּעֵבּוֹר יִשְׁמְעוּ וַיִּירָאוּ וַיִּקְחוּ מוֹסֵר לְנַפְשָׁם.

ואמנם זה לפני משורת הדין לגודל רחמי ה' עם בריותיו. כי גם זה נקרא מניע חזק להטות לב איש לדרכיו.

ולא למשפט ישר יחשב אלא לצדקה וחסד. ולפי שהי"ת הבטיח לאברהם להגדיל ורעו ולתת שכר טוב לבניו.

ואם יחטאו הואיל וזה אפשרי כי הרשות בידם ויהיה ראוי להענישם על חטאם איך יתקנים א"כ ייעוד ה' להיטיב להם? הנה מחכמת אלהים וחסדיו על פן להפחידם בעונש שפיניהם וקרוביהם הנה באביהם ויראו ויטיבו דרכם ויתקנים דבר ה' להיטיב להם.

ונה הנה תכלית ירידתם למצרים. הקב"ה העמיד להם מלך שגזרותיו קשות להחזירם למוטב למאן יצאו ברכוש גדול ויירשו את הארץ ויקנים ה' יתברך הבטחתו.

והנה לא הנה ה' מוכרח לגלות לאברהם הפיכתסדום ועמורה שחטאו לו. באשר אינם קרוביו ומינדעיו היתכן שלא יעשה ה' אלהים דבר בעולם ולא יעניש גוי או ממלכה על הארץ מבלי שיתמלך בו? ומה לו לאברהם עם הגוים הנהם ערלי לב וערלי בשר אשר לא מבני ישראל הנה ומה תועלת לו בהצלתם? ואם ללוט ההולך את אברהם.

כבר יצאה הגזירה להצילו בזכותו מבלי שאברהם יתפלל עליו ל אם לא שרצה ה' לגלות און אברהם בעונשי שכניו למען יספר לדור אחרון בניו ובני בניו ויפחדו וייראו וישמרו מאד לנפשותם ויוכל לקיים הבטחתו.

זו היא פוננת הפסוקים בין אשר כי אמר מדוע מכסה אני מאברהם מה שאני עושה והפורענות שאביא על סדום והנה אני ייעדתי טוב לבניו שיהיו לגוי גדול וכו'. כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ויגיד להם את מכות הארץ ואת פחלואיה כדי שמיראה מדבר ישמרו דרך ה' ואוכל להביא הייעוד הטוב אשר דברתי עליו שאם יחטאו לא אוכל לקיים דברי במשפט: ויאמר ה' זעקת סדום ועמורה וגו': ארדה נא ואראה הפצעקתה וגו': יש לתמונה מה דבר ה'.

וכי באה אליו שמועה שאינה של אמת עד שצריך לירד לראות אם אמת הדבר ל ובמה שאמרנו יתכן. שאלו דברי המלאכים ההולכים להפוך את סדום וכבר ידע ה' שצעקתם רבה וחסאתם כבדה.

ואמנם דבר המלאך אל אברהם שאל יעכבנו מלקחת לסדום. שאדרבה לכה בא ואולי לטובתם שיראה בעיניו אם יש בהם צד זכות ללמד עליהם ולא יאבדו מתוך הקהל.

ונה הוא התנצלות למול אברהם שיניחם לילה שמה פאשר אמרנו. ואמנם מה שאמר זעקת סדום ולא אמר זעקה שצועקים על סדום? וכן אמרו הפצעקתה ולא הנה סדום הצועק אלא צעקת הנלחצים ודמעת העשוקים מסדום.

וכבר פירשו בו חז"ל פן. ואמרו גם על עסקי ריבה שהמיתו בניסורין.

ואמנם הנה ראוי שיאמר פכה בפתוב? אבל יתישב היטב במה שאמרו חז"ל במקום אחר כי הצועק על דבר שיש בו הוא נענש תחילה. ומוסר דין על חבירו מזכירין עונותיו והו אם פן פירוש הפתוב זעקת סדום ועמורה כי רבה רצונו מה שהמה צועקים על הנעשה להם מהעוני והלחץ.

אָבֵל גַּם חֲטָאתָם שֶׁהֵם עוֹשִׂים כְּבֹדָה מְאֹד. לְכֵן אֶרְדֶּה נָא וְאֶרְאֶה אִם כְּדָמוֹת הַצֹּעֲקָה שֶׁצּוֹעֲקִים עַל עוֹשְׁקֵיהֶם כֵּן עוֹשִׂים גַּם הֵם לְאֶחָרִים כְּלֵה וְאֶעֱנֶיֶשׁ תַּחֲלִילָה הַצּוֹעֲקִים: דְּבַר אַחֵר כִּי אֵין אָדָם צַדִּיק בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא יֵאֻנָּה לּוֹ צַעַר וְיִגְוֹן וְצָרוֹת לִבָּבוּ לֹא יִרְהִיבוּ.

וְכָל זֶה כִּי מִקְרָה אֶחָד לְצַדִּיק וְלִרְשָׁע וְעוֹלָם הַמְּכֹנְעָר הַלְזָה כְּמִנְהִיגוֹ נוֹהֵג לֹא יִתֵּן לְשׂוֹכְנֵיהֶם בּוֹ אֲלֵא רְעוֹת רַבּוֹת וְצָרוֹת. (ח) כִּי הָאָדָם נִבְרָא לְעוֹלָם וְלֹא הָעוֹלָם לּוֹ כִּי אֲשֶׁר נִבְרָא רַבּוֹת בְּכֹרֶשֶׁת וְזֹאת הַבְּרָכָה בִּס"ד.

וְזֶהוּ מַה שֶׁנִּתְרַעַם שֶׁהֵע"ה בְּאֶמְרוֹ (קִהְלֵת ז) יֵשׁ צַדִּיק אֲנֹכֵד בְּצַדְקוֹ וְיֵשׁ רְשָׁע מֵאֶרֶץ בְּרַעְתּוֹ. (ט) כִּי מַה שֶׁהוֹקְשָׁה בְּעֵינַי רְאוֹתוֹ שֶׁיֵּשׁ לְפַעֲמִים צַדִּיק אֲנֹכֵד וְרְשָׁע מְצַלִּיחַ.

וְזֶהוּ קָרִי וְהַזְדַּמֵּן. אֲמַנָּם אֱלֹהֵי הַיָּה תִּמְיֵד כָּל צַדִּיק אֲנֹכֵד וְכָל רְשָׁע מֵאֶרֶץ כָּל עַם ה' נִאֻנָּחִים וְיִשְׁיִשׁוּ כָּל פּוֹעֲלֵי אָנוּן כִּכָּר הַיָּה מְקוֹם לִוְמֵר שֶׁאֵין בְּיַדְנוּ לִידַע מַה שֶׁהוּא נִרְצָה בְּעֵינַי ה' וְאוֹלֵי מַעֲשֵׂה יַדְנוּ לִנְגֹד הַמְּכֹנְוֹן.

אוּ הַיָּה לָנוּ לְהִסְתַּפֵּק בְּדַבָּר הַטּוֹב וְהָרַע וְאִם הַטּוֹב לְמִרְאֵה עֵינֵינוּ הוּא הָרַע הַגָּמוּר וְכֵן בְּהִפְּךָ. אִךְ אוֹלָם בְּרְאוּתָנוּ שֶׁיֵּשׁ לְפַעֲמִים רְשָׁע אֲנֹכֵד וְרְשָׁע מֵאֶרֶץ וְכֵן בְּצַדִּיק אִם כֵּן הַכֹּל דְּרָךְ מִקְרָה (י) וְאֵנִי חֲשַׁבְתִּי לְמִשְׁפָּט שֶׁאֵין לָנוּ לְהִתְמַרְמֵר עַל צַדִּיק וְרַע לּוֹ רְשָׁע וְטוֹב לּוֹ כִּי זֶה הוּא מִרְאֵה חֲלוֹם לְעֵינֵינוּ וְאֵין בְּעוֹלָם הַיָּה אִישׁ מְצַלִּיחַ יְהִיֶה צַדִּיק אוּ רְשָׁע.

וּמִי שֶׁיִּתְחַשֵּׁב לְמִרְאֵית הָעַיִן שֶׁהִשְׁעָה מְצַחֲקָת לּוֹ וְיִצְלַח בְּכָל דְּרָכָיו פִּתְאוֹם יָבוֹא יוֹמוֹ וּפְתַע יִשְׁכַּר לְאֵין מִרְפֵּא. וְלֹא הָעֵלְהוּ הַזְמַן הָאֲכֹזֵר לְשׁוֹבַע הַהַצְלָחוֹת וְעַל גַּפִּי מְרוֹמֵי קֶרֶת אֲלֵא לְהִשְׁלִיכוֹ מִשָּׁם בְּטִיט הַיָּוֹן מֵאֲגָרָא רְמָא וְתִשְׁפֹּר מִפְּרִקְתּוֹ עַד כִּי תִגְדַּל גְּפִילְתּוֹ וְשִׁקּוֹל הַיּוֹתֵר וּבִיּוֹתֵר עַל כָּל הַצְּלָחוֹתָיו הַמְזַדְנָמוֹת.

וְגַם הַיָּה בְּאֵמַת אֵינָם אֲלֵא לְפָנִים וְטַעוֹת הַדְּמִיוֹן. (יא) הֲלֹא תִרְאֶה שְׂרוֹב הַשְּׂמֻחּוֹת וּבִשְׂוֹרוֹת בָּאוֹת לְאָדָם לְרַעְתּוֹ וְזֶה מְבֹאֵר לְעַיִן כֹּל וְאִישׁ נְבוֹב וְשֹׁפֵל לֹא תִבְאֵנָה אֵלָיו מִכּוֹת נְמַרְצוֹת בְּנוֹהֵג שֶׁבְּעוֹלָם.

הַיָּה עַל פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֵין לְהִתְרַעַם עַל הַצָּרוֹת צָרוֹרוֹת הַמְתַּרְגְּשׁוֹת וּבָאוֹת עַל הַחַיִּים כִּי לְכָף נוֹצֵר הָאָדָם וְצָחוֹק עֲשֵׂה לָנוּ אֱלֹהִים וְשִׁלְחָנוּ הַיָּה בְּגִיא כֵּן הַנוֹם הַלְזָה לְעַנְיֵן רַע נִתַּן אֱלֹהִים לְבָנֵי אָדָם לְעֵנוֹת בּוֹ (יב) לְצָרָה וְלִלְבֹן בְּעַמְק הַבְּכָא הַיָּה נִפְשׁוֹתָם וְיִזְכּוּ לְקִנּוֹת הָעוֹלָם הַצָּפוֹן וְהַחַיִּים הַנְּצַחִיִּים בְּזִיעַת אָפֶם עַל מִי אֲנָחוֹת וְסַעְרוֹת תִּבְּל הַצּוֹרֵר.

(יג) וְאִם רַבּוֹת רְעוֹת לְצַדִּיק אַע"פ שֶׁלֹּא פָּעַל אָנוּן. הַיָּה נִשְׁלָמָה כְּנוֹנְתּוֹ בְּזֶה עַל בּוֹאוֹ כִּי לְכָף נוֹצֵרָנוּ וְלָכֵן קָנָה שְׂכָרוֹ גְּדוֹל בְּעוֹלָם שֶׁכָּלוּ טוֹב וּלְפָנִים צַעֲרָא אֲגָרָא.

וּמִי שֶׁלֹּא יִתְרַבּוּ צָרוֹתָיו סִימָן רַע לּוֹ שֶׁלֹּא זָכָה לְקִנּוֹת עוֹלָמוֹ. בְּאֶנְפֵן שֶׁאִם יִרְבּוּ צָרוֹתָיו עַל אָדָם עַל עֲוֹנוֹתָיו סִימָן טוֹב לְעוֹלָם הַנְּצַחִי וּבְהִפְּךָ סִימָן רַע לּוֹ וְעוֹד לְאֵלוֹהַ מִלִּין עַל זֶה בְּכֹרֶשֶׁת בָּא וּבְכֹרֶשֶׁת שׁוֹפְטִים בִּס"ד.

עַל כֵּן בְּרַעַת סְדוּם וְעַמְוֹנָה הַיָּה דְּבַר ה' זַעֲקַת סְדוּם וְעַמְוֹנָה כִּי רָבָה פִּי מַה שֶׁצּוֹעֲקִים עַל צָרוֹתֵיהֶם רָבָה הִיא כִּי צָרוֹת רַבּוֹת לָהֶם. אֲמַנָּם אִךְ חֲטָאתָם כְּבֹדָה מְאֹד וּלְפִיכָף צָרִיךְ אֲנִי לְשִׁקּוֹל בְּשִׁקּוֹל הַדַּעַת אִם צַעֲקָתָם שְׁנוּה לְעוֹנוֹתֵיהֶם וְהַצָּרוֹת בְּפִלְס כְּחֲטָאתָם עַד שֶׁלֹּא יִכְבְּדוּ אֱלֹהֵי עַל אֱלֹהֵי.

שׂאם עוד יוסיפו לחטוא יותר על צעקתם אשר חלה ה' בהם אדעה וצריף להענישם עוד: האף תספה צדיק עם רשע וגו': השופט כל הארץ לא יעשה משפט: קצת קשה על לשון המשפט המכונה על כללות הדין והנה צודק או מעונות ונח הנה לו לומר השופט כל הארץ לא ישפוט בצדק? וקרוב בעיני לפרש (יד) כי אמנם כאשר ישלח ה' חרון אפו עברה ונעם וצרה בעיר או במדינה פשוניתה רשות למשחית לחבל לא יבחין בין טוב לרע ואלו יש צדיק בתוכה יספה בלא משפט.

והטעם נבאר בפרשת בא אל פרעה ובפרשת שופטים בע"ה. במה שאירע במצרים שהוצרה ה' ותברך לעבדו בעצמו לנגוף שלא יתן המשחית לבוא בבתי ישראל ולא יספו בעון העיר.

כדבר שפתוב (חבוק ג') בזעם תצעד ארץ באף תדוש גוים יצאת ליגע עמה מחצת ראש מבית רשע רצונו שפאשר יעניש גויי הארץ ישלח מלאך פניו אף וסמה וידוש גוים כלי הבחנת טוב ורע וגוי גם צדיק יהרג.

אולם לעמו ישראל יצא בעצמו ולא על ידי מלאך. יצאת ליגע עמה וגו' ובזה מחצת ראש מבית רשע לבדו ויבחין בין טוב לרע וזו היא תשועה לעמו שלא יענש אלא המחוייב.

כן במקום הזה ראה אברהם שהי"ת שלח מלאך רע להפוך את סדום ע"כ נגש אל ה' ואמר למה ישלח האף והחמה שלוחיו להרע להפוך את העיר ולא ילך בעצמו. באמרו האף תספה צדיק עם רשע.

פ"ה האף ששלחת להעניש היא תספה צדיק ורשע יחד ולא תבחין ולמה שופט כל הארץ לא יעשה משפט בעצמו ולא על ידי שליח ל"ז לא יעשה משפט כלומר לא יעשה המשפט אף שיהיה בכבודו ובגדו ולא ע"י מלאך אף וסמה ומשלחת מלאכי רעים.

ומצאנו בפתוב אף לשון נקבה (מ"ב כ"ד) כי על אף ה' היתה בירושלם. ובמדרש רבה אר"י בר נחמ"ל האף שאתה מביא לעולם אתה מכלה בו הצדיקים עם הרשעים.

ובהורמא דידהו פתיבנא: אם אמצא בסדום חמשים צדיקים פתוף העיר ונשאתי לכל המקום בעבורם: מה שלא ענהו ה' שייציל הצדיקים ויעניש החוטאים לבדם. עיין בפרשת שופטים: הנה נא הואלתי לדבר אל ה' ואנכי עפר ואפר: ידוע במקור הנכון כי כל גשם תחבר בתחילת הווייתו מעצמים דקים.

אשר בהתקרבתם זה לזה יתחברו גשם. ובהפרדם יתברו גשם זולתו.

ומשנוי התחברם יבוא שנוי התמונות והצורות. על כן כתב שלמה בחכמתו (קהלת ג') הפל הנה מן העפר והפל שב על העפר.

קרא ברוב תבונתו עפר אל העצמים שבתחלת היצירה כי אין לנו מלה תורה על דקות האחרון אלא עפר ואפר. ולזה פונו חז"ל באמנם שהקדוש ברוך הוא יושב ומזונג זיווגים.

ויכבד קצת מן הראשונים נתבבלו לתפוש הדעת הזו כי חששו למינות ולומר שאין יתרון לאדם אחר המנות אשר שהפל אחד ורוח אחד לכל ואין צורה בגופים אלא גשם בשנוי התחברות עצמיו והפרש תנועתם.

(טו) ויתנשאו על ככה למאוס דרכי המחקר האחרון ונכשלו. כי אמנם זו היא אמונה שלמה תשלים ידיעתנו בה יותר וביותר לאשר יקראוה באמת כי אדרבה בזה ידענו (יו) שאין דבר מת תחת השמש.

וכל מה שפרא הקב"ה בעולמו הוא נצחי חי לעולמים עד שיירצה ה' יתברך ואין מות בנבראים אלא חלוף תנועה ומחברת. וכל שכן רוח האדם העולה היא למעלה על כל גשמי שהיא נצחית.

ויש להסתיר מהמון העם הדברים. והמשכילים יבינו ראשי פרקי אלו ויוסיפו לקח מדעתם.

ראה מה שפתוב באברהם הנה נא הואלתי לדבר אל ה' ואנכי עפר ואפר. ועת לחשות: האחד בא לגור וישפוט שפוט עתה נרע לה מהם: פירוש על כי באת לגור והיית אנוח גם עתה ועלית לגדולה להיות שופט עלינו כדברי חז"ל.

לכן אתה מכבד האורחים שפמותה. צריף אם כן להרע גם לה כי אנוח אתה כדי שלא תכבדם מכאן והלאה.

ונה פתרון נרע לה מהם פלומר נרע לה בשבילם: השב אשת האישה כי נביא הוא: זו תשובה על מה שאמר אחותי היא. לפי שידע שילקחה ממנו: רק אין יראת אלהים במקום הזה והרגוני על דבר אשתי: מלת רק צריכה ביאור גם יפלא שנתניירא ליהרג ולא פחד שיקחו את אשתו אע"פ שלא יתרגוהו והיה מן הראוי שיקפיד יותר על זלות אשתו מחייו? ואולם יש לה מדינה שאנשיה יראי אלהים במה שבין אדם למקום ולא כן במה שבין אדם לחברו.

ויש לה מדינה שמדויתה להפך המה אנשי אמת שונאי בצע אמנם אין יראת אלהים על פניהם במה שבין אדם למקום. ובדמותם היו הקדומים אומרים עולם כמנהגו נוהג והאמינו שהחוקים והתורות ניתנו להישייר חיי האדם בין איש לחברו שאלמלא מוראם חיים יבלעו.

ולפי זה כל עמל האדם שלא להרע לחברו כי כן יישובו של עולם ולא מיראת ה' ולתכלית עבודתו ומצותיו. ואמנם שתיקה רעות תנאר מאד בעיני ה' (יז) מפל מקום הורע פח השנית מן הראשונה.

כי אם אין יראת ה' על פני האדם שוא עמלו להדריכו במעגלי יושר הקבוץ המדיני. ומי שיש בו יראת ה' אף אם יגזול ויגנוב לסוף בא לשמה וישוב אל ה' ויצטדק במתנת ידו בקרב אחיו.

ואם אין אלהיו בקרב הנה חסדיו וצדקותיו המה פסות עינים ובדרך חנופה וכל רוח אין בקרב. ולפי האמונה הרעה הזאת אם יחטיא איש לאיש בדרך הנוגע המדינות האנושי ראוי להענישו להזהיר את העם ולא יזידון עוד אבל לא ישימו על לב אם יחטא לה'.

לכן אבימלך שהיתה לו האמונה כזאת אם היה לוקח אשה מבעלה זהו חטא שבין אדם לחברו וגדול עונו מנשוא אצלם לפי הסדר המדיני. כי יקפצו עליו אנשי עירו ויחבטו.

אמנם אם יתרוג המלך איש לאינה עלילה אשר תמצא ואין לו דמים זהו פשע אל ה' הידוע מחשבות אדם. ולא יאשימוהו עבדיו.

כי יאמרו שהרג על חטא הצפון או פאשר עשה דוד לאוריה. זהו שאמראברהם חשבתו שבמקום הזה אין חטאתם אלא במה שביניכם למקום לבד ויבדאי ימיתוני כדי ליקח אשתי אבל לא שיקחו אותה על פני כי זה במה שבין אדם לחברו ולא נחשדו באמונתם על כך.

זה לשון רק אין יראת אלהים כלומר חטא זה לבד בכם ולפיכך יראתי שתהרגוני ולא שתקחו אשתי בחיי: הנה הוא לה פסות עינים לכל אשר אתה: לפי שבכל מלכות ישימו נציבים על הגבול שמה יגבו מס ומכס על כל הסחורות היוצאות מן הארץ כמשפט.

וכל דבר שהוא בא מאת המלך יצא לחפשי חנם כי אין ראוי שהמלך יפרע מכס לעצמו. ואם כן יפה אמר אבימלך הנה נתתי אלהיך כסף לאחיה ונתכסף הנה הוא לה לכסות עינים לכל הסחורות ומטלטלים שיש לה שתהינה נגרות אחר האלהי כסף שבאו מאתי ויניחום הנציבים לעבדו בלי מכס כי יאמינו שהכל מידי נתנו לה: כי עצור עצר ה' בעד כל רחם לבית אבימלך על דבר שרה אשת אברהם: קצור קצרה יד המפורשים די השיב איה ידעו כי עצר ה' בעד כל רחם בליה אחת ל ולמה לא כתב העונש בעת החטא כדבר הכתוב בפרעה וינגע ה' וגו' ואלו כאן לא כתב אלא הרפואה? מהרי"א אשכנזי השתדל למצוא דברי חפץ שזהו ספור מה שהיה מקדם שנולדו כל אמהות לבית אבימלך עקרות מיום הנולד והועילה תפלת אברהם לרפאם שילדו.

ואמנם מ"ש על דבר שרה פירש שהוא טעם למה שאמר למעלה. ומלבד אשר נלחץ בדברים האלה עוד יקשה האיה קרה מקרה בלתי טהור כזה לכלנה בכל בית אבימלך אם לא כי יד ה' עשתה זאת לתכלית מה? לכן נאמר להוסיף על דבריו ונאמת הדבר שלא באה עצירת כל רחם בפעם הזאת להעניש אבימלך על דבר לקיחת שרה אלא הטעם כדבר שאמרו ביצחק שהקב"ה מתאנה לתפילתם של צדיקים ולכך נעקרה רבקה.

גם בזה הי"ת עצר כל רחם לבית אבימלך מיום שנולדו. כי גלוי וידוע לפניו שיתגלגל דבר שרה עם אבימלך ויתפלל אברהם עליהם אל ה' ויבוא הנס על ידו על כן אמר כי עצר ה' מימי קדם כל רחם לבית אבימלך על דבר שרה כדי שיבוא הפלא הזה בשביל שרה וירפאם ה': ויפקח אלהים את עיניה ותרא באר מים: צנה הי"ת שיתרחב לה אישון בת עיניה באופן יח שהמשולש יתרחב עד שהנגודת תתגדל גם היא ותוכל להביט למרחוק עד שראתה הבאר רחוק כמה מילין: אלהים עמה בכל אשר אתה עושה: ועתה השבעה לי: ואם תשבע לעשות לי טובה הקדוש ברוך הוא יסכים על ידך בהיותו עמה בכל אשר אתה עושה: אם תשקור לי: אם תדבר עוד לי שקר וכזב כמו שעשית כבר לאמר על אשתך אחותי היא: על כן קרא למקום שהוא באר שבע: פירשנו בפרשת תולדות עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה: צריך לדקדק שגראת חלילה שהי"ת לא ידע העתידות כמו שפקרו בזה רבים.

וכן באמרו והאלהים נסה את אברהם פאלו לא ידע אם יעמוד בנסיונו אם לא. וכן באיוב?
ואמנם בס"ד נאריף בדבר בפרשת וילך ובפרשת שלח לה.

אולם במה שאמר עתה ידעתי פי ירא אלהים אתה (יט) יתכן מאד בשנדע שהאל ידע
העתיד פאלו הוא הנה לפניו וגם טרם עשות אברהם הנסיון בבנו ראה ה' פי כן יעשה.
ונהו אמרו עתה ידעתי ולא עתה אני יודע.

אלא רצונו שמה שעשה עשה כבר ידעו ה'. ולא חשה אברהם את בנו מידיעת ה' אף
טרם שצוהו הי"ת: יען אשר עשית את הדבר הזה ולא חשכת: מפאן שמחשבה טובה
הקב"ה מצרפה למעשה.

פי קרא עשייה לאשר לא חשה. ושב ואל מעשה קראו קום עשה.

וכן כתוב (דברי' י"ז) לא תטה משפט גר יתום. על כן אנכי מצוה לעשות את הדבר הזה:
פרשת חיי שרה ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים חיי שרה: הואיל
ובעולם הנבנה הלזה (א) חיי האדם אינם חיים אלא מיתה תמידית.

מלבד ימי הילדות שבע שנים אשר בהם היילד ידלג כאיל לא יחשוב לתהפוכות הזמן
וחשוד כי יבוא והצרות לא תרוצצנה רוחו ושכלו פי יחבקהו וינשקהו כל רואיו. ואחרי
כן גם עליו יעבור כוס תרעלת היגונים בלכתו לבית הספר ללמוד וליגע ולעבודה הזאת
צרה כמבכירה אל מחשבתו השפלה על כל הצרות פיזוע.

על כן הכתוב בא כמגיד לנו הדבר הרע הזה. באמרו שכל קכ"ז שנה של שרה חיי' לא
נקראו חיים אלא עד שבע שנים והשאר אנוחה? שברון מתנים זעם וצרה.

פי אולם היו חיי שרה רבים אשר אינם חיים מאה ועשרים שנה. אבל ושבע שנים לבדם
היו שני חיי שרה והשאר פלא היו לכן פאלו לבד פתיב שנים לשון רבים: גר ותושב
אנכי עמכם וגו' עד לאברהם לאחונות קבר מאת בני חת: השאלות בפרשה הזאת רבו
למעלה א' מדוע לא הלך אברהם בעצמו אל עפרון לקנות ממנו השדה עד שהוצרך
לשאול מאת בני חת שהמה ידברו אל עפרון ויהיו סרסורים בדבר? ב' פאשר אמר גר
ותושב אנכי עמכם שאין זה טעם נכון לשיתנו לו קבר פי אף אם לא הנה גר הנה ראוי
לקבור מתו? ג' על אשר ענוהו שמענו אדני ואברהם גם הוא אמר שמעוני אף אם אתה
לו שמעני.

וכן עפרון נישמע אברהם אל עפרון. וכן אלו דברי מותר פי ישמעו כל אשר ידברו אם
לא הנה חרשים ל ד' נשיא אלהים אתה בתוכנו ומשמע שפקרכם לבד הוא נשיא אלהים
ולא בעיר אחרת וזה לו גנאי ולא שחח? עם פי הוא אמר להם כבר גר ותושב אנכי
ושהנה אורח נטה ללון.

ה' איש ממנו את קברו לא יכלה ממה והוא לא שאל קברם המיוחד להם לו ו' ויקם אברהם
מאיזה מקום קם? ז' וישתחו לעם הארץ לבני חת אם עם הארץ היו המה בני חת. תרתי
למה לי? ח' וישתחו לעם הארץ וידבר אתם.

שְׁפֹל זֶה מֵיִתֵּר וְיִסְפִּיק אֲמָרוֹ וְיִשְׁתַּחֲוֶה וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם? ט' אִם יֵשׁ אֶת נַפְשְׁכֶם לְקַבֵּר אֶת מַתִּי. אִין הַלְשׁוֹן מְכַוֵּן שֶׁהֵם בְּעֶצְמָם שָׂרֵי וְקִצְיֵי הָאֲרֶץ יִהְיוּ קוֹבְרִים מֵתוֹ בְּיַדֵּיהֶם ל' י' תַּנְנָה לִי בְּתוֹכְכֶם.

מָה טוֹב שְׂיֹאמַר בְּאֲרֻצְכֶם כִּי אֵיךְ אֶפְשֶׁר שְׂיִתֵּן הַקֶּרֶע בְּתוֹךְ בְּנֵי חַת? י"א וַיַּעַן עֶפְרוֹן הַחַתִּי אֶת אַבְרָהָם בְּאֲזַנֵּי בְּנֵי חַת לְכָל בְּאֵי שֶׁעַר עִירוֹ. מָה לְמַדְנֹו בְּזֶה שְׂיִדְבֵּר דְּבָרָיו בְּאֲזַנֵּי כָּל הָעָם מְקַצֶּה וּבְאֲזַנֵּי כָּל הַשָּׂרִים? י"ב אִם אַבְרָהָם שָׂאל לְעֶפְרוֹן הַמְּעַרְהָ לְבַדָּה אֲשֶׁר בִּקְצֵה שְׂדֵהוּ לָמָּה עֶפְרוֹן אָמַר לְחַת לוֹ גַּם אֶת הַשְּׂדֵה וְהוּא לֹא שָׂאל אֶת הַשְּׂדֵה אֲלֵא הַמְּעַרְהָ לְקַבֵּר? י"ג לְעֵינֵי בְּנֵי עַמִּי נִתְתִּיחָ לָךְ.

לָמָּה לֹא אָמַר גַּם לְעֵינֵי בְּנֵי חַת אֲלֵא בְּפָנֵי עַם הָאֲרֶץ לְבַדּוֹ? י"ד בְּהַפְרֵשׁ שְׂבַפְתוּבִים פַּעַם יִזְכִּיר בְּנֵי חַת וּפַעַם עַם הָאֲרֶץ. אָמַר וַיִּשְׁתַּחֲוֶה אַבְרָהָם לְפָנֵי עַם הָאֲרֶץ וְלֹא לְבְנֵי חַת כְּבָרָאשׁוֹנָה.

וְכֹן וַיִּדְבֵּר אֵל עֶפְרוֹן בְּאֲזַנֵּי עַם הָאֲרֶץ וְאָחַר כֶּף אָמַר אֶת הַכֶּסֶף אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּאֲזַנֵּי בְּנֵי חַת וְלֹא אָמַר בְּאֲזַנֵּי עַם הָאֲרֶץ. רְאוּי לְחַת טַעַם בְּדִבְרֵי מְדוּעַ פַּעַם יִזְכִּיר אֵלּוֹ וּפַעַם אֵלּוֹ וּפַעַם שְׂנֵיהֶם? ט"ו וַיַּעַן עֶפְרוֹן אֶת אַבְרָהָם לֵאמֹר לוֹ.

זֶה הוּא דְבַר מְבֹאָר שְׂאִם הִיָּה מְדַבֵּר עִם אַבְרָהָם יֹאמַר הַדְּבָרִים אֵלָיו וְלֹא לְאִישׁ אַחֵרָ וְכֹן אָמְרוּ בִּינֵי וּבִינָה מָה הִיא וְהֵם לֹא הָיוּ אוֹהֲבִים וְחַבְרִים מִקִּדְּם? י"ו וַיִּשְׁמַע אַבְרָהָם אֵל עֶפְרוֹן וַיִּשְׁקֹנֶל וְגו' וְזֶה לֹא דְבַר עֶפְרוֹן.

אֲדַרְבֵּה נִרְאָה מְדַבְּרָיו שְׂלֹא הִיָּה רוֹצֶה כְּלוּם בְּאֲמָרוֹ בִּינֵי וּבִינָה מָה הִיא? י"ז אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּאֲזַנֵּי בְּנֵי חַת מִשְׁמַע שְׂשָׂאל לוֹ כֶּסֶף הַשְּׂדֵה בְּלִחַשׁ בְּאֲזַנֵּי בְּנֵי חַת לְבַד. וְאִין הַדְּבַר כֹּן אֲלֵא דְבַר עֶפְרוֹן בְּפָרְסוּם בְּעֵינֵי כָּל עַם הָאֲרֶץ? י"ח וַיִּקַּם הַשְּׂדֵה וְהַמְּעַרְהָ אֲשֶׁר כֹּן לְאַבְרָהָם וְגו' לָמָּה כָּפַל הַדְּבַר הַזֶּה פַּעַמִּים שְׂלֹשׁ? י"ט מָה שְׂאָמַר מֵאֵת בְּנֵי חַת.

וְאִין הַדְּבַר כֹּן כִּי קָנָה הַשְּׂדֵה מֵאֵת עֶפְרוֹן וְלֹא מֵאֵת בְּנֵי חַת? מִלְּבַד מָה שְׂיִקְשֶׁה שְׂבַפְסוּסוֹ וְרֵאשׁוֹן כְּתוּב לְעֵינֵי בְּנֵי חַת וּבְשָׂנֵי מֵאֵת בְּנֵי חַת. וְכֹן בְּסוֹף הַפְּרָשָׁה כְּתִיב וַיִּקְבְּרוּ אוֹתוֹ יַצְחָק וְגו' אֵל שְׂדֵה עֶפְרוֹן וְגו' הַשְּׂדֵה אֲשֶׁר קָנָה אַבְרָהָם מֵאֵת בְּנֵי חַת? וְאִמְנָם הַהַפְּרָשִׁים הַלְלוּ צְרִיכִים פִּירוּשׁ.

כ' לָמָּה קָרְאוּ עֶפְרוֹן אִישׁ רַע עֵינֵי כִּילִי וְקַמְצָן. וְכִי מִפְּנֵי שְׂלֹא רָצָה לְחַת שְׂדֵהוּ בְּמַתְנָה לְאֲשֶׁר לֹא עָמַל בּוֹ יְגוּנָה? וְרֵאשׁוֹ לְבָאָר בְּהִיתֵר הַסְּפָקוֹת כְּנִלְם.

כִּי בְּחִבְרוֹן הָיוּ בְּנֵי חַת מוֹשְׁלִים עַל הָאֲרֶץ בְּשָׂרְרָה. וְעֶפְרוֹן אָף הוּא הִיָּה מִן הַשָּׂרִים.

וּמִנְהַג רֹב הַעָרִים כְּאֲשֶׁר עַד הַיּוֹם הַזֶּה כִּי כָּל קִצְיֵיהֶם וְשָׂרֵיהֶם יִצְיִבוּ לָהֶם צִיּוֹן וּמְקוֹם קָבֵר לָהֶם וּלְזַרְעָם שְׂמָה יִקְבְּרוּ כָּל יוֹצְאֵי חִלְצָם. וְקָרֹב הַדְּבַר שְׂבַחְבְּרוֹן יִהְיֶה סִמְן דִּינִת קִבְעָ לְאֲדָם וְלִהְיוֹת אֲזַרְחָ בְּעִיר כְּשֶׁהִיָּה לוֹ בְּהַ מְקוֹם מִן־חַד לְקַבְרוֹת בְּתוֹךְ קְבָרֵי בְּנֵי הָעָם.

וְהַאֲזַרְחִים וְהַגָּרִים אִם יִרְצוּ בְּתוֹכְכֶם לְהַשְׁתַּמְקַע כְּדִין כָּל הַבָּא לִישֵׁב בְּעִיר בְּאֲרֶץ נְכַרְיָה אִין סָפַק שְׂיִצְטָרְכוּ לִיקַח רְשׁוֹת מִטוֹבֵי הָעִיר רְצוֹנֵי שְׂיִתְקַבְּצוּ הַשָּׂרִים וְרוֹזְנִים נוֹסְדוֹ יַחַד וְשְׂמָה בְּרֹב מְגִינָם יִתְנוּ רְשׁוֹת לְאוֹרַח לְקַבְּעַ בֵּית דִּינָה וְלִקְנוֹת לוֹ אַחְזוֹת קָבֵר וְיִהְיֶה נְכָלֵל בִּינֵיהֶם כְּאֲזַרְחָ הָאֲרֶץ.

ומלבד האמור ידוע כי כל הרוצה לקנות קרקע ולא יערערו עליו לאחר זמן ויטרפו אותה ממנו שטרי חוב המוקדמין ישפדל לקנות בפומבי מהמלך או מהרבים ואז מקחו קנים לעולמי עד.

ונהי הדת והנימוס ביניהם גם בזמן הזה. לכן אברהם איש עניו מאד בבקשו מקום קבורה בקברון ארץ מגוריו.

הוצרך לקבוצ בני חת קציני הארץ והלך לפניהם וכה אמר בלכתו. להייתי גר ותושב עמכם ולא אזרח באתי לבקש מכם רשות לקנות אחוזת קבר לי ולמשפחתי.

וכדי שיהיה מקחי קנים תנו נא אותה אתם לי ואקנה מן הרבים שרי הארץ שלא יהיה מערער עליה להבא. ונהי אמרו גר ותושב אנכי עמכם תנו לי אחוזת קבר וגו'.

ירצה שיהיה מבקש מהם שני דברים אחד ליתן לו רשות אחוזת קבר והשני למכרה לו מאת הרבים, ובני חת שנשאאו לו פנים ענו לו שמענו אדני נשיא אלהים אתה בתוכנו וגו' פירוש אין לה לבקש זה ממנו נשיא אלהים כי אתה בתוכנו ובקרבנו אתה יושב ואף אתה כמונו אזרח הארץ ולא אזרח וגר פאשר אמרת.

וכל זה דרך חנופה ונשיאת פנים לאברהם. על כן צריך להבדיל בין נשיא אלהים לאתה בתוכנו ור"ל אתה בתוכנו כמונו ואם כן לא מבעיא שהרשות לה נתונה אלא גם תוכל לקבור מתו בקרבנו אשר פרינו לנו לעצמנו כדרך סגני המקום וכאשר ניתנה לאברהם הרשות בדברים הללו לקנות לו בתוכם קבר אין ספק שנתן להם תשואות חן ולא הוצרך הכתוב להביא המפורסם אלא ספר שאז קם אברהם מלפני השרים בני חת והלך לו אצל ההמון מעם הארץ שלבני חת.

ירצה קהל העם שהיו פחת ממשלת בני חת כי להם הקרקעות. וידבר אתם: שיזכרו אל עפרון שימכור לו המערה בחשבו שעפרון לא היה מן השרים אלא לנבלותו חשבו מעם הארץ.

(ב) כי כל שר וקצין שינהג בקמצנות נבל וכילי ונבלה עמו יחשבוהו לדל נבזה וחדל אישים ולא יפירוהו. ולהם עם הארץ נכון לומר שיקברו מתו כי עליהם דלת: הארץ מוטל צרכי הקבורה כדברי חז"ל שנעלו החנויות והלכו לגמול חסד לשרה.

ואמר להם כי לא גבה לבו ולא רמו עיניו להשי' קברו בתוך קברי השרים בני חת אלא די לו שתהיה המערה בתוככם רצונו בתוך עם הארץ לגודל ענותנותו. אז חזרו כל עם הארץ עמו לשאול את המערה מעפרון היושב במושב השרים בתוך בני חת.

וגם זה לא אמר הכתוב בפירוש כי הוא מבואר מהלוח הפרשה. אמנם עפרון היה איש צר עין מן הצבועים המתדמים לנדיבי עמים.

(ג) כי אם לא רצה לתת שדהו במתנה על זה לא יגונה. אלא יחשב לו לשבח כי הצדיקים חסים על ממונם.

אולם מתהלל במתת שקר ורמאי זהו רע בעיני אלהים ואדם. כי לא לבד רצה להתראות לאיש נדיב בפני קהל ועדה ובקרב ישים ארבו לשאול שלא כהוגן ת' שקל כסף.

עוד רצה למפור גם את השדה אגב המערה דבר שלא היה לאברהם צורך בו. ועוד בה שלישייה שהיה חושב מחשבות להתעולל על אברהם שיקנה השדה ממנו ולא מאת השרים בני חת כדי שלאחר זמן יבואו ויטרפו ממנו על מה שלא נעשית בהסכמת טובי העיר פנהוג וכמו שאמרנו.

הלכה בבוא אברהם בחברת עם הארץ לפניו ועפרון ראה עצמו בקהל רב רצה להקרא בפניהם שוע ונדיב. והראה בדבריו כאלו ירצה לתת השדה לאברהם במתנה ומתנה אינה צריכה פרסום ואין צריכה לדקדק אחריה.

ואמנם עשה זה לשני טעמים. הא' שהשרים לא יפירו נבלותו וקמצנותו שעל מערה ושדה אשר לא יעבד ולא יזרע ישאל ת' שקל כסף.

והשני שחשב לרמות אברהם ויקנה ממנו שלא בפני השרים ויוכל לאתר זמן להחזירה כאשר הצענו. על כן כתיב שאמר לו עפרון השדה נתתי לה וגו' וזה אולם באזני בני חת לכל באי שער עירו כלומר להיותו בפרסום ובפני כל העם אמרתי השדה נתתי לה במתנה.

ואין צורך לבקש שיראו בני חת והשרים ויהיו עדיו בחותמיו כי אין חותמים שרי הארץ אלא על המכר ולא על המתנה. ואין לה לספק שאחזור בי כי כבר נתתי לה לעיני בני עמי והכל יודעים הדבר.

והנה אברהם לא שת לבו לזאת בתחלת דבריו ולא הבין מחבולותיו אלא חשב זה לנדיבות לב עפרון והשתחנה בפני כלם לתת לו תשואות חן על הדבר. אבל אברהם שונא מתנות לא הסכים בזה לדברי עפרון ושאל לקנות השדה ממנו בפני עם הארץ.

ואז תיכף עפרון גלה רעתו בקהל באמרו ויען עפרון את אברהם לאמר לו פירוש הפרישו מהמון העם ודבר אליו לבדו בלחש כאלו לא ירצו שישמעו דבריו בין החיים ושאל לו ת' שקל כסף.

וזה אמרו ביני ובינה מה היא כלומר אם תרצה לידע שווי השדה ביני ובינה ולא בפרסום ד' מאות שקל כסף ומה הוא הסף הקטן הזה שנצטרף למכר במושב השרים ועמי הארץ. ולכה אמר שמעני פי' הביני ושמע פוננתי שעד הנה לא דברתי אלא לכבדני נגד זקני עמי.

(ד) וכאשר שמע אברהם דבריו אלה והבין היותו איש רע מעללים און ומרמה ושאל שלא פהוגו וגוזמא בדמי השדה ויהי כמחריש בפני הקהל. לא רצה לשמוע אל דבריו כלל גם לעצה אשר יעצו לקבל המכר בסתר ולא בפני השרים בידעו שתחתייה תעמוד הבהרת כמו שהיה באמת.

אלא רצה לקנות השדה מאת בני חת ובזה אין מערער ואין כושל במחניו. ז"ש וישמע אברהם אל עפרון ורצה הבין רוע דעתו ואדרבה שקל הכסף אשר עפרון דבר באזני בני חת רצונו שמנה הכסף לעיני השרים בני חת והם שמעו וראו המכר.

ויהיה באזני בני חת קאי אל שקילת הכסף לא אל דברי עפרון. באופן פי קם שדה עפרון לאברהם למקנה לעיני בני חת ולעיני כל באי שער עירו ולא בסתר כדברי עפרון.

וַיִּקַּם הַשֹּׁדֶה וְהַמְעֵרָה לְאַבְרָהָם לְאַחֲזוֹת קֶבֶר מֵאֵת בְּנֵי חַת אֲדוֹנֵי הָאָרֶץ וְהַרְוִזוּנִים בְּדָבָר שְׂנוּגָע לְרִשּׁוֹת הַקֶּבֶר וְאִין מַחְרִיד. הַלֶּכֶף הַדָּבָר יֵצֵא וְהַקּוֹל נִשְׁמָע לְדוֹרוֹת שֶׁקָּנָה מֵאֵת בְּנֵי חַת עֲצָמָם פְּאֵמֹר בְּקִבּוּרַת אַבְרָהָם.

הִנֵּה קָנָה אִם כֵּן בֵּין קִרְקַע הַשֹּׁדֶה וְשִׁוּא דָּבָר הַמְּגִיעַ לְעִפְרוֹן וּבֵין רִשּׁוֹת וְאַחֲזוֹת הַקֶּבֶר וְשִׁוּא דָּבָר הַמְּגִיעַ לְאֲדוֹנֵי הָאָרֶץ. וְלָכֵן כָּפַל פְּסוּקִים שְׁנַיִם א' לַשֹּׁדֶה וְא' לַקֶּבֶר כַּנֶּרְאָה בְּפִירוּשׁ.

וְכֵן בְּקִבּוּרַת יַעֲקֹב כַּאֲשֶׁר עוֹד נִפְרָשׁ שָׁם: בְּתוּלָה וְאִישׁ לֹא יִדְעָה וְתִרְדַּד הָעֵינָה וְתִמְלָא כֹּדֵה וְתַעֲלֵ: אֵין צִוְרָף לְאֲשֶׁר אִישׁ לֹא יִדְעָה אִם הַעֵיד הַכְּתוּב שֶׁבְּתוּלָה הִיא אִם לֹא שֶׁבְּחֶר לַהֲגִיד צְנִיעוּת רִבְקָה אֲשֶׁר עֲדִיין לֹא יֵצֵאָה עַל פְּנֵי חוּץ וְאִישׁ לֹא הַפִּירָה וּפְנִיָּה לֹא רָאָה.

וְעַכְשָׁיו נַעֲשׂוּ מַעֲשֵׂי נְסִים לְאַלְיַעֲזָר שֶׁבָּאָה אֶל הָעֵין לְמִלְאוֹת כֹּדֵה שֶׁלֹּא כַּנְהוּג אֲמָנָם וּבְחִפְזוֹן וּבְמִרוּצָה מְלֵאָה כֹּדֵה וְתַעֲלֵ מִיָּד לְבִיתָהּ לְצְנִיעוּתָהּ. לוּלִי שֶׁרַץ לְקִרְאָתָהּ לְהַחְזִירָה לְזֶמֶר הַגְּמִיאֵינִי שֶׁהִיָּתָה בּוֹרַחַת מִבְּנוֹשֶׁת פְּנִים: גַּם תָּבֵן גַּם מְסֻפּוֹא רַב עֲמָנוּ גַם מְקוֹם לְלוֹן.

יִתְכּוֹן שֶׁבְּתוּאֵל הָיָה אִישׁ מְלוֹן מְקַבֵּל אוֹרְחִים בְּשֹׁכֵר וּרְבִקָּה בְּתוֹם לְבָבָהּ הַגִּידָה הַכֹּל לְאַלְיַעֲזָר. אֲבָל לָבֵן רַץ כַּמְנַהֲגוֹ הַחוּצָה אֶל הָעֵין לְהַקְבִּיל פְּנֵי הָאוֹרַח וְשָׁמַע אֶת דְּבָרֵי אַחֲזוֹתוֹ אַחֲרֵי כֵּף שֶׁזָּהוּ קְרוּבוֹ וַיִּדַּע שֶׁאֵין לִיקַח מִמֶּנּוּ שֹׁכֵר מְלוֹנוֹ.

הַחֲלִיף הַדְּבוּר וְאָמַר אֲנִכִּי פְּנִיתִי הַבַּיִת וּמְקוֹם לְגַמְלִים כְּלוֹמַר אֵין אֲנִי מְקַבֵּל אוֹרְחִים וְאֵין לִי מְקוֹם לְלוֹן אֲלָא לְכַבּוּדָּהּ עִתָּהּ פְּנִיתִי הַבַּיִת וְהַכִּינּוּתִי מְקוֹם לְגַמְלִיָּה. וְלֹא אָמַר לְתַת לוֹ תָּבֵן וּמְסֻפּוֹא אֲלָא הַמְּקוֹם לְבַד.

וְכַאֲשֶׁר הִבִּין עֶבֶד אַבְרָהָם דַּעְתּוֹ פֶּתַח הַגְּמְלִים בְּיָדוֹ וְנָתַן מִשְׁלוֹ מְסֻפּוֹא וְתָבֵן לְגַמְלִיו וְלֹא רָצָה לִיקַח אֶז לְאַכּוֹל מִלֶּחֶם רַע עֵין. זֶהוּ שֶׁאָמַר וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ הוּא וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר עִמּוֹ וְלֹא אָמַר וַיַּעַשׂ לָהֶם מִשְׁתֵּה אוֹ וַיֹּאכְלוּ וַיִּחַדּוּ שֶׁלֹּא אָכְלוּ אֲלָא מִמָּה שֶׁהִבִּיאוּ מִשְׁלָהֶם: רְאוּי לְפָרֵשׁ מַה שֶׁאָמַר שְׁנֵי פְעָמִים הַגִּידוֹ לִי לֹאִין צִוְרָף? וּמַה שֶׁאָמַר וְאַפְּנָה עַל יְמִין וּגו' וְלֹא כָּתַב וְאִשׁוּבָה אֵלֵי אֲמָנָם הַטַּעַם שֶׁשָּׂאֵל מֵהֶם עֲצָה אִם לֹא יִתְנוּ לוֹ רִבְקָה אֶל מִי מְקוֹדוּשִׁים יִפְנֶה לְקַחַת לוֹ מִשָּׁם אִשָּׁה.

וְזֶה אָמְרוּ אִם יִשְׁנָם עוֹשִׂים חֶסֶד הַגִּידוֹ לִי. וְאִם לֹא הַגִּידוֹ לִי אִם אֲפְנָה עַל יְמִין אוֹ עַל שְׂמָאל לְבַקֵּשׁ אִשָּׁה לְאֲדוֹנֵי כִּי אֲתָם מַכִּירִים שֶׁכִּינִיכֶם אִם טוֹב וְאִם רָע: וַיְבַאֵה יִצְחָק הָאֵהֱלָה שָׂרָה אִמּוֹ וַיִּקַּח אֶת רִבְקָה וְתָהִי לוֹ לְאִשָּׁה וַיֵּאֱהָבָהּ: לֹא כַּמְנַהֲג הַחוּשְׁקִים יִקַּחוּ אִשָּׁה לְיוֹפִיָּה וַיֵּאֱהָבוּהָ וְאַחֲרֵי כֵּף יִשְׂאוּהָ וְכִשְׁלָבָם גַּם בָּהּ יִשְׂנָאוּהָ.

אֲמָנָם יִצְחָק לְקַחַת תַּחֲלָה וְתָהִי לוֹ לְאִשָּׁה וְאַחֲרֵי כֵּף וַיֵּאֱהָבָהּ: וַיִּשְׁכְּנוּ מִחוּלְיָה עַד שׁוּר אֲשֶׁר עַל פְּנֵי מְצָרִים בְּאֶכָּה אִשׁוּרָה עַל פְּנֵי כָּל אַחֲזוֹת נָפֵל: כִּי כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ מְתִיחַד עִם מְשַׁפְּחָתוֹ (ה) וּבוֹחֵר לִילָף יְחִידִי לְגוֹר בְּאֲשֶׁר יִמְצָא וַיִּפְרְדוּ אִישׁ מֵעַל אַחֲזוֹת כָּל הָאֲנָמוֹת יִמְשְׁלוּ בּוֹ וְאֵלוֹ יִשְׁבוּ יַחַד בְּאַחֲזוֹת וְשִׁלּוֹה יִטִּילוּ מוֹרָאם עַל הַבְּרִיּוֹת.

עַל כֵּן בְּנֵי יִשְׁמַעֵאל שֶׁהִלְכוּ אַחַת הִנֵּה וְאַחַת הִנֵּה הָיוּ נִסְבָּה שֶׁכָּל אַחֲזָהֶם בְּנֵי קִטּוּרָה מְשָׁלוּ עֲלֵיהֶם. כִּי בְּשִׁכְנָם מִחוּלְיָה עַד שׁוּר אָרֶץ רַחֲבַת יְדִים אֲגוּדוֹת אֲגוּדוֹת עַל פְּנֵי כָּל אַחֲזוֹת נָפֵל אֲרָצָה.

וַיְבַרֵךְ מִטָּה מִטָּה: ד"א פִּירוּשׁ אֲשֶׁר נָפַל עַל פְּנֵי כָּל אֲחָיו: כִּי נִתְפָּרַד הוּא מֵאֲחָיו וְהִלֵּךְ לוֹ לְאַרְצָא אַחֲרַת פְּדֻכְתֵּיב מִן הָאָרֶץ הָהִיא יֵצֵא אֲשׁוּר וַיִּכֶן אֶתְנִינָהּ וְגו' הִנֵּה נֹסַע מֵאֲחָיו בְּנֵי שָׁם וְנִתְפָּרְדָה הַחֲבִילָה וַיִּלְךְ שָׁפִי לְבָדוֹ לְבָנוֹת עָרִים לֹא לוֹ תִּהְיֶינָה כַּאֲשֶׁר אֲחָיו רְחוּקִים מִמֶּנּוּ לֹא יָכֻלוּ לְבֹא לְעִזְרָתוֹ.

לְכֹן בְּנֵי יִשְׁמַעֵאל אֲשֶׁר בְּאֶר לְשָׁפוֹן מִחֻוּלָה עַד שׁוֹר בּוֹאֲכָה אֲשׁוּרָה וְסִבְבוּהוּ מִכָּל פֶּה מְנוּחָה הַדְרִיכוּהוּ. לֹא הָיָה דֶרֶךְ לְאֲחָיו לְמַנְעֵם עַד שֶׁעַל פְּנֵי כָּל אֲחָיו לְסוּף הַיָּמִים נָפַל לְעִינֵיהֶם וּלְפִנֵּיהֶם וְלֹא יָכֻלוּ לְעִזְרוֹ כִּיזָה וְכִזָּה תֹאכַל חֶרֶב פִּירוּד הַלְבָבוֹת בֵּין הָאֲחִים: ד"א כִּי אָמְנָם לְדַבְרֵי חַז"ל יִשְׁמַעֵאל.

עָשָׂה תְשׁוּבָה. וַרְאִיִּיתֶם מֵאֲמָרוֹ וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ יִצְחָק וַיִּשְׁמַעֵאל שֶׁהַקָּדִים עָלְיוֹ יִצְחָק אֲחָיו הַקָּטָן מִמֶּנּוּ (ו) וְהוֹרָה בְּזָה הַיּוֹתוֹ נוֹהֵג בְּמִדַּת הָעֲנוּהָ וְהַשְׁפָּלוּת וּמִשֶּׁהַשְּׁפִיל עֲצָמוֹ הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא הַגְּבִיָּהוּ בְּנִשְׂיָאוֹת וּנְחִלּוֹת בְּלֵי מְצָרִים בְּאַרְצָא הַחֻוּלָה אֲשֶׁר שָׁם הַזֶּהָב.

וְנָהוּ כְּנוֹנֵת הַפְּתוּב אַחֲרֵי סִפְרוֹ נְשִׂאֵי יִשְׁמַעֵאל בְּחֻצְרֵיהֶם וּבְטִירוֹתָם. וְשֶׁשָּׁכְנוּ מִחֻוּלָה עַד שׁוֹר וְגו' שְׁקֻטִים וְשֶׁאֲנָנִים.

לְפִי שֶׁעַל פְּנֵי כָּל אֲחָיו נָפַל וְנִהַג עֲצָמוֹ בְּעֲנוּהָ וּבְמוֹסָר בְּהוֹשִׁיבוֹ אֲחָיו בְּרֹאשׁ וּלְפִנֵּיהֶם מִפִּיל עֲצָמוֹ בְּכָרִיעָה וְהַשְׁתַּחֲוּיָה: פְּרֻשַׁת תּוֹלְדוֹת וְאֵלֶּה תּוֹלְדוֹת יִצְחָק בֶּן אַבְרָהָם אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק: הוֹאִיל וְאִישׁ הַשְּׁלָם (א) הוּא רֹאשׁ לְמִשְׁפַּחְתּוֹ וְהִרְשָׁע סוּף לָהּ.

כַּאֲשֶׁר עָנָה אִישׁ חָכֵם וַיִּשָּׂר אָמְנָם לֹא הָיָה לוֹ זְכִיתָ אֲבוֹת אֵל אִישׁ נִבְזָה וְחָדַל אִישִׁים מִמִּשְׁפַּחַת רַם. מִשְׁפַּחְתִּי מִתְחַלֵּת בִּי וּמִשְׁפַּחְתְּךָ נִשְׁלָמַת בְּךָ.

בְּכָאֵן הִגִּיד הַפְּתוּב שְׁבִין אַבְרָהָם וּבִין יִצְחָק הָיוּ תְּמִימִים וַיִּשְׁרִים וּמִשְׁפַּחְתָּם מִתְחַלֵּת בְּהֶם וְהָיוּ הֵמָּה רֹאשׁ וְשָׁם לְמִשְׁפַּחְתָּם: וַיְהִי יִצְחָק בֶּן אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּקַחְתּוֹ אֶת רַבְּקָה בַּת בְּתוּאֵל הָאֲרָמִי מִפְּדוֹן אָרֶם אַחֹת לְבֹן הָאֲרָמִי לוֹ לְאִשָּׁה: יִקְשֶׁה שְׁלֹא מָנָה שְׁנֵי חַיִּי יִצְחָק בְּקַחְתּוֹ אֶת רַבְּקָה לְמַעַלְהָ לְגַם מֵהַ שְׁסָפֵר יִיחּוּס רַבְּקָה לְאִין צוֹרֵךְ בְּשִׁפְכָר יִדְעֵנוּ שֶׁהִיא בַּת בְּתוּאֵל וְאַחֹת לְבֹן לְוַנְרָאָה בְּעִינֵי שֶׁהוּבָא כָּל זֶה לְהוֹרוֹת כִּי יִצְחָק מִצְדוֹ הָיָה רְאוּי לְהוֹלִיד.

לוֹלִי שֶׁרַבְּקָה הָיְתָה עֶקְרָה לְאֲשֶׁר לֹא הָיָה לָהּ זְכוּת אֲבוֹת כִּי יִצְחָק שְׁזָכוֹת אַבְרָהָם עָמְדָה לוֹ. עַל כֵּן פְּתִיב אַבְרָהָם הוֹלִיד מִבְּנֵי הַפְּעִיל רְצוֹנוֹ שֶׁאַבְרָהָם הוּא הָיָה הַמּוֹלִיד אֶת יִצְחָק בְּזָכוֹתוֹ.

וַיִּפֶּה אָמַר הַפְּתוּב וַיְהִי יִצְחָק בֶּן אַרְבָּעִים שָׁנָה וְגו' פְּלוֹמֵר לְפִי שֶׁלְקַח אִשָּׁה שְׂאִין לָהּ זְכוּת אֲבוֹת וְאֲדַרְבָּהּ הִיא בַּת בְּתוּאֵל וְאַחֹת לְבֹן הָרְשָׁעִים עַל כֵּן עֶקְרָה הִיא. וַיְהִיכִי פִי בְּקַחְתּוֹ אֶת רַבְּקָה וְגו' בְּשִׁבִיל שֶׁלְקַח אֶת רַבְּקָה וְהִיא בַּת בְּתוּאֵל וְאִין לָהּ זְכוּת אֲבוֹת ד"א אֲתַמָּן לְדַבְרֵי חַז"ל.

הֵם אָמְרוּ שֶׁיִצְחָק הִמְתִּין לְרַבְּקָה עַד ג' שָׁנִים. וְטַעַמָּם עִמָּהֶם כִּי לְקַח הַיְלָדָה הַזֹּאת לְאִשָּׁה עַד לֹא לְמַדָּה מִמַּעֲשֵׂי אֲבוֹתֶיהָ הָרָעִים וַיִּוְכַל לְהַדְרִיכָהּ בְּדֶרֶךְ ה' וּבְנִימוּסָיו הַיִּשְׁרִים כְּדוֹן פְּתוּבָה עַל נִייר חֲדָשׁ.

ואלה הגיד הכתוב ויהי יצחק בן ארבעים שנה. וכי ישאלה לבה לאמר מדוע ככה עשה ולא נשא אשה קודם לכן? תשובתו בצדו בקחתו את רבקה בת בתואל וגו' לפי שהוצרך להמתין לרבקה עד ג' שנים ויוכל לנשאה.

וטעם לקחתו רבקה קטנה לפי שהיא בת בתואל ואחות לכן שאם ישקה וימתין עד שתגדל עוד תלמוד ממעשיהם: ויתרוצצו הבנים בקרבה וגו': ויאמר ה' לה שני גוים בבטנה וגו'. יש להקשות בדברים האלה א' על אמרה אם פן למה זה אנכי שאינו דבור תבונה בו.

ואל מה נסמך מאמר אם פן? ב' על שהלכה לדרוש את ה' ומה תרצה לשאול מאת ה' הלא ידעה עצב ההריון והלידה בנהג שבעולם? ג' בפ' ויתרוצצו הבנים שאם היא תנועת הילדים בבטן זהו המנהג בכל הנשים ההרות? ד' בתשובת ה' לה שני גוים בבטנה כי זו אינה תשובה למרק עצביה ולהקל מכאוביה? ה' על שנוי הלשון שאמר ושני לאנמים ממעיה. יפרדו ולא אמר ושני לאנמים במעיה כדרך שאמר ושני גוים בבטנה.

או יאמר גם שם שני גוים יצאו מבטנה? ו' שלא אמר וגוי מן גוי יאמץ ותפש לאום? ז' על מה בא ייעוד ה' לה שרב יעבוד צעיר והיא לא שאלה מי ימלך על אחיו ומי יעבוד? וליישוב המאמר ומענה ה' ידוע נדע מה ששאל אנטונינוס לרבי בפ' חלק אם יצר הרע שולט באדם משעת יצירה או יציאה.

ומסיק משעת יציאה שאם לא פן יבעוט באמו ויצא. עוד אמרו חז"ל ויתרוצצו הבנים בקרבה כשעוברת על פתח ע"ז עשו מפרנס לצאת ועל פתח בית המדרש יעקב מפרנס לצאת.

וכמדומה לי שזאת היא פוננת המקראות הללו. כי אמנם רבקה בראותה הפרכוס העצום שלא כדרך כל הארץ פחדה פחד שיהיה יצר הרע שולט משעת יצירה ויבעטו בה וימיתוה.

לכן הלכה לדרוש את ה' למדרשו של שם לדעת על מה זה. אם משעת יצירה או יציאה. ואם משעת יציאה למה מפרנסים לצאת זה על פתח ע"ז וזה בבה"מ עד שלא נולד בהם יצר הרע. ויאמר ה' לה אל תיראי ולבה אל יפחד הואיל ויצר הרע אינו שולט בבטן טרם יצא לאויר העולם אמנם מה שמפרנסין בבטנם זהו דרך פלא ושלא כמנהג העולם לפי ששני גוים בבטנה כלומר שעד לא נוצרו בבטן ידעם ה'.

ומ"מ זהו סימן לבד ולא שמפרנסים לצאת ואין להם צדיק יצר. כי אמנם לא יתאמצו זה על זה אלא בהיותם לאנמים וכבר יפרדו ממעיה כי אז יכנס בהם היצר.

והראיה כי אחר כך לאום מלאום יאמץ ורב יעבוד צעיר וכאן שניהם מפרנסים ואין אחד שולט על חברו. וזה מופת שאין לעת עתה בהם יצר הרע.

אלא סימן מאת ה' לדורות הבאים דרך נס. על פן כתיב וימלאו ימיה ללדת והנה תומים בבטנה מלשון תם וישר שאפילו מלאו ימיה ללדת עם פל זה תומים בבטנה צדיק ואין בהם יצר הרע עד לא יצאו ואז ייצא הראשון אדמוני וידו אוחזת בעקב עשו עברים נצים יחדו להשתרר על חברו: ויקראו שמו עשו.

ויקרא שמו יעקב: הטעם שיעקב במעשה ידיו הוא קרא לעצמו יעקב כי אחז בעקב עשו ועשה פעולה בידים באופן שסבב שנקרא שמו יעקב וכאלו קרא שמו מאליו: כי ציד בפיו: שהי' מספר לו דברי חדושים של ציד כאשר יאהבו הזקנים והעוורים: כי עיף אנכי על פן קרא שמו אדום: כתבו החוקרים (ב) שהעמל והגיעה תסבב החום הואיל ותגיע העצמים בסבוב עד שיקנו חום.

וכאשר יהיה הנענוע חזק ותראה בגוון אדום כי יתקרב למדרגת תנועת האש ירקרק או אדמדמם. וכזה יארע לאיש עמל ומנוטח הרבה שיראה בעיניו תמונות הדברים אדמדמות מרוב התפורת תנועת הדם בעיניו וישנה צורות התמונות לדמיון הדם המתנועע בחוץ.

הלכה כאשר בא עשו מן השדה בכל יום והוא עיף ונגע מצידו היו חושיו מבוזבזים מרוב החום והיה מביט כל הדברים אדומים פדום. ולפיכך מרגלא בפומיה לקרוא לכל דבר אדום כי כן היתה תמונה לנגד עיניו באמת עד שנהפך אליו לטבע.

ונפל עליו שם אדום לקראו אדום כל מנדעיו לכנאי כי היה קורא אדום לכל דבר הנראה: וירא אליו ה' ויאמר אל תרד מצרימה שכן בארץ אשר אמר אליך: גור וגו' מראשית לא רצה לגלות לו היכי ישב באמרו שכן בארץ אשר אמר אליך ואח"כ בתוך פדי דבור אמר לו גור בארץ הזאת מעיקרא שפון ונהדר גורל ראוי ליישבכם.

(ג) אמת הדבר שהצדיקים אין להם מנוחה ושלוחה וכאשר עשו עצמם גרים ותושבים הצליחו. אבל כשרצו לישוב ישיבת קבע נוקשו ונלכדו פיעקב וממנו נדבר בכרשת דברים בס"ד.

על זה אמר ה' ליצחק שכן בארץ אשר אמר אליך פלומר אם תרצה לשכון בארץ ולעשות ישיבת קבע. אלא לא תשב בארץ אשר אמר אליך פאדם המרחיק עדי ואינו רוצה לומר לו בפירוש אל תשכון.

אולם אם תגור בארץ הזאת ותדמה היות גר ואורח אהיה עמך ואברכך מעשה וגם תוכל ותצליח: ד"א שכן בארץ אשר אמר אליך. פי' בארץ ישראל שאוכל לדבר עמך לפי שאין הקב"ה משנה שכינתו חוצה לארץ: ויגדל האיש וילך הלוח וגדל עד כי גדל מאד: מודעת זאת בכל הארץ (ד) כי לא יחון ה' חכמה אלא למי שהוא חכם ולא עושר אלא לאיש עשיר.

ומי שחננו ה' ראשית דעת בנקל יתרום ויתנשא בדעת ובתבונה. ואם יתן ה' לאדם התחלת ברכה במעשה ידיו לקנות הון ועושר ואם מעט הנה לו פתח פתוח להעשיר ולהתגדל למעלה ראש.

ואמנם הורה הכתוב לנו בדבר הזה ביצחק כי כאשר התחיל להתגדל מעט וילך הלוח וגדל עד כי גדל מאד. ואיש רש ועבד עמול יעמול לרוח וכל ימיו מכאובים ולא יאונה מעולם אשר יחפץ.

ונה ברור תחת השמש: וכל הבארת אשר חפרו וגו': עד על פן שם העיר באר שבע עד היום הזה: בספורים האלה יש להתעורר שאלות א' בשאלת הטעם מה היתה המריבה

הזאת על הבארות ואם הפלשתים נצטרכו למים על פי ארצם ערכה ושוחה למה סתמו בדיהם בארות אברהם השחיתו התעיבו עלילה.

ויותר טוב אם גזלום אשר ישרתו להם בהם ל ב' על אמרו אשר חפרו עבדי אביו בימי אברהם אביו והוא דבר אין ספק בו. כי אלו היה בימי יצחק לא היו נקראים עבדי אברהם אלא עבדי יצחק? ב' כמה שחזר ואמר וישוב יצחק ויחפור וגו' אשר חפרו בימי אברהם אביו ויסתמום פלשתים אחרי מות אברהם.

שנראה כפל דברים לאין צורך בשכבר אמור למעלה שסתמום פלשתים ומה יתרון לחזור לשנות המאמר? ד' על שהוסיף בפסוק הזה לאמר ויסתמום פלשתים אחרי מות אברהם. מה שלא נזכר בפסוק ראשון אם סתמום אחרי מותו או לפני מותו? ה' מה יתרון להודיענו שקרא להן שמות כשמות אביו.

ונה ספור אין בו תכלית ותועלת? ו' אם כבר שָׁב יצחק ונחפר בארות אביו עד שהיה לו בארות די צרכו והותר למה הוצרך לחפור עוד בנחל ולריב עם רועי גרר לחרחר ריב ומדון? ז' בהפרש הנראה בפסוקים.

כי הנה בבארות אברהם כתיב בארות סתם ואין בהם מים וכאשר יצחק שָׁב ונחפרם כתיב בארות המים ושוב כשחפר בנחל מצאו שם באר מים חיים מה שלא נזכר עד הנה. ואח"כ בבאר שבע לקמן נאמר ויכרו שם עבדי יצחק באר לבד.

ואח"כ ויגידו לו על אנדות הבאר אשר חפרו ויאמרו לו מצאנו מים משמע שעד הנה לא היה מים בבאר ל ח' באמרו ויהי ביום ההוא ויבואו עבדי יצחק ויגידו וגו' על מה זה ומה צורך להודיענו שפיום ההוא הגידו ולא ביום אחר ל וגם דוחק לומר שעד עתה לא ידע יצחק בחפירת הבאר.

ואין תועלת לנו בהגדה זו שבאו והגידו לו כדבר הזה? ט' בטענת הפלשתים שאמרו לנו המים. ואם יצחק חפרם ועמל בהם בלהג הרבה ויגיעת בשָׁר למה לאיש אשר לא עמל בו יתננו חלקו? ולמה לא אמרו לנו הבאר.

ועל המים לבד היתה תלונתם? י' בקריאת שם הבאר שבעה שנראה שהיתה השביעית ובכתובים לא נראה שחפראלא ארבע בארות? י"א על פן שם העיר באר שבע עד היום הזה והדבר אינו פן כי כבר על שבועת אברהם ואבימלך בפרשת וירא קרא למקום ההוא באר שבע? י"ב בהוסיפו כאן עד היום הזה מה שלא אמר באברהם? וגם שמה הוסיף כי שם נשבעו שניהם וכאן לא חזר ונתן טעם לקריאת שם העיר באר שבע? מלבד כי מה טעם שנשבעו שניהם ולא אחד מהם לשתקרא באר שבע? י"ג שהכתובים עוד מכחישים זה את זה הואיל ושמה משמע שקרא באר שבע על שם השבועה שנשבעו אבימלך ואברהם.

וכאן נראה שקרא באר שבע על שם הבאר השביעית שקרא אותה שבעה ואין שבעה אלא שבועה? י"ד שאין הלשון מדוקדק שמה שיקראו באר שבע על שם השבועה שאין שבע שבועה אלא מספר כידוע? ואפשר לומר לביאור הענין על מתכונתו.

כי אמנם בארץ ציה יבשה אין קול מעינות ונחלים לא ישטפוה. על הרוב גם אם יחפרו באר שמה לא ימצאו מים.

ועל כן יתחממו באשר גם היום ראינו לחפור להם בורות רקים לכנוס בהם מי מטר או להביא מים בידיהם ובהם יצטננו למען יעמדו ימים רבים. ומן הבאר שהוא ישקו כל צמא יקראוהו בלע"ז צישטירנ"י ובדמותו היה במדבר שהשליכו יוסף בו פכתוב והבור רק אין בו מים והמים המכונסי' שמה אינם זכים וקלים כמו באר מים חיים ירצה מים הנובעים מאליהן מתחת לארץ.

והנה בבורות מים המכונסים מי שעמל בהן לו יהיו באשר הכל יגיע פפיו בין החפירה ובין הבאת המים. אולם באר מים חיים עוד יש צד זכות לבעל הקרקע אף אם לא עמל בו בחפירתו לומר המים שלי הם ומאוצו יצאו.

והנכון שבהיות ארץ פלשתים ערבה ושוקה אין מים כל איש ואיש השתדל לחפור לו צישטירנ"ה ויכניס שמה מים לביתו ולצורך צאנו. וכן עשו גם פן אברהם ויצחק כי גרים היו בארץ וכשהיו נוסעים משם באשר התהלכו עזבו שמה החפירות אשר חפרו בלי מים עד שהפלשתים הוצרכו לסתמם ולמלאם עפר שלא יזיקו לעוברים ושבים.

לכן פתיב וכל הבארות בלי הזכיר מים שלא עזב אברהם אלא חפירות רקות באשר אמרנו. ואמר בימי אברהם אביו סתמום פלשתים פירוש כאלו אמר סתמום פלשתים בימי אברהם אביו פלומר וסתמום פבר אף בימי אברהם גם טרם מותו באשר הלך מאתם ולא היה עוד מסתפק מאותם החפירות.

אכן באשר בא יצחק עד הנה שב וספרם ומלאם מים זהו שקרא בארות המים כי מים הכניס בהם לעת עתה. והגיד הכתוב כי גם אלה הבארות חזרו וסתמום הפלשתים פעם אחרת אחרי מות אברהם על אפו ועל חמתו של יצחק זהו שאמר ויסתמום פלשתים אחרי מות אברהם.

כי גם אחרי מות אביו עתה בימי יצחק חזרו וסתמו הבארות האלה שחפר יצחק. ואמר הטעם על פי קרא להן שמות פשמות אשר קרא להן אביו (ה) כי זה סי' שהנה רוצה להשתקע בארץ ולהאחז בה בחפרו אותן הבארות עצמן וחזר וקרא להן שמותן הקדום ולא ספרם במקום אחר או לפחות לא שינה שמותן.

ולא למד מאברהם אביו שקרא בפני בני חת לאמר גר ותושב אנכי עמכם והוא במעשיו אלה סבב קנאת אנשי הארץ עליו עד שסתמו בארותיו באופן כי הוכרח לחפור בנחל ומצא באר מים חיים נובעים מתחת לארץ.

וגם בזה נתקנאו פלשתים ויריבו עמו לאמר לנו המים רצונם אף על פי שטרחת בחפירה מ"מ מימינו נשתה ובקרקע שלנו המה. ע"כ הוצרך לנסוע לבאר שבע.

גם שם פרו עבדי יצחק באר לעשות צישטירנ"ה כמנהגם ובחפירתם מצאו מים חיים. אמנם מיראה מדבר שלא יריבו גם עליו הסתירו הדבר מן הפלשתים וקראוהו באר לחוד ויתנו עליו בקולם כאלו היתה חפירה בלי מים.

עד שְׂבֵא אֲבִימֶלֶךְ אֶל יִצְחָק וּבִקֵּשׁ שְׁלוֹם מֵאִתּוֹ וַיִּכְרְתוּ בְרִית בֵּינֵיהֶם לְבִלְתִּי הִרְעֵ אִישׁ לְאֶחָיו וְשָׁלֵא יָרִיבוּ עוֹד עַל בְּאֵרוֹת הַמַּיִם חַיִּים כְּאֲשֶׁר עָשׂוּ עַד הַיּוֹם כִּי בִשְׂבִיל זֶה לְבַד נִסַּע מֵאֲתָם וַיִּחַר אַפּוֹ בָּם וַיִּלְךְ.

לְכֵן בַּיּוֹם הַהוּא דִּוְקְאִירְצָה בַּיּוֹם הַשְּׁבוּעָה בָּאוּ עֲבָדֵי יִצְחָק וַיֹּאמְרוּ לוֹ מִצְאָנוּ מַיִם. וַדְּבָרוּ זֶה אֵלָיו בְּפָנָי אֲבִימֶלֶךְ שָׁלֵא יֹאמְרוּ עוֹד לָנוּ הַמַּיִם כְּדֵי שְׂיִקְנִיִם הַדְּבָר וְלֹא יַעֲרְעְרוּ עָלָיו כְּדִין דְּבָר הַנַּעֲשֶׂה אַחַר הַבְּרִית וְהַשְּׁבוּעָה וְרֵאוּי לְהִיּוֹת נִשְׁמַר מִן הַמַּזִּיקִין וְלֹא יַעֲבְרוּ תוֹרוֹת לְסִתּוֹם כְּמִנְהַגֵּם הַבְּאֵרוֹת וְזָר לֹא יִקְרַב כִּי קִדְשׁ הֵם.

וְאוּלָּם כְּאֲשֶׁר נִמְנָה בְּאֵרוֹת שְׁחָפַר יִצְחָק בְּדִקְדוּקָה נִמְצְאוּ שְׁבָעָה כְּפִי דְרַפְנוּ זֶה. וְשָׁלְשָׁה שְׁחָפַר וְרִבּוֹ עָלֵיהֶם וְשָׁלְשָׁה שָׁל אֲבָרְהָם אָבִיו שָׁשֵׁב וְחִפְרָם וְסִתְמוֹם פְּלִשְׁתִּים וְהֶאֱחָרוֹן בְּאֵר מַיִם בְּבֵאֵר שְׁבַע.

עַל כֵּן קָרָא לוֹ יִצְחָק שְׁבָעָה לְהִיּוֹתוֹ הַשְּׁבִיעִי שְׁחָפַר. וַקְרִיאַת הַשֵּׁם הַיְתֵה לְפָנָי אֲבִימֶלֶךְ כְּאֵלּוֹ יֹאמֵר רְאֵה שְׂזוֹ הַבְּאֵר הַשְּׁבִיעִית שֶׁהוֹצַרְכָּתִי לְחִפּוֹר בְּעַמְלִי וּבִיגִיעַ כְּפִי עַל רִיב וּמְדוֹן אֲנִשִּׂיךָ וְעַל נִצּוֹתֵם עָלַי.

לְזֶה הַתַּחֲכֵם יִצְחָק וְקָרָא שֵׁם הָעֵיר בְּאֵר שְׁבַע לְהִיּוֹת לָהֶם לְמִזְכָּרָת עוֹן עַד הַיּוֹם הַזֶּה וְלֹא יִזְדוֹן עוֹד. אֲמַנָּם מַה שְּׁאֵמַר בְּאֲבָרְהָם עַל כֵּן קָרָא לְמָקוֹם הַהוּא בְּאֵר שְׁבַע כִּי שֵׁם נִשְׁבָּעוּ שְׁנֵיהֶם.

כְּפִירוֹשׁ הַדְּבָר כִּי בְעֵיר הַזֹּאת נוֹלְדוּ שְׁנַיִם מְאֻרְעוֹת. אֶחָד בֵּימֵי אֲבָרְהָם וְאֶחָד בֵּימֵי יִצְחָק. אֲבָרְהָם כָּרַת בְּרִית אֶת אֲבִימֶלֶךְ וְנִשְׁבָּעוּ לְהִיּוֹת לְעֵדָה כִּי חָפַר אֲבָרְהָם הַבְּאֵר א"כ הִיָּה רְאוּי שְׂיִקְרָא שֵׁם הָעֵיר בְּאֵר שְׁבוּעָה. וְכֹאשֶׁר אֶת"כ שֵׁב הַדְּבָר שְׁמָה בְּמָקוֹם הַהוּא בֵּימֵי יִצְחָק עִם אֲבִימֶלֶךְ עֲצָמוֹ וְחִזְרוּ לִישָׁבַע עַל זֶה.

וְאַיִרַע הַמְקָרָה שֶׁהִיָּתֵה הַבְּאֵר הַשְּׁבִיעִית וְקָרָא אוֹתָהּ שְׁבָעָה נִתְגַּלְגַּל הַדְּבָר שְׁבִיעִי אֲבָרְהָם הִיָּה רְאוּי לְהִקְרָא בְּאֵר שְׁבוּעָה וּבֵימֵי יִצְחָק בְּאֵר שְׁבָעָה עַל כֵּן לְקַחוּ דְרָף הַמְּמוֹצֵעַ וְקָרָאוּ בְּאֵר שְׁבַע לְהִיּוֹת לְשׁוֹן נוֹפֵל עַל הַלְשׁוֹן מְלֵתָא דְמִשְׁתַּמֵּעַ לְתַרִּי אִפִּי לְשׁוֹן שְׁבוּעָה וּלְשׁוֹן שְׁבָעָה וְתַרְנוּיָהּוּ אִיתְנַהּוּ בֵּיהּ.

וְזֶהוּ טַעַם הַכְּתוּב בֵּימֵי אֲבָרְהָם. עַל כֵּן קָרָא הַקּוֹרָא לְדוֹרוֹת שֵׁם הָעֵיר בְּאֵר שְׁבַע כִּי שֵׁם נִשְׁבָּעוּ שְׁנֵיהֶם כְּלוֹמַר שֵׁם נִשְׁבָּעוּ יִצְחָק וְאֲבָרְהָם.

זֶה אָמַר שְׁבוּעָה. וְזֶה שְׁבָעָה עַד שְׁבָאֵרִיכוֹת הַיָּמִים נִתְעַרְבוּ הַמְּלוֹת.

וְאַחֲרוֹנִים עַד הַיּוֹם הַזֶּה קָרָאוּ בְּאֵר שְׁבַע מִן הַטַּעַם שְׁאֵמַרְנוּ: אִם תַּעֲשֶׂה עִמָּנוּ רַעַה כְּאֲשֶׁר לֹא נִגְעַנּוּךָ וְכֹאשֶׁר עָשִׂינוּ עִמָּךָ רַק טוֹב וְנִשְׁלַחְךָ בְּשְׁלוֹם אִתָּהּ עִתָּהּ בְּרוּךְ ה': הַצָּרוֹת וּבְכַרְט הַגְּלוּת (ו) סִבָּה שְׁהָאִישׁ הַשְּׁלָם יִפְרָה וַיִּרְבֶּה וַיִּתְגַּדֵּל שְׁמוֹ.

כִּי אִין נְבִיא בְעֵירוֹ כְּאֲשֶׁר כְּתוּב בַּכּ' לָךְ לָךְ. כִּי הֵם כּוֹר וּמְצַרְרָה לְצַרְרָה זָהָב אִישׁ תָּם וַיִּשָּׂר וּלְשׁוֹמוֹ מְזוֹנֵק שְׁבָעָתִים וַיִּתְעַלָּה וַיִּתְרוֹמַם.

זֶהוּ טַעַם אַבְיִמֶלֶךְ לִיצְחָק אֵל יִרְע בְּעֵינָיָה כִּי שָׁלַחנֹהּ מֵאֶתְנֹה לְפִי שְׂרָאִינוּ שְׁהִיָּה ה' עִמָּה
פִּי שְׁתַּמִּיד ה' בְּפִיָּה וּבִלְבָבָהּ וְכֹדִי שְׁלֵא תִתְעַרֵּב בֵּינֵינוּ וְתִרְשַׁע כְּמוֹנוּ אֲמַרְנוּ לְשִׁלְחָהּ
מֵעֲלֵינוּ וּלְהִשִּׁים אֵלֶּה בֵּינוֹתֵינוּ.

וְלִכֵּן לָכֶה וְנִכְרַתָּה בְּרִית לְפִי שְׁלֵא נִגְעֵנוּהָ. וְאִם שָׁלַחנֹהּ מֵאֶתְנֹה עֲשִׂינוּ לְהִנְאֻתָּהּ וּלְטוֹבָתָּהּ
וְהִרְאִיָּה שְׁאֵתָה עִתָּה לְבַד בְּרוּף ה' וְהַגְדִּילָת עֲשֵׂה.

מַה שְׁלֵא אֵיִרְע לָהּ כָּל זְמַן שְׁהִיִּית בְּאַרְצֵנוּ שְׁקִט וְשִׂאָנָה: ד"א שְׁלֵא תִדְמָה שְׁעֲשִׂינוּ עִמָּה
טוֹב כִּי יִרְאֵנוּ מִמָּה לְפִי שְׁהִיָּה ה' עִמָּה אֵין זֶה אֲמַת. כִּי אֲמַנְם עֲשִׂינוּ עִמָּה טוֹב מֵאַהֲבָה לֹא
מִיִּרְאָה מְדַבֵּר.

הוֹאִיל וְאֵתָה עִתָּה לְבַד בְּרוּף ה' וְלֹא קוֹנֵם לָכֵן. וְהַעוֹשֶׂה טוֹבָה לְחִבְרוֹ בְּהַצְלַחְתּוֹ הוּא
מְצַפֶּה לְתִשְׁלוֹם גְּמוּלָה: ד"א לְפִי שְׁאֵמֵר לוֹ אַבְיִמֶלֶךְ לָהּ מֵעַמְּנוּ כִּי עֲצַמְתָּ מִמֶּנּוּ מֵאֵד יִרְצָה
עֲצַמְתָּ מִשְׁלָנוּ וּמֵאֲשֶׁר לְאַרְצֵי וּלְעַמֵּי עֲשִׂיתָ אֵת כָּל הַכְּבוֹד הַזֶּה וְלִכֵּן לָהּ לְשִׁלוֹם שְׂאִין
לְיִהְיֹת מְנַכְסֵי הַבְּעָלִים בְּפָנֶיהֶם.

זֶה אָמֵר אַבְיִמֶלֶךְ כְּמַתְלֵהֶלֶה וְכַמְצַחֵק וְכַאֲשֶׁר עֲשִׂינוּ עִמָּה רַק טוֹב וּמִשְׁלָנוּ הַעֲשִׂיתָ וְלָזֶה
שְׁלַחְנוֹם וְזֶהוּ שְׁאֵתָה עִתָּה בְּרוּף ה'. וְעַכְשָׁיו תֵּאמֵר לְכֹסוֹת עֵינַיִם שְׁאֵתָה בְּרוּף ה' וְהוּא נָתַן
לָהּ מִשְׁלוֹ.

וְאֵין הַדְּבָר כֵּן: הִנֵּה נָא זְקַנְתִּי לֹא יִדְעַתִּי יוֹם מוֹתִי: הַבְּחֹר לֹא יִחְשׁוֹב בּוֹא הַמְּנוֹת וְכִשְׂיִזְקִין
אֵז בְּאֲמַת יִרְאֵנָה מְקֻרֹב. וְכֵן אָמֵר יִצְחָקְהִנֵּה עִתָּה אֲשֶׁר זְקַנְתִּי אֲבָל בְּטָרֵם זֶה לֹא יִדְעַתִּי
וְלֹא הִיִּיתִי חוֹשֵׁב לְיוֹם מוֹתִי ד"א הַבְּחֹר יִצְפֶּה הַמְּנוֹתָה לְשָׁנִים.

וְהִזְקוּן לְיָמִים. עַל כֵּן יִצְחָק כִּי זָקֵן לֹא יִדַּע יוֹם מוֹתוֹ שְׁקֻרֹב לְיָמִים: גַּם בְּרוּף יִהְיֶה: כְּלוֹמֵר
אֵי אֲפֹשֶׁר לְחַזֹּר בִּי שְׁבִהֶכְרַם הוֹאִיל וּבְרַכְתִּיו בְּרוּף יִהְיֶה.

אוּ יִהְיֶה פִּירוּשׁוֹ שְׁלֵא יִרְע בְּעֵינָיו עַל שְׁבִיִּרְכוּ כִּי מִשְׁלוֹ נָתַן לוֹ וְכִבֵּר נִגְזַר עָלָיו שְׁבִיִּרְכוּ
יִהְיֶה גַם בְּלִי בְּרַכְתּוֹ: הִנֵּה מִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ יִהְיֶה מוֹשְׁבָהּ וּמִטַּל הַשָּׁמַיִם מֵעַל וְעַל חֶרֶבָה תִּחְזֶה
נְאֻת אַחִיָּה תַעֲבֹד: יִרְאָה שְׁלַעַת קָדָם הִנֵּה מִנְהַגָם כְּאֲשֶׁר עֲדִיין הַיּוֹם בְּמַלְכוּת פְּרָאֲנִצִּיאָה
הָאֵב יַעֲזוֹב כָּל רְכוּשׁוֹ אֵל בְּכוֹרוֹ אוֹ אֵל בְּנוֹ הַגְּדוֹל.

וְכָל שְׂאֵר בָּנָיו יַעֲבֹדוּ הַגְּדוֹל לְמַחְזִיקָתָם אוּ יִשׁוּטְטוּ לְבַקֵּשׁ מֵהֶם מְזוֹן בְּאֲנַמְנוֹת נִקְיָה אוּ
בְּמַלְחָמָה יִרְדוּ לְעַבּוֹדַת הַמֶּלֶךְ. וְכֵן יִצְחָק אֲבִינוּ רָצָה לְתַת כָּל קַנְיָנוּ לְעֲשׂוֹ בְּנוֹ הַגְּדוֹל.

אֲמַנְם נִתְגַּלְגַּל הַדְּבָר וְהִנְכַרְח בְּעַבּוֹר תַּחֲבוּלַת רַבָּה לְהַנִּיחוֹ לִיעֲקֹב וּלְשׁוּמוֹ גְּבִיר לְאַחִיו
וּלְסַמְכוֹ דָּגָן וְתִירוֹשׁ יִרְצָה שְׁהוֹרִישׁוּ כָּל תְּבוּאֹת אֲרָצוֹ וְכַתֵּב כָּל נִכְסָיו לְבָנוֹ לִיעֲקֹב. א"כ
לֹא נִשְׂאֵר לוֹ לְתַת לְעֲשׂוֹ אֵלָּא כְּשִׂאֵר הַבָּנִים שְׁיַעֲבֹד אַחִיו וְיַעֲשֶׂה וַיֵּאכַל עִמּוֹ אוּ יִצָּא
לְמַלְחָמָה וְעַל חֶרְבּוֹ יִחְזֶה.

עַל כֵּן לֹא יָכוֹל עוֹד לְבָרַךְ עֲשׂוֹ וְלוֹמֵר לוֹ וַיִּתֵּן לָהּ אֱלֹהִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם וּמִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ
כְּאֲשֶׁר אָמֵר לִיעֲקֹב. אֵלָּא מִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ יִהְיֶה מוֹשְׁבָהּ פִּירוּשׁ שְׁלֵא יִהְיֶה שְׁמַנֵּי הָאָרֶץ שְׁלָהּ
אֵלָּא שְׁתִּשָּׁב גַּם אֵתָה עִמּוֹ וַיֵּאכַל מִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ אִם יִרְצָה לְעַבְדוֹ אַחִיו.

וְאִם לֹא וְעַל חֶרֶבָה תִּחְזֶה: וְהִנֵּה כְּאֲשֶׁר תִּרְיֵד וּפְרַקְתָּ עָלוֹ מֵעַל צְנֻאָרָה: זֶה הִיא בְּרַכָּה שְׁגַם
כְּאֲשֶׁר יִרְיֵד יִרְדַּ מִטָּה מִטָּה מ"מ לֹא יַעֲבֹד יִשְׂרָאֵל יָמִים רַבִּים. כִּי תִּקְרָה וּמִיָּד יִפְרוֹק

עָלוּ מֵעַל צְנֹאָרוֹ: יִקְרְבוּ יָמֵי אַבְלָא אֲבִי וְאַהֲרָגָה אֶת יַעֲקֹב אֲחִי: פִּירוּשׁ אֶהְרֹג אֶת אֲחִי אַע"פ שְׁבִהְרִיגְתוֹ יִקְרְבוּ יָמֵי אַבְלָא אֲבִי וְהוֹרְדְתִי אֶת שְׁבִיתוֹ שְׂאוּלָה טָרָם בּוֹא עִתּוֹ.

שָׂאֵם אֵין הִפִּי' כֵּן אֵין לְשׁוֹן יִקְרְבוּ נִכוּן. אֶלָּא הֵיזָה לוֹ לֹמַר אַחַר מִיתַת אֲבִי אַהֲרָגָה וְגו' וְעוֹד לָמָּה א"כ בָּרַח יַעֲקֹב תִּיִּקְרַף וּמִיָּד לְחָרֵן הֵיזָה לוֹ פְּנָאֵי עַד מִיתַת יַצְחָק אֲבִיו וּבִינֵי וּבִינֵי אוּלַי יָשׁוּב חֲמַת אֲחִיו מִמֶּנּוּ: וַיִּשְׁלַח יַצְחָק אֶת יַעֲקֹב וְגו': וַיֵּרָא עֲשׂוֹ וְגו': וַיִּשְׁמַע יַעֲקֹב וְגו': וַיֵּרָא עֲשׂוֹ וְגו': לִיִּישָׁב הַפְּסוּקִים הָאֵלּוּ שְׁלֹא יֵרָאָה בָּהֶם כָּפָל וּמִן־תָּר אֹמֵר כִּי פֶּאֶשֶׁר בְּיַרְדֵּי יַצְחָק שְׁנִית אֶת יַעֲקֹב בְּשִׁלְחוֹ אוֹתוֹ הֵיזָה פְּוֹנְתּוֹ לְבָרְכוֹ בְּאֹנְפָן שְׁלֹא יִגְדַל שְׁנֵאת עֲשׂוֹ עָלָיו בְּבָרְכָה שְׁנֵינִיה לְהוֹסִיף הֲרֹנָה עַל הַצְּמָאָה.

וְהַתְּחַפֵּם לְבָרְכוֹ בְּלְשׁוֹן אֲשֶׁר יִחַשְׁבֵּב שְׂאִינָה בְּרָכָה אֶלָּא צוּיִי. בְּאֶמְרוּ קוּם לָךְ פְּדֻנָה אָרָם וְקַח לָךְ מִשָּׁם אִשָּׁה וְגו' וְאֵל שְׂדֵי יִבְרָךְ אֲנֹתָךְ וַיִּבְרָךְ וְגו' שְׂיִהְיוּ דְבָרָיו נְשִׁמְעִים כְּאֵלּוּ יִשְׁלַחְנוּ פְּדֻנָה אָרָם לֹא מִיֵּרֵאת עֲשׂוֹ אֶלָּא לְקַחַת אִשָּׁה אִם יִרְצָה לְפָרוֹת וּלְרַבּוֹת וְלֹא שְׂהֵיזָה בְּרָכָה לוֹ שְׂיִפְרָה וַיִּבְרָךְ.

וְכֵן אֶמְרָה רַבְּקָה לִיַצְחָק קִצְתִּי בְּחַיִּי מִפְּנֵי בְּנוֹת חַת וְגו' וּדְבָרִים אֵלֶּה הֵם תְּחַבּוּלָה וְכִסּוֹת עֵינַיִם לְשִׁלְחוֹ יַעֲקֹב פְּדֻנָה אָרָם עַל בְּלֵי הַגִּיד לַעֲשׂוֹ כִּי בּוֹרַח הוּא. וְעֲשׂוֹ שְׂהֵיזָה שׁוֹמֵעַ כָּל אֵלֶּה וְרוֹאָה בִּיַצְחָק בְּבָרְכוֹ אֶת יַעֲקֹב כִּי זָהוּ פִּי' וַיֵּרָא עֲשׂוֹ כִּי בְרָךְ יִרְצָה רָאָה בְּזִמָּן וּבַעַת שְׁבִירָךְ יַצְחָק אֶת יַעֲקֹב וְצוּהוּ לְקַחַת לוֹ מִשָּׁם אִשָּׁה בְּבָרְכוֹ אֲנֹתוֹ פִּי' שְׂהַבְּרָכָה נְחֻשְׁבָה בְּעֵינָי עֲשׂוֹכְאֵלּוּ הֵיזָה צוּיִי לְקַחַת מִשָּׁם מִמְּשִׁפְחָתוֹ וְדָמָה בְּלִבּוֹ שְׁזֵאת אִינָה בְּרָכָה אֶלָּא שְׁלּוּחִין וְצוּיִי לְקַחַת אִשָּׁה כְּדֵי שְׂאֵל שְׂדֵי יִבְרָכְנוּ וַיִּפְרְנוּ וַיִּרְבְּנוּ וַיִּתֵּן לוֹ אֶת בְּרַכְת אַבְרָהָם רְצוּנוֹ בְּרָכָה שְׁבִירָךְ אֶת אֲלִיעֶזֶר כְּשִׁשְׁלַחוֹ אֶל אָרָם וְנִהְרִים וְאָמַר לוֹ ה' אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וְגו' יִשְׁלַח מִלְּאָכּוֹ וְגו' וְלְקַחַת אִשָּׁה לְבָנֵי מִשָּׁם עַד שְׂשִׁמְעַע יַעֲקֹב אֶל אֲבִיו וְאֵל אִמּוֹ וַיִּלְךְ פְּדֻנָה אָרָם.

וְאֵלּוּ הֵיזָה בְּרָכָה זֹאת לֹא הֵיזָה שְׂיִיָּךְ וַיִּשְׁמַע אִם לֹא הֵיזָה צוּיִי בְּאֹנְפָן שְׁנַעֲשִׂית מִחֻשְׁבַּת יַצְחָק וְתַחבּוּלָתוֹ אֲשֶׁר חֻשַׁב וְלֹא נִיתְּוִסְפָה שְׁנֵאת עֲשׂוֹ אַבְלָא בְּהַפָּךְ כ"כ נְתַפְעֵלוּ חוּשֵׁיו שְׂהֵלָךְ גַּם הוּא אֶל יִשְׁמַעֲאֵל וְגו'.

כְּדֵי שְׂיִזְכָּה הוּא תַחֲלָה לְפָרוֹת וּלְרַבּוֹת וּלְרִשְׁת אֶת בְּרַכְת אַבְרָהָם אֲשֶׁר אָנּוּה לְקַחַת אִשָּׁה לְבָנוֹ מִמְּשִׁפְחָתוֹ: פְּרִשְׁת וַיִּצָא וְכֹל אֲשֶׁר תַתֵּן לִי עֲשֹׂר אַעֲשָׂרְנוּ לָךְ: יִרְאָה לְפָרְשׁוֹ לְשׁוֹן עוֹשֶׁר הַגַּם כִּי הוּא בְּשִׁין שְׂמַאֲלִית כְּלוֹמַר כָּל אֲשֶׁר תַתֵּן לִי אֶגְדְּלֵנוּ לָךְ שְׂיִהְיֶה לַעֲבוֹדָתָךְ. הֵיזָה הוֹן וּנְכֶסֶי' אוֹ זָרַע וּבְנֵי' כָּלָם יִהְיוּ לַעֲבוֹדָתָךְ לְשִׁרְתָךְ וּלְהַכְרִיז אֶלְקוּתָךְ: וַיֵּאמְרוּ שְׁלוֹם וְהִנֵּה רַחֵל בָּתוֹ בָּאָה עִם הַצֹּאֵן: גַּם אֵלֶּה דְבָרֵי הָרוּעִים וְטַעַם לְדְבָרֵיהֶם לָמָּה שְׁלוֹם לוֹ. שָׂאֵם הֵיזָה בְּמַרְיָבָה לֹא הֵיזָה מְשִׁלַּח בָּתוֹ בֵּין הָרוּעִים יַחֲדָה: הִכִּי אֲחִי אַתָּה וְעַבְדְּתַנִּי חַנָּם: בְּנוֹהֵג שְׁבַעוּלָם (א) הַהֲתַמְדָה מְבִיאָה לִידֵי בִיזוּי.

וְכֹל הַמוֹקִיר רַגְלָיו מִבֵּית רַעְהוּ הֵיזָה יוֹתֵר יָקָר בְּעֵינָיו. עַל כֵּן נִכְבַּד הָאוֹרְחִים מְקָרוֹב כְּבָאוּ יוֹתֵר מִדָּאֵי.

אִךְ אִם יוֹם אוֹ יוֹמִים יַעֲמְדוּ יִהְיֶה לְבָנוּ. גַּם עִתָּה כְּדְבָרֵינוּ הוּא.

יעקב נחשב בפני לְבָן בְּיָמֵי הָרִאשׁוֹנִים כְּגֹפּוֹ וְאַהֲבַת נַפְשׁוֹ אָהָבוּ בְּאַמְרוֹ אִךְ עֲצָמֵי וּבְשָׂרֵי אֶתָּה. לְאַחַר חֲדָשׁ נַעֲשֶׂה אֲחִיו.

הַכִּי אֲחִי אֶתָּה. וְלֹא זֶה מִשְׁם עַד שֶׁקָּרָא עֶבֶד וְעַבְדְּתָנִי חָנָם: וַיַּעֲבֹד יַעֲקֹב בְּרַחֵל שִׁבְעַת שָׁנִים וַיְהִי בְּעֵינָיו כְּיָמִים אֲחָדִים בְּאַהֲבָתוֹ אֹתָהּ: הַדָּבָר נִגְדַּת הַמִּנְהָג כִּי הָיָה לוֹ לְחַשְׁבָּם יָמִים אַרְבָּעִים כְּתוּרַת כָּל הַמִּמְתִּין.

הַיָּמִים נִרְאִים לוֹ כְּשָׁנִים. וְזֶה בְּרוּר וּפּוּק חֲזִי מִרְגְּלָא בְּפִנְמִיָּהוּ דְעַם וְעַם.

(ב) אֵלָּא כָּל אַהֲבָה שְׂאִינָה תְלוּיָהּ בְּדָבָר אִינָה בְּטָלָה לְעוֹלָם. וְאִם יֵאָהֵב אִישׁ אִשָּׁה לְתַכְלִית הַמִּשְׁגָּל זֶה הִיא אַהֲבָה מְגֻנָּה שֶׁהִיא תְלוּיָהּ בְּדָבָר וְתַכְלִיתָהּ זְמַן הַנִּישׁוּאִין.

אֲמָנָם אִם יֵאָהֲבָה לְחֻכְמָתָהּ וּכְשָׁרוֹן מְדוּתֶיהָ זֶה הִיא אַהֲבָה שְׂאִינָה תְלוּיָהּ בְּדָבָר וְלֹא אִיכְפַת לִיָּהּ אִם יָבֹא זְמַן הַנִּישׁוּאִין מְקָרוֹב אוֹ לְאַחַר זְמַן כָּל עוֹד שְׂיֻכַּל לִישֵׁב בְּחֻכְרָתָהּ וְלִיהֲנוֹת מִחֻכְמָתָהּ וּמִשְׁלֵמוֹתָהּ.

זֶהוּ אוֹמְרוֹ וַיְהִי בְּעֵינָיו כְּיָמִים אֲחָדִים שֶׁלֹּא חָשַׁשׁ לְזְמַן אַרְבָּע. הוֹאִיל וְלֹא אָהֵב אוֹתָהּ לְתַכְלִית הַמִּשְׁגָּל אֵלָּא לְמְדוּתֶיהָ בְּאַהֲבָתוֹ אוֹתָהּ וּבְתַבּוּנָתָהּ: ד"א כָּל חוֹשֵׁק בְּאִשָּׁה כְּשִׁיגִיעַ תִּתְּנוֹתָהּ לְשִׁכְבַּת עִמָּה הִנֵּה יָסוּר חֶפְצוֹ בָּהּ וְתַבְטֵל אַהֲבָתוֹ.

וְהַנְּסִיּוֹן כָּל יוֹם יוֹכִיחַ עַל זֶה. אֲמָנָם יַעֲקֹב שֶׁלֹּא אָהֵב רַחֵל לְתַכְלִית הַמִּגְוָנָה אֵלָּא לְקִיּוּם מִצְוֹת שְׂמִים.

אע"פ שֶׁלְקַח רַחֵל וּבָא עֲלֶיהָ כְּנִרְאָה מִן הַפְּתוּב שֶׁלְכוֹן הַכְּנִיסָה לוֹ עַל מְנַת שֵׁח"כ יַעֲבֹד ז' שָׁנִים מ"מ לֹא קָץ בָּהּ וְלֹא גָרַע אַהֲבָתוֹ מִמֶּנָּה עַד שֶׁהָיָה עוֹבֵד בְּלֵב שְׁלֵם כְּאִלּוֹ עַדִּין לֹא לְקַחָהּ. סִבֵּב שֶׁהָיָה בְּעֵינָיו כְּיָמִים אֲחָדִים בְּאַהֲבָתוֹ אֹתָהּ וְהִיא עִמּוֹ בְּלִי הָיִית מְמַתִּין: וַיָּבֹא גַם אֶל רַחֵל וַיֵּאָהֵב גַּם אֶת רַחֵל מִלְּאָה: הוֹאִיל וּמִנְהַג הַחוֹשְׁקִים אֲשֶׁר יְתוּרוֹ אַחֲרֵי לֵבָם כִּי יֵאָהֵבוּ אִשָּׁת יַפֵּת תְּוָרָר וְלֹא לְשֵׁם שְׂמִים.

כִּי יוֹכִלוּ יִגְעוּ בְּאִשָּׁה אַחֲרָת. כ"כ נִפְלְאוֹת אַהֲבָתוֹ בָּהּ.

וְכִי יִפְצְרוּ בוֹ וַיִּתְּנוּ לוֹ לְאִשָּׁה אַחֲרָת יְקוּץ בָּהּ וַיִּשְׁנָאָהּ לֹא יוֹכֵל דְּבַרָּה לְשָׁלוֹם. (ג) לֹא כֵן בְּיַעֲקֹב אִישׁ צַדִּיק.

אע"פ שֶׁאָהֵב אֶת רַחֵל אַהֲבָה עֲזָה וְהִשְׂאִיאוּהוּ לָאָה בְּעַל כְּרַחוּ לֹא מֵאִם בָּהּ אֲכֵן אַהֲבָה כְּאִשְׁתּוֹ וְאִךְ כְּשֶׁבָּא אֶל רַחֵל הִגִּיד הַפְּתוּב שֶׁאָהֵב גַּם אֶת רַחֵל יוֹתֵר מִלְּאָה. אֲמָנָם אַהֲבַת לָאָה בְּמִקוּמָה עוֹמֶדֶת וְלֹא שְׁנֵאָה מְעוּלָם.

אוּלָּם מֵה שֶׁקָּרָא הַפְּתוּב כִּי שְׁנוּאָה לָאָה הִיא לְעֶרְךָ רַחֵל: ד"א שֶׁאָהֵב אֶת רַחֵל עוֹד אַהֲבָה רַבָּה עַל אַהֲבָתָהּ לְהִיּוֹתָהּ אַחֹת לָאָה אִשְׁתּוֹ: הַפְּעַם אוֹדָה אֶת ה' עַל כֵּן קָרָאָה שְׁמוֹ יְהוּדָה וְתַעֲמוּד מְלֻדָּת: לְפִי שֶׁאִין נִפְרָעִים (ד) מִן הָאָדָם בְּיוֹם אֲשֶׁר יִחַטָּא אֵלָּא לְאַחַר זְמַן כְּשֶׁשָּׁכַח עֲוֹנוֹ וּבְיוֹם אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה טוֹב אוֹ אִין בְּיָדוֹ חַטָּא מִשְׁפַּט מִנְת יִהְיֶה רְאוּי לְאוֹתוֹ עוֹנֵשׁ.

כְּמֵאֲמַר דָּוִד (תְּהִלִּים ז) בּוֹר כָּרָה וַיִּחַפְּרָהוּ וַיִּפְּלוּ בְּשַׁחַת יַפְעֵל רְצוֹנוֹ שֶׁהִרְשַׁע יַעֲשֶׂה בּוֹר עֲמוּק וְרַעַה חוֹלָה וְסִיִּים קִלְקְלוּ עַד כִּי חִפְּרָהוּ בְּשִׁלְמוֹת וְלֹא הִגִּיעוּ שׁוּם עוֹנֵשׁ וְאִח"כ

יפול בשחת יפעל שעתידי לפעול ירצה בור קטן שאינו כ"כ עמוק כמו שחת וקבר שם תשבר מפרקתו וימות אף טרם שיתפרנו.

והטעם פדי שלא ינטל רשות האדם שאם יבוא העונש תיכף לעבירה מי פתי יחטא ואשם? ועוד פדי שהעונש יתראה בעיני החוטא גדול מנשוא. כי כאשר ישכח אדם פשעו אשר פשע מימים קדמונים.

ועתה יעשה צדקה ומשפט והאל צדיק וישר יזפור חטאו שעבר ועתה יענישנו במיתת אהד מקרוביו או ביסורין האיש שהוא יקלל והתקצף במלכו ובאלהיו לאמר מה חטאתי ומה פשעי כי לא יזפור ימי החושה ועון אשר חטא לימים שעברו.

וכן אמרו חז"ל הקב"ה דן את ישראל ביום בשעה שהן עסוקים במצות והאומות בלילה שהם בטלים מן העבירות ובפ' החולץ אמר רבי חנניא מפני מה גרים בזמן הזה מעוננים ויסורין עליהם מפני שלא קיימו ז' מצות בני נח.

ופ"ק דע"ז כל דפריש ממינות מיינת. וכ"ז פדי לכפר עונות האדם בעונש מעט לרוב חסדי ה'.

כי אמנם יש לה אדם יתחייב שתי מיתות ב"ד ע"ד משל אם הקב"ה יענישנו תיכף אחר העבירות לא תכופר לו אלא עון מיתה אחת. אמנם כאשר ישכח פשעו הקדוש ברוך הוא מינתנו והוא יאמין שאין בו משפט מות כפר תתחשב המיתה ההיא לו תשלומי כפל כאלו תהיינה שתי מיתות לגדל כאבו בחשבו שמינות חנם אין חטא.

הסתכל במאמר שלמה ע"ה (קהלת ח') ובכן ראיתי רשעים קבורים וגו' וישתכחו בעיר וגו' אשר אין נעשה פתגם מעשה הרעה מהרה על פן מלא לב בני האדם בהם לעשות רע אשר חוטא עושה רע מאת ומאריף לו וגו'.

התפנין שלמה לאשר אמרנו בראותו רשעים שכבר שכחו רשעם. לדמיון המת הקבור שנשתפח מן הלב ויבוא עונשם בהתהלכם עתה ממקום קדוש ועושים צדקה ומשפט וזה לפי שאין נעשה פתגם הרעה מהרה והקב"ה אינו משלם תיכף לעבירה על פן כל איש יחשוב שאין עונש בא ומלא לב האדם בהם לעשות רע ולא ינטל רשות האדם בראות החוטא כי כל זמן שיחטא ויהיה עושה רעות אין עונש בא לידו ומאריף לו היסורין כל זמן שהוא בוגד ופושע אלא כאשר עזב מרדו ובשובו מחטאתיו.

ואמנם זהו טוב לצדיק כי הקב"ה יפריע ממנו בעונש מעט כאשר אמרנו ולרשע לא יהיה טוב כי אדרבה כ"ש דפקר טפי. ולכן יביא ה' עליו תיכף ומיד כל האלות כאשר נאריף בפרשת נצבים באופן שתשלומי הפשע לאחר זמן הוא טוב לאשר ירא מלפני האלהים ויודע שממנו הכל אם לא יזפור עונותיו בתלאו היסורין בעונותיו שקדמו אף אם אין זוכרם אבל לרשע אשר איננו ירא מלפני האלהים ואשר איננו זוכר חטאיו וסובר שהקדוש ברוך הוא יענישנו על לא פשע יטיח דברים כלפי מעלה ויסבב שהי"ת עוד יכהו מכות נמרצות ורכצה בו כל האלה כפלים בכל חטאתיו הואיל והלך עמו בקרי ולא שם לבו גם לזאת לכן אמר (שם) כי גם יודע אני אשר יהיה טוב ליראי האלהים וטוב לא יהיה לרשע ולא יאריף ימים וגו'.

כְּדָבָר הַזֶּה דִּבֶּר ה' בְּפָרְשַׁת בְּחֻקוֹתַי וְהִלַּכְתֶּם עִמִּי בְּקָרִי. נִרְחִיב הַבְּיָאוֹר שְׁמָה.

וְכֵן פָּתוּב בְּיִרְמְיָה (מ"ד) וּמֵאֵז חֲדָלְנוּ לְקַטֵּר לְמַלְכַת הַשָּׁמַיִם וּגו' חֲסַרְנוּ כָּל וּגו' וְהִשִּׁיבֶם יִרְמְיָהוּ הֲלֹא אֵת הַקָּטֵר וּגו' זָכַר ה' וּגו'. גַּם יִשְׂרָאֵל לֹא נִעְנְשׂוּ שְׁלֹא בִּעְרוּ פֶסֶל מִיְכָה מִן הָאָרֶץ וְאִמְנָם פָּקֵד עֲלֵיהֶם ה' חֲטָאתָם לֹא בִּיּוֹם הַהוּא אֲלֵא כִּפְאֹשֶׁר הָיוּ מִשְׁתַּדְּלִים לְבַעַר הָרַע מִיִּשְׂרָאֵל בְּהִלְחָמָם עִם בְּנֵי־מִן וְהָיוּ עוֹסְקִים בְּמַצָּנָה.

לְפִיכֹף נִעְנְשָׁה לֵאמֹר וְעַמְדָה מְלֻדָּת. עַל פִּי אִמְרָה הַפְּעַם אוֹדָה אֵת ה' פְּאֵלוֹ בְּפַעְעִמִּים אַחֲרוֹת לֹא הָיָה לָהּ לְהוֹדוֹת לָהּ.

וְלֹא זָכְרָה לְהוֹדוֹת לוֹ וּלְכַבְּרָה בְּשֵׁמוֹ כְּשִׁפְתָּהּ ה' אֵת רַחֲמָהּ וְרַחֵל עֲקָרָה אֲלֵא קִרְאָה שְׁמוֹ רְאוּבֵן שְׁמַעוֹן לֹוֹי לְפִי הַתּוֹעֵלֶת עֲתָה יִאֲהַבְנִי אִישִׁי יִלְנֶה אִישִׁי אֵלַי. עֲתָה נִפְקֵד עוֹנָה בְּיוֹם שְׁלֹא חֲטָאָה אֲלֵא אִמְרָה אוֹדָה ה' בְּעִנְשָׁהּ עַל שְׁעִבְרָה וְעַמְדָה מְלֻדָּת.

וְעֵינַי פָּרַשְׁתָּ נֹצְבִים: וַתִּקְרָא אֵת שְׁמוֹ יוֹסֵף לֵאמֹר יוֹסֵף ה' לִי בֶן אַחֵר: פִּי מֵה שְׁלֹא קִרְאָה שְׁמוֹ אֶסֶף עַל שֵׁם אֶסֶף אֱלֹהִים אֵת חֲרָפְתִּי. הִפְכָּה הָעֵבֶר לְעֵתִיד לֵאמֹר יוֹסֵף שְׁלֹא לְפָתוּחַ פִּיהָ לְשֹׁטֵן לֹוֹמֵר שְׁכָבֵר אֶסֶף בְּבֶן אֶחָד.

עַל פֶּן הַסִּפָּה שְׁמוֹ יוֹסֵף לֹוֹמֵר יְהִי רְצוֹן שְׁיוֹסִיף ה' לִי בֶן אַחֵר וְיִהְיֶה לְשׁוֹן בְּרַכָּה וְלֹא קָלְלָה תְּנָה אֵת נָשִׁי וְאֵת יְלָדֵי וּגו': עַד וַיִּקַּח לוֹ יַעֲקֹב מִקְּל לְבָנָהּ וּגו': יֵשׁ בְּדַבְרֵי הָאֵלֶּה מִמָּה שִׁיקְשָׁה עַד לְמַעְלָה א' בְּדַבְרֵי יַעֲקֹב לְלֶבֶן כִּי אִתָּה יִדְעָתָ אֵת עֲבוֹדָתִי אֲשֶׁר עֲבַדְתִּיךָ בַּהֵיאוֹת שְׁאִין זֶה טַעַם לְשִׁיתָן לוֹ נָשִׁיו וַיִּשְׁלַחְהוּ? אֲלֵא אִם הָיָה רוֹצֵה שְׁכָר עַל עֲבוֹדָתוֹ רְאוּי הָיָה מֵאִמֵּר הַזֶּה לְהַגְדִּיל שְׁכָרוֹ.

וְאִם לֹא שְׁאֵל שְׁכָר אֲלֵא שִׁיעֲזֹבְהוּ לִילָף לְאַרְצוֹ הָיָה לוֹ לֹוֹמֵר כִּי כָבֵר עֲבַדְתִּיךָ י"ד שָׁנָה וּמְלָאוּ הַיָּמִים שְׁהַתְּנִינוּ בֵּינֵינוּ? ב' בְּמַעְנֶה לְבֶן אִם נָא מְצִאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ וְלֹא הַשְׁלִים בְּקִשְׁתּוֹ לֹוֹמֵר שֶׁב פֶּה עוֹד עִמָּדִי וְהַפְסִיק בְּנִתִּים נִחְשָׁתִי וַיְכַרְכְּנִי ה'.

וְיִהְיֶה א"כ מַעְנֶה אִם נָא מְצִאתִי חֵן בְּלִתִּי רְאוּי וּבְלִי טַעַם? ג' וַיֵּאמֶר נִקְבָה שְׁכָרְךָ. זֶה וַיֵּאמֶר מִיִּתֵּר כִּפְאֹשֶׁר הוּא מְחוּבָּר לְפֶסֶן לְפֶסֶן שְׁנֵאֵמֵר וַיֵּאמֶר פַּעַם אַחֲרָת.

וְהוּא כְּפֶל בְּלִי צוּרְךָ ל' ד' בְּמָה שֶׁהִשִּׁיב יַעֲקֹב אִתָּה יִדְעָתָ אֵת אֲשֶׁר עֲבַדְתִּיךָ וּגו' וְעֲתָה מְתִי אֲעֻשָׂה גַם אֲנֹכִי לְבֵיתִי. כִּי לֹא יִדְעֵנוּ אִם יַעֲקֹב וְלָבֵן הָיוּ נוֹשְׂאִים וְנוֹתְנִים עַל שְׁכָר הָעֲבוֹדָה שְׁעֵבֶד אוֹ עַל מָה שִׁיעֲבֹד מִפָּאן וּלְהַבָּא.

כִּי מָה שֶׁהַפְּלִיג לְשַׁבַּח עֲבוֹדָתוֹ שְׁעֵבְרָה נִרְאָה שֶׁשְׁכָר מָה שְׁעֵבֶד הָיָה שׁוֹאֵל. וּבְאִמְרוֹ מְתִי אֲעֻשָׂה גַם אֲנֹכִי לְבֵיתִי נִרְאָה שֶׁהָיָה שׁוֹאֵל לְהַבָּא? ה' שְׁאֵם לְבֶן שְׁאֵלוֹ מָה שְׁכָרוֹ וַיִּתֵּן וַיִּשְׁלַם.

לְמָה יַעֲקֹב הַפְּלִיגוּ בְּדַבְרֵי עַד שֶׁהַנְּצָרָה לְשִׁאוֹל לוֹ שְׁנִית מָה אִתָּן לָךְ? ו וַיְכַרְבֶּךָ ה' אִתָּךְ לְרַגְלִי. יִפְלֹא שִׁיעֲקֹב אֲבִינוּ הָיָה מִתְּפָאֵר בְּזֶה בְּהַשְׁגָּחַת ה' לְסַבְּתוֹ.

וְזֶה נִרְאָה לְגַאֲוָה וְרוּם לְכַב וּמִתְגַּדֵּל בְּצִדְקָתוֹ? ז לְמָה עָנָהוּ יַעֲקֹב לֹא תִתֵּן לִי מְאוּמָה אִם רָצָה הַנְּקוּדִים וְהַטְּלוּאִים. וְלֹא יֵאמֵר מְאוּמָה עַל מָה שִׁיּוּכַל לְהֵיוֹת בְּמִקְצָת? ח' הִסֵּר מִשָּׁם וּגו' וְהָיָה שְׁכָרִי.

יפלא בדברו והיה שקרי. אם פנונתו להסיר הנקוד וטלוא להפרידם מן הצאן שילכו ביד בני לכן איך אמר שיהיו שקרו ל אם רצונו כפי המפרשים שיהיה שקרו כל נקוד וטלוא שיולד מפאן והלאה מבלי היות עתה מהם בעדר.

היה הכתוב מורה פכה אלו אמר הסר משם כל שיה נקוד וגו' ומה שיולד אח"כ יהיה שקרי? ט' ביום מחר שאם רצונו בצאן או כשב או עז פי יולד מפאן ולהבא. לא היה לו לומר ביום מחראלא וענתה בי צדקתי בימים הבאים? י' באמרו ניסר ביום ההוא.

פי מה צורך שגדע אם היה ביום ההוא או ביום המחרת? יא על אשר שם דרוך שלשת ימים בין הנקודות ושאר הצאן. הלא די שלא יערבו עדר בעדר או לפחות שלא ירעו באותו שדה.

פי פבר המכונן הוא שהצאן לא יחמו בראותם הטלואים והעקודים? יב כמה שאמר יעקב לנשיו על לכן אביהם ואביכן הטל בי והחליף את משפירתי וגו' פי מה חליפין עשה לו לכן הלא לא מנע ממנו מה ששאל? ואם הוא רצה לעבוד י"ד שנים בשתי בנותיו הלא הוא מעצמו כף חפץ.

ואדרבה יעקב בתחבולת המקלות רמה לכן והעשיר מצאנו ואעפ"כ לכן לא לקחם ממנו בחזקה ונתנם לו כאשר התנה ולא עכבם? יג והוא נפלא. מי התיר ליעקב ראש התמימים והישירים לגנוב את לב לכן הארמי בתחבולת המקלות להונות ולגזול את דעתו בדבר הזה הלא הוא רמה אותו ולקח כמעט כל אשר לו? היתכן שאדם בעל נפש יתנה תנאי מה במשא ומתן עם חבירו ובלבו לעשות תחבולה לקחת את אשר לו והוא לא ידע.

הייטב בעיני ה' לאיש הדיוט שבהדיוטות כ"ש ליעקב אבינו אשר פח מעשיו תמונה לדורות? אמנם כשתבין היטב בפסוקים מבלי שתטריד שגלף כמה שפי' בהם המפרשים. תמצא באר היטב בלי לחץ ודוחק שגדחקו פי לכן הארמי רמה בהונאותיו יעקב אבינו פעמים רבות.

ומלבד שלא קיים במאמרו מעולם עמו גם כל דבריו ותנאיו על צד ההונאה והתחבולה כאשר נפרש, באופן פי הנצרך יעקב אבינו בעל כרחו לשלם לו כתגמוליו אם לא רצה לשוב ריקם אל בית אביו.

הבט ימין וראה. פי כאשר התנה עמו על רחל הוא החליף לו התנאי ונתן לו לאה.

ואע"פ שחזר לתת לו רחל מ"מ לא היה רוצה יעקב לקחת שתי נשים ולהשחית את נחלתו וגם לא לעבוד י"ד שנים אלא ז. וככלות השנים כאשר נכסוף נכסף ללכת לארצו הנצרך לבקש ממנו שימתן לו נשיו וילדיו מפלל שהיו עפובים אצלו למשכון שלא ילך ממנו וכן לא יעשה.

עד שאמר תנה את נשי ואת ילדי וגו' ואלכה פי אמה ידעת את עבודתי אשר עבדתיך. ואין פירושו לומר לו שהוא ראה עבודתו להגדיל מעשיו אלא היא חנופה ללכן ופתח פדי שניחחו לילך באמרו שעוד לכן לא היה צריף לו ולעבודתו.

הואיל וכבר למד ממנו דרך העבודה ומה שראוי לכל רועי צאן. וזה פנונת כי אתה ידעת את עבודתי אשר עבדתה כלומר הואיל ואתה יודע לעת פזאת לעשות עבודתי שהייתי עושה לצאנה אין לה צורה בי עוד.

ולטענתו זאת ענהו לכן אף הוא דרך כבוד ונחנפה שהוא אינו הגון לעשות דבר. ושידברי יעקב אמנם לפי שלבן עתה מצא חן בעיניו.

וסובר בו חכמה שפנדאי אינה בו באהבתו אותו. וזה אמרו אם נא מצאתי חן בעיניך ואתה מאמין בי שאני יודע אין הדבר פן אלא נחשתי ויברכני ה' בגללה ומשלח הכל.

עד פאן דבור בין יעקב ולבן דרך חננפה וכבוד פדנף המתפבדים זה את זה. מפאן ואילך דבור שני ותנאי אחר אינו דבוק לשלפניו.

ועל פן חזר ואמר ויאמר נקבה שכה שכה עלי ואתנה שהוא מאמר חדש שבא לכן לעכבו שלא ילה מביתו. ואמר לו ברמאותו נקבה שכה עלי ואתנה כלו' נגר שכה הוא חתום בלבי עצור במחשבותי ואתנה ואל תפקד על מה שעבדת עמי עד היום.

ויעקב ידע שאין בלבו לתת לו מאומה ושהיה מפליגו בדברים. לכן ענהו אתה ידעת וגו' ויברך ה' אותה לרגלי כלומר בשביל השתדלותי סייעה ה' וברכה לה) שאין ברפת ה' באה אלא אחר השתדלות האדם.

ואני ביום ובלילה הייתי מדלג על ההרים מקפיץ על הגבעות אחרי הצאן שלא יאבדו ולא יאונה אליהם כל רע. וזהו פנונת לרגלי ירצה ברגלי אעבורה לשמור עדרי צאנה.

והי"ת ברה אותה והפרה והרבה. ועתה הנה רוצה להפליגני בדברים לאחר זמן.

ומתי אעשה אנכי לביתי ולבני ולא לה תמיד. על ק לבן פראותו שיעקב הבין ולא האמין לדבריו.

הוסיף ויאמר מה אמתן לה פי' אם אין אתה מאמיני שסתום בלבי שכה. אמור אתה בפיה מה תבקש.

ויעקב ענהו בפעם בפעם לא תתן לי מאומה. רצונו מה אמר ומה אדבר לא אשאל ולא אנסה פי כבר ידעתי שלא תתן לי מאומה ואינה קיים בדבורה וכבר נתיאשתי ממה שעבר.

אלא אם תרצה שמפאן ולהבא נתראה פנים ואשוב לעבודתה הרשני שאקח אני בדי שוכרי. וז"ש אעבור בכל צאנה היום הסר משם כל שיה נקוד וגו' והיה שוכרי.

הסתפל מה היה תנאי יעקב עם לבן. ירצה שימתן לבן לו כל שיה נקוד וטלוא שבצאנו בין מה שהם היום בעדרו ובין מה שיולדו מפאן והלאה.

לא פדברי המפ' שפי' שיהיה שפרו מה שיולד אח"כ לבד וכשתסתפל בפסוקים תראה בפירוש פאשר אמרנו. ובדבר הזה ינסרו כל המבוכות לפשט הפתוב פאשר תראה.

ובהיות השוכר מועט בתכלית. השאלה הזאת מצאה חן בעיני לבן הרמאי והגזול ואמר הן לו יהי כדברה.

ומ"מ כְּמִדְתּוֹ וְכִטְבְּעוֹ גַם בְּתַנְאֵי הַזֶּה רָצָה לְשַׁקֵּר וּלְהַחֲלִיף בְּדַבּוּרוֹ. בְּאִנְפֵּן כִּי בַיּוֹם הַהוּא טָרַם פְּלֵה לְדַבֵּר עִם יַעֲקֹב וּלְהַתְנֹת הַתְּנַאֵי הַזֶּה הִלֵּךְ תִּקְרָה וּמִיָּד אֶל צֶאֱנוּ וּבְמִסְתָּרִים גָּנַב כָּל הָעֵזִים הַטְּלוּאִים וְהַנְּקוּדִים לֹא נֹתֵר בָּהֶם עַד אֶחָד וְהָרִידֵם מִיִּתְרֵם הַצֶּאֱן וּשְׁלָחֵם בְּיַד בְּנָיו לְמַרְחֹק דְּרָף שְׁלֵשֶׁת יָמִים כְּדֵי שֶׁלֹּא יִכִּיר בָּהֶם יַעֲקֹב וְלֹא יִדַּע מִוִּשְׁבוֹתָם בְּאִנְפֵּן כִּי זֹאת הָיְתָה לוֹ גְּזֵלָה עֲצוּמָה וְהִתֵּל בְּיַעֲקֹב לְאִין תְּכַלִּית.

וְכַאֲשֶׁר בָּא יַעֲקֹב אֶל הַצֶּאֱן וְרָאָה אֶת הַגְּזֵלָה אֲשֶׁר גָּזְלוּ לָבֵן וְכִי הִתֵּל בּוֹ וְהַחֲלִיף אֶת מִשְׁפֹּנְתוֹ מִה יַעֲשֶׂה בְּיָדִים רַקְנִיּוֹת הַתְּחַבֵּל בְּתַחֲבוּלַת הַמַּקְלוֹת לְהַשִּׁיב לְאִישׁ כְּרַעְתּוֹ. כִּי בְּלֹא הֶכִי הָיָה עוֹבֵד לָבֵן כַּאֲשֶׁר הִתְנָה עִמּוֹ בְּלֵי שְׂכָר אִין כֶּסֶף.

הִנֵּה בְּבִיאוֹר הַלְּזָה יִכְרְתוּ כָּל הַתְּלוּנוֹת וְכַאֲשֶׁר הַדְּבָר לְיַעֲקֹב כַּאֲשֶׁר פָּצַל הַמַּקְלוֹת לְהַתְעַצֵּם נֶגֶד מְרָמוֹת וְתוֹף לָבֵן אֲשֶׁר בִּקֵּשׁ לַעֲקוֹר אֶת הַפֶּל. וְכָל דְּבָרָיו אֵינָם אֶלָּא רַמְאוֹת לְהוֹנוֹת וּלְגִזּוֹל אֶת חֲבִירוֹ כַּאֲשֶׁר אָמְרָנוּ: וַיִּשְׁמַע אֶת דְּבָרֵי בְנֵי לָבֵן לֵאמֹר לָקַח יַעֲקֹב אֶת כָּל אֲשֶׁר לְאֲבִינוֹ וּמֵאֲשֶׁר לְאֲבִינוֹ וּגו': יֵשׁ בְּדַבְרֵי בְנֵי לָבֵן לְהַקְשׁוֹת שְׁנֵרָאִים סוֹתְרִים קִצְתָם אֶת קִצְתָם.

שָׂאֵם לָקַח יַעֲקֹב אֶת כָּל אֲשֶׁר לְאֲבִינוֹ אִיף אָמְרוּ וּמֵאֲשֶׁר לְאֲבִינוֹ עָשָׂה יִרְצָה מִן הַחֲלָק מִמֶּנּוּ וְאֵם לָקַח הַפֶּל אִיף חֲזַר לְהִיּוֹת חֲלָק ל וּפְרִיּוֹשׁ זֶה כִּי הִרְשָׁע עֵינּוֹ רָעָה בְּמַה שְׁנוֹתָן (ו) וְאִף פְּעוּלַת שְׂכָר שְׂכִיר וְדוּמָה בְּעֵינָיו כְּאֵלוֹ הַשְּׂכִיר נוֹטֵל מִמֶּנּוּ שֶׁלֹּא כְּדִין.

וְהַצְדִּיק בְּהִפָּף חוּנּוֹ וְנוֹתֵן שְׂכָרוֹ וְדוּמָה כְּאֵלוֹ נוֹתֵן אֶת שְׁלוֹ וְעוֹד נוֹתֵן לוֹ תְּשׁוּאוֹת חֵן עַל שְׁלוֹקֵם מִמֶּנּוּ. וְהִנֵּה אֵם לָבֵן נִתְבָּרָף בְּשִׁבִיל יַעֲקֹב.

כָּל מַה שֶׁהִבְרָכָה מִשְׁפָּעַת יוֹתֵר מִן הָרְאוּי הָיָה מִן הַדִּין שֶׁיַּעֲקֹב יִטּוֹל לְעַצְמוֹ בְּהִיּוֹתוֹ סִבָּה לְאוֹתָהּ הַהוֹסְפָה וְכִמוֹ שֶׁאָמַר אֶת עֲנִי וְאֶת יִגִּיעַ כְּפִי רָאָה אֱלֹהִים וּגו'. וְלָבֵן טָעַן לְהִפָּף הַבְּנוֹת בְּנוֹתֵי הַצֶּאֱן צֶאֱנֵי כְּלוֹמֵר מִמַּה שֶׁרְאוּי לִי הֵם וְלֹא כַּאֲשֶׁר אָתָּה אוֹמֵר.

לְפִיכָף אָמְרוּ בְנֵי לָבֵן וּמֵאֲשֶׁר לְאֲבִינוֹ עָשָׂה אֶת כָּל הַכְּבוֹד הַזֶּה. רְצוּנָם לֹא נָטַל מִה שֶׁהָיָה רְאוּי לוֹ לְפִי הַבְּרָכָה לְפִי שֶׁמִּסְתַּמָּא א"א שֶׁיְהִיָּה כָּל הַמָּמוֹן בְּרָכָה כ"א הַהוֹסְפָה שְׁנִיתִנְסֹף הַמָּמוֹן לְפִי דְבָרָיו.

אֵם כֵּן כָּל הַנְּכִסִּים אֵינָם הוֹסְפָה אֶלָּא חֲלָק מֵהֶם הַמְעַדִּיף. עַל כֵּן אָמְרוּ דְּרָף לַעֲג וְגוֹנְזָמָא אֵם יַעֲקֹב הָיָה לוֹקֵחַ חֲלָק מִמַּה שֶׁהָיָה לְאֲבִינוֹ בְּזֶה הָיָה אֶפְשֶׁר שֶׁיֵּאמֵר שֶׁלֹּא גָּנַב מִשְׁלָנוּ אֶלָּא שְׁלוֹ לָקַח לְפִי דַעְתּוֹ כְּבִרְכָתוֹ שֶׁהָרוּיָם מִמּוֹן אֲבִינוֹ מִמַּה שֶׁהָיָה.

אִף אֲמָנָם בְּלִקְחוֹ כָּל אֲשֶׁר לְאֲבִינוֹ לֹא מִכְּעִיָּא הָרִינוּחַ אֶלָּא אִף הִקְרָן הִנֵּה לְפָחוֹת צָרִיף שֶׁיְהִיָּה בּוֹ חֲלָק שֶׁיְהִיָּה מֵאֲשֶׁר לְאֲבִינוֹ וּגְנִבּוֹ בְּהִכְרַח אֶבֶל יַעֲקֹב הָיָה טוֹעֵן יוֹתֵר בְּצַדִּיקָה בְּאָמְרוֹ כִּי כָּל מַה שֶׁבָּא לוֹ מֵאֵת לָבֵן בָּא לוֹ בְּדִין וּמִשְׁפָּט כִּי לֹא הָיָה אֶלָּא שֶׁפַע בְּרָכָה שֶׁבָּרַךְ ה' אֶת צֶאֱן לָבֵן ז"ש אֵם כֵּה יֵאמֵר נְקוּדִים יְהִיָּה שְׂכָרָךְ וּגו' וַיִּצַּל אֱלֹהִים אֶת מִקְנֵה אֲבִיכֶם וַיִּתֵּן לִי שֶׁלֹּא נָתַן לוֹ אֶלָּא מַה שֶׁהִצִּיל שֶׁאֵלְמֵלָא יַעֲקֹב הָיָה הוֹלֵךְ לְאֲבוֹד.

וְכֵן אָמְרוּ רַחֵל וְלֵאָה כִּי כָּל הָעוֹשֶׂר אֲשֶׁר הִצִּיל אֱלֹהִים מִשָּׁל אֲבִינוֹ: יֵשׁ לֵאל יְדֵי לַעֲשׂוֹת עִמָּכֶם רַע וְאֵלֵהִי אֲבִיכֶם אֲמַשׁ אָמַר אֵלֵי לֵאמֹר הַשְּׁמֵר לָךְ מִדְּבַר עִם יַעֲקֹב מְטוֹב עַד רַע:

טענות לכן להודיע ליצקב יושר לקבו עמו שהאלהים לא אסר לו עם יצקב אלא הדבור לא המעשה.

ואמנם אינו רוצה לעשות להם רע מרצונו ומלבדו: ד"א דבר הדברים האלה לא ליצקב אלא לנשיו ולבניו ולכל הרכוש. ואמר פי יש פח בידו והרשות לו נתונה לעשות עמם רע הואיל ואלהי אביהם לא אסר לו להרע אלא ליצקב לבדו: ניקח יצקב אבן וירימה מצבה: ניאמר יצקב לאחיו לקטו אבנים: המושל יעשה דבר בידיו מה שירצה שיעשו משרתיו (ז) והמשל באדון יועיל לבעלי העבודה.

כדבר שנאמר בפרשת מקץ בפירוש הפסוק יעשה פרעה ויפקד פקידים: פרשת וישלח וישלח יצקב מלאכים לפניו אל עשו אחיו וגו': ויצו אותם וגו': ויהי לי שור וחקמור וגו': קבר הקשו על אנפן שליחות זה לאמר שהיה לו צאן ועבודה רבה.

והיה אם כן מביא עליו קללה ולא ברכה בהקניאו בו עשו אחיו על עשרו ל ועוד על מה שאמר שור וחקמור וגו' ולא אמר שורים וחקמורים ל ואמנם פי' בו כל אחד לפי דרכו. ואולם יתכן לפי דעתי שאדרבה יצקב התדלדל בעיני עשו.

והודיע לו היותו מספן רש והלך קטן יצקב ודל ועם כל יגיע כפיו כמה שנים בבית לכן והתאחרו עד עתה מאומה לא נשא בעמלו ולא הרניח אלא שור וחקמור וגו' דבר מועט. על כן שלח להגיד לו למצוא חן בעיניו כי ידע שעינו רעה בשל אחיו וישמח בשמעו את הדבר הזה: ד"א ואשלחה להגיד לאדני למצוא חן בעיניו מה שלא אמר למצוא חן בעיניו כאמרו ואשלחה להגיד לאדני ולא אמר להגיד לה יראה הטעם כמאמר חז"ל ששלח אליו מלאכי אלהים ממש.

ויהיה טעם להודיעו שהוא נכבד בעיניו וראוי לקבל לפניו במלאכים ולא בבני אדם. ויהיה למ"ד לאדוני יתרה כלמ"ד למה זה תשאול לשמי ורצה באפרו ואשלחה להגיד לאדני כלומר שלחתי אדני זה המלאך המדבר לקבל פניו למען אמצא חן בעיניו פי חשבתיו כראות פני אלהים: ניחן את העם אשר אתו ואת הצאן ואת הבקר והגמלים לשני מחנות: יראה שחצה לשתי מחנות האדם והבהמה.

שעשה מחנה אחת מן נפשות האדם ומחנה אחת מן הבהמות. שאם יבוא עשו אל המחנה האחת ישליך חמתו על הבהמות ובין כך המחנה הנשאר יהיה לפליטה ויברחו בהחבא: ניאמר יצקב אלהי אבי אברהם ואלהי אבי יצחק ה' וגו': עד אשר לא יספר מרב: רבו הערעורים בתפלה הזאת.

בראשון שאמר פי ה' הבטיח להיטיב עמו כשישוב לארצו. ונראה שעוד פחד יצקב על כל ההבטחה ההיא והיה הספה שקטן מכל החסדים או מיראה מדבר שפא יגרום החטא.

אמנם טענתו העצומה אשר לא מצא עליה תשובה בשנותו לבסוף ואתה אמרת היטב איטיב עמך וגו'. ולא ידענו איך תגרץ קושיתו שפא יגרום החטא או קטנתי מכל החסדים ל ומה שפפל בשנייה לומר היטבאיטיב שתי הטבות? והוסיף ושמת את ורעה כחול הים שלא נאמר בהטבה ראשונה ל ולא ידענו למה יהיה מוכרח ה' להצילו מיד עשו לפי שיעדו לשים ורעו כחול הים היפלא מה דבר ואין פח בידו להגדיל ורעו וכניו אף אם יכנו עשו וינהגנו ויטול את כל אשר לו שאין הכרח שימית את כל בניו ולא ישאיר לו

משתיין בקיר עד שה' יתברך לא יוכל לקיים הבטחתו? והנכון בעיני שהקב"ה אינו נחסם על הטובה שאמר להביא על האדם.

(א) ומדה טובה אינה חוזרת ואם אמר להיטיב לזרעו ויגרם שיסתאו בניו ובני בניו בזה אפשר שיקיים ייעודו ה' בדור אמון כם וימתין לזרע ברך ה' עושי רצונו כאשר גם הוא בקרא זרעו.

ואין הכרח שישלח הטובה תיכף לבניו אם לא יזכו. פיוצא בדבר ה' יגזור גשם על הארץ זכו יורידנה ברחמים לא זכו בועף או פלה בעיר אחת ולא בעיר אחרת או חוץ לזמנה.

וכבר דברנו בזה בפתוב במה אדע כי אירשנה. והנה כאשר יעקב יצא מבאר שבע לילך חרנה נראה אליו ה' והבטיחו להיטיב לו ולהיות עמו ועוד לשם זרעו כעפר הארץ וגו' ואם הי"ת לא הבטיחו גם ברבוי בנים כבר אפשר לומר שקבל עולמו יעקב במה שהי"ת השפיע עמו מן הטובות ונתקיים מה שייצדו.

אמנם על מה שאמר שיגדיל זרעו אם ה' יניח שעשו ימית בניו או פלם או קצתם הנה לא יהיה מתקיים ייעוד ה'. כי אע"פ שאפשר לקיים דברו בנשארים מפל מקום כאשר הקב"ה כבר נתן אליו בנים אלו יצנה להשחיתם לא יהיה ייעוד ה' לטובתו אלא לרעתו.

(ב) כי טוב לאדם שלא יולדו לו בנים משיוולדו וימותו בחייו בלי זרע והיו פלא היו ונוסף עליהם הדאגה והצער לראות במיתתם. הלכך בדין ובמשפט היה מתרעם ומסדר צעקתו למרום לאמר ה' האומר אלי שוב לארצה וגו' ואיטיבה עמה.

הנה זאת ההבטחה אפשר שנתקיימה כאשר קטונתי מפל החסדים וגו'. אמנם אם יבוא עשו והפה אם על בנים איה הבטחתך להגדיל זרעי ל ואתה אמרת בצאתי מבאר שבע היטב איטיב עמה שתי הטבות אחת אלי ואחת לזרעי כשאמרת ושמתי את זרעך כחול הים ואם עשו יפה את זרעי לעיני לא תתקיים.

ואמנם נראה מבואר הייעוד שם שאמר לו ה' והיה זרעך כעפר הארץ וגו' והנה אנכי עמה וגו' והשיבותיה אל האדמה הזאת כי לא אעזבה עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך. נראים הדברים בפ"י שאמר לו לא אעזבה עד שיעשה מה שהבטיחו גם ברבוי זרעו.

שאם אינו פן היה להבטיחו על רבוי זרע אחר הבטחת השמירה. ועתה באמת אמר שלא יעזבו עד שיעשה את אשר אמר לו.

רצה רבוי זרעו ופריצתו: ד"א כי אמנם יש לה טוב המושפע לאדם שאינו לטובתו ועושר שמור לבטלו לרעתו. (ג) ויום ויום תמיד תמונה לנגד עינינו שהדבר המבוקש מן האדם בכל רוחו יאמינהו לטובתו היא סבה לטורדו מן החיים או מן הטוב.

וכדבר הזה האדם יבקש דבר מאת ה' מן השמים. ואם ה' יתברך יעשה תאנתו אולי יהיה לאנחתו.

כאשר אמרנו במקום אחר. גם יארע שאם גזר ה' על האדם בפרט איזה טובה ודבר אלהינו יקום לעולם לא ימות האיש שהוא פל עוד לא תבואנו ההבטחה ההיא.

ובזה אם פן אפשר שהגעת הטוב שהוא אליו מהרה תהיה רע לו ובהפך ייעוד הרה יהיה לו טוב פשימהר לבוא. ד"מ אם הובטח איש טוב ונתחייב מיתה.

א"א שישמות כל עוד לא יתקיים עליו הטוב המיועד. וא"כ קיום הייעוד מהרה רע לו שישמות בעונו תיקף אחר הייעוד.

והרחקתו טוב לו שתרחק הפנת ממנו ולא ימות עד יתקיים לו הטוב המובטח. וכדומה לזה כתבו חז"ל בחזקיה (מ"א י"ג) הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו ועדיין לא נולד מנשה וכו'.

על פן יעקב לשתי הטענות הצייע תפלתו וצעקתו אל ה' והתנופח כלפי מעלה שה' יתברך יהיה מוכרח להצילו פדי שיקיים דבריו וכדי שהטובה שהשפיע לו ה' לא תהיה לרעתו.

באמרו אמרת שטייב עמי וכבר נתקיים מהר שבמקלי עברתי ועתה הייתי לשני מחנות. אמנם זה היה לדעתי באופן שקטנתי בשביל הסודים כי זה הביא עשו לקנא בי ולבוא להכות אם על בנים.

ואלו לא נתת לי הטוב לא עלה על לבו. ולא עוד אלא שעדיין לא קיימת עלי ייעודך בשלמות כי אולם אמרת ושמתי את זרעך שתי הטבות.

ואם נתחייבתי מיתה וגרם החטא מ"מ מוכרח אפה להצילני עתה. וזה פ"י הצילני נא רצונו עתה לפי שעדיין לא נשלמה ההבטחה שיהיו בני זרעי פחול ולכן הרחקת הייעוד טוב לו: ד"א טוב לארצה וגו' פ"י באמת אמר ה' לי שייטיב עמי אחר שובי אל ארצי ומולדתי.

ואם עדיין לא עשה ה' לי טובות הייתי מובטח שלא אמות שאוכל לקבל מה שהבטיחני. אולם פ"י הייתי לשני מחנות טרם בואי לביתי והאל הקדימני הטוב הצפון לבוא עלי קודם עתי זהו רע לי וקדימת הטובות סבה שקטנתי.

ושבאולי אמות עתה אחר שפבר באו עלי הטובות. ומטעם הזה חשב יעקב לשלח לעזאזל מאת הטובות מנחה לעשו אחיו פדי שלא יהיו מקוימים הייעודים ויבואו לאחר זמן ויגרמו שלא יהרג וגם לא יקנא עשו בראשו: ויצו את הראשון לאמר פ"י פגשך וגו': ואמרת לעבדך וגו' ויצו גם את השני וגו': ראוי לתת טעם על מה זה צנה לראשון ואח"כ צנה לשני ולכל ההולכים אחרי העדרים ולא צנה לכלם כא' ל ולמה זה לי שני מאמרים שונים.

לראשון אמר פ"י פגשך ושאלך משמע שאם עשו לא ישאל לו לא היה לומר לו דבר ולשניים אמר פדבר הנה תדברון אל עשו במנצאכם אותו אף אם לא ישאל להם מלבד שלא כתב פ"י פגשכם עשו אתי פדבר הראשון? ולפי אומר שמסתמא חשב יעקב שעשו יבוא מנגד ופגוש הראשון ואם פכה יעשה לא שם לבו שיפתח הראשון לדבר אליו לפייסו פ"י אף אם יבוא בחרון השמיד ולהרוג יכלה חמתו בצאן ויקר ובין פ"י ובין פ"י הצלה פורתא מיהא הויא ויברח או יפייס.

אמנם חשב יעקב שבאולי עשו ישם מארב ויבוא מדרך הבינים. פדרך הלוחמים שיבואו בתחבולה לא פנים בפנים אלא מן הצד או מאחוריו.

ואם זה יאָרע קרוב אליו הדבָר מָאד וְאֵל הַיְלָדִים וְלִית דִּין צָרִיף בּוֹשֵׁשׁ. עַל פֶּן צָנָה הַשְּׁנִי וְהַשְּׁלִישִׁי וְהַהוֹלְכִים אַחֲרֵי הַעֲדָרִים הַקְּרוּבִים אֶל מַחְנֵה הַנְּפֹשׁוֹת שְׁלֵא יִמְתִּינוּ שְׁיִשְׁאַלֵם לְמִי אַתָּה וְאַנְּה תִלָּךְ אֶלָּא תִיָּכֶף וּמִיָּד יִדְבְּרוּ אֵלָיו כְּדִבְרֵי הָאֱלֹהִים לְשִׁפּוֹף חֲמַתּוֹ וְלֹא יָבֹא כְּצַר וְאוֹיֵב וְהָאֵמֶת כִּי כֹן עָשָׂה עָשׂוּ שְׂבָא לְצַדִּיק בְּקִצֵּה הַמַּחְנֵה עַד שְׁיַעֲקֹב רָאָהוּ בַתְּחִלָּה כְּדִכְתִּיב וַיֵּשֶׂא יַעֲקֹב עֵינָיו וְלֹא נֶאֱמַר וַיִּפְגְּשׁוּ עָשׂוּ אֶת הַמַּנְחָה: כִּרְאוֹת פְּנֵי אֱלֹהִים וַתִּרְצָנִי: כַּאֲשֶׁר יִרְאֶה הַנְּבִיא מִרְאוֹת אֱלֹהִים תִּרְדֶּה גְדוּלָה תִפּוֹל עָלָיו פְּלִצוֹת יִבְעַתוּהוּ בְרַתֶּת וְזִיעַ וְחִלְחָלָה.

עַד שְׁיִתְבַטְּלוּ חוּשָׁיו. וַיַּעֲקֹב רָצָה בְּזֶה לְהַחֲנִיף עָשׂוּ הַרְשָׁע בְּאִמּוֹר לֹא שְׂבָרְאוֹתוֹ פְּנֵיו נִגְלוּ אֵלָיו הָאֱלֹהִים.

אוּלָם בְּיֵתֵר שְׂאֵת כִּי לֹא הִחְרִידוּהוּ פְּנֵיו וְלֹא נִבְעַת אֶלָּא רָאָהוּ כִּרְאוֹת פְּנֵי אֱלֹהִים בְּנִחַת וְהַשְׁקִט וַתִּרְצָנִי: וַיִּבְרָךְ אוֹתוֹ שֵׁם: פִּירוּשׁ שְׂאֵלֶת שְׁלוֹם כַּאֲשֶׁר יִתְפָּרַד אִישׁ מֵעַל אַחֲיו הַשְׁתַּחֲוָה לוֹ וְהִלָּךְ לוֹ.

כְּדָרָף שְׁנֶאֱמַר בְּיַעֲקֹב (לְקַמֵּן מ"ז) וַיִּבְרָךְ יַעֲקֹב אֶת פְּרֵעָה וַיֵּצֵא. כִּי אִמְנָם כָּבֵר בְּרָכוּ בְּאִמְרוֹ אֵלָיו מַה שְּׁמֶךָ: כִּי חֲפִץ בְּבֵת יַעֲקֹב וְהוּא נִכְבָּד מִכָּל בֵּית אָבִיו: מַה טַעַם שְׁהִיָּה שְׁכֵם נִכְבָּד מִכָּל בֵּית אָבִיו לְשִׁיָּהִיָּה חֲפִץ בְּבֵת יַעֲקֹב? וְעוֹד כִּי הוּא מְבֹאֵר שְׁבֹן הַמְּלָךְ יִהְיֶה נִכְבָּד מִכָּל בְּנֵי בֵיתוֹ ל וְיִתְכַן מָאד לְדַעֲמֵי לְפָרֵשׁ כִּי הַרְצוֹן בְּזֶה שְׁיַעֲקֹב הִיָּה נִכְבָּד מִכָּל בֵּית אָבִיו שְׁלֵ שְׁכֵם וּבָא לְתַת טוֹב טַעַם לְמָה שְׁכֵם נִשְׂאֵה הָאֲרִץ רָצָה לְקַחַת אִשָּׁה עֲבָרִית לְאִשָּׁה.

וְאִמֵּר כִּי חֲפִץ בָּהּ לִיָּפִיָּה וְעוֹד לִיָּחֲסָה כִּי יַעֲקֹב הִיָּה נִכְבָּד מִכָּל עַמּוֹ וּבֵית אָבִיו. וּלְכַף חֲפִץ בָּהּ יוֹתֵר מִבְּנוֹת אֲנָשֵׁי דוֹרוֹ: וַיַּעֲנוּ בְנֵי יַעֲקֹב אֶת שְׁכֵם וּגו' וַיִּדְבְּרוּ וּגו' וַיֹּאמְרוּ אֵלֵיהֶם לֹא נוֹכַל לַעֲשׂוֹת וּגו': לִיָּשֵׁב כְּכָל הַכְּתוּב וַיַּעֲנוּ בְנֵי יַעֲקֹב וּגו' וַיִּדְבְּרוּ.

וְחִזּוֹר וְאִמֵּר וַיֹּאמְרוּ אֵלֵיהֶם וּגו' וְהִיָּה דִי בְּאִחַת שְׁיִאִמֵּר וַיַּעֲנוּ בְנֵי יַעֲקֹב בְּמִרְמָה וַיֹּאמְרוּ לְשְׁכֵם אֲשֶׁר טַמְּא אֶת דִּינָה אַחֲוֹתֶם לֹא נוֹכַל לַעֲשׂוֹת וּגו'? אִם מֵאִמֵּר אֲשֶׁר טַמְּא אֶת דִּינָה הוּא טַעַם לְמָה דְבָרוּ בְּמִרְמָה.

צָרִיף לוֹמַר שְׁזָהוּ דְבוּר שְׁאִמְרוּ לְשְׁכֵם. וְהִגִּיד לָנוּ הַכְּתוּב שְׁהִבְלִיעוּ בְּנַעֲמֵמוֹת הַלְשׁוֹן וּבִפְהֵ רַף שְׁטַמְּא אֶת דִּינָה אַחֲוֹתֶם.

כִּי אִמְנָם חֲמוֹר לֹא הוֹדָה שְׁשִׁכְבּ אוֹתָהּ וַיַּעֲנֶה אֶלָּא אָמַר שְׁכֵם בְּנֵי חֲשָׁקָה נִפְשׁוּ בְּבַתְּכֶם כְּאֵלוֹ לֹא פָּעִלוּ אָנוּ. אֶלָּא לְשִׁאֵל שְׂאֵלָה כַּהוֹנֵן לְקַחַתָּהּ לוֹ לְאִשָּׁה.

וּבְנֵי יַעֲקֹב רָצוּ לְהִגִּיד לוֹ שְׁהַשְׁכְּבוּ עִמָּה בְּהִיּוֹתוֹ עֶרְל טַמְּאָה. אוּלָם סָפְרוּ לוֹ בְּלַחֵשׁ שְׁיִהְיֶה נִשְׁמָע מִדְּבָרֵיהֶם וְלֹא בְּפִירוּשׁ וְזֶהוּ לְשׁוֹן בְּמִרְמָה יִרְצָה בְּלִשׁוֹן אַחֲרֵת בְּאִפְּוֹן שְׁיִשְׁמָע מִדְּבָרֵיהֶם וְלֹא בְּבִיאוֹר.

וְהִיָּךְ דְבָרוּ אֵלָיו בְּאֵ הַכְּתוּב הַשְּׁנִי כַּמְּפָרֵשׁ וְאִמֵּר וַיֹּאמְרוּ אֵלֵיהֶם לֹא נוֹכַל לַעֲשׂוֹת וּגו' לְתַת אֶת אַחֲוִיתֵנוּ לְאִישׁ אֲשֶׁר לוֹ עֶרְלָה כִּי חֲרָפָה הִיא לָנוּ. בְּזֶה יִשְׁפִּילוּ כִּי חֲרָפָה וְשִׁקוּץ עָשׂוּ לָהֶם לְשִׁכְבּ עִמָּה וְטַמְּאוּ אַחֲוֹתֶם.

עַל פֶּן כְּתוּב בְּפָסוּק הַרְאִשׁוֹן וַיִּדְבְּרוּ לְשׁוֹן קָשָׁה וּבִשְׁנֵי וַיֹּאמְרוּ לְשׁוֹן רַף. כִּי הַדְּבָר הַקָּשָׁה אִמְרוּהוּ בְּלִשׁוֹן רַכּוֹת: הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה שְׁלָמִים הֵם אִתְּנוּ וַיִּשְׁבּוּ בְּאֲרִץ וַיִּסְחָרוּ אוֹתָהּ

והארץ הנה רחבת ידים לפניהם: ירצה האנשים האלה שלמים עמנו ובלתנו לא נהיה
אנו והם שלמים.

כי אמנם הם סוחרים והארץ רחבת ידים לסחורה ואין אנו בקיאים בה. וכאשר נהיה
לעם אחד אנחנו והם נהיה שלמים: ויאמר לו אלהים אני אל שדי פרה ורבה גוי וקהל
גוים יהיה ממך ומלכים מחלציה יצאו: ואת הארץ אשר נתתי לאברהם וליצחק לה אתננה
ולרעה אחריה אתן את הארץ: צריה לדקדק בלשון הכתובים.

ראשון אמרו אני אל שדי פרה ורבה. שאין שייכות לשל זה בזה לומר לו שנופלאים
מעשיו והוא אל שדי כל יכול לשיאמר פרה ורבה ויצוהו מצנה שהיא ברשותו אם לא
ירצה לא יעשנה? שני על כפל גוי וקהל גוים: יהיה ממך ולא אמר יצאו ממעיה או יבואו
מזרעה ל שלישי ואת הארץ אשר נתתי וגו' לה אתננה וזה לא נתקיים שלא נתן אליו
דבר ל רביעי ולרעה אחריה אתן את הארץ.

אם נתנה לו מה צורה שייבטיח שיתננה לבניו? ואם רצונו שגם הם יאכלוה אחרי הנה
לו לומר וזרעה יירשנה כי אין לומר אתן לבניה אחר שנתנה לו והיא מתנה אחת ל
הנכון כי (ד) טוב עזר ה' בדברים.

אמנם צריה האדם להשתדל בהם כי אם לא יעשה האדם השתדלותו בהשגת הדבר שוא
להוהיל תשועת ה' ולא יאונה לו את מבוקשו. והאלהים יעזור את שיעזור עצמו.

המשל איש אשר יבטיחנו אלהים זרע ובנים והוא לא ישא אשה ולא יוליד איה יקיים ה
הבטחתו והרשות נתונה לאדם. כמו שנאמר בפרשת ניהי ה' את יוסף ויהי איש מצליח.

והנה הי"ת הבטיח יעקב בנתינת הארץ או לו או לזרעו כי כן לשון הכתוב ולהרבות
זרעו כחול הים. ואם הוא לא ירצה להוליד או בניו כבר אפשר להשי"ת לקיים ייעודו
בנתינת הארץ ליעקב בעצמו.

אמנם ברובי הזרעאין בידי שמים וא"א לקיים אם לא ירצו לפרות ברשותם. זהו אמרו
אני הבטחתיה לתת ארץ פנעו או לה או לבניה כאשר אמרתי לאברהם כי לה ולרעה
אתן את כל הארצות ואם אתה או בניה לא יולידו אוכל לקיים הבטחתי בה אבל לא
בזרעה.

ואני אל שדי באמת ואוכל כל. אבל הרשות לה נתונה פרה ורבה בידה לפרות ולרבות
וגוי וקהל גוים יהיה ממך ירצה או גוי א' מעט או קהל גוים רבים יבואו ממך ירצה מפתח
וברצונה ולא ממני וצריה לעשות השתדלותה.

כי אמנם הארץ לה אתננה ובזה הבטחתי מקיימת ואם תרצה לפרות ולרבות לרוב
ולרעה אחריה אתן את הארץ באופן שבה הדבר תלוי כי בידי לעשות או זה או זה כפי
השתדלותה ומעשיה: ד"א ואת הארץ וגו' לה אתננה ומזרעה אחריה אתן את הארץ.

כי שמים הנה התועליות המגיעות מקנן ארץ ישראל אחד גופני ואחד ריחני. כמאמר
בעל פלי יקר בפסוק קום התהלך בארץ.

הרוחני נמן הי"ת לאברהם ליצחק וליעקב והגופני ירצה קננו וירושת הארץ לא נמן אלא לזרעו. זהו אמרו ואת הארץ אשר נתתי לאברהם וליצחק פירוש קננו הרוחני גם לה אתננה.

אבל קננו הגופני לזרעה אחריה אמן את הארץ: ויעל מעליו אלהים במקום אשר דבר אתו: יראה זה מאמר בלי הבנה. לא יעלה על הדעת שיסע פבוד אלהים מייעקב במקום שלא דבר אתו? אלא לפי שבהר המוריה הוא בית אל בברחו מפני עשו נגלו אליו האלהים ואמר לו בתלומו כי לא אעזבה עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך ר"ל שיהיה עמו וישמרהו עד שובו לארצו.

וכן עשה ששכינת אל על ראשו תמיד להצילו מלבן ומעשו עד אשר חזר אל מקומו אשר ליקח משם אל המקום אשר דבר אתו אלהים בתלום הסולם המנצב ארצה. הלכה כשהגיע יעקב עתה אל מחוז חפצו לשלום ובא לבית אל ולאיתו מקום שדבר אתו אלהים כבר בנסעו מבית אביו ואמר לו שם לא אעזבה.

אז שמה השכינה הלכה לה למקומה. כאב המלנה את בנו עד מקום אשר בו ניצל מספנת הדרך והלך לו.

לידע ולהודיע שהקים ה' את דברו אשר דבר לו בליקה ההוא. אמנם מה זה שעלה ה' מעליו ולא התמיד עליו לשמרו? לפי שעד הנה היה השם עמו והצליח בכל דרכיו ומכאן והלאה באו עליו צרות ושמועות הבהילוהו לסבות הגלויות לפניו יתברך.

(ה) ותקרא הסתרת פני ה' לביאת הרעות והעונשים לאדם כאשר נבאר במקום אחר: ויצב יעקב מצבה במקום אשר דבר אתו מצבת אבן ניסוף עליה ניסוף ויצק עליה שמן: ויקרא יעקב את שם המקום אשר דבר אתו שם אלהים בית אל: יש להשתומם בדברים מדוע הוסיף לומר ויצב יעקב מצבה וגו' וכבר עשה זה לעיל בברחו מפני עשו בפרשת ויצא שנאמר ויקח את האבן אשר שם מראשותיו וגו' ויקרא שם המקום בית אל.

עד שהראב"ע פירש שזהו סיפור מה שעשה שמה קודם לכן. ומה צורך לשנות כאן מה שכבר אמור ואם הציב מצבה אחרת לא ימנע מהקושיא שקרא שם המקום בית אל וכבר קרא אותו שמה? עוד יפלא מה שאמר במקום אשר דבר אתו ולא אמר פדלעיל סתם ויקח את האבן וגו' ולא אמר אם הניחה במקום אשר דבר אתו או במקום אחר.

וכן מה שאמר ויקרא את שם המקום אשר דבר אתו שם בית אל ולא נאמר זה בפרשת ויצא אלא ויקרא את המקום בית אל ולא אמר אשר דבר אתו שם ל אולם כפי מה שפירשנו בסמוך ויעל מעליו אלהים במקום אשר דבר אתו יתכן מאד.

כי אמנם כאשר ראה יעקב בתלום הסולם המראה הגדול ההוא אמר אכן יש ה' במקום הזה ואנכי לא ידעתי כלומר באמת יש שפע והשגחת ה' במקום הזה בכלל שהוא הר המוריה שבו נעקד יצחק אבל אנכי לא ידעתי המקום הפרטי להראות באצבע חלק מקום המקודש.

ואם אלו ד' אמותי ששכבתי עליהם הם הם דוקא מקום המזבח שנעקד עליו. על כן הרים אבן ושם מראשותיו למצבה והניחה שמה מספק הואיל ולא ידע המקום בפרט וקרא

מקום שהוא בית אל רצונו לכל הקרקע לארכו: ולרחבו ממראית עיניו קרא בית אל שהכל מקודש מספק הואיל והחלק ממנו בהכרח בו נכלל.

אמנם כאשר חזר שמה בבואו מפדן ארם ושם עלה אלהים מעליו. דוקא בכיוון במושב האבן הראשונה במקום אשר דבר אתו אז אנלאי מלתא שהוא מקום השפיע וששמה הציב יעקב מצבה כי (אין) זה ספור דברים בדברי אבן עזרא אבל להגיד כי שמה יושבו כסאות למשפט ובאותו פרק ובאותו מקום חלק המקודש ולא חלק אחר.

על כן קרא יעקב עתה את שם המקום אשר דבר אתו שם אז בית אל אותו מקום פרטי מקום האבן ולא אחר ולא נסתפק עוד בחלק הקדש כבראשונה: ויקח עשו את נשיו וגו' עד וישב עשו בהר שעיר עשו הוא אדום: יתכן שלקח עשו בניו ונשיו שהוליד בארץ כנען ויוליכם אל ארץ אחרת והוא חזר וישב בהר שעיר שגם היא מארץ כנען והוליד בנים אחרים.

כי אי אפשר שמקדם ישב בארץ אחרת ואחר כך בא לשעיר. שהרי יעקב אמר לו עד אשר אבוא אל אדני שעירה.

ואם זה ספור מה שעשה מקדם ארץ אחרת היינו שעיר למה האריך הכתוב ללא צורך והיא די לנו שיכתוב וילך אל הר שעיר ל ועוד איה הלך שמה מפני יעקב אחיו ועדיין יעקב לא בא אל ארץ כנען ואם עתה הלך מהר שעיר אל ארץ אחרת למה חזר תיכף וכתב וישב עשו בהר שעיר ל לכן נראה שמעולם ישב בהר שעיר ואף הוא ארץ כנען חשב ובשביל שרכושם רב לקח ביתו ומקנהו וישלחם אל ארץ אחרת.

ולא חשב הכתוב להזכיר שם הארץ. והוא חזר להר שעיר שחן מקום על יושביו.

ולקיים זה עוד אמר ואלה תולדות עשו אבי אדום בהר שעיר ומונה והולך תולדותיו שהוליד בארץ כנען והן הנה הכתובים למעלה בסמוך שהוליד אל ארץ אחרת אם כן כלם הוליד בשעיר ושעיר הנו ארץ כנען.

וישבו שמה בארץ אחרת עד אשר תמו מלכי אדום ובניו נכנסו בשררה. כי אז אולי חזרו לארצם או כאשר הלך יעקב למצרים: עוד יתכן לפרש שעיר שם מדינה ובגבולה היא הר ולהיותו שכן אל ארץ שעיר שהוא יקרא הר שעיר כאלו אמר הר של ארץ שעיר והנה היתה ישיבת עשו מקדם במדינת שעיר.

וכאשר בא יעקב לכנען אשר גם מדינת שעיר בתוכה ראה עשו שלא תוכל ארץ ומישור שעיר לישא שניהם מפני מקניהם כי אין מרעה לצאן אשר ברגליהם הנצרה לשים לדרך פעמיו אל מול החר ההוא באופן שנשמקע בהר מהיום ההוא והלאה.

ע"כ אמר יעקב לעשו עד אשר אבוא אל אדני שעירה ושלח אליו מלאכים ארצה שעיר שדה אדום ולא אמר אל הר שעיר כי לא ישב שמה אלא אחר ביאת יעקב כאשר אמרנו: ואלה תולדות עשו הוא אדום וחזר וכתב אחר כך וישב עשו בהר שעיר עשו הוא אדום: ועוד כתוב ואלה תולדות עשו אבי אדום בהר שעיר: ואח"כ עוד אלה בני עשו ואלה אלופיהם הוא אדום ובסוף הפרשה ג"כ הוא עשו אבי אדום: יש להתעסק ביישובם למה פעם קראו אדום לבד ופעם אבי אדום ופעם אדום בהר שעיר? מלבד הפסל הנה

המכּוּפֵּל וּכְבֹר יִדְעֵנוּ שֶׁהוּא אֲדוֹם? וְהִנְרָאָה כִּי אֲמַנָּם בְּשַׁעִיר יֹשֵׁב שַׁעִיר הַחֹרֵי מִקְדָּם וּמְלָכוּ שְׁמָה מְלָכִים.

וּכְנֻנַת הַפְּתוּבִים לַהוֹדִיעַ שְׁלֹא נִקְרָא שֵׁם הַמְּקוֹם אֶרֶץ אֲדוֹם וְהַתּוֹשְׁבֵי לֹא הָיוּ אֲדוֹמִיִּים אֲלָא אַחַר שְׁנַת־יָיִשׁב שְׁמָה עָשׂוּ. אֲשֶׁר לְהִיּוֹתוֹ נִקְרָא אֲדוֹם הֵטֵב שֵׁם הַמְּקוֹם אֶרֶץ אֲדוֹם יְיוֹשְׁבָיו בְּנֵי אֲדוֹם.

וְהִטַּעַם שֶׁהוּא הִי' אִישׁ חָשׁוּב וְגָדוֹל בְּעֵינֵיהֶם וְרֵאווִי שֶׁהַמְּקוֹם יִקְרָא בְּשֵׁמוֹ. כְּאַמְרֵם חֲזו"ל בְּדָבָר תִּמְנַע שֶׁהֵיטָה פְּלִגְשׁ לְאַלִּיפּוֹ שֶׁבְּחִרָה לְהַדְבִּיק בּוֹ מְלֵהוּיּוֹת גְּבִירָה לְבְנֵי חוֹרֵי יוֹשְׁבֵי הָאֶרֶץ כִּי נִחְשְׁבוּ בְּעֵינֵיהֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְשֵׁם וּלְתַהֲלָה.

לְכֵן הִתְחִיל הַפְּתוּב וְאֵלֶּה תְּלוּדוֹת עָשׂוּ הוּא אֲדוֹם לֹמַר לָנוּ שֶׁהוּא הַנִּקְרָא אֲדוֹם. וְאַחֲ"כ סִפֵּר שְׁנַת־יָיִשׁב עָשׂוּ בְּהַר שַׁעִיר בְּאַמְרוֹ וַיֵּשֶׁב עָשׂוּ בְּהַר שַׁעִיר עָשׂוּ הוּא אֲדוֹם לְהַגִּיד כִּי אַף אִם בָּא אֵל הַר שַׁעִיר אֵל אֶרֶץ נְכַרְיָה מ"מ לְחֻשְׁבוֹתוֹ לֹא הָיָה נִקְרָא מִבְּנֵי שַׁעִיר וְלֹא הָיָה נִכְלָל בְּשֵׁם בְּנֵי הָאֶרֶץ.

אֲלָא הַנּוֹבֵד לְשִׁבְחַת שְׁגָם בְּהִיּוֹתוֹ עִמָּהֶם בְּהַר שַׁעִיר מ"מ עָשׂוּ הוּא אֲדוֹם זֶה שְׁמוֹ אֲשֶׁר יִקְרָאוּ אֲדוֹם לְהַפְרֵשׁ שְׁאֵר הָעָם. וְלֹא הָיוּ יָמִים מוֹעֲטִים עַד שֶׁהִוָּחַלַּף שְׁמוֹ בֵּינֵיהֶם לְהִיּוֹת אֲבֵי אֲדוֹם בְּהַר שַׁעִיר יִרְצָה אִישׁ גָּדוֹל עַל שְׁאֵר בְּנֵי שַׁעִיר וּבְחִירוֹ לְשִׁתְּףָה שְׁמָם לְשֵׁמוֹ לְקַרְוֵה לּוֹ אֲבֵי אֲדוֹם בְּהַר שַׁעִיר לִיְחֹס וּמַעֲלָה.

וְלֹא זֶה מִשֵּׁם כִּי בְּהוֹלִידוֹ בְּנִים הַמְּקוֹם בְּעֶצְמוֹ חֲזַר לְהִיּוֹת נִקְרָא אֶרֶץ אֲדוֹם וְהִחְלִיפוּ שֵׁם הָעִיר בְּשֵׁם עָשׂוּ. וְגַם שַׁעִיר הַחֹרֵי בְּעֶצְמוֹ בִּיְיָחוּס תּוֹלְדוֹתָיו נִתְכַּפַּד בּוֹ וְנִקְרָא שֵׁם מְקוֹמוֹ בְּשֵׁם עָשׂוּ הַגָּדוֹל בְּעֵינָיו עַד שֶׁאָמַר אֵלֶּה אֱלוֹפֵי הַחֹרֵי בְּנֵי שַׁעִיר בְּאַרְץ אֲדוֹם עַד כִּי גָדַל מְאֹד וַנַּעֲקֹר שֵׁם הָעִיר לְגַמְרֵי.

בְּאַמְרוֹ וְאֵלֶּה הַמְּלָכִים אֲשֶׁר מְלָכוּ בְּאַרְץ אֲדוֹם וְגו'. וְנִתְּנָה טַעַם לְדָבָר אֵלֶּה אֱלוֹפֵי אֲדוֹם לְמוֹשְׁבוֹתָם בְּאַרְץ אַחְוֹנָתָם הוּא עָשׂוּ אֲבֵי אֲדוֹם פִּירוּשׁ הַטַּעַם שֶׁנִּקְרָאוּ אֱלוֹפֵי אֲדוֹם בְּאַרְץ אַחְוֹנָתָם יִרְצָה אַחְוֹנָתָם שֶׁל בְּנֵי שַׁעִיר שֶׁהָיָה לָהֶם לְקַרְוֵה שְׁמָם וְלֹא בְּשֵׁם נְכַרִי לְפִי שֶׁעָשׂוּ הוּא אֲבֵי אֲדוֹם וּבְמִשְׁלוֹ אֲשֶׁר מְשַׁל הַעֲבִיר שֵׁם הַמְּקוֹם וְנִקְרָא שְׁמוֹ עָלָיו: פְּרָשַׁת וַיֵּשֶׁב אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף: לְמַדְנֵוּ הַפְּתוּב הַנִּבְּל הַזֶּה (א) אֲשֶׁר כָּלוּ יָגוֹן וַצַּעַר.

וְאַחֲרֵי כֵן עָמַל הָאָדָם שֶׁיַּעֲמוֹל תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ יָכֻלוּ בְּעֵבֶרָה וְזַעַם יָמִיו וְאִין לוֹ שְׁעַת הַפְּנוּשׁ וְקוֹרַת רוּחַ. וּכְשֶׁתִּחַפְּנוֹץ לִידַע תּוֹלְדוֹת יַעֲקֹב אַחַר שְׁנַת־יָיִשׁב בְּאַרְץ כְּנַעַן בֵּית אָבִיו.

רוֹגְזוֹ שֶׁל יוֹסֵף אֵלֶּה הֵם תּוֹלְדוֹתָיו: וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת דְּבַתָּם רָעָה אֵל אֲבִיהֶם: וְלֹא אָמַר אֵל אָבִיו לְהוֹדִיעַ קוֹצֵר הַתְּבוּנָה יוֹסֵף בְּעַת הַהוּא שֶׁהִי הוֹלֵךְ רַכִּיל מְגֵלָה סוּד דְּבַת אָחִיו אֵל אֲבִיהֶם. וְהֵם בְּנָיו גַּם הֵם.

וְלֹא יָדַע שְׁלֹא יַעֲנִיִּשׁם: וַיִּרְאוּ אָחִיו כִּי אִתּוֹ אֶהָב אֲבִיהֶם מִכָּל אָחִיו וַיִּשְׁנְאוּ אֹתוֹ וְלֹא יָכֻלוּ דַּבְּרוּ לְשִׁלּוֹם: עַל שְׁלֹא אָמַר וְלֹא יָכֻלוּ לְדַבֵּר עִמּוֹ יִרְאָה לְפָרֵשׁ שְׁכַאֲשֶׁר יוֹסֵף הָיָה אֶהוּב וְנִחְמָד לְאָבִיו הַזֶּה הוּא רֵאווִי וּמְקוּבָּל לְהִיּוֹת אֲמֻצְעֵי שְׁלָם בֵּינָם וּבֵין אֲבִיהֶם לְהַקְבִּיל פָּנָיו וּלְכַפֵּר לָהֶם עַל דְּבַתָּם רָעָה וְעַל פְּשָׁעָם וְחֻטְאָתָם.

ואולם הואיל שגדלה שנאתם עליו לא יכלו דברו לשלום ולבקש מלפניו שיעשה שלום בין אביהם ובינותם: ויחלום יוסף חלום ויגד לאחיו וגו': עד ואביו שמר את הדבר: יש בדברי הספור הלזה ממה שיקשה אל יפלא על מה שהוסיפו לשנא אותו בעבור החלום אם פבר שנאוהו עד מנת ולא יכלו דברו לשלום מה יכול להוסיף שנאה ספור חלום אהדל ב' מה שפפל שינה ושלש ויסיפו עוד שנוא אותו ויסיפו עוד שנוא אותו על חלומותיו וגו' והנה די לנו באחת ל ב' ההפך שביין החלום הראשון לשני שפראשון הוסיפו עוד שנוא אותו ובשני לא הוסיפו לשנאו אלא קנאו בו לבד.

והי מן הראוי שישנאוהו יותר על השני שהשלטון מבואר בו יותר מן הראשון? ד' למה לא קנאו בו גם בחלום הראשון? ה' מה שאמר בחלום הראשון שהוסיפו עוד שנוא אותו והנה טרם שייספר להם חלומם.

ולמה זה אם עדיין לא שמעו דבריו אולי יספר חלום לתועלתם. והנה בחלום השני לא קנאוהו אלא לאחר ספור החלום ל ו' למה בחלום הראשון נאמר שישנאוהו שתי פעמים אחת קודם ואחת אחר הספור מה שלא עשו בשני שלא קנאוהו אלא פעם אחת? ז מה שאמר על חלומותיו ועל דבריו ככל הדברים תרתי למה לי? ח' המלך תמלך עלינו אם משול תמשול בנו.

מלכות וממשלה והיננו ה' א מלבד שאם הביאו מלכות שהוא שררה גדולה מה תרון להביא הממשלה שהוא שררה מועטת ל ואם רצונם לא זו אף זו איפכא הנה להו למימר המשול תמשול עלינו אם מלך תמלך בנו? ט' שלא אמר המשול תמשול כדרך שאמר המלך או גם שם יאמר אם מלך? י' למה בחלום השני לא ענו כלל לדבריו אלא שפרו קנאה בלבם ולא השיבו דבר במענה לשונם? י"א למה בחלום הראשון נאמר בכפל הלשון ויגד לאחיו ואס"כ חזר ויאמר אליהם? י"ב לשון הספור שמעו נא החלום הנה אשר חלמתי וכבר ידענו ששמעוהו פשפפר ולמה לא כתב כבשני שלא אמר שמעו נא? ונאמר ליישוב הספקות בהמשך הפסוקים.

פי יש הבדל רב בין (ב) איש יספר גדולות לעצמו ויספר ספור מה ומכתלי דבריו ניפר שרוצה ומתכבד להם לאיש יספרם לפי תומו ואין בדבריו שלטנות. הואיל והראשון משוף שנאת השומעים לפי שנראה מדבריו שרוצה אחר הכבוד ומבקש שררה לעצמו.

אמנם המספר דבר כבוד מבלי שיערער על זה כאלו יחפון הדבר וחוכה להתרומם ולהתנשא בו ראוייה הקנאה לטובתו ולהצלחתו ולא השנאה כי לא מחכמה שאל על זה. גם אם יקום איש למשול בזולתו בגאון לבו ישנאהו האיש שנאה גדולה על פי מבקש למשול עליו (ג) והוא בן גילו ומדוע יתגאה עליו ואין טעם לקנאה בו אחר שאין בו ממה שראוי לקנאו אלא רעיון ריח.

מה שאין בן באיש שפבר הוחזק בנשיאות ונתרומם תתחלף בו השנאה אל קנאה ותאנה למשול כמוהו ולהתגדל כדמותו וצלמו. (ד) כי השנאה תפול בדומים והקנאה בבילתי דומים כידוע.

(ה) גם אין ספק כי השונא לזולתו מזרה בעיניו כל רע ולא יראה בעיניו בו דבר טוב ואף אם שונאו יפעל פועל משנפח הוא יחשכנו לו לרעה לשנאתו הפועל. ובהקף האהב גם מעשה הרע ידמה לו לפועל טוב ונאמנים פצעי אהב.

הנה כי כן אחי יוסף שהיו שונאים אותו כל דבריו היו להם לרעה. ואם היו אהבים היו חושבים תלומותיו לדברי חן ולפחות אל געגועים.

עתה תלומותיו ודבריו המה בעיניהם לשון רמיה גאה וגאון אין טוב אף אם תלומותיו לא ידברו לסבב קנאה. כ"ש עתה יהיו רעים בעיניהם ביותר שיצא דבר מלכות מלפניהם יוסיפו קנאה ותחרות.

והנה שנאנהו אחיו כי אותו אהב אביהם מכל אחיו באופן שלא יכלו דברו לשלום וכי ידבר המה למלחמה גם במעלליו יתנכר הנער בעיניהם ולא ימצאו בו צד זכות. על כן בתלום יוסף תלומות פמנהג כל אדם כל מה שהיה חולם מידי יום ביומו היה מספר לאחיו כדרך הנערים כי זה פוננת הפתוב באמרו ויחלום יוסף חלום ויספר לאחיו כלומר שפכל עת שהיה חולם חלום כדרך כל הארץ היה תמיד מגידו להם.

ונה שבאיש אהב היה נחשב לגעגועים ולשיחת ילדים ובנפש אחיו השונאים אותו היה מסבב עוד שנאה ורוע לב על פי כל דבריו יחשבום לרעה והואיל שיוסף בתום לבבו היה מגיד כל תלומותיו לאחיו וכל דבריו אירע ביום אחד שאמר להם שמעו נא החלום הזה אשר חלמתי והוא חלום האלומים.

אמנם לא חש הפתוב להזכיר תלומות הקודמים להיותם דברים בטלים ודברי הבאי אין צורך בהם אל הענין. ומה מאד חרה אפם בשמעם החלום הזה המורה באצבע כי הוא מלון עליהם.

ואם היה מספרו יוסף בדברים רפים לא יורו שהואנהנה וחספז בדבר לא היה מעורר כל קף השנאה. אבל אמר להם שמעו נא החלום הזה אשר חלמתי שהוא פמורה שראוי לשמור ולחשוב בתלום.

ובאמרו והנה קמה אלומתי וגם נצבה בלשון גאות ורום לב כלומר אני הייתי קם ומצפה ששתתחו לו ובדברים האלה נכתב בפירוש המלכות אל עצמו. וכל זה לא עשה בתלום השני אלא סיפר החלום בלי רום לבב וגם לא פירש בבקאור שאחיו ישתחו לו אלא אמר דרך חידה אחד עשר כוכבים.

לכן אחיו בתלום הראשון כי היו חושבים כל פעולותיו ומחשבותיו לרעה האמינו שיוסף ירבה לדבר גבוהה ומהרהורי לבו לחשוב מחשבות להשתרר עליהם גם השתרר ראה בתלום האלומים הרהר פוליה יומא ולאורתא חזא.

ואף מלשון הספור נראה להם גאות לבו על כן הוסיפו שנוא אותו על תלומותיו וגם על דבריו שכל מה שהיה דובר יחשבוהו לרעה כאשר אמרנו. ולכן ענו המלון תמלון עלינו אם משול תמשול בנו רצונם הואיל וכבר אתה מושל עלינו מעט שאותה אהב אבינו וישמך עלינו לאדון התאמין שבשביל זה מלון תמלון עלינו ל אין זה אמת ופירוש הפתוב קף המלון תמלון עלינו אפטר שתמלון עלינו אם אתה הגעת למשול בנו.

ותאמין בתלומות שנוקדו מהרהורי לבך שתגיע למלך עלינו. עד כאן אינה ראוייה
הקנאה ביוסף על דבר שאין בו ולא נחשב לתלום אמת אלא לרעות רוח יוסף אשר
נכנסה בו רוח שלטנות לפי מחשבתם על פי המשה דבריו אשר לא כדת.

אולם בתלום השני על השנות הדבר ועל שמעם יוסף המדבר בלי גאון ושספר אותו גם
לאביו פאיש מגיד האמת בין אשר לבב ובנקיון פנים שם פחדו פחד רעה אחזתם באמת
ונחשבו בתלום רוב ענין ואפשר שימלך על כן נשתנית בהם השנאה לקנאה כי האמינוהו
במחשבותם כבר למלך עליהם ולשלטון וראוייה הקנאה כמו שאמרנו ויספר אל אביו.

כי כל התלומות הולכים אחר הפה והיה יוסף מספר תלומו למי שיפתרונו לטובה כאשר
עשה בתלום הראשון שאחיו עם כל שנאתם פתרוהו לטוב המלך תמלך עלינו. ועתה
אחר ראותו שלא יכלו אחיו לענות אותו ולא אמרו לו דבר רק קול דממה דקה הנצרך
לספרו אל אביו שיפתור לו תלומו לטוב כאשר עשה: ויקנאו בו אחיו ואביו שמר את
הדבר: עוד יש לפרש בזה שקנאו בפתרון עצמו ויהי לרע בעיניהם את שפתר יעקב על
דבר המלוכה הואיל וכל התלומות הולכים אחר הפה.

אמנם אביו שמר את הדבר ראה והבין מחשבותם וקנאתם על זה ובקש לעשות שלום
ביניהם ולכן שלחו לבקש את שלום אחיו: ויאמר אליהם ראובן אל תשפכו דם השליכו
אתו אל הבור הזה אשר במדבר וגו': יש לדקדק מאי קסבר ראובן ומה טעם קאמר אל
תשפכו דם אם כל מגמתם להמיתו שלא יתקיימו בו התלומות שחלם כמו שאמרו ונראה
מה יהיו תלומותיו ואם לא יתרגוהו אף אם ישליכוהו בבור אפשר שיצא משם וימלך
עליהם וא"כ איך לקחם בדברים ונשמעו לו שלא לתרגו? ועוד מה זה מאמר יהודה
אליהם אח"כ מה בצע פי נהרוג את אחינו וכסינו את דמו אם כבר נמנו וגמרו שלא
להמיתו? וכשר הדבר בעיני לומר שאמנם יש הורג בתרב ובחניית ושפך את דמו ויש
הורג בשב ואל תעשה להמית ברעב ובצמא ויד לא ישלח בו.

ובשגם בשניהם מר המנות מ"מ אכזרי יותר הממית ושופך דם האדם בידי מאשר יניחונו
למות מאליו. והדבר ברור ומבואר.

ולפי שראובן חשב להצילו מידם ולהשיבו לאביו התחכם לומר להם שאל ישפכו דם
אחיהם בידיים אבל גם הוא בעצה להניחו למות מאליו ואינו מעשה כ"כ אכזרי על אחיהם
שאר בשרם.

ולפיכך יעצם להשליכו בבור במדבר אין עובר ושב. ובהכרח ימות מאליו ברעב ובחוסר
כל לדבר הזה נשמעו אחיו.

ואחר אכלם קם יהודה כי נכמרו רחמיו על אחיו והורע בעיניו גם הדבר הזה להניחו
למות מאליו על כן אמר מה בצע פי נהרוג את אחינו וכסינו את דמו פלומר מה איכפת
לן שימות מאליו ונמצא שנהרגנו ודמו מכוסה ולא נשפך לשנהרגנו בידיים בשפיכת דמו
הלא אל מקום אחד הפל הולך? לכן נמפרנו לישמעאלים ואם ימיתוהו ומת מידם ידנו
אל תהי בו לא במעשה ולא בשב ואל תעשה: ויהי כאשר בא יוסף אל אחיו ויפשיטו את
יוסף את כתנתו את פתנת הפסים וגו': צריך לשוב שפעם יקראנה פתונת יוסף ופעם
פתונת פסים ופעם פתונת סתם ופעם שניהם כשאמר ויפשיטו את יוסף את כתנתו את

כתונת הפסים אשר עליו והוא כפל לאין צורך גם מה שאמר אשר עליו שאי אפשר שהפשיטוהו מה שלא היה עליו? ובאמרו וישלחו את כתונת הפסים ויביאו אל אביהם.

שאם שלחוהו ביד שליח איך אמר ויביאו בעצמם ל וגם בזה יתרון וכפל לאין צורך וקרוב הדבר שהיו ליוסף שתי כתונות כתונת הנהווגה שגם כל אחיו שנים בה ירצה החלוק שפנהג להשים על הבשר וכתונת הפסים שעשה לו אביו ביתר שאת על אחיו והיה נושאה על החלוק מבחויז לנוי ולתפארת.

ובבוא יוסף אל אחיו שם כתונת הפסים היפה על בשרו מתחת לכתנתו שרצה להסתיר מעיניהם סבת שנאתם. ולכש כתונת הפסים על בשרו מבית ושם פתנתו הישנה עליה.

והם הפשיטוהו שתי הפתנות פתנתו העליונה והיא הנהווגה ואח"כ כתונת הפסים אשר עליו ירצה על בשרו. אבל כי גדלה שנאתם הפשיטוהו משתייהם.

ולא רצו להטביל כתונת הפסים היפה והנאנה בדם להביאה אל אביהם פן יפיר יעקב בשלמי הרעה הזאת בידעו שנאת אחיו על יוסף בשבילה. אלא שלחו כתונת הפסים מעליהם למרחוק והצניעוהו.

כמו שאמר וישלחו את כתונת הפסים פי' שלחוהו והצניעוהו. וכתונת יוסף הישנה טבלו בדם השעיר והביאו אותה בידם אל אביהם.

כל זה הגיד הכתוב להודיע ערמת אחי יוסף כי כאשר ראה יעקב הפתנות הישנה ולא החדשה הפירה וחסב באמת שתיה רעה אכלתהו ולא שלחו בו אחיו את ידם: ויקומו כל בניו וכל בנותיו לנחמו וימאן להתנחם ויאמר כי ארד אל בני וגו': אמת ויציב (ו) כי כל המצטער על מתו יותר מדאי כל אוהביו וקרוביו יעזבוהו כי קצה נפשם בו.

והטעם שלב כל איש טוב עליו ויבחר ללכת אל משתה היין מלכת אל בית אבל. כמאמר הכתוב (קהלת ז) ביום טובה היה בטוב וביום רעה ראה רצונו שפיום טובה ישתדל האדם להיות גם הוא בטוב ולהשתתף וליהנות ממנו אמנם ביום רעה ראה יביט מנגד הרחק כמטחוי קשת ויראה ברעת חברו ולא יתחבר עמו זהו דרך הצבועים בעלי חנופה.

וכזאת וכזאת אירע לי אשר בהיטיב ה' לי אוהבים סבבוני והיו הקרובים פורשים כנפים סוככים בכנפיהם אמנם כאשר המר שדי לי מאד ולקח מחמד עיני במגפה גברא דרחיצנא עליה אדנייה לגזיזיה וקם ולא אחי ולא מרחמי ובני אמי ניתרו בי ומתת אהבתי ישטנוני.

יורוני וילמדוני פנונת הכתוב (תהלי' ל"ח) אהבי ורעי מנגד נגעי יעמודו וקרובי מרחוק עמדו. כי הנה ברצות ה' דרכי איש גם אוהביו ישלים אתו (ז) ואוהבי עשיר רבים אולם כאשר העושר חלף הלך לו וקול כנפי היגונים מקרוב באו אין דורש ואין מבקש כל אוהביו נהפכו לאויבים אף ביותר קרוביו אויבי איש אנשי ביתו אשר בעת צרתו יברחו בהחבא ולא לקרוב יפירוהו.

כן קרה לאיוב כאשרנוגע ונתניסר לא מצאנו בכתוב שבאו אחרים ואחיות לנחמו. זולתי שלשה אוהבים פי' יש אוהב דבק מאח אמנם להקניטו ולקנטרו בדבריהם.

אבל בשוב ה' את שיבת איוב ונתן לו עושר ונכסים שמחה וטוב לב. נולדו לו אז אחרים ואחיות שנאמר (איוב מ"ב) ויבואו אליו כל אחיו וגו' וכל יודעיו לפנים.

אף אָמנם לְאָכּוֹל לֶחֶם וּלְהִיטִיב עֲצָמָם בְּטוֹבוֹ. ז"ש אוֹהֲבֵי נִרְעֵי הָנָה יַעֲמְדוּ לְשׁוֹן עֲתִיד מִנְגֵד נִגְעֵי כְּלוֹמֵר יִתְרַחֲקוּ גַם הֵם מִמְּנֵי אַחַר בּוֹא אֵלַי הַנִּגְעָה וְהִיגוּן אֶף יִתְנַיֵּצְבוּ מִנְגֵד וְלֹא יַעֲזוּבוּנִי בְּהִחַלֵּט אָבָל הַקְּרוֹבִים מִרְחוֹק עֲמָדוֹ לְשׁוֹן עֶבֶר רְצוֹנוֹ הַתְּרַחֲקוּ מִמְּנֵי אֶף קוֹנְדָם בּוֹא הַנִּגְעָה וְעֲזוּבוּנִי מִכָּל נֶכֶל.

כֵּן הִיָּה בְּיַעֲקֹב אָבִינוּ אֲשֶׁר בְּרֵאשִׁית הִיגוֹן וְהַצָּעַר קָמוּ כָּל בְּנוֹתָיו וּבָנָיו לְנַחְמוֹ שְׂיָסִיר הָאָבָל מִלְּבוֹ וְכֹאֲשֶׁר רָאוּ כִּי גָדַל הַפָּאָב מְאֹד וְשָׂאִין מְנַחֵם לוֹ לֹא בָּחְרוּ לְהַשְׁתַּתֵּף בְּצָעַר אָבִיהֶם לְנוֹד לוֹ וּלְנַחְמוֹ אֲלָא עֲזוּבוּהוּ.

עַד שִׁבְכָה אוֹתוֹ יַעֲקֹב אָבִינוּ לְבַדּוֹ וְאִין אִישׁ אוֹתוֹ וַיִּבְךְ אוֹתוֹ אָבִיו: כִּי עַל כֵּן לֹא נִתְתִּיָּה לְשִׁלָּה בְּנֵי וְלֹא יָסַף עוֹד לְדַעֲתָהּ: פִּירוּשׁ לְפִי שֶׁלֹּא נִתְתִּיָּה לְשִׁלָּה בְּנֵי פֹאֲשֶׁר אִמְרַתִּי לָהּ. וְלֹא עוֹד אֲלָא שֶׁלֹּא הִרְשִׁיתִי שְׂיִדְבֵר עִמָּה וַיִּכְרַנָּה וַיִּדְבֵר עַל לִבָּהּ.

זֶהוּ אִמְרוּ וְלֹא יָסַף עוֹד לְדַעֲתָהּ יִרְצָה שְׁשִׁלָּה לֹא הוֹסִיף עוֹד אַחַר מוֹת אָחִיו לְהַפְּרִיָּה. וְלָכֵן הִיא הִבִּינָה כִּי דִבְרַתִּי אַחַת בְּפֶה וְאַחַת בְּלֵב וְעֲשִׂתָּהּ מֵה שֶׁעֲשִׂתָּהּ.

ד"א הַצְּדִיק יְהוּדָה אֶת הַדִּין וְאָמַר שֶׁהוֹאִיל וְנִגְזְרָה גְזֵרָה לְהִיּוֹת לוֹ תָּמַר לְאִשָּׁה לָכֵן נִתְגַּלְגַּל הַדְּבָר שְׁמֵן הַשָּׁמַיִם הַסְּפִימוֹ שֶׁלֹּא יִתֵּן אוֹתָהּ לְבָנוּ וְשָׂגַם שִׁלָּה לֹא יִשְׁאָלָנָה לוֹ לְאִשָּׁה וְלֹא יִשְׁתַּדֵּל לְהַתְעַלֵּס בְּאֵהָבִים אֲצִלָּה כְּמִנְהַג הַבְּחוּרִים אַחֲרֵי שְׂיַדַע שֶׁלוֹ תִּהְיֶה לְאִשָּׁה.

וְזֶהוּ אִמְרוּ כִּי עַל כֵּן לֹא נִתְתִּיָּה לְשִׁלָּה בְּנֵי וְגו' כִּי לֹא נִתְתִּיָּה עַד הֵנָּה לְשִׁלָּה בְּנֵי שֶׁלֹּא הִיָּה בֶּן זוּגָה וְהוּא גַם הוּא לֹא הוֹסִיף לְדַעֲתָהּ וְלַחֲשׁוֹק בָּהּ: וַיּוֹסֵף הוֹרֵד מְצַרִּימָה וַיִּקְנֶהוּ פּוֹטִיפֵר סָרִיס פְּרַעֲזָה שֶׁר הַטְּבָחִים אִישׁ מְצַרִּי מִיַּד הַיִּשְׁמַעְעָלִים אֲשֶׁר הוֹרְדָהוּ שָׂמָה: טוֹב לְהַתְעוֹרֵר עַל לְשׁוֹן הַנֶּרֶד שֶׁנִּרְאָה לְשׁוֹן יִרְיָה וְאָמְנָם לְמַעַלָּה כְּתִיב וַיִּבְיֵאוּ אֶת יוֹסֵף מְצַרִּימָה וְלֹא כְּתִיב וַיּוֹרִידוּ? עוֹד עַל מַה שֶׁאָמַר אִישׁ מְצַרִּי שֶׁהוּא דָּבָר יְדוּעַ שָׂאֵם הִיָּה סָרִיס פְּרַעֲזָה מְלֻךְ מְצַרִּים הִיָּה אִישׁ מְצַרִּי? גַּם מַה שֶׁכָּפַל וְאָמַר אֲשֶׁר הוֹרִידוּהוּ שָׂמָה פַּעַם אַחֲרַת ל עַל כֵּן אִמְרַתִּי שֶׁדָּבָר הַכְּתוּב בִּירִידַת הַמַּעַלָּה וְהַכְּבוֹד כְּכַתוּב וַיֶּרֶד יְהוּדָה מֵאֵת אָחִיו שֶׁהוֹרִידוּהוּ מִגְּדוּלָתוֹ.

וְהַטַּעַם בְּהִיּוֹת יוֹסֵף אִישׁ עֲבָרִי וּבַעַל שְׁלִימוֹת הַנּוֹצְרָף לְהַתְחַסֵּר מִמַּעַלְתּוֹ וּלְהַתְדַמּוֹת לְאִישׁ מְצַרִּי. וְכֹא הַכְּתוּב לְהוֹדִיעַ כִּי הַיִּשְׁמַעְעָלִים הִרְשָׁעִים הָהֵם מַה מְאֹד בְּזוֹ אֶת יוֹסֵף עַד שֶׁהוֹרִידוּהוּ מִגְּדוּלָתוֹ לְהִיּוֹת נֶחֱשָׁב לְמְצַרִּי תַּחַת הִיּוֹתוֹ עֲבָרִי.

זֶהוּ אִמְרוּ וַיּוֹסֵף הַנֶּרֶד מְצַרִּימָה פִּירוּשׁ הוֹרֵד מִמַּעַלְתּוֹ. וַיִּקְנֶהוּ פּוֹטִיפֵר סָרִיס פְּרַעֲזָה לְאִישׁ מְצַרִּי יִרְצָה שֶׁפּוֹטִיפֵר קָנָה יוֹסֵף אִישׁ מְצַרִּי לְפִי שֶׁהַיִּשְׁמַעְעָלִים הוֹרִידוּהוּ מִכְּבוֹדוֹ שָׂמָה וְכִינּוּהוּ לְאִישׁ מְצַרִּי וְלֹא שֶׁתּוֹ עֲדִיו עָלָיו לְהַקְרָא בְּשֵׁמוֹ לְעֲבָרִי: וַיְהִי ה' אֶת יוֹסֵף וַיְהִי אִישׁ מְצַלִּיחַ וְגו': עַד יָפָה תֹאֵר וַיְפָה מִרְאָה: רְאִיתִי לְהַסְתַּפֵּק בְּפָסוּקִים א' בְּלְשׁוֹן וַיְהִי ה' אֶת יוֹסֵף שֶׁלֹּא אָמַר וַיִּצְלִיחַ ה' אֶת מַעֲשֵׂה יוֹסֵף אוֹ כְּמוֹ שֶׁאָמַר אַחַר כָּף וַיִּבְרָךְ ה' אֶת בֵּית הַמְצַרִּי בְּגַלְל יוֹסֵף וְלֹא יִרְבֶּה בְּדִבְרֵים לְאִמֵּר וַיְהִי ה' אֶת יוֹסֵף וַיְהִי אִישׁ מְצַלִּיחַ וַיְהִי בְּבֵית אֲדוֹנָיו הַמְצַרִּי? ב' עַל שֶׁקָּרָאוּ אִישׁ מְצַלִּיחַ וּבְכָל מְקוֹם קָרְאוּהוּ נַעַר עֲבָרִי וְאֵע"פ שֶׁהִיָּה כְּכֹן שְׁלִשִׁים שָׁנָה מ"מ לֹא הִיָּה רְאוּי לְהַקְרָא אִישׁ עַד יִינֵן? ג' מַה שֶׁהוֹסִיף וַיְהִי בְּבֵית אֲדוֹנָיו הַמְצַרִּי שֶׁהוּא דָּבָר מְבֹאָר שָׂאֵם קָנָה אוֹתוֹ לְעַבְדָּה הִיָּה יוֹשֵׁב בְּבֵיתוֹ וּבְצֵל קוֹרְתוֹ? ד' בְּבִלְבוּל הַסְּפוּר הַתְּחִילֵבְדָּבָר וְלֹא סִיָּים וְנִכְנַס בְּסְפוּר אַחַר וְאֵח"כ חֲזַר לְסְפוּר הַרְאִשׁוֹן.

בְּאָמְרוֹ וַיֵּרָא אֲדֹנָיו כִּי ה' אִתּוֹ וְהִפְסִיק בְּאָמְרוֹ וַיִּמָּצֵא יוֹסֵף חֵן וְגו' וְחִזַּר אַחֵר כֶּף וַיִּפְקִידֵהוּ עַל בֵּיתוֹ וְהָיָה רָאוּי שְׂיֵאמֶר וַיִּפְקִידֵהוּ עַל בֵּיתוֹ תִּיכְף אַחֵר וַיֵּרָא אֲדֹנָיו כִּי ה' אִתּוֹ וְאִחֵר יִסְפֹּר כִּי מָצָא חֵן בְּעֵינָיו וְגו' ה' שְׁנַרְאָה זֶה סִפּוֹר לֵאמֹר צִנְרָף כִּי גְלוּי וּמִפְּנֵי שְׂיִמָּצֵא חֵן בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם מִי שֶׁהוּא אִישׁ מִצְלִיחַ בְּכָל דְרָכָיו? ו' וַיִּמָּצֵא יוֹסֵף חֵן בְּעֵינָיו וַיִּשְׁרַת אֹתוֹ מִשְׁמַע שְׁעַד הַנֶּהָלָה לֹא עֲבָדוּ וְאִיךָ כָּבֵר אָמַר וְכָל אֲשֶׁר הוּא עוֹשֶׂה ה' מִצְלִיחַ אִם לֹא פָעַל דְּבַר עַד עֲכָשְׁיוֹ? ז' וְהוּא מֵה שֶׁרָאוּי לְפָרֵשׁ פְּסוּק וַיְהִי מֵאֵז הַפְּקִיד אֹתוֹ בְּבֵיתוֹ וְגו' שְׂאֵם רְצוֹנוֹ שְׂכַאֲשֶׁר הַפְּקִיד אֹתוֹ אֵז בְּרַף ה' אֵת בֵּית הַמְּצָרִי וְלֹא קוֹדֵם לָכֵן זֶהוּ נִגְדַּת הָאִמּוֹר עַד הַנֶּהָלָה שֶׁהִ' אִישׁ מִצְלִיחַ וְשִׁלְזָה הַפְּקִידוֹ בְּבֵיתוֹ וְאִם רְצוֹנוֹ שְׂאֵף קוֹדֵם הַפְּקִיד אֹתוֹ בְּרַף ה' כָּבֵר אִמּוֹר פַּעַם אַחֲרַת? ח' בְּכַפֵּל שְׂפָפֵל וְאָמַר וַיַּעֲזוּב כָּל אֲשֶׁר לוֹ בְּיַד יוֹסֵף וְכָבֵר אָמַר וְכָל יֵשׁ לוֹ נִתֵּן בְּיָדוֹ? ט' וְלֹא יָדַע אֹתוֹ מֵאוּמָה כִּי אִם הִלָּחֵם אֲשֶׁר הוּא אוֹכֵל יִתְכַן לְפָרֵשׁ כְּנֻנַת הַדְּבֹר אִם רְצוֹנוֹ שְׂלֹא יָדַע אֹתוֹ מוּם וְעוֹל בְּפַעֲלוֹתָיו מֵהוּ זֶה שֶׁהַשְּׁלִים כ"א הִלָּחֵם אֲשֶׁר הוּא אוֹכֵל כִּי לֹא יִמָּצֵא עוֹל בְּמֵאֲכָלוֹ עַד שְׂנֵאָמַר שְׂבִשְׂאָר הַדְּבָרִים לֹא נִמָּצֵא בּוֹ עוֹלָה אֲלֹא בְּמֵאֲכָלוֹ לְעוֹד מֵה רְצוֹן הִלָּחֵם הַנֶּהָלָה עַד שְׂפִירְשׁוּ בּוֹ הַמְּפָרְשִׁים כְּאֲשֶׁר תִּרְאֶה אִישׁ לְדַרְכּוֹ פָּנּוּ: אוֹלָם יָדוּעַ שֶׁה' יַעֲזוֹר פְּעֻלוֹת הָאָדָם וְהַשְׂתַּדְּלוּתוֹ (ח) וְאִם אֵין תְּרִיצוֹת הָאֲנָשִׁים לֹא יַעֲשֶׂה ה' אֱלֹהִים דְּבַר דְּבַר שְׂכַתוּב בְּיַעֲקֹב אֲנִי אֵל שְׂדֵי פָרָה וְרַבָּה וְגו' וְשֵׁם פִּירְשָׁנוּ הַדְּבַר הַיֵּטִב.

אִם לֹא שְׂיֵשׁ זְכוּת גְּדוֹל לְבַנֵּי אָדָם אֵז ה' יִלָּחֵם לָהֶם וְהֵם יִתְרִישׁוּן לְדַמְיוֹן חִזְקִיָּה בְּמִלְחָמַת סַנְחַרִּיב וּמְכוֹת מְצָרִים. וּמְחַנְנָה אָרֶם עַל שְׁנֵמְרוֹן וְרַבִּים.

וּבְכַלְלָם גַּם ה' הָיָה אֵת יוֹסֵף וְעָשָׂה עִמּוֹ מַעֲשֵׂה נְסִים מִבְּלִי שְׂיִפְעוֹל הוּא דְבַר. כִּי אוֹלָם עָשָׂה ה' שְׂפוֹטִיפֵר הִי' אִישׁ מִצְלִיחַ אֶף אִם יוֹסֵף לֹא נִטְפַּל בְּעַבּוּדָתוֹ.

וְעַל כֵּן אָמַר וַיִּקְנֵהוּ פּוֹטִיפֵר וְגו' וַיְהִי ה' אֵת יוֹסֵף וַיְהִי אִישׁ מִצְלִיחַ וַיְהִי בְּבֵית אֲדֹנָיו הַמְּצָרִי יִרְצָה שֶׁה' הָיָה אֵת יוֹסֵף עַד שְׂפוֹטִיפֵר הָאִמּוֹר לְמַעַלָּה בְּפִסּוּק הַקּוֹדֵם הָיָה אִישׁ מִצְלִיחַ לְכַד בְּשִׁבִיל שְׂיִוֹסֵף הָיָה בְּבֵית אֲדֹנָיו הַמְּצָרִי יוֹשֵׁב וּבָטֵל וְלֹא הִתְעַסֵּק עַדִּין בְּדְבַר מְצָרֵי הַבַּיִת.

בְּאִנְפֵן שְׂפוֹטִיפֵר חָשַׁב שְׂלֹא בָּאָה הַבְּרָכָה בְּשִׁבִיל יוֹסֵף וְלֹא עָלְתָה זֹאת עַל דַּעְתּוֹ אֲלֹא הָאִמּוֹן הָיָהוּ עִצְמוֹ אִישׁ מִצְלִיחַ וְה' עִמּוֹ. זֶה אָמְרוֹ וַיֵּרָא אֲדֹנָיו כִּי ה' אִתּוֹ יִרְצָה עִם עִצְמוֹ וְשֶׁה' מִצְלִיחָהוּ בְּכָלֵל מַעֲשֵׂה יָדָיו.

עַל כֵּן הִנְצָרָף ה' יִתְבָּרַךְ לַעֲשׂוֹת לְיוֹסֵף נֶס אַחֵר לְהַמְצִיא לוֹ חֵן וְלִמְשֹׁנָף עַל פָּנָיו חוּט שֶׁל חֶסֶד בְּעֵינֵי פּוֹטִיפֵר כְּדִי שְׂיִפְקִידֵהוּ עַל בֵּיתוֹ וַיָּדַע שְׂבִרְכַת ה' בָּאָה לוֹ בְּשִׁבִיל יוֹסֵף אֶף לְמַפְרַע לְיָמִים שְׂעֵבְרוּ וְלֹא יֵאמֶר עוֹד פּוֹטִיפֵר בְּכַח יָדִי עָשִׂיתִי זֶהוּ שְׂאָמַר וַיִּמָּצֵא יוֹסֵף חֵן וַיִּשְׁרַת אֹתוֹ וְגו' שְׂנַתֵּן לוֹ ה' חֵן עַד שֶׁהַפְּקִידֵהוּ עַל בֵּיתוֹ וְכָל יֵשׁ לוֹ נִתֵּן בְּיָדוֹ רְצוֹנוֹ שְׂהֵאֲמִינָהוּ בְּכָל אֲשֶׁר לוֹ וּנְתַנּוּ לוֹ בְּחֻשְׁבוֹן כִּי עַדִּין לֹא הִנְחִזַק בְּעֵינָיו לְאִישׁ יֵשֶׁר וְנִנְאָמֵן אֲלֹא שְׂמָצָא חֵן בְּעֵינָיו.

וַיְהִי כְּאֲשֶׁר הַפְּקִיד הִפְלֵ בְּיָדוֹ רָאָה וְהִבִּין בְּבִירוֹר כִּי בָּאָה בְּרַכַּת ה' בְּשִׁבִיל יוֹסֵף וַיָּדַע בְּזֶה שְׂאֵף קוֹדֵם הַפְּקִיד אֹתוֹ עַל בֵּיתוֹ בְּרַכּוֹ ה' יִתְבָּרַךְ בְּגַלְל יוֹסֵף וְלֹא לְהַצְלִיחַת פּוֹטִיפֵר כְּאֲשֶׁר חָשַׁב.

וכפי' מאז כמו (שמות ד') גם מאז דברך אל עבדך. באופן פי אגלאי מלתא למפרע שתמיד היתה ברפת ה' בביתו בשביל יוסף ע"כ ויעזוב כל אשר לו ביד יוסף גם בלי חשבון ולא רצה לראות במעשיו ובסחורתו מאומה לא בבית ולא בשדה חוץ מן הלחם אשר פוטיפר אוכל לשלחנו ושה בהכרח צריך שיזענו בצוותו להעלות על שלחנו מטעמים פאשר אהב.

והוא זה לחזק הענין באמת פי בשאר הדברים לא היה נטפל אליו מכל וכל ולא ידע אתו מאומה: ויתן שר בית הסהר ביד יוסף וגו': אין שר בית הסהר ראה וגו': הרצון בזה לפי שבאסורים עם חרף נפשו למות מסתמא חציפותא יסגי איש הישרבעינו יעשה וצריכים שימור חזק.

ועל פן שומר בית הסנהר צריך להיות ביותר נשמר מן המזיקין ההם על פי חטא הרבים תלוי בו ועליו לישא משא כל העם האסור פיזוע מחוק דתי המלכות. הגיד לנו פי שר בית הסנהר בידעו העבודה רבה ובה ספנה באופן פי כל אשר האסירים עושים שם הוא היה עושה ויחשבו עונותיו כל עונותיהם רצה לפרוק מעל כתפו המשא כבד ונתנו על יוסף.

ועם כל זה אין שר בית הסנהר רואה כל מאומה בידו ליופי הסדר וההנהגה הבאה מהשפלת יוסף והצלחתו: חטאו משקה מלך מצרים והאנפה: כתב פעל פלי יקר שהבדיל ביניהם ולא כתב חטאו משקה ואופה מלך מצרים להורות שחטא משקה היה קל כאמרם ז"ל שנמצא זבוב בכוס ולא היה נקרא חטא אלא למלך מצרים ולא לבינוני.

אבל האופה גדול עונו מנשוא אף להדיוט. מ"מ עדיין צריכים אנו לפי דרכו לתרץ מה שאמר עוד ויקצוף פרעה וגו' על שר המשקים ועל שר האופים שפאן עשה אותם שקולים מלבד שהוא כפל והיה די לנו אם אמר ויקצוף פרעה על שני סריסיו ולא יותר? לכן יש להוסיף ולומר כי מיושר השופט עד שלא יחתוף הדין וקודם שיזע להיכן הדין נוטה יהיו בעיניו פרשעים.

הלכך פרעה שופט במשפט קודם גמר דין לא רצה להגדיל חטא האחד על חבירו אלא נדמו שניהם בעיניו שונים במשפט אחד וקראם שקולים על שר המשקים ועל שר האופים פי יצא הקצף מלפניו על שניהם בלי הפרת פנים.

עד שחתף הדין ויצא אחד זכאי ואחד חייב. אמנם הכתוב כתב האמת ואמר חטאו משקה מלך מצרים והאנפה כדברי בעל פלי יקר פאשר היה משפטם לסוף: ויחלמו חלום שניהם איש חלמי בלילה אחד איש כפתרון חלמו המשקה והאנפה אשר למלך מצרים אשר אסורים בבית הסהר: לא ידענו סבת האריכות הלזו פאשר כעת השמיענו כזאת שהם אופה ומשקה מלך מצרים ושהיו אסורים בבית הסנהר? אלא שאין חלום בא לאדם אלא מהרהורי לבו ורעיוניו מעניינים יעסוק החולם בהם בימים שלפני החלום.

והטעם (ט) כי רוח בשר האדם חבור מעצמים הדקים אשר ישתרגו יעלו בכל האברים להניע אל אשר יחפצו. וכאלה בראש וראשון במקום השכל במות פי בו התנועה רבה המנעת כל שאר הרוחות כמלך בגדוד.

וכש'יחשוב אדם בדבר מהדברים (י) יצטרפו העצמים הים שבמוח עד שיציירו צורת הדבר אשר עלה במחשבה לו ויראו לחוש הפנימי התמונה ההיא וזאת נקראת מחשבה. כי אמנם אמרו חכמי המחקר כי אין דבר בשכל שמקדם לא היה בחוש.

ואמת הדבר (יא) לפי שלא יצייר בשכל ובחוש הפנימי במה שלא ידע הרוח להצטרף ולא ידע הרוח מה שקודם לא ראה החוש החיצון. פאשר אם פו יחשוב אדם בדבר יתחברו עצמי הרוח לצורת הדבר הנחשב.

וכאשר תתהפף מחשבתו זאת למחשבה אחרת תיכף יתפרדו הרוחות מתמונת הדבר הראשון ויצטרפו לתמונת הדבר השני וכן לכל דבר שיחשוב. ולכן (יב) פאשר יחשוב אדם פעמים רבות בדבר ויכריח העצמים הדקים להצטרף בתמונת הדבר ההוא פעמים שלש תשוב הצורה ההיא במוחו לטבע עד שמאליו הרוח בלי מניע יתנועע להתחבר אל התמונה אשר הורגל בה.

וזו היא הזכירה בדבר. (יג) וכאשר יישן האדם ורוחותיו תהינה בהשקט ובשלוח בלי מניע מאליהן יתחברו לתמונת הדבר אשר הורגלו בהתמדה ביום ונהו הכלום.

ואתה הקורא שמור ושמעת והסתירהו בצל כנפיה כי הוא מסודות המחקר אשר אני עושה חדשה. בו יתישב מעשה ה' כי נורא הוא בפעולות האדם ועד הנה לא פירשו בו פראוי.

לפיכך סריסי פרעה שמנהגם משקה ואופה אלו היו על פנים בני חורין ומטופלים בפעולות משונותכבר לא היה בא אליהם הכלום הנה ואם היו חולמים כלום היה מעורב בו דברים רבים פסדר ואופן פעולותיהם ודבורם ביום.

אמנם פאשר היו בבית הסנהר ואין להם פדת מה לעשות אלא תמיד במחשבתם לצאת מן המשמר ולשוב לעבודת פרעה. לכן חלמו כלום כזה.

זהו אמרו ויחלמו כלום שניהם וגו' איש כפתרון חלומו ירצה כל אחד ראה דרך אומנותו להיותם משקה ואופה למלך מצרים ואסורים בבית הסנהר ומקוים לצאת משם אל פעולתם הקודמת ותמיד מחשבתם זאת תמונה לנגד עיניהם.

על פן חלמו כלום הלזה: כי גנב גנבתי מארץ העברים וגם פה לא עשיתי מאומה כי שמו אתי בבור: ולא אמר אע"פ ששמו אותי בבור פראוי להכתב ל גם הספור הלזה לא היה צריך לכוונתו כי למה לא יענישוהו על חטאו לפי שגונב מארץ העברים? גם מלת בור צריכה ביאור ולא אמר סוהר? ויתכן בעיני שהוא טעם למה שאמר כי גנב מארץ העברים באמרו שגנב על לא חמס עשה.

כי אמנם אחיו לא שמו אותו בבור למכרו אלא להפחידו וגנבוהו הישמעאלים רצונו כי גונב גנבתי וגו' וגם פה ירצה שמה בארץ העברים לא עשיתי מאומה שאהנה חייב לימכר שחרי שמו אותי בבור אשר במדבר והישמעאלים גנבוני: ד"א וגם פה ירצה במצרים לא עשיתי מאומה ירצה לא חטאתי עם אשת פוטיפר.

וראיה כי שמו אותי בבור שאם חטאתי היו ממיתים אותי כי בן מנת הייתי: וירא שר האנפים כי טוב פתח: פירוש כי פתרונו הנה טוב שהנה פותר לטובה הואיל כי כל החלומות הולכים אחר הפה.

חשב שגם לו יפתור לטוב וספר גם הוא לו חלומו: ויתן את הפום על כף פרעה: שחטאו שגפול זבוב בנין פדברי חז"ל עתה בזכרו עונות ראשונים רצה לתקן שלא יחטא עוד בזה. והנה מוזג את הכוס ביד פרעה ולא בידו של שר המשקים לנוחנו אח"כ לפרעה שאם יפול זבוב בכוס לא יארע תקלה על ידו עוד אלא ביד פרעה ונסתחפה שדהו: פרשת מקץ ויהי מקץ שנתים ימים ופרעה חלם והנה עמד על היאר: יפלא מאד שלא אמר ויחלום פרעה והנה מן היאר עולות וגו' כי אמנם אמרו והנה עומד על היאר נראה מיותר שלא יראה הפרות יוצאות מן היאור אם לא יהיה שמה על שפתו? עוד יקשה מה שספר וייקץ פרעה וישן ויחלום שנית ואין הכרח לידע אם הקיץ בנתיים וחלם שנית אחר שגפלה תרדמה עליו פעם אחרת או אם חלם בלי יקיצה בין חלום לחלום? גם יש לדקדק בחלום הראשון שנאמר וייקץ פרעה לבד ובחלום שני נאמר וייקץ פרעה והנה חלום? והנה כשספר פרעה חלומותיו ליוסף לא אמר נארא בחלומי אלא בשבלים? וביאור הדבר (א) כי אין חלום בא לאדם אלא מהרהורי לבו כמאמרנו למעלה בחלום סריסי פרעה וחלומות כאלה רובם שוא ידברו.

אולם כאשר בא החלום ברוב ענין ולא מהרהורי היום זהו חלום נבואי וראוי לשמור הדבר ולחשוב עליו מחשבות. ולפי שפרעה בחלומו יתכן שהיה על היאור ממש כי שמה על שפתו הנהלו ארמון להשתעשע בו לרוח היום כדרך המלכים ובשפכו שמה ראה חלום הפרות ולא שת לבו לזאת בראותו אותן עולות מן היאור כי חשב נולד החלום מרעיון לבו בהיות מושבו שמה על היאור ובהכרח הסתכל בו בהיותו בהקיץ וחשב בחיות העולות מן היאור ורועות על שפתו ויטרפו טרף מן הבהמות גם מבני אדם כידוע והתפעלו חושיו עד שבא אליו חלום הפרות שהוא פדמות מה שחשב בהקיץ.

אבל בחלומו שנית שמה בדבר השבלים שגדולם בשדה ולא ביאור ולא חשב בהם מקודם אז ידע שהוא חלום צפון באמת ואינו דברים בטלים. על כן כתוב ופרעה חלם והנה עומד על היאור רצונו שפרעה חלם בהיותו שוכן על שפת היאור ממש ושמה באה אליו המראה.

וכן בספרו אל יוסף אמר בחלומי הנני עומד על שפת היאור כלומר לא נטה דעתי אל חלום הפרות הואיל והייתי עומד על שפתו. אולם בשבלים לא דבר רק כי לא חשבתי בהם טרם זה.

וע"כ אמר נארא בחלומי שהוא ראיה בהכרח ותבונה בה. ובחלום הפרות על כן נאמר וייקץ פרעה לבד שלא השגיח בחלום והנה פלא הנה.

אמנם בשבלים אמר וייקץ פרעה והנה חלום שפנדאי זהו חלום ראוי לחשוב עליו: ד"א וייקץ פרעה והנה חלום לפי שהחלומות שוא ידברו ועד שראה פרות בולעות פרות ובעל חי יאכל בעל חי זהו כדרך כל הארץ ויוכל להיות גם בהקיץ.

אבל ששבלים בלי פה יבלעו שבלים זהו דבר שקר ושוא ואיננו מצוי. לכן פאָשר חלם פרות חשב אולי בהקנין פֿדֿרף פֿל האַרץ פי כן אָדָם יחלום דָּבָר ומרוב התפעלות חושיו יאָמין אחר כִּף שָׂרָאָה המרָאָה בהקנין.

הלפֿף פֿרעה לא שֶׁת לבו לזאת ולא אָמר הכתוב אֵלָא וַיִּיקֶץ פֿרעה. שֶׁלֹא נתפָּרר לוֹ אם הִיָּה בהקנין או בחלום אֵבֶל כֶּשֶׁחֶלֶם שֶׁבָּלִים בּוֹלְעִים שֶׁבָּלִים וַיִּיקֶץ פֿרעה וְהִנֵּה חֵלֹם בְּנֻדָּאֵי אָמַר זֶהוּ חֵלֹם שֶׁאֵין בוֹ דְּבָרִים בְּטָלִים: איש פֿפֿתָרוֹן חֵלְמוֹ חֵלְמוֹ: מִפְּאֵן שָׂרֻב הַחֵלּוֹמוֹת שֶׁל דְּבָרֵי הַבָּאֵי.

עד שֶׁהוֹצֵרָה הַכְּתוּב לְהוֹדִיעַ שֶׁעֵתָה חֵלְמוֹ שְׁנִיָּהֶם כִּפְתָרוֹן חֵלּוֹמוֹ כְּלוֹמַר שֶׁכֵּל חֵלֹם הִיָּה לוֹ פֿתָרוֹן מֵהַ שִׁיָּהִיָּה. מִשָּׂא"כ בְּשָׂאָר חֵלּוֹמוֹת: וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל פֿרעה חֵלֹם פֿרעה וְגו': עד אֲשֶׁר הָאֱלֹהִים עֲשֶׂה הַרָאָה אֶת פֿרעה: יֵשׁ לְהַקְשׁוֹת א' לָמָּה בְּרֹאשִׁית אָמַר לְשׁוֹן הַגְּדָה הַגִּיד לְפֿרעה וְאַחַר כִּף ל' רֹאשִׁיָּה הַרָאָה אֶת פֿרעה? ב' בְּשֻׁנַי הַמֵּאָמַר שֶׁכֵּכֶלֶם אָמַר שְׁבַע שָׁנִים הִנֵּה בְּפָרוֹת הַטּוֹבוֹת וְהָרְעוֹת וּבְשֶׁבָּלִים הַטּוֹבוֹת.

אֵבֶל בְּשֶׁבָּלִים הַרְקוֹת וּשְׂדוּפוֹת קָדִים הוֹסִיף וְאָמַר יְהִי שְׁבַע שָׁנֵי רָעַב וְלֹא אָמַר שְׁבַע שָׁנִים הִנֵּה כֶּאֱשֶׁר בְּתַחֲלָה? ג' מֵה טַעַם קָאָמַר בְּאָמְרוֹ הוּא הַדְּבָר אֲשֶׁר דְּבַרְתִּי לְקַנְיִים דְּבִירוֹ וְאֵין זֶה רֹאשִׁיָּה וְלֹא טַעַם? ד' גַּם מָה רֹאשִׁיָּה הַבָּא לְדְּבָרֵי שֶׁחֵלֹם פֿרעה אֶחָד הוּא לְפִיכֶף אֶת אֲשֶׁר הָאֱלֹהִים עוֹשֶׂה הַגִּיד? ה' עוֹד עַל כֶּפְלוֹ פַּעַם אַחֲרַת חֵלֹם אֶחָד הוּא לְלֹא צוֹרֵף לְעַנְיָן? ו' כֶּאֱשֶׁר אָמַר וְעַל הַשָּׁנוֹת הַחֵלֹם וְגו' כִּי אָמַנְם אֵין זֶה טַעַם לְשִׁימָהַר הָאֱלֹהִים לְעֲשׂוֹתוֹ כִּי לֹא בְּשֶׁבִיל שֶׁה' יִגְלֶה סוֹדוֹ אֶל נְבִיא פַּעַם אוֹ פַּעְמִים לֹא בְּשֶׁבִיל זֶה מֵהַר אוֹ יִתְאַחַר הִיָּעוּד? וַיִּתְכַּן כֶּאֱשֶׁר יָדוּעַ גִּדְעַ שֶׁהַגְּדָה תֹאמַר בְּדְּבָרִים לֹא רֹאשִׁיָּה הַחוּשׁ אֵלָא יִסְפְּרֵם אָדָם אֲשֶׁר נֹאמְיָנָהוּ.

אֵבֶל רֹאשִׁיָּה תְּפוּל עַל דְּבָר שֶׁעֵין בְּעֵין נִרְאָה וְנִצְיָץ בְּלִי סִפְק וְעָרְעוֹר וְאֵין צוֹרֵף אָמוּנָה עָלָיו. וְאָמַנְם יֵשׁ חֵלֹם יִגִּיד הַדְּבָר עַל יְדֵי חִידָה וּמִשָּׁל וְדַמְיוֹן.

וַיֵּשׁ חֵלֹם יִגִּידָנוּ עַל בְּרִיו בְּפִירוּשׁ וְזֶהוּ חֵלֹם שֶׁל נְבוּאָה. וְאִם חֵלֹם פֿרעה הִיָּה לְבַדּוֹ בְּפָרוֹת טוֹבוֹת וְרְעוֹת כְּבָר הִיָּה לוֹ לְחוּשׁ שֶׁהַחֵלֹם לֹא יִדְבַר מֵעַנְיָן שְׁבַע וְרָעַב כִּי אֵין בָּהֶם דְּבָר זֶה בְּפִירוּשׁ.

וְעַל הָרֻב בָּא חֵלֹם בְּרֻב עַנְיָן וְנִרְאָה דְּבָר לְסַגְנוֹן וְצוּרָה וְקוּל תְּמוּנָה לֹא שִׁיָּגִיד הַמֵּאֲנֹרַע מִלָּה בְּמִלָּה כְּדַמְיוֹן חֵלֹם הַסְּרִיסִים שֶׁלֹא רָאוּ בְּחֵלְוִיָּם הַתְּלִיָּה וְהַשְּׂרָרָה בְּפִירוּשׁ אֵלָא דְּבָר הַמְּדוּנָה.

אֵבֶל עַל הַשָּׁנוֹת הַחֵלֹם בְּשֶׁבָּלִים שֶׁהוּא דְּבָר הַנֶּאֱכָל וְהִיָּה בְּתַבּוּאוֹת עַנְיָן שְׁבַע וְרָעַב גְּלוּי וַיָּדוּעַ שְׁבָא הַשָּׁנֵי לְפָרֵשׁ הַרֹאשׁוֹן וְשֶׁהוּא גַּם כֵּן מְדַבֵּר בְּשְׁבַע וְרָעַב. וְזֶה הַמְּיֻחָד וְהַכָּשֵׁר שֶׁבְּחֵלּוֹמוֹת.

זֶהוּ מֵאָמַר יוֹסֵף חֵלֹם פֿרעה אֶחָד הוּא יִרְצֶה הַחֵלֹם הַרֹאשׁוֹן הַנִּרְאָה בְּפָרוֹת בָּא לְבַדּוֹ לְהַגִּיד לָהּ אֶת אֲשֶׁר הָאֱלֹהִים עוֹשֶׂה בְּלִי אֲמַתוֹת וְרֹאשִׁיָּת הַחוּשׁ אֵלָא כְּדִרְף הַחֵלּוֹמוֹת. אָמַנְם כֶּאֱשֶׁר בָּא חֵלֹם הַשֶּׁבָּלִים הִנֵּה לְמִפְרַע גִּילָה לָנוּ כִּי הַפֿל חֵלֹם אֶחָד וּבָא הַשָּׁנֵי לְפָרֵשׁ הַרֹאשׁוֹן וְלֹאמַר כִּי גַם הוּא מֵעַנְיָן שְׁבַע וְרָעַב בְּאֻנְפָן כִּי עֵתָה בְּשֶׁבָּלִים אֲשֶׁר הָאֱלֹהִים עוֹשֶׂה הַרָאָה בְּאֶצְבַּע אֶת פֿרעה בְּבִיאוֹר וְלֹא דִרְף הַגְּדָה.

והוא הדבר אשר דברתי בפרות שגם הנה מענין שבע ורעב. ולפיכך לא אמר שבע שני רעב אלא בשבלים כי ממנו נלמוד גם לפרות פאשר אמרנו.

ולפי שיש להקשות ולומר למה א"כ נצטרכו ב' החלומות הנה להשי"ת להביא חלום השבלים המבואר ולא נצטרך לפרש הראשון? ע"כ הוסיף יוסף ועל השנות החלום אל פרעה פעמים כי נכון הדבר מעם האלהים וממהר האלהים לעשותו.

רצה להודיע בדברו. (ב) כי אמנם חוש הראות יותר חרוץ מחוש השמע.

ראיה לדבר מראה הבזק וקול הרעם ביום סגריר נשמע הרעם אחר ראית הבזק ונה נתהווה קודם לו בזמן או עמו פידוע. באופן שאדם יראה למרחוק יותר ממרחק השמע.

וגם ידענו כי המוחש קרוב לחוש הראות לא יעשה הרגש אם לא יהיה ברוחק ראוי. ואולם לא כן בחוש השמע שלא יעכב כל כך בחוש הראות.

אם פן בקרוב ישמע אדם יותר ממה שיראה. והסתכל פליאות חכמת יוסף שהבין בחלומות להיות ההגדה בראש שהיא מדבר הנשמע והראיה בסוף שהיא מדבר הנראה בעיון.

להיות זה פתרונו שהיא דבר קרוב מאד עד שתחלה השמיע לאזנו ואחר כך ראהו. ועל פן נשנה החלום להודיע זה לנו כי קרוב אלינו הדבר וממהר האלהים לעשותו: ועתה ירא פרעה וגו': עד ויאמר פרעה אל יוסף ראה נתתי אותך על כל ארץ מצרים: כבר נתעוררו רבים מבני ישראל במאנרע הלזה לאמר א' מי שם פה ליוסף לדבר בפני המלך ושריו להשיב על מה שלא נשאל הלינעץ למלך נתנוהו להורות אליו הדבר ומעשה אשר יעשו בארצו? ותחת היותו לבנו למשל ולשנינה כי לא מחכמה שאל על זה כבדוהו נגד זקני העם גם יותר ממה שהיה ראוי? ב' מה ראו פרעה ושריו פלא בדברי יוסף ואת היד הגדולה שעשה במצרים עד שהשתוממו אבירי לב הפלא ופלא לאמר הנמצא כזה איש אשר רוח אלהים בו? וששבביל זה עשאו פרעה אדון לכל ביתו מושל בכל ארץ מצרים עד לא ידע אם יהיה הדבר ואם יבוא פפתרונו אם לא? ואם תמצא לומר שקלע אל השערה וכאשר פתר לו פן יהיה.

הנה לא היה ראוי להתחשב כ"כ בפתרון הזה אשר מפתלי החלום ניפר שמדבר מענין שבע ורעב ומאן דלא קרי ותני היה פותרו כזה והותר? ג' בלשון הפתיב שלא אמר ועתה איעצה למלך עצה שיפקיד איש נבון וחקם על ארץ מצרים.

והיה נראה שהוא מאמר אחר מלבד הפתרון ועצה טובה קמ"ל? ד' באמרו יעשה פרעה שהוא דבר אף למותר אין צורך בו והיה די שיאמר ירא איש נבון וחקם וגו' ויפקד פקידים וגו' אם רצונו שהנבון וחקם הוא יפקיד פקידים ושוטרים תחתיו לקבץ את כל אנוכל ל ואם הפנונה שהוא פרעה בעצמו יפקיד פקידים היה טוב לאוספם יחד ולומר ירא פרעה איש נבון ויפקד המלך פקידים ויקבצו וגו'? או יאמר יצוה פרעה להפקיד פקידים מבלי שיוסיף יעשה פרעה לאין צורך? ה' בדבר פרעה איש אשר רוח אלהים בו.

ולא יאמר באיש שיש בו רוח אלהים אלא אם יגיד עתידות ברוח נבואה או שיעשה מעשה נגד הטבע כאמור בשמשון. אף אמנם לפתור חלום אין נראה הקרח כל כך שיהיה

בו רוח אלהים ל'ן פאָשר אָמר אַחרי הודיע אַלהים אוֹתָהּ אַתְּ כָּל זֹאת וְנָה רֵאָיָה בְּרוּרָה שֶׁחֲשָׁבוּ דְבָרָיו לְנְבוּאָה.

וְאִם כֵּן יִפְּלֵא עַד מָאָד שִׁיקְרָאוּ נְבוּאָה לַעֲצָה שִׁיעֲצֶם מִדַּעְתּוֹ עַל חִלּוֹם הוֹאִיל וּבִאמְרוֹ אַתְּ כָּל זֹאת נִרְאָה מִשְׁמַעוֹ עַל חִלְמוֹתָיו שֶׁפֶתֶר וְעַל דְּבָרָיו שִׁיעֵץ לְבַחֵר בְּאִישׁ נְבוֹן וְחָכָם ל'ן צָרִיף לְדַרְוֵשׁ וְלִתּוֹר הַפְּנוּנָה בְּמֵאֲמַר פְּרַעָה רָאָה נִתְתִּי אוֹתָהּ עַל כָּל אֶרֶץ מִצְרַיִם מָה רָצָה לְחַדֵּשׁ בְּהוֹרָאָה זֹל גַּם מָה שֶׁאָמַר עַל כָּל אֶרֶץ מִצְרַיִם וַיּוֹסֶף לֹא יַעֲזֵב אֶלָּא וַיִּשְׁיִתְהוּ עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם וְלֹא עַל כָּל הָאֶרֶץ.

וְאוּלָּם פְּרַעָה קִיַּים בְּמֵאֲמָרוֹ וְנִתְּוֵן אוֹתוֹ עַל כָּל אֶרֶץ מִצְרַיִם וּבִלְעָדֶיהָ לֹא יָרִים אִישׁ אַתְּ יָדוֹ וְאֵת רִגְלוֹ בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם שֵׁם מֵלֶת כָּל תְּמִיד לִּי הַטַּעַם רָאוּי לְבִקְשׁ. וְאוּלָּם נֹאמַר בְּהִיתֵר הַשְּׂאֵלוֹת הָאֵלֶּה וְכָל הַפְּתוּבִים אִישׁ עַל מְקוֹמוֹ יִבְנֵא בְּשֵׁלוֹם (ג) כִּי כִּבֵּר מִן־סֶפֶם שֶׁהַמוֹשֵׁל הַמֵּתְאַנֶּה לְהִבִּיא עִמּוֹ בְּעִבּוּדָה וּבְפַעֲנוּלָה מָה הוּא יִתְחִיל בָּהּ תְּחִלָּה וּמִמְנוֹ יִרְאוּ וְכֵן יַעֲשׂוּ.

כַּאֲשֶׁר עָשָׂה אַבְיִמְלֵךְ גְּדַעוֹן וּפְרַעָה וְרַבִּים מִמְּלֻכֵי אוֹמוֹת הָעוֹלָם וְכֵן (לְעֵיל ל"א) וַיִּקַּח יַעֲקֹב אֶבְרָם וַיֹּאמֶר לְאַחִיו לְקַטּוּ אֶבְנִים. כִּי יֵאוֹת לְקַשֵּׁט עֲצָמוֹ וְאַח"כּ [לְקַשֵּׁט אַחֲרֵים.

וְאִיךְ נוֹכַח לְהַסִּית וּלְהַדִּיחַ רַבִּים עַל מַעֲשֵׂה אֲשֶׁר לֹא נִבְחַר אָנוּ לְפַעֲלוֹ? וְזֶהוּ מַחֲנוֹק הַמְּלָכוֹת וְדַבַּר סֵתֶר שְׂרִים וַיּוֹעֲצֵי אֶרֶץ לֹא יָדַע אוֹתוֹ אִישׁ נַעַר טוֹחֵן בְּבֵית הָאֲסוּרִים. אִם לֹא כִּי יָד ה' עָשְׂתָה זֹאת וַיִּזְרַע ה' עָלָיו נִגְלָתָהּ.

וְהִנֵּה יוֹסֵף בְּפִתְרוֹנוֹ הוֹדִיעַ לְפְרַעָה הֵיחֵתוֹ חֶכֶם וְנְבוֹן וְגַם הֵיחֵתוֹ נְבִיא שֶׁיָּדַע הַעֲתִידוֹת. כִּי כַּאֲשֶׁר פֶּתַר לוֹ הַחִלּוֹם לז' שְׁנֵי שָׁבַע וְרַעַב הַבָּאִים עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם כִּבֵּר חָשַׁב שִׁיעֲלָה עַל לֵב פְּרַעָה חָשַׁשׁ אִם יִתְקַיְּמוּ דְבָרָיו.

עַל כֵּן תִּיקַף וּמִיד נָתַן לוֹ יוֹסֵף אוֹת וּמוֹפֵת עַל זֶה בְּהִגִּיד לוֹ מָה שֶׁפְּרַעָה חוֹשֵׁב בְּלִבּוֹ וְהוּא כֵּן יִדְמָה. שֶׁכַּאֲשֶׁר שָׁמַע פְּרַעָה פִּתְרוֹן הַחִלּוֹם חָשַׁב מִחֲשָׁבוֹת בְּלִבּוֹ לְמִנּוֹת אִישׁ עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם לְקַבֵּץ אֶת כָּל אֲנָכָל לְפַקְדוֹן מִבְּלֵי שְׂשׂוּם אַחַד יִתֵּן לוֹ עֲצָה עַל זֶה וְהַמְּחַשְׁבָה הַזֹּאת שֶׁבְּכִלְיוֹתָיו הִגִּיד לוֹ יוֹסֵף בְּטָרֵם יוֹצִיאָנָה בְּשִׁפְתָיו.

עַל כֵּן פְּלִיאָה נִשְׁגָּבָה בְּעֵינֵי פְּרַעָה בְּאִמְרוֹ אִין זֶה אֶלָּא מִרְאָה נְבוּאָה. וְגַם כַּאֲשֶׁר הִטְעִים יוֹסֵף בְּדַבְּרָיו מַחֲנוֹק הַמְּלָכוֹת לְהִתְחִיל בְּמַעֲשֵׂה תְּחִלָּה נִתְאַמַּת לְפְרַעָה הֵיחֵת בְּיוֹסֵף רוּחַ אֱלֹהִים הוֹאִיל וַיִּדּוּ בְּכָל יָד כֹּל בּוֹ וְאַנְחָנוּ חֲשַׁבְנוּהוּ נִבְזָה וְחַדֵּל אִישִׁים: וְשִׁים לְבָדָה לְהַמְשִׁיךְ הַפְּסוּקִים.

וְעַתָּה יִרְא פְּרַעָה אִישׁ נְבוֹן וְחָכָם וַיִּשְׁיִתְהוּ עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם כְּפִתְרוֹתָו לֹאמַר אֲנִי יוֹדַע שֶׁפְּרַעָה עַתָּה בְּדַבְּרֵי עִמּוֹ חוֹשֵׁב בְּלִבּוֹ לְבַחֵר בְּאִישׁ חָכָם לְשׂוּמוֹ עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם לְמִשְׁנָה מָה שֶׁלֹּא הִיָּה הַמְּנַהֵג בְּמִצְרַיִם עַד הַנָּה.

וְעוֹד לְפִי שֶׁפְּרַעָה יַעֲשֵׂה כְּמִנְהַג רוֹזְנֵי הָאֶרֶץ יִתְּנוּ יָדָם בְּדַבָּר כְּדֵי שִׁיעֲשׂוּ הַקְּהָל חֲנוּקָה אַחַת כְּמוֹהוּ בְּהַכְרַח יִתְקַבְּצוּ כָּלֵם וְכֵן יַעֲשׂוּ גַם הֵמָּה. יַעֲשֵׂה פְּרַעָה תְּחִלָּה וְאַחַר כָּדָה יִפְקֹד פְּקִידִים עַל הָאֶרֶץ וּבָזָה יִקְבְּצוּ אֶת כָּל אֲנָכָל לְפַקְדוֹן.

באופן שאני יודע בנדאי שלא תפירת הארץ ברעב מפני ההשתדלות הטובה שיעשה פרעה. מבואר בדברי אלו שכל דברי יוסף הם דברי נבואות.

ולא עצה להיות נדרש ללא שאלו שהיה אם כן מביא עליו קללה ולא ברכה. לכן השתומם פרעה פשה חדא.

ואמר הנמצא כזה איש אשר רוח אלהים בו שיודע מה בלבבי? ואחרי הודיע אלהים אותה את כל זאת הנסתרות שבקרבי ולראות את הנולד ולהשכיל בדברים הנוגעים למלך בהנהגת עמו אין לבקש חכם ונבון יותר ממה.

אתה תהיה לי למשנה ונתתי אותה על כל ארץ מצרים פירוש אתה לבדך על כלם ולא אפקיד פקידים בלעדך כמו שאמרת שאשים נציבים ממני יראו וכן יעשו וכאשר היה עם לבבי.

ועתה ראה נתתי אותה על כל ארץ מצרים בלי פקידים. ובלעדך לא ירים איש את ידו כי קרוב אליך הדבר בפיה ובלבבך ולה משפט הבכורה: וישבור למצרים וגו': לשבור אל יוסף וגו': לשבור בר מצרים: ראה ראינו כי יאמר שבר על המכירה וישבור למצרים ויאמר על הקנייה לשבור ברמצרים.

אלא שמה שפי' קנייה יבוא אחרי מ"ם במקום מן כאמרו לשבור בר מצרים ועל המכירה יבוא למ"ד במקום אל וישבור למצרים וא"כ יש לתמוה על אמרו וכל הארץ באו אל מצרים לשבור אל יוסף כי חזק הרעב בכל הארץ? אלא כי כן מנהג העולם כל העניים האומללים ועובדי האדמה אשר אין להם על מה שישמוכו כי אם נחלת שדה וכרם קטנה בשנת רעבון ורובם גם בשני השבע ימכרו תבואתם לעשירים לקנות בדמיה פירות וירקות בזול ויתפרנסו מהם.

כי אמנם דמי החטה יקרים ולא יוכלו ממנה לפרנס ביתם שנה תמימה עד בוא התבואה חדשה. על כן גם במצרים נהיה כדבר הזה שאנה ה' ליוסף כאשר חשב כי מלבד מה שקבץ בדמים מאליהם באו כל הארץ ירצה הפרזים היושבים בערי הפרזות סביב למצרים באו למכור תבואתם אל יוסף ולקנות בדמים אך לנפשם כי חזק הרעב: והרעב היה על כל פני הארץ ויפתח יוסף את כל וגו': וכל הארץ באו מצרימה וגו' ידענו כי בשנת רעבון אין אדם אוכל לחמו לשובע.

וכבר שמעתי נוהגים בשנת בצורת יניחו על שלחנם לחם רב להשביע עיני האוכלים ובזה ינח להם ויאכלו וישבעו יותר. אבל הגיד הכתוב פאן כי גם תחבולה פזאת איננה שנה ולא הועילה כלום מפני חזק הרעב.

ואף שיוסף פתח אוצרותיו והראם כל אשר בהם להשביע עיניהם. מ"מ ויחזק עוד הרעב בארץ מצרים.

ונתן הכתוב הטעם לפי שמכל הארץ באו אל מצרים לשבור גם מחוץ לעיר מצרים. וכשהיו רואים בני העיר התבואה באוצרות.

כנגדו מסתכלים בפאים לקנות. באופן שיצא שכו' בהפסדו מפחד לבבם שלא יחסר הדגן: ויוסף הוא השליט על הארץ הוא המשפיר לכל עם הארץ: הדבר ידוע עד הנה

ש'יוסף ה'יה השליט על ארץ מצרים ל אלא למדנו דרך ארץ (ד) שלא ישלט אדם באדם אם לא יעשה לו טוב.

ולא ישמעו לו בני איש אם לא יגמלם טובות כדבר האמור בריש פרשת אלה הדברים. אדרבה ישנאוהו ומנוע בר יקבנהו לאום.

ומחת היות יוסף המשביר לכל עם הארץ ונותן להם לחם לפי הטף לכן ה'יה גם כן שליט על הארץ מכל וכל ומושל ברוחם: ויפר יוסף את אחיו והם לא הפרהו: כבר אמור וירא יוסף את אחיו ויפגרום וישיהם לא הכירוהו לא ה'יה צורך פי פאשר השתחווי אפים ארצה ביצוע שלא הכירוהו? ונראה שבא הכתוב להתמרמר על אחי יוסף על אשר מכרוהו כיענים במדבר ולא נהגו עמו פאחים מה שלא עשה יוסף שנכמרו רחמיו עליהם ובהיותם בידי לא עשה עמם רעה ולא הכלימם אלא בתוכחת מגולה מעט שיתחרטו על מעשיהם, והנה הפסוק בא לפרש את שלפניו על מה יוסף התנכר אליהם וידבר אתם קשות ולא פעל להם אנו כמעשיהם אלא בדברים ל לפי ש'יוסף הכיר את אחיו ועשה עמם כאח וכרע אבל הם מעולם לא הכירוהו ונהגו עמו כנכרים ושונאים: ויאמר אליהם מרגלים אתם וגו': עד ואם לא חי פרעה כי מרגלים אתם: במחלוקת שבין יוסף לאחיו תרבינה השאלות א' בפסל ושנוי אמרו ויוסף הוא השליט הוא המשביר כי כבר ידענו שהוא השליט? וגם ה'יה די לנו באחד מהם מבלי שישנה לומר השליט והמשביר? ל ב' בתחבולה ועלילה שמצא לומר מרגלים אתם לראות את ערנות הארץ והדבר נשנה לאין צורך כי אחד הוא מרגלים ורואים ערנות הארץ ל והרב בעל פלי יקר כתב בזה שמרגלי יאמר לאיש ההולך רכיל מגלה סוד לשמוע באנשי העיר מה ידברו ורואה ערנות הארץ למרגל בערים הבצורות ורואה מהיכן נוחים ליכבש.

והשתדל בפירושו זה לתת טעם לשני השמות עיין עליו אבל לא ידעתי מה יאמר בפתוב ויתן אותנו כמרגלים את הארץ שנראה יקראו מרגלים גם לרואה בערים. וכן ביהושע (ב) פתוב וישלח יהושע בן נון מן השטים שנים אנשים מרגלים וגו' לכו ראו את הארץ את ריחו ל ואם כן לשוא עמל בתירוץו.

ג' במה שהשיבו ליוסף ועבדיה באו לשבון אנוכל כי ה'יה נכון שיאמרו ועבדיה באים או עתה באנו לשבון אנוכל? ד' פלנו בני איש אחד נחנו מה תשובה נוצחת זאת לשאינם מרגלים מפני שהם בני איש אחד אדרבה היא הנותנת וזה החילם לעשות המעשים האלה ודומי' בדומי' יגעו? ה' לא היו עבדיה מרגלים ה'יה להם לומר אין אנו מרגלים כי אף אם לא היו מקדם מרגלי' אפשר שעמה תפשו אומנות הזאת מחדש ל וגם לא יתכן כנוי אנחנו בהנה ואח"כ לא היו עבדיה עבר? ו' באמרם כנים אנחנו לא היו עבדיה מרגלי' כי אם המאמר פלו אל אחי יוסף שהיו כנים ולא היו מרגלים מלבד הפסל ה'יה להם לומר כנים עבדיה ואינם מרגלים או כנים אנחנו ואין אנו מרגלים ולא אחד לנסתר ואחד לנוכח? ז ויאמר אליהם לא כי ערנות הארץ באתם לראות מה ראה הוסיף על זה להחזיק טענתו במה שהשיבו לו? ח' למה פעמים קראם מרגלים ופעם אחרת לראות ערנות הארץ ופעם שניהם כאחד? ט' בתשובתם אליו ויאמרו שנים עשר וגו' כי אין זו טענה ותשובה להוכיח שאינם מרגלים כי אף אם יהיו מאה בני איש אחד אין ממש בזה לחשוב תשובה לדבריהם? י' גם מה שהוסיפו והנה הקטן את אבינו לא ידענו מה ייטיב להם על לא

הייתם מרגלים? י"א בתשובת יוסף השנית הוא אשר דברתי אליכם לאמר מרגלים אתם כי מה יתן או מה יוסיף בטענתו להוסיף אנמץ שיהם מרגלים אחר תשובתם שפולקם בני איש אחד? י"ב שלחו מכם אחד וגו' ויאמנו דבריכם ואם לא חי פרעה כי מרגלים אתם מה אות יהיה זה להם לשאינם מרגלים אם יביאו אחיהם מארץ פנען ויבא האות והמופת לומר שאינם מרגלים? ואולם בהיתר הספיקות האלה נאמר.

כי מרגלים וערות הארץ הפל אחד אלא שמרגלים הוא לשון יותר כללי גם אל מרגל בין איש ובין אחיו. ורואה ערות הארץ לא יפול אלא על ראית המבצרים.

וידוע כי מושל על הארץ רצוני על הערים ואנשי המלחמה עליו מוטל לפקח שלא ירגלו לראות את ערות הארץ ויבואו לכבשה. אמנם אין לו עסק בנסתרות שבין אדם לחברו ולא עליו המשא אם ירגלו דבר שבין איש לאחיו כי אין זה נוגע למלכות.

גם ידענו באשר גם היום הנימוס ביניהם במקצת הערים כי איש אשר יגיע להוליד שנים עשר בנים זכרים יהיה לו תועלת ושכר מה והיה פאזרח הארץ וביתו נקי מעבודת המלך. הלכך יוסף שבקש להתעולל על אחיו מצא מקום לגבות חובו להחשידם פרואים את ערות הארץ שזה דבר המוטל עליו לשמר מן המזיקין.

ואם היה מחשידם בדברים שאינם מחוקו כבר יבינו שהוא מתעולל עליהם ומבקש תואנה כי הנה יוסף בהיותו שליט על הארץ ועל אנשי המלחמה והערים הבצורות (כי כן פירוש שליט כמאמר הכתוב (קהלת ז) מעשרה שליטים אשר היו בעיר) והוא בעצמו היה המשביר ואי אפשר שלא ישגיח בבאים.

בראותו אחיו התעולל עליהם לאמר מרגלים אתם וטענתו שבאו עשרה כאחד מארץ רחוקה מפנען. ופירש דבריו לראות את ערות הארץ באתם פאלו יפרש מלת מרגלים ויאמר דלא איכפת ליה שירגלו באנשי הארץ אלא שלא ירגלו ערות הארץ ושזו היא פוננתו באמרו מרגלים כי זה מוטל עליו.

ולפי שאתם מרגלים ממולדתכם ונהוגים לרגל בין האנשים. וההרגל טבע שני.

בהכרח גם עתה לאתעזבו טבעכם. לכן יש לחוש שמא לראות את ערות הארץ באתם כי זה הוא מה שיש לשים עיני ולבי שם כל הימים.

על פן הם השיבוהו לא אדוני ועבדיך באו לשבור אנוכל פלומר אין ראיה שנהיה מרגלים לפי שבאנו עשרה ביחד כי הלא גם כל עבדיך אלה הבאים לקנות מידי יום ביומו באו לשבור אנוכל ממה עד עתה שאתה משביר לכל עם הארץ ויבאו לאלפים ולרבבות.

והנה פלנו בני איש אחד נחנו בני אדם הראשון בין אנחנו בין עבדיך ומה נשתנינו מכל אומה ולשון ולשון ולשאתמר כי אנחנו מרגלים ולא עבדיך אלה? ויבזה נתאמת דבורנו כי פנים אנחנו הואיל וגם עבדיך לא היו מרגלים עד הנה הבאים לשבור אנוכל כי מה נשתנו אלו מאלו? ויאמר אליהם לא כי ערות הארץ באתם לראות ענה להם יוסף אמת שאמרתם שאין ראיה צודקת לומר לכם מרגלים לפי שבאתם עשרה כאחד כי גם עבדי ועמי ככה באו לשבור אנוכל.

אמנם יש הפרש גדול ביניהם וביניכם כי עבדי ועמי שהם בני ארצי ומולדתי אין ספק שלא יבואו לראות את פרות ארצם אף אם יהיו מרגלים. אולם אתם בני ארץ אחרת ובאתם עתה מי יאמר שערות הארץ לא באתם לראות? לפי שאין עמכם אחד מבני עירי וכלכם אורחים מקובצים יחד כל איש צר ומצוק.

השיבוהו אחיו ויאמרו שנים עשר וגו' הא לה ראיה מוחשית שאנו כנים ולא מרגלים וגדלנו בשם טוב לפי שאנחנו שנים עשר אחים בני איש א' ולנימוס הארצות אנו אנרחי הארץ ולא מרגלים ואין מנהגנו לרגל בערים ולראות את ערות הארץ ויאמר אליהם יוסף הוא אשר דברתי אליכם לאמר מרגלים אתם פירוש עד הנה חשבתי היותכם אנשים נאספים בני עיר אחת אשר קרה מקרכם להתחבר יחד בזה.

עתה שאמרתם שאתם אחים נתברר היטב לי כי מרגלים אתם ואין מעשיכם אלא לרגל בין איש ובין אחיו ובין גרו. כי אם באתם לשפור אנכל הנה די באחד או בשנים מכם והשאר ישארו בבית.

הנה כאשר באתם כלכם בא האות והמופת שדרככם לרגל באנשים ואין לכם מקום ודירת קבע. ושקר דברתם שאתם אחים שנים עשר ושהאחד בארץ פנעו להרחיק עריכם.

ועתה שלחו מכם אחד ויקח את אחיכם אשר אמרתם ואראנו ויבחנו ג"כ דבריכם האמת אתכם שיש לכם שטר האזרחות ושם טוב כאשר אמרתם. ואם אין מרגלים אתם ושקר כל דבריכם ולכן פחד קראני לראות ערות הארץ באתם: הלא זה אשר ישמה אדני בו והוא נחש ינחש בו הרעותם אשר עשיתם: פירוש הנה בו נחש אם לרע ואם לטוב וראה שאתם תגבוהו ממנו.

ואם פן הרעותם אשר עשיתם. וכל דבר טוב שעשיתם הפכתם אותו לרע במעשה הנה כי אף הבאת הכסף יחשבנו לתחבולה: הן כסף אשר מצאנו בפי אמתחתינו וגו' עד ואתם עלו לשלום אל אביכם: הקושיא מבואר מה זה שאמר העבד עתה כדבריכם פן הוא אם הם חתכו הדין שהגנב יהיה בן מות ואחיו לעבדים והוא גזר בהפך שהגנב יהיה עבד ואחיו נקיים ל גם בדברם אל יוסף לא אמרו מה שפסקו הם ולא כמו שפסק השליח? ועוד יקשה למה שנה ושלה בפתוב מלת גביע במקום שאין צורך לזכרו כאשר אמר גם אנחנו גם אשר נמצא הגביע בידו וחזר יוסף ואמר האיש אשר נמצא הגביע בידו וגו' והנה די שיאמר האיש אשר נמצא אתו ולא יזכור עוד הגביע ככתוב לעיל הלא זה אשר ישמה אדוני בו אשר ימצא אתו מעבדיך שלא זכר הגביע כי כבר אמור למעלה פעמים שלש? ואמר אני שבשתי גניבות הפתוב מדבר ולכן הוצרך לזכור הגביע כאשר ידבר עליו.

והדבר. כי לא נחשבו בעיני יוסף לגנבים.

וכאשר השיבו אליו הכסף מארץ פנעו כבר ענה יוסף אליהם נתן לכם מטמון וגו'. כי לא חשדם בגניבה.

אמנם כאשר גנבו הגביע הנה למפרע גם הפסך גנבו (ה) ומי שחשוד בדבר מסתמא עונו ישא במארע נסתר גם כן. ויהיה א"כ מאמר השליח גם עתה כדבריכם פן הוא תשובה לגניבת הפסך ולא לגניבת הגביע.

ולפי שאחי יוסף הקשו לעבד הן פסך אשר מצאנו השבנו אליה מארץ פנען ואיך נגנב הגביע? והוא השיבם על ראשון ראשון ונסתר טענתם מעיקרא. באמרו גם עתה כדבריכם פן הוא פירוש שאין זו קושיא.

וגם בזה הוא כדבריהם שגנבו הפסך והנו בפי אמתחותיהם פי החשוד במקצת חשוד בכל ואשר ימצא אתו הגביע או הפסך אחת דתו להיות עבד. וכאשר מצאו בכל אמתחותיהם הפסך כאשר היה באמת ולא חש הפתוב להזכיר.

ובאמתחת בנימין גם הגביע. הנה בהפרת כלם יהיו לעבדים.

ועל זה המה אמרו ליוסף הננו עבדים לאדני גם אנחנו על הפסך גם אשר נמצא הגביע בידו כי כלם פשעו בגניבה או בכסף או בגביע. וזה היה דינם אשר גזר עליהם השליח שיהיה עבד מי שימצא בידו הגניבה יהיה כסף או גביע.

אבל יוסף הראה עצמו לבעל רחמים ואמר שעל הפסך לא ידון אותם אלא על הגביע לבד. בדברים האלה יסתלקו כל ערעורי בעל כלי יקר כאשר תראה ולא יקשה בפסוקים אין פושל במחניהם כאשר יקשה בפירושו: פרשת ניגש וניגש אליו יהודה ויאמר בי אדני ידבר נא עבדך דבר באדני ואל יחר אפך בעבדך כי כמוהו פפרעה: אדני שאל את עבדיו לאמר היש לכם אב או אח: יפלא שפעם ידבר לנוכח ופעם שלא לנוכח ל ויתכן כאשר אמרנו בפפרשה הקודמת בפ' מרגלים אתם כי מלת עבדיו לא נאמרה על אחי יוסף המדברים בעדם אלא על עבדי פרעה.

וגם אדוני אמרוהו על פרעה ולא על יוסף. וזה הוא פירושו אמרו בלשון שאלה האם פרעה אדוני שאל מעולם את עבדיו ולבני ארצו הבאים לפניו אם יש להם אב או אח? ואם לא יעשה כן במקומכם למה א"כ שאלת אתה לנו עד שהוצרכנו להגיד לה הואיל וכמוהו פפרעה? אולם בכל זאת לא סרה התלוונה בזה ועדיין יש להקשות פי אמנם נראים הדברי דברי שקר וכזב כאשר ראינו בפפרשת מקץ שהם מעצמם הגידו לו שיש להם אב ואחים והוא לא שאל מהם דבר? וכן בהגידם קורותם ליעקב אביהם הגידו ולא כחדו שהם מעצמם אמרו לו פמתנצלים וא"כ האיך יאמרו עתה לפני יוסף הפך הדברים להוסיף הרוה על הצמאה? ואף גם זאת לפי דרכנו שבפ' הקודמת תתיישב.

כאשר יוסף חשדם למרגלי את הארץ הואיל וחשב שהם אנשים רקים ופוחזי ולא אחי נתחברו יחד כל איש צר ומצוק מלומדים ללכת לרגל בערי וכן נתנועדו יחדיו. והנה מפלל טענותיו אמרו היש לכם אב או אח כלומר האיך אתם אומרים שאינכם מרגלים היש לכם אב או אח.

הנה באמת אין אחד מהם אח לאחר אלא כלכם בני בליעל נאספו יחדיו לרגל. לכן הוכרחו לענות שנים עשר עבדיך אחי אנחנו וגו' לומר שכלם אחי שהם י"ב יהיו אנרחי הארץ.

באופן שהוא כאלו שאל להם אם יש להם אח או קרוב: כי כמוה פפרעה: זהו טעם למה לא יחרה אפו לפי שגם פרה אין בו מדת הפעס והוא קל לראש ונוח לתשחורת. באשר לא חרה אפו בחרטומי מצרים וחקמי אשר סכלו מלפתור לו חלומו.

כאשר חרה לנבוכדנאצר. וגם קבל יוסף בסבר פנים יפות.

וכאמר לו יהודה אל יחר אף אדני כי אם יצאתי ממחיצתי לגשת לדבר לפניך ואני לא נקראתי לבוא אל המלך כי כמוה פפרעה ויש לה לעשות כמעשיו וכגבורתו: והיה כראותו כי אין הנער נמת והורידו עבדיה את שיבת עבדה אבינו ביגון שאולה: אם מה שאמר ומת רצה לומר שיעקב ימות למה פפל והורידו עבדיה וגו'? ואם ירצה שמת בנימין אין האמת פו? ועוד שטוב היה לכתוב והיה כראותו כי מת הנער? אלא שהדאגה והצער היה גדול אל יעקב לפי שמתו שניהם מאלו מת אחד מהם.

כי אם נשאר בנימין היה מתנחם קצת בו כמו שאמר ולקחתם גם את זה וגו' או למ פשיאבד גם בנימין בהכרח לא יספוד היגון המופלג וירד אבל שאולה. ולפיכך אמר יהודה כשיראה יעקב שגם זה הנער אינו עוד ונאבד ממו וגם יוסף המת ולא יהיה לו לא הנער הזה ולא המת ירד אבל שאולה.

וכאלו פתוב כי אין הנער ואין המת. ומלת אין תשמש לשניהם ורבים [פן] במקרא: ועתה אל תעצבו וגו': ועתה לא אתם שלחתם אתי הנה כי אלהים וגו': יש להקשות א' למה היה להם להתעצב אחר שהמה היו סיבה שיעלה למלוכה? ב' במה שאמר ואל יחר בעיניכם מה חרי האף הגדול הזה ואין טעם שייחרה אפם אלא שיבושו ויפלומו מכל אשר עשו? ג' באמרו כי מכרתם אותי הנה למה יעצבו על שמכרוהו למצרים באופן שלא היה להם להתעצב אלו מכרוהו למקום אחר? ד' במה ששינה הלשון אחר כך ואמר ועתה לא אתם שלחתם אותי הנה ולא אמר בפעם הראשון לא אתם מכרתם אותי הנה ל ונהראוי לומר בהיתרן כי חשש יוסף שעדיין שנאת אחיו עליו ולא סרה קנאתם על שראוהו עולה לגדולה כי היה מן האפשר שיתנחמו על מה שמכרוהו להוריד מצרימה והמה סבבו שיעלה למלוכה כי אלו השליכוהו לארץ אחרת לא היה זוכה לרבנות.

(א) כי אמנם הקנאה תפול על איש אשר כפר התרומם והתנשא ויותר ויותר אם מקדם היה הדיוט כמונו כאשר אמרנו בריש פרשת וישב וכמאמר שלמה בחכמתו (קהלת ה') מתוקה שנת העובד אם מעט ואם הרבה יאכל והשבע לעשיר איננו מניח לו לישון.

וכבר יקשה על הלשון שלא אמר בעשיר כבעני ומרה שנת העשיר אם מעט ואם הרבה יאכל. אלא שהפתוב לא בא להביא דבר בהפכו אלא פנלו ענין אחד.

ומדבר בעין רעה כי היא קנאת איש מרעהו. והעובד לא ירע בעיניו עמלו ודלותו אלא השבע שיראה לעשיר ולו אין דבר וירא האביון וינאץ ותדד שנתו מעיניו על זה.

ויפירושו שנת העובד מתוקה אף אם מעט יאכל או למ כראותו השבע לעשיר שכנו זו היא סבה שלא ינום ולא יישן העובד הרש ואין כל. פן היה ירא יוסף שיקנאו בו אחיו ועוד ישנאוהו.

זֶהוּ אָמְרוּ אֵל תַּעֲצְבוּ וְאֵל יִחַר בְּעֵינֵיכֶם כִּי מְכַרְתֶּם אֹתִי הַנְּהוּ וְסַבְבְּתֶם גְּדוּלְתִי הוֹאִיל
וּלְמַחֲזֵה שְׁלַחְנִי אֱלֹהִים לְפָנֵיכֶם. וְאִם אַתֶּם מִתְעַצְבִּים שְׁעַשִׂיתֶם לִי טוֹב לֹא בָאתִי אֲלֵי
בְּשִׁבְלֵיכֶם לְהַחְיֹתְכֶם וְגַם לֹא אַתֶּם שְׁלַחְתֶּם אֹתִי הַנְּהוּ כִּי הָאֱלֹהִים: וְהַגְדַתֶם לְאָבִי אֵת כָּל
כְּבוֹדֵי וּגְו' וּמְהֵרָתֶם וְהוֹרְדַתֶם אֵת אָבִי הַנְּהוּ: רְאוּי הִנֵּה יַעֲקֹב לִירֵד לְמִצְרַיִם בְּשִׁלְשָׁלוֹת
שָׁל בְּרוּל אֲלֵי שְׁנַתְגַלְגַל הַדְּבָר עַל יְדֵי יוֹסֵף.

ע"כ אָמַר וְהַגְדַתֶם לְאָבִי אֵת כָּל כְּבוֹדֵי וּגְו' וְזֶה סִבָּה לְמַהר יְרִידְתוֹ לְקוֹדֶם זְמַנו: עוֹד יוֹסֵף
חֵי וְכִי הוּא מוֹשֵׁל בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם וְיִפְגַּע לְבוֹ כִּי לֹא הָאֲמִין לָהֶם: יֵשׁ לְפָרֵשׁ וְיִפְגַּע מִלְשׁוֹן
הַעֲמֻדָה. כְּאֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אָדָם פְּעוּלָה מֵה וְיַעֲמֹד וְיִנְחוּס מִמָּנָה וְלֹא יִפְעוּל עוֹד.

וְכֵן כְּתוּב (תְּהִלִּים ע"ז) יְדֵי לִילָה נִגְרָה וְלֹא תִפּוּג שְׁלֵא תִנּוּחַ מִלְגָּרוֹת (אֵיכָה ב') אֵל תִּתְּנִי
פּוּגַת לִי שְׁלֵא תִנּוּחַ מִלְבָּכוֹת וְהַעֲד שְׁפֹתוֹב אַחֲרָיו אֵל תִּדְוֹם בַּת עֵינָה. כִּי אֲמַנֶּם (ב) כְּאֲשֶׁר
יִשְׁמַע אָדָם בְּשׁוֹרָה טוֹבָה פִּתְאוֹם אֲפָשֶׁר שְׁיָמוּת מִגְּדוּל הַשְּׁשׁוֹן כְּמוֹ שְׁאִירַע לְשָׂרָה לְדַבְּרֵי
חַז"ל.

וְלָכֵן הִזְהִירוּנוּ אֵל תַּכְנִס לְבֵיתָהּ פִּתְאוֹם. וְהִטְעַם שְׁהִרוּחוֹת הַחַיּוּנִיּוֹת הַמְתַּפְּשֹׁטוֹת בְּאֲבָרִים
לְהַנְיָעֵם לְפַעוּלָתֶם עֵיקָרֶם בְּחֻדְרֵי הַלֵּב וְכֲאֲשֶׁר יִשְׁמְעוּ וְעִנּוּעַ הַלֵּב חֻזַּק וְאֲמִיץ נֶגֶד טְבַעוֹ
אֲשֶׁר יִתְנוּעַע וְיִפְתַּח מְרוֹב הַשְּׁמָחָה בְּשְׁמַעוֹ הַבְּשׁוֹרָה יְרוּצוֹן כְּמֵרָאָה הַבְּזָק כְּלָפֵי חוּץ כִּי
כֵן דִּרְכָם.

וְאִנְחָנוּ נִרְאָה הַהֶפֶךְ בְּאָדָם הַמְּפַחַד שְׁאֵז כָּל הַרוּחוֹת יַעֲזְבוּ קַצּוֹת הָאֲבָרִים וְיִכְנָסוּ אֲצֵל
הַלֵּב לַעֲזוּרוֹ כִּי בַּהֲתַפְּחָדוֹ יִסְגֵר בְּעַצְמוֹ בְּאִפְסוֹן שְׁיִצְנָנוּ וְיִתְלַבְּנוּ פְּנֵיו יְדָיו וְנִגְלִיו. כֵּן בְּדַבְּרֵי
הַנְּהוּ בְּהֶפְכּוֹ.

וְכֲאֲשֶׁר תִּנּוּעַת הַשְּׁמָחָה חֻזְקָה לְמֵאֵד גַּם הַרוּחוֹת יִתְפַּזְרוּ אֵל הַקַּצּוֹת וְיִתְפַּרְדּוּ אִישׁ מֵעַל
אַחֵיו וְיַעֲזְבוּ הַלֵּב רִיקֶם וְיָמוּת הָאִישׁ הַהוּא פְּעַת רַגַע. פִּירֵשׁ לָנוּ הַכְּתוּב הַנְּהוּ שְׁהִנֵּה מַחֲסָדִי
הִי"ת עִם יַעֲקֹב שְׁלֵא מֵת בְּשְׁמַעוֹ עוֹד יוֹסֵף חֵי וְרוּחוֹתָיו לֹא הִתְנוּעַעוּ בְּחֻזְקָה כְּאֲשֶׁר הִנֵּה
מִן הָרְאוּי.

מִן הִטְעַם שְׁלֵא הָאֲמִין בַּתְּחִלָּה לְדַבְּרִים שְׁסִפְרוּ אֵלָיו בְּנֵיו עַד שְׁמַעַט מְעַט הַבִּין הַדְּבָר עַל
בְּוִרְיוֹ וְלֹא שְׁמַע הַבְּשׁוֹרָה בְּרַגַע כְּמִימְרֵיהָ וְתָבוֹא אֵלָיו בְּלֵאֵט וְיִוְכַל לְהִתְאַפֵּק וְלֹא מֵת.
וּז"ש וְיִפְגַּע לְבוֹ פִּי שְׁעַמַד לְבוֹ מִתְנוּעַתוֹ הַגְּדוּלָה שְׁהִיָּתָה רְאוּיָה עַל הַשְּׁמוּעָה הַהִיא עַל כִּי
לֹא הָאֲמִין לָהֶם מִכָּל עַד כִּי דָבְרוּ אֵלָיו אֵת כָּל דַּבְּרֵי יוֹסֵף וְיִרָא אֵת הַעֲגָלוֹת וּבִינֵי בִינֵי
אִיְהִנְיָה לִיה שְׁטוּתִי שְׁשָׁמַע וְהַבִּין הַדַּבְּרִים בְּמִתּוֹן מִתּוֹן וְלֹא אִירַע לוֹ מִקְרָה בְּלִמֵי טְהוֹר.
ד"א עוֹד יוֹסֵף וּגְו' וְכִי הוּא מוֹשֵׁל בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם וְיִפְגַּע לְבוֹ כִּי לֹא הָאֲמִין לָהֶם. פִּירוּשׁ
עוֹד יוֹסֵף בְּצַדְקָתוֹ וְלֹא זָז מִהִיּוֹת יוֹסֵף.

וְזֶה לְפִי שְׁלֵבוֹ אֲמִיץ בְּקִרְבוֹ וּבְהִיּוֹתוֹ מוֹשֵׁל עַל הַמִּצְרַיִם לֹא שְׁמַע וְלֹא הָאֲמִין לְדַבְּרֵיהֶם.
וְזֹאת הִיא הַבְּשׁוֹרָה הַיּוֹתֵר טוֹבָה שְׁהִבִּיאוּ לִיעֲקֹב: אֲמוּתָהּ הַפְּעַם אַחֲרֵי רְאוּתִי אֵת פְּנֵיָהּ כִּי
עוֹדָה חֵי: אֲמַת וְאֲמוּנָה (ב) כִּי כָּל זְמַן שְׁיִחֲזֵה הָאָדָם בְּחַיֵּי צַעַר וְיִגוֹן וְיִסוּרִין מִמְשָׁמְשִׁין
וּבְאִים בְּגוּפוֹ וְכָל שְׁכֵן בְּדַעְתּוֹ חֵייו אֵינֶם חֵיִים וְיִקְרָא מֵת בְּחַיָּיו אוֹ חֵי אֲשֶׁר הֵנוּ מֵת בְּכָל
רַגַע כְּמוֹנֵי אֲנָכִי הַיּוֹם נַעֲוִיתִי שְׁחוֹתִי עַד מֵאֵד וְעוֹנְוֹנִתִי הִטּוּ אֵלָה.

ומה טוב אמר שלמה (קהלת ד') ושבת אני את המתים שפבר מתו. כי המתים אין ספק שפבר מתו ל אלא שרצונו לאדם חי והוא מדוכא בייסורין פדכתיב (ישע' ו') בשנת מות המלך עזריהו שנגטרע.

ואמנם יקרא חי האוכל בשמחה לחמו אין שטן ואין פגע רע. ואיש המעונה והמדוכא טוב ממנו הנפל והמת.

לא כן היושב ביום טובה פי טובים חיייו ממיתתו. זהו פנונת שלמה ושבת אני את המתים אף אולם המתים שפבר מתו טרם מותם ירצה שגדונו בייסורין ואני משבחם יותר מן החיים אשר הם חיים עדנה אוכלים ושומחים בחייהם בלי יסורין כי טוב בעיניו העדר הרע מהנונית הטוב על פן אמרו חז"ל רשעים בחייהם קרויים מתים צדיקים במיתתן קרויים חיים.

והטעם (ד) שרבים מקאובים לרשע בחייו ותמיד לבו נוקפו וכליותיו יוכיחוהו לאמר מדוע פכה עשיתי אוי לי כי פעלתי אנון. אבל הצדיקים לא מפעיא שלא יתענו מדאגה מדבר ולא שמו על לב תהפוכות הזמן כי הכל הבל.

אלא גם לא ידאגו כי יקרן מכות וייסורין בגופם כי הכל יסבלו באומץ הלב. לפי זה הרשעים תמיד בחייהם פשהם חיים חיי שמחה וטוב לב עם כל זה קרויים מתים הואיל ולבם אין נכון עמם ותמיד ייראו ויפחדו מפשעיהם לכל חטאתם באופן שבהיותם תמיד בחיי צער קרויים מתים.

אמנם הצדיקים אף במיתתם ירצה בסבלם יסורין בגופן ובממונם בהיות לבם נכון לא ייראו משוד כי יבוא ולכן קרויים חיים. הנה מבואר כי מי שלא יסבול בגפוש רחבה יסורי העולם הרע והעכור הלזה ואין לו לב אמיץ בגבורי טוב ממנו הנפל והנו בחיים אדם מת.

על פן התפלל דוד (תהלים קי"ח) קול רינהו וישועה באהלי צדיקים וגו' לא אמרת כי אהנה ואספר מעשי זה יסור יסרני זה ולמות לא נתנני. ובדבריו אלה יקשה על אמרו לא אמרת כי אהנה ולא אמר לא אמרת אבל אחיה מלבד שהוא כפל שבודאי לא ימות אם יחיה? ועוד לא יעלה על הדעת שצדיק כמותו יירא מן המות אשר הוא סוף כל אדם? אבל הדבר ראוי לענינינו לדמיון ראב"ש שהיה קורא היסורין בואו אחי בואו רעי ולבקר הנה משלחם מפני ביטול תורה באופן שלא פחדו השלמים ההם (ה) מתהפוכות הזמן כל עוד שלא יבטלו מהלמוד ותענוג נשמתם ורוחם והם הם קראום יסורין של אהבה ואף במיתתם קרויים חיים כי אולם אם יבטלו תענוג הגפוש ויבלבלו השכל והלב הן יסורין ממש וקרויים סובליהם מתים.

זהו פנונת דוד קול רנה וישועה באהלי צדיקים תמיד לבם שמח ועלז ולא יפחדו באשר אמרנו. ולכן לא אמרת כי אהנה ירצה אינני רוצה למות בעודני חי ויהיה פי' כי אחיה בעת שאחיה כמו כי ישאלה בנה וכאלה רבים בכתובי'.

ויהיו לי יסורין של מיתה הואיל ובחרתי לספר מעשי זה שלא יהיה בהן ביטול תורה. וכן ה' יתברך קבל תפילתי שייסור יסרני זה בייסורין של אהבה ירצה בייסורי הגוף ולב אמיץ לסבלם עד שלמות לא נתנני להיותי קרוי מת בעודי חי.

וְזֶה לְפִי שֶׁעַל הַיְסוּרִין נִפְשֵׁי צְהֵלָה וְשִׁמְחָה כְּמוֹ שְׂאֵמֶר קוֹל רִינָה וַיִּשְׁוֹעַה בְּאַהֲלֵי צְדִיקִים וְגו'. בְּדֶרֶךְ הַזֶּה אָמַר יַעֲקֹב לְיוֹסֵף (ו) הִנֵּה אָנֹכִי עַד הִנֵּה הֵייתִי מֵת תָּמִיד.

כִּי רוּחִי נִשְׁפָּרָה וְנִדְאָגַת מִיַּתְדָּה בִּינְעֻמְתָּנִי. אִף אוֹלָם עֵתָה בְּרֵאוֹתֵי פְּנֵיךָ כִּבְר נִסְע נִגְלָה מִמֶּנִּי זֶה הִיגוֹן וְצַעַר לְכָבִי עַד כִּי בָּעַת שְׂאֵמוֹת אָמוֹת פַּעַם אַחַת וְלֹא אֲשַׁנָּה לוֹ וְלֹא אֶהְיֶה מֵת תָּמִיד.

ד"א עַד הִנֵּה הֵייתִי מֵת תָּמִיד וְאִם בָּא הַמָּוְתָה אֵלַי לֹא הִנֵּה מִמִּית אִישׁ חַי אֲלֵא גִבְרָא קַטִּילָא קַטִּיל. וְעַכְשָׁיו שְׁנִשְׁמַתִּי חֲזָרָה לִי כְּמִקְדָּם הַמָּוְתָה אֲצַפֶּה וְתִקְרָא בִּי מִיַּתָּה כְּשִׂאֵמוֹת: ד"א כֹּל זְמַן שִׁיחִיָּה הָאָדָם בְּחַיֵּי צַעַר וְנִאֲנָחָה וְיָבֹאוּ אֵלָיו יְמֵי הָרַעָה יַחִיָּה בְּחַיִּים הֵהֱם זְמַן אַרְוֶה לֹא יָמוֹת לְשַׁחַת לְכֻלָּה הַפְּשַׁע וְלִהְתֵּם יְמֵי בְּכֵייתוֹ.

אִף אִם יָבֹא לוֹ שִׁמְחָה וְשִׁשׁוֹן תִּיִּכְף וּמָיִד יַעֲלֶה מְנוֹת בְּחִלּוֹנָיו. וְזֶה גְלוּי וְיָדוּע לְכֹל בְּאֵי תָבֵל זֶה וַיִּדְעָתוּ גַם אֲנִי בְּשִׁבְרוֹן לְבִי וְכִכָּה דְבָרֵי חַז"ל ג' מִתְּנוֹת טוֹבוֹת נִתְּנָן הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל וְלֹא נִתְּנוּ אֲלֵא ע"י יְסוּרִין.

מָה רֵאֲתָה אֶסְתֵּר שְׁזִימְנָה הַמֶּן רַבָּה אָמַר לְפָנַי שְׂבָר גָּאוֹן. כֹּל שֶׁעָבְרוּ מ' יוֹם בְּלֵי יְסוּרִין פְּוֹרְעָנוֹת מְזוֹמְנָת לוֹ.

לְכֹף אָמַר יַעֲקֹב עַד הִנֵּה שְׁהֵייתִי דוֹאֵג וּמִצְטַעַר לֹא מְתִי. אֲבָל עֵתָה יִדְעָתִי בְּאֵמַת שְׂאֵמוֹת מִהֵר בְּרֵאֲיִית פְּנֵיךָ שִׁשׁוֹן וְשִׁמְחָה מְצֵאֵתִי וְנִס יִגוֹן וְנִאֲנָחָה: וַיִּלְקַט יוֹסֵף אֵת כֹּל הַכֶּסֶף הַנִּמְצָא בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וְגו' עַד לֹא נִשְׂאָר לְפָנַי אֲדוּנֵי בְּלַתִּי אִם גּוֹיִתְנוּ וְאֲדַמְתְּנוּ וְגו': רֵאוּי לְפָרֵשׁ לְפִי פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא.

כִּי אֵלוֹ הַשְּׁמַיִם שָׁנִים הָיוּ בְּסוּף שְׁבַע שָׁנֵי הָרַעָב וְהַכְּתוּב סִתָּם וְלֹא פִּירֵשׁ בְּסִמְכוֹ עַל מָה שְׂאֵמֶר שִׁיְהִיו שְׁבַע שָׁנֵי רָעַב. וַיִּתְּכֵן שְׁבַחֲמֵשׁ שָׁנִים הֵרֵאשׁוֹנוֹת לְקַט יוֹסֵף כֹּל הַכֶּסֶף עַד תָּוֹם כָּלוּ.

כִּי אִי אֶפְשָׁר שֶׁבְּשָׁנָה הֵרֵאשׁוֹנָה יְתוֹם כֹּל הַכֶּסֶף מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּכְנַעַן וְלֹא יִכְלַפְלֵם עַד שִׁיִּצְטָרְכוּ לְתַת גַּם מִקְנֵיהֶם לְאוֹכְלֵם בְּשָׁנָה אַחַת בְּאֶמֶר הַכְּתוּב וַיִּנְהַלֵּם בְּלִחָם בְּכֹל מִקְנֵיהֶם בְּשָׁנָה הַהִיא! וְגַם אִם נִתְּנוּ תַחֲלָה כֶּסֶפָם אִיךָ אָמַר שְׁנֵהֵלֵם בְּמִקְנֵיהֶם בְּשָׁנָה הַהִיא וְלֹא הַזְּכִיר הַכֶּסֶף ל לְכֹן לְפִי הַפְּשֵׁט לְקַט הַכֶּסֶף בְּחִמְשׁ שָׁנֵי וּבְשָׁנָה הַשְּׁשִׁית נִהַלֵּם בְּמִקְנֵיהֶם וּבְשָׁנָה הַשְּׁבִיעִית בְּאֲדַמְתָּם.

וְנִתְּנוּ לָהֶם זָרַע שִׁיִּזְרְעוּ לְשָׁנָה הַשְּׁמִינִית וּמִשָּׁם וְהִלָּאָה הָאֶרֶץ נִתְּנָה פְּרִיָּה וְתָם הָרַעָב. וְלֹא נִתְּנוּ לָהֶם זָרַע בְּשָׁנִים הֵרֵאשׁוֹנוֹת ל כִּי בְּכֹל ז' שָׁנוֹת הָרַעָב הָאֲדַמָּה לֹא תִתֵּן אֵת יְבוּלָהּ מִכֹּל וְכֹל הוֹאִיל שֶׁלֹּא בָּא הַנִּילוּס לְהַשְׁקוֹת הָאֶרֶץ כְּנֵהוּג.

וּמָה שְׂאֵמֶר בְּשָׁנָה הַשְּׁנִית לֹא שָׁנִית לְרָעַב אֲלֵא שָׁנִית לְנִתְּנוֹת מִקְנֵיהֶם כְּאֲשֶׁר אָמַר וְתִתּוֹם הַשָּׁנָה הַהִיא וְלֹא אָמַר הַשָּׁנָה הֵרֵאשׁוֹנָה וּבְאֶמְרוֹ וַיָּבֹאוּ אֵלָיו בְּשָׁנָה הַשְּׁנִית כְּאֵלוֹ אָמַר בְּשָׁנָה הַשְּׁנִית הַשְּׁנִית לָהּ.

וְאִין צְוֹרֶךְ לְהַכְנִיס עֲצָמָנוּ בְּדִקְדוּקָא וּבְלִחְצָנוּ זֶה הַדְּחַק כְּאֲשֶׁר בְּפִי הַמְּפָרְשִׁים בְּזֶה וּבְכָרֵט בְּעַל מַעֲשֵׂה ה'. רֵאֵה רֵאֵתִי דְבָרֵי בְּזֶה נְבוּכִי וְנִלוּזִים בְּמַעֲגָלוֹתֵם כְּנִרְאָה בְּדְבָרֵי.

וּלְפִי שִׁקְשָׁה לֹוּ שִׁהְיִיהָ בְּשָׁנָה אַחַת כָּבֵר יְתוּם כָּל הַכֶּסֶף שְׂבַמְצָרִים. פִּירוּשׁ שֶׁעַל כֶּסֶף עוֹבְדֵי הָאֱדֻמָּה לְבַד דְּבַר הַפְּתוּב שֶׁהֵם עֲנִיִּים.

וְהַפְּתוּב יוֹרֵה הַפֶּה זֶה בְּאִמְרוֹ וַיִּלְקַט יוֹסֵף אֵת כָּל הַכֶּסֶף הַנִּמְצָא בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וּבְאֶרֶץ גּוֹ' שִׁנְרָאָה שֶׁלְקַט הַכֶּסֶף מִכָּל הָעָם וְכֶסֶף הָעוֹבְדִים הָיָה מְעַט מְזַעַר. וְעוֹד שֶׁאָמַר שֶׁלֹא מָכְרוּ מִקְנֵיהֶם וְאֲדַמְתֶּם אֲלֵא עוֹבְדֵי הָאֱדֻמָּה וְאִם כֵּן לֹא הָיְתָה כָּל הָאֶרֶץ לַפְּרֻעָה כִּי אִין סָפַק שְׁרֹב אַחְזוֹת הַשְּׂרָקְעוֹת הֵם מְאֻזְרָחֵי וְיִשְׂרֵי הָאֶרֶץ.

מִלְבַד שֶׁאִין לְשׁוֹן הַפְּסוּק כְּדַבְּרֵי וַיִּתְּנוּ הַכֶּסֶף מְאֻזְרָחֵי מִצְרַיִם וּמְאֻזְרָחֵי כְּנַעַן וְלֹא אָמַר מְעוֹבְדֵי אֲדַמְתֶּם מִצְרַיִם וַיְבֹאוּ כָּל מִצְרַיִם אֶל יוֹסֵף לֵאמֹר הִבֵּה לָנוּ לֶחֶם וְגו' כִּי אָפֶס כֶּסֶף וַיֹּאמֶר יוֹסֵף הִבּוּ מִקְנֵיכֶם וְגו' כָּל הַדְּבָרִים מִתּוֹאֲרֵי אֶל כָּל מִצְרַיִם בְּכֻלָּל וְלֹא אֶל הָעוֹבְדֵי.

גַּם מֵה שֶׁאָמַר שֶׁהֵם רָצוּ לְמַכּוֹר אֲדַמְתֶּם וְגוֹפֵם לַפְּרֻעָה וְהוּא לֹא רָצָה לְקַנּוֹת אֲלֵא הָאֱדֻמָּה כְּדִי לְהַעֲבִירָם לְעָרִים וַיִּוְכַל לְהוֹשִׁיב אֲחֵיו בְּאֶרֶץ גִּזְשֵׁן. גַּם לְעֹנַמֵּת זֶה יֹאמֶר הַפְּתוּב וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל הָעָם הִן קָנִיתִי אֶתְכֶם הַיּוֹם וְאֵת אֲדַמְתְּכֶם לַפְּרֻעָה.

וְאָמְרוּ שֶׁנָּתַן לָהֶם זָרַע וְהָיוּ זוֹרְעִים כָּל שְׁבַע שָׁנֵי הָרָעַב גַּם זֶה נִגְדָה מֵה שֶׁפְּתוּב וְעוֹד חֲמֵשׁ שָׁנִים אֲשֶׁר אִין חֲרִישׁ וְקִצִּיר. וְלֹא מֵה בְּדַבְּרֵי שֶׁחֲשַׁב יוֹסֵף אִז בְּדַבְּרוֹ עִם אֲחָיו שֶׁלֹא יְתוּם כֶּסֶף עוֹבְדֵי הָאֱדֻמָּה כָּל ז' שָׁנִים וְלֹא יִצְטָרְכוּ לְזָרוּעַ לְאַסּוֹף מְעַט וּבְהִכָּרַח יִקְנוּ מִמֶּנּוּ זֶה אִין לְחֲשׁוֹב מִשְׁנֵי פָּנִים.

כִּי אֵיכָכָה יוֹכַל עֲנִי מְדוּלְדָל עוֹבֵד בְּזִיעַת אִפְיוֹ לְחִיּוֹת שְׁבַע שָׁנִים הוּא וּבֵיתוֹ וְהָאֶרֶץ לֹא תַעֲבֹד וְלֹא תִזְרַע ל וְאִם אֵם נִהְיָה כְּדַבְּרֵי שֶׁאֵע"פ שֶׁיִּזְרְעוּ הָאֶרֶץ לֹא תִתֵּן חֵילָה אֲלֵא מְעַט כְּדִי מִחֲזִינְתֶּם וְעוֹד יִצְטָרְכוּ לְזָרַע יוֹסֵף א"כ מֵה יִתֵּן אוֹ מֵה יוֹסִיף יוֹסֵף לְאֲחָיו בְּאִמְרוֹ אֲשֶׁר אִין חֲרִישׁ וְקִצִּיר הֲלֹא אֶל מְקוֹם א' הַכֹּל הוֹלֵךְ? יִזְרְעוּ אוֹ לֹא יִזְרְעוּ כָּבֵר נִקְרָא שֶׁאִין חֲרִישׁ וְקִצִּיר כְּאֲשֶׁר עוֹבְדֵי הָאֱדֻמָּה לֹא יִזְרְעוּ אֲלֵא כְּדִי מִחֲזִינְתֶּם וּמֵהֵמָּה יֵאָכְלוּ לְנַפְשָׁם וְעוֹר בְּעַד עוֹר כָּל אֲשֶׁר לֹאִישׁ יִתֵּן בְּעַד נַפְשׁוֹ לְאִנְכָל בֵּיתוֹ וְלֹא יִתְּנוּ מִמֶּנּוּ לְאַחֵרִים.

וְעוֹד לֹא יִתְּנוּ שֶׁיִּמְכְּרוּ מִקְנֵיהֶם וְאֲדַמְתֶּם וְעַצְמָם עַל מְעַט זָרַע לְזָרוּעַ ל גַּם יִפְלֹא שֶׁלְפָשֵׁת הַפְּתוּב לֹא שָׁאֲלוּ זָרַע אֲלֵא בְּשָׁנָה הָאַחֲרוֹנָה. מִלְבַד שֶׁיִּדְוַע כִּי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם אֶרֶץ מְלַחָה כְּשֶׁלֹא יַעֲלֶה הַנִּילוֹס לֹא יוֹלַד דְּבַר.

וְאִם הָיָה עוֹלָה מְעַט עַד שֶׁיִּוְכְּלוּ לְזָרוּעַ וְלִקְצוֹר אִנְכָל לְנַפְשָׁם אֵע"פ שֶׁלֹא יִהְיֶה אֲלֵא בְּחִסְרוֹן לֹא יִקְרָא רָעַב גְּדוֹל כְּאֲשֶׁר הַפְּלִיג לְסִפְרֵי הַפְּתוּב. עַל כֵּן דְּבָרֵי הַרַב בְּזֶה אִינֶן עוֹלִין בְּסִגְנוֹן יָפֵה וְכִשֶׁר הַדְּבַר כְּאֲשֶׁר אָמַרְתִּי לְפָשֵׁת הַפְּתוּבִים: וַיִּקֶן יוֹסֵף אֵת כָּל אֲדַמְתֵּי גּוֹ' כִּי מָכְרוּ מִצְרַיִם אִישׁ שְׂדֵהוֹ וְגו' וְתָהִי הָאֶרֶץ לַפְּרֻעָה: נִפְלְאוּ אֲלֵה שְׁלֵשׁ לְשׁוֹנוֹת בְּכַתוּב בְּרֹאשׁ אֲדַמְתֵּי מִצְרַיִם וְאֵח"פ שְׂדֵהוֹ וּלְבִסוּף וְתָהִי הָאֶרֶץ ל וְעוֹד שִׁנְרָאָה הַלְשׁוֹן מְכֻפָּל.

כִּי כְּאֲשֶׁר אָמְרוּ קָנָה אֶתְנוּ וְאֵת אֲדַמְתֵּנוּ וְחָזַר הַפְּתוּב לְהַגִּיד וַיִּקֶן יוֹסֵף אֵת כָּל אֲדַמְתֵּי מִצְרַיִם כָּבֵר יְדוּעַ וּמְבֹאָר שֶׁמָכְרוּ לוֹ אִישׁ שְׂדֵהוֹ כְּאֲשֶׁר הִתְּנוּ? גַּם יִקְשֶׁה לָמָּה הָעֵבִיר הָעָם לְעָרִים כִּי אִם מָכְרוּ הַשְּׂדוֹת מֵה יַעֲשׂוּ בְּעָרִים ל וְאִם קָנָה גַּם הַבְּתִימִים וְהַחֲצֵרוֹת [אָף] כִּי זֶה לֹא סִפְרֵי הַפְּתוּב מ"מ הָיָה נוֹחַ שֶׁיִּשְׁפִּיר הַבְּתִימִים לָהֶם אֵח"כ וְלֹא יַעֲבִיר אוֹתָם מְעִיר לְעִיר וְאִין רִינַח לַפְּרֻעָה בְּדַבְּרֵי הַזֶּה כִּי שֶׁטַר שְׂכִירוֹת הַבְּתִימִים אִין לָהּ רֵאָה גְּדוֹלָה מִמֶּנּוּ שֶׁהָיְתָה הָאֶרֶץ לַפְּרֻעָה ל: וַיִּתְּנוּ לְזָרַע שְׁבַע שָׁנִים הָרֵאשׁוֹנוֹת הָעֲנִיִּים שֶׁלֹא הָיָה לָהֶם כ"א

שְׂדֵה אֶחָד וְחִלְקָה אַחַת כְּאֲשֶׁר עוֹלְלֵיהֶם שְׁאָלוּ לָחֵם וְאִין לָהֶם כֶּסֶף הַנּוֹצְרֵכוּ לְמַפְנֵי אִישׁ שְׂדֵהוּ לְעֹשִׂירִים וְלַסּוֹחְרִים בְּזוֹל לְשִׁפּוֹר בְּדַמְיָהֶם אִיכָל לְנַפְשָׁם.

וְהַעֲשִׂירִים כְּאֲשֶׁר חוֹק הָרַעַב בְּשָׁנִים הָאֲחֻרוֹנוֹת וַיְתוּם הַכֶּסֶף גַּם מִפִּיֶסֶם הַנּוֹצְרֵכוּ אִף הֵם לְמַפְנֵי כָּל קַנְיָנָם וּשְׂדוֹתֵיהֶם לַפְרֵעָה. אֲמַנְם לְעַנְיִים לֹא נִשְׂאָר אֲלָא הַדְרָךְ דְּהִינְנוּ רְשׁוֹת הַרְבִּים הַשְּׁנוֹקִים וְהַרְחוּבוֹת וְהַיְעָרִים מְדַרְךָ כִּי רָגַל הַעוֹבְרִים וְשָׁבִים.

וְכָל הַיּוֹשֵׁב בְּעִיר וּבַמְדִינָה הֵיחָא יֵשׁ לוֹ בָּהֶם תְּפִיסָה וְשִׁלְטָנוֹת כְּדַרְךָ הַרְבִּים. וְהִנֵּה שְׂדֵה יֹאמֵר לְחִלְקַת אֲדָמָה זְרוּעָה שֶׁל יְחִיד עִם כִּי בַתּוֹרָה יֹאמֵר אֵת שֶׁל זֶה בְּזֵה לְתַפְאֶרֶת הַלְשׁוֹן.

וַיְבוֹאוּ לְשׁוֹן שְׂדֵה גַם לְקַרְקַע בּוֹר וְלַמְדַבֵּר כְּמוֹ שְׁנֹאֲמַר (שְׁמוֹת ט"ז) הַיּוֹם לֹא תִמְצָאוּהוּ בַשְּׂדֵה מ"מ שֶׁם פְּרָטִי וּמִיּוֹחַד לְשְׂדֵה הִיא שְׂדֵה זְרוּעָה שֶׁל אִישׁ. וְאֲדָמָה תֹאמֵר לְחִלְקַת הַרְבִּים אֶרֶץ לֹא זְרוּעָה.

וְשֵׁם אֶרֶץ שֶׁם כָּלִי לְכָלֵם וּבְזֵה יִתְיַשֵּׁב לְשׁוֹן הַכְּתוּב וַיִּקֶן יוֹסֵף אֵת כָּל אֲדָמַת מִצְרַיִם רְצוֹנוֹ גַּם אֲדָמַת הַרְבִּים הוֹאִיל וְלֹא הִי לְעַנְיִים מֵה לְמַפְנֵי כִי כְּבָר מְכָרוּ מְקוֹדֵם אִישׁ שְׂדֵהוּ. בְּאִנְפֵּן שֶׁלֹּא נִשְׂאָר לָהֶם לְמַפְנֵי רַק רְשׁוֹתָם כְּדַרְךָ הַרְבִּים.

וַתְּהִי אִם כֵּן כָּל הָאֶרֶץ לַפְרֵעָה בֵּין הַשְּׂדֵה וּבֵין הָאֲדָמָה. לְכֵן לְהוֹדִיעַ הַדְּבָר וַיְהִי סִימָן שֶׁפְרֵעָה לֹא לְבַד הִנֵּה אֲדוֹן הַשְּׂדוֹת וְהַפְרָמִים כִּי זֶה יְדוּעַ בְּהַשְׁפִּירוֹ אוֹתָם לְאֲדוֹנֵיהֶם אֲלָא שְׂדֵה אֲדוֹנֵי הָאֶרֶץ גַּם עַל אֲדָמַת הַרְבִּים.

הַעֲבִיר הָעַם לְעָרִים לְהַגִּיד לְבָנֵי אָדָם הַדּוֹר הָאֲחֻרוֹן שֶׁגַם הָאֲדָמָה הִיא לַפְרֵעָה לְאֲשֶׁר יַחְפֹּץ יִתְנַגֵּה. וְאַחַר כֵּן נָתַן לָהֶם זֶרַע וְצִיָּנִים וְשִׁזְרְעוּ אֵת הָאֲדָמָה וְלֹא אֵת הַשְּׂדוֹת כִּי הֵמָּה נִשְׂאָרוּ לַפְרֵעָה בַּפְּרָט.

וְזֵה שְׁאֲמַר וְהָאֲדָמָה לֹא תִשָּׂם יְרָצָה מְקוֹם דְּרִיסַת רַגְלֵי הַרְבִּים תִּשָּׂם מִבְּלֵי עוֹבֵר: פְּרִשַׁת וַיְחִי וַיְחִי יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שָׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה וַיְהִי יָמֵי יַעֲקֹב שְׁנַיִם חֲמִיּוֹ וְגו': לְפִי שְׁנֵי מֵי הַשְּׁלֵחָה וְהַהֲשַׁקֵּט (א) כְּחִלּוֹם יַעוֹפּוּ לְאָדָם כְּמִים אֲחֻדִים וַיַּעֲשֵׂם כְּצֵל.

לֹא כֵן יָמֵי הַיְגוֹן וְהַצַּעַר אֲרוֹנָה מְאֹרֶץ מִדְּתָם וּכְמִים שְׂאִין לָהֶם סוּף. וְעַד הִנֵּה לֹא יָשַׁב יַעֲקֹב בְּשִׁלּוֹה אֲלָא אַחַר לְכַתּוֹ לְמִצְרַיִם.

עַל כֵּן אָמַר וַיְחִי יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם י"ז שָׁנָה אֵלּוּ לְבַד הָיוּ לוֹ חַיִּים שְׁבָהֶם יַעֲקֹב חֵי. אֲבָל יָמֵי יַעֲקֹב שְׁנַיִם חֲמִיּוֹ כְּלוּמַר כָּל שְׂאָר שְׁנוֹתָיו נִחְשְׁבוּ לוֹ כְּשָׁנִים אֲרוֹנוֹת עַד שְׁהֵימִים נִדְמוּ בְּעֵינָיו לְשָׁנִים.

וַיְהִי יָמֵי יַעֲקֹב שְׁנַיִם חֲמִיּוֹ ד"א שְׁנֵי הָעוֹלָם הַזֶּה לְיַעֲקֹב כְּצָבָא לְאַנּוּשׁ וְכִימֵי שְׁכִיר וְתַמִּיד יָקָר בְּעֵינָיו הַמָּוֶת לְהַמְלִיט מִשְׁחִיזוֹת הָעוֹלָם הַנִּבְּלַל עַד שְׁנִמְשָׁלוּ לוֹ הַיָּמִים לְשָׁנִים לְשִׁנְאָתוֹ הַחַיִּים בְּחַיֵּי צַעַר וְאַנְחָה.

וְזֵהוּ אָמַר וַיְחִי יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם י"ז שָׁנָה מ"מ וַיְהִי יָמֵי יַעֲקֹב שְׁנַיִם חֲמִיּוֹ כָּל יָמָיו הָיוּ שָׁנִים בְּעֵינָיו: וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיֹּאמֶר לְיוֹסֵף הִנֵּה אָבִיךָ חוֹלָה: יִפְלֹא כִי כְּבָר רָאִהוּ חוֹלָה כְּשֶׁהִשְׁתַּחֲוָה עַל רֹאשׁ הַמִּטָּה וְנִשְׁבַּע לוֹ? לְגַם מִי זֶה שְׁאֲמַר לְיוֹסֵף הִנֵּה אָבִיךָ חוֹלָה וְלֹא פִירְסְמוּ הַכְּתוּב? וְהַנְּכוֹן (ב) שְׂאִין לְאָדָם הַשְּׁלֵם לְהִמְתִּין וּלְצוּוֹת עַל נַפְשׁוֹ כְּאֲשֶׁר חָלָה אֵת חָלִיוֹ אֲשֶׁר יָמוּת בּוֹ.

גם יעקב בשבתו במנוחה במצרים שבע עשרה שנים אין כוּשֵׁל בַּמַּחְנֵי קַפְצָה עָלָיו מִיָּתָה בָּאֵין מִבֵּין. אָמַנְם לֹא רָצָה יַעֲקֹב שְׂיִלְכוּ בְּנָיו בְּדַרְכֵי בְּזָה.

כי לא פהגן עשה שלא חשב יום המות ביום טובה. על כן עשה עצמו פאלו ישב במיטה מפני הזקן ולא בעבור חליו וצנה על ביתו פאלו יצנה ועדיין בשרו לא יכאב ולא מחמת מיתה.

ואחר שתקן זה ויאמר ליוסף הוא בעצמו בפיו ובשפתיו הנה אביך חולה פלומר למוד מזה דרך ארץ שתצנה את ביתך קודם שתתחל ועד לא יבואו ימי הרעה: ויאמר יעקב אל יוסף אל שדי נראה אלי בלוי וגו' עד בדרך אפרת היא בית לחם: פירוש הפתובים כי הי"ת דבר לו אחר שנולדו לו השבטים וכאשר רחל פבר הייתה מעוברת מבנימין שעוד יפנה אותו וירבנו ומכל מקום יתן הארץ לזרעו.

ישבמשמעות דברי ה' שהארץ תחלק לי"ב שבטים לבד פמנן בניו וא"כ נראין הדברים להפך אם עוד יתן לו זרע אחר. ואחר כך אמר שייתן הארץ לזרעו והוא לא היה ראוי להוליד כ"א י"ב פדברי חז"ל? מפאן למד יעקב שהיה רשאי לכלול בן אחר פמנן בניו לצרפם למנן י"ב.

כי פבר ידע ששבט לוי לא יהיה לו חלק בארץ כמו שאמר אהלקם ביעקב לפיכך ראה לחשוב מנשה ואפרים פבניו ובזה ישלמו מנן השבטים ויתקיים: עוד ה' בלוי פברכו אותו.

ז"ש אל שדי נראה אלי בלוי ואמר שעוד יפנה אותי ושייתן הארץ לזרעי וא"כ נתן לי רשות ליקח בנים אחרים ולכללם לי"ב שבטים והטוב הזה מיועד לבניך שפבר נולדו לה אכל לא על מה שהולדת אחר בואי.

כי יתכן שנולדו לו בנים אחרים על מנשה ואפרים. והואיל כי פבואי מפדן מתה עלי רחל ואי אפשר שתוליד עוד בן אחר להשלים המנן.

ולאה עמדה מלדת. א"כ מאמר ה' היה על הבנים הנולדים לה וכאלו הם בני.

ע"כ פראובן ושמעון יהיו לי: וירא ישראל את בני יוסף ויאמר מי אלה: מכיר היה שבניו היו ולא ידע אם הם מנשה ואפרים או בנים שהוליד אחריהם. ויוסף השיב שהם בניו הראשונים אשר נתן לו ה' בזה.

פלל בזה הדבר שאמרת לי ועתה שני בניך וגו'. לכן ענהו יעקב קחם נא אלי ואברכם.

אם פן איפה בני הם ולא בניך הגישה נא אלי ואברכם פאב לבניו: ועיני ישראל פכדו מזקן לא יוכל לראות: יקשה עד מאד איך ראה בני יוסף אם פהו עיניו ואיך אמר ראה פניך לא פללתי והנה הראה אותי אלהים גם את זרעה וירא ישראל את בני יוסף? גם פלא אמרו לא יוכל לראות לשון עתיד ולא אמר לא יכול לראות פראוי? ועוד טוב שיאמר ותכהינ עיניו מראות פפתוב (לעיל כ"ז) ביצחק ל אלא אפשר שלא קמו עיניו משיבו מפל וכל ורואה היה.

אך היה מוכן לכהנות עיניו בקרוב. ולפיכך לא אמר ותכהינ עיניו כי לא פהו פאמת אלא מוכן לפורענות היה ביני ביני.

על כן אמר כבדו מזון בָּאֵפוֹן שְׁלִימִים מוֹעֲטִים לֹא יוּכַל לִרְאוֹת. לְכֵן יוֹסֵף הִגִּישׁם אֵלָיו מִיָּד עַד לֹא תִחַשְׁבֶּה הָאוֹר וְחִשְׁכוּ הָרוֹאוֹת כִּי מַעֲטוֹ: וַיֹּצֵא יוֹסֵף אֹתָם מֵעַם בְּרַפְּיוֹ וַיִּשְׁתַּחֲוּ וּגו': מֵעַם בְּרַפְּיוֹ שֶׁל יַעֲקֹב שֶׁהָרִי כָּבֵד נֹאמֵר וַיִּגַּשׁ אֹתָם אֵלָיו וַיִּשַׁק לָהֶם שֵׁשׁם אֹתָם בֵּין בְּרַפְּיוֹ שֶׁיִּחַבְּקֵם וַיִּנְשָׁקֵם וְאַחַר כֵּן נָטַל אֹתָם יוֹסֵף מֵעַם בְּרַפְּיוֹ אָבִיו לְהַעֲמִידָם עַל רַגְלֵיהֶם כְּסֹדֵר וַיְבָרְכֵם.

וְנִהוּ וַיִּשְׁתַּחֲוּ לְאֵפִיו אֲרֻצָּה שֶׁהִיא שְׂאֵלַת הַבְּרָכָה: וַיְבָרֶךְ אֶת יוֹסֵף: וְהֵלֵא לֹא בָרַךְ אֶלֶּא הַנְּעָרִים וְנִרְאָה לְפָרֵשׁ מִלְשׁוֹן (לְעֵיל מ"ז) וַיְבָרֶךְ יַעֲקֹב אֶת פְּרַעֲזָה שֶׁהוּא לְשׁוֹן הַשְׁתַּחֲוִיָּה. כִּי יוֹסֵף הַשְׁתַּחֲוִיָּה וְשָׂאֵל לוֹ בְּרַכְתּוֹ לְבָנָיו כַּאֲשֶׁר אָמְרָנוּ לְחֻלְקַת כְּבוֹד לְאָבִיו לֹמַר הִנְנִי נוֹתֵן לָהּ אֶת בְּנֵי וַיְהִי לָהּ לְבָנִים וּבְנֵי לֹא יִקְרָאוּ עוֹד.

וַיַּעֲקֹב ג"כ הִתְחַזֵּיר לוֹ שְׁלוֹם בְּאִמְרוֹ הִנְנִי לוֹקֶחֶם לְבָנִים. ז"ש וַיִּקְרָא בָהֶם שְׁמֵי פִירוּשׁ בְּרִשׁוּתָהּ יִקְרָא בָהֶם שְׁמֵי וַיְהִי מִכָּאן וְהֵלֵאָה בְּנֵי וְנִהּ הִיא תִּפְלָה לְהִי"ת שֶׁיִּחַשְׁבֵם כְּאֵלוֹ נוֹלְדוֹ מִמֶּנּוּ וַיְהִי רְאוּיִים לְחֻלְקַת הָאֲרָץ.

וְאַחַר זֶה בְּרַכְּם כְּמוֹ שֶׁאָמַר וַיְבָרְכֵם בַּיּוֹם הַהוּא וּגו': וַיִּרְא יוֹסֵף כִּי יָשִׁית אָבִיו יָד יְמִינוֹ: כִּי שֵׁת מִבְּעֵי לִיָּה ל וְהִטְעַם שָׂאֵם הָיָה הַדְּבָר בְּמִקְרָה לֹא הָיָה יוֹסֵף חוֹשֵׁשׁ בּוֹ אֶלֶּא לְכִי שֶׁהוֹרָאת עוֹלָם הָיָה הַדְּבָר וּמִמֶּנּוּ יִרְאוּ וְכֵן יַעֲשׂוּ לְדוֹרוֹת.

הֵלֵא דְבָר הוּא עַל כֵּן הוֹרַע בְּעֵינָיו. וְזֶה אָמְרוּ כִּי יָשִׁית אָבִיו מַעֲתָה וְעַד עוֹלָם.

כִּי כֵן הָיָה כְּמוֹ שֶׁנֹּאמַר וַיְבָרְכֵם בַּיּוֹם הַהוּא וּגו' וַיִּשֶׁם אֶת אֶפְרַיִם לְפָנָי מִנְּשָׂה: וְאֲנִי הִנֵּה נֹתְמִי לָהּ שְׁכֵם אֶחָד עַל אַחִיהָ: עַל שֶׁלֶקַח מִנְּשָׂה וְאֶפְרַיִם לְבָנִים בְּמִנְּן הַשְּׂבָטִים הִנֵּה יִהְיֶה לְכָל שְׂבַט חֵלֶק א' בְּאֲרָץ וַיְלִיֹּסֵף שְׁנַיִם כְּנָגֵד שְׁנֵי בָנָיו וְנִהוּ אָמְרוּ וַיְבָרְכֵם בַּיּוֹם הַהוּא וּגו' וְעִקֵּר הַבְּרָכָה שֶׁיְהִי ב' שְׂבָטִים וַיִּנְחֲלוּ ב' חֵלְקִים בְּאֲרָץ וְנִהּ לֹא יֵאָרַע אֶלֶּא לְעֵתִיד לְבוֹא.

כִּי בַיּוֹם הַזֶּה לֹא הוֹעִילָה בְּרַכְתּוֹ אֶלֶּא לֹמַר בָּהּ יְבָרַךְ יִשְׂרָאֵל וּגו' כְּלוֹמַר בָּהּ יוֹסֵף יְבָרַךְ יִשְׂרָאֵל יִרְצָה יַעֲקֹב יְשִׁימָה אֱלֹהִים וּגו' שֶׁיִּשְׁמַח ה' [בְּרַכְתּוֹ] יוֹסֵף בְּבָנָיו. וַיְהִי בְּרַכְתּוֹ וְהַצְּלַחַתוֹ תְּלוּיָהּ בְּבָנָיו.

שֶׁתְּהִיָּה גְדוּלַת בָּנָיו רַמָּה מִמֶּנּוּ עַד שֶׁיֹּסֵף יִתְפַּלֵּל לְהִיּוֹת כְּבָנָיו. וְזֶה דִּי לָהּ לְעַת עֵתָה.

כִּי אָמְנָם לְעֵתִיד אַחֲרֵי מוֹתִי יִשִּׁיב ה' אֶתְכֶם אֶל אֲרָץ אַבְרָהָם וְאֶז תִּרְאָה שְׁפַע בְּרַכְתִּי שֶׁיִּתְּנוּ לָהּ שְׁכֵם א' עַל אַחִיהָ כְּמוֹ שֶׁבִּפְאֲרָנוּ: הָאֶסְפוּ וְאֶגִּידָה לְכֶם אֶת אֲשֶׁר יִקְרָא אֶתְכֶם וּגו': הַקְּבִצוּ וְשִׁמְעוּ בְּנֵי יַעֲקֹב וְשִׁמְעוּ וּגו': רְאוּי לְהַסְתַּפֵּל כִּי לְפַעְמִים תֹּאמַר אֲסִיפָה עַל הַעֲתִיקַת דְּבָר אֶחָד מִמְּקוֹם לְמְקוֹם אַע"ג שֶׁלֹּא יִתְקַבְּצוּ דְבָרִים יַחַד וְהָעַד (בְּמִדְבָר י"ב) עַד הָאֶסְף מְרִיָּם.

אָבֵל קִיבּוּץ לֹא יֹאמַר אֶלֶּא בְּהִתְאַחַד דְּבָרִים רַבִּים וְהִי לְאַחַדִּים. וַיְדוּעַ כִּי דְבָרֵי יַעֲקֹב הִי קְצָתָם מִשְׁלִים לְהִתְחַזֵּר בְּנָיו וְלְהוֹרוֹת לָהֶם אֶת הַדְּרָךְ יִלְכוּ בָּהּ.

וּקְצָתָם דְּבָרֵי כְבוֹשִׁים עַל שֶׁעָבַר שֶׁיִּפְלְמוּ מִכָּל אֲשֶׁר עָשׂוּ. וּבְצוּוּיִים וְאַנְהָרוֹת הָיָה מִן הָרְאוּי שֶׁיְהִי פְלֵם יַחַד אִישׁ אֶת אַחִיו יַעֲזוּרוּ וְלֹא אַחִיו יֹאמַר חֲזַק.

אָבֵל בְּדְבָרֵי תוֹכַחַת מוֹסֵר הַנְּכוֹן שֶׁיִּלְכוּ לְפָנָיו בְּפִירוּד אִישׁ אִישׁ עַל עֲבֹדָתוֹ וְעַל מִשְׁאוֹ. לֹא יְבוֹשׂוּ זֶה מִזֶּה דְחֻצִיף מֵאֵן דְּפִרִישׁ חֲטָאָהּ.

וגלוי שיעקב הוכיח ראובן שמעון ולוי על חטאם. ואמר שיהיה להם פורענות להבא למרק פשעם.

לראובן פחז פמים וגו' לשמעון ולוי בסודם אל תבוא נפשי וגו'. לקח אמר יעקב האספו אלי כל אחד ואחד בפני עצמו ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם מהרעה באחרית הימים על פשעיכם.

ואחר כך הקבצו בני יעקב יחד לאגודה אחת ואחנה ושמעו את אשר אני מזהיר אתכם. וכי תאמרו הנה אנחנו י"ב אחים כל אחד שכט לעצמו.

איה אפשר שנהיה כלנו יחד ברצון א'. על כן הוסיף ושמעו אל ישראל אביכם כלכם בני איש אחד מדוע תבגדו איש באחיו? פחז במים אל תותר פי עליית משפכי אביה אז חללת יצועי עליה: ידוע ומפורסם (ג) פי לא יקרא טוב אלא מסבה שלמה ויאמר הדבר רע מסבה מעוטה.

כמאמר שלמה ע"ה (קהלת י') זבובי מות יבאיש יביע שמן רוקח יקר מחכמה מכבוד סכלות מעט. כי אמנם הדברים סתומים.

ומה לתבן את הבר זבובי מות עם החכמה ל מלבד כי איה אפשר שתהיה נחשבת הסכלות מעט יותר מן החכמה והכבוד ל אולם רצונו כאשר אמרנו כי לדמיון זבוב א' יבאיש יביע שמן רוקח ונהפך ריחו הטוב לסרחון כן תשקול יותר סכלות מעט באדם מכל החכמה והכבוד שבו רצוני שהרע מעט שפסקלות יאבד טובה הרבה ויבלבל כל רוב החכמה כי יסבב שלא יוכל להקרא טוב באשר אינו שלם.

והנה ראובן בפגם קטן שבלבל יצועי אביו היה נסבה שחללו והורידו מגדולתו אשר עליה למרום במטתו שלמה. לדמות המים אשר בטבע תנועתם מפחזים ומתנועעים בעצמיהם הדקים כאשר הצענו בפרשת בראשית (ד) כנסו בחורים ובסדקים כחוט השערה מקום שלא יוכל לבוא האויר.

כי אם תקח קנה של זכוכית ראשו א' רחב וראשו אחר קצר בתכלית הקצרות ותמלאהו מים לא יעברו בחור הקצר אלא ישכנו תלויים ועומדים עבור האויר הסגור שמה. וכשתשים פיה שם ותהיה מוצץ האויר תיכף יזלו המים ממנו עד תומם.

והטעם כי עצמי האויר תנועעו ביותר מחצי גלגל והמים במיעוט החצי עד שתנועת האויר לא יניחנו לעבור בחור הקטן כמלא פי מחט ותנועת המים לא תוכל לעכבם מלעבור.

ולזאת הסבה נראה פלאים בדברים לכאורה הטעם סתום מידעתנו. (ה) שאם תשים חתיכת בגד ראשו אחר בקערה מלאה מים וראשו השני בקערה ריקנית בזמן מה יעלו כל המים שבקערה המלאה דרך החתיכה וירדו כלם בקערה הריקנית.

וכן .

(ו) אם תניח ספוג במים המכונסים בארץ או בכלי והספוג יגביה בקומתו על שטח המים יעלו המים על ראש הספוג הגבוה על המים כמה אצבעות אלו וכל כיוצא נולדים מטעם

שְׂאֵמָרְנוּ שְׁהַמִּים נִכְנָסִים לְחֹרִים שְׂבִסְפוֹג וּבִכְפֹּגַד בְּדֶרֶךְ שְׁלֵא יוּכַל לַעֲבֹר הָאֵוִיר וְכִי מִצְּאֵו מְקוֹם רִיק אֵין בּוֹ אֵוִיר יַעֲלוּ לְמֵלְאוֹ.

וְכֵן בְּפִתְיֵלָה שְׂבִנֵר וְכָל פִּינְצָא בְּזָה מִמְּאֹרְעוֹת הַטְּבַע. לֹא תִירְצוּ בּוֹ הַחֹקְרִים פְּרָאוִי כִי לֹא יִדְעוּ הַדְּבָר עַל בְּוִרְיוֹ.

הִנֵּה כִי כֵן הַמְשִׁיל יַעֲקֹב לְרֵאוּבֵן לְפִחִיזוֹת הַמִּים שְׂבִתְנוּעֵתָם הַקְּטָנָה יִפְּנֹסוּ בְּכָל מְקוֹם. וְכֵן עֲשֵׂה שְׂקִנָּא קִנְאָת אִמּוֹ מַה שְׁלֵא קִנְאוּ אַחֲרֵים וּבֹא לְבַלְבֵּל יִצְוֵעֵי אָבִיו וְרִצָּה בְּזָה לְהִיּוֹת צְדִיק הַרְבֵּה עַד שְׂקִלְקֵל מִשְׂכָּב וּמִיטָת יַעֲקֹב שְׁלֵא תִהְיֶה עוֹד שְׂלֵמָה וְחֻלְל יִצְוֵעוּ שְׂמִקְדָּם עָלָה עַל גְּפֵי מְרוֹמֵי קֶרֶת לְשֵׁם וּלְתַהֲלָה: וַיֵּרָא מְנוּחָה כִּי טוֹב וְאֵת הָאֶרֶץ כִּי נַעֲמָה וַיֵּט שְׂכָמוֹ לְסִבְל וַיְהִי לְמַס עֹבֵד: אַע"פ שְׂמִנְהֵג הַפְּתוּב לְשִׁנּוֹת מְזָכָר לְנִקְבָה וּמִיחִיד לְרַבִּים מ"מ רֵאוִי לְשִׁים לֵב וּלְתַת טַעַם עַל מַה שְׂאָמַר וַיֵּרָא מְנוּחָה כִּי טוֹב וְלֹא כִּי טוֹבָה לְגַם יִפְּלֵא שְׂאֵם טוֹבָה בְּעֵינָיו הַמְּנוּחָה וְהַבְּטָלָה מִדּוּעַ נָטָה שְׂכָמוֹ לְסִבְל וַיְהִי לְמַס עוֹבֵד וְזֶהוּ הַפֶּה פְּנוּנָתוֹ וְתִאֲנָתוֹ? אֵלָּא שְׂכָשְׂהַמְלָךְ יִצְנָה מַס עַל הַמְּדִינָה לַעֲבֹד עֲבוּדָה מַה הָעֵנִי יַעֲבֹד הָעֲבוּדָה אֲשֶׁר יִצְנָה הַמְּלָךְ וְהָעֲשִׂיר יִתֵּן פְּדִיוֹנוֹ וַיִּשְׁלַם שְׂכָר הָאִישׁ הָעוֹבֵד תַּחֲתָיו.

וְאִמָּנָם יַשְׁשָׁכַר הִנֵּה עָרוֹם וּמְבַקֵּשׁ לְרַבִּיץ בֵּין שְׂפִתַיִם אַתְרֵי רִכְשֵׁי פְלוֹמֵר יִבְחַר בְּזָה אוֹ בְּזָה פְּאֲשֶׁר יֵיטֵב לוֹ כִּי עַת לְכָל חֶפֶץ הִנֵּה הוּא פְּאֲשֶׁר יֵיטֵב בְּעֵינָיו יִבְקֵשׁ מְנוּחָה וַיֵּרָא מְנוּחָה כִּי טוֹב פִּירוּשׁ פְּאֲשֶׁר הוּא עַת טוֹב לוֹ וּכְשִׁירְצָה יִרְאֶה גַם עֲבוּדַת הָאֶרֶץ כִּי נַעֲמָה וַיִּבְחַר בְּפַעֲוֹלַת הַזְּרִיעָה פְּמֵלָךְ לְשָׂדֶה נַעֲבָד בְּאֶנְפֵן כִּי פְּאֲשֶׁר יֵיטֵב לוֹ וַיֵּט שְׂכָמוֹ לְסִבְל וַיַּעֲבֹד גַּם הוּא בְּעַצְמוֹ וְכִפְּשֶׁר יִרְצָה יִתֵּן פְּדִיוֹנוֹ וַיְהִי לְמַס עוֹבֵד יִפְרַע הַמַּס שֶׁל הָעוֹבֵד שִׁיעֲבֹד תַּחֲתָיו: ד"א וַיֵּט שְׂכָמוֹ לְסִבְל וַיְהִי לְמַס עוֹבֵד (ז) כֹּל מַה שְׂאָדָם יִשִּׁית עֲצוֹת בְּנַפְשׁוֹ פְּאֲשֶׁר יִחְשׁוּב עֲצָמוֹ כֵּן יָקוּם אִם יָרוּם וְאִם יִשְׁפַּל.

בְּאֶנְפֵן שְׂאֵם יִתְרוֹמֵם וַיִּתְנַשֵּׂא כִּכָּה יִתְדַמָּה בְּעֵינֵי בְּנֵי אָדָם. וְאִם יִשְׁפִּיל עֲצָמוֹ לַעֲפָר יִחְשְׁבוּהוּ שְׁפַל וּבְזוּי עַם.

לְדַמּוֹת מִשֵּׁה רַבִּינוּ פְּדַכְתִּיב (בַּמְדָּבָר י"ב) וַתְּדַבֵּר מְרִים וְאִהְרֹן בְּמִשֵּׁה וְגו' וְהָאִישׁ מִשֵּׁה עָנּוּ מְאֹד. זֶהוּ טַעַם לָמָּה בְּזָהוּ יִרְצָה שְׂלָרֹב עֲנוּתְנוּתוֹ הִנֵּה סִבָּה שְׂאֲחִיו וְאִחּוֹתוֹ שְׂתוּ בְּשָׂמִים פִּיהֶם וְרוֹזְנִים נוֹסְדוּ יַחַד עַל ה' וְעַל מְשִׁיחוֹ לְכֵן צִוּוּ חַז"ל מְלָךְ שְׂמַחַל עַל כְּבוֹדוֹ אֵין כְּבוֹדוֹ מִחוּל הוֹאִיל וּבִיּוֹתֵר צָרִיף אָדָם מְרוֹמָם וְנִכְבָּד לְשִׁמּוֹר גְּדוּלְתוֹ וּמִצְבוֹ לְבַלְתִּי הַגְּלוּת לְעֵינֵי אִמְהוֹת עֲבָדָיו כְּאִתְד הַרְקִים וַיִּתְבַּזֶּה בְּעֵינֵיהֶם.

כֵּן אָמְרוּ הַמְּרַגְלִים (שָׁם י"ג) וַנִּהְיֵי בְּעֵינֵינוּ כְּחַגְבִּים וְכֵן הֵינּוּ בְּעֵינֵיהֶם פְּאֲשֶׁר דְּמִינוּ בְּנַפְשָׁנוּ הֵיּוֹתְנוּ חַגְבִּים כֵּן גַּם הֵמָּה חֲשָׁבוּנוּ כְּדְמִיוֹנָם. וְהַטַּעַם שְׂהֵמוֹן הָעַם לֹא יִהְיֶה בְּגְרוּנָם לְדַבֵּר גְּבוּהָה גְּבוּהָה לְבַלְעַ וְלִהְשָׁחִיתָאֵלָּא לְמִי שְׂיִסְבְּוֹל כֹּל דְּבַרִּיהֶם וּמַעֲשֵׂיהֶם בְּנַחַת לְשִׁמּוֹעַ שְׂרִיקוֹת עֲדָרִים וְלֹא יָקוּם לְנַגְדָם לְרִיב וְלִמְצָה וְלִהַכּוֹת בְּאֶגְרוֹף רִשָּׁע לְכֵן מוֹשְׁלִיו הִילִילוּ וַיִּזְדַּרְכוּ אֵת לְשׁוֹנָם אֵת דְּכָא וּשְׁפַל רוּחַ.

אֲבָל לְאִמִּיץ לְבוֹ בְּגַבּוּרִים יַעֲזִיז מִצְחוֹ לְעוֹמָתָם וַיַּעֲנֵם קִשָּׁה יִטּוּ מִמֶּנּוּ מִיִּרְאָתָם אוֹתוֹ עַל זֹאת תֵּאָבֵל הָאֶרֶץ וּבְעוֹלָם הָעֶכוּר הִנֵּה הִרְשָׁע מְכַתִּיר אֵת הַצְּדִיק. וְאִף גַּם זֹאת כְּפוֹן הַפְּתוּב בְּיִשְׁשָׁכַר פְּאֲשֶׁר הִטָּה שְׂכָמוֹ לְסִבְל יַעֲשֵׂה עֲצָמוֹ עֹבֵד וְנִבְזָה.

הביאו ענותנותו להיות למס עובד ולשומו עפר ואפר תחת כפות כל עובר: כל אלה שבטי ישראל שנים עשר וזאת אשר דבר להם אביהם ויברך אותם איש אשר כבדו בך אתם: הייתורים והגמגומים בפסוק הלזה נכוחים למבין.

והתשובה (ח) לפי שהקנאה והשנאה לא תאונה כ"כ בין איש לאיש אשר איננו בן גילו ולא חלק ה' אליו פמתנת ידו וכבדו. פאשר תפול בין אדם לדומה לו באיזו טובה או שררה.

כי אז יקנא אחד לאחד בחשבו שהושפעה לחברו אותה טובה יותר ממנו. המשל בשני אנשים אשר להם קרקעות יקנאו זה בזה יותר על פי שדה חברו מגדל דשאים או בעל אילנות יותר משדהו משא"כ אם א' בעל קרקע ואחר סחורתו באניות פי לא תפול הקנאה והסתרות ביניהם כ"כ ולא תפנס בתחום חברו השנאה.

זו היא אהבת יששכר וזבולון לפי שלזה אניות סוחר ולזה קרקעות על מרומי שדה. כאמרו וירא מנוחה פי טוב ואת הארץ פי נעמה ושמח בחלקו ניט שכמו לסבול ולא קנא באחיו מה שלא היה פן בין שבט זבולון ונפתלי לאחר ימים משום דעל מרומי שדה ששקקעו מן נבחות כדברי חז"ל.

לכן יעקב ברצותו לחבר את האהל ולא יקנאו בניו זה לזה ויחיו באהבה ואחנה להסיר שנאה מלבם אמר הקבצו ושמעו בני יעקב שקבצם כלם יחד כדבר שאמרנו למעלה. גם כבדו השפדל לברך לכל אחד ברכה הראויה לו.

ולכל א' בקש מתנה טובה משונה ונבדלת איש מאחיו שלא יאמרו שלך גדול משלי. ז"ש כל אלה שבטי ישראל י"ב ירצה כלם אחדים אגודים יחד באהבה ובאחדות.

וזאת אשר דבר להם אביהם פירוש זאת האחנה פבר דרש להם אביהם כבדו אותם. שאמר להם הקבצו ושמעו פאשר פירשנו.

והיה זה שלום לפי שלכל איש ואיש נתן לו ברכה מיוחדת לבל יקנאו איש באחיו. איש אשר כבדו בך אותם: ניצו אותם לאמר אני נאסף אל עמי: לא אמר הנני שוכב עם אבותי פאשר דבר ליוסף למעלה? לפי שאין פאן פירושו שימות אלא שיובא אל ארץ כנען.

והנה לא היה סיפוק להוציא ממצרים אלא ליוסף שהיה מושל ולו אף המלוכה. אבל פאשר הוציא אותו אל ארץ כנען.

אז מוטל לקברו גם על שאר אחיו שיש ג"כ סיפוק בידיהם. לכה אמר עתה לכל בניו אני נאסף אל עמי קברו אותי פירוש פשאני נאסף אל עמי ומובא אל ארץ כנען ארץ בני עמי אז תוכלו להתעסק כלכם בקבורתי: במערה אשר בשדה המכפלה אשר על פני ממרא בארץ כנען אשר קנה אברהם את השדה מאת עפרן החתי לאחוזת קבר וגו': מקנה השדה והמערה אשר בו מאת בני חת: וכן כתוב עוד למטה.

ויקברו אתו במערת שדה המכפלה אשר קנה אברהם את השדה לאחוזת קבר מאת עפרן וגו': בריש פ' חיי שרה הארכנו גם שמה תמצא השנויים האלה ופירשנו הדבר כהוגן. והשתא נימא נמי ביה מלתא.

כי הוֹצֵרֶךְ אֲבֵרְהֶם לַקְנוֹת מֵאֵת בְּנֵי חַת אֲדוֹנֵי הָאָרֶץ רְשׁוֹת לַעֲשׂוֹת קְבוּרָה וְלַקְפּוֹעַ מַעֲרָה לַקְפּוֹר אֶת מֵתוֹ בִּינֵיהֶם. וְהַדָּבָר מִצּוֹי גַם עֵתָהּ בְּזַמְנֵינוּ.

וְכָל זֶה אֵינְנו שׁוֹה. כִּי אַחַר קְנִיַת הָרְשׁוֹת צָרִיךְ גַּם לַקְנוֹת מְקוֹם הַקְבוּרָה יִרְצָה הַשְּׂדֵה לַקְפּוֹר שָׁמָּה מֵאֵת אֲדוֹן הַקְרָקַע.

וְיִדְעֵנוּ כִּי עֲפָרוֹן הָיָה בַּעַל הַשְּׂדֵה וּמִמֶּנּוּ קָנָהוּ אֲבֵרְהֶם. אֲמָנָם הוֹצֵרֶךְ לְשֵׂאוֹל רְשׁוֹת מֵאֵת בְּנֵי חַת הַמּוֹשְׁלִים בְּאָרֶץ לַקְפּוֹעַ קָבֵר בְּתוֹכָם כַּמ"ש שָׁם.

לְכֹן סָפַר כָּאֵן ג"כ שֶׁקָּנָה אֲבֵרְהֶם אֶת הַשְּׂדֵה מֵעֲפָרוֹן אֲמָנָם מִקְנֵה הַשְּׂדֵה וְהַמַּעֲרָה הָיָה בְּרְשׁוֹת בְּנֵי חַת יִרְצָה רְשׁוֹת הַקָּבֵר וְגַם שֶׁהֵיְתָה הַמְקָנָה בְּמוֹשֵׁב בְּנֵי חַת כְּדִי שֶׁלֹּא יַעֲרַעְרוּ עָלָיו כְּמוֹ שֶׁאֲמָרְנוּ: ד"א בַּמַּעֲרָה אֲשֶׁר בַּשְּׂדֵה וְגו' שָׁמָּה קָבְרוּ וְגו' מִקְנֵה הַשְּׂדֵה וְגו' לְפָרֵשׁ הַכֹּפֵל וְיִתְרוֹן דַּעַת בְּרוּב דְּבָרִים.

וּמָה יוֹסִיף לֹאמֹר שָׁמָּה קָבְרוּ וְגו' בֵּין הַדְּבָקִים וְחִזֹּר לְרֵאשׁ מִקְנֵה הַשְּׂדֵה לִישׁ לֹאמֹר כִּי יִרְצָה יַעֲקֹב לְהַבְטִיחַ אֶת בְּנָיו שֶׁלֹּא יִמְנְעוּ וְיַעֲכֹבוּ אֲנָשֵׁי הָאָרֶץ לַקְבָּרוֹ בְּתוֹךְ הַמַּעֲרָה אֲשֶׁר בַּשְּׂדֵה. הוֹאִיל וְהִתְחַזְּקָה בְּעֵינָיו הַקּוֹל וְהִתְחַזְּקָה וְהִשְׁטָר.

קוֹל שֶׁקָּנָאוּ מֵעֲפָרוֹן הַחֲתָי לְאַחֲזוֹת קָבֵר וְזֶה בְּרוּר וְיִדּוּעַ לְכָל הָעַם מְקַצָּה כִּי בְּפָרְסוּם הָיָה הַדָּבָר. חֲזַקָה שְׁלֵשׁ פְּעָמִים שָׁמָּה קָבְרוּ וְגו'.

וּשְׁטַר הַמְקָנָה הוּא בְּחֻדְרֵי סוֹפְרֵי הַשָּׂרִים הֵהֶם כְּנֵהוּג גַּם בִּינֵינוּ כָּל מְלֶךְ וְשָׂר יִהְיֶה לוֹ אֲרֻמוֹן יְשִׁימוּ שָׁמָּה טוֹפָס כָּל שְׁטָרוֹת שֶׁבְּאֲרָצָם. עַל כֵּן אָמַר מִקְנֵה הַשְּׂדֵה וְגו' מֵאֵת בְּנֵי חַת פִּי שְׁטַר מִקְנֵה הַשְּׂדֵה תִּמְצָאנוּ אֲצֵל בְּנֵי חַת.

וְאֲמָנָם לֹא אָמַר לְיוֹסֵף לְעֵיל שָׁמָּה קָבַרְתִּי אֶת לֵאָה שֶׁלֹּא לְצַעֲרוּ עַל שֶׁלֹּא קָבַר רַחֵל שָׁמָּה: וְיִרְאוּ אַחֵי יוֹסֵף כִּי מַת אָבִיהֶם וְגו': כִּי מַת יַעֲקֹב לֹא נֶאֱמַר אֱלֹא אָבִיהֶם? גַּם אֵין טַעַם לְרֵאשִׁיָּה זֶה עֲכָשְׁיוֹ? וְנִרְאָה (ט) שֶׁאֵין נִיפְרַת הַטּוֹבָה אֱלֹא בְּחִסְרוֹנָהּ.

וּכְשֶׁמַּת יַעֲקֹב אֵז רָאוּ בְּנָיו וְהִפִּירוּ בְּעֵינֵי שְׁכָלָם שֶׁמַּת אָבִיהֶם וְסָר צָלָם מֵעֲלֵיהֶם מָה שֶׁלֹּא רָאוּ קוֹדֵם מוֹתוֹ. וְכֵן בַּמִּדְבָּר (כ) וְיִרְאוּ כָּל הָעֵדָה כִּי גִנַּע אֶהְרֹן.

אֲמָנָם מָה שֶׁאֲמָרוּ לוֹ יִשְׁטַמְנוּ יוֹסֵף וְגו' וְהוּא הִשִּׁיבָם הַתַּחַת אֱלֹהִים אֲנִי? (י) הוֹאִיל וְהַשְּׁנֵאָה לֹא תַפּוֹל אֱלֹא בְּדוֹמִים כְּאֲשֶׁר אֲמָרְנוּ פְּעָמִים. אִם יַחֲטֵא אִישׁ לְגִדּוֹל מִמֶּנּוּ אֵין לוֹ דְּמִים לֹאמֹר יִנָּקֶם מִמֶּנּוּ כִּי אֵין הַנִּקְמָה רְאוּיָה אֱלֹא בְּכֵן גִּילוֹ בְּדַמּוֹתוֹ בְּצַלְמוֹ.

וְאִם מְלֶךְ יַחֲרֵף אֲדָם הַדְּיוּט אֵין זֶה מַחֲסָרוֹן הָאִישׁ הַהוּא וְלֹא יִגְרַע גְּדוּפוֹ דְּבָר מִכְּבוֹדוֹ כִּי אֵין בְּכַחוֹ לְהַנָּקֶם מִן הַמְּלֶךְ. וְכֵן אִם אִישׁ מִדְּלַת הָאָרֶץ יַחֲרֵף שָׂר וְקָצִין אֵין לְנִגִּיד הַהוּא לְהַנָּקֶם מִמֶּנּוּ כִּי חֲרוּפוֹ אֵינוֹ חֲרוּף אֱלֹא קְלוּת הַדַּעַת וְשִׁטּוּת.

וּכְבָּר סָפְרוּ מְדוּכּוּס אורלייאנ"ס אֲשֶׁר בְּהִגְיֵנוּ לְהִיּוֹת מְלֶךְ עַל פְּרָאנְצִיא"ה הַסִּיחֻוּהוּ יוֹעֲצִיו לְהַרְע לְנִגִּיד אֶחָד הָיָה שׁוֹנָאוּ בְּזַמֵּן שֶׁהָיָה דּוּכּוּס. וְהוּא הִשִּׁיב לָהֶם כְּדְבָרִים הָאֵלֶּה אֵין לְמְלֶךְ פְּרָאנְצִיא"ה לְהַנָּקֶם מֵאוֹיֵב דּוּכּוּס אורלייאנ"ס.

הנה א"כ בראות אחי יוסף כי הוא הגה נטפל עמקם כאח ורע ודומה להם רעה אחרתם
ופחדו שינקם מהם. הלכה נפלו לפניו ואמרו הגנו לה לעבדים פלומר אתה מלה ואנו
עבדיה וא"כ אין אנו בני גילה שתפרע ממנו.

לזה ענה יוסף כי התחת אלהים אני פירוש אין הדבר כמו שחשבתם שאין אני מלה וגדול
מכם לפי שאני נוהג באחנה עמכם כי לא יסור מזה שאני מלה ומושל עליכם לעשות
כרצוני הואיל ואין עלי שופט ודין וא"כ לא אנקם מכם כי אינכם בני גילי.

ויהנה אלהים לשון שופטים כמו (שמות כ"ב) ונקרב בעל הבית אל האלהים: ד"א לפי
שגדול המצווה ועושה. ואם היו עלי שופטים והיה אסור עלי הדבר באולי יצרי נוקפי
להרע לכם נגד הציווי ועתה שאין עלי שופט ושר ובדי סיפק לעשות מה שארצה אל
תיראו.

(יא) פי ביותר מבעיר יצר לב האדם אל הדבר באסור איסור עליו. וכמה דברים לא יעשה
האדם וכשנצטוה עליהם לבלתי קרוב אליהם יהיה יצרו נוקפו ותעלה תאנתו בם בהיותם
אסורים עליו: וישב יוסף במצרים הוא ובית אביו ויחי יוסף מאה ועשר שנים: לא ידענו
מה בא ללמדנו בפסוק הזה הלא ידענו שנתנישבו במצרים ולא נסעו מזה? גם בהביאו
מגן שני חיי יוסף לאין צורך וכבר הוקפל הדבר למטה ויקם יוסף בן מאה ועשר שנים
ל הדבר יצא לדעתי ללמד דעת את העם מה שדרשו חז"ל בזה מפני מה מת יוסף קודם
אחיו מפני שנהג שררה עליהם.

וצריך לשאול מי הגיד להם דבר זה ומאין בא להם לומר שמת קודם אחיו על עון זה אם
לא שדקדקו מן הכתובים האלה כפולים אחד מהם מיותר לדרשה. והפסוק הזה בעצמו
יורנו הדבר הזה באמרו וישב יוסף במצרים הוא ובית אביו להודיע שעיקר הישוב תפש
לעצמו ואח"כ בית אביו טפל לו.

בתחלה הוא ואחרון בית אביו. ונהג עצמו ברבנות עמקם.

על פן חי מאה ועשר שנים לבד. באופן כי הכתוב הזה בא להודיענו טעם מיתתו בקונצר
שנים ולא מגן שני חיי יוסף: אלהים חיים היושבי בשמים.

ביא עמו אל המנוחה ואל הנחלה גבעת רוישלם. הלא ימצאו יחלקו שלל רחם רחמתיים.

כאשר היתה לישראל ביום עלותו מארץ מצרים: נשלם ספר בראשית ראשון שבקדושה.
פנת יקרת מוסד אכן הראשה: שמות ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב
איש וביתו באו: עד ויוסף הגה במצרים: יש להסתפק מה צורך שיזכיר שמות השבטים
וכבר נמנו כמה פעמים והונכר שמותם? גם אמרו ואלה שמות מיותר לגמרי ואם אמר
ואלה בני ישראל הבאים לא הגה נחסר דבר מן הכתוב ל עוד יפלא שאמר ויהי כל נפש
וגו' וזה היה לו לאמרו בתחלת הספור מבלי שיפסיק בנתיים במנינם? גם מה שאמר
ויוסף הגה במצרים לא ידענו מה היה לו לכתוב ספור הלנה האם אין מפורסם עד הנה
שהנה במצרים ל ואם רצונו שאף הוא נכלל במנין עם היותו במצרים היה לו לכתוב
בפשיטות והבאים מצרימה עם יוסף ובניו שבעים ל אולם יתכן מאד לדעתי כמה שאמרו
חז"ל שישראל נגאלו בשכר שלא שנו את שמם.

ותמיד יראת ה' על פניהם בקרוא בקול גדול יהודית ששם פשם אבותיהם. וזה היה פוננת הפתוב באמרו ואלה שמות בני ישראל כי תמיד היו נקראים בשם אבותם.

הבאים עתה תחת סבלות מצרים הם הם ממש שפבר באו את יעקב וששם פשם ומה שמו פשם בנו וכלם יקראו בשם ראובן שמעון וגו' ובשם כל יוצאי ירה יעקב שהיו שבעים נפש פכתוב בפרשת ויגש.

ואם תקשה לה שיוסף שינה את שמו. בשם צפנת פענח? לכו אמר פמתרן ויוסף היה במצרים כלומר אף יוסף לא שינה שמו וגם הוא במצרים היה נקרא יוסף אף על פי שפרעה קראו צפנת פענח דבר אחר ויוסף היה במצרים פירוש שאני יוסף שהיה במצרים והיה מולך עליהם והוצרף לשנות שמו: ד"א הביא טעם למה יוסף הוליד מעט לערף אחיו שהיו שבעים נפש? לפי שהיה במצרים ולא בארץ ישראל וזכות הארץ גרמה להם: ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד ותמלא הארץ אתם: ארבע לשונות אלו היו שתיים פנגד שתיים.

פרו וישרצו על רבוי המספר. וירבו ויעצמו על האיכות שהיו רבים ועצומים בקמכה ויתרון דעת.

וכן בעל מעשי ה' פירש על עם רב ועצום פמוהו הנאמר ביזאל (ב'). וכן בעל פלי יקר בפ' ומקנה רב (במדבר ל"ב): ויאמר אל עמו הנה עם בני ישראל וגו': עד כל עבדתם אשר עבדו בהם בפך: טרם נבוא אל ביאור הספורים האלה ראיתי לשאול מה שתאנות ההתעוררות בהם.

א' מדוע מלך מצרים דבר אל עמו דלת הארץ מה לעשות לבני ישראל. האם יחסרו לו שרים ויועצי ארץ להתיעץ עמהם פדת מה לעשות עד שהלך לספר דבריו פפומבי אל כל עמו? ב' מה שקרא לבני ישראל עם ולא אמר הנה בני ישראל רב ועצום או יאמר הנה העם הזה רב ולא זה נזה? ג' למה זה נתרעם פרעה עם עמו שישראל רבועצום ולא אמר גם פורה ושורץ פכל ארבע לשונות שייחס להם הפתוב למעלה? ד' על מ"ש הפתוב וישומו עליו שרי מסים ונראה שהעם שמו על ישראל שרי מסים והיה ראוי שידע אם פרעה צוה עליהם או יעצם לעשות פן? ה' למען ענותו בסבלותם היה די שיאמר בסבלות מבלי שנסתפק בו אם בסבלותם של מצרים או של ישראל? ו' בעדות הפתוב שכאשר יענו אותו פן ירבה וכן פפרוץ שינה הלשון ולא אמר פן ירבה וכן יעצים פמאמר פרעה רב ועצום ממנו? ז' ויקוצו מפני בני ישראל ולא אמר מפני עם בני ישראל פבראשונה? ח דן ויעבדו מצרים את בני ישראל בפך היה לו לומר וישומו עליהם שרי מסים פבראשונה? ט' פמלת בפך ופירשו חז"ל בפך רך ואיך יתכן זה אחר שפתוב וכאשר יענו אותו פן אין מענין אדם בפך רך? י' את כל עבדותם אשר עבדו בהם בפך פן מלבד הפכל בדברים שפבר נאמרו עוד יפלא איך פמרו חיייהם אם העבידות בפך רך? פן אולם בפסוק שלמעלה יכולנו לתרץ שהתחילו בראש בפך רך ואחר כך בענוי אבל בפתוב הזה פתוב בפירוש וימרו את חיייהם ואיככה ימרו בפך רך? אמנם פדרפנו זה שאמרנו פן וירבו ויעצמו נאמר על גודל ויתרון דעת ותבונה ופרו וישרצו על רבוי המספר יתישב מאד.

בְּאֲשֶׁר יִדְעוּנוּ כִּי עִם יִקְרְאוּ הַפְּחוּתִים שְׂבֻכָהּ וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הַמְעֻלִים בְּחֻכְמָה וּבִינָה
וְהַמְּוַקְצִים שְׂבָעִם וְלָהֶם יֵאָתֶה הַמְּלוּכָה וְהַשְׂרָרָה כִּי הֵם יִדְעוּ מִשְׁפַּע הַמְּלָכוֹת וַיִּתְּנֶהֱגוּ בָּהּ
כְּרָאוּי.

אֲמַנָּם הַמּוֹן הָעַם הַשְּׂפִלִים לֹא יֵאֻנָּה לָהֶם אֲדֹנוֹת. כִּי אִם שְׂרָרוֹת יִנָּתֶן לָהֶם עֲבָדוֹת יִנָּתֶן
לָהֶם.

לְפִי שֶׁהִקְטִטָּה וְהַתְּחַרוֹת תְּשִׁימֶם לְאֲבֹדוֹן וְאוֹי לְבֵית שְׂפִלִים רְאִשִׁים. כִּי לֹא יִדְעוּ הַשְּׂפִלִים
וְעַם הָאָרֶץ לְהַתְּנַהֵג בְּרַבְּנוּת כִּיְדוּעַ.

עַל כֵּן אָמַר מֵרַע"ה (דְּבָרִים ל"ג) וַיְהִי בִישְׁרוּן מֶלֶךְ בְּהַתְּאַסֵּף רְאִשֵׁי עַם יִחַד שְׂבֻטֵי
יִשְׂרָאֵל רְצוּנוֹ כִּי אֵין לְשִׁים מֶלֶךְ עַל הָעַם אִם כָּל הָרְאִשִׁים וְהַקְּצִינִים לֹא יִטּוּ שְׂכָמָם לְסַבּוֹל
יִחַד עִם שְׂבֻטֵי יִשְׂרָאֵל יִרְצֶה הָעַם וְהַקְּהָל וְלֹא יֵאָבּוּ הַרְּבּוֹת אֲדוֹנִים וְלִהְיוֹת כָּלֶם רְאִשִׁים
כִּי זֶה אֲמַנָּם הַרְּסוּתָם וְאֲבִידָתָם.

גַּם פְּרָעָה חוֹרֵשׁ אוֹן רָאָה שְׂפִי אֱלֹהֵי בְּיִשְׂרָאֵל רַבּוּי עִם בְּמִסְפָּר וְגַם עֲצוּמִים בְּיִתְרוֹן הַכְּשֵׁר
חֻכְמָה. וְלֹא זֶה שְׂנִיתָן הַשְּׂכָל בְּמֵרוּמִים אֲכֹן גַּם בְּשְׂפִלִים שְׂבָעִם כְּלוֹ זֶרַע בְּרַף ה' חֻכְמִים
וּנְבוּנִים זֶה לוֹ לְאֲכֹן נֶגֶף וּלְצוּר מְכֻשׁוֹל כִּי רַבּוּי הַמִּסְפָּר לֹא הִיָּה יִרְא כְּאֲשֶׁר אֵין דַּעַת בְּהֵם
לְכֹן הַתְּחַכֵּם נֶגֶד הָעַם וְקִרְא גַּם הוּא הָעַם הַשְּׂפִל שְׂבַמְצָרִים.

(א) כִּי יִדְוּעַ שְׂאִין לְהַתְּיַעֵץ עַל אִישׁ כ"א בְּכֹן גִּילוֹ וּבְדוּמָה לוֹ כִּי הוּא לְבַדּוֹ יִדַע מַה
שְׂבָלְבוֹ וּמַה לַעֲשׂוֹת לוֹ וְדוּמִים בְּדוּמִים יִגְעוּ. וְאָמַר לָהֶם הִנֵּה עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּלוֹמַר הָעַם
הַפְּחוּת שְׂבַבְנֵי יִשְׂרָאֵל רַב וְעֲצוּם מְמַנֵּי בְּדַעַת וְתוּבֹנָה.

הָבּוּ עֲצָה עוֹצוּ וְדַבְּרוּ מַה נַעֲשֶׂה לָהֶם ל וְהִנֵּה עִם מְצָרִים דָּלַת הָאָרֶץ הַשִּׁיבּוֹ וַיַּעֲצוּ לְפָרְעָה
לִיתָן אֵל עִם הָאָרֶץ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל שְׂרָרָה וְשִׁלְטָנוּת כִּי אָמְרוּ נִכְחִידֶם מִגּוֹי בְּזָה וּבְהַטִּיל
עֲלֵיהֶם צָרְכֵי צָבוּר הֵם כָּלִים מְאֻלִּיָּהֶם כִּי הִנֵּה רְאִינוּ שְׂהַנּוֹגְשִׁים וְשׁוֹטְרִים הַרּוֹדִים בְּעַם
לַעֲשׂוֹת בְּמִלְאָכָה הִיוּ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

וְזֹאת הַעֲצָה הַיְעוּצָה לְהַשְׂמִידֶם בְּתַת לָהֶם שְׂבֻט וּמְחֻקֵּק וְשִׁלְטוֹן אֱלוֹ עַל אֱלוֹ כְּפִנְרָאָה
בְּדוּרוֹת הָאֱלוֹ בְּעוֹנֹתֵינוּ. וְזֶה שְׂאֵמַר וַיִּשְׁמְעוּ עָלָיו שְׂרֵי מְסִים פִּירוּשׁ שְׂמוֹ מְמַנּוֹ שְׂרֵי מְסִים
לְמַעַן עֲנֹתוֹ בְּסִבְלוֹתָם כְּדִי שְׁיַעֲנוּם וַיֵּאָבְדוּ בְּשִׁלְטָנוּתָם מִיִּנְיָהּ וּבִיָּהּ.

וּבְזֶה לֹא יִרְבּוּ עוֹד כִּי יִשְׁמִידוּ זֶה אֵת זֶה וְהַרְּבּוּת שְׂבָהֶם תְּשִׁיב חֻכְמִים אַחֲזוֹר וְדַעַתָּם
תִּסְפָּל. אוּלַם נִסְפָּל פְּרָעָה וְכָל עַמּוֹ בְּדַבָּר הַזֶּה.

כִּי אִם הִיָּה מְמַנָּה שְׂרִים עַל יִשְׂרָאֵל מִקְרָבָם וְנוֹתֵן לָהֶם שְׂלִטוֹן וּנְשִׂאוֹת כְּלֵי הַעֲבִידָם הִיוּ
נִאֲבָדִים כְּלֵי סִפְק. אֲמַנָּם כְּאֲשֶׁר לְחֻצָּם וְהַמְּרִיר חֲזִיָּהֶם בְּעַבּוּדָה קָשָׁה פֶּעַל פֶּעוּלָה נֶגֶד
מִחְשַׁבְתּוֹ כִּי אֵין אֲרִי נוֹהֵם אֱלֹא מִתּוֹךְ קוֹפָה שֶׁל בְּשׂוֹר וַיִּשְׁמַן יִשְׁרוּן וַיִּבְעֹט.

וּכְשֶׁאָדָם שְׂרוּי בְּצַעַר וְצָרָה וְדַאֲבוֹן לֵב אֵין לוֹ פְּנָאֵי לְחֻשׁוֹב לְהַשְׁתַּרֵּר עַל אַחֲיוֹ. בְּאֲנֹפֶן כִּי
טַעוּ מְצָרִים בְּמִחְשַׁבְתָּם זֹאת.

וְאִם רְצוּ לְהַאֲבִידֶם בְּשְׂרָרָה הִיָּה לָהֶם לְהַנְּהִיגֶם בְּנִחַת וּבְכָפָה רַף. וְאִזּוֹ הִיָּתֶה נַעֲשִׂית תַּאֲנוּתָם.

וְכָל זֶה הֵגִיד הַפְּתוּב בְּפִירוּשׁ וְכֹאשֶׁר יַעֲנוּ אוֹתוֹ כִּן יִרְבֶּה וְכִן יִפְרוֹץ שֶׁהַעֲנוּי הֵיךָ סִבֵּה שִׁפְוִירְבָּה בְּדַעַת וְכִן יִפְרוֹץ בְּמִסְפֵּר וְלֹא נֶאֱבְדוּ בְּהַצּוֹתָם יַחַד פְּאֶשֶׁר הָיוּ עוֹשִׂים אֵלּוּ הָיוּ בְּנִחַת וְשִׁלוּהָ.

וְעַד זֶה לֹא דִבְרוּ אֵלָּא כִּנְגַד הָעַם הַפְּחוּתִים וְהַנְּבֻזִים. אֲבָל עִם הַמְּוַקְצִים שֶׁבָּעַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הִתְחַכְּמוּ לְהַעֲבִידֵם בְּפָה רַף כִּי אִין תִּקְנָתָם לְתַת לָהֶם מְמֻשְׁלָה כִּי כִּבֵּר הֵמָּה רֹאשֵׁי אֶלְפֵי יִשְׂרָאֵל.

וּמִפְּנֵי זֶה וַיִּקְנְצוּ מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קִצּוּ בְּחֵייהֶם פְּאֶשֶׁר לֹא מֵצְאוּ פְּדַת מַה לַּעֲשׂוֹת לְבַל יִרְבוּ וַיַּעֲצֻמוּ. וְאִין שִׁינֵי לְהַשִּׁים עַל הַמְּעוֹלִים שֶׁרָרָה וּלְהַכְשִׁילָם כִּי כִּבֵּר רִגְלִים בָּהּ וְאֵל יִשְׁעוּ בְּדַבְרֵי שֶׁקָּר לָכֵן לֹא מָנוּ אוֹתָם שְׁלִיטִים וְלֹא עָלִיהֶם שׁוֹטְרִים אֵלָּא נִמְנוּ וְנִגְמְרוּ לְהַעֲבִידֵם בְּפִרְףֵּי (ב) כִּי אִין לְגִדּוֹל לְהַכְרִיחוֹ בְּדַבְרֵי מַה נִּגְד רְצוֹנוֹ כִּי וְאִם בְּדַבְרֵים טוֹבִים דְּבָרִים נְחֻמִּים וּז"ש וַיַּעֲבִידוּ מִצְרַיִם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפִרְףֵּי כְּלוֹמַר מַה שֶׁלֹּא עָשׂוּ בְּעַם שֶׁהַעֲבִידוּם בְּכַח הַזְרוּעַ לְגִדּוֹלִים בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַעֲבִידוּ בְּפָה רַף עַד שֶׁהוֹרְגָלוּ לַעֲבֹד וְשָׁב הַדָּבָר כִּי מָרְרוּ אֶת חֵייהֶם בֵּין לְגִדּוֹלִים וּבֵין לְקִטְנִים בְּאִנְפֵּן כִּי נִשְׁפָּחָה עֲבֹדָתָם אֶשֶׁר עָבְדוּ בָּהֶם בְּפָה רַף.

כִּי לְכַלֵּם נִפְשָׁם מָרָה. וְזֶה טַעַם וַיִּמְרְרוּ אֶת חֵייהֶם וּגו' אֶת כָּל עֲבֹדָתָם אֶשֶׁר עָבְדוּ בָּהֶם בְּפִרְףֵּי יִרְצָה מָרְרוּ כָּל חֵייהֶם וְעֲבֹדָתָם שֶׁמְקוֹדֵם הַעֲבִידוּ בְּנִחַת וְלִשׁוֹן רַבָּה וְנִהְפָּה לָהֶם חֲלַקְלָקוֹת הַדְּבָרִים לְצָרָה עֲנוּי וּמְרִירוֹת: ד"א כִּי עֲצוּם הוּא מִמְּנוּ וּגו' וְעָלָה מִן הָאָרֶץ.

כֹּאשֶׁר אָמַר לָכֵן לִיעֲקֹב (בְּרֵאשִׁית ל"א) הַבְּנוֹת בְּנוֹתֵי וּגו' כִּן פָּרְעָה בְּרֵאוֹתוֹ יִשְׂרָאֵל פָּרִים וְעֲצוּמִים מֵהוֹנֵם וּרְכוּשָׁם שֶׁל מִצְרַיִם. בְּאִמְרוֹ רַב וְעֲצוּם מִמְּנוּ פִירוּשׁ מְשַׁלְּנוּ וְכִן פְּתוּב (שָׁם כ"ג) אִישׁ מִמְּנוּ אֶת קִבְרוֹ.

וְזֶה טַעַם לִירְאָתָם שֶׁיַּעֲלֶה מִן הָאָרֶץ וַיִּשְׂאוּ עִמָּהֶם אֶת כָּל רְכוּשָׁם שָׂאֵם יִשְׁבוּ בְּאָרֶץ וַיִּסְחָרוּ אוֹתָהּ כִּבֵּר יִהְיֶה לָנוּ תוֹעֵלֶת בְּעֶשְׂרָם בְּמִסִּים וּבְמִכְסִים: ד"א וְעָלָה מִן הָאָרֶץ הָעַם הַזֶּה הַפְּחוּת וְהַשָּׁפַל כֶּעֶפֶר הָאָרֶץ יִתְחַבֵּר לְשׁוֹנָאִים וְעָלָה מִן הָאָרֶץ יַעֲלֶה מֵעָלָה מֵעָלָה הַגֵּר הַזֶּה אֶשֶׁר בְּקִרְבָּנוּ וַיִּתְנַשֵּׂא מִן הָאָרֶץ: וַיֹּאמֶר מִלֵּךְ מִצְרַיִם לְמִילְדַת הַעֲבָרִית וּגו' עַד וַיַּעַשׂ לָהֶם בְּתִים: הַפְּסוּקִים הָאֵלֶּה נִבְּוִכִים הֵם בְּאָרֶץ וְצָרִיכִים יָשׁוּב.

וַיִּתְכַּנְּנוּ לְפִי דְבָרֵי חַז"ל שֶׁנִּקְרְאוּ שִׁפְרָה וּפּוּעָה עַל שֵׁם שֶׁמִּדְּבָרוֹת וּמִשְׁפָּרוֹת אֶת הַנּוֹלָד. וַיִּהְיֶה פִירוּשׁ הַפְּתוּב כִּי אָמַר מִלֵּךְ מִצְרַיִם לְמִילְדוֹת וּמָה אָמַר לָהֶן? אֶשֶׁר שֵׁם הָאִחַת שִׁפְרָה וּגו' כְּלוֹמַר יִדְעָתִי שֶׁשִּׁמְכֶם שִׁפְרָה וּפּוּעָה עַל שֵׁם מַעֲשִׂיכֶם וְאִין לָכֵם הַתְּנַצְלוֹת לְשַׁקֵּר וְלוֹמַר שֶׁאֵינְכֶם מִילְדוֹת שֶׁלֹּא לְקִיָּים מַה שֶׁאֲצַנֶּה אֶתְכֶם.

וְאַחַר כֵּן צִנֵּה אֶתְהֵן מַה שֶׁצִּנֵּה וְחִזְרוּ הַפְּתוּב עַל כִּכָּה בְּמֵאֶמֶר שֵׁנִי. וַיְהִי כֹאשֶׁר יִרְאוּ הַמִּילְדוֹת וַיִּתְחַיֵּינָן אֶת הַיְלָדִים וְהוֹכִיחוּן מִלֵּךְ מִצְרַיִם הֵן הִנֵּה הַשִּׁיבוּהוּ כִּהִנְגוּן בְּאִמְרָם שֶׁאֵינָם מִילְדוֹת אֵלָּא מַעֲשִׂיהֶם לְשַׁפֵּר וּלְדַבֵּר עִם הַנּוֹלָד אַחַר שֶׁנּוֹלַד.

אֲבָל בְּלִידָה הַנְּשִׂים הַעֲבָרִיּוֹת אֵינָן צָרִיכוֹת לְמִילְדַת כִּי בְּטָרַם תְּבוֹא הַמִּילְדַת וַיִּלְדוּ אֵלָּא א"כ שֶׁתִּשְׁפֹּר אֶת הַיְלָד. וְאִם פָּרְעָה יִשְׁלַח לְרֵאוֹת אִם דְּבָרֵיהֶם אֶמֶת הֲלֹא יִמְצָא כִּי שֶׁקֵּר וְכִזָּב דִּבְרוּ לוֹ וַיַּעֲנִישֵׁם.

לכן הי"ת היטיב למילדות בעשותו שילדו העם לרוב ויעצמו בשדה פדברי חו"ל והתאמתו דברי המילדות שתלדנה מאליהן. (ג) וכאשר אמת הדבר שעונותיו ילפדונו את הרשע.

כן צדקותיו ייטיבו לצדיק. וכל הפועל צדק פתורה וכמצנה לא בלבד שלא יאונה לו כל און על הפעולה ההיא ושלוחי מצנה אינם נזוקין אלא אף תיטיב לו ושכר פעולתו לפניו כי אמנם אם המילדות היו שומרות מצנות פרעה להמית כל הבן היולד כבר היה יוצא עליהן שם רע על רציחתן דם נקי שוחטי הילדים בנחלים.

ואם כי באונס מ"מ הוא מעשה אכזרי וידיהם דמים מלאו עד שתהיינה לשמה ולשנינה וכל העם ישמעו וייראו לקרוא אותן להוליד נשיהן הואיל ופועל רע יגונה אף ממי שגופעל למענו כידוע.

ואולם כאשר יראו המילדות את האלהים ונכמרו רחמיהן על הילדים אף אם לא עשו מצנות מלך מצרים מ"מ כל העם מקצה ישבתו אותן ויאבו לקרוא בבתיהם ידי נשים רחמניות בלידת נשותיהן.

באופן כי נתוספו להן בתים שיקראום להוליד נשותיהן כלשון עם ועם בחוצות יאמרו למילדת מפורסמת שיש לה בתים הרבה. זאת נחלת עבדי ה' כי יראו האלהים לא אירע להן סכנה עם פרעה וניצולו.

ועוד ויעש להם בתים. שעבדו אלהים והרויחו: ויאמר מי שמך לאיש שר ושפט עלינו הלהרגני אתה אומר וגו': נכון להסתכל בלשון הפתוב בהתחילו לשון יחיד ויאמר והוסיף לשון רבים ושופט עלינו וסיים בלשון יחיד הלהרגני? גם אתה אומר ואין טעם בדברי משה שיאמר להרגו והיה טוב שיכתוב הלהרגני אתה חושב ל ולמעלה בדברי משה לרשע למה תפה רעה הנה לו לומר למה הפית ל שאם עדיין לא הפהו מי יאמר לו שיפנו ל ולבי אומר לי כי משה בראותו עברים נצים הוכיחם בדברים לומר שלא יכו זה את זה.

כי אם לא יחדלו מלינצות הנה בהכרח יבואו להכות איש את חברו. וזהו לשון למה חפה רעה בלשון עתיד שפנדאי תפה רעה אם לא תחדל מריב ומצה.

אמנם אחד מהם ענהו שלא היה מוכיחם מטובתו אלא לרעה שאם היה רצונו להוכיח לטובה לא היה לו לומר למה תפה בלשון יחיד ובלשון הפאה אלא למה אתם נצים הואיל ואין אחד מהם מפה את חברו אלא בהכרח שבאמר למה תפה ובלשון יחיד לאחד ממנו תחתיה תעמוד הבהרת ורצה אתה להרגני ולומר כי הוא הרגני ולזה פוננת באמר למה תפה ומאמר שיצא מפיו הוא מחייבו: ויהי בימים הרבים ההם נימת מלך מצרים ויאנחו בני ישראל מן העבודה וינעקו: מדוע הפסיק הענין ולא כתב ויאנחו וינעקו בני ישראל מן העבודה או בלשון אחד לבדו ולא יכפול לאין צורך? (ד) אבל כי האנחה ללב נשבר ונדכה היא קצת תרופה ומקלת שברון מתנים והלב ברגע פמימריה.

ועל זה פתוב בקינות (איכה א') כי רבות אנחותי ולבי דני פלומר מכתי אנושה ועד תכלית עצומה עד כי אף אם רבות אנחותי ואתאנח תמיד להקל שברון לבי עם כל זה ולבי דני תמיד.

וישראל במצרים היו כ"כ דחופים ותכופים בעבודה קשה שלא היה להם פנאי לצעוק אל המלך הקב"ה. אמנם ביאר הפתוב פי במות מלך מצרים והיו המצרים טרודים לאוקמי מלפא אחרניא ביני וביני לישראל היתה ההרונה להאגח מן העבודה ולהיות להם קורת רוח פמו שהאנחה משבתת היגון הגדול שבלב שביתה מועטת עד פי יכלו להתפלל אל ה' ויזעקו: ותעל שונעתם אל אלהים מן העבודה: למה זה פתב מן העבודה והוא יתור מבואר ל גם למטה ראיתי את עני עמי וגו' ואת צעקתם שמעתי מפני נוגשיו פי ידעתי את מכאוביו כל הני למה לי? וכן נעתה הנה צעקת בני ישראל באה אלי וגם ראיתי את הלחץ כל אלו בפלי פפלים ידוע היתור בהם לאין צורך ל בעל כלי יקר חשב שהי"ת לא הרגיש בלחץ עמו עד פי צעקו אליו.

ונראה בעיני הפך הדברים. שהקב"ה הביט און ביצקוב וראה עמל בישראל בתוך ארץ מצרים אף אם רעים וחסאים כאמור ביחזקאל (כ').

והנה מצדם לא היו ראויים להגאל. ולא ענה ה' אל צעקתם ולא הקשיב אל שונעתם אלא בעבור שמו הגדול פי חנון ורחום הוא ובצרתם לו צר.

ורצה הפתוב להודיע זה לנו ואמר ויאנחו בני ישראל ויזעקו אבל הי"ת לא הקשיב שונעתם אלא רחמם על העבודה. וכן למשה ראיתי את עני עמי מפני הלחץ והענוי ושמעתי צעקתם לא בזכותם אלא מפני נוגשיו פי ידעתי את מכאוביו שנוכמרו רחמי עליהם.

וכן הנה צעקת בני ישראל באה אלי לפי שראיתי את הלחץ: והנה הסנה בוער באש והסנה איננו אנפל: ויאמר וגו' מדוע לא יבער הסנה: מדוע לא כתב ואיננו אנפל מבלי שיוסיף עוד לקרוא בשם סנה הנזכר בסמוך ל ומה שאמר מדוע לא יבער הסנה והפתוב העיד שהסנה היה בוער באש? והלשון ג"כ אמרו מדוע איננו נכון ולפשיט הפתוב היה טוב שיאמר שלא יבער הסנה? ואמרתי בלבי בנוהג שבעולם הסנה רטוב הוא לפני שמש והאור אינו נאחז בו וזה היה הנס שסנה היה בוער נגד הטבע.

וירא משה והנה הסנה בוער באש ובדרך הטבע הסנה איננו אוכל והאש לא ימשול בו לרטיבותו ולחיותו. על כן אמר אסורה נא וראה וגו' פירוש אחרשוב בדעתי על מה זה ועל מה זה הסנה מעולם לא יבער? וכשאתבונן הטעם והסבה אז אוכל להבין אם כאן הוא בוער דרך טבע או דרך נס: ונסתר משה פניו פי ירא מהביט אל האלהים: הלשון מגומגם פי אמר מהביט ולא להביט? ויתכן שפי ירא לבדו הוא טעם למה הסתיר פניו ואינו תכנף אל מהביט אל אלהים ויהיה הלוף הפסוק כאלו אומר ונסתר משה פניו מהביט אל האלהים פי ירא.

ואולם כפי סדר הפתוב נימא ביה מלתא במה שאחז"ל בשכר מהביט ותמונת ה' יביט. וראוי לדעת אם אסור להביט אל השכינה למה חשבו לו זכות להביט וינתן שכר אליו על פעולה שהיא עון פלילי ל לכן ראוי לומר שלא הסתיר משה פניו לבלתי הביט אל האלהים אלא להפך כדי שיוכל להביט.

פי אמנם איש החושב מחשבות דבר עמוק בשכלו יסתום עיניו. (ה) ותועיל לאדם אטימת חוש אחד לפתוח מפתחי חוש אחר מה שידוע בעור שישמע למרחוק יותר מן הרואה.

כְּדָבָר שֶׁנֶאֱמַר (לְקַמֵּן י"ט) הִנֵּה אֲנִי בָּא אֵלֶיךָ בְּעֵב הָעֵנָן שֶׁלֹּא יוּכְלוּ לִרְאוֹת בְּעֵינֵיהֶם בְּעֵבוֹר יִשְׁמַע הָעַם וּלְכַבּוּ יְבִין בְּאַלְהֵיּוֹת הַצָּרִיכוֹת פְּנוּנָה רַבָּה. הַלֶּכֶף מִלְּשָׁה זָכָה לְהִסְתִּיר פָּנָיו וּלְכַסּוֹת עֵינָיו כִּי הִיָּה יָרָא שֶׁלֹּא יוּכַל לְהִבִּיט בְּדַעְתּוֹ בְּאַלְהֵיּוֹת בְּלִי הִסְתַּרְת חוּשׁ הָרְאוֹת הַמְבַלְבֵּל הַשֶּׁכֶל בְּנִשְׂוֹאִים הַעוֹבְרִים רְצוּא וְשׁוֹב תְּמוֹנוֹת לְנִגַּד עֵינָיו בְּרִצְוֹתוֹ לְהִסְתַּכֵּל בְּאַלְהֵיּוֹת וּלְהִתְבּוֹדֵד בְּמַרְאֵה ה'.

כִּי ז"ש יָרָא מִהִבִּיט בְּמ"ם הַשְּׁלִילָה. וְכֵן פָּתוּב (ש"א ט"ו) וַיִּמְאַסָּה מִמֶּלֶךְ שֶׁלֹּא תִהְיֶה מְלֶךְ (יִשְׁעַי' ה') מִהִמְטִיר עָלָיו מָטָר שֶׁלֹּא לְהִמְטִיר וְרַבִּים בְּמַקְרָא פְּדֻמוֹתָם.

הַלֶּכֶף זָכָה לְהַגִּיעַ לְמִדָּה כְּזוֹ לְהִבִּין וּלְהִשְׁכִּיל מִרְאוֹת ה' וּתְמוֹנַת ה' יִבִּיט: וַיֹּאמֶר כִּי אֶהְיֶה עִמָּךְ וְזֶה לֶךָ הָאוֹת כִּי אֲנִי שְׁלַחְתִּיךָ בְּהוֹצִיאָךְ אֶת הָעַם וְגו': רַבִּים הִתְמַרְמְרוּ וַיִּשׁוּטְטוּ לְבַקֵּשׁ פְּנוּנַת הַפְּסוּק הַלְזָה.

בְּהַקְשׁוֹתָם מָה אוֹת יִהְיֶה לְמִשְׁה וּלְיִשְׂרָאֵל עֲמוֹ שֶׁהַקַּב"ה שְׁלַחוֹ לְאֹמֵר שֶׁיַּעֲבֹדוּ אֶת הָאֱלֹהִים אַחֵר צִאֲתָם מִמִּצְרַיִם כִּי אֲמַנָּם אַחֵר שֶׁיֵּצְאוּ לֹא יִבְקָשׁוּ עוֹד מוֹפֵת וְאִין אוֹת גְּדוֹל שֶׁיִּוֹצֵאֵם מִן הַהוֹצָאָה עֲצָמָה וְאִיךָ יִתְכַן לְתַת מוֹפֵת לְעֵתִיד לְבוֹא אֶל מֶה שֶׁיִּהְיֶה הַיּוֹם אוֹ מִחֵר לְנֶאֱמַר שֶׁאִין פְּנוּנַת הַכְּתוּב לִיתֵן אוֹת אוֹ מוֹפֵת כְּמֶה שֶׁיַּעֲבֹדוּ אֶת הָאֱלֹהִים וְאִין כָּל הַפְּסוּק עֵנִין אַחַד אֶלָּא שְׁנַיִם.

וְכִּי הִלּוֹךְ הַכְּתוּב. וַיֹּאמֶר כִּי אֶהְיֶה עִמָּךְ וְזֶה לֶךָ הָאוֹת כִּי אֲנִי שְׁלַחְתִּיךָ ע"כ עֵנִין הָרִאשׁוֹן.

וְאַח"כּ עֵנִין אַחֵר בְּהוֹצִיאָךְ אֶת הָעַם וְגו' וְנִזְהוּ פִּירוּשׁוֹ. כִּי אוֹלָם אִין נִסְיוֹן גְּדוֹל לְאִישׁ שֶׁה' שְׁלַחוֹ לְעֲשׂוֹת פְּעֻלוֹת כְּרִאוֹתוֹ שֶׁה' אִתּוֹ וְכָל אֲשֶׁר הוּא עוֹשֶׂה ה' מִצְלִיִם בְּיָדוֹ וְזֶה מוֹפֵת וְיוֹצֵא שֶׁה' שְׁלַחְהוּ לְעֲשׂוֹת הַמַּעֲשִׂים הָאֵלֶּה וְלֹא מִלְּבוֹ.

וְכֹאֲשֶׁר יִרְאֶה מִשְׁה שֶׁבְּכָל דְּרָכָיו יִשְׁכִּיל וְה' עֲמוֹ יִדַּע בְּאַמַּת שֶׁהִי"ת צְנוּהוּ לְלַכֵּת בְּדַרְךָ זוֹ יִלֶּךְ. וְנִזְהוּ אוֹמְרוֹ כִּי אֶהְיֶה עִמָּךְ וְתִצְלִיִם בְּמַעֲשֵׂיךָ וּבְלִכְתָּךְ בְּדַרְךָ וְזֶה לֶךָ הָאוֹת כִּי אֲנִי שְׁלַחְתִּיךָ.

וְאַחֵר כֶּף צְנוּהוּ מִצְנוּה אַחֲרֵת וְאֹמֵר לוֹ שֶׁכֹּאֲשֶׁר יְבוֹאוּ אֵלָיו הָאֲנֹתוֹת הָאֵלֶּה שֶׁיִּוֹצֵא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם שֶׁלֹּא יִהְיוּ כְּפוּיֵי טוֹבָה אֶל ה' יִתְבַּרְךָ אֶלָּא יִזְכְּרוּ לְעִבּוֹד אֶת ה' וְלִתַּת לוֹ תְּשׁוּבוֹת חֵן חֵן אֶל מוֹל הַהֵר הַהוּא: ד"א וְזֶה לֶךָ הָאוֹת כִּי אֲנִי שְׁלַחְתִּיךָ לְפִי שֶׁמֵרַע"ה לְעֲנוּתוֹתוֹ הִיָּה מְסַרְב וְאֹמֵר מִי אֲנִי כִּי אוֹצִיא וְגו' לֹא יִשְׁאִינוּ כְּדַאי אֶל הַשְּׁלִיחוֹת וְהַשְּׁרָרָה.

לְכֵן עֲנוּהוּ ה' יִתְבַּרְךָ שֶׁהוּא יוֹדֵעַ לְהַבְחִין בֵּין רְאוּי לְשִׁאִינוּ רְאוּי וְנִי לוֹ שֶׁהוּא בְּחַר בּוֹ לְשַׁלֵּיִם לְהִיוֹתוֹ כְּדַאי. וְזֶה לוֹ הָאוֹת וְהַמּוֹפֵת שֶׁהוּא רְאוּי לְגְדוּלָה כְּזֹאת הוּאִיל וְה' שְׁלַחוֹ וְגִלּוּי וְיָדוּעַ לְפָנָיו הִיוֹתוֹ רְאוּי וּמוֹכֵן.

וְאִנִּי יִדַּעְתִּי כִּי לֹא יִתֵּן אֶתְכֶם מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְהִלָּךְ וְגו' וְאַחֲרֵי כֵן יִשְׁלַח אֶתְכֶם: . נִתְחַבְּטוּ הַמְּפָרְשִׁים בְּזֶה.

וְנִרְאֶה מְבוֹאָר כִּי לֹא יִתֵּן אֶתְכֶם מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְהִלָּךְ. אִיךָ בִּתְנָאִי שֶׁלֹּא יִהְיֶה בְּיַד חֲזָקָה כִּי אִזּוּ יִגְרָשׁוּ מֵאַרְצוֹ, וַיֵּשׁ שְׁפִירְשׁוּ שְׁלוּחַ עַל מְנַת שֶׁיִּשׁוּבוּ.

הלוך מפל וכל. ונראה יותר נכון בהקף שיאמר שלום על השלום לחלוטין יהלך על מנת לשוב.

ושכן פתוב פשלחו פלה גרש יגרש וכתוב ביד חזקה ישלחם וביד חזקה יגרשם. וכן?
יתכן אמרו ואני ידעתי כי לא יתן אתכם מלך מצרים אפילו להלך על מנת לחזור.

אבל כאשר אשלח בו נפלאותי אחרי כן לא מבעיא ותן לכם להלך אלא אף ישלח מפל וכל. ועוד לאלוה מילין לפנינו: שלח נא ביד תשלח: בהתמדת משה למצוא תואנה לבלתי לכת להוציא בני ישראל מארץ מצרים.

וכאשר יענה אותו ה' לפי דבריו פן ירבה וכן יפרוש עצמו בטענות ובתשובות משונות. ובמענה ה' אליו יתרבה התענות והספק עד כי גדל מאד.

א' והוא מה שהתעוררו רבים בו. וישתומם כל משכיל איך משה ע"ה מאן והיה סרכן באותה שעה מלכת במצות ה' עד יחרה אף ה' עליו וזה יהיה דופי בקוץ אנוש שפל שבשפלים כ"ש במשה רבינו שהיה מבחר האנושי אשר בחר בו ה' ב' שפל טענותיו אין בהם ממש וחויז מן הראשונה כאשר אמר מי אנכי כי אלה וגו' הראויה לאיש ענו המסרב שררה ורפנות.

כל התשובות אחריהן פלן ישא רוח בלי דעת ותבונה כי איך יאמר גבר לעושהו לא איש דברים אנכי והוא בחר בו ויודע אם יכול לדבר או לא ל גם מה שאמר והן לא יאמינו לי מלבד שזה הוא הטלת דופי בישראל הלא הי"ת אמר לו שישמעו לקולו ואיך משה יסתפק בדבר? ועוד אפילו לא יאמינו מה לו עליהם יעשה הוא שליחותו ואם לא יאמינו לא יאמינו ומה חסרון בדבר? ג' בטענתו ואמרו לי מה שמו מה אומר אליהם כי זהו שטות גמור שהרי עם עדת ישראל היה מדבר ואיך יבערו ויכסלו שם הי"ת בפיהם עד כי ישאלו מה שמו? גם האיך משה לא ידע אזכרת ה' עד שהוצרך לשאול מאת ה' שמו? ובאמת זה פלא! ד' גם בתשובות הי"ת אליו גמגומים רבים כל ידעתי מה ויותר מהמה כאשר נראה ה' אליו פתוב אנכי אלהי אביך אלהי אברהם ולא אמר אנכי ה' אלהי אביך ל ראוי לשמור הדבר.

ה' כאשר השיב משה אל הי"ת מי אנכי כי אלה וגו' ענהו כי אהיה עמך וגו' והיה ראוי שיאמר אני בחרתיך ובעיני אתה ראוי וכדאי להוציאם כי זאת היא תשובה לקושיתו. אמנם באמרו כי אהיה עמך הוא יעוד שיתקיימו דבריו ושללא יכזב הבטחתו ושהוא יאמין בנבואתו ולא תשובה למה שאמר לו משה? אולם כבר השבנו לספק הזה למעלה.

ולא הוצרכתי להביאו פאן אלא לסדר ההערות איש על מקומו בישוב המראה הזאת בכלל. ו' בתשובה השנית שאמר הקב"ה למשה אהיה אשר אהיה וגו' ואח"כ נחסם והוסיף פה תאמר לבני ישראל ה' אלהי אבותיכם וגו' יתכן לפרש השנוי הלזה ומה הוסיף בשמות בזה להודיע לבני ישראל? גם מה שאמר זה שמי לעולם וזה זכרי לדור דור צריך ביאור.

ז מה אות הראה ה' למשה לנסות ישראל בנס המטה והצרעת והדם לשיאמינו בהם שראה לו ה' ומפל שפן באות הדם שבו תלה ה' יכולת האמנה יותר מבראשונים? ח' פשהבטיחו ועתה לך ואנכי אהיה עם פיך והוריתיך אשר תדבר.

למה לא אמר לו ה' אנכי ארפא פיה ולשונו ותדבר בצחות לשון מדברת? ובאמת יקשה על מה זה לא רפא ה' פונד לשונו מבלי שיצטרף לאהרן אחיו להיות לו למליץ? ט' בקשיות עורף משה בענותו שלח נא ביד תשלח בלי שום טענה ודברים של טעם ראוי לשים לב עליו.

ולא לחנם משה בחר ה' הוציא הדברים מפיו. ולמה שמתק באמור ה' אליו הלא אהרן אחיה וגו' ואז היה לו לסרב יותר מטעם שפבר בחר ה' באהרן אחיו הגדול ממנו ודבר דבר הוא ומה לו אם פן לבחור גם במשה איש פבד פה ולשונו? י' יפלא שבכל אלה התשובות והמענות לא טען משה על דברו אל פרעה אלא על דברו אל ישראל ויותר היה ראוי שימאן לדבר לפני פרעה בכונד לשונו ממה שיסרב לדבר לפני ישראל.

כאשר ראינו מה שאמר בפרשת וארא הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה נראה שקל יותר בעיניו לדבר אל ישראל מלדבר אל פרעה? י"א מה דבר ה' פה תאמר אל בני ישראל ה' אלהי אבותיכם וגו' וחרז ואמר לה ואספת את זקני ישראל וגו'? י"ב באריכות ורוב דברי משה גם מתמול גם משלשום גם מאז דברך וגו' דברים אין טעם ואין צורך להם ל"ב והאמינו לקול האות האחרון כי מלבד שאין ראוי לומר אחרון אל מי שהוא שני ואחריו שלישי ל עוד יקשה מה בכח יגבר אות הצרעת על אות הנחש שיאמינו להם אם לא יאמינו לו? י"ד באמור ה' למשה מי ישום אלהם או חרש ואדברה היה לו לומר מי ישום מדבר ובעל הלשון.

כי אמנם חרש ואלם זהו נגד המבוקש ממשה ל אולם לבוא אל ישוב הספקות תדע ותשפיל מה שאציע לפניך (ו) כי לא יעשה ה' אלהים דבר נס נגד הטבע ואין צורך לו רצוני שיוכל לעשות הפעולה בלתו.

כי לא ישנה ה' דבר מפעולות הטבע לאין צורך. גם ראוי לדעת כי כאשר מלה בשר ודם בקש מגוי או ממלכה דבר או ממלה אחר ישלח אליה מליץ בעל דברים יביאהו בצחות לשונו ובטוב טענותיו לעשות בקשתו.

ואם היה הקדוש ברוך הוא שולח אל פרעה איש דברים ולשונו מדברת גדולות. מלבד שהיה חשש שישחשבו העם כי בלשונו הביא פרעה לשלחם היה נגד פנונת הי"ת שצוה להקשות לב פרעה.

באופן שבקשה החכמה האלהית כל הדברים יהיה לפרעה למוקש לבל ישלח ישראל. על פן בפרשת וארא כתוב ויאמר משה לפני ה' הן אני ערל שפתיים ואיך ישמע אלי פרעה ויאמר ה' אל משה ראה נתתיך אלהים לפרעה וגו' אתה תדבר את כל אשר אצוץ ואהרן אחיך ידבר אל פרעה ושלח את בני ישראל מארצו ואני אקשה את לב פרעה והרביתי את אנותי וגו'.

כי אמנם יקשה בדברים איך ישלח את ישראל מארצו אם ה' יקשה את לבו ל ועוד מדוע לא אמר אתה תדבר את כל אשר אצוץ לאהרן אלא אמר כל אשר אצוץ סתם מבלי שיגיד אל מי ידבר ל גם ראינו בכל הנסים שמשה היה המדבר אל פרעה אע"פ שלפעמים נתחבר אהרן עמו מ"מ הוא היה המדבר ואיך אהרן היה לו לפה? אלא שבא להגיד את מה שאמרנו כי הי"ת בחר במשה להיותו פבד פה בכוננה להקשות שיני פרעה ולהקשות

לבו שלא ישלח ישראל בראותו שליח אליו בלעגי שפה לא יוכל לדבר ולא ישמע דברי
בְּהִכָּרְתוֹ יַבְעֵר בּוֹ חֲמָתוֹ וַיַּחֲשֹׁבְנוּ לוֹ לְבוֹז וּכְלִימָה.

על פן אמר הכתוב כי ה' יתברך הוכיח משה על טענתו שלא ישמע אליו פרעה באמר
ראה נתייך אלהים לפרעה וגו' פלומר בחרתייך לשבט וליסר פרעה ולהקהות את שיניו.
ולכן רוצה אני שאמה תדבר את כל אשר אצונך אל פרעה.

כי אמנם אם אהרן אחיך ידבר אל פרעה ולא אמה יסובב מזה שפרעה ישלח בני ישראל
מארצו. ואני לא כן אדמה ואיני מתרצה בזה.

אלא ואני אקשה את לב פרעה בחרתי להרבות אותי במצרים. ולכן החרש ועשה
מצותי.

ואחרי הודיע אלהים אותך את כל זה. (ז) עוד תבין כי החרטומים והמכשפים העושים
פעולותיהם על ידי שדים.

מעולם לא יעשו טוב ובנפלאותיהם לא יאונה אלא רע והשחתה ואחר פעולת רע לא
יוכלו לפעול רפואתה. כי זה מנהגם בלהטיהם להרע ולהשחית ולהיטיב לא ידעו.

הלא תראה במפות מצרים התחכמו ויעשו פן החרטומים בדם ובצפרדע. אמנם להסיר
הגזק לא יכלו ובהכרח באו לפני משה ושיתפלל גם מטיהם הפכו גם המה לתנינים.

אמנם לא יכלו להחזיר למטה עד שהוכרח משה אהרן לבלעם לבל יזיקו עוד. והנה
משה רבינו ע"ה שלא הבין פונת הי"ת הנה פלא בעיניו שהקב"ה יבחר בו לשליח איש
כבוד פה וכבוד לשון.

גם הרע בעיניו שהי"ת לא ירפאנו הואיל ובחר בו ולא נתן לו לשון למודים לדבר אל
בני ישראל בצחות לשון ונסתפק עד מאד בדרכי ה'. עד שהי"ת חרה אפו עליו פנראה
מן הכתוב.

כי אולם כאשר צנהו הי"ת להוציא את בני ישראל ממצרים מעיקרא מאן משה דרך
ענה מי אנכי וגו' והשיבו הי"ת כי אהיה עמך כאשר אמרנו לעיל שם תמצאנו. אז משה
רבינו ע"ה בתאנתו להשיג בשלמות כבוד ה' ועצמותו.

כאשר ידענו שעד הנה לא נראה הי"ת על האדם אלא בתואריו ולא בשם המורה עצמותו
כפתוב נארא אל אברהם אל יצחק וגו' באל שדי ושמי ה' לא נודעתי להם. אם פן נתאנה
משה ובקש שיגלה לו ה' יתברך את שמו הגדול ולפי שנתניירא לשאול זה מאת ה'
בפירוש וגם זה מדרכי ענותנותו.

על פן אמר הנה אנכי בא אל בני ישראל ואמרו לי מה שמו מה אמר אליהם כאלו ישאל
רשות ובקש מאת ה' ללמד לו את שם עצמותו לא שהוא ראוי לכך אלא להגיד לבני
ישראל. אמנם הי"ת הגיד לו בפעם בפעם שמות תואריו אהיה אשר אהיה.

והוסיף עוד כאדם גיד דבר שלא ברצונו פה תאמר אל בני ישראל ה' אלהי אבותיכם
וגו' פאן הגיד לו שם עצמותו. אף אמנם זה שמי לעולם לעולם פתיב פלומר אין ראוי

לְפָרֵשׁ הַשֵּׁם לְהַמּוֹן הָעַם אֲבָל זָכְרֵי יִרְצָה תּוֹאֲרֵיו יָכוֹל אֶתָּה לְסַפֵּר לְכָל דּוֹר וְדוֹר וְאִין לְהַעֲלִימָם.

וְלָכֵן לָךְ וְאַסְפֹּת אֶת זַקְנֵי יִשְׂרָאֵל הַמְּוַקְצִים וְהַיִּשְׁרִים בְּלִבּוֹתָם וְלָהֶם תֹּאמַר סוּד שְׁמִי. וְשָׁמְעוּ לְקוֹלְךָ וּגּוֹ' וְשָׁאַלָה אִשָּׁה מִשְׁכַּנְתָּהּ וּגּוֹ' בְּאֵן־פֶּן שְׁנָה הוּא צוּוֹי לְמֹשֶׁה שְׁיִצְנָה שְׁיִשְׁאַלוּ פְּלִי כֶסֶף וּגּוֹ'.

עַל פֶּן צוֹנֵם מֹשֶׁה וְהֵן לֹא יֵאֱמִינוּ לִי כִּי יֹאמְרוּ לֹא נִרְאָה אֱלֹהֶיךָ ה' וְהַדְּבָר הוּא פֶּאֶשֶׁר יִדְעֶנּוּ כִּי כָל תּוֹאֲרֵי הַשֵּׁם הַמּוֹרִים עַל הַפְּעוּלוֹת אִין בְּהֶם מִדַּת הַרְחָמִים פֶּאֶשֶׁר בְּשֵׁם ה' הַהוֹנִיָּה שְׁהוּא פְּלוֹ רַחֲמִים כְּפִדּוּעַ.

וְהִנֵּה פֶּאֶשֶׁר יִסְפֵּר מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל הַמַּכּוֹת וְהַמּוֹפְתִים הַעֲתִידִים לְבוֹא עַל מִצְרַיִם מִיַּד אַבְרָם יַעֲקֹב וְאַלֹהֵי אֲבוֹתֵיהֶם. הוּאִיל וְלֵב הַמּוֹן הָעַם מֵאַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ אֶרֶץ מִצְרַיִם רָעִים וְחֲטָאִים לֵה'.

מִסְתַּמָּא כְּבָר נִכְנָסָה בְּדַעְתָּם הָאֱמוּנָה הַכּוֹזֶבֶת שְׁאִין אֱלוֹהֵי הַמַּטִּיב בְּלִמֵּי הַיָּאוֹר לְבַדּוֹ שְׁהִיוּ הַמִּצְרַיִם עוֹבְדִים לוֹ וְשָׁפַל הָאֱלֹהִים מְרִיעִים וּמִשְׁחִיתִים בְּלַעֲדוֹ עַל פֶּן יִחְשְׁבוּ שְׁמֹשֶׁה בָּא מִפֶּת הָאֱלֹהִים אֲדִירִים הַהֵמָּה וַיִּשְׁחִית.

אוּלָּם לֹא יָכוֹל לְהִיטִיב. וְכֹאֶשֶׁר יִצְנָה לְשֹׂאוֹל כֶּסֶף וְנִזְהָב וְלַהַעֲשִׂירָם בְּהוֹן וְעוֹנֶשֶׁר לֹא יֵאֱמִינוּ לוֹ.

כִּי יֹאמְרוּ לֹא נִרְאָה אֱלֹהֶיךָ ה' בְּעַל הַרְחָמִים הַטּוֹב וְהַמַּטִּיב לְכָל. אֶלֶּא אֱלוֹהֵי הַמְרִיעַ וְהַמְחַבֵּל. וְזֶה לְפִי שְׁאֶתָּה לֹא הִרְשִׁיתֶנִי לְסַפֵּר לְכָל הָעַם שֵׁם ה' כ"א לְזַמְנִים שְׁבָהֶם. וּבַהֲכַרְחַת כָּל דַּלַּת הָעַם לֹא יֵאֱמִינוּ לְדַבְּרֵי וְלֹא יֹאבּוּ לְשֹׂאוֹל מֵאַתָּה, מִצְרַיִם פְּלִי כֶסֶף וְכִלֵּי זָהָב. עַל פֶּן ה' יִתְבַּרֵךְ נִמֵּן לוֹ שְׁנֵי אוֹתוֹת וּשְׁנֵיהֶם לְהַרְיֵעַ וְאַחַר כֶּף רַפְּאָם. הַנִּחַשׁ לְמַטָּה וְהַצָּרַעַת וְהִנֵּה שְׁבָה כְּכִשְׁרוֹ.

אִין לָךְ מוֹפֵת גָּדוֹל מְזֶה שֶׁה' הוּא מְמִית וּמַחְיֶיהָ מוֹחֵץ וְרוֹפֵא מְרִיעַ וּמַטִּיב. וְהִנֵּה אִם לֹא יֵאֱמִינוּ לְקוֹל הָאוֹת הָרֵאשׁוֹן יִרְצָה לְהַרְעָה.

וְהֵאֱמִינוּ לְקוֹל הָאוֹת הָאַחֲרוֹן יִרְצָה אֶל הַהֲטָבָה וְהַרְפוּאָה וּבְכֶף יִדְעוּ כִּי בְּיַדִּי לְהִיטִיב וּלְרַפְּאוֹת. וְשִׁינֶיךָ הֵיטֵב אַחֲרוֹן אֶל רְפוּאֵת הַמַּטָּה וְהִיד הוּאִיל וּפְעוּלוֹת הַרְפוּאָה בְּיַד וּבְמַטָּה הִיא אַחֲרוֹנָה שְׁנִפְעָלָה בְּהֶם.

וְהִנֵּה אִם לֹא יֵאֱמִינוּ גַם לְשְׁנֵי הָאוֹתוֹת הָאֵלֶּה. כִּי אֶפְשֶׁר שְׁיֹאמְרוּ מַה נַּעֲשֶׂה יָקָר וּגְדוּלָה לְאֱלוֹהֵי זֶה בְּשִׁבִיל שֶׁהוּא מַטִּיב הֲלֹא גַם בְּנוֹ דְבַר הַיָּאוֹר שֶׁהוּא מַטִּיב וּמַה יִתְרוֹן זֶה עַל זֶה לְכֶף הִי"ת צְנָה לְמֹשֶׁה הַמּוֹפֵת הַשְּׁלִישִׁי שֶׁהוּא הַכַּאֲת הַיָּאוֹר.

וְשֶׁהוּא יָכוֹל לְהַשְׁחִית הָאֱלוֹהֵי שְׁבַדְעָתָם מַטִּיב לָהֶם. וּבְזֶה יִפְרָסֵם גְּוֹדֵל מַעֲלָתוֹ עַל מַעֲלַת אֱלֹהֵיהֶם זֶה הוּאִיל וּבְיַדוֹ לְבַלְעוֹ וּלְהַשְׁחִיתוֹ וּלְהַפְּכוֹ לְדָם לְהִיּוֹת רַע וּלְהַרְיֵעַ וְלֵאֲיִיטִיב עוֹד.

וּמוֹדַעַת בְּאֶרֶץ שֶׁהוּא ה' יִתְבַּרֵךְ הַעוֹשֶׂה וּפּוֹעֵל בְּגִבּוֹרָתוֹ כְּרִצּוֹנוֹ וְאִין מַעֲכָב בְּיַדוֹ. הִנֵּה פֶּאֶשֶׁר הַשִּׁיב הִי"ת לְמֹשֶׁה עַל נִכּוֹן בְּזֶה וְסַתֵּם כָּל טַעֲנוֹתָיו.

עוד נשארה למשה תרענומת למה ה' לא ירפא לשונו עד יוכל לדבר דבריו אל ישראל?
וזהו אומרו גם מתמול גם משלשום גם מאז דברך פלומר הנה אנכי לא ידעתי דבר לא
מבעני תמול ושלשום אלא גם אחרי שדברת עמי ובחרתני לשליח.

ולפחות אחר שבחרתני לשליח הנה לך לרפא לשוני ושפתי ולמה זה לי לפוקה. על זה
השיב הי"ת פי כה רצונו שיהיה כבד פה וכשהוא ישום איש אלם או חרש מעת הולדו
כה עלה במחשבה לפניו לתועלת ממושכה גלויה אליו ואין הדבר עיוות הדין פאשר
ידמה לבני אדם.

וגם פן רצה וצוה שיהיה משה כבד פה לענגו ולטעם שאמרנו ואל ירהר אחר מדותיו.
ועתה לך ואנכי אהיה עם פיך והוריתיך אשר תדבר.

וכשתבוא לפני ישראל אני אהיה עם פיך ותוכל להשמיעם רצוני אף אם אתה כבד פה.
ענהו משה שיהיה חפץ להתרפא מלשונו בי אדני שלח נא ביך תשלח פלומר ה' שלח נא
עתה תיכף רפואתי בי אשר אמרת לשלוח בדברי אל ישראל והנה אלו הי"ת רצה לעשות
דברי משה הנה ראוי שירפאנו פעם ופעם יחליאנו.

רצה שבוצותו לדבר אל פרעה יהיה כבד פה לסבה שאמרנו וכשידבר אל ישראל יהיה
מהיר לשון. וזהו גם נגד הטבע אין צורך לו ולא יעשנו ה' פאשר הצענו.

על פן חרה אפו במשה באמרו הלא אהרן אחיך הלוי דבר דבר הוא הוא ידבר לך אל
העם ואין צורך לשנות הטבע בעבור זה לאין צורך: הלא אהרן אחיך הלוי ידעתי פי דבר
ידבר הוא וגו' וראך ושמח בלב: מנהג העולם (ח) שאין לאיש לשון מדברת גדולות
פאשר בקרבו לב רע חורש אנו.

ולהפך מי האיש רך הלבב וקרבו מתוק ונעים הנה הוא המדבר ונותן בקולו פקול רעם.
גם אהרן דבר ידבר הוא וזה סימן שלבו לב טוב לא יקנא בגדולת משה וראך ושמח
בלבו: ואחר באו משה ואהרן ויאמרו אל פרעה וגו': עד והשפתם אתם מסבלתם:
ההערות הנופלת בזה א' פה אמר ה' אלהי ישראל ובהשיב פרעה מי ה' שנו את טעמם
ואמרו אלהי העברים? ב' שלח את עמי ויחוגו לי במדבר דמשמע שישלחם לחלוטין
ובשאלה השנית אמרו נלכה נא דרך שלשת ימים דמשמע שישובו? ג' ויאמר אליהם
מלך מצרים ולא אמר פרעה כמנהגו בכל מקום? ד' תפריעו את העם ממעשיו ולא אמר
מעבודתו? ה' לכו לסבלותיכם ולא ידענו למי אמר זה אם למשה ואהרן או לישראל או
למצרים? ו' ויאמר פרעה ולא אמר מלך מצרים פבראשונה או לא יזכירו פאשר כבד
נזכר למעלה וכלו מאמר א' מפי פרעה מלך מצרים ל אולם בדרכנו תנישב.

שקליכה תאמר על מנת שישובו ושלוח הוא לחלוטין מפל וכל. פי בתחלה באו משה
ואהרן לדבר אל פרעה ודברו ביך רמה וברוח גבוהה פה אמר ה' שלח עמי לחירות בלי
תנאי לשוב.

ופרעה השיבם מי ה' לשלח מפל וכל ויש להבין מתשובתו שאם הנה לילה ולשוב הנה
שומע בקול ה'. לכן משה הפך דבריו לדברי נחת בספר פנים יפות ואמר אם פן נלכה נא
בלשון בקשה דרך שלשת ימים כדי לשוב.

וּכְבַר בְּזֶה הַיְתָה נַעֲשִׂית מַחֲשַׁבְתּוֹ שֶׁאָמַר הִ"ת לְמֹשֶׁה שְׂיַנִּיחֶם לִילָךְ עַל מְנַת שְׂיִשׁוּבוּ כְּדֵי לְנַצֵּל אֶת מִצְרַיִם וְלִכְךָ אָמְרוּ אֱלֹהֵי הָעִבְרִים נִקְרָא עָלֵינוּ כְּלוּמַר אֵין לְךָ לְהַבִּיט אֶל אֱלֹהֵינוּ דֵי לְךָ שֶׁהוּא אֱלֹהֵי הָעִבְרִים שֶׁכְּבָר בַּיָּמִים הַקְּדוּמִים הָהֵם גּוֹי גּוֹי הָיָה דְּבַק בְּאַלְהֵיוּ.

וְאִם אָמְרָנוּ ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְאֵין אַתָּה מִפִּירוֹ. וְנִגְנַחְנוּ קוֹרִין אוֹתוֹ כִּף.

זֶהוּ טַעַם נִקְרָא עָלֵינוּ. לְזֶה הַנְּצִרָה פְּרֻעָה גַם הוּא לְשִׁנּוֹת טַעְמוֹ וּלְהַגִּיד כִּי מִצַּד עֲצָמוֹ הָיָה מוּכָן לִתְהַוָּת לְיִשְׂרָאֵל לְהַלְוֵהוּ כְּדֵי לְחַזֵּר אָבֵל מִצַּד שֶׁהוּא מְלֶךְ מִצְרַיִם אֵין נִכּוֹן לַעֲשׂוֹת כֵּן כִּי מִיִּשְׂרָאֵל יִלְמְדוּ כָּל עַם מִצְרַיִם לְשִׁמְצָה בְּקַמִּיהֶם וַיִּרְכּוּ יְדֵיהֶם אִישׁ אִישׁ מִמְּלֶאכֶתוֹ אֲשֶׁר הֵמָּה עוֹשִׂים בְּבִתְיָהֶם בְּאֶמְרֵם הִנֵּה לְעִבְרִים הַנּוֹתֵר לְזַבְנוֹת וּלְטַבּוֹחַ טַבַּח וּמָה נַעֲשֶׂה אֲנַחְנוּ? לָכֵן אָמַר מְלֶךְ מִצְרַיִם לְמָה מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן תִּפְרִיעוּ בְּזֶה אֶת הָעָם יִרְצָה הַמִּצְרַיִים מִמַּעֲשָׂיו וּמֵאֲנֻמְנוֹתָם.

וּלְפִי שֶׁמִּסְתַּמָּא בָּאוּ עִם רַב מִן הַמִּצְרַיִים לִפְנֵי פְּרֻעָה לְשִׁמּוֹעַ הַמַּחְלֻקָּת הַנְּצִרָה פְּרֻעָה לֹאמַר לָהֶם לָכוּ לְסַבְלוֹתֵיכֶם וְאֵל יִשְׁעוּ כָּל הָעָם בְּדַבְרֵי שִׁקְרָ: ד"א הֵן רַבִּים עִתָּה עִם הָאָרֶץ וְהַשְׁבֵּתָם אוֹתָם מִסַּבְלוֹתָם.

כָּל יִרְאֵת פְּרֻעָה הִיא פֶּן יִרְבֶּה יִשְׂרָאֵל עַל הַמִּצְרַיִם וְעַל מִן הָאָרֶץ בְּעַל כְּרַחֲם. אֲמַנָּם בְּזִמְן שְׂנִשְׁתַּעֲבְדוּ יִשְׂרָאֵל וְלֹא יָכִלוּ לְפָרוֹת וּלְרַבּוֹת כְּבָרָא שׁוֹנָה הַתְּרַבּוֹ הַמִּצְרַיִים מְאֹד עַד כִּי כָּלְתָה יִרְאֵת פְּרֻעָה הִיא וְהָיָה נִכּוֹן לְבוֹ בְּטוֹחַ שְׂיִהִיו תְּמִיד יִשְׂרָאֵל עֹבְדִים תַּחְתּוֹ וְעַל כֵּן אָמַר לְמֹשֶׁה הִנֵּה עִתָּה עִם הָאָרֶץ שֶׁל מִצְרַיִם פָּרוּ וְרַבּוּ לְמַעַלָּה וְאִיךָ תוּכְלוּ לְהַשְׁבִּית יִשְׂרָאֵל מִסַּבְלוֹתָם בְּעַל כְּרַחֲמֵינוּ כִּי אַתֶּם הַמַּעֲט: תָּבֵן אֵין נִתֵן לְעֹבְדֵיהֶם וּלְבָנִים אֲנֻמְרִים לָנוּ עֲשׂוּ: הָיָה לָהֶם לְהַתְרַעַם עַל הַדְּבָר כִּי הִנּוּיָתוּ וְלֹאמַר וְתוֹכֵן לְבָנִים כַּתְמוּל שְׁלֹשׁוֹם נַעֲשֶׂה? וְקָרוֹב בְּעֵינֵי הַדְּבָר שֶׁהִיוּ צוֹעֲקִים עַל רוּעַ מְזֻלָּם וְאוֹמְרִים דְּרָךְ צַחוֹת כִּי לַעֲנוֹת נִפְשָׁם הַפֶּל כְּשָׂרִים.

וְאֵין אִישׁ בְּעִזְרָתָם. וְשׁוֹפְטִים וְשׁוֹטְרִים נִיתוּסְפוּ לְרַעַתָּם.

וּלְטוֹבָתָם אֵין קוֹל וְאֵין עוֹנָה. כִּי אִם יִצְטָרְכוּ לְאִיזָה דְּבָר אֵין עוֹזֵר לָהֶם אֲפִילוּ תָּבֵן אֵין נִיתֵן לְעֹבְדֵיהֶם.

אָבֵל לְהַטְרִיחֶם וּלְהַעֲבִידָם גַּם אֲכֹן מִקִּיר תִּזְעַק. וְהַלְבָּנִים עֲצָמָם דְּרָךְ מִשָּׁל גַּם הֵם אוֹמְרִים לָנוּ עֲשׂוּ! עֲבָדוּ! וּלְכוּ לְסַבְלוֹתֵיכֶם! פְּרֻשֵׁת וְאָרָא וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי ה': וְאָרָא וְגו': עַד מִקְּוָצָר רֹיחַ וּמַעֲבֹדָה קִשָּׁה: יִפְלֵא מְאֹד אֲנִי וְהַמִּשְׁפָּחָה הַמְרָאָה הַזֹּאת.

יֵשׁ בָּהּ פְּסוּקִים נִרְאִים מִיּוֹתָרִים בְּכַפָּל לֵאמֹר צוֹרָךְ יֹאמֵר וַיַּחֲזֹר וַיֹּאמֶר הַדְּבָר בְּעֲצָמוֹ לְגַם דְּבוּרִים בָּם לְכַאוֹרָה תִּהְיֶה הֵמָּה בְּלִי טַעַם ל וּמָה שֶׁאָמַר וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה מִדַּת הַדִּין וְלֹא הַנְּפִיר מָה שֶׁדְּבָר אֵלָיו וְלֹא יִדְעֵנוּ מָה הָיָה לוֹ לְהוֹסִיף וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי ה' הִפְּךָ לְמִדַּת הַרַחֲמִים? רְאוּי לְהַתְּבַוֵּן בְּדַבְרֵים עֵיוֹן הַיֵּטֵב.

אֲמַנָּם יִתְכֵן בְּמָה שֶׁאָמְרָנוּ שְׂנִשְׁתַּרְשָׁה בְּמִצְרַיִם מֵאִזְ הָאֲמוּנָה הַמַּעֲנוֹקֶשֶׁת שְׂיִשׁ שְׂתִי אֱלוֹהוֹת א' מְטִיב וּא' מְרִיעַ. וְזֶה יִרְאֵת מֹשֶׁה בְּאֶמְרוֹ וְהֵן לֹא יֵאֲמִינוּ לִי וְלֹא יִשְׁמְעוּ בְּקוֹלִי כִּי יֹאמְרוּ לֹא נִרְאָה אֵלָיְךָ ה' כְּדַבְּרֵינוּ שְׂמָה.

גם עתה בדבר משה אל פרעה לשלח את בני ישראל הרע להם והציל לא הצילם. פחדו חטאים שבעם כי בא משה בלח האלוה המריע.

והטובים שבהם כי לא נבערו ונכסלו בזה מ"מ חשבו שמשה בא במדת אלהים המורה דין פשאר אלהי העברים נקרא עלינו. יען כי לא הורשה לדרוש להם על פי ה' שמו המיוחד פאשר אמרנו שם.

ונה יהיה נסבה להכביד עולם ולהבאיש את ריחם. לכן צעקו ירא ה' עליכם וישפוט כלומר יהי רצון שיתראה עליכם ה' במדת הרחמים וישפוט אותנו בחסד ולא עוד במדת הדין פאשר עשיתם.

עד שהנכרח משה לצעוק אל ה' באמרו אדני למה הרעותה וגו' במלת אדנות המורה דין והאל יתברך מיד נראה אליו בתרון אף וגער בו שפנה אל זאטוטי בני ישראל ואל חלומותיהם.

כי אמנם ה' ושמותיו אחד ואל אחד בארץ ואין הפרש בדעתו וברצונו. וידבר אלהים אל משה דבר אתו קשות על טענותיו ואחר כך אמר אליו אני ה' רצונו שאין הפרש בין מדותיו אלא לערף המקבל והאלהים הנו ה' כי ה' ברחמים יפעול הדין ואלהים בדין יפעול רחמים.

והראיה כי לא נתראה לאבות אלא באל שדי המורים שניהם מדת הדין ומעולם בשמי ה' רחמים לא נודעת להם ועם כל זה השפעת להם כל טוב וגם הקמותי את בריתי אתם וגו'. גם עתה אף אם נתראיתי במלת אלהים גם אני שמעתי ברחמים ואין הבדל בזה.

לכן אמור לבני ישראל דבר זה כי אני ה' ועם כל זה מפה מצרים בכל מפה ובאמצע הדין אתם לכם רחמים וגאלתי אתכם שזהו רחמים והייתי לכם לאלהים אע"פ שהוא דין ואז ידעתם כי אני ה' אלהיכם ומרנונייהו בי.

ולא עוד אלא שפנרענות אני משתף מדת הדין עם הרחמים שנאמר כי אני ה' אלהיכם המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים וזהו פנרענות עליהם. אבל בהטיבי אין שם אלא רחמים פדכתיב ונתתי אותה לכם מורשה אני ה' ואין אלהים עמו.

מזה יבינו וישפילו כי אני הפועל פרצוני בכל המדות אם לדין ואם לרחמים. ולא נדאגו עוד בדבר.

ולפי שזה צריך למוד ויישוב הדעת הלכך לא שמעו אל משה ירצה לא הבינו הדבר על בוריו: ד"א ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבדה קשה. פירוש לא האמינו שהאל בפנרענות משתף מדת הרחמים כי לא ראו בפנרענותם שמץ רחמים כי אם קוצר רוח ועבדה קשה: נארא אל אברהם וגו' ושמי ה' לא נודעתי להם: לא אמר לא הודעתי להם פראוי לכתב? (א) הואיל ושם ההוי"ה מורה על מהות ה' ועצומו והוא שמו ושמו הוא עצמו.

משא"כ בכל השמות אשר כלם תארי ה' מורים על מעשיו ועל פעולותיו ומדותיו. לכה אמר ושמי ה' לא נודעתי להם שאלו הודעתי להם שמי ה' כבר הייתי נודע להם במהותי ובעצמי.

וְנָהוּ אָמְרוּ וְאָרְא אֶל אַבְרָהָם וְגו' בְּאֵל שַׁדַּי. אֲבָל מִפְּנֵי שְׁשָׁמִי הָאֲמִתִּי ה' עַל כֵּן לֹא נִוְדַעְתִּי לָהֶם וְלֹא הִפְרִוּנִי.

ז"ש הַפְּתוּב (תְּהִלִּים קמ"ח) יִהְלֹו אֶת שֵׁם ה' כִּי נִשְׁגָּב שְׁמוֹ לְבָדוֹ. לְהַגִּיד כִּי גְדוֹל שְׁמוֹ לְבָדוֹ הַמּוֹרָה עַל עֲצָמוֹתוֹ.

יָצְאוּ שְׁמוֹת כָּל תּוֹאֲרָיו: ד"א כִּי אֲמַנָּם לֹא נִפִּיר גְּדוּלַת הַדְּבָר אִם לֹא בְּעֶרְףְךָ הִקְטַן מִמֶּנּוּ. בְּהַעֲרִיף אֶחָד אֶל אֶחָד נִגְזֹר זֶה גְדוֹל מִזֶּה.

אוּלָם בְּשֵׁם ה' הַגְּדוֹל לֹא נִצְטַרְף אֶל עֶרְףְךָ לְהַפִּיר גְּדוּלוֹ וְרוֹמְמוֹתוֹ וְלִכֵּן יֵשׁ לְהִלְלוֹ. וְלִזְוָה רָאוּי לְכַרְף כִּי נִשְׁגָּב לְבָדוֹ בְּלִי הִיּוֹת נִעְרָף אֶל שֵׁם אַחֵר.

וְאֲמַנָּם נוֹסִיף עַל זֶה בְּפִרְשַׁת שְׁלַח: גַּם הַלֹּוֹם רָאִיתִי לְחַרְחַר רִיב וּמְדוֹן בְּתוֹכָהּ מְגֻנָּה עַל הָרֵאב"ע אֲשֶׁר פָּעַר פִּיּוֹ לְבָלִי חוֹק בְּפִירוּשׁוֹ לְסַפֵּר קַהֲלַת (ה' א') נֶגֶד הַגָּאוֹן הַפּוֹתֵב כִּי בָּהּ שָׁמָּה וְשָׁמָּה בָּהּ.

וּמִי לֹא יָדַע בְּכָל אֵלֶּה שֶׁבַחַר בְּדַרְכֵי מַחְקֵר אַרִיסֵטוֹ' הָאוֹמֵר כִּי הַשֵּׁם הוּא קוֹל מוֹרָה אֵיזֶה דְבָר כְּאֲשֶׁר יִבְחַר הָאָדָם. וְגַם כִּי נִשְׁמַע אֵלָיו זֶה יִתְכַּן בְּשְׁמוֹת הַדְּבָרִים תַּחַת הַשְּׁמִים אֶל אֲשֶׁר יִקְרָא לוֹ הָאָדָם הוּא שְׁמוֹ.

אוּלָם בְּשֵׁם ה' יִתְבַּרְךָ מִי זֶה וְאֵי זֶה אֲשֶׁר מְלֹאוֹ לְבוֹ לְדוֹן אֶת שֵׁל זֶה בְּזֶה וְלִהְשׁוֹת עֶבֶד לְרַבּוֹ? וְאֵהִי כְּמַחְרִישׁ כִּי הוּא חֶכֶם בְּעֵינָיו בְּדַקְדוּקֵי סְפָרִים אֲשֶׁר חִבְּרוּ הָאֲחֵרוֹנִים. הֵמָּה הִתְאָזְרוּ חֵיִל וְהִתְחַפְּמוּ לְתַת לְלִשׁוֹנָם הַקְּדוֹשׁ סֵדֵר וּכְלָלִים אִישׁ כְּמַתְנַת יָדוֹ.

וּבְאֵמַת עָלִינוּ לְשַׁבַּח עֲמָלָם וְיִגִּיעַ כְּפִיָּהֶם שֶׁלֹּא תִשְׁתַּכַּח תּוֹרַת מִכְּתָבָנוּ מִיִּשְׂרָאֵל כִּי חִדְלוּ לַעֲת כְּזֹאת הוֹלְכֵי עַל דְּרָף שִׁיחַ צַחוֹת הַלְשׁוֹן. וְגַם אֲבוֹתֵינוּ בְּעֵלֵי הַתְּלֻמוֹד הִשְׁתַּדְּלוּ לְשִׂאוֹל מֵאֵת הָעַמִּים אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיהֶם מְלוֹת וְתִיבוֹת לְדַבֵּר בְּלִשׁוֹנָם.

חֲצִים מְדַבֵּר אֲשֶׁדוּדִית אֲשׁוּרִית וְכַלְדָּאִית. וּמָה נַעֲשֶׂה אֲנַחְנוּ יְתִמֵי דִינְתֵמִי? אֲמַנָּם יַעַן כִּי נִגְשׂ הָעַם הַזֶּה אֲנָשִׁים מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְהוֹכִיחַ יִשְׂרָאֵל אֲדַמַת עֶפֶר.

וְיָבוֹאוּ לְרֵאוֹת כְּבַלַע אֶת הַקְּדֹשׁ אֲמָרוֹת טְהוֹרוֹת הַתְּמִימִים וְהַיִּשְׂרִים אֲשֶׁר קִטְנָם עִבָּה מִמֶּתְנֵינוּ רַע עָלֵי הַמַּעֲשֶׂה. וְהִנֵּה אֲנִכִּי לֹא בָּאתִי לְמַגֵּן וְצִינָה לְרַבִּי אֲלֵיִעֶזֶר הַקְּלִיר וְדוּמָה לוֹ מִן הַפְּיִטְנִים הַיִּשְׁנִים כִּי לֹא נִסִּיתִי בְּאֵלֶּה.

וּמִי אֲנִי הַפְּלֵב הַמַּת שְׂאֲדַע לְהַבְחִין בְּשִׂאֲגַת אַרְיָה וְקוֹל שְׁחַל? אוּלָם שְׁמַעְתִּי וְלֹא אֲבִין אִיכָּכָה נוֹכַל לְהוֹכִיחַ בְּעַל הַלְשׁוֹן מִן הַפְּלָלִים אֲשֶׁר בְּדִינוֹ מִלְּבָנוֹ אַחֲרֵיהֶם? הֵאֵם לֹא יָדַעְנוּ שֶׁבְּכַלְדוֹר וְדוֹר יִשְׁתַּנֶּה סֵדֵר וְתִמוּנַת הַלְשׁוֹנוֹת? וְאֵף לַעֲת כְּזֹאת בְּלִשׁוֹן לוֹעֶזַז מֵה שֶׁחִבְּרוּ הַקְּדָמוֹנִים בּוֹ הוּא בְּיָמֵינוּ חֶרְפָּה נְבוֹז.

עַד כִּי כוֹתְבֵי מְלִיצוֹת וְסִיפּוּרִים בְּדוֹר זֶה לֹא יִשְׁתַּמְּשׁוּ בְּמְלוֹת וּבְאֲנָפִן גַּם בְּצוֹרַת כְּתַב הָרֵאשׁוֹנִים יִחְשָׁבוּם לְכַלִּימָה וְרִיק. אִם כִּי בְּזִמְנֵים הָיוּ מְזַכְּרִים אוֹתָם לְשַׁבַּח.

אֲקוּמָה נָא וְאֲסוּבְכָה בְּמַקְרָא עֲצָמָה וְנִרְאָה כְּמָה נִשְׁתַּנּוּ עַל סְדְרֵי בְּרֵאשִׁית וְיִרְבוּ הַגְּמֻגוּמִים עַל דְּבָרֶיהָ. כְּאֲשֶׁר גַּם הָרֵאב"ע עֲצָמוֹ דַּקְדַּק בָּהֶם וְחָשׂוּ לְמְלוֹת זְרוֹת וְרַב מְנִינָם עַד כִּי חִדַּל לְטַפִּיר.

מִכָּל מְקוֹם גִּדַע וְנִפְיֵר בְּבִירֹר הַהִפְרָשׁ שֶׁל דְּבָרֵי מֹשֶׁה לְשֹׁאֵר הַנְּבִיאִים. יִכְתּוּב בְּפִשְׁטוּת דְּבָרָיו עִם דְּבָרֵי סְפוּרֵי זוּלָתוֹ.

אוּ בְּמִלִּים פְּשִׁיטת הַאֲזִינוּ וְסִפֵּר אִיּוֹב. הֲלֹא הֵמָּה בְּצִחּוֹת הַלְשׁוֹן שִׁפְהָ בְּרוּרָה וְנִעְיָמָה מִנּוּפֶת צוּפִים לֹא תִמְצָא הַוְגָמָתָם בְּדְבָרֵי הַנְּבִיאִים.

גַּם בֵּין הַנְּבִיאִים עֲצָמָם רֵאשׁוֹן רֵאשׁוֹן חָבִיב מִן אַחֲרָיו בְּזִמְנָה. עַד שֶׁבִימֵי עֲזָרָא וְנִחְמֵיהָ תִפְיֵט לְשׁוֹנָם בְּלַעֲגֵי שִׁפְהָ פֶּאֶשֶׁר תִּרְאֶה אִם בְּבָלוּ הַדְּבָרִים אוּ בְּחִסְרוֹן הַתְּבוּנָנוֹת הַמְּאֵמְרִים.

וּבְדְבָרֵי הַיָּמִים יְרוּד יִרְדּוּ עַד שֶׁתִּמְצָא פְּתוּב שִׁמְהָ אֵין בָּהֶם תְּבוּנָה כְּפִי סֵדֶר הַדְּקָדוּקָה. בְּאֶמְרָם (דְּה"ב ל') וַיֵּאָכְלוּ אֶת הַמִּזְעָד שְׁבִי הַיָּמִים.

(שָׁם) כִּי אָכְלוּ אֶת הַפֶּסַח בְּלֹא כִכְתוּב. (שָׁם) ה' הַטוֹב יִכְפֹּר בְּעַד.

(שָׁם לו') וְהִנּוּחַ אֶת הַהֶמּוֹן הַזֶּה. (שָׁם כ"ד) וּבְנִיּוֹ יָרַב הַמִּשְׁאָ עָלָיו וַיִּסּוּד בֵּית אֱלֹקִים.

וְכֵאֵן אֵין מִסְפָּר תְּכִבֵּד הַעֲבוּדָה לְהַבִּיאֵם אֶחָד לְאֶחָד. וְהִסְתַּכַּל בְּמִלִּיצַת דָּוִד וְחִזְקִיָּהוּ (שָׁם כ"ג) וְאַלֶּה דְבָרֵי דָוִד הָאֲחֵרֹנִים (יִשְׁעִיָּהוּ ל"ח) וּמִכְתָּב לְחִזְקִיָּהוּ מֵה מְאֹד נִתְרַחֲקוּ מִסּוּ וְכָלֵל שִׁחֲדָשׁוּ הַמְדַקְדָּקִים עַד שֶׁתִּמְצָא בָּהֶם מְלוֹת נְכָרִיּוֹת וְקִשּׁוֹת לֹא יִדְעוּ בְּמָה יִכְשָׁל וּבְדְבָרֵי חו"ל אֶף בְּדַבָּרָם בְּלִשׁוֹן יְהוּדִית לֹא מְצָאנוּ יְדִינוּ וְרַגְלֵינוּ לְהַבִּין סֵדֶרָם כְּרֵאוּי וְכִבָּר הַגְּדִיל לְכַתּוּב בְּדָבָר הַזֶּה הַח"ר גִּרְשֵׁם בְּנֵי ז"ל בְּסִפְרוֹ יַד חֲרוּזִים.

וְכִי יָרִיב אֲנָשִׁים עִם מַחֲדָשֵׁי הַפִּיּוּטִים. יֹאמְרוּ נָא אֲלֵינוּ כִּדְתָה מֵה לַעֲשׂוֹת בְּתַפְּלוּת שִׁתְּקֵנוּ חו"ל וּבִפְרָט מֵה שֶׁלְּמַדּוּנוֹ תַּפְּיָלָה קִצְרָה.

וּבַתּוֹכָהּ בְּדָבָר הַזֶּה בְּכָל פְּרִשְׁת הַעֲבוּר יִהְיוּ צָרְכֵיהָ לְפָנֶיהָ יוֹרוּנוּ הֵמָּה כְּפִיּוּטֵיהֶם בְּמִלּוֹת אֱלֹהֵי עַד שֶׁאֲשַׁתּוּלְלוּ אֶבְיָרֵי לֵב לְתַת לָהֶם בִּיאוּר הַיָּאֲמֵן שֶׁלֹּא יִדְעוּ בְּטוֹב לְשׁוֹנָם לְחַבֵּר שְׁמֵי תִיבוֹת מְבוֹאָרוֹת לֹא יִסְתַּכַּל הַמַּתְפַּלֵּל וּמֵה גְדַבָּר וּמֵה נְצַטְדֵּק ל לְכֵן טוֹב לְפָנֵי הָאֱלֹהִים שֶׁלֹּא נִסְפָּר אַחַר מִיּוֹטָתָן שֶׁל ת"ח הַחֲכָמִים וְהַנְּבִיּוֹנִים.

לְבַלְתִּי רוּם לְכַבְּנוּ בְּלַעַג הַשְּׂאֲנָנִים וּבֹז לְגֵאִיוֹנִים. כִּי יֵשׁ לְאֱלֹהִים פְּתוּרוֹנִים וְחִיּוּצֵי גְבוּרָה שְׂנוּנִים.

גְּזִית יִכְנוּ אִם נָפְלוּ לְבָנִים. לְהוֹכִיחַ בְּמִישׁוֹר וּלְעוֹרֵר מְדַנִּים עַל אֲדִים הַעֲשָׂנִים הָרִים גְּבוּנִים.

הַעֵם כְּמַתְאוּנָנִים. מִסִּיר שִׁפְהָ לְנֶאֱמָנִים וְטַעַם לְזַנְנִים.

וְאֲבוֹתֵינוּ הַשְּׂרִים וְסִגְנִים. עוֹד יְנוּבוּן בְּשִׁיבָה דְשָׁנִים וְרַעֲנָנִים: בֹּא דְבַר אֵל פְּרַעֲזָה מְלֻךְ מְצָרִים וַיִּשְׁלַח וְגו': עַד לְהוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם: רֵאוּי לְשֹׁאֵל בְּפִסּוּקִים א' מֵהוּ הַצִּיּוּי הַזֶּה לְמֹשֶׁה בֹּא דְבַר אֵל פְּרַעֲזָה מֵה שֶׁכָּבָר לוֹ לְפָנִים וְעַל זֶה שׁוֹלַח מְמַדֵּן ל וְאִם כָּבָר בֹּא לְפָנֵי פְרַעֲזָה וְלֹא רָצָה לְשַׁלְּחָם מִיּוֹעִיל בְּבִיאָה שְׁנִיָּה וְאֵין חֲדוּשׁ בְּדָבָר וְלֹא טַעֲנָה חֲדָשָׁה? ב' בְּמָה שֶׁהִשִּׁיב מֹשֶׁה הֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְגו' כִּי אֵין הַגְּדוּן דּוּמָה לְרֵאָיָה יִשְׂרָאֵל לֹא שִׁמְעוּ אֲלֵיו מְכוּבָד רוּחַ אֲמַר פְּרַעֲזָה לֹא יִשְׁמַע כִּי לֹא יִרְצָה לְשִׁמּוֹעַ? ג' שֶׁכָּבָר אָמַר טַעֲנָה הַזֹּאת בְּפְרִשְׁת שְׁמוֹת אִישׁ דְּבָרִים אֲנִכִּי וְהִשִּׁיבוּ ה' יִתְבָּרַךְ מִי שָׁם פֶּה לְאָדָם וְלָמָּה

קִזְר כָּאן בְּתִשׁוּבָתוֹ זֹאת וְאֲנִי עֲרַל שְׁפֹתַיִם? ד' מַה שְׁחֹזֵר לְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֵל אֶהְרֹן וְלֹא חֲדָשׁ דְּבַר בְּצִיּוּי הַשְּׁנִי עַל הָרֵאשׁוֹן? וְגַם לֹא הִשִּׁיב לְטַעֲנָתוֹ דְּבַר שְׁאֵמַר וְאֲנִי עֲרַל שְׁפֹתַיִם ל ה' וְנִצְוָה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֵל פְּרַעֲהַ צָרִיף לְהַבִּין בְּצִיּוּי הַזֶּה מַה טִּיבוֹ וּמַה רְצוֹנוֹ בְּזֶה יוֹתֵר עַל הָאִמּוֹר עַל הַנְּהָ? ו' בְּלִשׁוֹן שְׁשִׁינָה וְאֵמַר לְהוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא אֵמַר לְשַׁלַּח אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרְצוֹ כִּבְרֵאשׁוֹנָה ל וְאֵמַר לְהִתֵּר הַסְּפָקוֹת כִּי כִּפְאֲשֶׁר הִלֵּךְ מֹשֶׁה כִּבְרֵאשׁוֹנָה אֶל פְּנֵי פְרַעֲהַדְּבַר אֵלָיו רַכּוֹת כִּפְאֲשֶׁר הִבְאִנּוּ בַּפ' הַקּוֹדֶמֶת בְּאֵמְרוֹ נִלְכָּה נֹא שְׁלֵשֶׁת יָמִים וְגו' בְּלִשׁוֹן בְּקִשָּׁה וְתַחֲנוּנִים.

וְאִין זֹאת כְּוֹנֶנֶת ה' יְתַבְּרֵךְ אֲשֶׁר בְּחֵר לְהוֹצִיא יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם בְּחֻזֶּק יָד וּבְזִרְעוֹ נְטוּיָה וְלֹא שְׁיִשְׁלַחֵם פְּרַעֲהַ מִרְצוֹנוֹ הַטּוֹב. לְכֹן נִתְרַעַם הַקַּב"ה עִם מֹשֶׁה וְנִרְאָה לוֹ הַנְּהָ שְׁנִית וְדַבֵּר לוֹ בּוֹא דְבַר אֶל פְּרַעֲהַ מְלֵךְ מִצְרַיִם וְיִשְׁלַח אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרְצוֹ רְצוֹנוֹ לְמַה תְּדַבֵּר דְּבַרִּיף בְּדַבְרֵי חֵן וְחִלְקִלְקוֹת? בּוֹא דְבַר אֶל פְּרַעֲהַ דְּבַרִּים קְשִׁים וְיִשְׁלַח אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּעַל כְּרַחוּ כִּי בְּאֵלָה חִפְצָתִי.

אוּלָּם מֹשֶׁה בְּקִשׁ טַעֲנָה שְׁמַעוּלָם לֹא יִשְׁלַח פְּרַעֲהַ יִשְׂרָאֵל אִף אִם יְדַבֵּר אֵלָיו קְשׁוֹת. בַּק"ו מִיִּשְׂרָאֵל שְׁלֹא יִכְלוּ לְשַׁמְנֹעַ לוֹ בְּדַבְּרוֹ לְהֵם דְּבַרִּים לְתוֹעֲלָתָם וְטוֹבָתָם מְכַל שְׁפֹן פְּרַעֲהַ לֹא יִשְׁמַע לוֹ גַּם אִם יְדַבֵּר אֵלָיו קְשׁוֹת וְדַבְרֵי אִיוִם הוֹאִיל וְהוּא עֲרַל שְׁפֹתַיִם וְנֶהָ יִהְיֶה לוֹ כְּסוֹת עֵינַיִם לוֹמַר לוֹ אֲנִי שְׁמַעְתִּי וְלֹא אֲבִין.

לְכֹן הַנְּצַרֵּךְ הִי"ת לְצוּוֹת לוֹ שְׁנִית כִּי גִזַּר שְׁיִשְׁרָאֵל יִצְאוּ מִמִּצְרַיִם בְּעַל כְּרַחֵם וְשִׁפְרָעֲהַ יוֹצִיאֵם נֶגֶד רְצוֹנוֹ. כְּדַבְרֵי חו"ל שְׁמַתוֹ בְּשֵׁלֵשֶׁת יָמֵי אֶפְלָה הָאֲנָשִׁים בְּנֵי בְּלִיעֵל הַדִּיחּוֹ שְׁאָר הָעָם לְבַלְתִּי צֵאת מִמִּצְרַיִם.

לְכֹן אֵמַר לְהֵם וְנִצְוָה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֵל פְּרַעֲהַ מְלֵךְ מִצְרַיִם לְהוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּעַל כְּרַחֵם שֶׁל יִשְׂרָאֵל וּפְרַעֲהַ וְאִין צָרִיף שְׁיִשְׁמַעוּ לוֹ כִּי עַל כָּל פְּנִיִם צָרִיף לְהוֹצִיאֵם. וְזֶהוּ הַטַּעַם שְׁלֹא אֵמַר לְשַׁלַּח כִּי יִהְיֶה טַעֲמוֹ שְׁיִתְרַצֶּה פְּרַעֲהַ לְשַׁלַּחֵם.

וְכֹן עָשָׂה מֹשֶׁה מִכָּאן וְהִלָּאָה דְּבַר תְּמִיד אֶל פְּרַעֲהַ בְּאִנְיָן הַלֵּב. וְהַעִיז מִצְחוֹ אֶל מוֹל פְּנָיו כְּנִרְאָה מִן הַכְּתוּבִים.

וּמַה שְׁכָּתוּב אַח"כ דְּבַר אֶל פְּרַעֲהַ מְלֵךְ מִצְרַיִם אֵת כָּל אֲשֶׁר אֲנִי דוֹבֵר אֵלָיְךָ וְגו' כְּבָר פִּירְשָׁנוּ בְּפִרְשַׁת שְׁמוֹת: הוּא אֶהְרֹן וּמֹשֶׁה וְגו': עַד וַיְהִי בַיּוֹם דְּבַר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם: הַמְּבֹנָפוֹת תִּרְבִּינָה בְּכַתוּבִים הָאֵלֶּה וְהַסְּתַעֲרוּ הַמְּפָרְשִׁים בְּהֵמָּה.

בְּעַל כָּלֵי יְקַר פִּירֵשׁ וַיְהִי בַיּוֹם דְּבַר ה' אֶל מֹשֶׁה וְגו' שְׁרַצָּה לְהוֹדִיעֵנוּ מַעֲלַת מֹשֶׁה עַל שְׁאָר הַנְּבִיאִים שְׁיִדְבֵר ה' עִמָּהֶם בְּחֵלוֹם לֹא כֵן בְּעַבְדוֹ בְּמֹשֶׁה כִּי גַם בַּיּוֹם בְּהַקִּיץ כְּדַבֵּר אִישׁ אֶל רַעְהוֹ.

וְהַנְּהָ הָיוּ דְּבַרִּיו טוֹבִים וּגְבוּחִים אֵלּוֹ כְּתוּב בַּיּוֹם בְּפִתַח תַּחַת הַבַּי"ת. אֲמָנָם כָּכָה הוּא סְמוּךְ לְשַׁל אַחֲרָיו כִּפְדוּעַ גַּם לְמַתְעַסְקִים מְעַט בְּדַרְכֵי לְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ.

וְעוֹד כִּי מַה לָּנוּ בְּזֶה הַמְּקוֹם לְהוֹדִיעַ מַעֲלַת מֹשֶׁה וְהָיָה יוֹתֵר נֶכּוֹן הַסְּפּוֹר בְּסוּף הַתּוֹרָה בְּזִכּוֹר גְּדוּלָּתוֹ בְּיִתֵּר שְׁאֵת וְיִתֵּר עֵז? וְעוֹד כִּי אִין נֶכּוֹן לְפִי זֶה מַה שְׁהוֹסִיף בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם כְּאֵלּוֹ יְדַבֵּר ה' עִם מֹשֶׁה בַּיּוֹם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וְלֹא בְּשְׁאָר אֶרְצוֹת? וְגַם אִין שְׁיִיכּוֹת לְכַתּוּב

הִזָּה עִם הַפְּסוּקִים שֶׁלִּפְנֵינוּ? וְעַל כָּל אֵלֶּה כָּבֵד? יִפְּלֵא עוֹד בְּפִתּוּבִים כְּאֲשֶׁר מִתְחַלֵּה הַקָּדִים אֶהְרֹן לְמֹשֶׁה וּבְכִסּוּק הַשְּׁנֵי הַקָּדִים מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן? וּמִדּוּעַ בָּא הַסְּפֹר הַלְזָה כְּאֵן שֶׁהֵם הֵם אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' לָהֶם וְשֶׁהֵם הַמְּדַבְּרִים אֶל פְּרַעֲה וְגו' כְּאֵלוֹ הָיוּ שֵׁם מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אַחֲרֵיהֶם שֶׁנִּשְׁטַעַה בָּהֶם מִי הַמוֹצֵיא וְהַמְּבִיא? יֵשׁ לְאֵל יְדֵי לְפָרֵשׁ הַפְּתוּבִים עַל נִכּוֹן.

כִּי אֲמַנֵּם יִדְעֻנוּ מִסְרָבְנוֹת מֹשֶׁה בְּסִנְהָ לְקַבֵּל שְׁלִיחוֹת ה' וְלֹא נִתְקַרְרָה דַעְתּוֹ עַד שֶׁנִּתְּנָה לוֹ ה' אֶהְרֹן לְחִבְרָתוֹ א"כ אֶהְרֹן עֵינֵקֵר הַשְּׁלִיחוֹת כִּי בְּלִתּוֹ לֹא הָיָה מֹשֶׁה מְתַרְצֵה לְהוֹצִיא אֶת יִשְׂרָאֵל. אֲבָל בְּפַעּוּלוֹת בְּאֵמַת מֹשֶׁה הָיָה הָעֵינֵקֵר וְלֹא אֶהְרֹן כִּנְרָאָה בְּכָל הַמַּפּוֹת וְחִבְרָתָה אֶהְרֹן לֹא הָיְתָה אֶלָּא פְּסוּת עֵינִים.

גַּם בַּמַּכָּה הָעֵשִׁירִית שֶׁמִּמֶּנָּה יֵצְאוּ יִשְׂרָאֵל לְחִירוֹת לֹא בָּאָה אֶלָּא עַל יְדֵי מֹשֶׁה לְבַדּוֹ כְּפִתּוּב וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה עוֹד נִגַּע אֶחָד אָבִיא עַל פְּרַעֲה וְגו' וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה פֹּה אָמַר ה' כְּחֻצֹת הַלֵּילָה וְגו' וְלֹא נִזְכָּר שְׁמָה אֶהְרֹן.

וַיִּדְעֻנוּ כִּי לֹא נִתְיַחַד הַדְּבֹר עִם מֹשֶׁה בְּאַרְצָה מִצְרַיִם כְּדַבְּרֵי חַז"ל שֶׁהִיא מְלֵאָה גְלוּלִים וְשֶׁהוֹצִיָּהוּ בְּכָל פַּעַם לְצֵאת חוּץ לְעִיר לְפָרוֹשׁ כְּפִיו אֶל ה'. זוֹלָתִי בְּמַכַּת בְּכוֹרוֹת דָּלָא אִסְתִּיבָא מִלְּתָא עַל שֶׁאָמַר לוֹ פְּרַעֲה אֶל תּוֹסֶף רְאוֹת פָּנֶי.

הִנֵּה אִם כֵּן בְּמַכַּת בְּכוֹרוֹת לְבַדָּה נִגְלָה ה' אֶל מֹשֶׁה בְּאַרְצָה מִצְרַיִם לְצוֹרֵךְ שְׁעָה. רְאֵה קוֹרָא נְעִים כִּי בָּזָה יִתְיַשְׁבּוּ הַפְּתוּבִים עַל נִכּוֹן.

הוּא אֶהְרֹן וּמֹשֶׁה אֲשֶׁר אָמַר לָהֶם ה' הוֹצִיָּאוּ וְגו' הַקָּדִים אֶהְרֹן לְמֹשֶׁה בְּעֵנֵן שֶׁאָמַר ה' לָהֶם הוֹצִיָּאוּ יִרְצָה בְּמִרְאֵת הַסִּנְהָ כִּי שְׁמָה בְּשִׁלְחָם אֶהְרֹן הָיָה עֵינֵקֵר וְסִבָּה שֶׁיִּלְדֵי מֹשֶׁה כְּאֲשֶׁר אֲמַרְנוּ. אֲבָל בְּמַעֲשֵׂה בְּדַבְּרָם אֶל פְּרַעֲה מֹשֶׁה הָיָה הָעֵינֵקֵר בְּאֵמַת וְאַהֲרֹן טָפַל לוֹ.

וְהֵם הַמְּדַבְּרִים אֶל פְּרַעֲה לְהוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הוּא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן הַקָּדִים מֹשֶׁה שֶׁהוּא הָעֵינֵקֵר כְּמוֹ שֶׁאֲמַרְנוּ וּלְפִי שֶׁעֲדִינֵן יִשְׁאֵל הַשּׁוֹאֵל מִי בְּעַל דְּבָרִים יוֹכִיחַ לָנוּ שֶׁמֹּשֶׁה הָיָה עֵינֵקֵר הַהוֹצֵאָה הוּאֵל וְאוֹתוֹתֵינוּ רְאִינוּ שֶׁאַהֲרֹן תְּמִיד יָדוֹ נְטוּיָה בְּמַטְהוֹ בְּרוּב הַמַּפּוֹת? לְכֹף הוֹסִיף הַפְּתוּבִים לְהוֹכִיחַ אֶת דְּבָרוֹ וַיְהִי בַיּוֹם דִּבְרַר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּאַרְצָה מִצְרַיִם.

כְּלוּמַר הִנֵּה מַכַּת בְּכוֹרוֹת עֲדֵי וְסִדְדֵי שֶׁמֹּשֶׁה הוֹצִיא וְלֹא אֶהְרֹן כִּי הוּא לְבַדּוֹ הַתְּרָה הַמַּכָּה הָאֶחָרוֹנָה שֶׁמִּמֶּנָּה בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יֵצְאוּ מִמִּצְרַיִם. וְזֶה הָיָה בַיּוֹם דִּבְרַר ה' יִתְבָּרַךְ עִם מֹשֶׁה בְּאַרְצָה מִצְרַיִם וְלֹא חוּץ לְעִיר מַה שֶׁלֹּא נַעֲשֶׂה וְאַהֲרֹן עִמוֹ.

וְזֶה בְּרוּר וּמְבֹנָר שֶׁמֹּשֶׁה הָיָה עֵינֵקֵר הַיִּצְיָאָה וְשִׁבְזוּכּוֹתוֹ יֵצְאוּ לְחִירוֹת: וְאַנִּי אֶקְשֶׁה אֶת לֵב פְּרַעֲה וְגו': לֹא יִדְעָתִי נִפְשִׁי שֶׁמִּתְנִי לְהַתְּעוֹרֵר וּלְהַתְּרַעַם עַל מִפְּרָשֵׁי תוֹרַתְנוּ חֲכָמֵי יוֹעֲצֵי הַדְּתוֹת אֲשֶׁר נִבְהָלוּ נִחְפְּזוּ אֲשֶׁתוּלְלוּ אֶבְיָרֵי לֵב וַיִּבְעֲרוּ יִפְסְלוּ בְּחֻזְק לֵב פְּרַעֲה וְהַקְּשָׁתוֹ זֶה אֲנִי כִּכָּה וְזֶה אֲנִי כִּכָּה אִישׁ אֶל עֵבֶר פָּנָיו יִלְכוּ וְכָלֵם כְּכַבֵּד יָבְלוּ עַל דְּבָרִים נִכּוֹחִים לְמַבִּין וַיִּשְׁרִים לְמוֹצָאֵי דַעַת.

כִּי אֲמַנֵּם טָרַם יִשְׁאֵלוּ מִדּוּעַ יִשְׁלַח בּוֹ ה' חֲרוֹן אַפּוֹ לְפְרַעֲה וְהוּא הָיָה נִסְבָּה לְהַקְּשׁוֹת לְבוֹ בְּקִשּׁוֹ לְדַעַת עַל מַה זֶה וְעַל מַה זֶה לְפַעְעָמִים יֵטָה ה' לֵב אִישׁ וַיִּנְיַעֲנוּ לַעֲשׂוֹת פְּעוּלוֹת וְעִנּוּשׁ יַעֲנֵשׁ הָאִישׁ הַהוּא עֲלֵיהֶן לְדַמְיוֹן אֲבִשְׁלוּם נִגְד אֲבִיו.

נדוד (ש"ב כ"ד) לך מנה את ישראל. (מ"א כ"ב) מי יפתה את אחאב ויעל ויפול ברמות גלעד.

וסנחריב שנבחר לשבט אפו. ונבוכדנאצר שעליו נאמר (ירמ' כ"ה, כ"ז, מ"ג) נבוכדנאצר עבדי אשר צנה מאת ה' להחריב ירושלים.

וכלם נענשו על הפעולות הקנה. כמו שהביאו חז"ל עובדא דנירון קיסר גיחא לקב"ה לאחרוביה וכו' ובעי לכפורה ידיה בההוא גברא.

יאמרו נא אלינו השופט כל הארץ יעשה משפט מעוקל פזה לשלוח במצותו מריע ונענישנו על אשר קיים דברו? והמחנניב מיתה בידי שמים הרבה שלוחים למקום להמתו ואעפ"כ ההורגו יתרגו בדיני אדם ואנה צדקת ה' ומשפטיו דהא גברא קטילא קטיל? ומדוע נהרגנו אנחנו ולא ארץ לא יכופר כי אם בדם שונפו? איברא דבמלתא כי האי לא הגיעו לסוף המכונן ולא ירדו במצולות המים האדירים האלה.

ולא מחקמה שאלו על זה. אבל החרש ואאלפך הטעם ברור ומבואר כמים הפנים לפנים. שמעו אלי ואכלו טב והיו הדברים האלה על לבבך. (ב) כי ידוע שה' יתברך לא יכריח האדם במעשיו שלא ינטל רשותו אם לצדק ואם לרשע ועזב ה' יתברך ביד בני איש הרצון לפעול בלי שיהיה מחזיק בידם ויעזרם מכל וכל.

כאשר דברנו בפרשת לך לך בפסוק ויעל אלהים מעל אברהם וכמ"ש [בפרשה משפטים] בפסוק ואשר לא צדה והאלהים אנה לידו ונאריף עוד בריש פרשת שלח לך. ואין זה חסרון בתוק ה' יתברך כאשר זה רצונו.

כדי שיהי' האדם ראוי לשכר ולעונש. (ב) ומכל מקום יעלה במחשבה לפניו לפעמים להטות לב איש ולהסיר ממנו בחירתו בזמן שירצה להעניש החוטא שראוי להענישנו או לתת שכר לעושה טוב.

פעול בכחו ובזרוע עזו ושה יהרוג את זה או זה ייטיב את זה. והמחנניב הריגה יהרוג מחנניב אחר כדי שבית דין יהרוג גם את זה.

ואמנם (ד) לא יתחייב המחנניב על ההריגה השנית אשר הוכרח מן השמים כי לא פעל ברשותו כי אם הוכרח מאת ה'. אלא על דבר אחר מקדם שלא בא לפני בית דין אבל גלוי וידוע לפני ה'.

וזהו בצלם ובדמות מה שכתבו חז"ל בכ' שהרגו את הנפש אחד בשוגג ואחד במזיד ואין עדים הקב"ה מזמינם לפונדק זה שהרג בשוגג עולה בסולם ונופל עליו והורגו זה נהרג וזה גולה.

כי הלא יקשה על דבריהם מה תיגון הי"ת בזה ואם זה שהרג בשוגג גולה לכפר על גלות שהיה חייב כבר איד יתכפר על השגגה השנית שנפל עליו ונהרגו ואם יחזור עוד לשגגה אחרת אין לדבר סוף ל אלא הדבר אמת ונציב שאין לו פשע ועון על השגגה השנית שנפל עליו ונהרגו כי הקב"ה הזמינו לזה ואין לו דמים והאלהים אנה לידו ולא פעל ברשותו.

כִּן הַמְאֹרֵעַ בֵּין אֲבֻשָׁלוֹם וְדָוִד. הַקַּב"ה הִסִּיתוּ עַל אָבִיו לַכַּפְרֵת עֲוֹנוֹ וְלֹא הִי אֲבֻשָׁלוֹם
רְאוּי לְעֹנֵשׁ עַל אוֹתוֹ מַעֲשֵׂה וּבְעֹנוֹת אַחֲרָיִם שֶׁהָיוּ עַל אֲבֻשָׁלוֹם מֵת בַּמִּלְחָמָה.

וְכַדוּמָה לְזֶה אָמְרוּ מְגַלְגָּלִים זְכוּת ע"י זַפְאִי וְחֻבְכָּה ע"י חִיָּב. כִּי אֵין הַקַּב"ה מְזַמֵּן לַעֲשׂוֹת
רַע אֲלֵא אִישׁ רַע מַעֲלָלִים וְשָׂרְאוּי גַם הוּא לְעֹנֵשׁ גַם סִנְחָרִיב וּנְבוּכַדְנֶאֶצַּר הָיוּ רְאוּיִים
לְעֹנֵשׁ בְּעִבּוֹר מַעֲשֵׂיהֶם הַרְעִים וּבְחֶרֶם ה' לְשִׁבְט אֲפֹ.

אָמְנָם לֹא הֶעֱנִישָׁם עַל אֱלוֹ הַפְּעֻלוֹת כ"א עַל מֵה שֶׁנִּתְחַיְיְבוּ לְמָקוֹם עַל פְּשָׁעֵיהֶם לְכָל
חֲטָאתָם שֶׁפָּעְלוּ בְּרִצּוֹנָם. וְעַל זֶה נֹאמֵר (זְכַרְנִי א') אֲשֶׁר אָנִי קֹצֵפְתִי מְעַט וְהֵמָּה עָזְרוּ
לְרַעָה.

גַּם אִם יִקְצֹרֵף עַל עֲמוֹ צֹאן מְרַעִיתוֹ עֶבֶד לְנִגְיָדָא סְמִייתָא וְיִנְיַע מִלְכָּם לְהַרְע לָהֶם. וְזֶהוּ
שֶׁהִסִּית אֶת דָּוִד לְמַנּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל וְלֹא עֲנִשׁוּ עַל הַמְּנוּי וְלֹא הוֹרַע לְיִשְׂרָאֵל עַל הַמְּנָאֵם
אֲלֵא עַל חֲטָאֵם הַיְדוּעַ פְּכָתוּב (ש"ב כ"ד) וַיִּנְסֹף אֶף ה' לְחַרוֹת בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּסֹּת אֶת דָּוִד לְךָ
מִנֵּה אֶת יִשְׂרָאֵל.

כִּכָּה הַתְּנַצֵּל יוֹסֵף לְאֶחָיו בְּאֶמְרוֹ (בְּרֵאשִׁית מ"ה) לֹא אַתֶּם שָׁלַחְתֶּם אֹתִי הִנֵּה כִּי הֵאֲלֵהִים
וְאֵין סִפְק שֶׁהֵמָּה שָׁלְחוּהוּ וְלֹא יְדַבֵּר יוֹסֵף עֲאֵל לְבָם בְּדַבָּר שֶׁקָּרַע עַל פְּנֵיהֶם אֲלֵא הִנֵּה רִצּוֹנוֹ
שֶׁהֵמָּה לֹא יִהְיוּ רְאוּיִים לְעֹנֵשׁ בְּעִבּוֹר זֶה כִּי פָּעְלוּ שְׁלֵא בְּרִשׁוּתָם וְה' הִנְיַעַם לַעֲשׂוֹת אֶת
הַמַּעֲשִׂים הֵאֲלָה וְלֹא יַעֲצְבוּ מִיִּרְאֵת הָעֹנֵשׁ הִנֵּה א"כ כִּמָּה וְכִמָּה מֵהָעֹנֵשׁ הַמְּנֻפֵּל עַל
הַמְּצָרִים אֲשֶׁר שָׁעֲבְדוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְעַנּוּ אוֹתָם בְּעִבּוֹדַת פָּרֹה וּבְהַרְיַגַת הַבְּנִיִּים.

אֵע"ג כִּי יָד אֱלוֹהֵי עֲשֵׂתָה זֹאת וַיִּשְׂרָאֵל נִתְחַיְיְבוּ הַיְסוּרִין וְהָעֲנוּי מ"מ כְּבָר הִנֵּה ה' יְכוֹל
לְיִיטְרָם בְּכָל מָכָה בַּמְדַּבֵּר אוּ בְּאַרְצָם ע"י צָרִיהֶם וְאוֹיְבֵיהֶם לְוִלֵי שֶׁהַמְּצָרִים רְאוּיִים הָיוּ
לְקַבֵּל הָעֹנֵשׁ הַזֶּה בֵּין רַב לְמַעַט.

וְעֵינֵי ה' פְּקוּחוֹת לְתַת לְאִישׁ כְּדַרְכּוֹ גִּלְגַּל הַדְּבָר שֶׁיִּשְׁעֲבְדוּ יִשְׂרָאֵל עַד שֶׁיִּקְבְּלוּ עֲנֻשָׁם
מִכָּל פְּשָׁעֵיהֶם כֹּא'. וְאֵת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דִּין כְּפָרִי מַעֲלֵלֵיהֶם.

וְאִם לֹא הִקְשָׁה הַקַּב"ה לֵב פְּרַעֲהַ פְּלוֹמֵר שֶׁיִּבְרָא לְבוֹ מַעַת מוֹלְדָתוֹ מִמְּזַג קִשָּׁה וְאֲכֹרִי
אִם אֵינְרַע שֶׁפְּרַעֲהַ יִהְיֶה בְּצֵלֵם וּבְדַמּוֹת הַמְּלָכִים וְהַשָּׂרִים מִמְּזַג מְפֹנֵק יֵרָא וְרַף הַלְבָב
כְּאֲשֶׁר יִרְאֶה אוֹת אוּ מוֹפֵת בְּשֹׁנוֹי הַטֵּבַע הֵלֵא יִחַרְד וַיִּשְׁתַּמֵּם פְּלִצוֹת יִבְעֵתוּהוּ מֵהַתְּעַנֵּג
וּמְרוֹף וְתִיכָף וּמִיָּד יִשְׁלַח אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא יִקְבְּלוּ הַמְּצָרִים עֲנֻשָׁם.

לְכֵן הִי"ת כִּי כָל דְּרָכָיו מְשֻׁפָּט סַבֵּב הַדְּבָר שֶׁמִּלֵּךְ מְצָרִים אֲשֶׁר יִמְלֹךְ בְּעַת הַהִיא יִהְיֶה
מִזְגוֹ עָרִיץ קִשָּׁה עוֹרֵף וְאִמִּיץ לְבוֹ בַּגְּבוּרִים וְלֹא יִירָא מִשׁוּד כִּי יְבוֹא וְלֹא יִזְיוּהוּ מְרַעִיוֹן
לְבוֹ אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים עַד מָוֶת.

ז"ש וְאִנִּי אִקְשָׁה אֶת לֵב פְּרַעֲהַ וְחֻזְקָתִי וְלֹא אָמַר וְאִנִּי אֲשִׁים בְּלֵב פְּרַעֲהַ. כִּיֹּצֵא בְּדַבָּר
(דְּבָרִים ב') וְלֹא אָבָה סִיחּוֹן מִלֵּךְ חֲשָׁבוֹן הַעֲבִירָנוּ בּוֹ כִּי הִקְשָׁה ה' אֱלֹהֵיהֶם אֶת רוּחוֹ וְאִמִּץ
אֶת לְבָבוֹ לְמַעַן תִּתּוֹ בְּיָדָהּ כִּיֹּם הִזָּה.

כִּי אָמְנָם כְּבָר כָּל מְלָאכֵי כְּנַעַן נִתְחַיְיְבוּ כְּלִיָּה לְמָקוֹם וְצוּהָ עַל כִּכָּה הִי"ת (שֵׁם כ') לֹא
תְחִיָּה כָּל גִּשְׁמָה. וְכַדִּי שֶׁיִּשְׂרָאֵל יוֹכְלוּ לְהַשְׁמִידוֹ וַיִּתְגָּרוּ בּוֹ מִלְחָמָה לְהַכְרִית אֶת שְׁמוֹ
הַקִּשָּׁה אֶת לְבָבוֹ לְמַעַן תִּתּוֹ בְּיָדָם.

ואין זה חסרון במשפטי ה' לסבב הדברים שיקבל העונש הראוי לו וכן גבי אהאב פתיב (מ"א כ"ב) מי יפתה את אהאב ויעל ויפול ברמות גלעד. ונדוד (ש"ב כ"ד) לה מנה את ישראל.

ואבשלום (שם י"ב) ושכב עם נשיה וגו' וכאלה רבים הואיל ולא העניש ה' את אהאב על דבר שנתפתה וכן סיחון על דבר שלא אבה להעביר ישראל ואבשלום על ששכב ונדוד על שמנה וכן פרעה עד שלא שלח ישראל כי הפעולות האלה לא פעלו ברשותם כי יד אלוה עשתה זאת והיו לשבט אפו אלא על פשעיהם הקודמים אשר עשו בבחירתם.

וה' הקשה רוחם ושיקבלו עונשם כאמור והם ישאו את חטאתם: בי ידבר אליכם פרעה לאמר תנו לכם מופת: מהר"י אברבנאל פירש שפרעה ישאל מופת עליהם ועל עצמם לאמת אם הם נביאים.

מ"מ עדיין צריכים אנו לידע איך המה הלכו לפני פרעה ונתנו האות והמופת מבלי שישאל מהם כדבר ה' והשליכו מטותם ויהי לתנין זאת ועוד אחרת כי לא אמר הכתוב כי ישאל מהם פרעה אות או מופת ל לכן לבי אומר שצוה ה' להם שמעצמם תנו מופת מבלי שישאל פרעה וזה כדי לאמת נבואתם.

וע"כ אמר כי ידבר אליכם פרעה כלומר ביום שתדברו אל פרעה על איזה דבר שישנדמן אתם קדמו ותנו לו מופת וכן עשו כדי שתהיה יראתם על פניו: שלח את עמי ויעבדני במדבר והנה לא שמעת עד פה: רבים תמהו על דברי משה.

כי אנה הם האנות והמופתים והיד החזקה שעשה אל פרעה עד הנה כדי שישמע פרעה לדבריו ל ונ"ל כשבאו משה ואהרן לפניו בראשונה דברו לו בלשון תחנונים נלכה נא שלשת ימים וגו' וכאלו הבטיחו אח"כ לשוב לעבודתו ואמרנו שהי"ת דבר אתו קשות על זה וצוהו לדבר אל פרעה באומץ הלב להוציאם ממצרים בעל כרחו.

הנה עתה משה קיים דברי ה' ואמר אל פרעה שלח את עמי ופירושו שישלח מכל וכל בלי שום תנאי לשוב ויעבדני במדבר ולא יעבד אותך עוד. והנה לא שמעת עד פה כלומר השאלה פזאת לא שמעת ממני בלתי היום: העתירו אל ה' ויסר הצפרדעים ממני ומעמי וגו' עד ולא שמע אלהם באשר דבר ה': השנויים בפסוקים רבו יעירו ויעוררו הלבבות לשאול על מה זה פעם יאמר לעבדי ולעמה ופעם מהו ומבטיה ולא מעמה וחסר אחר כך ואמר כלם מהו ומבטיה ומעבדי ומעמה? ב' מה שהביא פעמים שלש דבר א' אין צורך לו למתי אעתיר לה ולעבדי ואחר פירש להכרית הצפרדעים וגו' ושוב כתב וסרו הצפרדעים וגו' למה שנה ושלש בדבר זה? ג' גם כתב שתי פעמים רק ביאור תשארה והיה די באחת? ד' מה שאמר למתי אעתיר לה הנה לו לומר למתי אעתיר עליך כי היה להתפלל אל ה' על פרעה ולא לפרעה? ה' למה ביאור תשארה והנה יותר תתראה יכולת ה' אם היה מסיר הצפרדעים גם מהיאור? ו' למה לא שאל פרעה שיגרש הצפרדעים תיכף ומיד ורצה להתעכב עד למחר? ז על דבר הצפרדעים אשר שם לפרעה צריה ביאור בדרך הפשט מלבד מה שכתבו חז"ל על דבור הצפרדעים ל ח' במה שכתב שמתו הצפרדעים ולא התפלל שיסורו כאשר יעד משה לפרעה ל גם לפלא שנוי הכתוב הראשון כדבר משה אל פרעה התפאר עלי וגו' להכרית הצפרדעים ולא אמר להם להסיר

ואח"כ עָדוּ וְסָרוּ הַצְּפַרְדְּעִים וְלֹא וַיִּכְרְתוּ אוֹ וַיִּמּוּתוּ הַצְּפַרְדְּעִים? ט' בְּמָה שָׁאָמַר וַיִּרְא פֶּרְעָה כִּי הָיְתָה הַרְנוּחָה וְהַכְּבֵד אֶת לְבוּ וְלֹא אָמַר כִּי סָרָה הַמִּפְּהָ אוֹ כִּי מָתוּ הַצְּפַרְדְּעִים לְוַהֲנֵי אֶפְרַיִם בְּאֶפְרַיִם וְתִכְנְנוּ כָּל הָעֲרֵעוּרִים.

כְּאֲשֶׁר יִדְעֵנוּ כִּי פֶּרְעָה הָיָה מִחֲזִיק עֲצָמוֹ לְאֵלוֹהַּ וְאוֹמֵר לִיחֲזַקְאֵל כ"ט) לִי יִאֲרִי וְאֲנִי עֲשִׂיתִינִי וְגַם הַמִּצְרִי עֲצָמָם יִחְשְׁבוּ מִחֲשָׁבוֹת עַל הַיָּאוֹר לְעַבְדוֹ וְשָׁכַם א' לַע"ז עַל כִּי מִמְּנוֹ תִמְשָׁף מִחֲזִיתָם כְּנוֹדָע.

וְכֹאֲשֶׁר שָׁרַץ הַיָּאוֹר צְפַרְדְּעִים שְׁלֵא כְּמִנְהַג כִּי הַצְּפַרְדְּעִים תִּקְּנוּ בְּאֲגָמִים קָנָה וְסוּף אֵין מֵיָם חַיִּים. וְזֶה גִּנְאֵי לַיָּאוֹר אֵלוֹ אָמְרוּ שֶׁהוּא אֵלוֹהַּ וְגִנְאֵי גַם לְפֶרְעָה אִם יֹאמְרוּ שֶׁפֶּרְעָה בְּרָאוֹ לֹאמַר שֶׁהַיָּאוֹר מַעֲשֶׂה יָדָיו יִשְׁלַח בּוֹ בְּעֲצָמוֹ חֲרוֹן אַף וְחִיָּמָה וְבוֹ וּבְעֲמוֹ וּבְכָל עַבְדָּיו יַעֲלוּ מִמְּנוֹ הַצְּפַרְדְּעִים.

לְכֵן כְּאֲשֶׁר פֶּרְעָה קָרָא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן לֵאמֹר הַעֲתִירוּ לַה' בְּעַדִּי וּבְעַד עַמִּי וַיִּסֶּר הַצְּפַרְדְּעִים רְצוֹנוֹ וַיִּסְיֶרֶם מִכָּל וְכָל וְלֹא יִזְכָּר שְׁמָם עוֹד. רָצָה מֹשֶׁה לְהִרְאוֹתוֹ יִכְוֹלֵת ה' וְשֶׁהוּא בְּכַחוֹ יִסֶּר הַצְּפַרְדְּעִים בְּמַעַט רָגַע מֵה שְׁלֵא יַעֲשֶׂוּ כָּל מִצְוִיִּם בְּזִמְנָן יוֹתֵר אֲרוּךְ לְהַגִּיד גְּדוּלוֹת וּגְבוּרוֹת ה' וְהָיְתָה מִחֲשָׁבֶת מֹשֶׁה שְׁלֵא יִסָּרוּ הַצְּפַרְדְּעִים מִן הַיָּאוֹר לְהַקְהוֹת שִׁינֵי פֶּרְעָה וְהַמִּצְרִים שֶׁחֲשָׁבוּהוּ לְאֵלוֹהַּ וְשֶׁהוּא אֵינוֹ יְכוֹל לְרַפֵּא אֶת עֲצָמוֹ.

עַל כֵּן אָמַר לְפֶרְעָה הַתְּפָאֵר עַל־הַעֲמֵק שְׁאֵלָה אוֹ הַגְּבִיָּה לְמַעַלָּה לְמַתִּי אַעֲתִיר לָךְ וְגו' וְלְעַבְדֶּיךָ וְלַעַמֶּךָ לְהַכְרִית הַצְּפַרְדְּעִי מִמֶּךָ וּמִבְּתִיךָ רַק בַּיָּאוֹר תִּשְׁאָרְנָה פִּירוּשׁ כְּמָה זְמַן הָיְתָה מִבְּקֹשׁ אֵלוֹ הָיְתִי מַעֲתִיר לָךְ וְשׂוֹאֵל מִמֶּךָ וּמַעֲבָדֶיךָ וּמַעַמֶּךָ שֶׁפְּנֻלְם יִטְפְּלוּ בְּדָבָר וַיִּטְרְחוּ בִּידְהֵם לְהַכְרִית הַצְּפַרְדְּעִים לֹא מִכָּל הָאָרֶץ כִּי זֶה אֵי אֶפְשָׁר לְאָדָם בְּשׂוּם פְּנִים אֶלָּא מִמֶּךָ וּמִבְּתִיךָ לְבַד כְּדִי שֶׁתִּסֶּר הַמִּפְּהָ מִמֶּךָ לְבַד וְלֹא מִעַמֶּךָ.

וְגַם לֹא לְנִטְלָם לְנִשְׁאָם חוּץ לְאָרֶץ מִצְרַיִם בְּדָרְךָ רְחוּקָה לָכֵם כִּי יִהְיֶה הָעֵמֶל הַרְבֵּה אֶלָּא לְהַשְׁלִיכֵם עַד הַיָּאוֹר וְזֶה אָמְרוּ רַק בַּיָּאוֹר תִּשְׁאָרְנָה כְּלוֹמַר הַצְּפַרְדְּעִים שֶׁיִּסָּרוּ עַבְדֶּיךָ מִמֶּךָ וּמִבְּתִיךָ יִשְׁאוּם עַד הַיָּאוֹר וְלֹא לְמַרְחָקִים.

עָנָה פֶּרְעָה וַיֹּאמֶר לְמַחֵר כִּי בִּפְעֻלָּה הַזֹּאת לְפָחוֹת צְרִיכִים הָיוּ עַבְדָּיו וְעַמּוֹ לְזִמְנָן יוֹם אֶחָד אִזְ הִשִּׁיבוּ מֹשֶׁה לְמַעַן תִּדַּע כִּי אֵין כֹּה' אֵלֵהִינוּ הוּא יַפְעֹל בְּכַחוֹ שְׁבַתוֹךָ הַזֶּה לֹא מִבְּעֵינֵי שִׁיסוּרוֹ הַצְּפַרְדְּעִים מִמֶּךָ וּמִבְּתִיךָ אֶלָּא אֶף מִעַבְדֶּיךָ וּמִעַמֶּיךָ רַק בַּיָּאוֹר תִּשְׁאָרְנָה וְכֹאן פִּירוּשׁוֹ כְּמִשְׁמַעוֹ שְׁלֵא יִסוּרוּ הַצְּפַרְדְּעִים מִן הַיָּאוֹר וְזֶהוּ נֶגֶד הַטְּבַע וְלֹא תֹאמַר הַיָּאוֹר שֶׁלַח הַצְּפַרְדְּעִים לְשִׁבְטֵי אֶפְרַיִם וְהוּא הַסִּירָם.

הוֹאִיל וְלֹא יְכוֹל לְרַפְּאוֹת אֶת עֲצָמוֹ. הַלִּכְךָ צָעַק מֹשֶׁה אֶל ה' עַל דְּבַר הַצְּפַרְדְּעִים פִּירוּשׁ בְּזֹאת יוֹכִיחַ הַי"ת יְכַלְתוּ כִּי הוּא שֵׁם הַצְּפַרְדְּעִים לְפֶרְעָה וְלֹא הַיָּאוֹר כְּאֲשֶׁר חֲשָׁבוּ.

אֲמָנָם הַי"ת לֹא רָצָה לְהַסִּיר הַצְּפַרְדְּעִים אֶלָּא הַמִּתָּם. כִּי בְּזֶה הַנֶּסֶם יִגְדֵּל יוֹתֵר כְּאֲשֶׁר יָמוּתוּ הַצְּפַרְדְּעִי בְּמִקוֹם חַיּוֹתָם בְּחֲצֵרוֹת וּבִשְׂדוֹת וְחַיּוֹ בְּמִקוֹם מִיתָתָם בְּתוֹךְ הַנֶּהָר וְזֶה הוּא פְּלֵא עֲצוּם וְאֶצְבַּע אֱלֹהִים.

כִּי אֲמָנָם אִם יִסוּרוּ וַיִּלְכוּ לָהֶם לְאָרֶץ אַחֲרָת זֶהוּ נוֹהֵג שֶׁבְּעוֹלָם לְדַמְיוֹן הָאָרֶבָה יִשְׁתַּחֲוּ בְּמִדְיָנָה וְאַח"כ כְּנוֹחַ עַל־יָדָם הָרוּחַ יִלְכוּ בְּאֲשֶׁר יִתְהַלְכוּ לְמִקוֹם אַחֵר. וְהִנֵּה הַמַּעֲשִׂים הָאֵלֶּה

אֲדַרְבֶּה הָיוּ לְמַכְשׁוֹל לֵב פְּרָעָה כִּי רָאָה בְּהִנָּה הִרְחַבְתָּ הַלְשׁוֹן וְדָרְךָ לְטָעוֹת בְּדַבְרֵי מִשְׁהָ
בְּאָמְרוֹ וְסָרוּ הַצְּפָרְדְּעִי מִלְתָּא דְּמִשְׁתַּמְעֵה לְתַרֵּי אִפִּי אֲפִשְׁרֵי וְאֲפִשְׁרֵי שְׁיִלְכוּ לָהֶם.

גַּם מִה שֶׁאָמַר רַק בִּיאוֹר תִּשְׁאָרְנָה אֲפִשְׁרֵי שְׁיִחְשׁוֹב הַחוֹשֵׁב שֶׁהוּא קוֹל עֲנוֹת חֲלוּשָׁה כְּאֵלוֹ
הִי"ת אֵין יְכוּלְתוֹ לְהִסְיֵרם כֻּלָּם וְשִׁמְשָׁה יְהַפְּנֵה הַדָּבָר וַיְדַרְשׁנוּ לְכַבּוֹד עֲצָמוֹ. וְאֵלוֹ אָמַר
מִשְׁהָ וְיָמוּתוּ הַצְּפָרְדְּעִים וְלֹא הִזְכִּיר שְׁתִּשְׁאָרְנָה בִּיאוֹר בְּדַבּוֹר יוֹתֵר פְּרָטִי לֹא הָיָה מְקוֹם
טָעוֹת לְפָרְעָה.

אָמְנָם כְּאֲשֶׁר הָיְתָה אֲמִירְתוֹ כְּלִלִית וְרַחֲבָה הָיְתָה נִסְבָּה שְׁיִכַבֵּד אֶת לְבוֹ בְּחֻשְׁבוֹ יַעֲזוּד מִשְׁהָ
כְּדַבְרֵי הָאֵיצֵטְגִינִין. מְאִשְׁרֵי וְלֹא כָּל אִשְׁרֵי.

וְנָהוּ אָמְרוּ וַיֵּרָא פְּרָעָה כִּי הָיְתָה הִרְנֻחָה כְּלוֹמֵר שֶׁהָיָה דַבּוּרוֹ כְּלִלִי וּמְרֻנָּח וְלֹא פְּרָטִי אִשְׁרֵי
יֹאמֵר כִּי הוּא זֶה. עַל פֶּן הַכְּבִיד אֶת לְבוֹ וְלֹא שָׁמַע אֲלֵיהֶם: רַק הִרְחַק לֹא תִרְחִיקוּ לְלַכֵּת
הַעֲתִירוּ בְּעַדֵּי: אֵין פִּירוּשׁוֹ שְׁלֵא תִתְרַחֲקוּ יִשְׂרָאֵל לְלַכֵּת שְׁכַבְרֵי אָמְרוּ לוֹ דָּרְךָ ג' יָמִים אֲלֵא
כְּוֹנְנָתוֹ אֵל מִשְׁהָ וְאֵהָרֵן שְׁמִסְתַּמָּא הוֹדִיעוּהוּ שְׁאֵינָם רִשָּׁאִים לְהַתְּפַלֵּל בְּאַרְצֵי מִצְרַיִם
הַמְּלָאָה גִילוּלִים.

וְשִׁצְרִיכִים לְלַכֵּת חוּץ לְעִיר לְהַתְּפַלֵּל לָהּ עַל דְּבַר הַצְּפָרְדְּעִים. עַל פֶּן אָמַר לָהֶם פְּרָעָה אֵל
תִּתְרַחֲקוּ מְאֹד וְאֵל תִּתְעַכְּבוּ מִהַתְּפַלֵּל עָלֶי אֲלֵא מְהֵרָה תִּיְכַרְךָ חוּץ לְעִיר.

שְׁאֵם תִּתְעַכְּבוּ בֵּין כָּף הַמִּכָּה לֹא תִסּוּר: וְלֹא יָכְלוּ הַחֲרֻטְנִים לְעַמּוֹד לְפָנֵי מִשְׁהָ מְפָנֵי
הַשְּׁחִין כִּי הָיָה הַשְּׁחִין בַּחֲרֻטְנִים וּבְכָל מִצְרַיִם: פִּירוּשׁ כִּי אָמְנָם בְּמַכּוֹת הַקּוֹדְמוֹת
הַתְּחַכְּמוּ גַם הַחֲרֻטְנִים לְעֲשׂוֹת גַּם הֵם בְּלִהְטֵיהֶם כֵּן.

וְהַעֲזִיזוּ מִצְחָם לְעַנְמַת מִשְׁהָ לֹאמֵר גַּם אֲנַחְנוּ כְּכֶם. אֲבָל בַּמִּכָּה הַזֹּאת לֹא יָכְלוּ לְעַמּוֹד
וּלְהַתְּקוֹמָם לְפָנֵי מִשְׁהָ בְּתִשׁוּבָה נּוֹצַחַת לְהוֹצִיא הַשְּׁחִין גַּם הֵמָּה לְפִי שְׁלֵא הָיְתָה בְרִיָּה
בְּמִצְרַיִם שְׁלֵא הָיָה בָּהּ הַשְּׁחִין.

אִם כֵּן הָאֵיף יֹאמְרוּ לְהִבִּיא גַם הֵם שְׁחִין עַל אָדָם אִם כִּבְרֵי הָיָה הַשְּׁחִין בַּחֲרֻטְנִים וּבְכָל
מִצְרַיִם. וְהָ גָעַ אֶת כָּל אִישׁ וְאִשָּׁה אֵין נְקִי: וְהָ נָתַן קוּלוֹת וּבְרַד וְתַהֲלֵךְ אִשׁ אֲרָצָה וְגו'
זֶהוּ הַבְּרָקִים שְׁלֵהֶם דְּמִיּוֹן הַלּוּף אִשׁ אֲרָצָה: הַעֲתִירוּ אֵל ה' וְרַב מְהִיֵּת קִלְתֵּי אֱלֹהִים וּבְרַד
וְגו': עַד וַיִּכַּבֵּד לְבוֹ הוּא וַעֲבָדָיו: רְאוּי לְשִׁים לֵב עַל הַהִפְרָשִׁים הַנֶּאֱמָרִים בַּפְּרָשָׁה א'
בְּרִאוֹתָנוּ שְׁכַתְּבֵי מִשְׁהָ קוּלוֹת וְאַחַר כָּף בְּרַד גַּם בְּהַתְּפַלֵּלוֹ אֵל ה' נֹאמֵר וַיִּתְּדָלוּ הַקּוּלוֹת
וְהַבְּרַד.

אָמְנָם פְּרָעָה הִפְּךָ הַדְּבָרִים וְאָמַר וַיֵּרָא פְּרָעָה כִּי חֲדַל הַמָּטָר וְהַבְּרַד וְהַקּוּלוֹת עַד שְׁשָׁם
הַבְּרַד בְּתַחֲלָה וְאַחֲרָיו הַקּוּלוֹת? ב' מִשְׁהָ צָרְפָם לְאַחֲדִים קוּלוֹת וּבְרַד. וּפְרָעָה בְּבִקְשָׁתוֹ
הַפְּרִיָּדָם וְאָמַר וְרַב מְהִיֵּת קוּלוֹת אֱלֹהִים וּבְרַד הַכְּנִיס בִּינֵיהֶם מִלַּת אֱלֹהִים.

גַּם מִשְׁהָ אָמַר הַקּוּלוֹת יִתְּדָלוּ וְהַבְּרַד לֹא יִהְיֶה עוֹד וְלֹא אָמַר הַקּוּלוֹת וְהַבְּרַד יִתְּדָלוּ? ג'
אִם פְּרָעָה הַעֲרִים לֹאמֵר הַבְּרַד בְּרִישָׁא וְאַחַר כָּף הַקּוּלוֹת כְּאֲשֶׁר רְאוּנוּ לְמָה עָתָה בְּבִקְשָׁתוֹ
לְהַתְּפַלֵּל שָׁמַע לְדַבְרֵי מִשְׁהָ וְאָמַר וְרַב מְהִיֵּת קוּלוֹת אֱלֹהִים וּבְרַד וְלֹא אָמַר בְּרַד אֱלֹהִים
וְקוּלוֹת כִּי כֵן דְּרָכּוֹ? ד' יִקְשֶׁה הַלְשׁוֹן שְׁאֵמַר וְרַב מְהִיֵּת קוּלוֹת וְלֹא אָמַר וַיִּסַּר מְעַלֵּי

הַבְּרָד? ומה ירצה במלת ורב? ה' באֲשֶׁר רָאִינוּ כִּי לֹא נִזְכַּר בְּהִתְרָאָה וְלֹא בַמִּכָּה עֲצָמָם שֵׁם מְטָר.

ומ"מ בסור המפה פתוב ויחדלו הקולות והבְּרָד ומְטָר לֹא נִיְתָדָה וְכֵן וַיֵּרָא פְרֻעָה כִּי חָדַל הַמְטָר וּמִי הַכְּנִיס מְטָר בְּזֶה שֶׁהוּא בְּרָכָה וְלֹא קָלְלָהּ? ו' גַּם בְּלִשׁוֹן וּמְטָר לֹא נִיְתָדָה אֲרָצָה יִפְלֵא.

שֶׁלֹא פָתַב כְּמֵאֲמַר פְּרֻעָה וַיִּחְדְּלוּ הַקּוֹלוֹת וְהַבְּרָד וְהַמְטָר בְּלִי שְׂיִוְסִיף לֹמַר לֹא נִיְתָדָה אֲרָצָה? אוֹלָם רָאוּי לְהַבִּין אִיךָ יִתְהַוֶּה הַבְּרָד בְּיוֹם סִגְרִיר וּמִזֶּה כָּבֵד כְּתִבְנוּ בְּסִפְרֵי בְּרָאשִׁית. אִם לְפִי דַעַתְנוּ מֵהַתְּפִשְׁטוֹת הָעֲצָמִים בְּחֻלְקֵי הָאֲוִיר שֶׁאֲצִלְנוּ וְשָׁעַל פְּנֵי הַשָּׁמַיִם.

אוּ כְּפִי דַעַת הַפִּילוֹסוֹפִים הַקּוֹדְמִים מְקוֹר אוֹ חוֹם הָאֲוִיר הַסּוֹכֵב הַמִּים אֲשֶׁר יִהְיוּ בְּעֵנָן בְּיוֹם הַגֶּשֶׁם וּמְכַרִּיחֵם לְהִתְקַשֵּׁה. וַיִּדְוַע כִּי הַבְּרָד תִּשְׁמִיעַ קוֹל רַעַם אוֹ מֵהַפְּאֵת הַטִּיפּוֹת זֹו בְּזוֹ אוֹ מִסְעֶרֶת הָאֲוִיר הַמְתַּרְחֵב בְּחוֹנֵק פְּדָמוֹת קִנָּה הַשְּׂרִיפָה.

אִם כֵּן בְּדֶרֶךְ טֹבֵעַ רָאוּי (ה) שֶׁהַבְּרָד יִהְיֶה בְּרֵאשׁ וְרֵאשׁוֹן וְהַקּוֹלוֹת שְׁנִיִּים וּמִסּוֹכְבִּים מִן הַבְּרָד. בְּאִנְפֵן שֶׁבְּסוֹר הַבְּרָד הַסִּבָּה יִסּוּרוּ הַקּוֹלוֹת הַמְסּוֹכְבִּים מִמֶּנּוּ.

אֲמַנָּם הִי"ת אֲדוֹן הַטֹּבֵעַ רָצָה בְּזֶה לְבְרֹא חֲדָשָׁה לְגַם בְּתַתּוֹ קוֹלוֹת נוֹרָאִים אֲשֶׁר אֵינָם מְסַבֵּת הַבְּרָד אֲלֵא הֵיוּ הֵם בְּעֲצָם וְרֵאשׁוֹנָה סִבָּה לְבְרָד כִּי הוּא יְרִים לַעֲב קוֹלוֹ לְהוֹמֵם וּלְאֲבָדָם. וְע"ז אָמַר וְה' נָתַן קוֹלוֹת וּבְרָד מִתְחַלֵּה קוֹלוֹת וְאַחַר כֵּן בְּרָד.

גַּם פְּרֻעָה הַעֲרִים בְּזֶה מִפְּחָדוֹ לְהֵאֲמִין הַגֵּס וְאָמַר כִּי ה' יִתְבַּרֵּךְ שֶׁלַח אֵלָיו שְׁמֵי מַכּוֹת בְּבַת אַחַת קוֹלוֹת מִפְּחָדִים וּבְרָד. וַדִּיָּה לְצָרָה בְּשַׁעֲתָה מִכָּה אַחַת וְלֹא שְׁמַיִם.

וְזֶהוּ אוֹמְרוֹ וְרַב מֵהֵינּוּ קוֹלוֹת אֱלֹהִים וּבְרָד כְּלוֹמַר יֵשׁ לִי רַב שֶׁיִּבְאוּ עָלַי קוֹלוֹת אֱלֹהִים שֶׁהִיא מִכָּה אַחַת וְגַם בְּרָד מִכָּה אַחַת וּלְפִיכֵן הַפְּרִיד בֵּינֵיהֶם בְּתִיבַת אֱלֹהִים. עַל כֵּן הַשִּׁיב מִשָּׁה כִּי אֵין אָמַת כְּדַבְּרֵי שְׁאֵינָם אֲלֵא מִכָּה אַחַת אֲלֵא שֶׁהַבְּרָד מְסּוֹכֵב מִן הַקּוֹלוֹת שֶׁלֹא כְּדֶרֶךְ כָּל הָאָרֶץ.

וּכְשֶׁיִּפְרוֹשׁ כְּפִיו אֵל ה' הַקּוֹלוֹת יִחְדְּלוּ וְאִז מִמִּילָא גַם הַבְּרָד לֹא יִהְיֶה עוֹד. וּבְזֶה תִּדַּע כִּי לֹה' הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ הַמְשֻׁנָּה טֹבֵעַ הַדְּבָרִים אֵל מֵה שֶׁיִּחְפְּזֵן.

וּכְאֲשֶׁר פָּתַר לוֹ כֵּן הָיָה כִּי בְּהִתְפַּלֵּל מִשָּׁה מִיָּד חָדְלוּ הַקּוֹלוֹת וְאַחַר כֵּן הַבְּרָד. וְלִהְיוֹדִיעַ לְפְרֻעָה הַדְּבָר הַגָּדוֹל הַזֶּה שֶׁאֲמַנָּם הַבְּרָד וְהַקּוֹלוֹת הֵיוּ כְּלָם דְּרָךְ גַּם וְלֹא דְרָךְ טֹבֵעַ הוֹסִיף הַכְּתוּב וּמְטָר לֹא נִיְתָדָה אֲרָצָה כִּי אִם הָיָה בְּרָד טֹבֵעִי כְּאֲשֶׁר חָדַל הַבְּרָד הָיָה רָאוּי שֶׁטִּיפּוֹת הַמִּים בְּאֲוִיר הַנִּקְפָּאִים לְבְרָד בְּסוֹר הַסִּבָּה הַמְקַפָּאָה אוֹתָם עַל הָאָרֶץ יִרְיָקוּ בְּטִיפּוֹת מְטָר.

וְהוֹאִיל וְהַבְּרָד הָיָה דְרָךְ גַּם וְלֹא כְּמִנְהַג הַטֹּבֵעַ בְּסוֹר הַבְּרָד לֹא נִשְׁאָרוּ טִיפּוֹת מִים בְּאֲוִיר אֲלֵא חָדְלוּ הַקּוֹלוֹת וְהַבְּרָד וּמְקַל מְקוֹם מְטָר לֹא נִיְתָדָה אֲרָצָה לְהוֹרוֹת הַגֵּס כְּאֲשֶׁר אֲמַרְנוּ. אוֹלָם פְּרֻעָה כְּאֲשֶׁר רָאָה שֶׁמְטָר לֹא נִיְתָדָה אֲרָצָה חָשַׁב בְּעַקְשׁוֹת לְבוֹ הַטַּעַם שֶׁלֹא הֵיוּ עוֹד מִים בְּעָרִים וְהַכְּבִיד לְבוֹ כִּי אָמַר שֶׁהַפֵּל הָיָה דְרָךְ טֹבֵעַ.

כִּי בְּחֻלְקֵי הַמְטָר הַנִּתְקַשֵּׁה בְּעֵבִים הַזֶּה לֹא יִקְפָּאֵנוּ עוֹד הַקּוֹר אוֹ הַחוֹם וּבְזֶה לֹא יוֹכֵל לִיְרַד בְּרָד עוֹד. וּכְשֶׁלֹא יִהְיֶה עוֹד בְּרָד יִחְדְּלוּ גַם הַקּוֹלוֹת.

פי חשבו דבר טבעי הכרד סבה אל הקולות והכרד מהמטר: ויוסף לחטוא ויכבד לבו הוא ועבדיו: ההוספה בחטא היתה שהחטיא את עבדיו. והכביד את לבכם בטענותיו לאמר שהיה הפל דבר טבע: ויחזק לב פרעה יש לדקדק בחזיק הלזה ובשנוי לשונותיו.

פי אמנם ד' חלוקות בדברים אחת אומרו ויחזק לב פרעה האמור בתנין משמע שנתחזק מאליו וכזה נאמר בדם בכינים ובכרד. שנית ויחזק ה' את לב פרעה משמע שה' החזיקו. ומאליו אולי היה נכנע ובסגנון זה כתוב בשחין בארבה ובחשה ועל ים סוף. שלישית ויכבד לב פרעה גם זה משמע מאליו אלא ששינה הלשון ולא אמר ויחזק וכזה כתוב בדבר לבדו.

רביעית ויכבד את לבו נראה שהוא מציא תואנה להכביד לבו כפתוב בצפרדעים ובערוב וגם בכרד? ומבלעדם עוד יש הפרש אחר שבכלם נאמר כאשר דבר ה' לבד מן הערוב ודבר שלא אמר כאשר דבר ה' בהם ל ראוי להתעורר ולמצוא ישוב מספיק על כל אלה.

ויש להתבונן במה שאמרנו למעלה שהקב"ה עשה פרעה מיום הנלדו ממזג אכזרי וקשה עורף ורוב הגסים והיסורין כאין נגדו ויחשבכם לאפס ותהו ועם כל זה מכלל המכות שהביא ה' עליו כבר המציא תמצא אחת או שתיים היו ראויות לרפא קשיות ערפו ולהפוך אומץ לבו.

אם לא פי צנה ה' והחזיק עוד את לבו יותר על מזגו שלא ישמע גם אליהם גם ידוע נדע שיש מן המכות האלה לא יוכלו לייסר לב איש הדיוט גם אם לא יהיה מלך עריץ. וקצתם ייסרוהו.

אף יאות לפעמים לשר ושלטון שלא לקחת מוסר בנקל על כל דבר הנראה שלא להתראות ירא ורף הלבב פנהוג במלכים. וקצתם יהיה פח להן לולי שנמצא בפעולתם איזו עילה תסבב להאמין שהמה דרף טבע.

הנה פי כן במופת התנין ובמכת דם כינים ובכרד המה פלאות הנה ראוי להתפעל בהם מלך הדיוט אשר לא היה לבבו קשה מעת מולדתו. אף אמנם פרעה אמיץ לבו בגבורים מהרפבת מזגו כאשר אמרנו לא נתפעל מהם.

על כן כתוב בהמה ויחזק לב פרעה כלומר מה שלא שמע ולא שפת לבו לאלו פי נתחזק לבו מעוררו מה שלא היה נארע לאיש אחר. והטעם בשלש המכות האלה.

פי אחת והיא דם הוא דבר אינו נוגע בו בעצמו כאשר בשאר המופתים. ובכנים הנה מתניסר בה לולי שאמרו אליו החרטומים אצבע אלהים היא ורוצה לומר שזאת היא דבר הבא בטבע מעפוש האויר והוא יד המערכות פי כן יקראו יד אלהים על כן ויחזק לב פרעה ושב לאיתנו הראשון.

וגם הכרד אם פי הוא דבר נורא מאד מ"מ כבר פירשנו במקומו שפרעה חשבו לטבע בחזול המטר הכרד והקולות כראוי להיות כפי דרכו ומחשבתו. על כן בכל אלה לא נתפעל מאד פרעה ושב לקדמותו ולחזיק לבבו כאשר בתחלה.

על ככה במפת הדבר שהוא דבר אינו נוגע בגופו וגם קרוב הדבר להיותו טבע ומאורע שבעיר אחת ימותו כל עשתרות הצאן ובעיר אחרת יחיו לכן נאמר שמה ויכבד לב פרעה

רצונו שאף אם לא הינה פרעה ממזג קשה מ"מ קרוב שיכבד לבו גם אם הינה לדמיון שאר המלכים בלי שיצטרף לחזיק אחר.

וצפרדע וערוב המה מפללם שיהיה להם יכולת להחזירו. אמנם הינה ראוי מחק האישי המושל שאל ירא ולבבו לא ירף תיקף בבוא אליו מפה אחת או שמים ולפי שבדם וכינים כפר אמרנו שלא נהפך ורוחו ולא חשבם לחונק לבו.

הנה בצפרדע וערוב הבאים אחריהם אע"פ שחזקתו לא הועילה מ"מ התחזק על יראתו והראה עצמו כאלו אין לו פחד מפניהם. וזהו אמרו ויכבד את לבו רצונו שהכבידו ואנס את עצמו כאלו לא ירא מהם.

אולם בשלוח ה' עליו שחין בו בעצמו וכן חשף האפלה עד לא יכול לקום מתחתיו וגם במפת הארבה שאכל את יתר הפלטה עד בלתי השאיר לו שריד לאכלו א"א שלא יסתער ולא ינוע לבבו ולבב עמו אם לא כי אצבע אלהים היא להחזיק את גאונו עוד ולהוסיף לו אנמץ יותר ממה שהיה כדי שלא ישמע לקולם.

ונה אמרו באלה נחזק ה' את לב פרעה שאלמלא חזיק ה' החדש כפר הינה מתבהל מפני היסורין שהם ושולחם עם כל חזיק ואנמץ מזגו. ככה תראה בנדפו אחרי בני ישראל.

כי אין עזות פנים גדולה מזאת עד שראוי לחשבה לשטות הדעת. כאשר אחרי כל המכות הגדולות אשר ראו עיניו בארץ מצרים עוד יעזו פניו וישנס מתניו לרדוף אותם בארץ ערבה ושוחה ולבוא אחריהם בתוף הים.

לולי כי ה' אמר ותהי והוציאו מרשותו לקצה האחרון. ולכן גם שמה כתוב נחזק ה' את לב פרעה וירדוף אחרי בני ישראל.

בדברים האלה תבין ותשפיל מדוע פתב בכלם כאשר דבר ה' ובהיות הרצון אל חזיק ואנמץ לבב פרעה מיום צאתו מבטן הורתו. וגם אל החזיק הנוסף לו מאת ה' בבוא המכות שלא ישמע אליהם.

שה' צוה הדבר. אמנם לא הינה פן בדבר ובערוב כאשר כפר אמרנו שלא הינה שומע אליהם אף אם לא נתחזק לבו ועל פן כתוב בהמה ויכבד ולא נחזק כמו שאמרנו עד הנה.

וגם מזה הטעם לא הינה ראוי שיאמר כאשר דבר ה' בצפרדעים. אלא שכפר ראינו שבהם טעה פרעה בדברי משה וראה כי הייתה הרוחה ושתפש משה לשונות ראויים להטעות פרעה כאשר אמרנו למעלה.

ונה דבר ה' למשה בסנה. על פן בצפרדעים גם פן הוסיף כאשר דבר ה'.

אם כי לא הינה ראוי שיכתב לסבה אשר הצענו: פרשת בא בא אל פרעה כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו: לא פירש מה יאמר לו? ואין טעם כי אני הכבדתי לומר שיבוא אל פרעה? והנכון לפי מה שפירשנו בסמוך ויוסף לחטוא ויכבד לבו הוא ועבדיו.

שזאת הייתה ההוספה בחטא שהחטיא את עבדיו בטענותיו ונדענו כי החוטא ומחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה. והנה משה הנה מתרה ומוכיח פרעה מידי יום ביומו טרם בוא המכות כדי שישוב מקשיות ערפו וישלח את ישראל וינצל.

עתה בראותו שהיה חוטא ומחטיא יתכן שמששה לא יאבה לבוא לפניו להתרות לו הואיל ואין מספיקין בידו לעשות תשובה. הוכרח הי"ת לצוותו שלא ימנע מלבוא אל פרעה בפעם בפעם לבעבור שהחטיא את עבדיו.

פי אמנם ה' יתברך הוא היה סבה גם אל פבדות לב עבדיו. וז"ש בוא אל פרעה והתרה בו פתמול שלשום.

לפי שאני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו ומאתי היה הדבר. ולפנינו עוד נדבר בזה בפסוק לא ישמע אליכם פרעה: ומלאו בתיך ובתי כל עבדיך ובתי כל מצרים אשר לא ראו אבותיך ואבות אבותיך וגו' ובבוא המכה פתוב ויעל הארבה על כל ארץ מצרים וינח בכל גבור מצרים כבד מאד לפניו לא היה כן ארבה כמהו ואחריו לא היה כן: ומה שצאמר ביואל (ב') עם רב ועצום פמוהו לא נהיה מן העולם נראה שהיה כבד משל מצרים ל כל המפרשים בחרו להם טעם כפי רצונם.

ואולם לדעתי אין צורך לכל אלה. הואיל ולא אמרה התורה בזה שאחריו לא יהיה ארבה רב כמוהו אלא פתוב לפניו לא היה כן ארבה פמוהו ואחריו לא יהיה כן.

רצונו שלא יבוא לעולם ארבה בדמות בצלמו ובתנאים שבאו עמו פאשר נפרש פי כאן נעשו בו מעשה נסים מה שלא אירע ביואל. הפלא הראשון כי הארבה דרכו לנוח בשדות מקום זרע ותאנה אולם בפתיים עין לא ראתה.

לכן אמר ומלאו בתיך ובתי כל מצרים וזה לא ראו אבותיך מעולם. וכן אמר ויעל הארבה על כל ארץ מצרים גם בבתיים ונחצרות ובדבר הזה לא היה כן ארבה פמוהו ואחריו לא יהיה כן.

הפלא השני (א) שפנהג העולם פשיבוא כל חולי וכל מכה בארץ אחת גם שכיניה תדבקם הרעה שאוי לרשע ואוי לשכנו. ואם יבוא ארבה בארץ יהיהמהלך בארצות השכנים אחר וקדם פרצונו.

אמנם הנס המופלג שהיה בארבה של מצרים הוא פי וינח בכל גבול מצרים היה מתפשט בכל ארץ מצרים וכשהיה מגיע אל הגבול דהינו אל מקום תחומה עם ארץ אחרת היה נח שמה ולא היה לו רשות לקחת ולכנוס בתחום אחר להזיק שדה שאינה של מצרים.

באופן שלרוב הארבה העולה לגבול היה מתרבה ומתעבה שמה חמרים חמרים ויקומו גד אחד אלו ע"ג אלו והיה שמה כבד מאד באותו גבול מ"מ נצבו כמו גד ולא השיגו גבול אחרים וזה היה פלא אשר לפניו לא היה כן ואחריו לא יהיה: ויפן ויצא מעם פרעה: מדרך המוסר איש היוצא מלפני המלך לא יהפוך פניו עד פי יצא מפתח החדר אשר המלך שמה אלא אחורנית פידוע.

אלא אם היוצא גם הוא שר ושלטון. על פן משה מלך ישראל השמיענו כי פנה מעם פרעה קודם צאתו פדרך השמים.

וּפְרָעָה בַחֲרוֹן אַפּוֹ עַל זֹאת צְוֶה לַעֲבָדְךָ שְׁלֵא יִנְיחוּהוּ עוֹד לַעֲשׂוֹת פְּדָבָר הַזֶּה. וּבְפַעַם אַחֲרַי וַיִּגְרַשׁ אֹתָם מֵאֵת פְּנֵי פְרָעָה שְׁלֵא יִהְפְּכוּ אַחֲוֵרֵיהֶם אֶל הַמְּלָךְ עוֹד.

וְלָכֵן גִּרְשָׁם וְדָרָךְ הַמִּתְגַּרֵּשׁ מִן הַבַּיִת לְלֶכֶת אַחֲוֵרֵיָת: וַיֹּאמְרוּ עַבְדֵי פְרָעָה אֵלָיו עַד מָתִי יִהְיֶה זֶה וְגו': עַד וַיִּגְרַשׁ אֹתָם מֵאֵת פְּנֵי פְרָעָה: פְּקוּד פְּקֻדָּתִי לְדַעַת מִדּוּעַ אָמְרוּ עַבְדֵי פְרָעָה אֵלָיו שְׁלַח אֶת הָאֲנָשִׁים וְלֹא אָמְרוּ שְׁלַח אֶת הָעַם כִּנְהוּג לְגַם יִתְכַן לְדָרוֹשׁ כְּוֹנֵת הַפְּתוּב יִהְיֶה כֵן ה' עִמָּכֶם.

וּמָה רְצוֹנֵנוּ בְּאָמְרוֹ כִּי רָעָה נִגְדַּד פְּנִיכֶם עַל דְּרָךְ הַפְּשֻׁט? אַף מָה שְׁאָמַר כִּי אֹתָה אֲתָם מְבַקְשִׁים אִם פִּירוּשׁוֹ שְׁמִבְקָשִׁים הַדְּבָר הַזֶּה לֹא לֹמַר כִּי זֶה אֲתָם מְבַקְשִׁים אֲמַנֵּם אֹתָה כְּנֹוֹי לְנִקְבָה אֵינְנָה קְשׁוּרָה אֶל הָאָמֹר לְפָנִים? וְאֶחָשׁוּב כִּי פְרָעָה אִישׁ אֶנּוּ וּמִרְמָה וּבַעַל תַּחֲבֻלוֹת בָּחַר לְהַתְנוּפֵחַ עִם מְשֵׁה וּלְיַעֲצוֹ כְּדַת מָה לַעֲשׂוֹת לְהַנְאֹתוֹ וּלְטוֹבָתוֹ.

עַל כִּי יוֹעֲצֵי פְרָעָה הִסִּיתוּהוּ לְשַׁלַּח הָאֲנָשִׁים וְלֹא הִנְשִׁים וְהַטָּף שְׁיִשְׁאָרוּ בְּמִצְרַיִם לַעֲרַבּוֹן עַד שׁוּבָם. וְהַתְחַכֵּם פְּרָעָה לְפַתּוֹת בְּדָבָרִים וּלְיַעֲצוֹ שְׁלֵא יָבִיא עִמּוֹ לַעֲבֹד ה' אֶלָּא הַגְּבָרִים וְלֹא הַטָּף וְהַנְּשִׁים מִיִּרְאָה שְׁלֵא יָמוּתוּ בַדְּרָךְ.

וְשׂוֹאֵת הִיא לְמִשְׁה מִחֻשְׁבָּה רָעָה לְהַבִּיא אֶת הָעַם בְּאֶרֶץ צִיָּה וְצַלְמוֹת בְּאֶרֶץ לֹא עֶבֶר בָּהּ אִישׁ. וְאֲנִי יִדְעֵתִי כִּי מִזֶּל רַע מִסִּית אֲתָכֶם לְזֶה וְלָכֵן לֹא הִנְחֵתִי אֲתָכֶם עַד הַנְּהָה.

מ"מ הוֹאִיל וְאֲתָם חֲפָצִים בַּדְּבָר וּמְפָצִירִים בִּי עַד מָאֵד אֲמַרְתִּי לְשַׁלַּח הַגְּבָרִים לְבַד הוֹאִיל (ב) וְאֲתָם הָאֲנָשִׁים בְּנֵי דַעַת מְבַקְשִׁים הָרָעָה הַזֹּאת וְרַגְלוֹהִי דָבַר אִישׁ עֶרְבִין לִיה וְתִדְאָגוּ מִכֶּם וְלֹא מִמֶּנִּי.

אֲבָל אֵין רְאוּי לְהַבִּיא הַנְּשִׁים וְהַטָּף שְׁאִינֵם בְּנֵי דַעַת וְאֵלָה הַצֹּאֵן מָה עָשׂוּ? וְאִם תֹּאבּוּ לְהִרַע לַעֲצָמְכֶם אֵל נָא אַחֲוֵי תִרְעוּ לְיִוְנָקֵי שְׂדִים אֲשֶׁר לֹא יִדְעוּ לְכַף אֲמַר בְּטַעֲנוֹתֵי וְיִהְיֶה כֵן ה' עִמָּכֶם כְּאֲשֶׁר אֲשַׁלַּח אֲתָכֶם וְאֵת טַפְכֶם בְּלִשׁוֹן קוֹשִׁיָא.

הָאֵם חֻשְׁבָּתָם שְׁכַשְׁאֲשַׁלַּח עִמָּכֶם אֶת הַטָּף אִזּוּ יִהְיֶה ה' עִמָּכֶם וַיִּשְׁקוֹד ה' עַל הָרָעָה וְלֹא יִבְיָאָנָה עֲלֵיכֶם בַּעֲבוּר טַפְכֶם? אֵין זֶה אֲמַת! כִּי אֲמַנֵּם תְּמִיד יִקְרָה אֲתָכֶם הָרָעָה וְרֹאוּ כִּי רָעָה נִגְדַּד פְּנִיכֶם רְצוֹנֵנוּ שְׁאֲתָם עֲוֹרִים וְחֻסְרֵי דַעַת הוֹלְכִים לְקִרְאֵת הַסַּפְּנָה וְהִרַע וְאִם כֵּן לֹא יִצִּילוּ אֲתָכֶם הַנְּשִׁים וְהַטָּף.

לָכֵן אֲמַרְתִּי שְׁלֵא יִלְכוּ אֲתָכֶם בְּנִיכֶם וְלֹא יִגְוְעוּ בַּעֲוֹנוֹתֵיכֶם וְלֹא יוֹמְתוּ בְּנִים בַּעֲוֹן אֲבוֹת. לְכַף לָכוּ נָא הַגְּבָרִים כִּי אֹתָה הָרָעָה אֲתָם מְבַקְשִׁים.

וּבְמִשְׁפָּט יְפוֹל הָרָשָׁע בַּשַּׁחַת יִפְעַל וְלֹא הַבְּנִים שְׁלֵא בָּחֲרוּ בְּזֶה: כָּל הַיּוֹם הַהוּא וְכָל הַלַּיְלָה הַבִּקְרָה הִנֵּה רוּחַ הַקְּדִים נִשָּׂא אֶת הָאֲרָבָה: מְחֻסְדֵי ה' עִם כָּל בְּרוּאָיו (ג) שְׁהַפּוֹרְעָנוֹת מְאֻחֲרַת לְבוֹא וְהִרְפוּאָה וְהַטּוֹב מִמֶּהֲרִים וּבְכוּא הָאֲרָבָה רוּחַ הַקְּדִים עֲמַל כָּל הַיּוֹם וְכָל הַלַּיְלָה.

וּבְסוּר הָאֲרָבָה וַיִּתְּפֹנְהוּ רוּחַ יָם חֲזַק מְאֹד וַיִּשָּׂא אֶת הָאֲרָבָה בְּרַגַע כְּמִיִּמְרִיה וְכֵן (בְּמִדְבָר י"א) וְרוּחַ נִסַּע מֵאֵת ה' וַיִּגְזוּ שְׁלוּיִם: וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה עוֹד נִגַּע אֶחָד וְגו': עַד בְּעֵינֵי עַבְדֵי פְרָעָה וּבְעֵינֵי הָעַם: יֵשׁ לְתַמּוּהָ מָה עֲנִין שְׁיִגְרַשֵּׁם מִמִּצְרַיִם אֲצַל שְׁאֵלַת כְּלֵי וְכֵלֵי זֶה־בְּ

ולמה יצטרף להודיע למשה עתה שיגרשם מארצו וכבר יעדי טרם זה ל וגם הכפל שאמר
כש'לחו פלה וגו' צריך ביאור.

ומה שאמר גם האיש משה גדול מאד יראה לא צורך בו במקום הזה ל ויתכן פאשר
ידענו שצנה ה' שישאלו ממצרים גם במעמד הסנה. ומשה אמנם נתעצל במצנה הזאת
עד אחר המפה התשיעית.

על פן הוצרך השי"ת לצוות שנית למשה שאין עוד זמן להתעכב. כי אמנם עוד נגע אחד
יביא אל פרעה ובאותו פרק גרש יגרש אותם ולא יהיה להם פנאי לשאול.

ולכן דבר נא פלומר עתה תיקף ומיד באני העם שישאלו. ואמנם משה טעם אחר הנה
לו שלא לדבר ולהסית בני ישראל לדבר הזה עד הנה.

לפי שעדיין לא יצא עליו שם גדול בארץ מצרים לשיאמינו לו מצרים להשאיל לעמו
כסף וזהב. (ד) כי אולם ידוע שראוי לאדם לקנות שם טוב בתחלת מעשיו ואחר כך כל
פעולותיו יחשבו לכף זכות ועתה אחר כל המכות גדל בשם טוב וחשב זה הזמן שראוי
לשאול.

ע"כ אמר גם האיש משה גדול מאד בעיני עבדי פרעה ובעיני העם של מצרים: שבין
עבדי פרעה ובין המצריים בטחו בו שישפוט עמו בצדק ואם ישאלו לישראל יצנה
להחזיר הגולה אשר גזלו: ד"א גרש יגרש דבר נא.

שלא יפחד משה להוסיף הרנה על הצמאה לשאול טוב מצרים מיראה מדבר שימאנו
לשלחם בעבור הונם ועשרם. כי אמנם כשישלח עליו מפת בכורות גרש יגרש ולא יחוש
לכסף וזהב וכל אשר לאיש יתן בעד נפשו.

וכן ספר הכתוב שהיה. שנאמר וישא העם את בצקו וגו' ובני ישראל עשו כדבר משה
וישאלו וגו' הרצון בזה שיצאו אע"פ שישאלו ולא עכבום בשביל הממון: ויאמר ה' אל
משה לא ישמע אליכם פרעה למען רבות מופתי בארץ מצרים: ומשה ואהרן עשו את
כל המופתים האלה לפני פרעה ויחזק ה' את לב פרעה וגו': יש לגמגם על מה שאמר
למען רבות מופתי.

והנה לא נתרבו האותות והמופתיים אחר פן אלא מפה אחת לבדה? גם סמיכות ומשה
ואהרן צריך ישוב והוא דבר האמור ונודע עד הנה? ובאמרו עשו את כל המופתים לפני
פרעה ואלו לא עשאוים על פני פרעה מה יתרון בזה? והטעם שאין בעל הגס מכיר גיסו
והאיש המלומד באותות ובמופתיים אינם נחשבים בעיניו כאיש אשר לא ראם מימיו ואין
נוהג בם.

ויותר יחשבים מי ששמעם ולא ראם מאיש יהיו תמיד בעיניו זהו פוננת הפסוק (שופטים
י"ג) ולא יסף עוד מלאך ה' להראה אל מנוח אז ידע מנוח כי מלאך ה' הוא. כי הלא יקשה
בדברים איה לא הבין זה מקנדם לכן ומי לא ידע בכל אלה וזרוע ה' הלא עליו נגלתה
באמרו ומפליא לעשות ומנוח ואשתו רואים.

ובעלותו בלהב האש. עד שהוצרך להפירו פאשר לא יסף עוד לבוא ל ועוד קשה מה
שאמר ומנוח ואשתו רואים שתי פעמים והנה טוב שיאמר לעיניהם פעם אחת ולא ישנה

לו והיה די והותר? אלא שהרצון בזה כִּאֲשֶׁר אִמְרָנוּ כִּי אֵין בַּעַל הַנֶּסֶם מִפִּיר נִיֶּסוּ וּרְאִיִּית הָאֲנֹתוֹת וְהַפְּלָאִים לְרֹב תְּבִיא לְרֹאֵיהֶן בְּזִיוֹן כִּי נַעֲשׂוּ לוֹ בְּהַרְגֵּלֶם טָבַע וְלֹא יִחָשְׁבוּ בְּעֵינָיו.

לֹא כֵן לְאָדָם לֹא יִרְאֶה נֶס אֲזִי יִפִּיר הָרֵאשׁוֹן הַפְּלֵא וְפָלֵא. (ו) וְכִאֲשֶׁר יֵאָבֵד אָדָם דְּבַר הַוְרָגֵל בּוֹ אֲזִי יִדַע חֲסְרוֹנוֹ וַיִּפִּיר מַעֲלַת הַדְּבָר הָאָבֵד אֲשֶׁר בְּעוֹדָנוּ בְּכַפּוֹ לֹא חָשְׁבוּ.

עַל פֶּה מִלֵּאָה ה' פָּעַל פְּלָאִים נוֹרָאִים רַבִּים לְעֵינֵי מְנוּחַ וְאֲשֶׁתּוֹ לֹא אַחַת וְלֹא שְׁתֵּים עַד כִּי הַוְרָגְלוֹ בָּהֶם ז"שׁוּמְפְּלֵיָא לַעֲשׂוֹת וּמְנוּחַ וְאֲשֶׁתּוֹ רִוָּאִים וַיַּעַל מִלֵּאָה ה' בְּלֶהֱבַח הַמְּזַבְּחַת וּמְנוּחַ וְאֲשֶׁתּוֹ רִוָּאִים וְתַמִּיד הַנְּסִים בְּעֵינֵיהֶם עַד שֶׁרָאוּם בְּרֵאִיָּה בְּעֵלְמָא וְהִתְפַּעֲלוּ חוֹשֵׁיהֶם בְּמִנְהַג הַדְּבָר כְּאִישׁ הַמְּצִיץ הַדְּבָרִים בְּטַבְּעָם.

אוּלָּם כִּאֲשֶׁר לֹא יָסַף עוֹד מִלֵּאָה ה' לְהִרְאוֹת לָהֶם וְהַוְרָגְלוֹ בְּלֵא רֵאוֹת נְסִים אֲזִי לְמַפְרַע זְכָרוֹ הַמוֹפְתִים וְהִפִּירוּ אֶת אֲשֶׁר הֵלַךְ מֵאַתָּם וְאֲזִי יִדַע מְנוּחַ כִּי מִלֵּאָה ה' הוּא. וְעוֹד נִדְבָר בְּזֶה בְּפִרְשַׁת כִּי תְּבוֹא בְּפִסּוּק וְלֹא נִתֵּן ה' לָכֶם לֵב לְדַעַת וְגו'.

גַּם עָתָה כְּדְבָרִים הָאֵלֶּה אָמַר הַכְּתוּב לֹא יִשְׁמַע אֲלֵיכֶם פְּרֻעָה וְהַטַּעַם הוּא לְמַעַן רַבּוֹת מוֹפְתֵי לְפִי שֶׁהַרְבִּיתִי מוֹפְתִים בְּאַרְץ מִצְרַיִם עַד הַנְּהָ. וְזֶה הַחִילָם לַעֲשׂוֹת שֶׁלֹּא לַעֲנוֹת מִפְּנֵי וְנוֹסֵף עַל זֶה כִּי כָּל הַמוֹפְתִים נַעֲשׂוּ לְפָנַי פְּרֻעָה בְּעֵינָיו וּבְכַפְּיוֹ לְכֵן לֹא שָׁמַע אֲלֵיהֶם כִּי אֵינֶם נִחְשָׁבִים בְּעֵינָיו.

זֶה אָמְרוּ וּמִשָּׁה וְאֶהְרֹן עָשׂוּ וְגו' לְפָנַי פְּרֻעָה זֶהוּ סִבָּה שֶׁהִחֲזִיק לְבוֹ וְלֹא שָׁלַח. וְאַל תִּתְמַהַּ עַל הַחֲפִץ בְּפִירוֹשׁ לְמַעַן רַבּוֹת מוֹפְתֵי שֶׁהוּא כְּמוֹ לְפִי כִּי כֵן בַּעַל מַעֲשֵׂה ה' מְחַדֵּשׁ בְּפִירוֹשׁוֹ לְמַעַן שִׁיתִי אֹתוֹתֵי אֵלֶּה בְּקִרְבּוֹ: ד"א לֹא יִשְׁמַע אֲלֵיכֶם פְּרֻעָה וּמִשָּׁה וְאֶהְרֹן עָשׂוּ אִם הַשִּׁי"ת הִיָּה מְבִיא הָאֲנֹתוֹת לְעֵינֵי כָּל מִצְרַיִם לְמַקְטוֹן וְעַד גְּדוּל רְצוֹנֵי שֶׁהַמּוֹן הָעַם יִדְעוּ בְּבִירוֹר הַנְּפִלְאוֹת וְהַמְּכוֹת כִּי אֲצַבַּע אֱלֹהִים הִמָּה הֵלֵא יִתְקַבְּצוּ כְּלָם וַיִּלְוֵנוּ כָּל הַקְּהֵל עַל מַלְכָם עַד יִכְרִיחוּהוּ לְשַׁלַּח אֶת הָעַם.

אֲמָנָם הִמָּה לֹא יִדְעוּ הַדְּבָר עַל בְּוִרְיוֹ וְחָשְׁבוּ שֶׁהֲצִרוֹת בָּאוֹת עֲלֵיהֶם בְּמַקְרָה וְלֹא ה' פָּעַל כָּל זֹאת עַל כִּי לֹא שָׁלְחוּ הָעֹבְרִים מֵאַרְצָם. לְפִי שֶׁמִּשָּׁה וְאֶהְרֹן הִתְרוּ כָּל הַמְּכוֹת לְפָנַי פְּרֻעָה יְחִידִי וְלֹא בְּפִרְסוּם וְדְבָרִים שֶׁבִּינֵנוּ לְבִינָם לֹא נִשְׁמַעוּ בֵּין הַחַיִּים דַּלַּת הָעַם הִיָּה סִבָּה שֶׁלֹּא הִכְרִיחוּ לְמַלְכָם לְשַׁלַּחם כִּי ה' הִקְשָׁה לֵב פְּרֻעָה וְעַמּוֹ לֹא יִדְעוּ הַדְּבָר.

וְכָל זֶה גְּזָרָה הַחֲכָמָה הָאֱלֹהִית לְהַעֲנִיֵּשׁ הַמִּצְרַיִים. כִּי אִם מִשָּׁה וְאֶהְרֹן הָיוּ עוֹשִׂים הַמוֹפְתִים כְּלוֹמַר שֶׁהָיוּ מִתְרִי' מִפְּתַח הַמְּכוֹת שֶׁלּוֹחַ יִשְׂרָאֵל לְעֵינֵי כָּל מִצְרַיִ' הִיָּה צָרִיף הַי"ת לְהַקְשׁוֹת לֵב כָּל הַמִּצְרַיִים לְמַגְדוּלָם וְעַד קִטְנָם לְבַעֲבוֹר יִקְבְּלוּ עֲנָשָׁם הָרְאוּי.

וְהַתְּפִינָן ה' יִתְבַּרְךָ לַעֲשׂוֹת נְסִים בְּדִרְךָ יִתְקַרֵּב לְטָבַע כָּל מֵה שֶׁאֲפָשֶׁר (ז) וְלֹא יִרְבֶּה בְּנִפְלְאוֹת לֵאמֹר צוֹרָךְ. וְאֵלּוֹ יָכוֹל ה' תְּבַרְךָ לְהַתְּכַבֵּד בְּמִצְרַיִם וּלְהַכּוֹתָם מִכְּלֵי שִׁיקְשָׁה לֵב פְּרֻעָה כְּבָר הִיָּה עוֹשָׂה.

אֲמָנָם לֹא אִסְתַּיְיָעָא מִלְתָּא. וְהַבִּיט ה' בְּפְרֻעָה שֶׁלֹּא יַעֲמֹד בְּמִרְיוֹ אִם לֹא יִקְשָׁה אֶת לְבוֹ.

ולכן לא דבר משה מעולם אלא לפרעה ולפעמים בעיני עבדיו היושבים ראשונה במלכות. לכן צוהו מטעם זה ה' יתברך לה אל פרעה בבקר הנה הוא יוצא המימה וכל זה להסתיר הדבר מעיני המון עבדיו כאשר אמרנו.

על כן אמר לו השי"ת בוא אל פרעה פי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו למען שיתי אותומי אלה בקרב. פירוש בוא להתרות המפה לפרעה לבדו פי אני הכבדתי את לבו ולא ישלח את העם.

אבל לב עבדיו אין צורך להקשות פי כבר כבד הוא הואיל ושמתי אותומי אלה בקרב ורצה על פני פרעה לבדו והם לא ידעו. הלכך פאן אמר לא ישמע אליכם פרעה פי הקשיתי את לבו.

ונה סבה שארבה אותומי בארץ מצרים לעיני כל העם במפת בכורות. פי הואיל ומשה ואהרן עשו כל המופתים לפני פרעה לבדו והחזיק ה' את לב פרעה על כן לא שולחו בני ישראל עד הנה.

לפיכך צריכים אתם להתרות המפה הזאת האחרונה בפרהסיא פדכתיב וירדו כל עבדיך אלה אלי וגו' וכן הנה מיד ותחזק מצרים על העם למהר לשלחם אף בלי רצון פרעה: ועברתי בארץ מצרים וגו' אני ה': הקשה מהרי"א אשפנזי מן הכתוב ולא יתן המשחית לבוא אל בתיכם לנגוף והנה נראה פאן שהקדוש ברוך הוא בעצמו הפה כל בכור ולא המשחית? ותירץ שהמשחית היה מכניס עפוש האויר בבתיים וזהו אמרו הנגף למשחית והקב"ה המפה.

ולא ידעתי איך יתכן מה שכתוב ועבר ה' לנגוף את מצרים וגו' ולא יתן המשחית לבוא אל בתיכם לנגוף הרי נאמרה נגיפה אל הקב"ה ואל המשחית ל גם מה שפירש בפירוש ההגדה לחוץ ונדחוק ואינו מתנישב.

ולבי אומר פי המשחית היה הנוגף והממית וסתם נגיפה מיתה. וכאשר נגזרה גזירה על בכורי מצרים ראויים היו גם בכורי ישראל שינכללו בה פדברי מהר"י אברבנאל.

כאשר יצא דבר מלך שלטון להכניס עפוש במצרים באיכות מיוחד ממנו ימותו כל הבכורות. (ח) כאשר ידענו שלא ינוגף מחולי הסובב אלא המוכן ממזג ראוי לקבל.

ושלחה חכמה העליונה עפוש באויר באיכות מסוגל שתנגד לכל ראשית בכורי כל בטן ובכורי כל אומה במשמע אף אם בני ישראל. אלולי פי בחר ה' להצילם וצוה על כפה להם דם פסח בשבילם יזכו לינצל מן המפה בהשגחה פרטית.

(ט) וידענו פי כאשר ישלח השי"ת חרון אפו בעיר או במדינה יש נספה בלא משפט דבר פי יהיה ימות המוכן במזגו לקבל השפע הרע אם צדיק ואם רשע חרב פי יהיה יתרג העובר שמה וכן בכל היסורין המתרגשים בעולם.

ועל זה אמרו חז"ל פינן שניתנה רשות למשחית לחבל אינו מבחין בין טוב לרע. ולא עוד אלא שמתחיל מן הצדיקים.

ואמנם הטעם (י) כי הצדיק והישר מנגז מתוך וְשִׁנּוּה וּבְקַל בְּמִזְג כְּזֶה יַפְעֹל הַעֲפוּשׁ כְּדָרְכוֹ. משא"כ בְּרִשְׁעָ רַע לוֹ לֵב אַמִּיץ אוּ מִזְג אָדוּם עַל הָרוּב בְּקוֹנְשֵׁי יִגְבְּרוּ עָלָיו הַחֲלָיִים והיסורין וגם אמרו היכא דשכיח היזקא שאני גם שלוחי מצנה נזוקין.

הנה (יא) אם פו פְּשָׁנִיתָן הַרְשׁוּת יְמוּת אַף מִי שְׁאִין לוֹ פִּשְׁעָ בְּדָבָר הַהוּא אִם לֹא מִפְּחַ זְכוּת גְּדוֹל הָרְאוּי לְהַשְׁגָּחָה פְּרִטִית עַל פֶּן יִצְיִלְהוּ ה' בְּכַבּוּדוֹ וּבְעֲצָמוֹ וְעַל פֶּן אָמְרוּ קִיר נְטוּי מְזִכִּיר עֲוֹנוֹתָיו שֶׁל אָדָם וְדוֹמָה לָזֶה כִּי לֹא יִפְנֶה הַשִּׁי"ת לְהוֹשִׁיעַ וּלְהַסְתִּיר בְּצַל כְּנָפָיו הַמּוֹכֵן וּמְזוֹמֵן לְמוּת אִם אֵינוֹ צָדִיק גָּמוּר.

ואין מקום לתלות המנות או היסורין באיזה עון נפשע. ומעשה דלוט בסדום יוכיח (יב) אָבֵל כְּאֲשֶׁר אֵין אָדָם צָדִיק בְּאֶרֶץ שְׁלֵא יִחְטֵא ע"כ הצדיק נתפס בעונש הזה בעון אחר שעבר אף אם לא יענש בשביל הסבה שעליה ישלח ה' חרי האף ה' הזה.

הואיל ואם ימות הצדיק או יתיסר זהו מנהגו של עילם ולכך נוצר הילודים למוות והחיים לקבל פורענות ויסורין אלא שימות קודם זמנו ולא ישנה ולא ינגד ה' להשתלשלות הטבע בעבור זה כי אם ימות הצדיק קודם זמנו יתכפר לו בזה עון אחר בלי שייתיסר עליו בייסורין אחרים וזה תועלת אליו.

ואמנם מפיוצא בזה (יג) יוכל להנצל האדם בחריצותו והשתדלותו רצוני שילך למסעיו מהעיר שיש בה דבר חרב ורעב ויברח מן הפחיתים ומקום סכנה ומכל המאורעות הפלליים שלא הובאו בשבילו.

ונהו אמרם ז"ל כפ"ג דכתובות צנים פחים בידי אדם אריא וגנבי בידי שמים דבר בעיר פנס רגליה ואם לא ישתדל לברות יספה בעון העיר כאשר אמרנו ואני אסון לה משל בדבר.

לבעל הכרם אשר נמלה לעשותו שדה אילן תאנה ורימון כי יחשוב להרויח יותר להיות רוב נטיעות השדה רעות לא יתנו פרים פראוי וצנה לאריסיו לעזקהו ולסקלהו כמשפט. והנה האריסים בעבודתם יסולו המסקלה ויחפרו הקרקע לעשות פמעשיהם בעבודת השדה ומדרה פעולתם יצטרכו בהכרח לעקור כל הגפנים והירקות שבכרם ואח"כ יחראו הארץ ויטעו נטעי האילנות שצנה האדון.

אמנם אירע שבתוך הכרם המצא תמצא גפן פוריה הבשילו אשפלותי ענבים ביתר שאת על כל גפן אין ספק שיחמול האדון לכרתה. וגם האריס עצמו מבלי ציוו הבעל יגזור בלבד להצילה מן המזמרות ולשאת אותה בעפרה לכרם אחר.

כי ידע שגם לו ייטב הדבר ואם לא נשמר להזהירו על פכה. אף אמנם על שאר הירקות ואילנות מחשבתו ניפרת שלא בחר להבחין בין טוב לרע וכלם רצה שיושרשו מן הארץ לתכלית מחשבתו כאשר אמרנו.

שאם רצונו לעקור את הרע ולהניח הטוב היה צריך בעל הכרם לבוא בעצמו לכלות את קוציו להבדיל בין טוב לרע ולא יצנה לאריסיו בסתם. פכה השי"ת עם פרמו בית ישראל יגזור במדינה חרב רעב או דבר כי כן עלה במחשבה לפניו לשפוט משפט צדק על פשעיהם או לסבה יש בה תועלת לפניו ואנחנו לא נדע.

כְּאֲשֶׁר־יִצְנֶה לְהִשְׁחִית הַיְרָקוֹת שֶׁבְּכֶרֶם לֹא יִבְחִין בֵּין יֶרֶק טוֹב לְרַע. אִם לֹא יִמָּצֵא שָׁמָּה עֹשֶׁב מְזֻרֵיעַ זָרַע פָּרְטִי בְּתַכְלִית הַיֶּן־פִּי (יד) רְצוֹנִי צְדִיק גָּמוּר כִּי רְאוּי לְשַׁלְּמוֹתוֹ לְהַצִּילוֹ אִם שְׂיִצְנֶה הַדָּבָר לְמִשְׁחִית אוֹ שֶׁהִמְשִׁחִית בְּעִצְמוֹ יִצְיָלְנוּ וּבִיָּדְעוּ אֲשֶׁר יִיטֵב בְּעֵינֵי ה' וּלְדַמְיוֹן זֶה אָמְרוּ אֵי לֹאוֹ דְּמַכְרִיזִין בְּרִקְיָעָא הַזֶּה־רוֹ בֵּר' וְכו' מִשְׁוִינָא לְדַמָּה וְכו'.

(טו) וְגַם הַצְּדִיק שְׂאִינוֹ גָּמוּר יִנָּצַל לְפַעְמִים לְסִבָּה שְׂיִישׁ לְעוֹלָם צְנֻרָה בּוֹ כִּי הוּא חֲטָא רַבִּים יִשָּׂא לְפוֹשְׁעִים יַפְגִּיעַ וַיִּוְכַחַס בְּמִישׁוֹר לְעֵנּוּי אַרְצָן אוֹ לְאִיזָה צְנֻרָה גְּלוּי לְפָנָיו יִתְבַּרַּךְ כְּדַמוֹת מַה שְׂאָמְרוּ חַז"ל דְּקִינָמָא לִיהַ שְׁעֵתָא וְחַנּוּתִי אֶת אֲשֶׁר אַחֲוֹן אַף עַל פִּי שְׂאִינוֹ הַגּוֹן.

וְאוּלַּי גַּם לְבַעֲבוֹר זֶה יַעֲשֶׂה מַעֲשֵׂה נִסִּים לְרַשָּׁע רַע עַל כִּי בָחַר בּוֹ ה' לְשִׁבְט אָפוֹ וְאָמְרוּ עֲלֵיהֶם רַשָּׁע שֶׁהִשְׁעָה מִשְׁחָקָת לּוֹ, וְלָכֵן אֵין לְשִׂאוֹל מְדוּעַ הַקַּב"ה יִאָרִיף אָפוֹ לְאִישׁ דְּמִים וּמְרָמָה יִהְיוּ וַיִּנְתָּן בֵּית עִיר אוֹ מְדִינָה וְלֹא יִמִּיתֵנוּ ה' יִתְבַּרַּךְ לְהַסִּיר מִכְּשׁוֹל וּלְהַצִּיל עֲשׂוֹק כִּי אִם אַחֲרֵי הַכּוֹתוֹ וּבָיוֹם שֶׁכָּבַר הַשְּׂמִיד וְהַחֲרִים רַבִּים ל כִּי הִטְעַם שְׁשָׁלְחוֹ ה' יִתְבַּרַּךְ בְּעִיר אוֹ בְּמְדִינָה הַהוּא בְּרָצוֹן לְהַיּוֹת לְשִׁבְט אָפוֹ וְאַחַר עֲשׂוֹתוֹ שְׁלִיחוֹתוֹ יְמוֹת בְּעוֹנוֹ כְּאֲשֶׁר נִדְּבַר עוֹד בְּמִקּוֹם אַחֵר.

וְעַל כֵּן עַל הָרֹב הַרְשָׁעִים מְצֻלְחִים. עַל פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה יְדוּעַ נִדְּעַ שְׂאֵלוֹ בְּמַצְרִים הֵיזָה הִי"ת שׁוֹלַח מִשְׁחִיתִים לְבָדָם הָיוּ נוֹגְפִים גַּם בְּכוֹרֵי יִשְׂרָאֵל.

לָכֵן הַנְּצֻרָה הִי"ת לְהַתְיַחֵד עִם הַמִּשְׁחִית לֹא אָמַר לוֹ אֶת זֶה וְאֶת זֶה לֹא תִפְּהַ לְהַצִּיל מִרְעָה אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי הוּא זֶה. וְזֶה שְׁפַעַם אָמַר וְה' הִכָּה וּפְעַם שֶׁהִכָּה הַמִּשְׁחִית כִּי הָיוּ שְׁנֵיהֶם יַחַד הָאֲדוֹן וְהַעֲבָד: וְשִׁמְרָתֶם אֶת הַדָּבָר וּגו': וְהָיָה כִּי תִבּוֹאוּ וּגו': וְהָיָה כִּי יֹאמְרוּ וּגו': וְאִמְרָתֶם זָבַח פֶּסַח וּגו': שְׂאוֹל שְׂאֵל הָאִישׁ בְּעַל כָּלִי יִקָּר לָמָּה בָּבוֹ רַשָּׁע זֶה לֹא כָּתַב וְאִמְרָתֶם אֲלֵיהֶם כְּדָבָר שֶׁכָּתוּב בְּשָׂאֵר הַבְּנִים וּבָזָה לֹא נֹאמַר אֱלֹא וְאִמְרָתֶם סִתְּמוּ? עוֹד טָעַן עַל אָמְרוֹ וְשִׁמְרָתֶם אֶת הַעֲבוּדָה וְלֹא אָמַר וְעַבְדְּתֶם? וְהַשְׁתַּדֵּל לְתַרְץ שְׁפִסּוּק וְאִמְרָתֶם זָבַח פֶּסַח וּגו' אֵינוֹ נִקְשָׁר עִם הַפְּסוּקִים שֶׁלְּפָנָיו וְשֶׁהוּא דָּבָר בְּפָנָיו עִצְמוֹ וְשֶׁהַכְּתוּב לֹא חָשׁ לְהַשִּׁיב דָּבָר אֶל בֶּן הַרְשָׁע אֱלֹא בָּא לְהוֹדִיעַנו דְּרִשְׁתָּ רַשָּׁב"ג כָּל שְׂלֵא אָמַר ג' דְּבָרִים אֵלוֹ בְּפֶסַח וְכו'.

אֲמַנָּם מְבוֹאֵר הַקּוֹנֵי בְּדָבָר שְׂיַעֲזוּב הַכְּתוּב עֲנִין אַחַד וַיִּטְעֹן טוֹעֵן אַחַר שְׂלֵא כְּעֵנְיֵנוּ מִכָּל וְכָל? וְלָכֵן אֲדַבְּרָה אַף אֲנִי וַיִּרְוַח לִי וְטָרַם אֲחַלָּה לְדָבָר אָבִיא עַל הַכְּתוּבִים הַעֲרוֹת. א' בְּאָמְרוֹ וְשִׁמְרָתֶם אֶת הַדָּבָר הַזֶּה וְלֹא נָתַן בְּכָאן לְדָבָר הַזֶּה שֶׁם עֲבוּדָה כְּדִלְקַמֵּן ל ב' מַהוּ הַחֹק הַזֶּה בְּדָבָר עַד שְׂיִהְיֶה חֹק לָהּ וּלְבָנֶיהָ עַד עוֹלָם? ג' וְהָיָה כִּי תִבּוֹאוּ וּגו' וְשִׁמְרָתֶם אֶת הַעֲבוּדָה הַזֹּאת בְּכָאן הַפָּה הַלְשׁוֹן וְלֹא אָמַר וְשִׁמְרָתֶם אֶת הַדָּבָר הַזֶּה כְּדִלְעִיל ל ד' שְׂלֵא אָמַר בְּפִסּוּק הַזֶּה עַד עוֹלָם כְּבִפְסוּק רֵאשׁוֹן? ה' מַה יִּתְרוֹן בְּפִסּוּק הַשְּׁנִי עַל הַרֵאשׁוֹן שֶׁכָּבַר נֹאמַר בּוֹ וְשִׁמְרָתֶם אֶת הַדָּבָר הַזֶּה לְחַק לָהּ וּלְבָנֶיהָ עַד עוֹלָם לְשִׁיכְפּוֹל בְּשָׁנֵי לוֹמַר וְהָיָה כִּי תִבּוֹאוּ וּגו' וְשִׁמְרָתֶם אֶת הַעֲבוּדָה הַזֹּאת וְכָבַר בְּאָמְרוֹ עַד עוֹלָם יִנְקַלֵּל גַּם הַזְּמַן שֶׁבּוֹ יִבּוֹאוּ אֶל הָאָרֶץ? ו' מַה שְׂאָמַר וְהָיָה כִּי יֹאמְרוּ אֲלֵיכֶם בְּנֵיכֶם בְּזֶה וְאֵין כָּאן מְקוֹמוֹ אֱלֹא אַחַר פְּסוּק רֵאשׁוֹן הַמְדָּבָר בְּבָנִים שְׂיִבּוֹאוּ כִּי שֶׁם בֵּיתוֹ? ז' וְאִמְרָתֶם זָבַח פֶּסַח הוּא לְה' הֵיזָה לוֹ לוֹמַר זָבַח פֶּסַח הוּא לָנוּ עַל אֲשֶׁר פֶּסַח ה' שְׁהָיוּ אוֹכְלִים אוֹתוֹ וְאֵינוֹ נִקְרַב עַל גְּבֵי מִזְבֵּחַ? ח' יִתְּכֵן לְשׁוֹם לֵב גַּם לְשִׂאֵלֵת הַבְּנִים שְׂאָמְרוּ מַה הַעֲבוּדָה הַזֹּאת וְלֹא אָמְרוּ

מה הדבר הזה ובפסוקים שלשה שנויים כאשר אמרנו ל וישר בעיני לרדוף שיטת הרב הגזר.

שלפיכך מסדר ההגדה לקח תשובה לכן הרשע הזה בפרשת קדש לי כל בכור דלקמן. לפי שפאן לא ניתנה לו תשובה ויהיה פסוק ויהיה כי יאמרו אליכם בניכם וגו' מקושר וראיה אל מה שלמעלה ממנו.

הלכה מסדר ההגדה הנצרה לקח התשובה מן הבן השני הקרוב לוכאשר כתב הרב. אלא שאנחנו נתפוש בזה דרך אחרת ונאמר כי גם פסוק ואמרתם זבח פסח וגו' כולם חדא מלתא היא עם שאלת הרשע דלא כדברי הרב.

והנה ידענו כי מלת חוקה תאמר על מצוה אשר אין לה טעם פעננו פרה אדומה וכל טוב וישר לפני האלהים ימים אותם מבלי שאלת טעם ואינה בעיניו אלא גזירות (טז) משא"כ באיש און ומרמה לא יאבה לעבוד על מנת שלא לקבל פרס.

לצדיק אין צורך לתת טעם בעשיית המצות ירדפם יעבור שלום בנותן טעם או בשאינו נותן טעם. והרשע אם לא ימלאו משאלות לבו בטעם לשבח תתבזה המצוה בעיניו מלאכה נמבזה ונמס ויעזובה.

עוד ראוי להבין כי נצטוו ישראל בפסח מצרים אכילתו ונתינת הדם על המשקוף ומזוזות להנאתם להצילם מרעתם של מצרים ולא יהיה בהם נגף. אמנם לדורות לא נצטוו אלא לזכרון לבני ישראל על הגאולה ועל התמורה.

ושאל השואל בו למאי נפקא מינה אם אין תועלת ממושכה לנו בזה? ואין להשיב כי אם שרצה הקב"ה לזכות את ישראל ואין לנו טעם על החוק הזה אלא כי הוא זכר לפסח מצרים. לכן כאשר צוה משה לישראל אופן עשיית הפסח צוה ג"כ שישמרו את הדבר הזה ירצה זכרון פסח מצרים דשייך בזכרון שמירה.

לפי שחוצה לארץ לא יוכלו להקריב קרבן ואז ראוי להם לשמור בכל שנה ושנה הדבר בלבבם לזכר הנס בתנאי שיהיה לחוק שאין לו טעם. וזה ראוי להיות להם ולבניהם עד עולם שאפילו ישבו לארץ ויקריבו הקרבן דהיינו יעשו העבודה בפועל מ"מ שמירת הדבר לחוק ראוי לעשותו עד עולם לבל ישא הטעם.

אולם כי תבואו אל הארץ מלבד שמירת החוק האמור עוד יש לכם לשמור העבודה עצמה ירצה הקרבת הקרבן. אבל בזה לא אמר עד עולם כי לא לנצח ישבו בארצם ובגלות החל הזה אין זבח ואין קרבן.

ולפיכך בפסוק כי תבואו אל הארץ לא אמר עד עולם שבו מדבר בעבודת הקרבן ולא לעד ישבו בה. ובפסוק הקודם מדבר בשמירת הדבר זכר ליציאת מצרים אמר עד עולם כי לא תשכח מפי זרעו ישבו בארצם או בארץ לא להם.

וכאשר תתיצבו בנים סוררים בנים לא אמון בם וישאלו הטעם דרך בזיון לא לבד על החוק אלא גם על העבודה ירצה על אכילת קרבן פסח גלוי וידוע שהוא זבח וקרבן אל ה' ומ"מ גם בזה ילעגו יביעו ידברו עתק כמו שאמר בסמוך ושמרתם את העבודה הזאת

והיה כי יאמרו אליכם בניכם וגו' פירוש צריך הדבר להיות משומר וכא מן המזיקין הללו אשר כל עמלם להפריע העם ממעשיו ולהדיחם מעל אלהי ישראל.

ואמנם ביאר הכתוב מה ישאלו בהתייצבם על ה' והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם ואמרתם זבח פסח הוא לה' וגו' פלומר יאמרו הנה מה העבודה והקרבן בזה שהוא לכם בטונכם צבה אוכלים למעדנים שיה כשבים ושה עזים צלי אש ותאמרו כי לה' העבודה וזבח פסח הוא לה'?! וזהו שאמר מה העבודה הזאת לכם שהיא לכם להנאתכם ואתם אמרתם כי הוא זבח פסח לה' ולא לכם הנה בפיכם שקר וכזב?! הזהיר אותנו הכתוב לשמור שמירה מעולה נגד הבנים משחיתים האלו ולא חש לענות פסיל פאולתו.

ועוד נדבר בזה לקמן: ניקם פרעה לילה הוא וכל עבדיו וכל מצרים ותהי צעקה גדלה במצרים כי אין בית אשר אין שם שם מת: ניקרא למשה ולאהרן לילה וגו': היה ראוי שיאמר ניקם פרעה לילה וניקרא למשה ולאהרן וספור שהיתה צעקה גדולה במצרים וביאנו טרם זה כי שם מקומו ולא יפסיק בנתים בו? אולם במה שאמרו חז"ל שהוא בעצמו הלה לקרוא למשה ולאהרן יתכן.

וכבר זה יהיה חסרון בכבוד פרעה שלא ישלח משרתיו עושי רצונו לקראם מבלי שילף הוא בכבודו. לכה אמר הכתוב הטעם הואיל ומגודל הצעקה או דאגת שברון לבב עבדיו וכל מצרים לא היו משגיחים בו ודבריו אינם נשמעים.

עד שהוצרך לבדו לצאת וילך שפי: וישא העם את בצקו וגו' על שכמם: ובני ישראל עשו כדבר משה וישאלו וגו': היטב דרשו חז"ל כי נפדו בכורי החמורים בזכות שטענו פספם וזהבם של מצרים לישראל.

על פן הוצרך העם לישא הבצק על שכמם לפי שעשו כדבר משה וינצלו את מצרים וכבר כל חמוריהם טעונים היו מפסוף וזהב ושמלות. ויתכן שלא היו לישראל בהמות אלא חמורים כדברי בעל ס' מעשה ה' על זה נסמכו הכתובים הללו: ויהי בעצם היום הזה הוציא ה' את בני ישראל מארץ מצרים על צבאותם: ולהלן הוא אמר יצאו כל צבאות ה' מארץ מצרים יצאו ולא הוציא ל צבאות ה' ולא בני ישראל? נאמר כאן על צבאותם ושמם אינו כתוב ל ראוי להבין.

בעל פלי יקר פירש צבאות ה' גם בערב רב אשר עלה אתם. ואני אפחד דרכו בזה ואמנם אטה לי על ימיני או על שמאלי.

ואומר כאשר נבאר בפרשת מסעי בפתוב ומצרים מקברים. כי אמנם הנס המופלג היה שיצאו ביד רמה לעיני כל מצרים בעוד היום גדול ולא מוחו בידם אף שישראל לא היו מלומדי מלחמה.

ואלו רצו יכולים היו לעכבם מלצאת אלא שהקב"ה נתן חיותם על המצרים ויצאו לעיניהם ולא רדפו אחרי בני יעקב באותה שעה. וזה הדבר לבני ישראל הפשרים אשר אין להם צבא למלחמה ואין פחם אלא בפייהם לא בחיל ולא בכח.

על פן לא אמר צבאות בני ישראל בפסוק המדבר עליהם. אבל הערב רב על חרבו יחיה בטחו בגבורתם ויצאו בכלי זיין ועליהם פתוב צבאות ה' עם צבא למלחמה.

וגם בם פתוב יצאו כל צבאות ה' שפבר יחשבו לצאת בכותם בזרוע רמה. ובפסוק השני המדבר בבני ישראל זרע קדש פתיב הוציא שאלו לא הוציאם ה' בידו הרי היו עדיין משועבדים לצבאות המצרים הרואי אותם רוצים לצאת והיו מעפבים אותם.

וכאלו פתיב על צבאותם רצונו על צבאותם של מצרים. כמו (איוב א') אם לא על פניך בברכה.

על פני צבאות המצרים הבאים לעפכם. לכן בענין ערב רב החמושים בכלי זיין לא פתיב על צבאותם: ויעשו כל בני ישראל וגו' פן עשו: ניהי בעצם היום הזה הוציא ה' וגו': במה שאמר כל בני ישראל משמע שעשו מה שצונו ה' פלם פה אחר אין נקי וחזר ואמר פן עשו? ומה שפמך לזה ניהי בעצם היום הזה הוציא ה' ואין פאן מקומו וכבר אמור למעלה ומכופל? יצא לדעתי להודיענו רוע תכונת קהל העם הפחותים שפכל דור נדור (יז) אשר לא יקבלו מוסר ולא ישמעו למנהיגיהם כ"א בעת שיקבלו מהם תועלת וכאשר ייטיבו להם.

ובסור הטוב ההוא מיד יתנו ענף וישבו מאחריהם פדבר הנאמר בספר השופטים ובני ישראל במדבר. וזהו טעם מאמר שמואל אל שאול (ש"א ט"ו) אותי שלח ה' למשכה למלך כלומר הואיל ואותי שלח ואני משחתיך ועשיתי עמך טוב זה לכן גם אתה לא תשיב את פני ולך והפית את עמלק וכדבר מזה בריש פרשת ואלה הדברים.

על פן בזה ישראל שמעו פולם בקול ה' ולמשה ואהרן והאמינו לדבריהם הואיל ובעצם היום הזה הוציא ה' וגו' וטובות ה' וחסדיו עדיין בין שיניהם. כי אלו עבר יומו שפא קרוב לנדאי לא היו עושים מצותו בלב שלם כל בית ישראל: ואת אהרן פן עשו: הואיל ובחוקת הפסח נכלל גם אהרן ובניו הפהנים בשחיטתו ובזריקת דמו.

זכר פאן שישאל עשו מצות הפסח במה שפוגעאל עצמם. וחזר ואמר ואת אהרן פן עשו במה שפוגע אל אהרן ובניו.

פאלו אמר נעם אהרן פן עשו. כי כן תורה לפעמים מלת את: והגדת לבנה וגו'.

בענין הארבעה בנים דברה בהם התורה ואנחנו מצאנו ביניהם שנויים והפרשים יפרדו איש מעל אתיו לנו יאתה להעמיק שאלה לחקור ולהבין אמרי בינה. כי מצאנו פבן הרשע זה יצא ראשונה בפרשת משכו אשר פבר גזרנו אומר לעיל שהתורה לא נתנה לו תשובה על חלומותיו ועל דבריו אין להשיב והנה בהפך לנו לענות כסיל פאנלתו פן יהנה חכם בעיניו ל וגם לכן שאינו יודע לשאול בפרשת קדש ראוי להשפיל בתשובתו הקצרה בעבור זה עשה ה' לי וגו' דבר שלא נתפרש פראוי.

וגם אינה מספקת די צרכה כפי דעת השואל אשר לא ידע בין ימינו לשמאלו? ואחריו לכן חסם בפרשת כי יביאך האריך בחשובתו הרמתה ניהי כי הקשה פרעה לשלחנו וגו' על פן אני זנב וגו' ובפן הנה תלה הנביחה והעבודה ביציאת מצרים.

משא"כ בשאינו יודע לשאול באמרו בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים משמע שחלה יציאת מצרים בעבודה שבעבור המעשה הזה הוציא ה' אותי ממצרים? אמנם פבן החכם בפרשת ואתחנן כמה הרפתקי עדו עליה וכמה הלכתא רבנותא מהנהו קראי? והוסיף

שנית ידו לאמר ויצננו ה' לעשות וגו' וצדקה תהיה לנו וגו' נראים הדברים מינתרים אל תשובת ה' הן ה' ל ועתה אציע לפניך הצעה בה תבין דעת המקראות ויתנישבו הספקות.

כי הנה האוהבים יתחלקו לארבע סוגים או מדרגות. (יח) יש שיאהב את חבירו מאהבה שלא על מנת לקבל פרס רק מאהבתו אותו כי אהבת נפשו אהבו ורצונו לעשות חפצו כי הוא יקר בעיניו ונכבד לשלמותו באופן שהאהב בעצמו יקבל טובה לעשות טוב לאהובו זה ויהיה לו קורת רוח לעבדו ולהתעסק בצרכיו אף בלי צפיית תשלומין.

ואיש כזה הוא אוהב טהור לב טוב וישיר וכמעט איננו בנמצא בדורותינו. ויש שיאהב ויבקש טובת חבירו לא מאהבתו אותו אלא לשלם לו כל תגמולהי עליו שפכר עשה אהובו עמו שלא להיות כפוי טובה.

ונה הוא אוהב גרוע מן הראשון הואיל ואהבתו תלוייה בדבר ואין תכליתה האהבה עצמה אלא לשלם חובותיו לחבירו. ויש שיאהב איש לא לשלם לו את אשר עשה עמו אלא לקבלת שכר להיותו מצפה תשלום גמול מחבירו או לבקש ממנו טובה.

ואוהב כזה אינו אוהב אלא צבוע וחסר לחקלית הדבר וכשיחבטל הדבר תחבטל האהבה ולכן גרוע מן השני ואין לו מן האהבה אלא השם. וכזאת וכזאת כל האהבות שבזמננו.

אבל רע משלשתם אשר לא יאהב שום אדם ולא יעשה טובה לזולתו איש רע מעללים והוא פליגי ואפילו יעשה לו אדם טוב לא ישלמה לו והוא רוצה שימתנו לו אחרים והוא לא יתן זה איש הדמים איש הבליעל כמ"ש הכתוב (תהלים ל"ז) לנה רשע ולא ישלם וצדיק חונן ונותן דברה תורה על שתי הקצוות שבארבע מדרגות הללו על האוהב טהור לב ועל הרשע הנזכר הלזה שלא מבעיא לא ירצה לתת ממנו לשום אדם אלא אף ירצה ממנו אחרים ולנה רשע ולא ישלם ולא יגמול פאשר גמלהו.

אולם הצדיק חונן ונותן לא זו שנותן ממנו אלא שהוא חונן בנותנו לו ר"ל שהוא נותן תשואות תן לחבירו הלוקח ממנו שבזה יש לו הנאה וטוב לו להיות מטיב. ואל מול שתי מדות הממוצעות צעק הנביא (ישע' א') בנים גדלתי ורוממתי והם פשעו בי ידע שור קונהו וחסור אבוס בעליו ישראל לא ידע עמי לא התבונן.

כי אמנם אף כי ה' תברך גדל והרים ישראל אפילו הכי פשעו בו ולא אהבוהו לשלם לו טובותיו שעשה עמם ולא עוד אלא שגם לצפה תשלום שכר לא שמו לבם פאשר ידע שור קונהו ויזכור מה שעשה לו האדון לשעבר והחמור שלא יזכור זה לפחות יצפה מה שלפניו אבוס בעליו שימתן לפניו די מחסורו בר ותכן ומזון אבל ישראל לא ידע מה שעבר ולא התבונן במה שראוי לצפה לא כשור ולא כחמור כנגד הארבעה אלה דברה תורה.

כי אמנם לרשע רע אשר אין לו חפץ באהבה ולהיטיב לא ידע ואין לו דין ודין באמרו מה העבודה הזאת לכם וגו' כפירושו לא רצה הכתוב להשיב כי חפץ רשע הוא ולא יאזין למוכיחים האומרים עבוד ה' מאהבה או מיראה או ע"ד הגמול פאשר אמרנו ע"כ עזבתהו התורה ולא ענתה כסיל פאולתו.

פֶּן יִנָּחֵם הָעָם הָעֶרֶב רַב וַיָּשׁוּבוּ לְסוּרָם. וְאִם תֹּאמַר לֹא יִתְּנוּם הַטּוֹבִים בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְשׁוּב
תִּירָץ שֶׁהֵם הָיוּ מְתֵי מְסַפֵּר וְחַמְּוֹשִׁים עָלָיו בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא יִכְלוּ לְהַסְפִּי אֶמֶר אֱלֹהִים פֶּן
יִנָּחֵם הָעָם: הַדָּבָר קָשָׁה לְהַבִּינֹו שְׁלֹא יִמָּנַע מִב' דְּרָכִים.

אוּ שֶׁהַשִּׁי"ת הִיָּה מְוַכְרַח עַכ"פ שֶׁיִּשְׂרָאֵל יֵצְאוּ מִמִּצְרַיִם וַיִּפְּנְסוּ לְאַרְץ לְקַיִּים הַבְּטָחְתּוֹ אֶל
הָאֲבוֹת, אוּ שְׁזָה הִיָּה עוֹשֶׂה לְהִיטִיב לָהֶם וְלֹא מִפְּחַ קִיּוֹם הַבְּרִית. הִנֵּה בִּשְׁנֵי לֹא אִיכַפֵּת
לִיָּה לְהַקְב"ה אִם הִמָּה לֹא יֵאָבֹו שְׁמוֹעַ וַיָּשׁוּבוּ לְמִצְרַיִם לְהַטְמִין בְּפַח רַגְלָם הֲלֹא הִמָּה סִבָּה
לְרַעְתָּם וַיִּלְכוּ בְּאֲשֶׁר יִתְּהַלְכוּ וְלָמָּה נָחַם דְּרָךְ אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים? וְאִם בְּרֹאשׁוֹן לָמָּה לֹא סִבָּב
ה' עַכ"פ לִב קֹהֵל עֲדַת יִשְׂרָאֵל שְׁלֹא לְשׁוּב וְלֹא נָתַן לָהֶם לִב אֲמִיץ וְחֻזֵּק לְהַלְחֵם נֶגֶד
אוֹיְבֵיהֶם וַיִּנְצְחוּם וַיִּבְּזוּם יִתְקַיֵּים יַעֲוֹד ה' אֶל הָאֲבוֹת מִבְּלִי שְׁיִבְקָשׁ תַּחֲבוּלָה לְסִבְבָּם דְּרָךְ
יָם סוּף פְּאֵלוֹ אִין פָּחוּ לְהַטּוֹת לְכַבֵּם לְאֲשֶׁר יִחַפְּזֵן ל וְאִם לֹא רָצָה ה' לִיטּוֹל רְשׁוֹת הָאָדָם
הָאִיף הַסִּיבָּם אִם פֶּן דְּרָךְ יָם סוּף וְהִיָּה בְּזָה גּוֹרֵם שְׁלֹא יָשׁוּבוּ מִצְרַיִמָּה וְכִזָּה רְאִינוּ בַּמִּדְבָּר
בְּאֶמְרָם (בַּמִּדְבָּר י"ד) נִתְּנָה רֹאשׁ וְנִשׁוּבָה מִצְרַיִמָּה עִפְבָּם הִי"ת.

הִנֵּה רְאִינוּ בַּדְּבָרִים פַּעַם שֶׁה' יִתְּבַרֵךְ יִטָּה אֶל הַדְּרָךְ הַרְאֵשׁוֹן וּפַעַם אֶל הַשְּׁנֵי ל וְהַדְּבָר
צָרִיף עֵינֵן רַב. וַיְכַבֵּר נִשְׁתַּדֵּל בְּזָה בְּרִישׁ פְּרִשְׁתׁ שְׁלַח לָךְ קַחְנוּ מַשֵּׁם: וַיִּגַּד לְמֶלֶךְ מִצְרַיִם
כִּי בָּרַח הָעָם וַיִּהְיֶה לִבֵּב פְּרַעֲה: יֵשׁ לְפָרֵשׁ כִּי יֹאמֶר מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְדָבָר הָעֲשׂוּי מֵאִתּוֹ
בְּפִרְהָסִיָּא וַיִּד כֹּל הָעָם בּוֹ וַדְּבַר סִתֵּר שְׁיִיף לְמֶלֶךְ לְבַדּוֹ כְּמִנְהַג הַמְּלָכִים.

וְכֵן בְּפִרְשְׁתׁ שְׁמוֹת וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְמִילְדוֹת וְאִח"כ וַיִּצּוּ פְּרַעֲה לְכָל עַמּוֹ לֹאמֹר וְלֹא
אָמַר וַיִּצּוּ מֶלֶךְ מִצְרַיִם. לְפִי דְבָרֵי חַז"ל שְׁאֵף עַל הַמִּצְרַיִים גָּזַר כִּי אוֹלָם גְּזִירָה רֵאשׁוֹנָה
הִיָּתָה בְּפִנְיָם וְאִזְנֵי כֹל הָעָם אֶל סִפֵּר הַתּוֹרָה לְהַשְׁמִיד לְהַרְגוֹ אֶת יְלָדֵי הָעֶבְרִים.

אֲמָנָם כְּאֲשֶׁר יֵצֵא דְבַר מַלְכוּת לְהַטְבִּיעַ גַּם יְלָדֵי הַמִּצְרַיִם אִין לְהוֹדִיעַ לְהַמּוֹן הַדְּבָר וַדְּבַר
סִתֵּר הוּא לְפִיכָף פְּתַב פְּרַעֲה וְלֹא מֶלֶךְ מִצְרַיִם. כִּף הָעֵנִין בְּזָה פְּלָם שְׁמַעוּ שְׁפָרַח הָעָם אֲבָל
בְּהִפִּיכַת רְצוֹנוֹ לְרַדּוֹף נֹאמֶר פְּרַעֲה כִּי מֵאִתּוֹ הִיָּתָה הָעֲצָה וְלֹא בְּרַבִּים.

וּמָה שְׁנֹאמֶר וַיִּחְזַק הָ אֶת לִב פְּרַעֲה מֶלֶךְ מִצְרַיִם כִּי אֲמָנָם כְּבָר אָמְרוּ חַז"ל שְׁלַקְחָם
בַּדְּבָרִים בְּאֶמְרוֹ וַיֵּאָסֹר אֶת רַכְבּוֹ וְגו' וְהִנֵּה בְּזָה נִתְחַזְקוּ פְּלָם וְלָכֵן הִתְחִיל הוּא לְהַחְזִיק
בּוֹ וְאִח"כ לְהִיּוֹתוֹ גַּם מֶלֶךְ מִצְרַיִם: וַיִּהְיֶה לִבֵּב פְּרַעֲה וַעֲבָדְיוֹ אֶל הָעָם וַיֹּאמְרוּ מָה זֹאת
עֲשִׂינוּ כִּי שְׁלַחְנוּ אֶת יִשְׂרָאֵל מִעֲבָדְנוּ: רֵאִיתִי וְנָתַן אֶל לְבִי א' מָה שְׁאָמַר אֶל הָעָם כִּי
בִּלְתּוֹ הִיָּה הַכְּתוּב מִיּוֹשֶׁר? ב' בְּאֶמְרוֹ וַיִּהְיֶה שְׁטוּב לוֹ לֹמַר וַיִּנָּחֵם פְּרַעֲה עַל אֲשֶׁר שְׁלַח?
ג' כִּי שְׁלַחְנוּ אֶת יִשְׂרָאֵל וְלֹא אָמַר הָעָם כְּבִרְאשׁוֹנָה? ד' כִּי שְׁלַחְנוּ וְלֹא כִּי הִנְחָנוּ לִילָף?
וְנִרְאָה כְּאֲשֶׁר לְפָנִים דְּבַרְנוּ כִּי שְׁלוּחַ תֹּאמֶר עַל הַהִלִּיכָה בְּלִי תְּנָאֵי לְשׁוּב וְהִלִּיכָה תְּפוּל
עַל מְנַת לְחֻזֹּר.

וְהִנֵּה כְּאֲשֶׁר הִפָּה ה' כֹּל בְּכוֹר קָם פְּרַעֲה לִלְהָ וְאָמַר לְיִשְׂרָאֵל לְכוּ עִבְדוּ אֶת ה' כְּדְבָרְכֶם
כְּלוּמַר עַל מְנַת לְשׁוּב כִּי כֵן הִיָּה נִרְאָה מְשַׁאֲלָתָם רֵאשׁוֹנָה שְׁרוּצִים לְזַבְּחוֹת לַה' דְּרָךְ שְׁלַשֵּׁת
יָמִים. אֲבָל עִם הָאֶרֶץ שֶׁל מִצְרַיִם לֹא כֵן דְּבָרוּ אֶלָּא מְגוֹדֵל יִרְאָתָם שְׁלַחוּם מִכָּל וְכָל
בְּאֶמְרָם וְחַחֲזוּק מִצְרַיִם עַל הָעָם לְמַהֵר לְשַׁלְּחָם מִן הָאֶרֶץ וְזָה הִיָּה לָהֶם לְטַעוֹת נֶגֶד רְצוֹן
פְּרַעֲה.

על פן עתה הוכיח פרעה את עמו והפך פניו נגד עמו לאמר מה זאת עשינו ל ניהפך לבב פרעה ועבדיו אל העם רצונו לעם של מצרים ששלחום לחלוטין עד שהודו ונפלטו על אשר עשו לאמר מה זאת עשינו כי שלחנו? ויאסור את רכבו ואת עמו לקח עמו: אמרו חז"ל שפרעה אמר (א) להיות פאחד מאנשי הצבא ויעזוב המלוכה פדילהסיתם לילך עמו ולרדוף אחרי בני ישראל וזאת פוננת הפתוב שאסר את רכבו שלא פמנהג המלכים ההולכים בקרון של זהב להתגדל על שאר העם אבל הוא אסר את רכבו פלומר רכבו הנכבד הנהוג לו אסרו בעבותות ולא הוציאו חוצה להשתמש בו פדי שידעו שירצה להיות פאחד האדם ואיהגיה ליה שטותיה שאפת עמו לקח עמו בדברים אלו ויצאו פלם פאיש א' עמו ואין תרון בינו לביןם: וירדוף אחרי בני ישראל ובני ישראל יוצאים פיד רמה: אלו פרעה שלח את ישראל פאשר שאל משה פבר הנה לו פתחון פה לומר לא שלחתים אלא על מנת שישובו ועכשיו כי פרח העם פדין אני רודף אחריהם להשיבם.

אמנם לא שלחם אלא בחונק יד בעל פרחו ואם פן מה טענתו להשיבם זאת פוננת הפתוב שלא הנה דין ומשפט עם פרעה לרדוף אחרי בני ישראל אחרי שבני ישראל יוצאים פיד רמה ואין לו טענה אמיתית לרדוף אחריהם: ופרעה הקריב וגו' עד ויושע ה' ביום ההוא: מהרי"א אשפנזי הפליא לשאול על שנוי הלשון פעם יאמר מצרים ופעם יזכיר פרעה ופי' היותם שני מחנות.

ושנטבע בים מחנה פרעה הקודם ומחנה מצרים הנשאר הנה לפלטה. ואף פי דבריו טובים ונכוחים.

מ"מ לא ידעתי היאך יתרץ הפסוק וינער ה' את מצרים בתוף הים וישובו המים על מצרים? ועוד אם ניסר את אופן מרכבותיו פירושו שאסרו המה בעצמם אופן מרכבותיהם שלא ילכו במרוצה הנה לו לומר ויקשור את אופן פי אמנם ניסר משמע שהוסר האופן מן המרכבה ולא יאמרו קשר אל ההסרה ל על פן אמרתי לפרש באופן אחר וטרם נביא השאלות אשר ראויה להתעוררות בהן ובכללן גם מה שהקשה הרב ז"ל.

א' למה הוצרך הי"ת לומר דבר אל בני ישראל וישובו ויחנו הלא אל מקום שעמוד הענן והאש הולכים שם הם שבים ללכת שם יחנו ושם יסעו בני ישראל ואין צורך לצוותם על זה? ב' למה אמר הי"ת בהפכדי בפרעה ולא אמר במצרים? ב' בפפל שחזר הי"ת וידעו מצרים פי אני ה' וכבר אמור למעלה? גם אמרו בהפכדי בפרעה וגו' הוא תרון לאין צורך באשר פבר אמר ואכבדה בפרעה וגו'? ד' מה שאמר והנה מצרים נוסע אחריהם שהנה לו לומר רודף אחריהם ולא יאמר נוסע אלא לאדם הנוסע ממקום למקום פנחת ולא לרודף במלחמה? ה' והוא מה שהקשה הרב הנזכר שפעם יאמר פרעה ופעם מצרים והנה ראוי שיתפוש תמיד לשון אחד ולא ישנה בלשונות משונות? ו' יקשה על יראת וסדרת ישראל שם פחדו פחד על חיל פרעה וה' יתברך הבטיחם פמה וכמה פעמים ואין ספק שפבר ידעו שהי"ת יקשה לב פרעה לרדוף אחריהם ואם פן למה יראו בני ישראל וצעקו אל משה? ז ניהי הענן והחושך ויאר את הלילה ולא קרב זה אל זה כל הלילה שאם רצונו שלא קרבו חיל מצרים אל מחנה ישראל כל הלילה הרי לא קרבו אפילו ביום של אחריו פי לא השיגום? ח' פמוקדם ומאוחר שבכתוב שלא פהלכתו פאשר

אמר וירדפו מצרים וגו' תוף היס נראה שרדפו עד שנכנסו בים ואח"כ פתיב ניסר את אופן וגו' אנוסה וגו' משמע שעדיין לא נכנסו בים והיו מבקשים לברוח עד שהוצרך הי"ת לנערם בתוכו פכתוב אח"כ וינער ה' את מצרים בתוף היס.

והיה ראוי שיאמר בתחילה ניסר את אופן וגו' ואח"כ וירדפו מצרים וגו' וינער וגו' ט' מה שהסיר הי"ת את אופן מרפבותיו והוא נגד המכונן שהיה צרידהוסיף להם קלות לנערם בים ולא להכבידם להתעכב שלא יכנסו בו? י' אם המצרים רודפים אחר ישראל עד סוף היס מדוע אמרו אנוסה מפני ישראל כי אם רצו לנוס היה להם להפוך מרפבותיהם ולשוב אחר ולא לרדוף אחריהם באמנם אנוסה? י"א מה שאמר ומצרים נסים לקראתו שאם רצונו שהיו רודפים אחרי ישראל למה אמר בלשון מנוסה ולא אמר ומצרים רודפים אחריהם? ואם רצונו שהיו נסים מן היס הל"ל נסים מפניו ולא לקראתו? י"ב כאשר המים הדביקו כל חיל מצרים וכסום בתוף היס מה זה שאמר וישבו המים וכסו את הרקב וגו' כי הוא דבר מבוואר שפסו את הרקב אם שטפו גם האנשים ויפול רוכבו אחר? י"ג במה שרצה להודיע באמרו הבאים אחריהם כי מה יתרון אם באים אחריהם או לפניהם או אחרי מי הם באים ל ואמר אני ביהימר כל הספקות.

שפרעה ומצרים הכל אחד ואין הפרש ביניהם. אלא שפרעה יאמר בדבר הנוגע אל המלך עצמו ומצרים בדבר הנוגע גם אל העם כאשר פירשנו במקום אחר.

והנה הי"ת הוצרך לצוות לישראל שישבו ויחננו כדי להגיד להם את מעשה האלהים אשר יעשה. ואין ספק שהמה ידעו הדבר ולא היה להם לחוש ומורא לא יעלה על ראשם אלא לפי שלא הבינו דברי ה' על אמיתתם באמור להם ה' וחזקתי את לב פרעה ורדף אחריהם וחיבו ישראל כי פרעה לבדו עם עבדיו מתי מספר ירדוף אחריהם לא כל העם מקצה וגם לא בעריכת מלחמה אלא כרודף.

ולנה כאשר פרעה הקריב כי בזה הכתוב אמר פרעה להורות שהוא רצה להקדים לפנייהם שלא כדרך המלכים ונשאוי ישראל עיניהם וראו שלא פרעה לבדו ועבדיו רודף אחריהם במרוצה בלי סדר כדרך הרודפים אלא כל מצרים יחד ונוסע אחריהם בנסיעה ועריכת מלחמה אשר אין מקום לאויביהם לומר נטושים הם על פני השדה ויעטו אל השלל (ב) פידוע לכל הלוחמים אשר בהיותם נוצחים אויביהם אם ירדפו אותם בפירווד ובלי סדר על הרוב ישבו להיות מנוצחים מאויביהם שפבר היו נסים מלפניהם.

וכן אמר פרעה ארדוף אשיג אחלק שלל ולא אירא עם כל זה שינצחוני כי אמנם אריק חרבי לבד ותורישמו ידי כ"כ היו ישראל נבזים בעיניו. הלכך כאשר ראו ישראל שעם פרעה בא המון רב כל מצרים והוא נוסע בסדר ולא רודף רעדה אחרתם.

והי"ת צנה למשה הרם את מטף ושיחזק את לב כל מצרים לבוא אחריהם ובה היה מקום לו יתברך להתכבד בפרעה. ואמר בפרעה לפי שהוא חשב עצמו לאלוה.

ואין פבוד למלך גדול ורם יתברך להתכבד בעיני אמהות עבדיו המון העם כ"א במלך מתנשא לכל לראש גאה ורם בפרעה אשר נשא לבו לאמר (חזקאל כ"ט) לי יאורי וגו' (לעיל ה') מי ה' וגו'.

אולם במכות שהביא ה' בארץ מצרים על עם שוקט ובנוטח כבר יהיה פתחון פה להם לומר אולם היינו חמושים מלובשים בשריון ואיש פלי מלחמתו ביָדו לא היה יכולת בה' ללחום נגדנו.

לכן הוסיף ואמר ונדעו מצרים כי אני ה' פירוש אתה לא יוכלו לומר אלו היינו חמושים לא היה ה' יכול אלינו אלא ידעו כי אני ה' נאדרי בכח פי נתכבדתי בפרעה בהיותו ברכבו ובפרשיו ובכל חילו ערוף למלחמה ולא שקט ושאנו על שמריו בארץ מצרים.

והנה נסע עמוד הענן מלפניהם לפי שהיה עדיין יום והלך מאחריהם ובלילה נשאר במחנה ישראל עמוד האש המאיר ועמוד הענן מאחריהם המאפיל. ועם כל זה לא קרב זה אל זה פירוש עמוד הענן לעמוד האש.

ומדרכי הטבע שהאור נייע האור אשר אין לו תנועה והא חשון בדמותו בצלמו ונאיר גם הוא כאשר פירשנו בפרשת בראשית. הגיד פאן הנס הנפלא שהיה אור במחנה העברים ואחריהם תָּכַף החשוף ולא יתערבו זה בזה ונשאר האור החשוף בלי תנועה ולא האיר למצרים.

וכאשר נתבקע הים ועברו ישראל בתוכו הנה גם המצריים היו רודפין אחריהם במוצה במדרון שפת הים. ובעבור החשוף לא הרגישו בדבר היותם בקרקע הים עד כי הגיעו אל תוכו ירצה באמצעותו ששמה עמוק עמוקמפל שאר הים זהו שאמר אל תוף הים.

אמנם כאשר השקיף ה' אותם בעמוד אש רוצה לומר שנתן רשות לאור המניע שיניע האור החשוף כמשפטו וקרב זה אל זה עד ני ראו המצריים היותם בתוף ובאמצע קרקעית הים נבהלו ונחפזו והיו רוצים לברוח לא לחזור אחריהם כי היה בו מן העמל והטורח להחזיר פני המרכבות פידוע.

אלא נחפזו למהר לצאת גם הם מן הים אל שפתו השני כאשר עשו ישראל. ואז ה' יתברך פדי שלא יוכלו לצאת מהרה ויהיה ביני ביני לישראל זמן לצאת מן הים ולא תדבקם הרעה הסיר אונפי מרכבותיהם של מצרים ונהגם בכבדות.

באופן שלא יוכלו לנהוג המרכבות ולצאת במנוסה חוץ לים אחרי ישראל. ובראותם עצמם בסכנה ויראו לעמוד שמה על המרכבות ולא ישטפום המים דלת העם מי האיש הגרא ורוף הלבב עזבו המרכבות כאשר המה בקרקעית הים וברחו לנפשם חוץ לשפת הים.

הלכך הי"ת הנצרך להשיב עליהם את מי הים בפנו' הבקר בהיות מצרים נסים מן הים לקראתו. רצונו לקראת משה הנז' בראש הפסוק.

ומתאווים לצאת מן הים גם הם אחרי משה וישראל העומדים לפניהם בשפת הים. הגיד הפתוב כי לא הספיקו להגיע אל שפתו עד שהגיעו המים בהיותם במדרון העולה לשפת השני.

וניערום אל אמצעית ותוף הים אשר שם מרכבותיהם רקים מאנשיהם. ואח"כ שבו המים ויכסו גם את הרכב וגם הפרשים וגו' ז"ש לכל חיל פרעה כלומר כסו המרכבות וכל קרון היו שמה הובאו לחיל פרעה אבל לא היה חיל פרעה עליהם באותה שעה אלא

הֶרְכַּב רִיקָן וְגַם קָצַת מֵהַפְּרָשִׁים שְׁלֹא יִכְלוּ לָנוֹס הוֹאִיל וְהָיוּ בָּאִים אַחֲרֵיהֶם פְּלוֹמֵר אַחֲרֵי הֶרְכַּב וְהוּא הַמַּחֲנֶה הָאֲחֵרוֹן בְּנֵהוּג בְּחִיל בְּיוֹם קָרֵב לֹא יִכְלוּ לָנוֹס גַּם הֵמָּה כִּי הַפְּסִיקוּם הַמְרַכְּבוֹת פֶּאֶשֶׁר אֲמַרְנוּ: ה' יִלְחַם לָכֶם וְאַתֶּם תַּחֲרִישוּן: נִכּוֹן לְפָרְשׁוֹ בְּלִשׁוֹן קוֹשֵׁיא.

הַיִּתְכּוֹן שֶׁהִי"ת יִלְחַם לָכֶם וְאַתֶּם לֹא תַעֲשׂוּ דָבָר וְלֹא תִרְצוּ לְהַשְׁתַּדֵּל וּלְהִלָּחֵם ל וּלְפִי זֶה יִפָּה אֲמַר ה' לְמִשְׁהָ מַה תַּצְעַק אֵלַי רוּצָה לֹמַר מַה תִּזְעַק וּמַה תִּרְיֵב עִם הָעָם בְּשִׁבְלֵי אֵין לִי צִוְרָה לְהַשְׁתַּדְּלוֹתֶם.

דָּבָר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דְּבָרִים קָשִׁים פֶּאֶשֶׁר תַּחֲפוֹץ וְיִסְעוּ וַיִּבְרְחוּ לָהֶם כִּי פָחִי וְעוֹנָם יָדִי יַצִּילֵם וְהֵם יַחֲרִישוּן: וַיֹּלְךָ ה' אֶת הַיָּם בְּרוּחַ קָדִים עֲזָה כָּל הַלַּיְלָה וַיִּשָּׂם אֶת הַיָּם לְחֶרֶב וַיִּבְקְעוּ הַיָּם: וְכִי לֹא יָכוֹל ה' לְהַחֲרִיב הַיָּם בְּרַגַע כְּמִימְרֵיהָ מִבְּלִי שְׁיֹלְךָ אוֹתוֹ בְּרוּחַ קָדִים כָּל הַלַּיְלָה? הֵן יִגְעַר בְּיָם וַיַּחֲרַב וְהִנְרָאָה שְׁפָחַר ה' לְפַעֲוֹל נֶגֶד סֶדֶר הַטְּבַע אֲשֶׁר מִזְדַּרְכוּ (ג) שְׁיִקְפְּאוּ הַיָּם פֶּאֶשֶׁר יִנּוּחוּ מִתְנוּעָתָם.

אָבֵל הָרוּחַ יִסְבֵּב שְׁלֹא יַחֲרְבוּ כִּי יִנְיַעַם כִּיזְדוּעַ בְּצַנַת שְׁלֵג בְּיוֹם קָרָה. בָּהּ יִקְרָה הַקִּפְּאוֹת הַיָּם הַמְכּוֹנְסִים בְּלִי תְנוּעָה וּבְקוֹשֵׁי יִקְפְּאוּ מִי הַנְּהָרוֹת לְתְנוּעָתָם.

עַל כֵּן שְׁלֹא יֵאמְרוּ דָּרָךְ טְבַע קָרָה לִימֵי סוּף שְׁחֲרַב וַיִּבְשׂ מִן הַקּוֹר כִּי לֹא הִתְנוּעַע הַשִּׁיב ה' רוּחַ קָדִים עֲזָה כָּל הַלַּיְלָה וְהוֹלְךָ הַיָּם בְּתְנוּעָה רַבָּה וְאִזּוֹ שְׁלֹא כְדָרָךְ כָּל הָאָרֶץ שָׁם הָיָה לְחֶרֶב.

ד"א מְדָרָךְ הַטְּבַע (ד) שֶׁהַדָּבָר הַנִּקְפָּא מִתְקַצֵּר וּמִתְעַבֵּה כְּתְמוֹרוֹת עֲשׂוֹן הָעוֹלָה מְדָבָר שְׁיִתְבַּשֵּׁל עַל הָאֵשׁ גַּם הוּא יִתְעַבֵּה בְּכִסּוּי הַקְּדָרָה וַיִּשׁוּבוּ לַיָּם עֲבִים וְכָל הַמִּתְעַבֵּה יִתְקַטֵּן מְקוֹמוֹ מִמָּה שֶׁהִי כִּכָּה בְּטִיט חוֹצוֹת פֶּאֶשֶׁר יוֹבִישׁנוּ חוֹם הַשְּׂמֶשׁ יַעֲלוּ בְּקַעִים עַל פְּנֵי בְהִיּוֹתוֹ מִתְכַּוֵּן וּמִתְקַצֵּר.

וּבְשִׁגְמָם בְּמִים נִרְאָה הַדָּבָר בְּהֶפְכוֹ (ה) כִּי הַיָּם הַנִּקְפָּאִים יִתְרַחְבוּ וַיִּבְקְשׁוּ מְקוֹם גָּדוֹל מִמָּה שֶׁהָיָה לָהֶם. מ"מ הַטַּעַם אֵינוֹ לְפִי שְׁיִתְרַחְבוּ וַיִּתְפַּשְׁטוּ אֲלֵא לְבַעֲבוֹר הַסִּגְר בְּתוֹכָם חֲלָקַת אוֹר פֶּאֶשֶׁר יִרְאָה הָרוֹאֶה בָּם.

לְכֵן הִי"ת בְּחֶפְצוֹ לְהוֹבִישׁ מִי הַיָּם נִהְגָּם בְּרוּחַ קָדִים בְּיוֹם קָרָה וּמִכַּחַת הַקּוֹר הַחֲזֵק נִקְפָּאוּ וְנִתְקַצְרוּ הַיָּם בְּאֹנֶפֶן שְׁעָלוּ בְּקַעִים עַל פְּנֵי וַיִּבְקְעוּ הַיָּם וּבְרַצְנוֹתוֹ לְשִׁטּוֹן הַמְצָרִים הַחֲזִיר הַיָּם לְכַמוֹת שֶׁהָיוּ בְּהַשְׁקִיפוֹ לָהֶם בְּעַמוּד אֵשׁ וְעָנָן וּבְחֹם הָרֵב נִמַּס הַיָּם כְּהִמַּס דּוֹנָג מִפְּנֵי אֵשׁ וְשָׁב לְאִיתְנוֹ וּשְׁטָפָם.

אֲשִׁירָה לֵה' כִּי גָאָה גָאָה סוּס וְרָכְבוּ רָמָה בְּיָם עֲזִי וְזָמְרַת יָהּ וַיְהִי לִי לִישׁוּעָה: הוֹאִיל וְאֵין טוֹב בְּעֵינַי ה' לְשִׁמּוֹחַ וּלְשׁוֹרֵר עַל מַפְלַת רְשָׁעִים כִּי מַעֲשֵׂה יָדָיו הֵמָּה הַטּוֹבְעִים בְּיָם. אִם לֹא מִצַּד הַגָּאוֹה וְרוּם לְבַב פְּרַעֲזָה וְעַמּוֹ לְדָבָר תּוֹעָה נֶגֶד ה' עַד שֶׁהוֹצֵרָה לְהַכְּבִיד בּוֹ וּבְחִילוֹ לְפָרֶסֶם יִכְלָתוּ.

וְעוֹד טַעַם אַחַר שְׁנִכּוֹן לָנוּ לְהוֹדוֹת לֵה' עַל הַצִּלְתָּנוּ אַע"ג דְּהָא בְּהָא תְּלִיא וְלֹא נִיְצְוִלוּ יִשְׂרָאֵל עַל יָם סוּף אֲלֵא בְּמַפְלַתָן שֶׁל מְצָרִים מ"מ כְּבָר יֵשׁ צַד הַיִּתְרָה לֹמַר שִׁירָה עַל צַד הַהֲצִלָּה וְלֹא עַל הַמַּפְלָה.

על פן בא משה כמתנצל על שירתו זאת לומר שהוא גונר אנמר לתת ההודאה לה' ולומר שירה לשני הטעמים כאחד. אשירה לה' הואיל ופרעה גאה גאה לדבר נגד ה' ועל פן הוצרה ה' להטביעו בים סוס ורוכבו להראות יקלתו באופן שהיה עזי וזמרת יה לפרסם גאוונו ועוזו נגד אויביו.

ועוד טעם שני ניהי לי לישועה ואני מודה ומשבח על ישועתי והצלתי ולא על מפתן של מצרים: וברוב גאונה תהרוס קמיה תשלח חרונה יאכלמו פקש דרה הלוחמים שיחרה אפם בלחמם באויב (ו) ויועיל חרון אף לנצח כי בזה יתעצם פחו (ז) ומדרה הזועם שלא ישמור גאות לבו והדרו כי אמנם החרון חני שטות וישפח בעל עברה וזעם את עצמו ומדוחיו באותה שעה.

אבל מידת הקב"ה אינה פן הוא ברוב גאוונו יהרוס קמיו מבלי שישתנו מידותיו. ולא עוד אלא שבהלתמו לא יחרה אפו ואע"פ שישלח חרונו ממנו ולא זעם ה' מ"מ יאכלמו פקש.

ועוד [נדבר] מזה בפרשת משפטים בס"ד: אמר אויב ארדוף אשיג אחלק שלל תמלאמו נפשי אריק חרבי תורישמו ידי: יש לדקדק שלא אמר ארדוף אשיג תמלאמו נפשי וגו' ואחר כך אחלק שלל שאין מחלקים שלל אלא אחרי נצוח המלחמה? אלא לפי מנהג הלוחמים בברחם ממחנה האויב הרוצה אותם ואין להם לב להלחם עמו הנה ינהגו בתחבולה וישימו בירפתי המחנה אחריהם מרפבות ועגלות השלל יהיה למוקש אל האויב ולמגן וצנה להם ובבוא האויב אל המחנה יפשל בעגלות ובין כך ובין כך יהיה המחנה לפלטה וחשב פרעה כי פכה יעשו גם ישראל בברחם ממנו וכן אמר לעמו אל תחושו לזה כי עכ"פ לא יברחו מידי.

כי ארדוף ואשיגם ואחלק שלל ירצה עגלות השלל לשנים ואעבור בין בתריו ואוכל אז להוריק חרבי עליהם ולהורישם: נטית ימינה תבלעמו ארץ וגו' עד סוף השירה: בפסוקים הללו רבו השאלות א' באמרו נטית וגו' ואחר כך נחית ומה ענין זה אצל זה? ומפל שפן באמרו אל נה קדשה רצונו בארץ ישראל אשר עדיין לא באו שם ולא הנחילים ארצות גוים? וכן באמרו מקדש ה' כוננו ידי.

ונה עתיד להיות? ב' שהכניס בין הדבורים הללו שמעו עמים ירגזון ואח"כ חזר אל מקדש ה' כוננו ידי והנה לו להביא הנקמות זו אחר זו וההצלות בבת אחת ולא יערבם הצלות ונקמות? ב' בידיעת מאמר עד יעבור עמה ה'.

כי אם זו תפילה שתפול אימתה ופחד על הגוים עד שיעברו ישראל הים והירדן ונחלי ארנון אין מקומה בתוך השירה? ועוד שלא אינר הדבר כך שלא שתקו ודמו אלא נלחמו עם ישראל בלי יראה ופחד? ד' תביאמו ותטעמו וגו' גם זה אינו מן הענין? ה' גם יפלא שאמר ה' ימלוך לעולם ועד כי אמנם ה' מלך לעולם אף אם לא ביאם אל המנוחה ואל הנחלה? ו' במה שאמר בסוף השירה כי בא סוס פרעה וגו' והמוכן נראה שהוא נותן טעם למה ה' ימלוך לפי שבא סוס פרעה וזה טעם שאין לו טעם? ז' שטוב לנו אלו אמר כי הציף ונער ה' את פרעה וחיילו בים ולא יאמר כי בא סוס שמשמע שהוא בא מאליו? ח' גם במלת וישב ה' עליהם את מי הים ולא אמר והציף ורמה בים או ונער כלשון הפתוב בפרשה ל ט' צריף ביאור על מה שאמר ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים אם

גם זה הוא טעם למה ה' ימלך לעולם ועד או דבר בפני עצמו א וראינו לפרש פדברי
קו"ל שקיו ישראל מתרעמים על המטה הזה שאינו אלא של פורענות בראותם מביא
מכות על מצרים ועל הים.

ושלפיקה צינהו ה' שיקח המטה להוציא להם מים מצור החלמיש כדי שיידעו ויבינו גם
יכלתו להיטיב. על זה יש לדייק למה שאלו ישראל תנו לנו מים.

ותרו ושאלו למה העלינונו. לשאלה הראשונה הוכיחם משה.

ובשנית צעק אל ה' אלא שלא על המטה היתה תלונתם כי אם על ה'. וכן כתבו קצת
המפרשים.

ותלונתם על המטה רוצה לומר שקיו סוכרים שיש שם שני אלוהות פדעת המינים אקד
פועל הטובות ואקד הרעות. ומפי עליון אקד לא תצא הרעות והטוב.

ודעת משונבשת פזאת בעת היתה מפונסמת. והאמינו ישראל שה' יתברך הוא אל
המריע ולהיטיב לא ידע.

הוציא ישראל אמנם בהריעו למצרים העבירים בים סוף. להטביע המצרים וכן כלם
וכאשר נביא בפרשת שלח ואמרנו מנה בריש פרשת וארא.

ועד הנה לא ראו טוב מן המטה הזה. לפיקה התרעמו בשאלתם תנו לנו מים כלומר גם
ה' גם אתה עשו לנו טובה בתת לנו מים לשמות בלתי שתהיה רעה לזולתנו.

ושבו עוד ואמרו למה העלינונו להמית וגו' רצונם אין כוחכם אלא להרע כאשר נבאר
לפנים. על פן וישמע יתרו וגו' כי הוציא ה' כלומר שמע שהוא יתברך האל המטיב
באמרו עתה ידעתי וגו' עתה שמעתי שידע ה' להיטיב וגדול אדונינו מכל אלהים ואם
תאמר הרע למצרים ל תשובתו בצדו כי בדבר אשר נדו עליהם פירוש תמותת רשע רעה
ולא ה' פעל כל זאת.

נשוב אל ענייננו. הנה משה כאשר הבין שגגת ישראל ושבדעתם נשרש הדעת המשוגע
הלזה.

התחכם בשירתו להשיב לישראל. כי לא כצורנו צורם.

ואדרבא אלהינו פועל כל הטובות (ח) ולא יעשה ה' אלהינו דבר מן הרעה בעצם
וראשונה לאדם אלא כדי לעשות טובה לזולתו וגם הרעות ההנה מפיו לא יצאו אלא
שהוא מסיר המונעים ומניע החוטא שילך למצוא העונש וממילא עונותיו ילקדונו את
הרשע והיגונים ממשמשין ובאים מאליהו.

כפיתוב באיוב (ח) אם בניך חטאו לו וישלחם ביד פשעם שהניחם ברשות העון והפשע
וממנו קבלו ענשם. על פן העיד הכתוב באמרו וידעו מצרים כי אני ה' בנטותי את ידי
על מצרים והוצאתי את בני ישראל מתוכם שידעו ממני הטוב והרע להכות מצרים
ולשחרר ישראל.

זהו שאמר נטית מינה תבלעמו ארץ פירוש הסרת מינה פאיש שמטה ידו וזרועו ומאריכו על צלעיו והוא סימן היותו שובת ממלאכתו ולא ישמור עוד השגחתו עליהם ואז תבלעמו ארץ מאליה.

ואף גם זאת רעה תבוא עליהם כדי להיטיב לזולתם נחית בחסדך עם זו גאלת וגו' כדי להוציא ישראל לחירות ולהביאם אל ארץ זבת חלב ודבש. ואם שמעו עמים ירגזון רעה אחרתם ויברחו בהחבא כל העמים בקריעת ים סוף ובגניסי מדבר ולא באו עליהם למלחמה ולא היה אלא כדי להעבירם אל הארץ אשר נשבע להם עד יעבור עמה ה' וגו' תביאמו ותטעמו וגו' ותבנה להם המקדש והמעון.

הנה עד הנה מבואר שפלהרעות המתרגשות בעולם לבני אדם תבאנה כדי שימשכו טובות לזולתם. ולכך בהקרח עתה צריך לומר פי ה' מלך לעולם ועד בין ברעות ובין בטובות וממנו הפל.

ואם אמנם פועל הרעות ונראה גנאי בחוק ה' יתברך לזה כמתרץ הוסיף ואמר פי בא סוס פרעה וגו' כלומר הנה הי"ת פועל הטובות בזרוע עוזו אולם לא הרעות אלא הרשע הולך בעצמו לקראתם פי בא סוס פרעה בים מאליו וה' יתברך לא הכריחו לבוא אלא השיב מינו אחר ונתחזיר המים לטבעם ושטרם זה מנעם מלשטוף ישראל ולא רצה להתמיד הים נגד הטבע בעבור המצרים.

ואם המה היו על הארץ ביבשה וה' הולך עליהם מי הים חוץ למקומו להטביעם זה היה באמת נקרא פועל הרע. אמנם דורש רעה תבואהו פי המצרים הלכו הם בתוך הים מעצמם אחרי ישראל כאשר באו ביבשה בתוך הים פי הואיל ה' לעשות גם והצלה לעמו ושינה טבע המים לכל יזלו כמשפטם.

ואם היה עוד מעמיד המים כמו נד נגד הטבע גם כאשר נכנסו המצרים בתוכו היה פועל טוב ופלא גם למצרים שלא זכו ולא אבה ה' לעשות טובה לאויבי שמו. הלכך פי בא סוס פרעה תשובה ניצחת שאין בחוק ה' לפעול רע שבעונת פרעה הוא בעצמו הולך לקראתו וישב ה' עליהם את מי הים ולא חדש ה' דבר פי אם להשיב טבע הים שיזולו המים כמשפטם.

אבל בהצלת ישראל ה' יתברך פעל הטוב בידו כדרכו שהוא טוב ומטיב: ותקח מרים הנביאה וגו' התוף בידה ותצאן כל הנשים אחריה בתופים ובמחולות: ומען להם מרים שירו לה: ראוי להשיב שואלי דבר למה מרים לא יצאה גם היא במחולות ככל הנשים אלא בתוף לבדו? או גם הנשים תלכנה אחריה בתופים לבדם בלי מחולות לדמיון מרים? גם מה הודיענו באמרו ומען להם מרים אם היא ענתה להם או אם חכמות שרותיה תענינה? ואם היא לבד ענתה השירה הזאת? פלא ששאר הנשים לא תשרנה שירה ותהינה שומעות ושותקות? ובשגם היה טוב לומר ומשר להן מרים ולא ומען? ועוד בה שלישיה באריכות הלשון ותצאן כל הנשים אחריה והיה רשאי לקצר ולומר ותקח מרים וכל הנשים את התוף בידיהן? והאמת (ט) שהמשל והדמיון יפעול ביותר בהמון העם.

בגדול מהם יראו וכן יעשו. וכל שכן בנשים וילדים שדעתן קלה.

ואם תתן להן רשות מה ונתיר להן רצועת הצניעות פחוט של עכביש. מיד יביאו עצמן
במחלית הזדון וכעבות העגלה חטאה.

כמו שאירע לאהרן באמרו (לקמן ל"ב) חג לה' מחר והמה הספימו ונבחו ונבחים ויקומו
לצחק. גם ראוי לדעת כי סתם מחולות הן הנה צחוק וקלות ראש והעד (שם) וירא את
העגל ומחולות (שופטים כ"א) לחול במחולות.

והנה מרים הנביאה בקשה לשורר ולשבח לה' אשר עשה לנו כל, הנסים האלה וכדי
שתחול עליה הנבואה לקחה התורף בדברי חז"ל אמנם כל הנשים אשר נשא לכן אנתנה
להתעבב גם הנה בשמחה ולא נתן ה' את רוחו עליהן לא הנה להן ליקח תורף.

מ"מ כאשר ראו שהגדולה שבהן עשתה כן וחשבו שהנה דרך שמחה וששון לא מפעיא
שאף הנה רצו לרדוף אחריה בתנפים אלא גם לחול במחולות. ומרשות אחד באו לידי
צחוק וקלות ראש המרגילין את האדם לערוה.

על כן בראות מרים מעשיהן מיראת ה' על פניה הוכיחה אותן דרך מענה מלשון (משלי
כ"ו) ענה כסיל כאולתו ואמרה להן אין פעולתי דרך שחוק אלא שירה. ומה לי ולכן
במחולות שירו לה' וגו' גם אתן כמוני ואל תעשו כמעשים האלה כי לא מלבי: שירו לה'
כי גאה גאה סוס ורכבו רמה בים: כבר הוכחנו עד הנה פעמים שלש.

שהחוטא האלהים אינה לידו שילה מעצמו לקראת העונש כאשר אירע לפרעה שפא
ברצונו בים. וזהו גדולת הקב"ה ולזה ימלך לעולם ועד כפתוב בסמוך לנו שינדעו כל
יושבי תבל שהוא רחום וחנון ואין חפץ במיתתן של רשעים אלא רגלוהי דבר איניש
אינון ערבין ליה לרשת טמון לרגליו.

כי אם יהיה ה' בידו מעניש פועל ועושה יהיה פתחון פה לאומות העולם להבזות בעיניהם
הי"ת אשר ממנו יצאו הרעות. כאשר פירש מהרי"א אשכנזי בפירוש ההגדה בפסוק
הללו את ה' כל גוים וגו' כי גבר עלינו חסדו וגו' גם חז"ל דברו בזה בענין (פורש)
[דריוש] מלך פרס באמרו (עזרא ו') ומצלין לחיי מלכא ובנוהי.

והקשו הנותן סלע לצדקה בשביל שיחיו בני הרי זה צדיק גמור? ותירצו פאן בישראל
פאן בא"ה. והטעם שישראל יקבלו בספר פנים יפות הרע מאת האלהים כאשר יקבלו
הטובה.

אבל א"ה ביום טובה יהללו ה' ועל הרעה יגוהו וישליכו עבודתו משכמם כי לא יעבדו
אלוה מזיק ומעניש. על כן ביותר צריך לשמור דבר זה כנגד המינים לבלתי הגיד להם
שה' פועל רע ולא יתריזו כלפי מעלה.

אמנם ישראל בני מאמינים אם יקטלם לו ייחלו ויברכו כמו על הטובה. ולזה לפי שאמר
בשירה כי ה' ימלך לעולם ועד על פי בא סוס פרעה מעצמו ועל טוב יזכר שם ה' ואין
האל המעניש כאשר פירשנו.

לכן קפצה מרים בתנפים ואמרה כי מה שאמר משה בשירתו דבר ויקרא לאומות העולם.
אבל אנחנו בני ישראל לא נחשוב כן אלא שירו לה' כי גאה גאה וגו' כלומר אתם בני

ישראל שירו לה' מ"מ אע"פ שגאָה גאָה וְהִרְאָה עֲצָמוֹ בְּעַל נְקָמוֹת וְעוֹשֵׂה רְעוֹת עַד שְׁפוֹסוֹ וְרוֹכְבוֹ רָמָה בְּיָדוֹ בַּיָּם וְלֹא בָּאוּ מֵעֲצָמָם.

ולנו לשיר את שיר ה' אף בידענו שהוא מריע ולא פֶּאֶשֶׁר הַנֶּזְרָכְנוּ לְהַחֲנִיף לַגּוֹיִם עַרְלֵי לֵב: שָׁם שָׁם לוֹ חוֹק וּמִשְׁפָּט וְשָׁם גִּסְהוּ: וַיֹּאמֶר אִם שְׁמוֹעַ תִּשְׁמַע וּגוֹ': כִּי אֲנִי ה' רִפְאָה: בְּנֵם מֶרֶה שְׁעֲשֵׂה מִשָּׂה לְהַמְתִּיק הַמַּיִם וּלְרִפְאֵם שָׁם ה' חוֹק וּמִשְׁפָּט לְיִשְׂרָאֵל.

ונתן להם מִשָּׁל וּמְלִיצָה כִּי כְמוֹ שֶׁהָעֵץ הַמְּוֹשֵׁלֵךְ בְּמַיִם הִיָּה טַעְמוֹ מֵר כְּדַבְרֵי חַז"ל וְהַמְתִּיק הַמַּיִם הַמְרִים שְׁלֹא כְּטַבַּע הַרְפוּאוֹת שֶׁהַדָּבָר גִּרְפָּא בְּהַכּוֹ. כֵּן אִם יִשְׁמְרוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַשְּׂבָת וּבִשְׁמִירָתוֹ הִיָּה לָהֶם לַקְּנוֹת חַלְיִים כְּאֲשֶׁר הַשְּׂבִיתָה מִמְּלֶאכָה מְסַבֶּכֶת מִחֻלָּה.

אתה לא כן לא אֲשִׁים עֲלֶיךָ חוֹלֵי כִּי אֲנִי ה' רִפְאָה פִּירוּשׁ יְדַעְתִּי לִיתֵן לָכֶם לֹא מֵה שְׂאֵתָם שׂוֹאֵלִים אֲלֹא מֵה שֶׁהוּא רְפוּאָתְכֶם אִף אִם נִרְאָה בְּעֵינֵיכֶם הַפֶּה כְּדָרָךְ הַרְוּפָה הַמְשָׁקָה הַמַּיִם הַמְרִים וְרַעִים לְכַאוּרָה וּבָהֶם אָדָם מִתְרַפֵּא מִחֻלָּיו.

כמ"ש (תהלים קמ"ה) רִצּוֹן יִרְאוּ יַעֲשֵׂה וְאֶת שׁוֹנְעֵתָם יִשְׁמַע אֲבָל יוֹשִׁיעֵם מִשְׂאֵלָתָם שְׂבָרוּב הַפְּעָמִים אָדָם שׂוֹאֵל דְּבַר שֶׁהוּא לְרַעְתּוֹ: וַיֹּאמֶר ה' אֵל מִשָּׂה הַנְּגִי מִמְטִיר לָכֶם לָחֶם מִן הַשָּׁמַיִם וַיֵּצֵא הָעֵם וּלְקַטּוֹ דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ לְמַעַן אֲנַסְּנוּ הַיֵּלֶךְ בְּתוֹרָתִי אִם לֹא: כִּי הִיתָה תִרְעוֹנָתָה יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי זַלְעָפוֹת רָעַב וְאִין לָחֶם וְאִין מַיִם.

וְזֶה הַתְּנַצְלוֹת לְתַלּוּנָתָם כִּי אֵלּוֹ הִיָּה לָהֶם לָחֶם לְפִי הַטֶּף הָיוּ שׁוֹמְרִים מִשְׂמֶרֶת ה' כָּל הַיָּמִים. וּלְפִי שְׂאֵי עֲנִיּוֹתָא לְיִשְׂרָאֵל וְאֵלּוֹ יִתֵּן לָהֶם ה' לָחֶם לְשׁוֹבַע וַיִּשְׁמַן יִשׁוּרֵן וַיִּבְעֹט וְכ"ש דְּפָקֵר טְפִי.

לכן אמר ה' הַנְּגִי מִמְטִיר לָכֶם לָחֶם מִן הַשָּׁמַיִם וַיֵּצֵא הָעֵם וּלְקַטּוֹ דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ כְּלוֹמֵר לֹא אֶתֵּן לָהֶם לָחֶם לְרוּב אֲלֹא דְבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ וְכֹלֵי הָאֵי וְאֵלּוֹי שְׂיִלְךָ בְּתוֹרָתִי אִף בְּשִׁמְרָם דִּי מְחִינְתָם יוֹם יוֹם.

ד"א הַנְּגִי מִמְטִיר לָכֶם לָחֶם וּגוֹ' לְמַעַן אֲנַסְּנוּ הַיֵּלֶךְ בְּתוֹרָתִי אִם לֹא. פִּירוּשׁ לְמַעַן אֲנַסְּהָ הַלָּחֶם רְצִינוּ הַפֶּן.

אע"פ שהוא דוּמָם בְּלִי דַעַת וְתַבּוּנָה יִלְךְ בְּתוֹרָתִי וְלֹא יִשְׁנֶה מִמְצוֹתֵי אֲשֶׁר אֲצוּנוּ לְבַלְתִּי רַדְתָּ בְּיוֹם הַשְּׂבָת: עָרַב וַיִּדַעְתֶּם כִּי ה' הוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּבִקֵּר וּרְאִיתֶם אֶת כְּבוֹד ה' וּגוֹ' וַיֹּאמֶר מִשָּׂה בְּתַת ה' לָכֶם בְּעָרַב בְּשֶׁר לְאֹכֹל וּלְחֶם בְּבִקֵּר לְשִׁבּוּעַ: קִשָּׁה מִרְאָה הָעָרַב וְהַבִּקֵּר וְלָמָּה בְּעָרַב בְּשֶׁר וּבִבִּקֵּר לָחֶם וְלֹא אִפְכָּא? וְלֹא שְׁנִיָּהֶם בְּבִקֵּר אוֹ בְּעָרַב? וְעוֹד לָמָּה יִדְעוּ כִּי ה' הוֹצִיא אוֹתָם בְּעָרַב וּבְבִקֵּר יִרְאוּ כְבוֹד ה' לְכָל אֵלֶּה צָרִיכִים עֵיוֹן ר.ב.

וְכִשֶּׁר בְּעֵינֵי לוֹמֵר כִּי (י) מְנַהֵג הָאִישׁ הַמְּפוֹנֵק לְאֹכֹל בְּשֶׁר בְּיוֹם הַזֵּאִיל וְהַבְּשֶׁר קִשָּׁה לְהַתְעַפֵּל בְּאִצְטוֹמָכָא וַיִּזְיֵק בְּאִידִים אֵל הַמוֹחַ וּיְבַלְבֵּל הַשִּׁינָה כִּידוּעַ. לְכֵן כָּל אִישׁ מִמְּזַג רַךְ יֵאָכֵל בְּלִילָה מְאֹכְלִים קְלִים לְהַתְעַפֵּל מֵהַתְעַנֵּג וּמְרוּךְ.

ובימים הגסים יִרְפָּה אֲכִילָתוֹ בְּיוֹם מְבִלִילָה. אֲבָל הָאִישׁ הָעוֹבֵד שְׁחָמְרוּ גַם וּמְזַגוּ חֲזֵק יֵאָכֵל בְּהַפֶּה מְעַט בְּיוֹם שְׁלֹא תִצְעַרְנוּ הָאֲכִילָה הַגְּסָה וַיִּמְנַע מֵעֲבוֹדָתוֹ וַיִּרְפָּה סְעוּדָתוֹ בְּלִילָה בְּהִיּוֹתוֹ פְּנוּי מִמְּלֶאכָה.

וכן אמר שלמה (קהלת ה') מתוקה שנת העונב אם מעט ואם הרבה יאכל והשבע לעשיר איננו מניח לו לישון. כי האוכל לשנובע נפשו בלילה תדד שנתו מעיניו מאידים העולים ממאכלו שעדיין לא נתעכל.

(יא) בהיות חום האדם נפוץ כלפי חוץ בשינה ודחוק לא יפעול בפעולתו בהקיץ. והאידים ההם בלתי מענופלים יבלבלו מוחו ויבהילוהו חלומות רעים והרהורים רעים ויקיצוהו משנתו ואמנם זה באיש מעונג ועשיר שאיננו מוכא שלו אינו מבשל כל צרכו.

אבל אינו כן באיש העובד שיבשלו קרביו כל אשר יאכל זהו אמרו והשבע לעשיר וגו' פ' אם העשיר יאכל בלילה לשנובע נפשו לא יוכל לישון. ויש טעם אחר לפי שהעובד תמיד מאכלו מעט ואם יאכל הרבה פעם אחת לא יזיק לו והעשיר האוכל בכל יום לחמו לשנובע אם יחזור ויאכל בלילה יזיקנו.

ואחרי הודיע אלהים אותה את כל זאת עוד הנהר כי איש אשר יצטרף לדבר לפני מלך ושר אין נכון שיאכל לצבות בטן להיותו אחרי האכילה מבולבל במעשיו ולא ידבר נכונה אלא יאכל מעט ודברים קלים.

והנה ישראל כשהיו בעבודה קשה במצרים היו אוכלים מאכלים גסים בלילה כדרך העובדים וכשיצאו לחירות ולא עובדים עוד נצרכו לשנות מנהגם ולאכול הגסים ביום והקלים בלילה כדרך המענוגים והימים הראשונים יפלו.

מ"מ הואיל וכבר הורגלו במצרים כף לאכול מאכלים גסים בלילה ושנוי טבע תחילת חולי מעים צוה ה' שיאכלו גם עתה בשר בלילה שלא כדרך המענוגים ובזה יזכרו כי עבדים היו במצרים וידעו תמיד כי ה' הוציא אותם בזכרם ימים מקדם היותם עבדים.

לכן בערב וידעתם כי ה' הוציא אתכם מארץ מצרים. אבל ביום צוה שלא יאכלו אכילה גסה מלבד הנהוג מן העובדים עוד לטעם אחר שיצטרכו להיות מוכנים לראות כבוד ה' ולקבל פני מלך מלכי המלכים צריכים למדת הסתפקות ובלתי אל המן עיניהם לחם הקלוקל שאין לו מותרות ויהיה לבם פנוי על כן אמר ובקר וראיתם את כבוד ה'.

ולפיכך לחם בבוקר ולא בשר: וירב העם עם משה ויאמר תנו לנו מים ונשתה וגו' עד ה' בקרבנו אם אין: עדיין לא החזיקו ישראל אמונה שלמה בלבבם ועוד נסתפקו אם האנות והמופתים מעשה אלהים הנה או אחיות עינים פאיצטגניני פרעה ולא ה' פעל כל זאת על כן אמרו תנו לנו מים ונשתה ולא אמרו התפלל אל ה' ויתן לנו מים.

ועתה היו באיש אשר לא שומע ואינו מפיר את בוראו. זהו אמרו מה תנסון את ה' ל פי לא יקרא ניסיון לשאול צרכם מים לשתות אם לא בחרו לנסות את ה' האם מים יוכל תת? על כן קרא שם המקום מסה על נסותם את ה' לאמר ה' בחר בנו אם אין כלומר אם יש ה' בחרבם ובלבם ואם יש להם אמונה בניסי ה' אם אין ואם יאמינו או לא יאמינו? ויאמר ה' גל משה כתוב זאת זכרון בספר ושם באזני יהושע כי מזה אמחה את זכר עמלק מתחת השמים: לפי שכל דבר שאינו מצוי לנגד עינינו הכל נשכח הואיל וכח הזכר אין לו עוד ממנו תמונה וציור גשמי המזכירו ובקל אדם שוכח הדברים שאינם פתובים בעט ברזל ורוח עברה בם ואינם.

ואם זרע עמלק היתה מתקיימת לפנינו כשאר האומות כבר היינו זוכרים פעולותיו וניסי ה' שעשה בהלחמתו עמנו. אבל מפני שה' יתברך צנה למחות את שמו ולהכריתו מתחת השמים פחד ה' שנשכח כל תגמוליו וחסדיו שעשה עמנו נגדו.

הלפך אמר ה' למשה כתוב זאת זכרון בספר וגו' כדי שיזכור ישראל תמיד גם ופלא שעשה במלחמתו ולא תשכח מפי זרעו. הואיל ומחה אמהה את זכר עמלק מתחת השמים ויבוא זמן ועידן שלא יהיה זכר עמלק בעולם ומתייגרא אני שתשכחו את אשר עשיתי לכם: ויבן משה מזבח ויקרא שמו ה' ניסי.

ויאמר כי יד על פס יה וגו': אחר מלחמת עמלק נכנס מורה בלב ישראל ממנו בידעם כי יצטרכו להלחם עמו בכניסתם לארץ כמ"ש (במדבר י"ג) עמלק יושב בארץ הנגב. וכאשר ימות משה ולא יהיו ידיו אמונה היאך ינצוהו? על פן נתבא משה ואמר לישראל שאין ידיו נוצחות או אובדות מלחמה.

אלא ה' הנוצח והמתליש. ואף אם לא יהיה משה עמהם בידיו ישימו בה' מבטחם וינצוהו.

זהו פונותו שפנה מזבח וקרא לו שם ה' ניסי פ"ה ה' הוא העושה גם שנצחתו ולא אני. ואם תשעבדו לבבכם לשמים אתם גוברים.

והטעם כי יד על פס יה כלומר אל תבטחו בי שישבתי על פסא אבנים והרימותי ידי לומר שפמני היתה ההצלה כי יד ה' עשתה זאת, כי יד על פס יה יד שהיתה על פסא שהיא סבת הניצחון לדעתכם הוא יה.

וכל פעולתי בישיבה והרמת יד אינו אלא משל ודמיון. וה' הוא הנוצח.

והואיל ומלחמה לה' בעמלק מדור דור אל תיראו מפניו אף כי אחרי מותי: מלחמה לה' בעמלק מדור דור: איתא במדרש שאסף עמלק חילים שלא נגזרה עליהם מיתה בשנה ההוא כפי חכמת המזלות ושלכך כתיב ויחלוש יהושע כי לא יכול להמיתם.

היתה האמת פן או שפכה נפל טעות במחשבת המון העם מבני ישראל. אומר אני כי על פן אמר להם משה מלחמה לה' בעמלק מדור דור כלומר שיערכו עמו מלחמה בכל דור ודור ואי אפשר שבדור אחד לא יהיו מוכנים למות וזה להבטיח ולרפאות שגגת דמיונם ופחדם: פרשת יתרו וישמע יתרו כהן מדן חתן משה: בראשית קרא יתרו בשלשה פנויים יתרו כהן מדן וחתן משה.

ואחר כך בשנים ניסח יתרו חתן משה ולא אמר כהן מדן. ואם"כ באחד ניסח יתרו.

ואחרי כן מזכירו תמיד בלשון חתן משה חתנו מבלי הזכרת שמו. חוץ שתי פעמים לבד הם ניסח יתרו ויאמר יתרו ל והטעם לפי שבא מארצו ע"א ונתגייר.

וכאשר היה בארצו היה במחשבתו שמו ושם אנפנותו העיקר. ולכן הביא שמה בתחילה יתרו כהן מדן כי זהו גודלתו אצלו בעת ההיא ולהיות שם חתן משה טפל לו הזכירו באחרונה.

ויכשורה תשובה בלבם תלה עצמו במשה באמרו יתרו חותן משה ועזב שם פה מדין
אבל עדיין שם יתרו עליו בעצם וראשונה. ואחר שבא אל משה אמר אני חותנה יתרו
ולא אמר אני יתרו חותנה.

עשה העיקר היות חותן משה ושם יתרו טפל. וכשנתגנר עזב לגמרי כל פנויו ודבק
בחותן משה לבד.

ואולם אמר ויחד יתרו ויאמר יתרו? כי נעשה בשרו חדודין לדברי חז"ל ולפיכך חזר
לאחוריו עד שהוצרכו לשוב בפעם בפעם אל יושר לבבו במדרגה ויחזק יתרו חותן משה
בבראשונה שמה שמו לחותן משה.

ובאכלו לחם וזבחים לא זו משם עד ששב לאיתנו לאכול לחם עם חותן משה לפני
האלהים חזר לצדקתו ועזב כל שמוותיו: את כל אשר עשה אלהים למשה ולישראל עמו
כי הוציא ה' את ישראל ממצרים: ולבסוף פתיב ויספר משה לחותנו את כל אשר עשה ה'
לפרעה ולמצרים על אודות ישראל ל צריף ליישב השנוי.

גם מה שכתב את כל אשר עשה אלהים למשה ולמשה לא עשה דבר? ובהשקפת העיון
במה שדברו בזה המפרשים נכון לפרש בדברי מהר"י אברבנאל שפירש כי הוציא ה'
את ישראל כמו כאשר הוציא.

וראוי לזכור מה שאמרו חז"ל על יתרו שנעשה בשרו חדודין חדודין. ואמנם יקשה מה
קרוב דעת הנה ליתרו עם המצרים? שהיה מיצר על אבדן ולא היו קרוביו או מיוחדים
ובהפך ישראל היו קהל עדת משה חתנו וקרובי בתו? ואמרתי כי לא יהיה יתרו אוהב
המצרים על חתנו ובניו ולא נעשה בשרו חדודין מאהבתו של מצרים אלא מאהבתו את
משה חתנו.

ברצונתו שכל הטוב שהוא אשר הטיב ה' לישראל יהיה בשביל משה ולא בשביל ישראל.
כי אם עשה הית' הנסים והנפלאות לישראל בעבור משה נעשה יקר וגדולה לעצמו כי
חתנו גדול בעיני ה' וכחו וזכותו עשה לו את החיל ההוא.

הלכה מעיקרה יתרו כאשר שמע את אשר עשה ה' למשה פלומר בזכותו ולא בשביל
ישראל כמו שאמר למשה ולישראל עמו פירוש לפי שהוא עמו. כאשר הוציא ה' את
ישראל ממצרים והכל לא נעשה ליולי משה בחירו.

ואולם משה רבינו ע"ה ידע שהכבוד בא אליו בשביל ישראל (כדבר האמור בדברי חז"ל
(לקמן ל"ב) לה רד כי שחת עמה רד מגדולתה וכו') ספר לחותנו את כל אשר עשה
לפרעה ולמצרים על אודות ובשביל ישראל ולא בשבילו.

וא"ת מאין לה זה שלא עשה בשבילה הפלל לכה הוסיף את כל התלצה אשר מצאתם
בדבר ירצה הנסים שנעשו להם בדבר הפן והבאר והצילם ה' בעצמו וידי משה לא פעלו
דבר שנאמר הנני ממטיר לכם לחם הנני עומד לפניך שם על הצור ואם פן הפל בזכות
ישראל ולא בזכותי.

ויכשמשמע יתרו בדבר נעשה בשרו חדודין כי הורע בעיניו שהורע למצרים ולפחות לא
עשה ה' הדברים האלה בשביל חתנו כאשר חשב. ולכן אמר ויחד יתרו על כל הטובה

אֲשֶׁר עָשָׂה ה' לְיִשְׂרָאֵל וְלֹא אָמַר עוֹד לְמֹשֶׁה: וַיַּחֲדָךְ יִתְרוֹ עַל כָּל הַטּוֹבָה אֲשֶׁר עָשָׂה ה': יָדוּעַ פִּי רַבִּים יִחַפְּמוּ לְהִרְעוֹ וּלְהִיטִיב לֹא יָדְעוּ.

(א) וּבָזָה יִנְכַּר גְּדוֹלַת ה' כַּאֲשֶׁר מִפִּי עֲלִיּוֹן לֹא תֵצֵא הַרְעוֹת וְכָל מַגְמָתוֹ יִתְבַּרֵךְ אֵל הַטּוֹב. וְאִם יִרְעוּ, יִרְעוּ כַּדִּי לְהִיטִיב.

כַּמ"ש (דְּבָרִים ח') וַיַּעֲנֵה וַיִּרְעִיבֵהּ וְגו' לְהִיטִיבֵהּ בְּאַחֲרִיתָהּ. וּלְפִי שְׁמֹשֶׁה סֵפֶר לִיתְרוֹ הַטּוֹבוֹת שְׁעָשָׂה ה' לְיִשְׂרָאֵל לְהַצִּילָם וְגַם הַרְעוֹת שְׁעָשָׂה לְמִצְרַיִם.

רָצָה יִתְרוֹ לְהוֹדִיעַ לְמֹשֶׁה כִּי רָאוּי לְשִׁמּוֹן עַל הַטּוֹבָה וְלֹא עַל הַרְעָה כִּי בְּרֵאשׁוֹנָה תְּהִי גְדוֹלַת ה' מִפְּנֵי הַרְעוֹת וְלֹא בְּאַחֲרֵיהֶן לְכֵן לֹא אָמַר וַיַּחֲדָךְ יִתְרוֹ עַל כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה ה' לְמִצְרַיִם: וַיֹּאמֶר יִתְרוֹ בְּרוּךְ ה' אֲשֶׁר הִצִּיל וְגו' מִתַּחַת יַד מִצְרַיִם: אִתָּהּ יָדַעְתִּי כִּי גְדוֹלַת ה' וְגו': עֲלִינוּ לְהִבִּין הַהִפְרָשׁ שֶׁבֵּין הַמַּצִּיל אִישׁ מִן הַרְעָה אֲשֶׁר תָּבוֹא בְּמִקְרָהּ וְהַזְדַּמֵּן לְמַצִּילוֹ מִן הַרְעָה כְּלָלִית מֵעַפּוֹשׁ הָאָוִיר וְכַדוּמָה.

זֹאת וְעוֹד אֶחָד בֵּין הַמַּצִּיל אִישׁ מִן הַרְעָה יִשְׁלַחְנָה עֲלָיו אִישׁ אַחֵר לְמַצִּילוֹ מִן הַרְעָה יָבִיא הוּא בְּעֲצָמוֹ עַל אַחֲרָיו. כִּי לְהִיּוֹתוֹ אִזְ בַּחֲרוֹן אַפּוֹ לְנִתְנֹשׁ וּלְהֶאֱבִיד לֹא יָכוֹל לְהַצִּיל בְּיוֹם הַהוּא וּלְהַכְנִיס בְּלִבּוֹ מִדַּת הַרְחֻמְנוּת תַּחַת הִיּוֹתוֹ אִזְ בְּרוּגְזוֹ וְחָרִי אָף.

וְהִנֵּה בְּמִצְרַיִם הֵבִיא ה' הַמַּכּוֹת בְּדַעַת וּבְמַחְשָׁבָה עַל כָּלָם. וְעוֹד שְׁלָחַם ה' בְּעֲצָמוֹ וְנָהַ הַפְּלֵא וְפָלֵא.

כִּי יוֹכַל לְהַצִּיל אִישׁ אֶחָד מִבֵּין הַרְעָה אֲשֶׁר הוּא מְבִיא בְּזַעַם וְעִבְרָה עַל כָּל הָאָרֶץ. זֶהוּ אָמְרוּ אֲשֶׁר הִצִּיל אֶת הָעָם מִתַּחַת יַד וּמִכַּת מִצְרַיִם מִלְּשׁוֹן (לְעֵיל ט') יַד ה' הַנִּיָּה.

וְעִתָּה יָדַעְתִּי כִּי הוּא גְדוֹלַת כִּי בְּדָבָר אֲשֶׁר זָדוּ עֲלֵיהֶם כְּלוֹמֵר שְׁהַצִּילָם בְּדָבָר הַרְעוֹת אֲשֶׁר זָדוּ וּבְמַחְשַׁבְתָּם בָּאוּ עֲלֵיהֶם וְלֹא בְּשִׁגְגָה וְקָרִי: וַיְהִי מִמְּחֻרָת וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה לְשָׁפוֹט אֶת הָעָם וְגו': עַד סוּף הַפְּרָשָׁה: רַבִּים הִקְשׁוּ עַל הַפְּרָשָׁה הַזֹּאת וְכָבֵר כָּל הָעֲרֵעוּרִים וְנִכְוָחִים וַיִּשְׁרִים לְמוֹצָאֵי דַעַת מ"מ גַּם אֲנֹכִי לֹא אֶחְשׂוּף מִלְּשֵׁאוֹל א' כַּאֲשֶׁר אָמַר וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה וַיַּעֲמֹד הָעָם וַאֲיֵן טַעַם לָמָּה נִצְטַרְף לִידַע אִם עָמַד מֹשֶׁה וַיֵּשֶׁב הָעָם אוֹ בְּהֶפְדָּ? ב' בְּאָמְרוֹ וַיַּעֲמֹד הָעָם עַל מֹשֶׁה וְכִי אֶפְשָׁר שְׂיִדִּין מֹשֶׁה שֶׁשׁ מֵאוֹת אֶלְפֵי רִגְלֵי כָּל הָעָם מְקַצֶּה בְּיוֹם אֶחָד וְאִם הָיוּ מְקַצְתֶּם הִיָּה לוֹ לֹאמֵר וַיַּעֲמְדוּ הַבְּעֵלִי דִינָיִם וְלֹא הָעָם? ג' בְּמָה שְׁשִׁנָּה אֶת טַעְמוֹ מֹשֶׁה וְאָמַר כִּי יָבוֹא אֵלַי הָעָם לְדַרְוֹשׁ אֱלֹהִים וְלֹא אָמַר כִּי יָבוֹא אֵלַי לְדִין? ד' כִּי יִהְיֶה לָהֶם דָּבָר בָּא אֵלַי.

וַיִּשְׁפָּטֵתִי. וְהוֹדַעְתִּי וְגו'.

מִיָּלִי מִיָּלִי קִתְּנִי. וְהִלֵּא הָיָה יוֹשֵׁב לְדִין וְלֹא לְלַמְּדֵם חֻקֵּי אֱלֹהִים? ה' מֵה שְׁהַשִּׁיבוּ יִתְרוֹ גְּבוּל תִּבְּלוֹ גַּם [אִתָּם גַּם] הָעָם הָזֶה כִּי אִם יִתְבַּלְּל הוּא עַל מִשְׂא כְּבֵד לֹא יָדְעוּ הַבְּלוּל שְׂיִאָרַע לָעָם וְלָהֶם לֹא יָבוֹא אֶלָּא עֲנוּי הַדִּין שְׁלֵא יוֹכַל לְשַׁפְּטֵם מֵהָר וְלֹא שְׂיִבְלוּ כְּעֵלָה נָבֵל שֶׁהִיא פְּעוּלָה תוֹרָה הָעֵמֶל וְהַטְּוִרָח? ו' וַיְהִי אֱלֹהִים עִמָּךְ מִשְׁמַע שְׂאֵם לֹא יִקְבַּל עֲצָתוֹ לֹא יִהְיֶה אֱלֹהִים עִמּוֹ וּמֵאַיִן יָדַע זֶה? ז' הִנֵּה אִתָּה לָעָם וְגו' וְהִזְהַרְתָּ אִתָּהּ וְגו' וְכָל זֶה אֵינּוּ הַמְּכַוֵּן אֲצִלְנוּ כִּי בְּחֻרְנוֹ הַיִּשְׁרָת הַמְּשֻׁפָּט וְלֹא דָבָר אַחֵר לְהִיּוֹת מֹשֶׁה אֲמָצְעִי בֵּין ה' וּבֵין יִשְׂרָאֵל וּלְהִזְהַרְתָּם וְכָבֵר הָיָה עוֹשֶׂה כָּל אֵלָּה מְקַדֵּם טָרָם דָּבָר יִתְרוֹ אֵלַי? ח' אִם הָעֲצָה

היעוצה אל משה היתה שיקל מעליו הטורח בבחירת האנשי איך אתה ירצה שהיא יעשה את הכל היא אתה לעם וגו' והזהרתה אתהם וגו' ט' ושפטו את העם בכל עת אם כן לא ישפוט משה וזאת לא תקרא להקל מעליו אלא הסרה מפל וכל ואיך אמר ונשאו אתה? י' אם את הדבר הזה תעשה וצינוך אלהים ויכלת עמוך מה יצוה אליו ה' אחר העשייה? י"א ויכלת עמוך וגם כל העם הזה הנה לו לומר ולא תבול אתה והעם או תוכל לשאת אתה והעם כדברי הראשונים? י"ב כאשר משה עשה כדברי יתרו אינו מזכיר כי אם דבר המשפט ולא מן החוקים והתורות ולא שאל משה באלהים כאשר אמר לו חותנו? ואם עשה הכל אלא שלא חשש הפתוב להזכיר אם כן לא יזכיר גם דבר המשפט ודי שיאמר ויעש כל אשר אמר? אמנם כבר ידענו כי משה ציר נאמן על פיו יבואו החוקים והתורות אשר יצוה ה'.

ובאמת צריך להבדיל בין הרב המלמד לאדם דעת. ובין הדיין הדן דין אמת לאמתו ומשקיט דברי ריבות.

ובין המלך המיישר ומנהיג את עמו וסובל עליו טרחו ומשאו בהנהגת המדינות. מלבד שומו על לבו להאכילם ולזונם.

כאשר עשה משה כמן בשליו במים ובבשר. וכבר ידענו כי שלשתם היו על משה הנה מלמד לישראל דעת כמו שאמרו חז"ל תורתו אימתי נעשית.

והוא הנה שליט בין הית' לישראל למלאות שאלתם ובקשתם. וגם הוא הדיין הדן את העם כפתוב.

וידענו שהשיבה קשה לתחונות ועמידה קשה ללב. והנה כאשר יתרו ראה משה יושב כל היום וכל העם דרוך פבוד עומד על רגליו כל היום פלו.

הוקשה לו כי מזה יסובבו חללים על שניהם על משה מרוב ישיבה ועל העם מרוב עמידה. וז"ש נבול תבול גם אתה גם העם.

השיבו משה כי לא על הדין לבדו הוצרך לישוב אלא על שלשת הדברים והוא אינו מכריחם לעמוד לכבודו אלא לפי שהם צריכים לו אלו לשאול מאת ה' כמו שאמר לדרוש אלהים אלו לדין שנאמר ושפטתי ואלה ללמוד תורה כמ"ש והודעתי וגו' ולא שיבואו פלם לדין לפניו.

וכאשר שמע פזאת הנפלא בעיניו כי איך יעשה משה שני הפכים כאחד כי אלו הנה בא לדון הנה לו לישוב ואם הנה לו לשאול מאלהים הנה נצרך לעמוד על רגליו ואיך ביחד ישב ויעמוד? זהו אמרו לא תוכל עשנהו לבדך ובהכרח צריך אתה לישוב תמיד לדון ולא הנה לה פנאי לדרוש אלהים.

על כן לכה איעצה ובה הנה אלהים עמה פירושו תוכל לשאול גם באלהים כאשר תחפץ. ולא תהנה טרוד עם העם תמיד.

והוא שתשמור לה השאלה באלהים והלמוד אבל המשפט תסיר ממך מפל וכל ותחזו מפל העם אנשי חיל. וזהו שאמר הנה אתה לעם מול האלהים וגו' על השאלה באלהים לצרכם והזהרתה אתהם וגו' על הלמוד אבל לדין ואתה תחזו באופן שיקלו מעליך דבר

המשפט ואם את הדבר הזה תעשה שתעזוב הדין תמידי וציונה אלהים ויכלת עמוד יארע לה שאם יצוה אלהים וידבר עמה תוכל לעמוד מפניו ולא תצטרף להיות תמיד בישיבה כפאשר עד הנה.

וגם כל העם הזה על מקומו יבוא ויוכלו לישוב במקומם ולא יעמדו כל היום. לכן משה לא בחר אלא אנשים לדון ולא הזכיר מהחוקים והתורות כי נשאר עליו המשא הזה כבראשונה.

על פן בפרשת דברים כתוב וצוה את שופטיכם וגו' לא תפירו פנים במשפט וצוה אתכם בעת ההיא את כל הדברים אשר תעשו ויפלא לדעת מה המה הדברים? ואם פוננתו כדברי רש"י בעשרה דברים שבין דיני ממונות לדיני נפשות היה ראוי זה הציווי אל הדיינים עצמם ולא לישראל ל ועוד למה אמר כלשון הזה כל הדברים? אלא להורות כפאשר אמרנו שפאשר מנה השופטים על העם לדון הקל מעל משה דבר המשפט באופן שאז היה יכול ללמדם תורת ה' פראוי.

לזה אמר כפאשר ציויתי את שופטיכם לשפוט אתכם ואמרתי להם שמוע בין אחיכם וגו' ובה ניתן לי פנאי ללמד אתכם את החוקים ואת התורות וצוה אתכם את כל הדברים אשר תעשו: כי יהיה להם דבר בא אלי ושפטתי בין איש ובין רעהו: ולא אמר בדקדוק הלשון כי יהיה להם דבר יבואו אלי? כי מדרכי ה' יתברך שידין האדם בצדק וכיושר להיותו אדם ולא כחטאו לנגד ה' כי אז העונש יהיה בלתי בעל תכלית.

ולפיכך הנוגע בדבר לא ידון כי לא יפשוט בצדק. אמנם מרע"ה היה בו מדעת קונו.

ואע"פ שידין דבר הנוגע לעצמו מ"מ יחתוף הדין כאלו הוא ריב בין שני אנשים ואין לו בהם קירוב דעת ורחבה. על פן אמר כי יהיה להם דבר בא אלי שהדבר בא לעצמי ונוגע לי ואני הוא הבעל דין.

מ"מ ושפטתי בין איש ובין רעהו אעשה עצמי כאלו הדבר אינו נוגע בי וכאלו הוא דין בין איש ובין רעהו. והודעתי להם חוקי האלהים.

שמנהגו לשפוט דיני האדם בלי משוא פנים אף אם יחטאו נגדו ובלי הטניית הצדק: יראי אלהים אנשי אמת. פירוש יראי אלהים באמת ולא צבועים מראים עצמם פיראי אלהים ומחתייה תעמוד הבהרת: ויחן שם ישראל נגד ה'הר: יפלא מה שאמר ויחנו במדבר ויחזרו ואמר ויחן שם ישראל גם מה שלא אמר פעם אחרת ויחנו כבראשונה אלא ויחן ל אמרו במדבר רבה ויחלום והנה סולם רבנו פתרי ליה בסיני והנה סולם זה סיני מוצב ארצה וייתצבו בתחתית ה'הר.

נראה שליעקב אבינו נראה בחלומו מעמד הר סיני. וכאשר פירש הרב בעל יפה תואר. אף ישראל בבואם לסיני חנו במדבר להתבודד פדרף כל מבקש ה' לימוד ועיון בתורתו. כפאשר אמר דוד (תהלים קי"ט) ואתהלכה ברחבה כי פקודיה דרשתי רצונו שילך ברחבה בארץ לא עבר בה איש ללמוד פקודי ה'.

פכה עשו ישראל. ונתן הכתוב טעם לפעולתם כי גם יעקב עשה פן ויחנו המה במדבר הואיל וגם ישראל אבינו חנה שם ימים מקדם נגד ה'הר והתבודד במחשבתו במעמד הר

סיני: ומשה עלה אל אלהים וגו' עד לך אל העם וקדשתם היום ומחר וגו': מה מאד יפלא הכפל כה תאמר.

ותגד.

אלה הדברים אשר תדבר. לבית יעקב.

לכני ישראל. וישב משה.

ויגד משה? ולמה בתחילה בית יעקב ואחר כך בני ישראל? מעיקרא וישב ואח"כ ויגד? ומה ענין ויגד משה להיותו תשובה על מה שאמר לו ה' הנה אנכי בא אליך בעב הענו? ומה ענה אותו ה' לך אל העם וקדשתם? אולם באמת (ב) שאין לאדם לצפה תשלום גמול על מעשיו ולא ישמש על מנת לקבל פרס אלא יהיה מורא שמים על פניו ויעשה לשם שמים לתכלית עבודת אדון הכל ומחשבתו לפעול טובה ולא לקבל שכר.

(ג) ואמנם הדבר הזה אין לדרוש להמון כי רבים מעמי הארץ בשמעם ואמינו שאין עוד להם שכר בעמלם ויצאו למינות אבל ליחידי סגולה זה ברור ומבואר וידעו כי כל עמל האדם להתדבק בקונו ושכל מה שפרא הקדוש ברוך הוא לא בראו אלא לכבודו ושהגן עדן והגהינם וכדומה הן הנה דמיונות להתפעל בהם הסכלים ושאין השכר כי אם הטוב הצפון הנצחי אשר עין לא ראתה אלהים זולתה.

ולפיכך אין בכל תורת משה דבר מזה באשר הוא לשבר את האנון ולהמשיך את לב העם בדבר שהיא חמדה להם ואיך תדבר תורת ה' דבר שקר וכזב חלילה על פן לא דברה תורה כלשון בני אדם דבר מזה אלא הובא הטוב הצפון זעיר שם זעיר שם מגלה טפח ומכסה טפחים יבנוהו השרידים אשר נגע אלהים בלבם.

וידוע כי בית יעקב יקראו זכני העם ושוטרי הדורשים תורת ה' ובני ישראל יכוננו שאר העם. ולפי שראוי לנטוע בלב המאמינים אמונה פזאת ביום מתן תורה ביום פרות ברית את ישראל ואל ישעו בדברי שקר ויהיו ראויים לקבל שפע ה' ושכינתו בתוכם.

לכן אמר ה' למשה שיגלה סוד הזה לכל העם טרם יקבלו התורה אמכם לבית יעקב המוקצים שבעם והמה חכמים מחוכמים יאמר זה בפירוש בלשון אמירה רכה ונדרה חיבה כי כבר יקבלו הדבר בסבר פנים יפות אבל אל בני ישראל יתר העם צריך הגדה ופירוש להודיעם האמת ואמר בלשון הגדה כי קשים בעיניהם הדברים פגידים.

וז"ש אתם ראיתם וגו' כלומר אתם ראיתם שפכחי אז פכחי עתה ויש בי פח לעשות חיל להמית ולהחיות להעניש במצרים ולתת שכר לכם. חלף עבודתכם ואשא אתכם על כנפי נשרים וגו' אולם אין הפוננה והתפלולת לכל אלה אלא אם תשמעו את בריתי וגו' הנה שזכרם אתכם והייתם לי סגולה וגו' שהוא הדביקות בו יתברך.

ונהו אתה תדבר אל בני ישראל שהוא להם דבור קשה ולהבינם זה באשר אינם יודעים מהו הטוב הנצחי. ומשה שם הדברים בתחלה לפני הזקנים ולא הספיק לגמור הדבר עד שצענו כל העם וגו'.

הנה חשב משה והאמין בדעתו היות זה מאת ה' מן השמים דרף פלא. להסב לב כל העם יתד לדבר בדברים האלה טרם ישפילו את אשר יאמר להם.

זֶהוּ אָמְרוּ וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה אֶת דְּבָרֵי הָעָם אֵל ה' פְּלוֹמֵר הַמַּעֲנָה הַזֹּאת חֻשְׁבָּה מֹשֶׁה מֵאֵת ה'. לְכֹן פֶּאֶשֶׁר אָמַר לוֹ ה' עוֹד הִנֵּה אֲנֹכִי בָּא אֵלֶיךָ וְגו' הוֹאִיל וַיִּדַע בּוֹחֵן כְּלִיּוֹת שִׁישְׁרָאֵל עָנּוּ בְּטוֹב לֵב.

אָבֵל לֹא מִיִּדְעָה הַדָּבָר עַל בְּנֵי וַצָּרִיכִים א"כ עוֹד לְמוֹד. לְפִיכָּה אָמַר לְמֹשֶׁה לְבֹא בְּעֵב הָעָנָן בְּעִבּוֹר יִשְׁמַע הָעָם.

אֲמָנָם מֹשֶׁה בְּגִלְל כִּי לֹא הִבִּיא דְּבָרֵיהֶם וְחֻשֵׁב שֶׁהֵמָּה הִשְׁפִּילוּ הַדָּבָר עַל מִתְכוּנָתוֹ וְכִבֵּר מוֹכְנִים וְעוֹמְדִים בְּאִמּוֹנָה שְׁלֵמָה. עַל כֵּן עָנָה אֵל ה' תְּשׁוּבָתָם לֵאמֹר כָּל אֲשֶׁר דָּבַר נַעֲשֶׂה לְהַגִּיד כִּי אֵין צִוְיָךְ עוֹד לְלַמְדָם בְּאֲשֶׁר כָּבַר יוֹדְעִים מֵהוּ הַשֶּׁכֶר הַנִּצָּחִי וַיִּיטֵב בְּעֵינֵיהֶם הַדָּבָר.

עַד שֶׁהִנָּצַר הִית' לְהַבִּינוּ כִּי אֵין הַדָּבָר כְּמִחְשַׁבְתּוֹ אֶלָּא עֲדִינָן צָרִיכִים הֵם לְלִמּוּד וְתִיקוּן כִּי לֹא יָדְעוּ. וְאֲשֶׁר אָמְרוּ עָנּוּ בְּלִי יִדְעָה הַלֶּכֶף לָךְ אֵל הָעָם וְקִדְשָׁתָם עוֹד: וְעַתָּה אִם שְׁמוּעַ תִּשְׁמָעוּ בְּקוֹלִי וְשִׁמְרַתֶם אֶת בְּרִיתִי: אָמְרוּ חֲזו"ל בְּשִׁעָה שִׁשְׁמָעוּ יִשְׂרָאֵל מִפִּי הַגְּבוּרָה אֲנֹכִי הָיוּ לְמַדִּין וְלֹא שׁוֹכְחִין כִּינּוֹן שִׁמְרוּ אֵל מֹשֶׁה דָּבַר אֶתָּה עֲמָנוּ חֲזְרוּ לְהִיּוֹת שׁוֹכְחִין כְּשִׁשְׁמָעוּ לֹא יִהְיֶה לָךְ נֶעֱקַר יִצָּר הִרַע מִלִּבָּם וְכִשְׁאָמְרוּ דָּבַר אֶתָּה עֲמָנוּ וְכו' חֲזַר יִצָּר הִרַע.

לְמַדְנוּ מִדְּבָרֵיהֶם שֶׁאֵלּוּ שְׁמָעוּ כָּל הַדְּבָרוֹת מִפִּי הִית' וְלֹא ע"י שְׁלִיחַ הָיוּ מְשַׁמְרִים אֶת כָּל הַתּוֹרָה תָּמִיד. וְאֲמָנָם דָּבַר אֱלֹהִים אִם שְׁמוּעַ תִּשְׁמָעוּ בְּקוֹלִי יִרְצָה מִפִּי וְלֹא מִפִּי מֹשֶׁה תִּשְׁמָרוּ אֶת בְּרִיתִי וְלֹא תִסּוּרוּ מִמֶּנּוּ לְעוֹלָם: עֲלוֹת בְּהָר וּנְגוּעַ בְּקִצְהוּ כָּל הַנִּגְוָע בְּהָר מוֹת יוֹמָת: וְעָשׂוּ סִיגֵי לְתוֹרָה.

אֵל תִּגְעוּ בְּקִצְהוּ לְפִי שֶׁהַנּוּגַע בְּהָר מוֹת יוֹמָת: וְהָר סִינִי עֲשֵׂן כְּלוֹ מִפְּנֵי אֲשֶׁר יָרַד עָלָיו ה' בְּאֵשׁ: שְׁלֹא כְּמַדַּת הָעוֹלָם יַעֲלֶה הָעֲשָׂן הַשְּׁמִימָה מִמַּעַל לְאֵשׁ. וְעַתָּה בְּהִפְּךָ.

ה' בְּאֵשׁ עַל רֹאשׁ הָהָר וְכָל הָהָר בְּעֲשָׂן הָאֵשׁ לְמַעַל וְהָעֲשָׂן לְמַטָּה: רַד הָעֵד בְּעָם וְגו': פִּירְשָׁנוּ בְּפִרְשַׁת מִשְׁפָּטִים: לָךְ רַד וְעֲלִית: צָרִיכָה יְרִידָה לְעֲלוֹת (ד) שְׁאִין אָדָם עוֹלָה לְגִזְלוֹתָ אִם לֹא קָדָם לוֹ צָרָה כְּמִבְּכִירָה וְלֹא יִתְרוֹמַם כִּי אִם מִתּוֹךְ הַשְּׁפָלוּת.

רֹאשָׁה לְדָבָר יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם מְרַדְכִי בְּשׁוֹשָׁן יוֹסֵף לְפָנֵי פִרְעוֹה וְכֵן כָּלָם. גַּם אֲנַחְנוּ לֹא נִיגָאֵל מִן הַגְּלוּת הִרַע וְהָאֲרוֹךְ הַזֶּה עַד לֹא נִהְיֶה בְּתַכְלִית הַבְּזוּי וְהַלְחָץ.

וְזֶהוּ מְחֻק שׁוֹפֵט צָדֵק ה' צְבָאוֹת שְׁמוֹ כְּפָתוֹב (תְּהִלִּים ע"ה) כִּי אֱלֹהִים שׁוֹפֵט זֶה יִשְׁפִּיל וְזֶה יָרִים. שְׁאִין דִּרְכּוֹ כְּדָרְךָ בְּשֶׁר וְדָם שְׁלֹא יָרִים אֶחָד אִם לֹא יִשְׁפִּיל אַחֵר כִּי אֵין לוֹ מִשְׁלוֹ וְיֵמָה שֶׁהוּא נוֹטֵל מִזֶּה נוֹתֵן לְזֶה.

אֲמָנָם הִית' לוֹ הָעוֹשֶׁר וְהַכְּבוֹד וְלָכֵן לֹא יִגְבִּיֵה אָדָם לְרוּם הַהַצְלָחוֹת אִם קוֹדָם לֹא יִשְׁפִּילָנוּ. וְהוּא מְקִימֵי מַעֲפָר דֵּל.

וְזֶהוּ כְּוִנָּת הַכְּתוּב הוֹאִיל וְאֱלֹהִים שׁוֹפֵט כָּה מְנַהֵגוּ כִּי זֶה יִשְׁפִּיל וְאוֹתוֹ הָאִישׁ עֲצָמוּ יָרִים אַחֵר כָּה: אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ וְגו': מֵה שְׁלֹא צָנָה ה' בְּרֹאשׁ וְרֹאשׁוֹן לְהֶאֱמִין שִׁישׁ מְצוּי רֹאשׁוֹן וְסִבַּת הַסְּבוּת? (ה) הַטַּעַם שֶׁזֶהוּ דָּבָר יִגְזְרָנוּ הַשֶּׁכֶל וְהַמּוֹפֵת יִכְרִיֵם לְהֶאֱמִינוּ בְּלִתֵי צוּי אִם לֹא יִהְיֶה הַחֻשֵׁב סָכֵל וּפְתִי.

אָמַנְם מֵה שְׁהִיָּה רְאוּי לְעַרְעֵר עַל הַשְּׂגָחָתוֹ בַּתְּחִתּוֹנִים כִּי הִדְעַת לֹא תִסְבְּלוּנוּ. וְלִכֵּן תִּחַלַּת דְּבַר ה' לְהַזְהִיר עַל זֶה בְּאִמְרוֹ רְאוּ עִתָּה כִּי אֲנִי אֲנִי הוּא אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּהַשְּׂגָחָתִי עֲלֵיכֶם.

וְאַחֲכַי רְאֵה לְהַזְהִיר (ו) שֶׁלֹּא יֵאֱמִינוּ שֶׁהוּא יִפְעֹל עַל יְדֵי אֲמָצְעִיִּים כּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכִסְיֵיהֶם אֲלֵא הוּא בְּכַבּוּדוֹ וּבְעֲצָמוֹ וּז"ש לֹא יִהְיֶה לָּהּ אֱלֹהִים אַחֲרָיִם עַל פְּנֵי פִירוּשׁ שֶׁלֹּא יִקְבְּלוּ לְאֲמָצְעִיִּים דְּבָרִים אַחֲרָיִם עַל פְּנֵיו יִרְצֶה הָעוֹמְדִים לְפָנָיו שֶׁהֵם הַסְּבוֹת הַשְּׂנֵיִיּוֹת הַבָּאוֹת אַחֲרָיו כִּידוּעַ.

וְהִנֵּה הַדְּבָרוֹת הָאֵלֶּה כֻּלָּם לְעוֹלָם צְנוּרָה בָּהֶם וּבְלִתָּם לֹא יִכּוֹל לְהַתְּנַהֵג הָאָדָם. עַל פֶּן הוֹבָאוּ אֵלֶּה לְבָדָם אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וְחַי בָּהֶם בְּקַבּוּץ הַמְּדִינָה וְהַנְּהַגַּת עֲצָמוֹ וּבֵיתוֹ.

וְהַמְּצוֹת הַבָּאוֹת בַּתּוֹרָה כֻּלָּם פִּירוּשׁ עֲשֵׂרֶת הַדְּבָרִים וְסִיגִיִּים לָהֶם כְּאֲשֶׁר תִּרְאֶה בְּנִקְל. וְלִפִּי שְׁעִיקָר תִּגְבְּנוֹת הַיְיִשְׁרֶת הָאָדָם וְהַעֲוֹתוֹ אֶל הַדְּרָךְ הַטּוֹבָה הוּא אִם יֵאֱמִין שֶׁיֵּשׁ אֱלֹהֵי מַשְׁגִּיחַ בַּפְּרָטִים יִשְׁלַם גְּמוּלָה לְטוֹבִים וְיִעֲנִישׁ הָרָעִים.

עַל פֶּן הַדְּבוּר הַרְאִשׁוֹן הַזֶּה הִזְהִירוּנוּ הַדְּבַר הַזֶּה. וְאִם יִחְשׁוּב הָאָדָם כְּדַעַת הַמְּשׁוֹנֵפֶשׁ שֶׁיֵּשׁ לְמַעַרְכוֹת הַשָּׁמַיִם כֹּחַ לַעֲשׂוֹת חֵיל לְהַטּוֹת בְּנֵי אָדָם וְלְהַדְרִיכֶם עַל מַעֲשֵׂיהֶם כְּאֲשֶׁר יֵאֱמָרוּ חֻכְמֵי הַמַּזְלוֹת.

תְּבִיאֵנוּ הָאֱמוּנָה הַזֹּאת לְחֻשׁוֹב נֶגֶד הַמְּכַוֵּן הַלְזָה כְּאֲשֶׁר יוֹסֵר בְּדְבָרִים הָאֵלֶּה רְשׁוֹת הָאָדָם וְאִם לֹא יִפְעַל בְּרִצּוֹן אֵין לוֹ שְׂכָר וְעוֹנָשׁ עַל מַעֲשָׂיו כְּאֲשֶׁר נֵאמָר בְּס"ד בְּפָרְשַׁת שׁוֹפְטִים. לְפִיכֵךְ בָּא דְבוּר הַשְּׁנִי לְהַסִּיר מִלְּבָנוּ זֹאת הַפְּנֶה וְשֶׁאֵין כֹּחַ לְכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לְהַשְׁפִּיעַ בְּדְבָרֵי הָאָדָם.

לִכֵּן לֹא תַעֲשֶׂה לָּהּ כֹּסֶל וְגו' אֲשֶׁר בְּשָׁמַיִם מִמַּעַל וְגו' לְהֵאֱמִין שֶׁמָּהֶם יֵאָרַע דְּבַר מִן הַדְּבָרִים הַבָּאִים עֲלֵינוּ כִּי זֶה לָּהּ חֲזוֹן שְׁוֹא וְתַפְּל. בְּלַתִּי לֵה' לְבַדּוֹ וְכִי יִהְיֶה לָּהֶם דְּבַר בָּא אֵלַי כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֵל קַנָּא וְאֲנִי הוּא הַמַּעֲנִישׁ וְהַמְּטִיב לְאִישׁ כְּמַעֲלָלָיו וְלֹא הַמַּזְלוֹת.

(ז) וְכִי יִשְׁאַלְךָ לְבָבְךָ לֵאמֹר מִדּוּעַ יָבוֹא עוֹנָשׁ לְאִישׁ נִרְאֶה בְּעֵינֵינוּ אֵינוֹ רְאוּי לְעֲנֹשׁ וְשְׂכָר לְאִישׁ לֹא טוֹב לִפִּי שֶׁאֲנִי פּוֹקֵד עֲוֹן אָבוֹת עַל בְּנֵי וְגו' וְעוֹשֶׂה חֶסֶד לְאֲלֹפִים וְלֹא שֶׁיִּהְיֶה הָאִישׁ הַהוּא נוֹלַד בְּמַעַרְכַּת טוֹבָה אוֹ רָעָה.

וְכֵאֲשֶׁר יִתְעַצֵּם בְּשִׁפְלוֹנוֹ שֶׁאֵלֶּה הָעוֹלָם פּוֹעֵל בְּנוֹ כֹּל פְּרִטֵי הַדְּבָרִים אֵין עוֹד מִלְּבַדּוֹ יֵצֵא לָנוּ מִזֶּה שְׁנֵצְרָכֵנוּ לְשִׁנוֹת לְכַבְּנוּ אֵלָיו בְּכָל מַשְׁאָלוֹתֵינוּ וּבְכָל חֲפָצֵינוּ. וְאִמְנָם הַנּוֹרָאָה הַדּוֹרוֹת הָהֵם בְּזוֹדוֹן לְבָבָם כֻּלָּם הַגּוֹיִם לְהַכְרִיחַ הַכּוֹחוֹת הָעֲלִיוֹנִים בְּתַבֵּל פִּיהֶם וּבְטַלְסֵמָאוֹת כִּי חָשְׁבוּ לְהוֹרִיד הַשֶּׁפַע הָעֲלִיוֹן עֲלֵיהֶם לְהִיטִיבָם אוֹ לְהַרְעָ לְזוּלָתָם.

כְּאֲשֶׁר תְּבִיט בּוֹגְדִים בְּעוֹן הָעֵגֶל (לְקַחַן ל"ב) עֲשֶׂה לָנוּ אֱלֹהִים אֲשֶׁר יִלְכוּ לְפָנֵינוּ. כִּי הַגּוֹיִם אֵל מַעֲנִינִים וְאֵל קוֹסְמִים יִשְׁמְעוּ.

וְכֵשֶׁנֶּאֱסָר זֶה לְיִשְׂרָאֵל מִן הַטַּעַם שֶׁאֵין כֹּחַ בָּהֶם וְאֵין מִמֶּשׁ בְּחִילָם. עַל פֶּן פָּחַד ה' שֶׁיֵּאֱמִינוּ יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת כְּמַעֲשֵׂיהֶם כְּפַעַם בְּפַעַם אֵלָיו (ח) לְהַכְרִיחַ ה' יְתַבְּרָךְ בְּדַמְיוֹנָם לְהַתְּחַבֵּר אֵלֵיהֶם וְלְהַשְׁפִּיעַ מְטוֹבוֹ כְּאֲשֶׁר יִחְפּוּצוּ.

ונה יעשו בכת שמונתו הקדושים פאָשר זינדו קצת פריצי עמנו לעשות. גם זה בא הפתוב
לאסור איסר על נפשים.

כי אולם אף אם פועלתם תהיה לבטלה פי אי אפֿשר להכריח אדון העולם מ"מ יהיה
חסרון בכבוד ה' להשתמש בשמו ולחשוב להכריחנו לשעול דבר נגד רצונו. ע"כ אמר
לא תשא את שם ה' אלהיה לשוא פי אמנם לא ינקה ה' ולא יעשה פֿרצון איש ואיש אֿשר
ישא את שמו לשוא ויחשוב להפעילו.

ובצווי הנה פלולים ג"כ כל שבועות שוא וְשָׁקֵר פֿאלו ירצה הנשבע להכריח הדין לעשות
כדבריו ועד האלהים יבוא דבר שניהם להצדיק הרשע ולהרשיע את הצדיק מה שהמשפט
אֿשר לאלהים הוא לא יאבה ולא יצוה לעשות וכל זה ליטע בלב ההמון בשורש קנים
יכולת האל והשגחתו פי זה כל האדם ואין קבוצ המדיני יכול להתקיים אם לא קדם
הדעת הנה ולא נשרשה האמונה הזאת בלב העם.

כי אולם פשיספיק האדם בהשגחת ה' להענישו או ליתן שכרו איככה ישמור קבוצ
המדיני ואין דעתו אלא לגזול ולגנוב ולרצוח פאָשר ייטב בעיניו להשתדל לעשות חיל
הון ועושר למען הרבות "שיש לאכול ולשמוח כל ימי חייו? וכל זה איננו שנה אם נאמין
שהעולם קדום ולא נברא פי אז נבוא להכחיש פעולת הבורא פאָשר הארכנו בפֿרשת
פֿראשית.

על פן אחר זה הביא הית' אמונת הקדוש העולם בשמירת השבת כמ"ש פי ששֿת ימים
עשה ה' וגו' ואין למוד והוראה על בריאת העולם בלבבנו פֿשמירת השבת. ולאמת הענין
גם לדורות ציונו על פבוד אב ואם (ט) וכשנכבד הורינו ומולידינו נבין מסדר
והשתלשלות התולדות זו למעלה מזו שבהכרח מוכרחים אנו להגיע אל מוליד ראשון
ולבוא עד תכלית בריאת העולם באופן שהשבתה בשביעי סימן אצלנו לבריאתו אמנם
התולדה הוא מופת נוצח עליו אין להשיב.

הנה פאָשר ידענו שה' יתברך משגיח בתחתונים ופועל לבדו בעצמו פֿרצונו והוא פֿרא
תבל ומלואה ראוי אם פן ליתן בו סדר נכון לקבוצ המדיני לבל ישחיתו ואיש את רעהו
חיים יבלעו (ר) פי אמנם ראה אלהים בעולם הגלגל חוזר באנשים מן העוני והעושר
ושאין קנים בו השווי פֿדברי ליקורגו"ס היוני במדינת שפארט"ה אֿשר פֿחר שֿיחיו כל
העם מקצה פֿקטון פֿגדול בסדר א' מן התמחוי ואין לאחד יתרון על חברו.

אולם ראתה החכמה האלהית שאי אפֿשר להכריח הברואים בפֿדבר הנה ולא יחדל אביון
מקרב הארץ. וגם תורת ליקורגו"ס לא התמידה זמן רב.

והואיל ולה' הארץ ומלואה לו הפסוף והזהב לאֿשר יחפץ יתנונו לשום שפלים למרום
והגבוהים ישפלו ועוד כל ימי הארץ זה שוע נזה דל. על פן הוצרכנו להתלמד ולהזהר
במה שיהיה נאות לקבוצ המדיני שלא לכנס בתחום חבירו ולא להסיג גבול זולתו שלא
לגנוב את שאינו שלו ולא לנאף אשת רעהו פי אין לה גניבה גדולה מזו ולא לרצח דמים
פי ינצו אחים יחדיו להיות האדם בהול על ממונו ולזה תאכל חרב ולריב ומצה יקימו.

ולפי שלא יזיק אדם זולתו לקחת מה שאינו שלו אלא בשלשה דרכים או שיעגע בגופו או
בכבודו או בממונו ע"כ נכתבו שלש אזהרות אלה ולא יותר. והוסיף לא מענה להביא

המזיק ע"י אחרים כי כמו שהמעיד עדות שקר עובר ומתעבר על ריב לא לו פן השולח להרוג ולגנוב ע"י אמצעי באופן שנכללו באלו הארבעה מאמרים כל מיני הניזק בין בידו בין ע"י אחרים.

ולפי שלא יבוא אדם לגזול ולרצוח אלא בתמנו את שאינו שלו ואוהב פסוף לא ישבע פסוף עד כי יחמוך לקחת משל רעהו אף שלא פדיון. על פן השלים הית' דבריו בלא תחמוך.

וכפל בו פעמים שלש להיות האזהרה הזאת עיקר גדול בקיבוץ המדיני. ומי שלא יחמוך דבר מן הדברים האסורים לא יחטא ולא יעשה פעולה נגד השווי והמשפט.

הנה תראה כי ישר דבר ה' וכל דבריו אמת וצדק להישרת חיי האדם בעולם השפל. וכל מה שיאמר בתורה מן המצוות כלנה פאחת תוכללנה תחת הפללים האלה ואחת מהנה לא נעדרה כאשר תראה מעצמה ואין להאריה: אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים: אשאל ואנסה מהו שבכל התורה פעמים רבות דקדק הקב"ה לומר שהוציא אל ישראל מבית עבדים והיה די שיאמר ממצרים ונדענו שהיו שמה עברים ואם ירצה לזפור מה שהיה שמה היה נוח לומר מהיות להם עבדים ל ואמרת בזה שרצה הקב"ה להודיענו גודל חסד שעשה עמנו כי מאחר שהיינו עבדים במצרים הנה היינו עבדים לעבדים שכל מצרים עבדים הם על בלי היות להם אחרונה בארץ כפיתוב (בראשית מ"ז) ונהיה וגו' עבדים לפרעה.

ועוד היום בגלותנו משעבדים אותנו בדבר הזה ולא יתנו לנו רשות לקנות קרקע בהחלט כי זהו אצלם סימן עבדות. וידוע כמה מהגרעון והחרפה להיות עבדים לעבדים (יא) כי אמנם מי שנהיג לעבוד ביותר אכזרי הוא לא ירחם קשה ורע מעללים כמו שמרגלא בפומייהו בחוצות אל תעבוד למי שעבד.

על פן צוה ה' יתברך שלא ימכרו ישראל לעבדים לפי שהוא הסירם מעבודה היותר שפלה שהיא היות עבדים לעבדים והביאם לעבודה היותר נכפדת להיות עבדים לאדון שאין עליו אדונים באמרו (במדבר כ"ה) כי לי בני ישראל עבדים והואיל והוצאתי אותם מארץ מצרים רצונו מעבדי עבדים לא ימכרו ממכרת עבד ולא יהיה להם עוד אדון שהוא עבד.

כדבר הזה רצה הקב"ה באמרו אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים שהיא בעצמה בית עבדים וא"כ לא יהיה לה אלהים אחרים על פני פירושו כמו לפני רצונו שלא תקח עליך אדון שהוא עבדי ואני עליו: פוקד עון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים לשנאי ועושה חסד לאלפים וגו' ראה ראינו (יב) על הרוב מזג אדם ומדותיו ואופן הדרך ותו ירדפו אחרי מזג ומדות הוריו.

רצוני שאם האב יהיה בעל דברים ארף אפים או בעל מדות מגונות וכינצא פן על הרוב יהיו בניו יוצאי רכו'. ואלו הן מן הדברים שהאב מזכה או מעניש את הבן על לא חסם בכפיו ועל הוריו תלונותיו.

כי אמנם פשיהיה אבי המשפחה דרף משל איש בעל תחבולות נבון לחש או תהיה לו מדה מן המדות להרע או להיטיב פכה פל יוצאי חלציו (יג) אם לא כי בהתערב ורעו עם

זרע האשה שאינה בְּדוּמָה לוֹ יועיל מאד לְמִזַּג הָעַנְנִי הַהוּא בְּאִנְפֵּן שְׁלֵא תִהְיֶה לְבְנוֹ הַמִּדָּה
הַהִיא בְּהַתְחַלֵּט אֲלֵא בְּמִצְוֵעַ.

וּכְשֶׁבְנוּ גַם הוּא יִקַּח לוֹ אִשָּׁה שְׁאִינָה פְּמִדוּתָיו תּוֹעִיל גַּם כֵּן אֶל הַבָּנִים הַנּוֹלָדִים מֵהֶם
לְהִקְטִין עוֹד בָּהֶם הָאִיכוֹת שְׁנִשְׁתַּרְשׁ בְּאַבּוֹתָיו. עַד כִּי אִם לֹא יִרְעוּ וְלֹא יִשְׁחִיתוּ דְרָכָם
לְהַתְחַבֵּר בְּנָשִׁים שְׁאוֹחֲזוֹת מַעֲשֵׂה בַעֲלֵיהֶם בִּידֵיהֶם.

אַחַר דּוֹר שְׁלִישִׁי יֵאָבֵד בְּנוֹלָדִים הָאִיכוֹת הַהוּא הָרַע. וְנָה נִתְבָּרַר לְעֵין הַכֹּל בְּתוֹלְדוֹת
הַדּוֹרוֹת.

(יד) וּלְפִי שֶׁהַתּוֹלְדָה בְּמִדָּה פְּרֻטִית מִן הַמִּדּוֹת הָרַעוֹת הוּא עוֹנֵשׁ אֶל הָאָדָם וְהַהֶפֶךְ בְּהֶפְכוֹ.
לֹא שִׁיְהִיָּה נִתּוֹן לְעוֹנֵשׁ אֲלֵא בְּצַדִּיק אֶל הַנּוֹעַר הַיּוֹלֵד אֲלֵא שֶׁהוּא דְמוּת עוֹנֵשׁ אֵלָיו עַל כִּי
יִצְטָרֵף כְּשִׁיגְדֵל לְהַתְלַחֵם וּלְהַתְאַזֵּר עַל מִזְגוֹ לְנִצְחָנוּ.

כִּי זֶה כָּל הָאָדָם. וְאִין אִישׁ נּוֹלֵד שְׁלֵא תִנּוֹלַד עִמּוֹ תְּאֵנָה וְהַרְדָּפָה אֶל הַמִּדָּה מִן הַמִּדּוֹת
הָרַעוֹת וְאִמָּנָם זֶה לְטוֹבָתוֹ כְּאֲשֶׁר נִאֲרִיף בְּפִרְשַׁת שׁוֹפְטִים בַּס"ד.

וּמ"מ נִחְשָׁבָה רְעָה הוּאֵיל וְאִין כָּל אָדָם יָכוֹל לְעַמּוֹד בְּנִסְיוֹן (טו) וְיִהְיֶה רַע מִחֲבִירוֹ מִי
שֶׁשִּׁיגְנוּ תְּאֵנָה רְעָה מִתְּאֵנֹת חֲבִירוֹ וּמִי שֶׁתְּאֵנֹתוֹ רַבָּה עַל שֶׁל חֲבִירוֹ. ד"מ מִי שֶׁנּוֹלַד בְּמִזְג
נוֹטָה אֶל הַזּוֹלָלוֹת יֵשׁ בּוֹ רַע בְּמַעַט חֻכְמוֹת מִמֵּי שֶׁתְּאֵנֹתוֹ אֶל הַנְּנוּת וְיִוְתַר רַע הַמְּרַצַּח
וְרוֹדֵף כְּעֵסִים וְיִוְתַר מִי שֶׁתְּאֵנָה ע"א רְצוֹנִי שִׁיְהִיָּה לוֹ בְּלִבּוֹל הַדַּעַת וְלֹא יֵאָמֵן בַּסִּפָּה
הַרְאִשׁוֹנָה אוֹ יַחֲשׁוֹב הַיּוֹתָה דְּבַר נִבְרָא.

בְּאִנְפֵּן שִׁישׁ לְאָדָם לְבַקֵּשׁ רַחֲמִים שִׁינּוֹלְדוֹ בְּנוֹי בְּמִדּוֹת מְמוֹצְעוֹת וְשִׁישׁ בְּהִנָּה מַעַט מִהַרְוֵעַ.
וְעַל כִּי ע"ז הוּא עוֹן פְּלִילִי מְכֹל עֲבִירָה שִׁיעֲשֵׂה הָאָדָם הַזֶּהִירָנוּ ה' יִתְבָּרַךְ שֶׁנִּתְרַחַק מִמֶּנָּה
הַרְחַק גְּמוּר גַּם לְהַשְׁתַּחֲוֹת לָהֶן וּלְפָנוֹת לְעוֹבְדֵיהֶם כֵּן נִקְנָה אִיכוֹת הָרַע הַהוּא בְּנִפְשׁוֹתֵינוּ
וְנִחַלֵּק מִמֶּנּוּ לְבְנֵינוּ הוּאֵיל וְה' יִתְבָּרַךְ דְּבַר וְצוּהָ שִׁישְׁתַּרְגּוּ מִדּוֹת הָאָדָם עַד דּוֹר רְבִיעִי.

וְזֵהוּ פְּנוּנַת פְּנוֹת עוֹן אֲבוֹת עַל בָּנִים עַל שְׁלִשִׁים וְעַל רַבִּים לְשׁוֹנְאֵי (טז) כִּי שׁוֹנְאֵי ה'
בְּמִדּוֹתֵיהֶם הָרַעוֹת יִנְיַחוּ יִתְרָם לְעוֹלְלֵיהֶם עַד דּוֹר רְבִיעִי כְּמִנְהַג. אוֹלָם בְּמִדּוֹת הַטּוֹבוֹת
הַבְּטִיחַ ה' יִתְבָּרַךְ לְעֲשׂוֹת חֶסֶד עִמָּנוּ לְפָנִים מִשׁוּרַת הַדִּין וְשֶׁהַמַּעֲשִׂים הַטּוֹבִים שֶׁבְּאִנְפֵּי
הַשְּׁלֵמִים לֹא יִסְפּוּ וְלֹא יִתְמוּ מִזְרָעָם לְעוֹלָמֵי עַד וְכַמְּאֲמָרָם ז"ל [על] [יִשְׁעֵי נ"ט] לֹא
יִמוּשׁוּ מִפִּיָּהּ וְגו' מַעֲתָה נְעַד עוֹלָם.

וְזֵהוּ דְרָף חֶסֶד וּמִדָּה טוֹבָה מְרֻבָּה עַל כֵּן אָמַר וְעוֹנֵשׁ חֶסֶד לְאֶלְפִים לְאִוְהֵבִי וְגו' וְלֹא אָמַר
פּוֹקֵד זְכוֹת אֲבוֹת עַל בָּנִים וְגו' כִּי זֵהוּ חֶסֶד בְּאֵמֶת. הַבֵּט יָמִין וּרְאֵה אֲמָרָם ז"ל כֵּן
כְּשִׁאוֹחֲזִים מַעֲשֵׂה אֲבוֹתֵיהֶם בִּידֵיהֶם כִּי אִמָּנָם הַקּוֹשֵׁי מְבֹאָר בְּדַבְּרֵיהֶם כִּי אִם הֵבֵן יַעֲשֵׂה
אָוֶן וּמְרָמָה כְּדְמוּת אָבִיו עוֹנֵשׁ יַעֲנֶשׁהֵבֵן הַהוּא עַל מַעֲשָׂיו בְּצַדִּיק וּמִשְׁפָּט וְלֹא עַל מַה שֶׁעֲשֵׂה
אָבִיו.

הַיִּתְכַּן שְׁאֵם הֵבֵן יִלְנֶה מְנָה וְהוּאֵיל וְאָבִיו גַּם הוּא לִנְה מְנָה יִתְחַיֵּב הֵבֵן לְשַׁלֵּם מְאִתִּים ל
זֵהוּ עוֹל וְעִוְיוֹת הַדִּין מְבֹאָר! וְעוֹד בְּלִשׁוֹן שֶׁתְּפָשׂוּ כְּשִׁאוֹחֲזִין וְלֹא אָמְרוּ כְּשִׁילְכוּ בְּדַרְכֵי
אֲבוֹתֵיהֶם לֹא אֲלֵא הָרַצוֹן כְּמוֹ שֶׁפִּירְשְׁנוּ שֶׁתּוֹפְשִׁין מִכֶּטֶן וּמִהַרְיוֹן מִזְג וּמִדּוֹת אֲבוֹתֵיהֶם וְעַל
כֵּן הֵבֵן עַל הָרוֹב יַעֲנֵשׁ לְהִיּוֹתוֹ עֵינֵר וּפְסַח כְּחוֹשׁ עַז פָּנִים וַיְדוּעַ חוֹלִי וְכִינְצָא מִמִּזְג אָבִיו

כמו שאמרנו: ואגב דאמא לידן הדרוש הנאות הלנה אמרתי אגלה אננה כי אם אמא הדבר שהבן על הרוב ישיג מנה אבותיו.

מדוע אנחנו נביט (יז) בוגדים אנשי לצון וכסילים בנוהג יולידו בנים חכמים ומשכילים ובהנה איש נבון ובעל שכל יולדו לו בנים פתאים בל ידעו מה? אחשוב הטעם בידענו שבהריון ותולדה תפעול מאד המחשבה והדמיון ברגע המשגל.

כי אולם המחשבה תניע הרוחות שבדם לעשות כרצון איש ואיש החושב והמדמה כאשר אמרנו במקום אחר. ואם יחשוב האדם באותה הפעולה בדברים הנאותים לנפשו ושיעשנה לתכלית התולדה להקים זרע יצא ממנו ולד פשר.

ואם יחשוב בדברים המגונים לתכלית המשגל לתור אחרי עיניו ולבו ויצרו התוקפו אי אפשר שיצא ממנו אלא ולד פגום נולד באיכות הרע הנחשב. ולפי שכל הרוב האנשים הפשרים לא יפרצו גדר לזנות באשת זנונים אשה נכריה על פן בהדבקים עם נשותיהם בקשוי לגדור עצמם במותר להם ולהשביע יצרם המתגבר עליהם באופן שהנולד מן המשגל הוא יקנה איכות המחשבה הרעה ההיא ויולידו רעים וחסאים או סכלים.

ובהנה האנשים עם הזונות יפרדו לא ידבקו בנשותיהם אלא בחונק יד ולבם אין נכון עמיהם לא להכניע יצרם כי לא ישרו בעיניהם כי אם להקים זרע יירש נחלתו ועל פן יולד ממנו לפעמים איש ישר ונקי לדמות המחשבה שהיתה לו בפעולתו: כבד את אביו ואת אמו למען יאריכון ימיה: כבר אמרנו טעם כבוד הורים לזכור בזה תמיד לנגד עינינו חדוש העולם.

אולם עוד לפשוטו הכרח אמיתי. כי אמנם מסיק בגמרא שנוח לו לאדם שלא נברא.

וא"כ אין ראוי לתת תשואות חן וכבוד להורינו שהולידונו אדרבה הנה לנו לשנא אותם ולבזותם כי הביאונו אל החיים העכורים ומכונערים האלה. (ובעונותי צרות לכבי הרהיבו והשיאוני להיות כותב בדמע כי נפקד ממני בני בכורי הר"ר גרשם תנצב"ה משיב נפשי בן י"ז שנים אשר בעודו ילד חבר ספר יד חרוזים והייתי מוכתח בו שיורה הוראות בישראל והלא כמה גיעות געתי וכמה הרפתקאי עדו עליה עד שבא לכלל ישוב לשנות פוס התרעלה בסיורים קשים ורעים עד שובו לעפרו.

והנני מצדיק עלי את הדין כי הביאותיו אל מקום הרע הזה עולם חשף וצלמות מעוף צוקה ואפלה ורבים מכאובים. והנה לי לבחור בתורת ה' לשעשועי כבן עזאי והעולם יתקיים ע"י אחרים).

לכן הוצרה הכתוב לצוות כבד את אביו. כי לולי מצותו בהכרח הנה ראוי למאסם על זה ועכשו נאמר שאי אפשר להכלימם כי כן צווייתי.

ואמנם נתן גם הטעם לכבדם כדי שאם נזקין גם אנו בנינו וכבדונו באמרו למען יאריכון ימיה על האדמה כאלו אמר למען וכבדוהו בניה פשיאריכון ימיה: אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם: לא תעשוני אתי אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם.

מזבח אדמה תעשה לי וגו': להבין דברי הפסוקים צ"ל כי רצה הקב"ה להראות לנו ענותנותו במקום גדולתו ואמר להם אתם ראיתם כי מן השמים מקום רם ונשא דברתי

עמכם קרוצי חנומר ולא גבה לבי ולא רמו עיני לאמר איך אדבר עם בשר ודם רמה ותולעה.

ולפיקך איני רוצה שתכבדוני בזה ובכסף פאשר יעשו לאלהים אחרים ואתי לא תעשו לא אלהי פסף ולא אלהי זקב אלא מזבח אדמה דבר הגרוע שבנמצאות. וגם אתם ממני תראו וכן תעשו שלא תחפצו ברוממות לב ובמשפיות פסף כל כלי חמדה והואיל ולא תעשוני אתי בשבילי אלהי זקב אם פן לא תעשו לכם מכ"ש: פרשת משפטים אם אדוניו יתן לו אשה וילדה לו בנים או בנות האשה וילדיה תהיה לאדניה: הן אמת כי (א) פאשר יקח אדם אשה שלא פרצונו אלא יתנוה לו שלא מדעתו אין זיווגן עולה יפה על פן אמר אם אדוניו יתן לו אשה ר"ל ולא מאהבתו אותה יצא לו מזה שהאשה וילדיה תהיה לאדוניה ותקרא על שמו ולב בעלה אין נכון עמה כי היא לא אשתו והוא לא אישה ולכסוף יעזבה והוא יצא בגפו: אם אמר העבד אהבתי וגו' לא אצא חפשי: אינני רוצה לצאת הנה לו לומר ל והנכון (ב) שהאהבה מסרת האדם מדעת קונו ויוציאו מרשות עצמו.

פמאמרם ז"ל הקנאה והתאנה והפבוד מוציאין את האדם מן העולם. רצו בזה פי אלו ג' מדות וביניהם התאנה שהיא האהבה בשנוי השם מוציאות את האדם מן העולם פלומר מוציאות אותו מדעתו ומרשותו בעולם הנה ניקמת לבו בקרבו והוא הנה לאבן.

פי לב האוהב בדבר הנאהב וישעבד עצמו לו. ואז ינה פן חורין וברשות עצמו פשיעזוב אהבתו.

על פן יאמר העבד אל אדוניו אל תשלחני מאתך פי אהבתי וגו' ואם פן פנדאי לא אלא חפשי לעולם ותמיד אהיה נקשר בעבותות אהבה אל מה שאהבתי אף אם אלא מבייתך: ורצע אדוניו את אונו פמרצע: פירש רש"י בשם ריב"ז אוןן ששמעה לא תגנוב והלך וגנב תרצע.

מתקשה אני לדעת למה לקח רש"י לראיה לא תגנוב שפגנוב נפשות פתוב והוא הלך וגנב ממון ומכרוהו? על פן נראה לומר שהיטב פירש אוןן ששמעה לא תגנוב נפשות פהר סיני. והגנוב נפש מאחיו מבני ישראל והתעמר בו ומכרו מכרו לעבד וזה הלך וגנב ממון פדי שיקפרוהו בית דין לעבד בגנבתו הנה הנה סבה הוא שיקפרוהו וכאלו גנב עצמו ומכרו לפיקך תרצע.

ואם מכר עצמו גם פן ראוי להרצע מן הטעם הזה. ולפי זה אין צריך לערב שתי הדרשות פביחד ריב"ז ור"ש שנה דורש מלא תגנוב וזה מן לי בני ישראל עבדים ואידי ואידי חדא הוא: ואשר לא צדה והאלהים אנה לידו: אמנם פמיד אין האלהים מאנה לידו אלא הרשות נתונה ולא ה' פעל און.

פי אם לפעמים פאשר פירשנו פמקום אחר: אם פמחתרת ימצא הגנב והנכה נמת אין לו דמים: על דרך הפשט יש לפרש אין לבעל הפית שום פרעון א הגנב על נזקו אחר שהנכה ומת וקם ליה בדרבה מיניה פי אין אדם לוקה ומשלם: אף על גב דדרשינן פי יבער לביעור ואיצטריכי תרנוייהו מ"מ צריך ליישב פשוטו של מקרא.

ועוד מה שהאריה בלשונו כי יבער וגו' והיה די לפי הדרשה שיאמר כי יבער איש ושלח את בעירה בשדה אחר? או יאמר כי יבער איש שדה אחר ושלח את בעירה וגו' ולמה הביא שדה או פרם דרף קלל ואחר כך בשדה אחר פרט? ועוד מיטב שדהו ומיטב פרמו ישלם ומי הגיד אם יש לו שדה או פרם לשלם ל ואומר אני כי אין ספק ששבעים פנים לתורה.

ואחר שדרשו חז"ל מה שיש ללמד מזה המאמר לא ימנעו ממנו ללמוד מוסר השכל לחיי האדם. כי כל פקודי ה' ישרים יש בהם מלבד הנכון ליושב על המשפט גם טעם ראוי להישרת החיים.

ורצה בזה להודיענו דרף מוסר כמה יפה מדת ההסתפקות כי יש לה אדם שיש לו שדה אחד ממנו יאכל ממנו ישבע והותר גם לבהמותיו. משא"כ ברשע רע ואנשי דמים בטנם צבה וכל ממנם לא לשבעה.

ולכן יצטרכו לשלח בעירם בשדות אחריה כי אין מרעה לצאן אשר ברגליהם מספיק בשדותיהם ובכרמיהם. כאמרו (דברים י"א) ונתתי עשב בשדה לבהמה ואכלת ושבעת מדבר באיש ירא ה' מסתפק במוכן לו הוא יכין תחילה אוכל בשדהו לבהמתו ואת אשר הותרה משבעה יהיה לו ואכל ושבע.

כאמרם ז"ל שתהא גוזז ומשליף לפני בהמתה כל ימות הגשמים ואמרו עוד שתהא ברכה משתלחת במעיה. לזה פיון הפתוב כי יבער איש שדה או כרם.

ידבר בכטן רשעים תחסר אוכל ואינו שבע וירצה לבער שדהו וכרמו כלם לפיהו שיאכל כל אשר לו וגם הנפש לא תמלא ולכן יצטרף לשלח את בעירו בשדה אחר הנה ראוי שישלם הנזק ממיטב שדהו וכרמו אשר הניח לו לבדו ולא לבעירו מדה כנגד מדה: וחרה אפי והרגתי אתכם בחרב: וכאשר אמרנו בפרשת בשלח (ג) יועיל חרון אף באדם הלוחם להעצימו נגד האויב.

ואמר אריסטו'ו שהחרון לפעמים נאה לעשות חיל ונחמד להשכיל. והנפיון יוכיח שיפה פח הנלחם כאשר יחרה אפו מהלוחם בדעת מיושב כי אמנם בגובה אפו בל ידרוש ומורא לא יעלה על ראשו ממכות האויב כפתוב בדניאל (דף ח') בחמת פחו וגו' ויתמרמר אליו כי החמה מוספת לו פח.

על פן אמר משה למן (דף ל"ב) למה ה' יחרה אפה בעמה אשר הוצאת מארץ מצרים בכח גדול כי הלא היה נכון אמרו אשר הוצאת ביד חזקה ובזרוע נטויה ולא בכח גדול אשר עד הנה לא נזכר במצרים ל ועוד מה היא טענת משה באמרו למה יחרה ולמה לא יחרה אפו אם חטאו לפניו ל ועוד טעם מה אשר הוצאת מארץ מצרים וכי בשביל שעשה להם טובות לא יענישם על פשעיהם אדרבי ראוי להכותם יותר בשביל היותם לו כפויי טובה ל אלא שרצה בזה משה רבינו ע"ה להתרעם על הית'.

והיתה טענתו שלנגד ישראל ולכלותם יחרה אפו כאלו פחו הנהוג אינו כדאי עד שיחרה אפו מה שלא עשה נגד מצרים העצומים ורבים מישראל ושמה לא השתמש בחרו אף אלא בכחו לבד הבהילם והוציא עמו מתוכם על פן אמר למה ה' יחרה אפה בעמה מה שלא עשית במצרים אשר הוצאת בכח גדול לבד ולא בחרון אף.

אף גם זאת הנהירנו שאם נענה היתום פל כף גדלה צעקתם אל פני ה' אבי יתומים שיגיע גם חרון אפו עברה וזעם להענישם בעונש מן פלג מכות גדולות ונאמנות: אם כסף תלנה את עמי את העני עמה: ראוי להשיב על הפפל? גם מה שתפיש לשון עמי ולא אמר את האביון ואת הדל? ועוד לשון אם רשות שמשמעו אם ירצה ל ומה שאמר עמה כי אם לא יהיה עמו ס"ד לא ילנו? מבלי מה שדרשו חז"ל על זה.

יש לפרש על פי מאמרם ז"ל המבבז אל יבבז יותר מחומש שלא יצטרף לבריות (ד) ומסתמא המלנה מעותיו לכל מי שישאל יבוא לידי עניות. לכן אם כסף תלנה את עמי לכל העם למקטן ועד גדול סוף סוף שתצטרף לבריות את העני עמה הדלות תמצאה.

ד"א למדנו מדת ההסתפקות. ותמיד (ה) ידמה האדם בעיניו שאינו אוכל משלו אלא משלחן גבוה על צד החסד ואם יש לו נכסים אינם אלא פקדון מאדון הכל והוא זוכה בהם עתה מן ההפקר וכן אמרו חז"ל יהי ביתה פתוח לרחוקה ויהיו עניים בני ביתה כי יקשה במאמר על שלא אמר בפשיטות ותן אוכל לעניים? אלא שרצונו פאשר אמרנו יהי ביתה פתוח פלומר יהיה דומה בעיניו שביתה אינו שלה אלא פתוח והפקר והעניים האוכלים יהי בני ביתה ירצה שבני ביתה יהיו הם העניים כזוכים מן ההפקר ולא משלהם.

על כן בזה פתב אם אל תלנה את עמי ותהיה גומל חסדים לכל ורחמן יהיה העני עמה ודומה לה פאלו גם אתה העני ובצרתם לה צר. והר"ר גרשם בני ז"ל פירש לפי שהנזמן צדקה לעני לא יתננה לו בפרהסיא שלא לביישו אמנם בתורת הלואה לא יבוש ולא יכלם ויוכל ליתן לו בפני כל.

לכה אם כסף תלנה את עמי תוכל ליתנו לפני עמי בפנסום. אבל העני עמה.

והצדקה תעשינה במתן בסתר בינו לבין עצמה ולא תשמע בין החיים: אלהים לא תקלל ונשיא בעמה לא תאור: כל המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול מלכות וכל הפורק ממנו עול תורה נותנין עליו עול מלכות באופן שיתקצר במלכו על פי הרע לו במסים וארנוניות.

זוה הביאו כי לא קבל עליו מלכות שמים. זהו פנונת הפתוב אלהים לא תקלל וקבל מלכותו עליה ואני מבשר ואומר שנשיא בעמה לא תאור לא תצטרף לקלל הנשיא שהקביד את עוליה.

וילמדנו בזה תועלת להנהגת האדם פי אמנם (ו) קבלת עול אדם עליו הוא דרו ישר לפני איש לקבלת אס"פ עול מלכות שמים פי ינהיג שרירות לב האדם וערפו הקשה להשתעבד ולקבל עליו אדונים: וחדלת מעזוב לו עזוב תעזוב עמו: פירוש תחדל מלעזבנו אלא עזור אותו לטעון.

אבל אם האדון הוא עזוב ממונו ואינו רוצה לטעון עמה אינה צריה לטענו לבדה ואז תוכל לעזבו גם אתה ועזוב תעזוב עמו פלומר עזבנו גם אתה אם הוא עליה יעזוב חילו: לא תהיה משפלה ועקרה בארצה את מספר ימיה אמלא: לפי שיש בני אדם קטני אמנה (ז) ילכו אחרי ההבל ינחשו ויעזבו לומר לא אקח לי לאשה אשה שמת בעלה שכולה וגלמודה למה אמות גם אני קמ"ל שלא תעזוב מליקח אשה להיותה שכולה בארצה כי אף שתקחנה את מספר ימיה אמלא מה שנגזר עליה ותמים תהיה עם ה' אלהיה.

ד"א לפי שְׁנַחֲלֵקוּ בְּפֶרֶק הַחֹלֶץ אִם מְקַצְרִין יָמֵיו שֶׁל אָדָם עַל עֲבִירוֹת וְאִם מוֹסִיפִין עַל זְכוֹת מִמֶּנּוּ בְּחֻקֵּיהֶוּ (מ"ב כ') וְהוֹסֵפְתִי עַל יָמָיו וְאֵיתָא לְמַאן דְּאָמַר שְׁמִשְׁלוֹ הוֹסִיפוּ לוֹ שְׁהָרִי עֲדִינן לְאֵנוּלַד מְנִשָּׁה וְהַנְּבִיא הַתְּנַבֵּא (מ"א י"ג) הִנֵּה בֶן נוֹלַד לְבֵית דָּוִד יֵאֻשְׁיָהוּ שְׁמוֹ.

וְלִרְבֵּנָן הוֹסִיפוּ מִמֶּנּוּ. וּמִכַּאֵן הִיָּה נִרְאָה שְׁאֵם רָאוּי לְהִיּוֹת נוֹלַד לְאָדָם זָרַע שֶׁל קַיִימָא אִי אֶפְשָׁר שְׁיָמוּת כֹּל עוֹד לֹא יוֹלִידֵנוּ.

וְהִיָּה אִם כֵּן פְּתֻחוֹן פֶּה לְרִשְׁעָא לֹאמַר אֵינִי רוֹצֵה לְהוֹלִיד עַד זְקֻנְתִּי שְׁאֵם נִגְזַר עָלַי זָרַע לֹא אָמוּת עַד שְׁאוֹלִידֵנוּ קמ"ל שְׁאֵל יֵאמַר זֶה וְאֵל יַעֲזוּב אֶשְׁתּוּ שְׁפִנְיָה וְגַלְמוּדָה כִּי מַה שְׁנִגְזַר נִגְזַר וְעַכ"פ אֵת מְסַפֵּר יָמָיו אֶמְלֵא: כִּי תַעֲבֹד אֶת אֱלֹהֵיהֶם כִּי יִהְיֶה לָּךְ לְמוֹקֵשׁ: וְלֹא אָמַר כִּי יִהְיֶה לָּךְ כִּי אֶמְנֵם פִּירוּשׁוֹ שְׁתַּלְּךָ לְעַבְדְּךָ אֶת אֱלֹהֵיהֶם עֵץ וְאֶבֶן כְּאֲשֶׁר תִּאֻנָּה אֵלֶיךָ רָעָה וְיִהְיֶה לָּךְ אֵינָה דְבָר לְמוֹקֵשׁ וְלֹא תִדְרֹשׁ לְאֱלֹהִים חַיִּים: וְאֵל מְשֵׁה אָמַר עֲלֵה אֵל ה' וְגו'.

וְנִגְשׁ מְשֵׁה לְבַדּוֹ אֵל ה' וְגו' יִקְשֶׁה מֵאֵד א' מַה שְׁאָמַר עֲלֵה אֵל ה' וְלֹא אָמַר עֲלֵה אֵלֵי? ב' מַה שְׁנִיחָם אַח"כ וְאָמַר וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם מִרְחוֹק כְּאֲשֶׁר צִוִּינוּהוּ שְׁיַעֲלֵה אֵל ה' וְעַתָּה הִתְחַלֵּף מִשְׁכַּנְתּוֹ לְהִשְׁתַּחֲוֹת מִרְחוֹק? ג' בְּשִׁנּוֹתוֹ אֵת טַעְמוֹ בְּלִשׁוֹן וְנִגְשׁ מְשֵׁה וְלֹא הִתְמִיד כְּאֲשֶׁר בְּתַחֲלִילָה בְּלִשׁוֹן עֲלֵה לֹאמַר וַיַּעַל מְשֵׁה לְבַדּוֹ אֵל ה' וְהֵם לֹא יַעֲלוּ אוֹ יֵאמַר גַּם שָׁם בְּלִשׁוֹן נִגְשׁ וְאֵל מְשֵׁה אָמַר גֹּשׁ אֵל ה' וְגו'? ד' מִי קָרָא לָעַם שְׁיַעֲלוּ אֵל ה' עַד שֶׁהִנְצִיחַ לְצוּוֹת שְׁלֵא יַעֲלוּ עִמּוֹ וְלֹא נִזְכַּר הָעָם בְּצוּוֵי הָרֵאשׁוֹן? וְיִשָּׁר בְּעֵינָי לְפָרֵשׁ כְּדַבְּרֵי בַעַל מַעֲשֵׂה ה' שְׁמֵלוֹת עֲלֵה וְנִגְשׁ הֵם כְּפוּיִים לְמַדְרָגוֹת הַנְּבוּאָה זֶה לְמַעְלָה מִזֶּה.

כִּי אוֹלָם עָלְיָה תֵאמַר לְמַדְרָגוֹת הַשְׁתַּפְּלוֹת הַפְּחוּתָה כְּאֲשֶׁר יִשְׁפִּיל שְׁכָל בְּתַחֲלִיל הַתְּבוּנָתוֹ בּוֹ וְנִגְשֶׁה תֵאמַר לְמַדְרָגָה יוֹתֵר נִכְבְּדָת. וְכֵן מְצִאנוּ בְּפִרְשַׁת יִתְרוֹ וּמְשֵׁה עֲלֵה אֵל הָאֱלֹהִים וַיִּקְרָא אֵלָיו ה' מִן הַהָר לֹאמַר כִּי אֵיךְ יִקְרָאנִי מִן הַהָר אִם כְּבָר עֲלֵה אֵל הָאֱלֹהִים? אֵלָּא שְׂרָצָה לְהוֹדִיעֵנוּ כְּדַבְּרֵי הַזֶּה וְכְאֲשֶׁר מְשֵׁה הִבִּין עֲצָמוֹ בְּמַעַט הַהִשְׁפָּלָה וְעֲלֵה בְּמַחְשַׁבְתּוֹ אֵל ה' בְּמַדְרָגָה הָרֵאשׁוֹנָה וְרָאָהוּ הִית' מוֹכֵן לְקַבֵּל שְׁפַע הַנְּבוּאָה וַיִּקְרָא אֵלָיו ה' מִן הַהָר נָתַן לוֹ מַעֲלָה יוֹתֵר נִכְבְּדָת בְּקִרְאוֹ אֵלָיו פָּנִים בְּפָנִים.

כְּדַבְּרֵי הַזֶּה בֵּין נָבִין בְּכַתוּבִים הֶהָמָה. וַיֵּאמֶר ה' אֵל מְשֵׁה רַד הָעֵד בְּעַם פֶּן יִהְרָסוּ אֵל ה' לְרֵאוֹת וְגו' וְגַם הַכְּהֻנִּים הַנִּגְשִׁים אֵל ה' יִתְקַדְּשׁוּ וְגו' וַיֵּאמֶר מְשֵׁה אֵל ה' לֹא יוֹכֵל הָעָם לְעֲלוֹת אֵל הַר סִינַי וְגו' וַיֵּאמֶר אֵלָיו ה' לָךְ רַד וְעֲלִית אִתָּה וְאֶהְרֵן עִמָּךְ וְהַכְּהֻנִּים וְהָעָם אֵל יִהְרָסוּ לְעֲלוֹת אֵל ה' וְגו'.

יִקְשֶׁה בְּסִפּוּרֵים הָאֵלֶּה א' לָמָּה לֹא כָּתַב רַד הָעֵד בְּעַם פֶּן יִהְרָסוּ לְעֲלוֹת אֵל ה' כְּמוֹ שְׁאָמַר אַח"כ בְּכַהֲנִים וְהָעָם אֵלָּא בְּלִשׁוֹן אַחֲרָת יִדְבַר וּבְלִשׁוֹן רֵאשִׁי? ב' וְגַם הַכְּהֻנִּים הַנִּגְשִׁים אֵל ה' הִפְּךָ לְשׁוֹנוֹ נִגְשׁ וְלֹא עוֹד עָלְיָה? ג' לֹא אָמַר בְּכַהֲנִים אֵל יִהְרָסוּ אֵל ה' לְרֵאוֹת כְּמוֹ בְּשִׁאֵר הָעָם? ד' לֹא יוֹכֵל הָעָם לְעֲלוֹת אֵל הַר סִינַי מִי אָמַר אֵלֵיהֶם לְעֲלוֹת? ה' בְּלִשׁוֹן לָךְ רַד שְׁאָמַר לוֹ ה' יִתְבָּרַךְ וְהוּא סִימָן יִרְיָדָה כְּדַבְּרֵיהֶם ו' לָךְ רַד מִגְּדוּלְתָךְ וּמַה חָרִי הָאָרֶץ הַגְּדוֹל בְּמָקוֹם הַזֶּה? ו' וְעֲלִית אִתָּה וְאֶהְרֵן וְגו' וְהַכְּהֻנִּים וְהָעָם וְגו' תְּלִי תְּנִיָּא בְּדִלָּא תְּנִיָּא וְעִירַב הַכְּהֻנִּים עִם הָעָם שְׁגַם הַכְּהֻנִּים לֹא יַעֲלוּ לֹא מְבַעֲיָא שְׁלֵא יִגְשׁוּ מַה פְּשָׁעִים וּמַה חֲטָאתֶם? ז' בְּמַה שְׁלֵא הִזְכִּיר מְשֵׁה הַכְּהֻנִּים אֵלָּא אָמַר לֹא יוֹכֵל הָעָם לְבַד וּמַהכְּהֻנִּים לֹא

הזכיר מאומה? ח' ויקרא ה' אל משה אל ראש הָהָר מה צוּרָף לומר שִׁיְהִיָּה על ראש הָהָר או באמצעו מה שלא אמר עד הַנָּה בְּמָקוֹם אַחֵר? אִם נִפְרָשׁם בְּדַרְכָּנוּ שֶׁהַצָּעֵנוּ יְסוּרִין כָּל הַמוֹנְעִים.

כי אמנם פָּכַר ה' יתְבַרַךְ נָתַן רְשׁוֹת לַפְּהָגִים יִרְצָה לִקְצִיצֵי הָעֵם וְזִקְנִים כְּמוֹ שֶׁאָמַר (ש"ב ח') וּבְגֵי זָוָד פְּהָגִים הָיוּ שִׁיִּסְתַּכְּלוּ בְּאִסְפָּקְלֵרֵיָא הַמְּאִירָה וְיָבִינוּ בְּיָתֵר שְׂאֵתֵעַל שְׂאֵר הָעֵם. אָבֵל לֹא כִמְעַלַת מֹשֶׁה ע"ה אֲשֶׁר אֵין לָהּ דְמוּת וְעָרַף לְמַדְרַגְתָּם בְּאִפְּן שֶׁהָעֵם יָבִינוּ בְּמַדְרַגָּה פְחוּתָה הַמְכֻוֹנָה בְּלִשׁוֹן עֲלִיָּיה וְהַפְּהָגִים בְּלִשׁוֹן נְגִישָׁה הַיּוֹתֵר נִכְבְּדַת מִמְעַלַת הָעֵם וּמֵרַע"ה בְּמַעְלָה שְׂאֵין לָהּ כְּנוּי אֲלֵא אֲצֵל הַי"ת וְקָרוֹב לְבוֹרָאוֹ וְהִיא מַעְלָה יּוֹתֵר שְׁלִיָּמָה מְנִיָּשָׁה.

וְיִדְעוּנוּ גַם כֵּן שֶׁכָּל הַכְּבוֹד וְהַגְּדוּלָה לְמֹשֶׁה בְּשִׁבִיל יִשְׂרָאֵל כְּאֶמְרָם ז"ל [על] [לְקַמֵּן ל"ב] לָךְ רַד כִּי שָׁחַת עִמָּךְ. וְכִשְׁהָעֵם בְּגֵי יִשְׂרָאֵל חֲכָמִים וְנְבוֹנִים בְּיוֹתֵר יִנּוּחַ הַשִּׁפְעָה עַל מֹשֶׁה.

וְאִם בְּיַחַד יִבְעָרוּ וְיִכְסְלוּ הֵמָּה גַם לְמֹשֶׁה יִסְתַּתְּמוּ מַעֲיָנוֹת הַחֲכָמָה וְיִרַד מִגְּדוּלָתוֹ. לְכֵן הַי"ת קָרָא לְמֹשֶׁה אֵל רֹאשׁ הָהָר מְקוֹם שֶׁכִּינָתוֹ לְמַעַלַת הָעֵינִין וְהַשְׁתַּכְּלוֹת הָעֲלִיּוֹנָה וּבָזָה נִיטָן רְשׁוֹת לְמִשְׁפִּילֵי הַרְבִּים הַזִּקְנִים שֶׁקְּנוּ חֲכָמָה לְהַשְׁתַּכְּלֵי, בְּלִשׁוֹן נְגִישָׁה אֶמְנָם פְּחוּתָה מִמֹּשֶׁה וְאֵל שְׂאֵר הָעֵם בְּעֲלִיָּיה פְחוּתָה מֵהַזִּקְנִים.

וְכֵן אָמַר הָעֵד בְּעַם פֶּן יִהְרָסוּ אֵל ה' לְרֹאוֹת יּוֹתֵר מִכְּדֵי צָרְכָם וְלֹא אָמַר לְעֲלוֹת כִּי כְּבָר הַוֹתֵרָה אֲלֵיהֶם הָעֲלִיָּיה כְּמוֹ שֶׁאֶמְרָנוּ. וְגַם הַפְּהָגִים הַנְּגִשִׁים אֵל ה' שֶׁהִיא מַעְלָה יּוֹתֵר נִכְבְּדַת מֵעַם הָאָרֶץ יִתְקַדְּשׁוּ עֲצָמָם בְּמִוֹתֵר לָהֶם וְאֵל יִהְרָסוּ אֵל מֵהַ שְׂלֵא נִיטָן לָהֶם רְשׁוֹת רְצוּנֵי לְמַעַלַת מֹשֶׁה.

לְכֵן לֹא אָמַר בְּפִהָגִים אֵל יִהְרָסוּ לְרֹאוֹת כִּי כְּבָר הַוֹתֵרָה לָהֶם גַם הַנְּגִישָׁה. אוֹלָם מֵרַע"ה רָאָה וְהַתְּבוּנָה בְּשִׁכְלוֹ שְׂאֵין עִם הָאָרֶץ כְּדֵאֵי אֶפְיָלוֹ לְמַעַלָה הַפְּחוּתָה וְלְכֵן אָמַר לֹא יוֹכֵל הָעֵם לְעֲלוֹת אֵל הַר סִינַי וְגו'.

וְעַל כֵּי דְבָרָיו הִשִּׁיבּוּ הַי"ת אִם כֵּן שֶׁהָעֵם נִבְזִים וְשִׁפְלִים הֵם לָךְ רַד מִגְּדוּלָתָךְ חֲזוֹר לְאַחֲרֵיךָ וְגַם אִתָּה וְאַהֲרֹן לֹא תִבֹּאוּ לִפְנֵי אֲלֵא בְּמַעַלַת הָעֵם הַקְּטָנָה יִרְצָה בְּעֲלִיָּיה. וְעֲלִיתָ אִתָּה וְאַהֲרֹן עִמָּךְ.

וְא"כ בְּהִכְרַח הַפְּהָגִים וְהָעֵם אֵל יִהְרָסוּ לְעֲלוֹת אֵל ה' וְגַם הָעֲלִיָּיה לֹא הַוֹתֵרָה לָהֶם וְכ"ש הַהֲגָשָׁה. כְּזֶה וְכֵזָה אָמַר.

וְאֵל מֹשֶׁה אָמַר עֲלָה אֵל ה' וְגו' בְּמַדְרַגָּה הַרְּאוּשׁוֹנָה וְהַכִּינוּ עֲצָמְכֶם בְּזָה. וְזֶהוּ אֶמְרוּ וְהַשְׁתַּחֲוִייתֶם מִרְחוֹק יִרְצָה מִן הַמַּעְלָה הַמְּרוֹחֶקֶת וְהַקְּטָנָה וְעֲלָה אֵל ה' בְּמַחְשָׁבָה אֵל הָאֱלֹהִים וְאַחֵר כָּךְ וְנִגְשׁ מֹשֶׁה לְבַדּוֹ לְמַעַלָה יּוֹתֵר נִכְבְּדַת וְהַפְּהָגִים לֹא יִגְשׁוּ אֲלֵא יִתְעַכְּבוּ בְּמַדְרַגַת הָעֲלִיָּיה הַשְּׁפֵלָה וּבְהִכְרַח צָרִיף שֶׁהָעֵם לֹא יַעֲלוּ וְלֹא יִשְׁתַּכְּלוּ אֶפְיָלוֹ בְּלִשׁוֹן עֲלִיָּיה עַד יַעֲבֹר זַעַם.

וְיִהְיֶה רַעְוָא שִׁיִּכְנֹס מֹשֶׁה לְפָנָיו. וְהַפְּהָגִים יִגְשׁוּ.

והעם יעלו: ויבא משה ויספר לעם את כל דברי ה' ואת כל המשפטים ויען כל העם קול אחד ויאמרו כל הדברים אשר דבר ה' נעשה: פירש רש"י ואת כל המשפטים שבע מצות בני נח.

ולמטה כתוב ויקח ספר הברית ויקרא באזני העם ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע ופירש שם רש"י מבראשית ועד מתן תורה. וצריך לדעת ההבדל שבין פסוק ראשון לשני המכריח רש"י לפירוש פירושים שונים ל ולמה באמת בראשון אמרו נעשה לבד ובשני נעשה ונשמע ל אמנם בין תבין (ח) כי המצות הטבעיות כמו ז' מצות בני נח גם בלתי צוואת הי"ת עליהם הנה מן הדין לקיימם להישרת סדר האנושי ואיש את רעהו חיים לא יבלעו והשכל יגזור עשייתם.

משא"כ בשאר המצות כגון מצות מילה שבת פלאים ודומיהם שהוא ספר הברית כי השכל לא יכריח פעולתם ואעפ"כ אם נלמדם פהגו ונתעסק בהם יבואו לנו לטבע ונמצאם נכוחים למבין וישרים למנצאי דעת.

אמנם נצטרף להוציאם מן הפח אל הפועל להתרגל בעבודתם ואו ייטיבו בעינינו כלם כאחד טובים. הלכך בכתוב הראשון המדבר במצות הטבע שבע מצות בני נח רצוני המשפטים שהשכל ישפוט פעולתם ענו ישראל נעשה כי הוכשרו בעיניהם לקיום המדינות וההנהגה.

אבל אל ספר הברית שיש בכללם דברים אשר לשמע אנון יחשבם השומע לדברים בטלים ועל כלם אין טעם מספיק וראוי לפי דעתנו ענו נעשה ונשמע פלומר נעשה אותם תחילה וכאשר הביאונם אל הפועל נשמעם כי ישובו לנו לטבע תאנה לעינים ולהשפיל: ד"א נעשה ונשמע לפי שלמעלה ספר להם משה דברי ה' והמה ענו לו נעשה ואין להם לומר נשמע כי כבר שמענו ממושה.

אולם בזה שרצה לקרות בפניהם שנית את הדברים קפצו ואמרו נעשה ונשמע ולא רצו לשמוע הקריאה כי רצו ללמדם בעשיית המצות לבל יסורו מהם: ד"א נעשה ונשמע כי יש דברים אינם בכלל העשייה אלא תלויים בדעת ובמחשבה (ט) כמו האמונה אשר לא יאות בה מעשה אלא תלוייה בשכל.

על כן אמרו נעשה הדברים התלויים בעשייה ונשמע אל האמונה. ולא עוד אלא שנעשה הדברים בלי פונת אמונה כי האמונה אמנם היא דבר שנקבלנו לאמת אע"פ שלא יגזרנו השכל ודבר שיגזרנו השכל אינו אמונה אלא חכמה ודיעה אמיתית.

וזהו אמרם תחילה נעשה שהיא קבלת הדברים ואחר כך ונשמע רצונם האמונה. ד"א הנה (י) לאיש השלם לפעול במעשיו כדמיון אמונתו ולא יעשה אמונתו כמעשיו ז"ש נעשה ואחר כך נשמע פלומר נפעול כאמונתנו ולא בהפך: פרשת תרומה ויקחו לי תרומה מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי וזאת התרומה וגו': יש לה (א) אדם תם וישר במה שבינו למקום והוא פרוש נקפי שייף עייל שייף נפיק רויץ גדוד אל מקום התפלה ועל כל פ' פריעה וקנדה חמש מאות.

אָמַנְם אַם נִיַּתְנָהוּ בְּכוֹר הַרְדַּפֶּת הַמָּמוֹן לֹא יַעֲמֹד בְּנִסְיוֹן וְצַדִּיקוֹתָיו לֹא תִזְכְּרָנָה כְּאִשֶּׁר תִּנְסֹנּוּ בְּכִיסוֹ. עַל כֵּן אִם הִ"ת יִשְׁאַל מֵאֵת הָעַם עֲשִׂיּוֹת מִצְוָה וְהַצְנַע לָכֵת יַעַן אֵין הוֹצָאָה בָּהֶם וְלִכֹּף דָּרְרָא דְמָמוֹנָא יִמְצֵא בְּנִקְל מִי שְׂיַעֲבֹדְנוּ.

כְּאִשֶּׁר אָמַר מֵאֵת כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִדְבְּנוּ לְבוֹ תִקְחוּ אֶת תְּרוּמָתִי פְּלוֹמֵר תְּרוּמָתִי שֶׁהִיא לִי יִרְצָה עֲשׂוֹת מִצְוֹתֵי מֵאֵת כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִדְבְּנוּ לְבוֹ תִקְחוּ אוֹתָם. אוּלָם וְזֹאת הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר תִקְחוּ מֵאֵתֶם שֶׁתִּהְיוּ מְוַכְרָחִים לִיקַח מֵאֵתֶם בְּחֻזְקָה זָהָב וְכֶסֶף וּנְחֻשֶׁת כִּי לֹא יַעֲמְדוּ בְּנִסְיוֹן וְדָבָר הַשִּׁינִי בְּכִיסָם לֹא יִתְנוּ בְּרִצּוֹן.

ד"א כִּי כָּל אִישׁ נְדִיב הַנּוֹתֵן לְצַדִּיקָה לְכָבוֹד ה' בְּעֵין יָפָה יִחְשׁוּב כְּאִלוּ כְּבָר נְתוּנִים נְתוּנִים הֵמָּה לוֹ כִּי מִמֶּנּוּ הַכֹּל וְאֵין עֵינָיו צָרִים לֵאמֹר לָמָּה אֶתֶן אֶת שְׁלִי לְעַנִּי זֶה וְלִקְחָתִי אֶת לַחֲמִי וְנִתְתִי לְאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִדְעָתִי? אָבֵל הַכִּילִי בְּהַפֵּךְ גַּם כְּשִׁיתֵן עֵינֹו צָרָה בְּמִתְנֵת יָדוֹ וְיִדְמָה לוֹ כְּאִלוּ הָעַנִּי גּוֹזֵל אֶת בֵּיתוֹ.

זֶהוּ הַנְּאָמַר לְמֹשֶׁה דָּבָר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּכָלֵל שְׂיִקְחוּ לִי תְרוּמָה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּכָלֵלֵם הֵם זָרַע בְּרַךְ ה' יִתְנוּ לִי בְּעֵין יָפָה כְּאִלוּ לְוַקְחִים מִשָּׁל אַחֲרִים וְלֹא מִשְׁלָהֶם. וְאַח"כּ פָּרַט בְּאֶמְרוֹ שְׂאוּלִי בְּעַם הַזֶּה יִמְצְאוּ טוֹבִים וְרָעִים.

מֵאֵת כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִדְבְּנוּ לְבוֹ תִקְחוּ אֶת תְּרוּמָתִי מִדְּבַר בְּאֲנָשִׁים יִרְאִי ה' שְׂיִתְנוּהָ בְּכָל לְבָבָם וְיִהְיֶה בְּעֵינֵיהֶם כְּאִלוּ תְרוּמָתִי נְטֻלְתִי וְלֹא תְרוּמָתָם. אָבֵל אִישׁ צָר עֵין וְקִמְצָן יִתֵּן אוֹתָהּ נֶגֶד רְצוֹנוֹ וְזֹאת הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר תִקְחוּ מֵאֵתֶם וַיֹּאמְרוּ שְׂמֵאֵתֶם לְקַחְתִּיהָ וְשָׁלְהֶם נְטֻלְתִי ד"א כִּי אִישׁ טוֹב וְיִשֶּׁר לִפְנֵי הָאֱלֹהִים בְּנִקְל יִכְרִיחוּהוּ לְכָל אֲשֶׁר יִחְפוּצוּ.

אָבֵל הַרְשַׁע יַעֲזִיז פְּנָיו יִחְרוֹק בְּשִׁינָיו לֹא יֵאבֶה שְׂמוּעָה. כְּאִשֶּׁר נִבְיֵט בּוֹגְדִים כָּל הַיּוֹם יִגְזְלוּ דֵל וְאֶבְיוֹן כְּבִלַע רֶשַׁע צַדִּיק מִמֶּנּוּ.

וּז"ש וְיִקְחוּ לִי תְרוּמָה וְצָרִיכִים לְשְׂאוּל בְּלִשׁוֹן רַכָּה מֵאֵתֶם. אָבֵל מֵאֵת כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִדְבְּנוּ לְבוֹ צַדִּיק וְיִשֶּׁר נְדִיב לֵב תִקְחוּ אֶת תְּרוּמָתִי בְּלִי שְׂאֵלָה שְׂוֹדַאי לֹא יִמְנַעוּ וְלֹא יַעֲרַעְרוּ: וְעֲשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשִׁכְנָתִי בְּתוֹכָם.

כָּל אֲשֶׁר אָנִי מֵרְאֶה אוֹתָהּ וְגו' וְכֵן תַּעֲשׂוּ: יֵשׁ לְהַפְלִיא מְאֹד שֶׁלֹּא אָמַר וְעֲשׂוּ לִי מִשְׁכָּן וּמִזָּן דָּבָר שְׂמִיָּה דְמִקְדָּשׁ הֵכָא הָעֲשׂוּי בִימֵי שְׁלֹמֹה ל וְעוֹד יִקְשֶׁה שֶׁלֹּא הַתְחִיל הַפְּרָשָׁה בְּזֶה בְּאֲמֹר בְּתַחֲלִילָה צוּי הַמִּשְׁכָּן וְאַחַר כֵּן מָה יִקְחוּ לְתְרוּמָתוֹ וְלַעֲשִׂיַת חֻלְקָיו? גַּם מָה שְׂאֵמַר כָּל אֲשֶׁר אָנִי מֵרְאֶה אוֹתָהּ וְהוּא דָּבָר נִשְׁנָה וּמְכֻוֹפֵל בְּכָל כְּלִי בְּפֶרֶט וּבְכָל מַעֲשֶׂה כְּתוּב כְּאִשֶּׁר הִרְאִיתָ בְּהַר וְגו'? גַּם יִרְאֶה בְּלִתֵי צָרִיף מֵאֶמֶר וְכֵן תַּעֲשׂוּ עַד שֶׁדָּרְשׁוּ בּו חז"ל וְכֵן תַּעֲשׂוּ לְדוֹרוֹת וְצָרִיף הַבְּנָה מִי צְוָה לְדָרוֹשׁ כְּאֵלָה מָה שֶׁלֹּא נִזְכַּר בְּכְתוּב? עוֹד הַלְשׁוֹן מְגוּמָגֵם וְהִנֵּה נִכּוֹן שְׂיֵאמַר הַמִּשְׁכָּן וְכִלְיוֹ כְּתוּבִית אֲשֶׁר אֶתָּה מֵרְאֶה כִּי הַמִּשְׁכָּן נִצְטָרֵף לְהַתְדַמּוֹת אֵל תְּבִנִית הַדָּבָר הַנִּרְאֶה וְלֹא הַנִּרְאֶה אֵל תְּבִנִית הַמִּשְׁכָּן? אוּלָם אֵין זֶה כִּי אִם מוֹדְעָא רַבָּא שֶׁהַכְּתוּב מְדַבֵּר בְּמִקְדָּשׁ בֵּית עוֹלָמִים.

וְזֶה הִבִּיאֵם ז"ל לְדָרוֹשׁ וְכֵן תַּעֲשׂוּ לְדוֹרוֹת בְּאֲמֹר הַכְּתוּב וְעֲשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְלֹא אָמַר מִשְׁכָּן. כִּי הִנֵּה גְלוּי לִפְנָיו שְׂיַעֲשׂוּ מִקְדָּשׁ לְדוֹרוֹת לְשִׁכּוֹן שְׂמוֹ שֶׁם לְעוֹלָם וּמִשְׁכָּן הַזֶּה הִנֵּה לְמִקְדָּשׁ מַעֲט דְמִיּוֹן וְדוּגְמָא לְמָה שְׂיִבְנָה שְׁלֹמֹה.

ורצה הקב"ה להודיענו כי זהו משפך לא לשכינתו עד עולם אלא תמונה לנגד עינינו אל בית המקדש בית זבול שיבנה בבוואם אל המנוחה ואל הנחלה ולכן היה מן ההכרח שיעשוהו דומה בדומה וכמצות ה' פנה ראה ומקדש.

ז"ש ויקחו לי תרומה וגו' לעשות משפך. כי אמנם ועשו לי מקדש יבוא זמן שתעשו לי מקדש בית עולמים ושכנתי בתוכו לעולם והוא יהיה כתבנית המשפך אשר אני מראה אותה וכן תעשו לדורות לעשות מקדש בצלם ובדמות המשפך הזה ולא תפנו ימין ושמאל: ונתת את הכפורת על הארון למעלה ואל הארון תתן את העדות: יש ליישב למה הביא גם כן לוחות העדות וכבר נכללו למעלה בפרשה הזאת ונתת אל הארון את העדות? והדבר כמאמר חז"ל שזכה הכפורת מכפר על מעשה העגל.

וידענו שמשוה שבר את הלוחות כאשר ראה את העגל ומחולות והודו לו מן השמים. על כן אין ראוי שינתנו הלוחות לישראל אם לא בעדות שנתכפר להם עון העגל כמו שאמרו משפך העדות שהיא עדות שהקדוש ברוך הוא כפר על העגל.

וכן אמר הכתוב ונתת את הכפורת על הארון העשוי מזהב המכפר על מעשה העגל ואז ואל הארון תתן את העדות שזכה הכפורת יהיה עדות שה' יתברך כפר על מעשה העגל וראוי להניח הלוחות בתוכו לישראל: אשר אתה מראה בהר.

כתוב לשון הנה במנורה ובמשפך לשעבר אשר הראית בהר ובמזבח כאשר הראה אותה בהר כן יעשו גם זה עבר ואמנם הוסיף כן יעשו? והטעם כי כתוב למעלה (כ"ד) ויראו את אליהי ישראל ותחת רגליו וגו' ראו המשפך הדום רגלי הי"ת ככתוב (איכה ב') ולא זכר הדום רגליו ביום אפו.

ואע"פ שראו המשפך ומסתמא גם כל כליו מ"מ נתקשה משה במנורה שלא הבין אופן פעולתה עד שהראה לו ה' יתברך אופן פעולתה באמרו וזה מעשה המנורה. ואולם שלש מדרגות במלאכות.

יש מלאכה קשה ביותר עד שינכרח האדם לראות הפעולה עצמה להבין איה יפעלה ובלמוד לבדו בלי מעשה לא ישפיל. ויש מלאכה די לו לאדם לראות הפעולה עשוי וידע לעשות בדמותו בצלמו מבלי שיצטרף לראות אופן העשייה בפועל.

ויש עבודה קלה שיעשנה האדם בלמוד לבד מבלי שיצטרף לראות הדבר העשוי מפל וכל. כמלאכה הראשונה היתה המנורה שאע"פ שראה אותה משה עשוייה הנכרח להשיג פעולתה מקשה אחת להבין לכה נאמר בה אשר אתה מראה לשון הנה כלומר עתה רואה אתה ומסתכל בעשייתה.

ודמות השנית היא הקמת המשפך שהוצרך משה לראות הדמיון לבד ולא פעולת הקמתו כי ידע היארה ראו להקימו כאשר יראה תמונתו וצלמו הלכה כאשר ראהו בפרשת משפטים כבר לא הנכרח עוד לראותו לכה נאמר במשפך אשר הראית בהר לשון עבר.

והמזבח הוא מן סוג המלאכה השלישית שנקל בנייה ואן צורך להסתכל גם בדמות ובלמוד לבד ידענה המעיין על כן אמר כאשר הראה אותה בהר כן יעשו פירוש אין העם צריכים להסתכל בדמיון צורתו כי כבר באמרו להם כאשר ראית בהר כן יעשו המה

מעצמם גם בלי ראית החיוב: פרשת תצונה ועשית בגדי קדש לאהרן אחיה לכבוד ולתפארת.

ואתה תדבר אל כל חכמי לב וגו' ראוי לשאול א' למה כפל בצווי הבגדים ועשית בגדי קדש וגו' וחסר ואמר ואתה תדבר וגו' ועשו את בגדי אהרן וגו' ואחד מהם מיותר אין צורך בו? ב' למה נתן טעם עשית הבגדים לכבוד ולתפארת ראוי להבין אם הם תפארת לו או לעבודה שיעשה או לפני מי שהיה עומד? ג' כמה ששינה הצווי לדבור באמרו ואתה תדבר ולא חסר ואמר ואתה תצונה כבראשונה? ד' באמרו אשר מלאתי רוח חכמה והוא לשון יחיד אינו מכונן אל כל חכמי לב הרבים וגם אל ועשו בגדי אהרן? ה' גם מה שגמגם בלשונו ועשו את בגדי אהרן ובלשון המינושך היה ראוי שיאמר ואתה תדבר וגו' לעשות את בגדי אהרן ולא שיאמר ועשו כאלו הוא דבור קדש ומאמר אינו קשור לשלפניו? ו' על מה שהוסיף לקדשו לכהנו לי שאין טעם זה לשיעשו הבגדים כדי לכהן ובהפך הדבר הואיל ויהיה פהו ראוי שיעשו לו בגדים? אמנם יש להתבונן פי בכל פעולה שתיעשה יש להשיג בג' דברים.

אם למי ולפני מי תשרת? מי הוא העושה אותה? ולתכלית מה פעולתה? ואם שלשתם יקרי הערה והמעלה אין ספק שיש ליזהר ביותר בעשייתם שתיגיע אל השלמות שאפשר. ד"מ אם יעשו פעולה מה לשלוח אל איש נבון לחש וחקם ואומן בקי יעסוק בעשייתה.

ואם נעשית לתכלית שיראנה ברבים וישאנה ביום חתונתו וביום שמחת לבו. לא כן אלו יעשנה לשרת אל איש מאנשי הארץ בני בלי שם אין בו תבונה ודעת והפועל אינו אומן וכינצא יעשה מלאכה נמבנה ונמס.

והפתוב ואתה תדבר אינו צווי אלא הגדת דברים ודבוק אל שלפניו בסמוך ועשית בגדי קדש לאהרן אחיה בגדים אשר ישרתו בהם לאהרן אחיה אשר הונף ואשר הורם מאת שאר העם בחכמה ובמעלה ביום פהונתו לכבוד ולתפארת לשרת לפני המלך הקב"ה לקדשו לכהנו לי וחקמי לב הם יהיו העושים במלאכה אין ספק שיהיו שלמים בתכלית הינפי.

ע"כ צריך אתה לדבר אל כל חכמי לב ולהזהירם פי אני מלאתי אהרן רוח חכמה ומלאכתם תשרת אל איש חכם הרזים כמוהו והזהרת אתהם על כן שיפשו בשמעיהם ולא יצא מתחת ידם דבר שאינו מתוקן ומקובל כדי שבאזהרה זו ישתדלו ועשו את בגדי אהרן לקדשו נאים ומתוקנים אל איש כערפו: ואתה תצונה את בני ישראל.

ואתה הקרב אליה את אהרן. ואתה תדבר אל כל חכמי לב: כל השלם מחבירו ביותר (אז הוא מוכן לקבל דברי כפושין ותחת גערה במבין ולאיש בער לא ידע לא יכריחנו קול דממה דקה קול דברים קול ענות חלושה אם לא המעשה בהכות כסיל מאה ומיראת שבת אנשים ונגעי בני אדם לכן ראוי הצווי שיש בו יראת העונש לאנשים מהמון העם. ואל חכמי לב דברים. ואל אהרן קירוב דעת מדה יותר נכבדת: ואתה תדבר אל כל חכמי לב וגו'.

ואלה הבגדים אשר יעשו וגו'. והם יקחו וגו': יש להפליא במאמר הזה והם יקחו את הזהב וגו' למה נאמר הלא ידענו שהחכמים העושים במלאכה יקחו את הזהב ואת

הדברים הנטפלים בעבודת הבגדים כי לא יוכלו לפעול יש מאין ל ועוד יפלא שלא זכר הפסוק והנחשת בהמה כדבר האמור בפרשת תרומה ל גם יקשה שלא עירב יחד הדבור ויאמר ואתה תדבר אל כל חכמי לב ויקחו את הזהב וגו' לעשות בגדי וגו' ולא יאמר מאמר בפני עצמו והם יקחו את הזהב כי זה מורה שבא להורות שלא יקח איש זר מבלעדם? אולם בדרךנו שנבאר בפרשת פקודי יתיישב מאד.

כי על פן לא נתן משה חשבון מן הזהב תכלת וארגמן הואיל ולא עליו המלאכה והפקדון לא הפקד אתו אלא על בצלאל ואהליאב אשר קרא אותם ה' בשם והם יתנו חשבון מן הבא בידם כאשר נבאר שם.

ע"כ בצווי הזה הבטיח ה' למשה שלא יחוש כי לא יבקשו מפיהו סכום וחשבון מן הזהב תכלת וארגמן הראוי לבגדים אע"פ שהובאו לבגדי אהרן אחיו ובניו הואיל והם יקחו את הזהב וגו' ועל החכמים ליתן דין וחשבון על מה שהפקד אתם ולא עליו: ונשמע קולו בבואו אל הקדש לפני ה' ובצאתו ולא ימות: לא ידענו יתרון נגון הפעמונים שישמע קולו ואם לאו ימות הלא טוב לפני ה' קול דממה דקה ל ואמנם הנכון כאמרם ו"ל שהפקד ביום הכפורים הנה מתפלל תפילה קצרה שלא להבעית את ישראל שיחשדוהו לצדוקי ויאמרו שמת מבפנים.

על פן חשבה החכמה האלהית בתחבולת הפעמונים שינגן ברגליו בהלוכו וישמעו העם מחויף תנועת רגליו וידעו שלא מת. אל זה כיוון הפתוב ונשמע קולו בבואו ובצאתו אף כשהוא לפני ה' ושלא מת ולא יבעית את ישראל: עולת תמיד לדרתיכם וגו'.

עד וידעו כי אני ה' אלהיהם אשר הוצאתי אתם מארץ מצרים לשכני בתוכם: ההערות בזה המה אל' ראוי לבקש פננת הפתוב בכפלו שלש פעמים שמה ולא נודע ההכרח בהם? ב' גם מה ששינה בלשונו כאשר אומר בתחילה אשר אונעך לכם ואחר כך לדבר אליך ובפעם השלישית ונועדתי שמה לבני ישראל לא אמר עוד לכם או אליך גם אמרו לכם שמה לדבר אליך סתירה נכחית כי אלו יועד לדבר עם משה אם פן לא יועד לדבר לכם? ואם יועד לצבור לא יועד בשביל משה לבדו? ג' כאשר אמר ונקדש בכבודי ביום הועדו לבני ישראל ולא אמר פן בפסוק שלפניו בהועדו למשה? ד' מה שהכניס בזה ואת אהרן ואת בניו אקדש ואין זה מקום המאמר הזה בתוך ספור גלוי שכינה באהל מועד? ה' במה שאמר ושכנתי בתוך בני ישראל והייתי להם לאלהים כי לא יעלה על הדעת שלא יהיה אלהינו אף אם לא ישפון בתוכנו? ו' שנראה בפסוק מותרות בהוסיף ה' שנית ידו להבטיח וידעו כי אני ה' אלהיהם וגו' והנה די לנו במה שאמר והייתי להם לאלהים כי אי אפשר שיהיה ה' לישראל לאלהים אם לא ידעוהו? ז גם הטעם שאמר לשכני בתוכם נראה אין הכרח בו שהרי הוציאם ממצרים לקיים בריתו אל האבות ולא לשפון בתוכם ל מלבד מה שיקשה על לשון לשכני שהוא כמו לשפון והיו"ד נוספת ולא על חנם ל וטוב בעיניי ביישוב הפסוקים לזפור מחשבת אנשים מבני ישראל אשר יאמינו כי גודל החסד שעשה הקב"ה עמנו לצמצם שכינתו בתוך היריעה לא היה אלא בזכות משה או לפחות בזכות משה ואהרן להורות להם התורה והמצוה ולדבר אליהם את אשר יצוה.

כאשר אמרנו בירתו שהאמין היות כל ניסי ה' בזכות משה חתנו לבדו עד שהסיר משה מחשבה כזאת מלבו וראנו משם. וכמדומה לי שעל פיוצא בזה באו הפתובים האלה

להודיע לנו המראה הגדול הזה וילמדנו שהכל פועל אל למען ישראל ואין מעלה ויתרון למשה ולאהרן ולולי נכות ישראל פדברי חז"ל.

ועל פן נתנה ראש ונחשוב גם יציאת מצרים בזכותם ולא בזכות משה ואהרן והעם יפירו הכל מאת הי"ת עמקם ולא ממשה ואהרן כאשר נבאר בפרשת חקת בשירת הבאר. על פן כתב בזה פתח אהל מועד אשר אועד לכם שמה כלומר למשה ולאהרן לדבר אליהם שם למשה לבדו פעם אועד לשניכם ופעם לה לבדו ואין לזרים אהר.

מ"מ בין לכם ובין לה לא תקדש המשפן בזה אלא כשאועד לבני ישראל ובשבילם] אז ונקדש בכבודי באופן שהקדושה לא תבוא אלא בזכות ישראל. לכן שלש פעמים פתוב שמה הואיל ובשלש ביאות הפתוב מדבר אחת בשביל משה ואחת בשביל משה ואהרן ואחת בשביל ישראל.

וגם על פן הוסיף בזה ואת אהרן ואת בניו אקדש להגיד לנו כי כאשר נתקדש המשפן בעבור ישראל ממנו תתפור הקדושה לאהרן ולבניו. כי אמנם היא בעצם וראשונה לישראל ואת"כ אל אהרן ובניו וגו'.

עד שבגלוי הזה ומשכני בתוכם אהיה להם לאלהים ואין צורך לאמצעי ביניהם. על פן הוסיף וידעו וגו' לשכני בתוכם רצונו שידעו כי אני הוא ה' אלהיהם ולא בזכות משה ואהרן.

לשכני בתוכם פירוש בשביל שכני בתוכם. ועל פן לא כתב לשכון בתוכם כי אולם הפירוש שיכירו וידעו בבירור כי עשיתי כל המעשים האלה בעבורם ולהיות שכני בתוכם תתאמת להם האמונה הזאת ושהוצאתים מארץ מצרים אני ולא השליח ולא בזכות הפרנסים.

ד"א אשר אועד לכם שמה לדבר אליה שם ונועדתי שמה וגו' ונקדש בכבודי. (וכ' לפי ששואמר (משלי כ"ה) הוקר רגלה מבית רעה ואם אדם ירגיל עצמו אצל חבירו יותר מדאי גם אהבתם פבר אבדה ויתקוטטו יחד כמ"ש ופ' ויצא) בפ"ה הפ' הכי אחי אתה ובעדתני חנם.

והטעם שבכל איש ואיש תתייחד איזו מדה פרטית מן המדות המגונות אינם בזולתו ואם תיטב בעיני האחד המדה ההיא ודרף איש ישר בעיניו איש אחר ישנאנה ויבואו ע"י זה לידי שנאה חמה ושטף אף.

לא כן בדרכי ה' יתברך אין לפניו עולה הצור תמים פעלו ומחשבותיו כלם צדק ואלו יתרגל כבודו בינינו נאהבנו תמיד ותגדל האהבה בהתארה הזמן. זהו אמרו ג' פעמים שמה שם שמה כי אולם על כל ההרגל שירגיל כבודו השם יתברך עמנו בכל יום תמיד תקדש שמו ביותר ולא פמנהג בשר ודם: פרשת תשא כי תשא אחת ראש בני ישראל לפקודיהם וגו': ראוי ליישב למה אמר לפקודיהם משמע שני פקודים ולא לפקודתם? גם מה שהוסיף לומר בפקוד אותם פעמים שתיים וכל העובר על הפקודים פעמים שתיים ולכפר על נפשותיכם פעמים שתיים? אמרו חז"ל שפא מחצית השקל לכפר על מעשה העגל ולדבריהם למה לא יהיה בהם נגף אלא בפקוד אותם? ותירזבעלי פלי יקר שמה

שְׁאֵמֵר וּבָיִים פְּקֵדֵי וּפְקֻדָּתֵי נִרְאָה שְׁאֵינוֹ נִמְחָל אֶלָּא כְּלִיוֹן הַרְבִּים אֲבָל לְיַחֲדֵי יִפְקֹד וַיַּעֲנִישׁוּ עַל הָעוֹן.

וְכָל זֶה אֵינְנוֹ שׁוֹהֵ כִּי א"כ הִיָּה לוֹ לֹמֵר בְּפֻקֹּד אוֹתוֹ וְלֹא בְּפֻקֹּד אוֹתָם מְלֻבֵּד שְׁצָרִיף לְתַרְץ הַכֶּפֶל וְעַל הַשְּׁנוֹת הַדְּבָרִים פְּעָמִים פְּאֲשֶׁר אֲמַרְנוּ לְ וְאֲמַרְתִּי שְׁעַל כֵּן הוּבָא בְּפֻתוּב בְּפֻקֹּד אוֹתָם הַשְּׁנִי כְּלוֹמֵר בָּיִם שְׁאֲפֻקֹּד עַל עוֹן הָעֶגְלָה כְּמוֹ שְׁאֵמֵר וּבָיִים פְּקֵדֵי לֹא יִהְיֶה בָהֶם נֶגֶף בְּפֻקֹּד אוֹתָם יִרְצָה בְּמַנְיָנָם.

וְנִהוּ הַשְּׁקָל לְכַפְרָה עַל עוֹן הָעֶגְלָה. אֲמַנְם נִכְפְּלוּ הַמְּאֲמָרִים כִּי הָעֵין הִרְעֵ אֵינוֹ מְצוּי כִּי אִם בְּדָבָר פְּרָה וְרִבָּה וְנוֹסֵף עַל מַה שֶּׁהִיָּה אֲבָל פְּאֲשֶׁר יַחֲסֵר בְּמַנְיָנוֹ לֹא יִשְׁלֹט בּוֹ הָעוֹן.

הִנֵּה א"כ אֵין מְצִיאוֹת אֶל הָעֵין הִרְעֵ אֶלָּא כְּשִׁימְנוּ הַדְּבָר שְׁתִּי פְּעָמִים וּבְכַפְּעֵם הַשְּׁנִיתִי מְצִאוֹהוּ מְרֻבָּה עַל הִרְאָשׁוֹן אִזּוֹ יֵשׁ לְחוּשׁ שְׁיַחֲוִיל הָעוֹן. וְכֵן אָמַר יוֹאֵב (ש"ב כ"ד) וַיֹּסֵף ה' אֶל־הִיָּה אֶל הָעַם נִרְאָה שֶׁהִיָּתָה יִרְאָתוֹ עַל הַהוֹסְפָה.

וּז"ש (ש"ם) וַיִּתֵּן יוֹאֵב אֶת מִסְפַּר מִפְּקֹד הָעַם. מִסְפַּר וּמִפְּקֹד שְׁתִּי פְּעָמִים? שְׁנַתֵּן לוֹ הַמִּסְפָּר וּמַה שְׁנִיתוֹסְפוֹ עַל הַסְּכִים הַקּוֹדֵם.

עַל כֵּן בְּזֶה כֶּפֶל כָּל הַפְּקוּדִים לֹמֵר שְׁבִשְׁבִיל הַפְּקוּדִים הַשְּׁנִיִּים יֵשׁ לְחוּשׁ לְעֵין הִרְעֵ. אֲמַנְם בְּעוֹן הָעֶגְלָה שְׁאוּלֵי לֹא נִתְרַבּוּ אֲבָל נִתְמַעְטוּ בְּמַגְפָּה.

לְכֹף אָמְרוּ שְׁבָא לְכַפֵּר עַל הָעוֹן הָעֶגְלָה פִּירוּשׁ שְׁבִבְהַבָּאת הַשְּׁקָלִים נִדְעָ שְׁנִתְרַבּוּ יִשְׂרָאֵל וְשִׁישׁ לִירָא מִן הָעֵין הַשּׁוֹלֵט בְּמַנְיָן: וְנִתְנוּ אִישׁ כֹּפֶר נִפְשׁוֹ לֵה' בְּפֻקֹּד אוֹתָם וְלֹא יִהְיֶה בָהֶם נֶגֶף בְּפֻקֹּד אוֹתָם: פְּאֲשֶׁר יִהְיֶה פְּרֻקְמִטְיָא בְּמִקּוֹם אֶחָד קוֹנִים וּמוֹכְרִים וְאֵין לֵה שְׁעַר מוֹגְבָל יִרְבּוּ קִטְטוֹת בְּקוֹנִים כִּי יִנְצוּ אֲנָשִׁים יַחֲדָיו עַד עֶסְקֵי הַשְּׁעַר.

גַּם פְּאֲשֶׁר יְשִׁים שְׁלִטוֹן מִסַּעַל הָעִיר וַיִּצְוֶה לְתַת כָּל אִישׁ כָּפִי עֲשׂוּוֹ זֶה יֹאמֵר אֲנִי עֲנִי וְאִתָּן דְּבָר מוֹעֵט וְזֶה יֹאמֵר יֵשׁ לָךְ רַב וְתַן הַרְבֵּה יְבוֹאוּ לִיִּדֵי תַחֲרוֹת חֲמָה וְשִׁטְף אָף וְנִגְפוּ בְּאוּלֵי זֶה אֵת זֶה.

עַל כֵּן רָאָה ה' יִתְבַּרְךָ לְהַגְבִּיל לְיִשְׂרָאֵל מִחֲצִית הַשְּׁקָל מוֹנִיטוֹן שְׁנֵה הָעֲשִׁיר לֹא יִרְבֶּה וְהַדֵּל לֹא יִמְעִיט שְׁלֹא יִרְיָבוֹן הָאֲנָשִׁים. וַיִּהְיֶה אָמְרוּ כִּי תִשָּׂא אֵת רֹאשׁ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְפֻקֹּדֵיהֶם יִרְצָה בְּפֻרְסוֹם וְרוֹב עִם כָּל אֶחָד יִתְנוּ כּוֹפֶר נִפְשׁוֹ וְאֵעִפ"כ לֹא יִהְיֶה בָהֶם נֶגֶף בְּפֻקֹּד אוֹתָם שְׁלֹא יִכּוּ זֶה אֵת זֶה וְהַטְעַם שֶׁהִמַּס שְׁנֵה בְּכֻלָּם זֶה יִתְנוּ כָּל הָעוֹבֵר וְגו': אֵת שְׁבִתוֹתֵי תִשְׁמֹרוּ כִּי אוֹת הִיא בִּינֵי וּבִינֵיכֶם לְדוֹרֹתֵיכֶם לְדַעַת כִּי אֲנִי ה' מְקַדְשְׁכֶם: וְגו': הַקּוֹשֵׁי גְלוּי וְיָדוּעַ אָמְרוּ אֵת שְׁבִתוֹתֵי לְשׁוֹן רַבִּים כִּי אוֹת הִיא יַחֲדֵי? גַּם רָאוּי לְבַקֵּשׁ מַה שְׁאֵמֵר לְדַעַת כִּי אֲנִי ה' מְקַדְשְׁכֶם מֵאֵן לִימָא לָן וּבְמַה יוֹדַעַ אִיפָּה שְׁיִדְעוּ שֶׁהוּא מְקַדְשֵׁם בְּשִׁמְרֵת הַשְּׁבִת לְמֻלְבֵּד מַה שְׁכָּתוּב עוֹד וְשִׁמְרֵתֶם אֵת הַשְּׁבִת וְלֹא אָמַר שְׁבִתוֹתֵי כְּבָרָאשׁוֹנָה? וְאָמְרוּ כִּי קֹדֵשׁ הִיא לָכֶם נָתַן טַעַם אַחַר שֶׁהוּא פְּעַנְיָנוֹ וְלֹא אָמַר כִּי אֲנִי ה' מְקַדְשְׁכֶם פְּאֲשֶׁר לְמַעְלָה? וְהַדְּבָר הוּא (א) כִּי הַדַּעַת וְהַשְּׁקָל בְּמַעְלָה אֲשֶׁר הוּא בְּבִנֵי אָדָם אוֹת הוּא וּמוֹפֵת לְיִתְרוֹן לָהֶם עַל שְׁאֵר בְּעֲלֵי הַחַיִּים אֲבָל דְּבָר הַנִּתָּן לְעִבּוֹד וּלְמִשְׁאָה וּלְמִלְאֲכַת הַפְּעוּלָה אֵינוֹ יִתְרוֹן עַל שְׁאֵר הַבְּהֵמוֹת אֲשֶׁר גַּם הִנֵּה תַעֲבֹדְנָה.

והנה הפעולה והעשייה לא תפול אלא על דבר פרטי אשר יאמר כי הוא זה. אבל הכללי אינו אלא בשלל כידוע במקרה.

ולפי זה מחשבת דבר כללי רצוני דבר השבת ושמירתו בדרך כלל מופרש מן החומר והמעשה זהו פעולת השלל. על כן אמר את שבתותי לשון רבים שבתות הרבה שאין עבודה בהם ולא יוכל לפעול איש אלא דבר יחיד ופרטי.

והיטב כתב את שבתותי תשמרו כי אות היא כלומר אותה שמירה ולמוד כללי היא אות לדעת בשלל כי אני ה' מקדשכם ביתר שאת על שאר בעלי חיים שאין להם אלא פעולה פרטית ואין מגמתם השלל.

אבל בעשייה כתב ושמרתם את השבת יחיד כי הוא גוזר על המעשה שאין בו דבר כללי וכן כתב מחלליה מות יומת וגו': ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת וגו': כי ששת ימים עשה ה' וגו': הלא ידענו (ב) כי הבטלה מביאה לידי שעמום ורוב הפשעים יסובבו ממנה שנאמר (ישעי' ה') הוי מושכי העון בחבלי השוא רצונו בחבלי הבטלה שיהא סיבה לכל העוונות.

על כן ראוי להוכיח הוללות האנשים אשר על פני האדמה אף שקר בני אדם פזב בני איש המתאנים והמקוים אל המנוחה ואל השבתון וכל נפש עמל עמלה לו מספר ימי חיו להרבות הון ולקנות עושר כדי שיוכל לגנוח ולשבות בסוף ימיו.

וזאת היא תוחלת שאין בה ממש כי האדם לעמל יולד והמקנה המנוחה מקנה המנוח בהיות מושב החיים במעשה והמנוח בשביתה. ראה נא ה' תברך באשר הוא אוצר החיים והטוב אין לפניו רגע בלי מעשה ופעולות ואין מחשבתו אלא לפעול ולעשות כאשר אמרנו בפרשת בראשית.

ע"כ שלא כדרך האדם פוננתו תמיד לחשוב העשייה והפעולה. ועל זה תקנו מסדרי ההגדה ואמרו שהקב"ה מחשב את הקץ לעשות שלא פנימוס בשור נדם שיחשוב ויקנה תמיד להגיע אל עת וזמן שיוכל לגנוח ולא יעמול עוד כי לא ידע האדם דרכו ומה שהוא טוב לו בחיים.

ואם פכה תהיה א"כ השבת מצוה הבאה בעבירה ויחזיק ה' די שומרי חוקה כזאת ל אלא כי האמת שאף אם לא יעניש ה' על המחשבה כי אם על המעשה. עם כל זה יעניש ה' על האמונה שבלב ככתוב (יחזקאל י"ד) למען תפוש את ישראל בלבם.

האמור בע"ז. (והטעם ג) כי הדבר התלוי פלו במחשבה ואין בו מעשה יקרא בו עשייה כאשר נעשית מחשבתו רצוני שנשלמה הכוונה אל פעולתה באופן הנויתה.

והנה דבר האמונה התלוייה בלב ובמחשבה לבד כאשר יאמין אותה האדם כבר נקרא משלום פעולתה כאשר היא על כן יעניש ה' על המחשבה בה. וידענו כי השבת ניתן לנו להיות מופת על חדוש העולם שזו היא עיקר האמונה על כן יקראנה ה' מעשה ולא בטלה להיותה כלל האמונה שבלב וכאלו במחשבתם זאת יעשו בני ישראל מעשה בינדם.

זהו אמרו ושמרו בני ישראל את השבת בשמירה ובמחשבת הלב באמונתם זאת ויהנה נחשב להם כאלו יעשה מעשה לעשות את השבת וגו' כי אין פעולה גדולה ממנה באמונה

להיותה אות על חדושי העולם על פני השלים בנותן טעם אות היא וגו' כי ששית ימים וגו' ואין השבת בטלה: ויתן אל משה ככלותו וגו' וירא העם כי וגו': עד סוף ספור העגל וכפרתו: הספקות תרבינה בפתובים תמצא קצתם בס' מעשה ה' פרק י"א מחלק מעשה תורה ובנה נתעורר על חלק מדבריו אפס קצהו נראה כי עוד חזון למועד.

ואולם נסתפק הרב למה אמרו עשה לנו אלהים ומשה ההולך לפנייהם לא היה אלוה ואיך עתה בקשו אלהים תמורתו? ב' למה אמרו אלהים בלשון רבים? ג' באמרם אלה אלהיך ישראל והעגל היה יחיד? ד' איך אמרו זה אם בסמוך בפניהם ובלשונם הודו ולא בושו כי זה משה האיש אשר העלנו? ה' ראיתי את העם הזה והנה עם קשה עורף הוא אדברה הפכפך היה וממיר כבודו פהרף עין בתבנית שור? ו' למה ה' יחרה אפה בעמך אשר הוצאת וגו'.

כי אמת שראוי להענישם על זה לפי שהיו לו כפויי טובה ל וכבר דברנו מזה בפרשת משפטים. אלה הם קצות דרכי הערות הרב.

ובאנחנו עוד נשאל. ז מה רצה הפתוב בהזכירו בראש וראשון ויתן אלמשה ככלותו וגו' לוחות העדות וגו' ומה ישמיענו בעדות זה ל וכן לוחות האבן שאין טעם פאן שיביא אם הם של אבן או עץ וכבר אמרו במקום אחר? ח' גם מה שהוסיף פתובים באצבע אלהים ללא צורך במקום הזה מלבד כי איך יצויר בה' אצבע ושהוא באצבע פתבם וברוח פיו יברא שמים וארץ וכל צבאם? ט' באמרם קום עשה לנו אלהים כי מאין נכנס רוח עושים ושטות בישראל עם חכם ונבון שיאבו לעשות אלהים להפצם בורא שמים ונוטיהם? י' למה לא נתנו בקולם לאמר תן לנו אלהים או למד לנו כי איך אפשר שכן אדם עץ השדה יעשה אלוה בידו? י"א במלת לנו שנראית מיותרת ל וכן בהתפלל משה אל ה' אמר אנא חטא העם הזה חטאה גדולה ויעשו להם אלהי זזהב מלת להם צריכה יישוב? י"ב על הפלגת דבריהם כי זה משה האיש שאין אלו אלא דברי תהו ולשווא בידענו שמשה היה איש ולא אל? י"ג בכוננת אהרן לצור צורת עגל ולא צורת דבר אחר ולא צורת איש או פוכב ודבר אחר משופח מתבנית שור אוכל עשב? י"ד בתפילת משה אל ה' אנא חטא העם הזה חטאה גדולה מה היתה סברתו להגדיל הפשע בזמן שהיה לו להקטינו? ט"ו שאם ראה והתקין להגדיל עון העם היה לו לפרשו בלשון פשע ומרי ולא בלשון חטאה שהוא הקל שבפשעי האדם והעגל שעשו הוא עון פלילי ולא חטאה? י"ו מה יתרון למשה לומר ויעשו להם אלהי זזהב הואיל וכל עונם לא הי' בסבת עשיית העגל אלא שהשתחוו לו וינבחו לו כי אמנם עשיית העגל שלא להשתחוות לו ולעבדו אין כל קו מן הפשע בדבר? ואולם בעל מעשה ה' תירץ על ראשון ראשון שישראל חשבו כי משה לא הוציאם ממצרים מרצון האל אלא מעצמו שמינהר את הקץ בנראה מדבריו.

ומה שאמר (לעיל ד') ויאמן העם וישמעו כי פקד וגו' שפקדם ולא שרצה עכשיו להוציאם פפתוב בספרו. ואמנם יקשה מה שאמר להם אהרן את כל הדברים אשר דבר ה' אל משה שהמה מה שנאמרו לו בסנה המעידים כי שלחו ה' להוציאם תכף ומיד ואין ספק שמשה ואהרן לישראל הפל הגידו לא כחזו ואיך א"כ נאמר עליהם ויאמן העם ובראותם המכות ובפרט מכת בכורות ומצות ה' בדם פסח ודבר נא באזני העם וישאלו

וגו' איך יחשבו שלא בא קץ הגאולה מאת ה'? הלכה אחנה דעי אף אני ביישוב הספקות הגזכרים.

ונזכיר אשר הצענו עד הנה במקומות ובפרט בפרשת ואתחנן. כי חשבו ישראל תמיד שה' יתברך יפעול כל הניסים ויעשו מעשיו בעולם השפל באמצעות דבר מהדברים.

והטעם בעיניהם שאי אפשר לצרף אלהים נורא ונשגב עם בני אדם קרוצי חומר עפר ואפר אם לא יתמצע בין פעולתו לקבלתו איזה אמצעי משותף מחומר ומאלהות. כאשר נשגית בברואי מעלה ומטה אשר בין כלם נברא אמצעי וכל אחד מתוודע בין קצות חביריו כידוע.

ונה הדעת המשונפת הנה מפורסם בזמניהם בין האומות ועדיין בין חכמי המחקר יש מי שיאמין זה. גם עתה פדבריהם פו חשבו שלא יוכל אלוה לפעול בתחתונים ולא ימשך שפע הית' עלינו אם לא באמצעות הכוכבים אשר חמרים משתתף בין רוח ה' הוד והנקי לחמרנו העכור והגס.

ולא יעשה ה' אלהים דבר בנו בכבודו ובעצמו מבלי אמצעי. כי כן לומדו במצרים העובדים למזל טלה שהוא הראשון שבחגורה יאמינוהו לאמצעי בינם לבין אלהיהם.

עד שפיון השם יתברך באומרו (שם י"ב) ועברתי בארץ מצרים וגו' ודרשו אני ולא מלאך להעמיק ולחזק בלב ישראל אמונה אחרת נגד מחשבת ואמונת המצרים ואל ישעו בדברי שקר.

ואולם ישראל האמינוה בלב שלם על ים סוף דכתיב (שם י"ד) וירא ישראל את ה' הגדולה וגו' ניאמינובה' ובמשה עבדו. וכבר יפלא שלא האמינו בו עד הנה בכל נפלאותיו שעשה במצרים ל אלא רצונו שפאשר ראו ה' יתברך הוא הנלקחם להם ולא מלאך וראו יד ה' הגדולה שעשה הוא בעצמו במצרים אז ידעו ביחוד שיוכל לפעול בתחתונים בלי אמצעי והאמינו בה' בעצם וראשונה ושמש הנה עבדו פאחד העם ולא שמשו יפעול הניסים.

הנה כאשר הטעות מקדם נשרש בלבכם פשיקרה מקרה בלתי טהור תיכף ומיד ישובו לסורם לחשוב שיש שם אמצעי כמזימתם הקדומה. גם במאורע הלזה פשנתאחר משה לשוב והמה שבו לטעותם שאלו לאהרן שיעשה להם אלהים ירצה שיתן להם דבר יהנה נטפל להם בינם ובין אלהים.

והפתוב טרם יחטאו צונח וקרא זה נאמר ויתן אל משה וגו' לוחות העדות לוחות האבן פתובים באצבע אלהים שאין פאן מקום ספור הלזה ולא בא אלא להודיע לבני אדם (ד) שאין לחשוב בה' שלא יפעול בתחתונים אלא על ידי אמצעי כי הנה הפחות שפנבראים הדומם והוא הנה לאבן.

ואעפ"כ הית' פעל בו וכתב הדברות על האבן באצבעו, וזהו פוננת אצבע האמור להורות לנו פעולת ה' יתברך הקרובה בהם פאיש יפעול בינדיו ואצבעו ולא ע"י אחרים. ואמנם זהו עדות שהית' פועל בתחתונים בעצמו על פן קראם לוחות העדות והעדות ומהו עדותן שהם לוחות של אבן דומם ואעפ"כ פתובים באצבע אלהים.

אולם גם בעדות הזה ישראל לא השגיחו וספר הפתוב אפרם אל אהרן שעדיין קנימים באמונתם שהאל יצטרף לאמצעי על פי משה לאמונה כזו תועלת כפי מחשבתם שאם יקבלו פוכבי השמים או דבר למינים לעד לסניגור להם הנה לא יאבדו תמיד יהיו לנגד עיניהם מה שלא אירע בהיות משה לאמצעי כי להיותו יחיד וכן אדם צל עובר עוף פורת נמשה להם הרע שנאבד ונסתר מעיניהם ולא ידעו מה יעשו ואל מי מקדושים יפנו? זהו אפרם קום עשה לנו אלהים אשר ילכו לפנינו כלומר עשה לנו דמות פכבים ממסילותם יישירו אורחותינו באמצעים אשר בהשתפלותינו אליהם לא נהיה נבוכים בארץ.

כי זה משה האיש בשביל שהוא משה יחיד והוא איש עפר ואפר לא ידענו מה היה לו וכאשר הצדיק אבד אין איש ממנו שם על לב ויאמר מי יקום לנו ולמי כל תמדת ישראל? ועתה מלת לנו מדוייקת שפבר העשייה הזאת חשבוה לתועלתם.

ודמיונם בשמואל (ש"א ח') תנה לנו מלה ולא אמרו תנה עלינו מלה שבקשו להם מלה להנאתם וכרצונם ולא שישעבדם. ד"א כי זה משה האיש וגו' פירושו קום עשה לנו דמות אלהים שילכו לפנינו ויורנו הדרך ולא חפצנו עוד באיש הואיל ועד עתה משה בהיותו איש ועם כל זה עשה לנו כל הגדולות והנפלאות לא ידענו מה היה לו ועל מה פחו גדול לעשות פדברים האלה שנאמר שגם האיש אשר יקום תחתיו יהיה לו פח לעשות חיל כמעשהו? הלכה עשה לנו אלהים דמות מלה או פוכב ולא עוד דמות איש.

ואל תבהל ברוחך לאמר איככה יעבדו הגוים האלה למעשה ידי אדם ואף אם יאמינוהו לאמצעי היתכן שהיה יחפץ לשמוע בקולם ולבחור לשלוחו בינו ובין ישראל העגל או התמונה שיעשו בידיהם למרוד רצונו ולמה חשבנו כזאת על עם ה' מה שלא יאמין פתי שבפתאים וחסר לב? כי אמנם (ה) האמונה היא דבר שבשכל ואין ממנה תחת החוש וראוי להאמין דבר שלא יגזרנו המופת כי דבר שבא המופת עליו אינו בגדר האמונה פי' דוע.

(ו) ורוב המון העם פאשר אין לנגד עיניהם תמונה ממה שצריך שיאמינוהו לא ידעו ולא יבינו ולא יתראו בזה על פי אין כל אדם זוכה להבין בשכלו דבר מתוך דבר ולצייר צורה ממה שיצייר בלב בלתי ראותו בחוש כי אם אחד מעיר ושנים ממשפחה.

על פן התחכמו כל מחברי דתות והתורות לשים נגד פני העם דבר מורגש יחשבוהו לאלוה או לשליח ממנואליו יפנו בחושיהם ויתאמצו באמונתם פאשר נכתוב בפ' וילך. לכה חשבה החכמה האלהית לרפאות טעות ושגגת ההמון בזה.

הואיל ואי אפשר לתת להם דבר צורה כל פסל וכל תמונה להתפעל בדמיונם ולא יטעו בהם אחרי כן לעבדם לאילים פאשר בדור אנוש. לפיכך פעל ועשה ארון הקדש ונתן בתוכו לוחות האבן מעשה ידיו אין בהם תמונת כל סמל אלא פתיבת התורה והחוקים יראו תמיד המון קהל העם ויתפעלו מקדושתם פאלו לנגד עיניהם אמצעי לקבל שפע העליון ותמיד שוכן בתוכם ולא נפיק מינייהו חורבא.

כי לא ישעו לעבוד אכן אין בו צורה ולא נחשדו ישראל על פכה, הפה שמעת הדרך על בוריו מדוע אמרו עשה לנו אלהים ומה היתה פנונתם. אולם אהרן בשמעו הדרך והבין

שְׁהִיו חוֹזְרִים לְסוּרָם לְקַבֵּל עֲלֵיהֶם צוּרָה בְּתַגּוּרַת הַמְזֻלוֹת וְחִפְצָם אֶל טָלָה שֶׁהוּא רֹאשׁוֹן בְּעִבּוּדַת הַמְצָרִים.

עֲשֵׂה לָהֶם עֵגֶל שֶׁהוּא מְמוֹצֵעַ בְּצוּרְתוֹ בֵּין צוּרַת טָלָה לְצוּרַת שׁוּר כְּאִלּוּ יִרְאֵם בְּתַמוּנָה אַחַת שְׁתֵּי הַתְּמוּנוֹת. וְהִיָּתָה עֲרַמְתוֹ בְּזֶה שְׁלֵא לַעֲשׂוֹת לָהֶם דְּמוּת כּוֹכַב אֶחָד אוֹ צוּרָה אַחַת מִן הַתְּמוּנוֹת לְבַדָּה כְּדִי שְׁלֵא יִטְעוּ אַחֲרֶיהָ.

אֲבָל בְּתַתּוֹ לָהֶם דְּבַר אֵין צִלְמוֹ כְּדְמוּתוֹ בְּשָׂמִים וְעוֹד שֶׁהוּא רוֹמֵז אֶל שְׁתֵּי הַתְּמוּנוֹת כְּמוֹ שֶׁאֲמַרְנוּ הִנֵּה תִהְיֶה לָהֶם תְּשׁוּבָתָם בְּצִדָּה לֵאמֹר אֵיכָה יִהְיֶה אֱלֹהֵי דְבַר שְׁאִינוּ בְּשָׂמִים וְהַמּוֹרָה שְׁתֵּי הַתְּמוּנוֹת וְיִהְיוּ אִם כֵּן שְׁנֵי אֱלֹהוֹת תְּאוּמִי וְאֵל מִי מִהֶם צָרִיךְ לְעַבְדוֹ? הִנֵּה הַתְּחַכֵּם אֶהְרֵן לְמַחֲזוֹת בִּינָדָם בְּמָה שֶׁהִיָּה אֶפְשָׁר לוֹ בְּאוֹתָהּ שַׁעַה וְעַם כָּל זֶה לֹא הוֹעִילָה תְּקַנְתּוֹ כִּי אוּלַם קִבְלוּהוּ עֲלֵיהֶם לְאַמְצָעִי וְלֹא אֵיכְפַת לָהֶם אִם יוֹרָה עַל שְׁתֵּי הַתְּמוּנוֹת כִּי אֲדַרְבָּא זֶה דִּרְכָם כִּסֵּל לְמוֹ לֵאמֹר אֵלֶּה אֱלֹהֵיהֶם? יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלוּהוּ כְּלוֹמֵר הוֹדוּ שֶׁהִיָּתָה הוֹצִיאָם מִמִּצְרָיִם אֲבָל הוֹצִירָהוּ לְאַמְצָעִים כֹּל כּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם כְּאֲשֶׁר עַד הַיּוֹם יֵאָמְרוּ חוֹשְׁבֵי מַחְשְׁבוֹת הַנְּכַרִּי הַשָּׁמַיִם וְכִסִּילֵיהֶם שֶׁיִּפְעוּלָה ה' בְּנוֹ בְּכַח הַגְּרָמִים הַשָּׁמַיִמִים כְּכֹה הִמָּה חֲשָׁבוּ שֶׁבְכַח שְׁנֵיהֶם יֵצְאוּ מִמִּצְרַיִם הוּאִיל וּמָה שְׁלֵא יָכוֹל לַהֲעֲשׂוֹת אֵלֶּה בְּשָׁנִים אֵין אֶחָד מִהֶם נִקְרָא פּוֹעֵל שְׁלֵם וְכֵן כְּוֹנְנוּ חַו"ל אֶלְמֵלָא וְי"ו שְׁבִהֶעֱלוּהוּ נִתְחַיְיְבוּ יִשְׂרָאֵל כְּלַיְיָהּ.

עַל כֵּן הִיָּתָה אָמַר רֵאִיתִי אֶת הָעַם הַזֶּה וְהִנֵּה עִם קִשָּׁה עוֹנֵרָה הוּא רְצוֹנוֹ קְנִימִים בְּמַחְשְׁבוֹתֵיהֶם וְעוֹד כְּסִילִים בְּאוֹנְלָתָם רֹאשׁוֹנָה וּמַקְשִׁים עוֹנֵרָה לֹמֵר כִּי יֵשׁ דְּבַר חוֹצֵץ בֵּינֵינוּ וּבֵינֵם. וְלִפִּי זֶה לֹא הִיָּה פֶשַׁע יִשְׂרָאֵל כֹּל כֹּף גְּדוֹל מִנְּשׂוּא בְּעֵינַי מִשֶּׁה פֶּשַׁע לֹא כִפְרוּ בְּהִיָּתָה אֵלֶּה בְּדְבַר הָאַמְצָעִים וְשִׁתְּפוּ שֵׁם שָׂמִים בְּדְבַר אַחֵר.

וְלָכֵן אָמַר לְמָה ה' יַחֲרֶה אִפְּהָ בְּעַמָּה וְתִהְיֶה הַסְּבָה לִפִּי שֶׁהוֹצִיאָתָם אִתָּה בְּעַצְמָהּ מֵאַרְצַן מִצְרַיִם וְהִמָּה חֲשָׁבוּ זֶה ע"י כּוֹכְבִים וּמְזֻלוֹת אֵין זֶה כ"כ פֶּשַׁע חֲמוּר שֶׁתַּעֲנִינֵשׁם וְנִנְשׁ כְּזֶה עַל כְּכֹה. וְכֵן בְּהַתְּפַלְלוֹ אֲנֵא חֲטָא הָעַם הַזֶּה חֲטָא גְדוֹלָה נֶאֱמָרוּ דְבַרֵּי מִשֶּׁה לְצַחוּק כְּאֵדָם הַמְּקַטִּין הַדְּבַר בְּאֲמָרוֹ הִנֵּה בְּאֵמַת חֲטָא הָעַם חֲטָא גְדוֹלָה.

דְּרָךְ תִּימָה זֹאת הִיא חֲטָא גְדוֹלָה? ! כִּי אֵלֶּה הַצֵּאן מָה עָשׂוּ? וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם אֱלֹהֵי זָהָב. כִּי רֹשׁוּ עָשׂוּ הִמָּה בִּינָדָם לְתוֹעֲלָתָם אֱלֹהֵי זָהָב.

כִּי יִהְיֶה סְכָלוֹת וּפְתִיּוֹת לְחֲשׁוֹב שֶׁיַּעֲשׂוּ הִמָּה בְּעַצְמָם אֱלֹהֵי זָהָב לְהֵאָמֵן בּוֹ! אֵין זֶה כ"כ אֶפְעוּלָה לְקַבֵּלָה לְאַמְצָעִי וְלַהֲתַפְעֵל בְּהַסְתַּכְלוּתָם בּוֹ כְּאֲשֶׁר חֲשָׁבוּ וּא"כ חֲטָאוּ חֲטָא קָל. אוּלַם ה' יִתְבַּרְךָ הַיּוֹדֵעַ כִּי מִזֶּה יִמְשָׁךְ שֶׁיַּעֲבֹדוּהוּ כְּאֲשֶׁר אָמַת הִיָּה אָמַר לוֹ עָשׂוּ לָהֶם עֵגֶל מִסִּכָּה וַיִּשְׁתַּחֲווּ לוֹ וְזֶה הַחִילָם לְעַבְדוֹ ע"ז וּמֵאַחֵר שֶׁהִשְׁתַּחֲווּ לוֹ עָשׂוּהוּ אֱלֹהֵי.

וְאֵיךְ אִם כֵּן יֵאָמְרוּ אֵלֶּה אֱלֹהֵיהֶם וְגו' אֲמַצְעִי לְבַד אִם זָכָחוּ לוֹ וְהִשְׁתַּחֲווּ לוֹ אֲכֵן לְשַׁקֵּר יִשְׁבְּעוּ?: ד"א חֲטָא גְדוֹלָה. אָמַת שְׁאִינוּ פֶשַׁע הוּאִיל וְלֹא כִפְרוּ בְּהִיָּתָה אֵלֶּה חֲטָא שֶׁהוּא הַשְׁתַּחֲוּיָה.

אֲבָל בְּגִדְרַת הַחֲטָאוֹת הִנֵּה הַגְּדוֹל כִּי הוּא יִבְיָאָם לְעַבְדוֹ ע"ז וְלַעֲשׂוֹת פֶּשַׁע וְהַמְרַד הַחֲמוּר. וַיֵּשׁ סְמוּךְ לְפִירוּשׁ הָרֹאשׁוֹן בְּמִדְרַשׁ דַּא"ר"י בְּשַׁעַה שֶׁעָשׂוּ יִשְׂרָאֵל אוֹתוֹ מַעֲשֵׂה בְּקַשׁ לְכָלוֹת שׁוֹנְאֵיהֶם.

אמר משה העגל הזה טוב הוא לסייע לה. אמר ליה הקב"ה מה מסייע ליל א"ל משה אתה מוריד גשמים והוא מוריד טללים וכו' א"ל, משה אף אתה תועה בעגל? ! אמר משה רבש"ע אלא למה ה' יחרה אפה בעמה עכ"ל המאמר.

אמנם בחטא אהרן נפלאתי עד מאד משלומי אמוני ישראל רנפי המפרשים. אשר נבדלו איה אהרן קדוש ה' יעבד ע"ז ויכשיל את הרבים? והיה בזה גדול עונו מנשוא ואיה פפר לו ה' ולא מחל לכל עובדי העגל והיה לו ליהרג ואל יעבור כחור? ועוד נוסף עליהם דברים רבים פהמה.

והשתדלו פלם מיראת הקושני' הלזה להקטין עון אהרן ולשפש ולעקם הכתובים. ויהיה כבוד תורתם במקומם מנחח אין צורך לכל זה ונראים הדברים ברורים.

כי באמת אהרן עשה את העגל לשם ע"ז ועשה כל זה אמנם מיראה שלא יהרגוהו כמו שיהרגו את חור ואין כל כף אשמתו רבה. כי אע"פ שאמרנו יהרג ואל יעבור לא מפני זה אם עבר מפחד נפשו ולא ברצון יהי חייב העונש כאיש העובר ברצונו.

אלא פטור מהעונש כי לא פעל ברצון נפשו אלא מיראה ואם כן על זה מחל ויעתר לו ה' אע"פ שהיה ראוי ליענש בידי שמים. ועל זה אמר (דברים ט') התאנף להשמידו זה כלוי בנים.

כי הוא בחר בחיים ועזב כבוד ה'. היה הדין שיכלה זרעו ולא יהיה עוד בחיים סניתו ולא יזכר שמו.

אם לא כי הועילה תפילת משה ותשובתו. ואלו חטא ברצון לא הייתה מועלת התשובה כאשר לא הועילה לבני ישראל החוטאים.

ועל כן נאמר כל החוטא ומחטיא אין מספיקין בידו לעשות תשובה. אולם אהרן החטיא אבל לא חטא ועל כן קבל ה' תשובתו.

וגם החטיא באונס ומדאגת סכנת נפשו: לה רד כי שחת עמה אשר העלית: שנתת להם עלוי ושקרה להוציאם ממצרים אשר שמה בשם ערב רב יקראו וכאן גבה לבם עד להשחית להיותם נקראים בני ישראל.

אמנם משה רבינו ע"ה אמר להפך למה ה' יחרה אפה בעמה אשר הוצאת. ועכ"פ למה תהרוג הכשרים עמה בני אברהם ויצחק ויעקב שהוצאת אתה ולא אני? למה ה' יחרה אפה בעמה: פירשנו בפרשת משפטים בפסוק וחרה אפי: וירא משה את העם כי פרוע הוא כי פרעה אהרן לשמחה בקמיהם: לפי שאהרן הציל עצמו לפני משה בטענתו שהעם רצו באונס ובחזקה לעשות אלהים מ"מ משה לרוב חסידותו הורע לו שאהרן לא בחר ליהרג ולא יעבור הפשע שהוא והיה סבה להוציא חטאם אל הפועל הם חטאו מעט והוא עזרם לרעה והתיר להם הרצועה כאשר (ז) העם בנקל רודפים משל הגדולים ואם היה משלשלם בדברים ביני ובינו היה בא משה ולא נכשלו בעגל.

ובאמת לדעת יראה שהורע בעיני ה' יותר על עונו מה שלא רצה להודות חטאו למשה ועל זה התאנף ה' עליו להשמידו. כי אלו אמר אמנם אנכי חטאתי לה' אבל לא נותרה בי נשמה כי פחד פחדתי שיהרגוני כבר היה ה' יתברך סולח לו לא לתר.

אמנם אמרו ואומר למי זה התפרקו ויצא העגל הזה כאלו אין חטא בא על ידו זהו רע בעיני ה'. וכמדומה לי שזה היה גודל פשע שאול מצאנו ראינו שלא היה במשפחתו שמץ פסול והיה איש תם וישר ירא אלהים ועם כל זה חטא קטן שבא לידו ברחמנותו על עמלק לא נמחל לו ונקרעה מלכותו ולא קבלו תשובה ממנו ואולם בדוד שרצה וניאף נתפפר לו ונרצית תשובתו וכסאו יהיה נכון עדעולם וכי משוא פנים יש בדבר? אלא (ח) כי רע בעיני ה' פאשר איש אחד יחטא ויעזי פניו לומר הקימתי את דבר ה' חובתי תו ואעשנה? לא יאבה להודות על חטאתו פאשר עשה שאול בדברו אל שמואל.

אבל דוד עד לא עשה הפשע תכף שב מחטאתו וניחם. וביום הוכיחו הנביא נתן.

ענה לאלתר (ש"ב י"ב) חטאתי. ונהג בתשובה כל ימיו.

זהו טוב בעיני ה'. כי אמנם גלוי וידוע לפניו שיצא לב האדם רע וכאשר יעשו רעה ייצרם נוקפם לתיאבון מרחם על בריותיו כי בפשר המה.

אבל פשהיצר חלף הלך לו ועדיין יסורר לאמר לא פעלתי און. זהו עושה עין של מעלה כאלו אינו רואה וקרוב להיות מכעים.

והואיל ודוד היה ממזג אדם ויתקפו יצרו כפשפש ברגע כמימריה ניחם על הרעה ואם עבר עבירה בלילה יתרה אחריה ביום ודאי יעשה תשובה. וגם בפעולת העון יוכיחיהו פליותיו ועשתונותיו יבהיליהו.

הלוא פתוב (שם כ"ד) ויף לב דוד אותו אחרי כן ספר את העם. כי כפי משפט הלשון היה לו לכתוב אחרי ספרו את העם לולי שבא להשמיעני צדקת דוד כי עד לא עשה הרעה פבר ספק על ירה לאמר מה זאת עשיתי? והפה לב דוד אותו וניחם.

ואחרי כן ספר יואב את העם ולא יכול להשיב המלך את נדחו כי היה דבר המלך נחוץ אל יואב ולא הספיק הזמן: כי אוריש גוים מפניה וחרתתי את גבולך ולא יחמד איש את ארצה בעלתה לראות את פני ה' אלהיה שלש פעמים בשנה: לא ידעתי קשור דברי הפסוק.

מדוע אמר כי אוריש גוים מפניה שהוא פשוט כי לא יבואו אל המנוחה ואל הנחלה אם לא יוריש הגוים מפני ישראל? וגם אמרו וחרתתי את גבולך אין תבונה בו כי הלא נצטוו לעלות שלש פעמים בשנה לתקצר או תרחב גבולך? אמנם היעוד שלא יחמוד איש את ארצם אם ניתן לשכר עלייתם לרגל למה נכתב בני"ו החבור ולא יחמוד? מלבד כי איך יהיה שכרם אתם שלא יהיו נזוקין ולא יושפע עליהם טוב אחר חלף עבודתם? גם יתחשב זר לנו שפירש דבריו בלא יחמוד איש ולא דרך כלל כבראש הפסוק ויאמר ולא יחמדו גוים את ארצה? עוד יפלא לשון היעוד בלא יחמוד כי לא ירע בעינינו שאיש אחר יחמוד את שלנו אם לא יגזול אותו מאצלנו כי אמנם מן הגזלה ולא מן החמדה ראוי להנצל? אבל אחשוב שלא בא הכתוב להבטיח יעוד עליית ישראל לרגל ולא לספר שכרם כי לא ידענו מתן שכרם של מצות.

אָלָא בָּא לְזַרְזָנוּ וְלִהְבֵּטִיחֵנוּ עַד שְׁלֵא נִירָא מְעֻשׂוֹת מְצַנְתּוֹ מִפְּחַד מוֹנְעִים. כִּי אוּלַם יֵשׁ לָךְ אָדָם תּוֹפֵל בְּגוֹרְלוֹ נַחֲלַת שְׂדֵה וְכָרֶם בְּקֻצֵּה גְבוּל יִשְׂרָאֵל וְכֹאֲשֶׁר יִרְחִיב ה' גְּבוּלָנוּ יִתְרַחֵק בְּהִכָּרַח הַגְּבוּל מִירוּשָׁלַיִם.

עַד שְׁבִאוּלֵי יִפּוֹל פְּחָדוֹ מִדְּאָגָה מְדַבֵּר שִׁישְׂרָאֵל אַחַר שִׁכְנוּ לְסֻטִים מְזוּנִיָּין וּבַעַל אֲגָרוּפִים יִמְתִּין לִימֵי הַרְגֵל בְּיוֹם עֲלוֹתוֹ לִירוּשָׁלַיִם וְאַזּוּ יִגְזוֹל מִמֶּנּוּ וְיִסִּיג גְּבוּלוֹ וְלֹא יוּכַל לְדוֹן עִם שִׁתְקִיף מִמֶּנּוּ כִּי אֵין הָאִישׁ בְּבֵיתוֹ וְהִלֵּךְ לְמַרְחֹק.

עַל כֵּן יֵצֵא הַפְּתוּב לְהוֹדִיעֵנוּ כִּי לַח יִקְרָהוּ עוֹן בְּדַבָּר הַזֶּה וְלֹא יֵאָנֶה לּוֹ כֹּל אָנוּ. כִּי אֲמַנֵּם כֹּאֲשֶׁר יִרְחִיב ה' גְּבוּל יִשְׂרָאֵל אִי אֲפָשֶׁר שִׁימְצֵא אָדָם אֲלֵם מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל שִׁיחַמּוֹד הָאָרֶץ הַהִיא מֵעַל לְגְבוּל וּמִכ"ש שְׁלֵא יִגְזוֹל אוֹתָהּ מֵאִישׁ אַחֵר.

וְהַטַּעַם כִּי הִרְשָׁעִים וְעַרְלֵי לֵב מִבְּנֵי עַמֵּנוּ אֲשֶׁר יֵשׁ לָהֶם תֵּאֲנֶה לְגִזּוֹל מִסֶּתֶמָּא אֵינָם יִרְאִי ה' וְחוֹשְׁבֵי שְׁמוֹ עַד שִׁיעַמְלוּ בַּעֲשִׂיּוֹת הַמְצֻוֹת לְשִׁכַּר פְּסִיעוֹת. כֹּאֲשֶׁר לְרִשָּׁע רַע אֵלוֹ יִתְנוּ לוֹ בְּמִתְנֶה בֵּית לִישָׁב בּוֹ וְנוֹסֵף עָלָיו חַיִּיב לְלַכֵּת שְׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה בְּדֶרֶךְ רְחוֹקָה לָהֶם הָאִישׁ הַהוּא יַעֲזוֹב הַבַּיִת לְחֻשְׁבוֹ עֲמַל וְרַעוּת רוּחַ לְהַג הַרְבֵּה וַיִּגִּיעַת בְּשֶׁר וְכִי יֵצֵא שִׁכְרוֹ בְּהִפְסָדוֹ בִּיצִיאוֹת הַדֶּרֶךְ הוֹאִיל וּמְצַנֵּת ה' עָלָיו לְמִשְׁאָ כָּבֵד.

וּמִי הָאִישׁ יִרָא אֵת ה' כֹּל שִׁכּוֹן יִבְחַר בְּדֶרֶךְ אֲרוֹף לְהַרְבּוֹת שִׁכְרוֹ וַיַּעֲבֹד אֵת ה' יִתְבָּרֵךְ בְּשִׁמְחָה וּבְטוֹב לֵב. ע"כ אֵין לִירָא מִן הַדַּבָּר הַזֶּה.

וְלִזְנֵה כִּינוּן הַפְּסוּק שִׁכֹּאֲשֶׁר יוֹרִישׁ ה' גוֹיִם מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל גַּם בְּאָרֶץ לֹא לָהֶם. וְיִרְחִיק גְּבוּלָם מִמְּרַחֵק לִירוּשָׁלַיִם אֵל יִירָאוּ וְאֵל יִחַפְּזוּ שִׁישְׂרָאֵל אֲלֵם יִסִּיג גְּבוּלָם וַיִּגְזוֹל נַחֲלָתָם כִּי גַם לֹא יִחַמּוֹד אוֹתָהּ כ"ש שְׁלֵא יִקְחֶנָּה לְעַצְמוֹ כֹּאֲשֶׁר הִיא רְחוֹקָה וְהַיּוֹשֵׁב בָּהּ יִנְכַרַח לְעֲלוֹת לְרֵאוֹת שְׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה וְלֹא יִחַפְּזוּ הִרְשָׁע בְּעוֹל הַפְּכֵד הַזֶּה: וַיְהִי בְּרִדַת מֹשֶׁה מֵהַר סִינַי וּשְׁנֵי לְוַחְוֹת הָעֵדוּת בְּיַד מֹשֶׁה בְּרִדַתוֹ מִן הַהָר: רָאוּי לְהַשִּׁיב דְּבַר עַל כָּפֶל הַמֵּאֲמָר וַיְהִי בְּרִדַת מֹשֶׁה בְּרִדַתוֹ מִן הַהָר? וְלַעֲלִיל שְׂאֵמֵר וַיִּפֶן נִירַד מֹשֶׁה מִן הַהָר וְגו' וְלֹא אָמַר בְּרִדַתוֹ מִן הַהָר? גַּם עַל הָאֲמוֹר כָּאֵן שִׁלְקַח מֹשֶׁה הַלוּחוֹת בְּיַדוֹ אַחַת וְאַף לְמַעֲלָה כְּתוּב כֵּן וּשְׁנֵי לְוַחְוֹת הָעֵדוּת בְּיַדוֹ וְלַהֲלֵן כְּתִיב וַיִּשְׁלַח מִיַּדְיוֹ אֵת הַלוּחוֹת מִשְׁמַע שְׁהָיוּ בְּשִׁתֵּי יַדָיו? עוֹד מַה שִׁקְרָאֵם כָּאֵן לְוַחְוֹת הָעֵדוּת וְלַמַּעֲלָה לֹא נֵאֲמַר וַיִּשְׁלַח מִיַּדְיוֹ אֵת לְוַחְוֹת הָעֵדוּת? כְּתוּבוֹ בְּמִדְרָשׁ שֶׁהַלוּחוֹת נַעֲשׂוּ כְּבָדִים בְּיַד מֹשֶׁה וְנִשְׁבְּרוּ וְנִכְתְּבוּ עוֹד שֶׁרָאָה הָאוֹתִיּוֹת פּוֹרְחוֹת.

וּכְבָּר יִדְעֵנוּ שֶׁהַדַּבָּר הַקָּל יִשְׁאוּהוּ בְּיַד אַחַת וְהַפְּכֵד בְּשִׁתֵּי יָדַיִם וּמִשְׁאָ כָּבֵד לֹא יִשְׁאוּהוּ לְמַרְחֹק כְּמוֹ דְּבַר הַקָּל. וְעַל כֵּן הַמִּדְרָשׁ נַעֲשׂוּ יְדֵי מֹשֶׁה כְּבָדִים כְּשֶׁרָאָה הָעֵגֶל וּמַחֲלוֹת מַה שְׁלֵא הָיָה קוֹנָם לָכֵן כִּי תִשָּׁשׁ כַּחוֹ שֶׁל מֹשֶׁה כֹּאֲשֶׁר חֲטָאוּ יִשְׂרָאֵל מֵאֲשֶׁר הָיָה כַּחוֹ קוֹנָם שִׁחֲטָאוּ.

וַיּוֹתֵר וּבִיּוֹתֵר חֲשֵׁשׁ כַּחוֹ בְּרֵאוֹתוֹ הָעֵגֶל בְּעֵינָיו לְעַצְבוֹן לְבוֹ. וְתִשָּׁב רוּחוֹ אֵלָיו כֹּאֲשֶׁר עָשׂוּ תִשׁוּבָה וְנַעֲשֶׂה בְּרִיא אוּלַם יוֹתֵר מִבְּרֵאוֹ שׁוֹנָה.

וּכְבָּר אֲמַרְנוּ לְמַעֲלָה שֶׁהַלוּחוֹת עֲדוֹת לְיִשְׂרָאֵל שֶׁהַקָּב"ה פּוֹעֵל בְּתַחַתוֹנִיִּים בְּרֵאוֹת מְכַתֵּב אֱלֹהִים עַל לְוַחְוֹת הָאָבֶן. וְכֹאֲשֶׁר פָּרְחוּ הָאוֹתִיּוֹת אֵין בָּהֶם עוֹד עֲדוֹת.

הלפך פאָשר חטאָו ישראָל בעגל תּשש פּחו של משה כי לא יוכל שאַת הלווחות לא בְּדָרָךְ רחוקה ולא במסִּילָה צָרה ומקום שפוע ורחוק פעלִיית הָהָר כי אם בשפּלָה ובמרחק מועט. וְזֶה אָמְרוּ וַיִּפְּנוּ וַיֵּרַד מֹשֶׁה מִן הָהָר וַיִּשְׁנֵי לְוַחֲוֹת הָעֵדוּת בְּיָדוֹ פְּלוֹמֵר הַלוּחוֹת הָיוּ בְּיָדוֹ אַחַת אַחַר שְׁיָרַד מִן הָהָר וְלֹא בִּירִידַת וְשִׁפּוּעַ הָהָר כִּי עֵינָהּ נִפְשׁוּ וַתִּקְצַר מְעַמְל יִשְׂרָאֵל מ"מ הִיָּה יְכוּל לְנוֹשְׂאָם דָּרָךְ מוּעֵט בְּיָדוֹ אַחַת.

אָבֵל פּאָשר רָאָה בְּעֵינָיו הָעֵגֶל וְנִסְתַּפֵּל בְּאוֹתִיּוֹת פּוֹרְחוֹת וְלֹא קִרְאָם עוֹד הַפְּתוּב עֲדוֹת לְטַעַם שְׂאֵמְרָנוּ אִז נַעֲשׂוּ יָדֵי מֹשֶׁה כְּבָדִים יוֹתֵר וְתִשָּׁש פּחו מִפֶּל וְכָל עַד שְׁלֹא יְכוּל לְנוֹשְׂאָם אֲפִילוֹ בְּשֵׁתֵי יָדָיו וְהַשְׁלִיכֵן מִיָּדָיו וְנִשְׁבְּרוּ כְּדַבְּרֵי הַמְּדַרְשׁ וְכִשְׁנִתְּכַפֵּר לָהֶם הָעוֹן חִזּוֹר וְנִתְּבַצֵּר פּחו לְמַעֲלָה וְלֹא מִבְּעֵינָא שְׁנַעֲשֶׂה כְּדָאֵי לִישָׂא הַלוּחוֹת שְׁחִזְרוּ עִם אוֹתִיּוֹתֵיהֶם לְהִיּוֹת עֲדוֹת בְּיָדוֹ אַחַת אֶלָּא שְׂאֵזֵר חֵיל וְנִשְׂאָם בְּיָדוֹ אַחַת כָּל הַדָּרָךְ וְכָל הָהָר.

וּמִטַּעַם הַזֶּה אָמַר כָּאֵן וַיִּשְׁנֵי לְוַחֲוֹת הָעֵדוּת בְּיָדוֹ בְּרִדְתּוֹ מִן הָהָר פִּירוּשׁ אִף בְּרִדְתּוֹ מִן הָהָר בְּמִדְרוֹן וְטוֹרַח הַדָּרָךְ הַגְּדוֹל הַזֶּה: וּמֹשֶׁה לֹא יָדַע כִּי קָרַן עוֹר פָּנָיו בְּדַבְּרוֹ אִתּוֹ. עַד סוּף הַפְּרָשָׁה: יִקְשֶׁה פְּנוּנַת הַפְּתוּב מָה רָצָה לְהוֹדִיעֵנוּ? וְלָמָּה מֹשֶׁה לֹא יָדַע כִּי קָרַן עוֹר פָּנָיו? וּמִדּוּעַ בְּדַבְּרוֹ אִתּוֹ? וְעַם מִי הִיָּה מְדַבֵּר כְּשֶׁלֹּא יָדַע קִירוֹן פָּנָיו? ב' לָמָּה מֹשֶׁה הִמְתִּין לִיתֵן עַל פָּנָיו מִסְנֶה עַד שְׁדַבֵּר לְנוֹשִׂאִים וְאֵל כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא שָׁמוּ טָרַם דְּבָרוֹ עִמָּם? ג' בְּטַעַם הַמְּסֻנָּה.

כִּי אִם שְׁלֹא יִירָאוּ הָעַם מִגְּשֵׁת אֱלֹוֵי לָמָּה קִרְא אוֹתָם וְאַחַר כָּךְ שֵׁם הַמְּסֻנָּה וְלֹא נִתְּנוּ בְּטָרַם יִקְרַב אֲלֵיהֶם? וְאִם כֵּד שְׁלֹא יִהְנוּ הָעַם מִזִּיו הַקִּירוֹן וְלֹא יִשְׁתַּמְּשׁוּ בוֹ בְּדַבֵּר חוֹלִין אִם כֵּן גַּם כְּשִׁיבְר אֵל הָעַם לֹא הִיָּה לְהַסִּירוֹ? כִּי אֵין טַעַם הִיּוֹתוֹ שְׁמוּשׁ לְדַבֵּר מִצְנָה כְּאִשְׂרָאֵינוּ כְּלֵי לְמִצְנָה הַהִיא.

כִּי מָה יִתֵּן אוֹ מָה יוֹסִיף בְּאַזְהַרַת הַמְּצֻנָּה עִם הַקִּירוֹן אוֹ בְּלִתּוֹ? ד' וְרָאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵת פָּנֵי מֹשֶׁה וְגו' וְהַשִּׁיב מֹשֶׁה אֵת הַמְּסֻנָּה יִפְלֵא בְּדַבְּרוֹ מָה שְׁכַבֵּר אָמַר לְמַעֲלָה שְׂרָאוּ כִּי קָרַן עוֹר פָּנָיו מֹשֶׁה? וְאִם עָשָׂה מֹשֶׁה כְּאִשְׂרָאֵל אָמַר מִהֲרִי"א כְּדֵי שְׁלֹא יִזוּנוּ בוֹ הָעַם עֵינֵיהֶם מָה רָצָה לְהוֹסִיף כָּאֵן וְרָאוּ וְגו' כִּי קָרַן בְּאִשְׂרָאֵל כְּבָר יָדַעוּ זֶה? וְגַם אֵין טַעַם לְהַשְׁכֵּחַ הַמְּסֻנָּה עַל פָּנָיו לְכִי שְׂרָאוּ כִּי קָרַן אֶלָּא כְּדֵי שְׁלֹא יִרָאוּ בְּפָנָיו וְיִסְתַּכְּלוּ בוֹ? וְהַנְּכוֹן אֲצִלִּי שְׁחִשְׁבַּ מֹשֶׁה כִּי קִירוֹן פָּנָיו אִמְנָם הִיָּה לְבַד כְּאִשְׂרָאֵל יְדַבֵּר אֵל ה' הַמַּאִיר לְאַרְצָ וְלְדַמְיוֹן אוֹר הַיָּרֵחַ אָבֵל לֹא הָאֵמִין שְׁפָכָה הִיָּה בְּהִיּוֹתוֹ יְחִידִי.

וְזֶהוּ שְׂאֵמֵר וּמֹשֶׁה לֹא יָדַע כִּי קָרַן עוֹר פָּנָיו בְּדַבְּרוֹ אִתּוֹ כְּאֵלוֹ אָמַר בְּדַבְּרוֹ אֵל עֲצָמוֹ כְּלוֹמֵר יָדַע וְהַפִּיר כִּי קָרַן עוֹר פָּנָיו אָבֵל לֹא חֲשַׁב שְׁגַם בְּהִיּוֹתוֹ בֵּינוּ לְבֵין עֲצָמוֹ עוֹן פָּנָיו יִשׁוּנָה וַיֵּאִירוּ כְּאִשְׂרָאֵל בְּדַבְּרוֹ אֵל ה' יְתַבְּרָךְ.

וְלָכֵן לֹא נִמְנַע מִלְקַרְוֵא הָעַם לְצוּוֹתָם כִּי לֹא יָדַע יִרְאָתָם בְּשִׁלְמֵי הִיָּתָה עֲלֵיהֶם. אוּלָּם כְּאִשְׂרָאֵל שְׁמַע מִפִּיהֶם הַדָּבָר כִּי כְּבָר סִפְרוּהוּ לוֹ וְאִף אִם לֹא נִזְכַּר בְּפִתּוּב גָּמַר בְּלִבּוֹ לִיתֵן עַל פָּנָיו מִסְנֶה וְכַבְּוֹד אֱלֹהִים הַסִּתֵּר דְּבָר.

וּבְהִיּוֹת כִּי (ט) בְּיוֹתֵר יִתְפַּעֵל הַחוּשׁ בְּדַבֵּר כְּאִשְׂרָאֵל יִרְאוּהוּ פְּעַמִּים שְׁלֹשׁ מֵאִשְׂרָאֵל יִבִּיטוּ בוֹ פְּעַם אַחַת בְּמִרוּצָה. וְאֵלוֹ יִרָאוּ פָּנֵי מֹשֶׁה רְאִיָּה אַחַר רְאִיָּה יִפִּירוּ בְּדַעַת מִיָּנוֹשׁב אֵת קִירוֹן עוֹר פָּנָיו בְּאַמְת.

ואם הוא דמיון יתדמה לפעמים כאשר יקרה מקרה לראותו פרגע ולא בשכל מיושב
אמין להביט ציור על שאינו באמת. ונראה שמשה לא רצה שישתכלו בפניו יהיה הטעם
שלא יפחדו או שלא יהנו מזיו השכינה.

אבל חשש משה שאם ישראל לא ידעו בבירור כי קרן עור פניו אלא מפת ראיה אחת
לבדה באולי יאמרו שטעו בראייתם ושתנית משה המסנה על פניו היתה ליהרא ולגאות
גובה עינים ורחב לב.

על כן התחכם והניח פניו מגולים ימים או עשור והיה מסיר את המסנה בדברו אל בני
ישראל עד שסתכלו בו פראוי וידעו ביחוד כי קרן עור פניו ומה שניניח המסנה אינו דרך
גאה וגאון.

וכאשר נעשית מחשבתו הניח המסנה ולא הוצרך להסירו עוד אלא כשידבר עם ה' ולא
עוד כשידבר אל ישראל כאשר ידעו הדבר על בוריו ולא יחשדוהו. וזהו שאמר
וראו בני ישראל את פני משה כי קרן עור פני משה ולא עוד נסתפקו בדבר אז השיב
משה את המסנה על פניו ולא יסירו כי אם בדברו אל ה' יתברך ולא יסירו עוד כשידבר
עם ישראל ולא יהנו ממנו.

זהו נראה פירוש הנכון אל הכתובים הללו אין פושל במחניהם: פרשת ויקהל ששת ימים
תעשה מלאכה וביום השביעי יהיה לכם קדש שבת שבתון לה': ראיתי ונתון אל לבי
להביא טוב טעם על מה זה ספרה תורה וצויה לעשות את יום השבת בכמה מקומות ל
תחלת דבר ה' בפרשת יתרו בדברות כידוע ונכפל בפרשת משפטים ששת ימים תעשה
מעשיך וגו' ועוד בה שלישיה בפרשת תשא אף את שבתותי תשמורו קודם כפור העגל
ואין שם מקומו והרביעית בפרשה הזאת מלבד הכתוב במעשה בראשית ויברך אלהים
את יום השביעי וגו' על אלו וכיוצא בהן הכתוב אומר דרשני.

והדרשה תיירש למילי דבדיחותא ולפרפרת הלמוד דרוש וקבל שְכר על הדרשה ועל
הפרישה ויהיו דברי לרצון. ואשר אחשוב בזה בידענו שהשבת עדות לחדוש העולם.

וירשו חז"ל חמשה קננינים קנה הקב"ה בעולמו שמים וארץ תורה אברהם ישראל
ומקדש ובשבילם נברא העולם ומתקנים. הלכך בכל מקום אשר יזכיר אחד מחמשה
הקננינים הללו.

מצות שבת בצדו לידע ולהודיע בשלמי קיום העולם ובריאתו. בפ' בראשית בכריאת
השמים והארץ נזכר שבת ויכלו השמים והארץ ויכל אלהים ביום השביעי להבין
ולהורות כי המה קננין א' והשבת עדות על חדושם.

בפרשת תשא כתוב כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות ויתן אל משה
פכלתו וגו' רצה תורה קננין אחד. בפרשת משפטי' וגר לא תלחץ וגו' מדבר באברהם
אבינו גר בארץ פנעו ואנהב גר לתת לו לחם ושמלה ולהכניסו תחת כנפי השכינה סמוך
לו ששת ימים וגו'.

ובפְּרִשְׁת יתרו פְּנִים בְּפָנָי דָּבָר ה' עִם יִשְׂרָאֵל לִקְנוֹתָם לוֹ לְעַם סְגוּלָה שָׁם נִזְכְּרָה שְׁבֵת.
גַּם בְּזָה בְּמִלְאֲכַת הַמִּשְׁכָּן הַזֶּה הַזֶּה שְׁבֵת פִּי גַם מִקִּדְשׁ ה' קִנְיֹו בַעֲבוּרוֹ נִבְרָא הָעוֹלָם וְהַשְּׁבֵת
אוֹת עַל הַבְּרִיאָה כְּאֲשֶׁר אָמַרְנוּ.

או יִרְמֹז אֵל מַה שְּׁפָתָבוּ בְּרֵאשִׁית בְּשִׁבִיל יִשְׂרָאֵל שְׁנִקְרָאוּ רֵאשִׁית בְּשִׁבִיל הַתּוֹרָה בְּזִכּוֹת
מִשֶׁה בְּזִכּוֹת מַעֲשֵׂר וּבְכּוֹרִים שְׁנִקְרָאוּ רֵאשִׁית. וְעַל פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֹו נִזְכָּר שְׁבֵת בְּכָל
הַמְּקוֹמוֹת שְׁבָחָרוּ לְהַזְכִּיר סְבוֹת בְּרִיאַת הָעוֹלָם.

כִּי הִנֵּה בִּפְּרֵשֶׁת הַבְּרֵאשִׁית חֲנִיב לְהִבִּיא סְפוֹר הַבְּרִיאָה וְלֹא נִיתֵן לִדְרֹשׁ. וּבְפְּרִשְׁת מִשְׁפָּטִים
כְּתוּב רֵאשִׁית בְּכּוֹרֵי אֲדָמָתְךָ שְׁלֵשׁ רְגָלִים תַּחֲנוּג וְגו' שְׁלֵשׁ פְּעָמִים בְּשָׁנָה וְגו' יְמֵי הַבָּאָת
בְּכּוֹרִים וּמַעֲשֵׂר שְׁנֵי לִירוּשָׁלַיִם.

בְּפְּרֵשֶׁת תִּשְׂא בְּשִׁבִיל הַתּוֹרָה כְּאֲמוֹר. בְּפְּרֵשֶׁת יתרו בְּשִׁבִיל יִשְׂרָאֵל.

ובְּפְּרֵשֶׁת וַיִּקְהַל בְּמִשְׁכַּן מִשְׁכַּן הָעֵדוּת אֲשֶׁר פָּקַד עַל פִּי מִשֶׁה. אָמַנְם מַה שְּׁפָתָבוּ עוֹד
(וַיִּקְרָא י"ט) אִישׁ אָמוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ וְאֵת שְׁבֵתוֹתֵי תִשְׁמְרוּ מִלְּבַד מַה שְּׁפָרְשָׁנוּ בּוֹ
בְּפְּרֵשֶׁת בְּרֵאשִׁית עוֹד הוּבָא לְטַעַם לְמַה נִּירָא מְאֻבֵּינוּ וּמֵאֻמְנוּ? (א) כִּי אִם לֹא הֵיִינוּ
עוֹשִׂים זָכָר לְרֵאשִׁיתֵנוּ וְלֹא הֵיִינוּ נוֹהֲגִים כְּבוֹד בְּמֵי שְׁהִיָּה סְבָה לְחֵיטָנוּ הֵיִינוּ מְקַצְצִים
בְּנֻטִיעַת אָמוֹנַת הַחֲדוּשׁ.

וְעַכְשָׁיו נַעֲשֶׂה יָקָר וּגְדוּלָה לְהוֹרִינוּ שְׁקִדְמוֹנוּ וְנוֹדָה בְּזָה שְׁיֵשׁ בְּעוֹלָם מִי שְׁהוֹלִידוֹנוּ
וְהַעֲמִידוֹנוּ עַל רְגְלֵינוּ. יִצָּא מִזֶּה ק"ו שְׁרָאוֹי לְנִהְיֹו כְּבוֹד לְמֵי שְׁפָרְאָנוּ וְשְׁבָהֲרַח אֵל אֲחִיד
בְּרָאנוּ וּבְרָא כָּל חַי מְלוֹא כָּל הָאָרֶץ.

עַל כֵּן אָמַר אִישׁ אָמוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ וְנוֹצִיא מִזֶּה שְׁאֵת שְׁבֵתוֹתֵי תִשְׁמְרוּ וְתוֹדוֹ עַל חֲדוּשׁ
הָעוֹלָם הַמּוֹרָה עָלָיו יוֹם הַשְּׁבֵת: כָּל הָעוֹשֶׂה בּוֹ מְלָאכָה יוֹמֵת: לֹא תַבְעֲרוּ אֵשׁ בְּכָל
מִן־שְׁבֵתֵיכֶם בְּיוֹם הַשְּׁבֵת: אָמְרוּ ו"ל הַבְּעָרָה לְלֹאוּ אוֹ לְחַלֵּק יִצָּאָת וְאֵעֵפ"כ צָרִיכִין אָנוּ גַּם
לְיִצָּאָת יְדֵי פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מְקָרָא.

זֹאת נְעוֹד אֲחֵרֵת לְמַה הַקְּפִידָה תּוֹרָה עַל הַבְּעָרָה לְאֹנְסָרוֹ כְּדִין אַב מְלָאכָה? וְנוֹסֵף גַּם הוּא
שְׁנִשְׁנָה כָּאֵן בְּרֵאשׁ וְרֵאשׁוֹן? וְאִין בּוֹ עָמַל וְלִהֲג הַרְבֵּה עַד שְׁאִין לוֹ דְמוּת מְלָאכָה כָּלְלִ?
אוּלָם אָמַת הַדְּבָר וּבִינָה לוֹ בְּמִרְאָה כְּפָתוּב בִּס' הַמְּחַקֵּר כִּי תְנוּעַת הָאֵשׁ הִיא תְנוּעַת רִבָּה
וְעִצּוּמָה אִין כְּמוֹת תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ וְכָל דְּבָר שְׁיִקְבַּל תְּנוּעָתוֹ וְיִתְנוּעַע כְּמוֹהוּ יָשׁוּב לְהִיּוֹת אֵשׁ
וּכְבָּר דְּבָרְנוּ מִזֶּה בְּפְּרֵשֶׁת בְּרֵאשִׁית.

וְהִנֵּה קָרָא ה' לְשְׁבֵת מְנוּחָה בּוֹ יְנוּחָו יְגִיעֵי כַח מְתַנוּעָתָם וּמְמִלְאָכָתָם. עַל אַחַת כְּמָה וְכְמָה
שְׁלֹא יִבְעִירוּ אֵשׁ וְלֹא יִסְבְּבוּ גְעוּנָע חֲזַק בַּעֲצָמָיו בְּתַנוּעָתוֹ הַגְּדוּלָה שְׁבֵתְנוּעוֹת כִּי רִבָּה
הִיא.

לְכֹן בְּזָה הַבְּעָרָה יִצָּאָת לְהִגִּיד לָנוּ כְּדָבָר הַזֶּה בְּאִסּוֹר אִיפֹר תְּנוּעַת הַמְּלָאכּוֹת שְׁהַבְּעָר
תְּנוּעָה עִצּוּמָה וְדִין הוּא לְאֹנְסָרָה בְּרֵאשׁוֹנָה וְיַד כָּל שְׁאָר מְלָאכּוֹת בְּאֲחֵרוֹנָה: קַחוּ מֵאֲתָכֶם
תְּרוּמָה לַה' כָּל גְּדִיב לְבוֹ יְבִיאָה אֵת תְּרוּמַת ה': צָרִיף יִשׁוּב עַל הַכְּתוּב תְּרוּמָה לַה' וְאֵת"כ
תְּרוּמַת ה'? וְמַה שְּׁאָמַר יְבִיאָה אֵת תְּרוּמַת שְׁלֹא כְּדִקְדוּקָה הַנְּכוּן? אִם לֹא שְׁיִדְבָר בְּשִׁתִּי
תְּרוּמוֹת אַחַת חוֹבָה וְאַחַת נְדָבָה כְּדָבָרֵי חו"ל.

ובמה שהיא חוב יצדק לומר תרומת ה' להיותה של ה' וחובה עלינו להביאה כדבר הקודש. ובמה שהיא נדבה לא יצדק תרומת ה' אלא תרומה לבד.

אמנם תהיה אל ה' ירצה מה שינדב לבו אין מכריח כי אינה של ה' עד לא יביאה אליו. על כן יפה אמר קחו מאתכם ולא מאת גבוה תרומה נדבה לה' עד שאינה שלו אם לא יביאנה אליו.

אבל כל נדיב לב יחפוץ שגם הנדבה תהיה לו מוכרחת עד שירצה להביא ביחד עם תרומת חובה. באמרו כל נדיב לב יביאה פירוש תרומת נדבה הזאת שאמרנו יביאה יביא אותה עם תרומת ה' תרומת חובה שיאכה להתחייב ולהיות מוכרת להביא הנדבה פאלו נצטווה גם כה כמו תרומת חובה וגדול המצווה ועושה: ויצאו כל עדת בני ישראל מלפני משה: עד ויפלא העם מהביא: רבו הספקות בפרישה ונזכיר קצתם א' על מה שספר שיצאו כל ישראל מלפני משה שהוא דבור אין צורך בו בשכר מבוואר שילכו לביתם אחר שפלה לדבר אתם? ב' בגמגום הלשון ויבאו כל איש אשר נשאו לבו ולא אמר ויבוא כל איש אשר נמצא אתו פדלקמן? ג' במה שפפל המאמר ויבואו הנשים על האנשים דבר האמור פעם אחרת כל איש ואשה אשר נדב לבם וגו' ד' במשמעות מה שכתוב וכל איש אשר הניף וגו' כי אם ר"ל שבא גם כל איש אשר הניף להביא את התרומה אין הלשון מחונן.

ויהיה פירוש אמרו הביאו חח ונזם וגו' וכל איש אשר הניף על פי הדרכת הלשון שהמה מלבד שהביאו חח ונזם וגו' הביאו גם כן בידיהם כל איש אשר הניף. וצריך לדרוש אם, המה נושאי סבל ישאו על כתייהם האנשים? ה' גם מה שכתב פעמים שלש לאין צורך וכל איש אשר נמצא אתו וכל אשר נמצא אתו.

והיה די באחת? ו' גם בזה לא נמצא הלשון פדקדוקו וכמשפטו באמרו וכל איש אשר נמצא אתו וגו' הביאו ובדברו כל איש בלשון יחיד הנה לו לומר הביא ל וכן למטה אמר וכל איש אשר נמצא אתו עצי שטים לכל מלאכת העבודה הביאו ולא אמר הביא? ז כל מרים תרומת כסף ונחשת גם זה ספור לאין צורך בכל אלו הפריטים הנשנים והנכפלים פעמים רבות? גם יפלא אמרו בזה בלשון הרמה? ח' כל איש ואשה אשר נדב לבם אותם להביא וגו' הביאו בני ישראל נדבה לה'.

מלבד היתרון והפפל עד כמה פעמים יראה דבור אין בו תבונה כי לפי הלשון נראה רצונו שבני ישראל הביאו לה' נדבה והנדבה היתה כל איש ואשה וגו' והדברים סתומים נחתומים? ט' והם הביאו אליו עוד נדבה בפקר בפקר למה בפקר ולא בערב ולא בצדדים ל ולמה הביאו נדבה אשר לא צנה אותם? י' שהיה טוב אם יגיד הספור הזה שהיו מביאים בפקר הנדבה למעלה כאשר סיפר הבאת המלאכה לעבודת המשכן ויאמר ויבואו כל איש אשר נשאו לבו וגו' הביאו את תרומת ה' בפקר בפקר ולא במקום הזה מקום הגדת מה שהיו מביאים אחר השבע? י"א טעם להעברת קול במחנה וכוונת קרי בחיל איש ואשה אל יעשו עוד ולמה לא אמר למביאים פדברים האלה בלחש? גם היה די שלא יקבלו עוד דבר מן המביאים ובה יכלא העם מהביא מבלי חצוצרות וקול שופר? י"ב בשנוי הלשון וגמגומו שאמר איש ואשה אל יעשו עוד ולא אמר יביאו עוד? כי אין הפונה שיניחו החכמים מעבודתם אלא שישראל לא יביאו עוד ממון למלאכה כי רב הוא.

ובקהיתר כל השאלות נראה לפרש. כי אמנם ג' מדות בנותני צדקה ובמתנדבים לשמים מהונם.

יש שיתן בעצמו מנשאות לבו אף אם לא ישאלו ממנו וזה הוא נדיב לב ומסתמא לא יעשה זה בפרסום אלא בהצנע לפת הואיל וכל מגמתו לשם שמים לעבודת ה' ולא לגאות לב ומדה פזאת אינה אלא ביחידי סגולה אשר נגע אלהים בלבם.

ויש מדה אחרת למטה ממנה איש שיתן מממונו והונו לאשר ישאלוהו ולא יתעורר מעצמו זו היא מדת אדם טוב אבל לא שלם כי אם לא יתבעו ממנו לא ימלאנו לבו לעשות ואיש פנה לא ירע בעיניו שכל העם יראו מתנת ידו אבל בהפך אולי לבו יחפץ להתנשא לאמר בכחי ועוצם ידי עשיתי ומדה פזאת ברוב הנותנים.

והמדה המגונה מכלם לאיש פילי וצר עין אשר לא יתן גם אם ישאלוהו והמשל לא יפתהו להביא אם לא יכריחוהו בעל כרחו שלא ברצונו. ואנשים פאלה בהכרח היו בתוך בני ישראל מעט מזער ונער יכתבם עד שהוצרך הקהל בזרוע עוזו להביא האנשים האלה אל משה בכח הזרוע שיתנו למשכן את אשר נמצא אתם.

לפיכך כלפי הכת הראשונה הצנועים התחילו מאמרו ויצאו כל עדת בני ישראל מלפני משה ויבוא כל איש אשר נשאו לבו וגו' כי אבו אלו הצנועים במתן בסתר להמתין שיצאו כל ישראל מלפני משה ואז המה יביאו בצנועה.

ואחריהם בא כל הקהל בפרסום האנשים על הנשים זה מדבר בכת השנית יביאו אשר אתם אחר שישאלום והמשל והדמיון פעל שכלם אין נקי הביאו מה שבידם. ולא עוד אלא שהכריחו הכת השלישית להביא בעל כרחם כי מי ראה אלו יוצאים ולא יבוא גם הוא בתוכם.

זהו אמרו האנשים על הנשים וגו' וכל איש אשר נמצא אתו וגו' הביאו. כלומר כל הקהל הביאו בחזק יד אותו היחיד אשר נמצא אתו וגו' והכריחוהו לבוא אל משה בזרוע לתת מה שברשותו מן הדברים הראויים למלאכה.

באופן שהכת הראשונה הביאה מעצמה בסתר והכת השנית נדרשו לאשר שאלו והביאו בפרסום ואלו ואלו הכריחו באומץ יד גם מי שלא רצה לתת כלום כמשפט הכת השלישית.

ויחפץ הכתוב להודיע שהכת השנית הביאה בלי הכרח על פן פתוב כל מרים תרומת קסף וגו' שהוא לשון מרים מעצמו וברצונו. והנשיאים שנתעצלו כדברי חז"ל והנשואם פתיב אולי נמנו עם זאת הכת.

וזאת פוננת הפסוק כל איש ואשה אשר נדב וגו' הביאו בני ישראל נדבה לה'. כאלו יאמר יפה עשו הנשיאים להביא מעצמם שעכ"פ הקהל יכריחום הכל כאשר לכל עשו והביאו כל איש ואשה ביד חזקה לתת נדבה לה'.

ואחר שנתנו המלאכה אל החכמים לעשות אותה מסתמא כל נדיב לב יחידי סגולה מהכת הא' עוד יביא מה שבידו לתרומת הקדש ולא יקוץ ולא ישבע עינו לעולם במה שהביא אף אם לא ישאלו.

ולפי שדבר הניתן מרצון ובהסתר פנים יש לחוש שייגבוהו הרודים בעם והעושים במלאכה ובאמונה לא יהיו עושים פי עדיין כל רואיהם לא הכירוהו ואולי נחשדו בעיניהם באשר הניתן בסתר לא יצא עליו קול.

ויהיה פנוח עליהם הרוח להביא בית ה' חסידי הכת הצנועה הביאו עוד נדבה אל משה ולא אל החכמים כי הוא ישר ונאמן בעיניהם ולא יפקוד ממנו דבר. אמנם גם לו היו מביאים בסתר בפקר בפקר ירצה יביאום לפני אהל משה עד לא יצא השמש בגבורתו כדי שגם הוא לא ידע ולא יפיר המביאים.

וזה היא מדת הביישנים גומלי חסדים לשם שמים נותני צדקה ולא יפירם המקבל ובדורות אלו מעטים הם פזאת עלה אל לבם. ולפי שהאנשים האלה שלמים משה לא ידעם הוכרח להעביר קול להגיד אל הצנועים הבאים בנשף שלא יביאו עוד.

וכיון שהם יראי ה' ונחפצים להרים תרומת ה' בכל לבבם ובכל נפשם חשש משה שלא יאזינו לדבריו ועוד ירצו להביא בחשבם שעוד יצטרף דבר למלאכת הקדש ושבאולי האומרים יטעו בשקול הדעת.

תפש משה בתחבולה להשמיע ברבים שפבר כל העבודה עשויה ותשלם כל המלאכה ואיש ואשה לא יעשו עוד מלאכה ולא יעבדו עוד ואין צורך להבאת ממון לשוא. והראיה שפבר כלא כל העם מהביא דברלבית האומנין וזה אות שעוד בה לא יעבדו.

ויהיה ויפלא העם מהביא גם הוא מטופס הפרוז אשר העבירו במחנה וטעם אל הצנועים שלא יביאו עוד ושיחידלו גם הם: וכל אשה חכמת לב בידיה טוה ויביאו מטווה את התכלת ואת הארגמן וגו' וכל הנשים אשר נשא לבן אותנה בחכמה טוה את העזים: כוונת הפתובים לומר כי (ב) הגאנה וגסות הרוח מסרת האדם מדעתו.

וכל המתגאה [חכמתו] מסתלקת ממנו. ככתוב בדברי חז"ל על דבורה ועל הלל.

והנה חכם לב יקרא מי שיצפון חכמתו בלבו ולא יתגאה עליה ויראה עצמו כאיש אשר לא שומע ואין בו תבונה כמאמר הפתוב (משלי י') חכם לב יקח מצות ואויל שפתים ילבט שהחכם בלבו לא יתרום ויתנשא על חכמתו יקח מצות ישמע לדברי מלמדיו והמצויים אותו להועיל.

אבל אויל שפתים ירצה המתגאה בפיו ובשפתיו על תבונתו ילבט ויתעקש עוד ואבד האנשר שהוא בענין רע. פנה אירע במלאכת המשפן בין הנשים העובדות עבודת המשפן כי כל אשה חכמת לב בלי גאנה השפיימו וטוה בידיהן צמר ופשתים אף טרם יצוה האומנים.

כי לא האמינו העם בחכמתו הואיל והנה סגורות בינו לבין עצמן ולא יעבירו עליה קול במחנה העברים. באופן שהביאו המטנה כבר עשוי עם התכלת והארגמן ולא חסר כי אם הצבע בתכלת ובארגמן וגו'.

אולם כל הנשים אשר נשא לבן אותנה בחכמה מתנשאות לכל ראש ברום לב על תבונתן בפרסום הן הנה חזרו לאחוריהן ונסתלקה חכמה מהן עד כי לא תחכמנה ישפילו לעשות מטנה רק בדבר הגרוע רצוני מן העזים שפן מאוחר הוא בפרשת תרומה: ראו קרא ה'

בְּשֵׁם בְּצַלְאֵל וּגּוֹ' מְלֵא אֹתָם חֲכָמַת לֵב וּגּוֹ' וְעָשָׂה בְּצַלְאֵל וְאַהֲלִיָּאָב וּגּוֹ' לְדַעַת לְעֲשׂוֹת
אֵת כָּל מְלָאכֶת וּגּוֹ' וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל בְּצַלְאֵל וּגּוֹ': מַה מָּאֵד יִפְלֵא בְּלִשׁוֹן וּבְסִדְרַת הַפְּסוּקִים
יִסְפְּרוּ תַחֲזִילָה חֲכָמַת בְּצַלְאֵל וּבִינַת נְבוּנִיו וַיִּגִּיד שְׁעָשׂוּ הַכֹּל כְּאֲשֶׁר נִצְטַווּ טָרַם צִוָּה אֹתָם
מֹשֶׁה בְּאֲמָרוֹ וְעָשָׂה בְּצַלְאֵל וּגּוֹ' וְאַחֲרַי כֶּף יָצוּם וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל בְּצַלְאֵל וּגּוֹ' עֲלִיּוֹנִים לְמַטֵּה
וּתְחַתּוֹנִים לְמַעְלָה לְ וְאִם נִפְרָשׁ וְעָשָׂה בְּצַלְאֵל לְהִבָּא וּפְרִירוּשׁוֹ שְׁיַעֲשֶׂה יִשְׂאָר הַלִּשׁוֹן
מְגוּמָגָם.

וְהִיָּה דִי וְהוֹתֵר שְׂיֵאמֵר מְלֵא אֹתָם חֲכָמַת לֵב לְדַעַת לְעֲשׂוֹת וּגּוֹ' וְלֹא יִכְפֹּל וְעָשָׂה בְּצַלְאֵל
לְאִין צִוְרָה בְּאִין מְבִין לְ וְהַפְּרִירוּשׁ כִּי (ב) בְּכָל חֲכָמָה וּתְבוּנָה וּבְכָל מְלָאכָה בְּעֵינֵן סִיּוּעָתָא
דְּשְׂמִיָּא הַחוּנָן לְאָדָם דַּעַת לְהִבִּין וּלְהַשְׁכִּיל.

וּמ"מ עַל הָאָדָם מוּטָל לְיִיגַע שְׁכָלוֹ וּלְהִתְאַבֵּק בְּחֲכָמִים לְלַמּוֹד וְאִם אִין חֲרִיצוֹת הָאֲנָשִׁים
אִין נִטְפְּלִים לְהֵם מִן הַשְּׂמַיִם כִּי אִיף יִחַפְּסֵם הָאָדָם בְּלִי לְמוֹד וַיִּגִּיעָה? זֹאת נְעוּד אַחֲרַת כִּי
שְׂתִי מַדּוֹת בְּכָל חֲכָמָה.

הַלְמוּד וְהַמְעָשָׂה. יֵשׁ מִי שְׁיַעֲשֶׂה מְלָאכָה מְאֲשֶׁר רָאָה כֶּכָּה עוֹשִׂים וְלֹא מְחַקְמָה וְזֵהוּ אֲנָן
וְחָכָם גְּרוּעַ בְּמַעֲשֵׂה הַהוּא.

וַיֵּשׁ מִי שְׁיַעֲשֶׂנָה עַל דְּרָה הַלְמוּד וְזֵהוּ חָכָם שְׁלָם בְּפַעֲוֹלָה הַהִיא. הַגִּיד לָנוּ הַכְּתוּב הַיּוֹת
בְּצַלְאֵל בְּקִי בְּשְׂתֵי הַמַּדּוֹת.

וְעַם כִּי נָתַן ה' לוֹ חֲכָמָה וְדַעַת אַף גַּם זֹאת הִיָּתָה בּוֹ כִּי יָגַע בְּפוּעֵל וְלַהֲגֵה הַרְבֵּה יִגִּיעַת בְּשׂוֹר
בְּחֲכָמָה וּבְמַעֲשֵׂה בְּאֲמָרוֹ כִּי ה' נָתַן לְהֵם חֲכָמָה מְלֵא אֹתָם חֲכָמַת לֵב וְעַל הַכֹּל וְעָשָׂה
בְּצַלְאֵל וְאַהֲלִיָּאָב וּגּוֹ' לְדַעַת לְעֲשׂוֹת וּגּוֹ' כְּלוֹמֵר כְּבָר עָשָׂה וּפְעַל מְקוּדָם לְכֹן בְּלְמוּדִים
וּבְמְלָאכּוֹת וְלַמּוֹד בְּחֲכָמַת הַפְּעוּלוֹת כְּדִי לְדַעַת לְעֲשׂוֹת אֵת כָּל מְלָאכֶת הַקְּדוּשָׁה.

וְלֹא בָּא רוּחַ ה' לְפַעְעֵמוֹ מְבִלִי שְׁיִלְמוּד אֲלֵא הִיָּה יוֹדַע מַה שְׁיַפְעוּל עַל דְּרָה הַלְמוּד וְהַעֲשִׂיָּה
לְדַעַת לְעֲשׂוֹת וּגּוֹ'. וְאֵל תַּתְמָה בְּפִירוּשׁ וְעָשָׂה בְּצַלְאֵל שְׁיִהִיָּה מְשַׁמְעוֹ לְשַׁעֲבֵר כִּי כֹן מְצִאֵנוּ
רַבִּים בְּכְתוּב וְדוּגְמָתוֹ (בְּרֵאשִׁית ל"ז) וְעָשָׂה לוֹ כְּתוּנָת פְּסִים וְדוּמָה לְזֵה כְּתָב בַּעֲלִפְלִי
יָקָר.

בְּפִרְשַׁת עֶקֶב בְּפִסּוּק פֶּן תֹּאכַל וְשָׁבַעְתָּ וּבְתִים טוֹבִים תִּבְנֶה וַיִּשְׁבַּת: פְּרִשַׁת פְּקוּדֵי אֱלֹהִים
פְּקוּדֵי הַמְּשָׁכָן מְשָׁכָן הַעֲזָרוֹת אֲשֶׁר פָּקַד עַל פִּי מֹשֶׁה עֲבוֹדַת הַלְוִיִּם בְּיַד וּגּוֹ' הַכֹּפֵל הַמְּשָׁכָן
מְשָׁכָן צָרִיף בְּיֵאוּר וְכֹן מַה שְׁהוֹסִיף אֲשֶׁר פָּקַד עַל פִּי מֹשֶׁה הוֹאִיל וְהוּא דְבָר יְדוּעַ שְׁפָקַד
ה' וְצִוָּה מְלָאכֶת הַמְּשָׁכָן עַל פִּי מֹשֶׁה? וְכֹן עֲבוֹדַת הַלְוִיִּם וּגּוֹ' שְׂאִין כָּאִן מְקוּם לְהֵאָרִיף
בְּכָל אֱלֹהִים בְּיַד מִי אוֹ שֶׁל מִי הִיָּתָה עֲבוֹדַת הַמְּשָׁכָן לְ וְאַמְנָם חַז"ל כְּתָבוּ מְשָׁכָן מְשָׁכָן
שְׁנַת־מְשָׁכָן שְׁנֵי פְעָמִים הַעֲדוֹת שְׁהוּא עֲדוֹת שְׁהַקֵּב"ה מְחַל לְיִשְׂרָאֵל עַל הַעֲגָל שְׁהָרִי הַשָּׂרָה
שְׁכִינָתוֹ בִּינִיָּהֶם.

אֵל מוֹל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה יִתְכֵן הַכְּתִיב. אֱלֹהִים פְּקוּדֵי הַמְּשָׁכָן שְׁנַחֲרַב שְׁנֵי פְעָמִים בְּעוֹנוֹת
יִשְׂרָאֵל.

וכל עת שהוא על מכונתו בנוי לתלפיות זהו עדות ששכינה שורה בישראל אין שטן ואין פגע רע. ואף עתה נתפפר להם העגל בזכות משה כי זה משה האיש שם נפשו בכפו והחזירן למוטב.

ועוד שהוא עבודת הלויים שנתאספו אליו כל בני לוי ולא חטאו בעגל. וכיד איתמר בן אהרן הפהן שאיחר הדבר ובנה מזבח לפניו ויאמר חג ה' מחר וסבב למעט פשעם: ד"א אמרו חז"ל ואת האלף וישבע המאות וגו' שחשדו ישראל את משה שעפכן לעצמו ויצאה בת קול ואמרה ואת האלף וגו' ועשה נזים לעמודים הלכה אלה פקודי המשפן פירוש זה מנזן וסכום כל משקלי נדבת המשפן וזהו משפן העדות שהעיד בבת קול על מה שפנקד על פי משה ולא עיכב לעצמו פלום: ובצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה עשה את כל וגו' עד כל הזהב וגו': לנו יאות להפליא פאשר רבים המה ראו וכן תמהו למה לא מנה מספר מפקד הזהב פכל שאר הדברים נתן עליהם משה דין וחשבון מדונקדק בפירוש הזה? אבל נפרש הדבר לאחר שנתעורר קצת על הפסוקים הנזכרים א' בהזכירו פאן בצלאל לשבח ובצלאל בן אורי בן חור עשה ועדיין לא עשה כל הדברים ואין פאן מקומו? ב' למה שכתב פסוק לבדו באהליאב במקום שאמרו לקצר ולומר פלם בפסוק אחד ובצלאל ואהליאב עשו וגו' ולא יאמר ואתו אהליאב וגו' ג' גם יש להסתפק בלשון ואתו אהליאב ולא אמר בלשון הפתוב בויקהל הוא ואהליאב ובאמרו ואתו משמע שהיה תמיד אצלו לא פקדו איש מעל אחיו וא"א שיהיה שאין אחד מהם ראוי בלתי חבירו עמו לסייעו? ד' למה הגיד לנו גם בזה מאיזה שכט היה בצלאל ומאיזה שכט היה אהליאב פאשר כבר הוגד הוגד בויקהל? ה' בכנויי אהליאב חרש חושב ורוקם שמלבד פי הוא פבר פתוב פעמיים זה נראה מחסרון פבודו של בצלאל שיהיה הפתוב מורה באצבע שבצלאל אינו חרש וחקם וגו' הואיל ולא נכתב אלא באהליאב? ו' למה לא זכר שאר החכמים העושים במלאכה פאשר זכר בצלאל ואהליאב? למה לא הביא חשבון התכלת והארגמן בדיוק פאשר עשה בכסף אלא נתנו החשבון דרוך פלל פמו בזהב? ח' גם מה שכתוב בכסף ונחשת עשה לשון יחיד ובתכלת וארגמן פתוב עשו לשון רבים הלא דבר הוא וקרוב הדבר בעיני פי אע"פ שקרא ה' בשם בצלאל לעשות בכל מלאכת הקדש.

מ"מ יתכן שהיה מלמד אל האומנים ולחכמים לדעת לעשות ולא שיעשה יחידי הפל בידיו. אלא שיעכב לעצמו עשיית הבגדים בהם יאתה חכמה נפלאה יותר על מעשה המשפן העשוי פדמות אשר הראה בהר.

והפתוב קרא בצלאל ואהליאב חרש וחושב בתכלת ובארגמן שיראה עיקר מלאכתם בבגדים אלא שבחר בצלאל לעצמו היקר והנכבד שבמשפן ירצה הארון שפן פתוב ויעש בצלאל את הארון ואולי הוא בנזן אב לכל בית קדש קדשים שפלו מעשה ידיו.

ולשאר החכמים הניח כל שאר המשפן איש איש אל עבודתו ואל משאו. והבגדים יקרי הערוך והמעלה וכל הדברים אשר שם הזהב לא פעלו בהם אלא בצלאל ואהליאב.

ומן הדין שעל כל האומנים החכמים מיטר העם שהפקיד משה יהיה הוא בעצמו שוטר ומושל עליהם. ואם פן עליו ליתן דין וחשבון על פעולותיהם משא"כ בבצלאל להיותו איש נכבד וגדול בעיני העם והגון להקרא המלאכה על עצמו ועליו ליתן חשבון על הפקדון אשר הפקד אתו ואין למשה חיוב ואחריות עליו.

ועוד שְׁהִי'ת' בַּחַר בּו כַּמ"ש ראו קרא ה' בְּשֵׁם בְּצִלְאֵל. ואין לַמִּשָּׁה לַכֹּנֶס בְּעֹבֵי הַקּוֹרָה לחשוב חשבונות רבים ממה שְׂפָא בִּידוֹ כִּי יִרְאֶה מִזֶּה שְׁנִסְתַּפֵּק אִם הַקַּב"ה בַּחַר בְּאִישׁ נֶאֱמָן וְהַגּוֹן חֲלִילָהּ.

ולפי שְׂכַמְעַט כָּל הַזֶּהב הַצָּרִיךְ לַמִּשְׁפָּן פּוֹקֵד עַל פִּי בְּצִלְאֵל וְאַהֲלִיאֵב עַל פֶּן עֲלִיהֶם הָיָה לִיתֵן דִּין וְחֲשׁבוֹן וְלֹא עַל מִשָּׁה. וּבִשְׂאֵר הַדְּבָרִים כֶּסֶף וּנְחֹשֶׁת הָעֲשׂוּי עַל יְדֵי כָּל חֲכָם לֵב עַל מִשָּׁה מְנוּטֵל הַדְּבָר.

ואם כִּי גַם מִשָּׁה וְגַם בְּצִלְאֵל וְאַהֲלִיאֵב עֲשִׂירִים וּנְדִיבִים הָיוּ וּבְאֶמּוֹנָה הֵם עוֹשִׂים וְאִינָם צָרִיכִים לַתַּת חֲשׁבוֹן כִּי לֹא יִחַשְׁדוּם הַקֹּהֵל מ"מ רְצָה מִשָּׁה לְרוֹב עֲנוּתָנוֹתוֹ לִיתֵן מִכָּל מֵה שְׁמוּטֵל עֲלָיו וְכִתְבוּ בְּפָרְשָׁה הַזֹּאת.

וְלֹא נִתַּן מִהַזֶּהב וְהַתְּכֵלֶת כִּי לֹא עֲלָיו הַמִּשָּׁא וְהַמְּלֶאכֶה. אֲמָנָם בְּצִלְאֵל וְאַהֲלִיאֵב לֹא חָשׂוּ לַתַּת חֲשׁבוֹן מִשְׁלָקָם כִּי הָיוּ שְׁנִיִּים בְּדָבָר וְלֹא קְרוּבִים זֶה עִם זֶה וְאִין לְחַוֵּשׁ שְׁיִנִּיִּים אֶחָד אֶת חֲבִירוֹ לְגִנוּב דְּבָר שֶׁל הַקֹּדֶשׁ.

עַל כֵּן כְּתוּב אֵלֶּה פְּקוּדֵי הַמִּשְׁפָּן מִשְׁפָּן הָעֲדוּת מִהַדְּבָרִים שְׁנִפְקָדוּ עַל יְדֵי מִשָּׁה. יִרְצָה כֶּסֶף וּנְחֹשֶׁת וְלֹא מִהַזֶּהב וְהַתְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן אֲשֶׁר לֹא פְּוֹקְדוּ עַל יָדוֹ.

כִּי אֲמָנָם הַזֶּהב וְהַבְּגָדִים וּבְצִלְאֵל בֶּן אוּרִי בֶן חוּר לְמַטֵּה יְהוּדָה עָשָׂה וְגו' פִּי עַל יָדוֹ הַנִּפְקָדוֹ הַזֶּהב וְהַבְּגָדִים וְעֲלָיו הָיָה לַתַּת חֲשׁבוֹן וְלֹא עָלֵי לְהִיּוֹתוֹ נִבְחַר מֵאֵת ה' וְלֹא מֵאֵתִי. וּז"ש עָשָׂה אֵת כָּל אֲשֶׁר צִוָּה ה' וְלֹא אָמַר אֲשֶׁר צִוָּה מִשָּׁה.

וְרְצָה גַם כֵּן לְהַתְּנַצֵּל בְּעַדָם וְלוֹמַר כִּי נֶאֱמָנִים הֵם וְעוֹד שֶׁהֵם שְׁנִיִּים לֹא רָאִי זֶה כְּרָאִי זֶה וְאִין לְחַוֵּשׁ שְׁיִגְנוּבוּ בְּאֶמְרוֹ וְאֵתוֹ אֶהֲלִיאֵב בֶּן אַחִיסָמָר וְגו' חֲכָם וְגו' אִף בְּצִלְאֵל נֶאֱמָן וְאִין לְהַרְהֵר אַחַר מְדוּתָיו שֶׁהָרִי הָיָה אֵתוֹ תְּמִיד גַּם אֶהֲלִיאֵב וּבְהִיּוֹת זֶה מִשְׁכֵּט אֶחָד וְזֶה מִשְׁכֵּט אַחֵר לֹא קְרוּבִים זֶה עִם זֶה א"א שְׁיִנִּיִּים זֶה אֵת זֶה לְמַעוֹל בְּזֶהב הַקֹּדֶשׁ.

וְגַם אִין לֹמַר שְׂבַעבּוֹדַת הַבְּגָדִים יוּכַל בְּצִלְאֵל לְהַסְתִּיר מִקְצַת הַזֶּהב וְלוֹמַר שְׂבַתְכֵלֶת וּבְאַרְגָּמָן הַנּוֹחַ הוֹאִיל וְאִין יְכַלֵּת לְשַׁקּוֹל הַזֶּהב הַמְּעוֹרָב עִם הַמִּשִּׁי וְכֹאֲשֶׁר הָרוֹקְמִים לַעֲת עֲתָה יִגְנוּבוּ דִּים.

אִין לְחַשׁוֹב כְּזֹאת עַל בְּצִלְאֵל כִּי אֲמָנָם אֶהֲלִיאֵב הָיָה גַם הוּא חָרַשׁ חוֹשֵׁב וְרוֹקֵם כְּמוֹהוּ וַיּוֹדַע בְּבִיאוֹר הַכָּל דָּקָה מִן הַדָּקָה בְּאֶנְפּוֹ שִׁישׁ לְהוֹדוֹת עַל אֶמּוֹנָתָם וְאִין לְשֹׂאֵל מֵהֶם דִּין וְחֲשׁבוֹן.

וְלִכֵּן כָּתוּב בְּכֶסֶף וּבְנְחֹשֶׁת עָשָׂה לְשׁוֹן יְחִיד שֶׁהֵם הַדְּבָרִים הַמְּנוּטָלִים עַל מִשָּׁה לְבַדּוֹ וְהוּא יִתֵּן חֲשׁבוֹן. אֲבָל בַּתְּכֵלֶת וּבְאַרְגָּמָן כְּתִיב לְשׁוֹן רַבִּים עָשׂוּ יִרְצָה בְּצִלְאֵל וְאַהֲלִיאֵב וְלְהִיּוֹתָם שְׁנִיִּים אִין לְשֹׂאֵל מֵהֶם הַחֲשׁבוֹן בְּדִיּוֹק.

וְגַם מִזֶּה כְּתוּב בְּפָרְשַׁת תְּצַוָּה. ד"א כִּי אוּלַם הַזֶּהב הַתְּכֵלֶת וְהָאַרְגָּמָן הָיָה לְבַגְדֵי כְּהֹנָה לְאַהֲרֹן אַחִיו וּלְבָנָיו וְאִין סְבָרָא שְׁיַעֲכֵב מִשָּׁה לְעַצְמוֹ מֵה שֶׁהָיָה מִשְׁלַל אַחִיו וּבָנָיו וְהָרִי הֵם כָּשְׁלוּ אֲבָל הַנְּחֹשֶׁת וְהַכֶּסֶף הָעֲשׂוּי לְמִלְאֶכֶת הַמִּשְׁפָּן רְצָה לַתַּת חֲשׁבוֹן עַל כֵּן כְּתוּב אִתְּכֶם וּמִן הַתְּכֵלֶת וְהָאַרְגָּמָן עָשׂוּ בְּגָדֵי שְׂרָד לְשֶׁרֶת בַּקֹּדֶשׁ וַיַּעֲשׂוּ אֵת בְּגָדֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר לְאַהֲרֹן וְגו' רְצָה לְהוֹדִיעַ בְּכֶפֶל הַדְּבָרִים מֵה שְׂפַלְבְּבָנוּ שְׂאֵף בַּתְּכֵלֶת וּבְאַרְגָּמָן לֹא נִיתֵן חֲשׁבוֹן

אֵלָא דְרַף כְּלָל עֲשׂוּ בְּגֵדֵי שָׂרָד וְהִטְעַם לְפִי שְׁעֲשׂוּ בְּגֵדֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר לְאַהֲרֹן וְלֹא יִמְעוֹל מִשָּׁל אַחִיו.

וְאִמְנָם אַע"פ שֶׁהִזְהָב הָיָה נִכְנָס גַּם בְּמִנְוֵה הַשְּׁלֶחַן וְהָאָרוֹן מ"מ הוֹאִיל וּא"א לְצַמְצָם הַחֲשׁוֹבֹן בְּבִגְדֵים שְׂאִין שֵׁם מִי שְׂיִוְכַל לְהוֹכִיחַ בְּבִירוֹר פְּמוֹת הַזָּהָב שֶׁבָּהֶם אֵלֹו נָתַנוּ חֲשׁוֹבֹן הַמִּנְוֵה וְדוּמְיָה הָיָה כְּאֵלֹו לֹא נָתַנוּ דְבָר וְתַמִּיד הָיָו יְכוֹלִים לְעַכֵּב מִשְׁקַל הַזָּהָב בְּמָה שֶׁבְּתוֹף הַבְּגָדִים הַסְּמוּיִם מִן הָעֵינִן: וְתַכְלֵל כָּל עֲבוֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד וְעוֹד כְּתִיב לְמַטָּה כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה ה' וְגו' בֶּן עֲשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל הָעֲבֹדָה.

אִמְנָם כְּתוּב וַיֵּרָא מֹשֶׁה אֵת כָּל הַמְּלָאכָה וְלֹא אָמַר אֵת כָּל הָעֲבֹדָה. וְכֵן לְמַטָּה וַיְכַל מֹשֶׁה אֵת הַמְּלָאכָה: יֵשׁ לְחֲשׁוֹב כִּי תֹאמַר עֲבוֹדָה אֵל דְבָר הָעֲשׂוּי אִף [אִם] לֹא יִהְיֶה שְׁלָם מִכָּל וְכָל וּמְלָאכָה אֵל מִעֲשֵׂה שְׁלָם בְּדַמּוֹתוֹ בְּצַלְמוֹ אֵין חֶסֶר כָּל דְבָר.

וַיְדוּעַ כִּי (א) הָאִישׁ שֶׁיַּעֲשֶׂה בְּדָבָר מֵה שֶׁמְּוֹטָל עָלָיו בּו. אַע"פ שֶׁהַדְּבָר הַהוּא אֵינוֹ שְׁלָם מ"מ יִקְרָא שְׁלָם אֵל מוֹל הַפּוֹעֵל שֶׁפֶּעַל וְעֲשֵׂה בּו כָּל מֵה שֶׁהִיָּה עָלָיו לְעֲשׂוֹת.

לְכֵן כְּאֲשֶׁר כְּלוֹ הַחֲכָמִים הָעוֹשִׂים מְלָאכַת הַקֹּדֶשׁ כָּל פְּעוֹלָתָם יִרְצָה מֵה שֶׁנִּצְטוּוּ לְעֲשׂוֹת אִף אִמְנָם לֹא הָיָו הַדְּבָרִים בְּסִדְרַ עֲדִינִין כִּי לֹא הוּקַם הַמְּשָׁפָן. הֵמָּה בַּעֲנֻנָה וּמוֹסָר אָמְרוּ שֶׁעֲדִינִין לֹא נִגְמְרָה הַמְּלָאכָה יִקְרָאוּהָ בְּשֵׁם עֲבוֹדָה לֹא מֵה שֶׁאֵינָה שְׁלֵמָה עַד יָבֹא מֹשֶׁה וַיְקַיֵּם אֵת הַמְּשָׁפָן כִּי מִיָּדוֹ הַכָּל וְגַמְרָה מְלָאכָה תִּהְיֶה עֲשִׂיָתָם.

אִמְנָם הָאִישׁ מֹשֶׁה עָנּוּ מְאֹד מִכָּל הָאָדָם וַשָּׂא לָהֶם פָּנִים וְאָמַר שֶׁכָּבֵר בַּעֲשׂוֹתָם כָּל מֵה שֶׁמְּוֹטָל עָלֵיהֶם הִנֵּה עֲשׂוּ אֵת כָּל הַמְּלָאכָה. בְּאָמְרוֹ וַיֵּרָא מֹשֶׁה אֵת כָּל הַמְּלָאכָה כְּלוֹמַר רָאָה עֲבוֹדָתָם כְּאֵלֹו הִיא מְלָאכָה וְחֲשָׁבָה שְׁלֵמָה כְּאֵלֹו הוּא אַח"כ בַּהֲקַמְתוֹ לֹא יַעֲשֶׂה דְבָר.

וְאִלְמָה הַכְּתוּב הָעֵיד אַח"כ אִמְרִיתָ הַדְּבָר כִּי הוּא הַשְּׁלֵמָה בַּהֲקַמְתוֹ וְלֹא כְּמוֹ שֶׁהִיָּה נוֹשֵׂא פָנִים לְאִנְשֵׁי. וְכַתֵּב וַיְכַל מֹשֶׁה אֵת הַמְּלָאכָה וְעָלָיו הַמְּלָאכָה לְגַמּוֹר: וַיְכַסּ הָעֵנָן אֵת אֹהֶל מוֹעֵד וַיְכַבֹּד ה' מְלָא אֵת הַמְּשָׁפָן.

וְלֹא יָכוֹל מֹשֶׁה לְבֹא אֵל אֹהֶל מִיַּעַד כִּי שָׁכַן עָלָיו הָעֵנָן וַיְכַבֹּד ה' מְלָא אֵת הַמְּשָׁפָן: מֵה מְאֹד יִקְשֶׁה בְּפִסּוּקִים. וְנוֹסֵף עַל זֶה בְּלִבּוֹל וּמְבוּכַת הַדְּבָרִים שֶׁמְּצָאֵתִי רְאִיתִי בְּבִגְדֵי שָׁל מִלְּמָה בְּזָה הָעֵנָן וְאִמְרִיתִי לִיתֵן אֵת הָאִמּוֹר בְּזָה עַל זֶה לְהַתְּעוֹרֵר עָלֵיהֶם.

א' לָמָּה כִּסֶּה הָעֵנָן אֵת הָאֹהֶל וְלֹא נִכְנָס בּו כְּאֲשֶׁר בְּבֵית עוֹלָמִים שֶׁנֶּאֱמַר בּו (מ"א ח') וְהָעֵנָן מְלָא אֵת בֵּית ה' וְשֵׁם נֶאֱמַר לְשָׁפוֹן בְּעֶרְפֶּל וְזֶהוּ שֶׁאָמַר כִּי בַּעֲנָן אֲרָאָה עַל הַכְּפֹרֶת וּמִדּוּעַ לֹא שָׁכַן ה' גַּם בְּמִשְׁפַּן בְּתוֹף הָעֵנָן? ב' לָמָּה לֹא כְּתִב וַיִּמְלָא כְּבוֹד ה' אֵת הַמְּשָׁפָן כְּאֲשֶׁר הִתְחִיל וַיְכַסּ הָעֵנָן וְלֹא אָמַר הָעֵנָן מְכֹסָה? ג' אִיךָ יִתְּכֵן שֶׁמֹּשֶׁה הַכְּתוּב בּו (לְעִיל כ') וּמֹשֶׁה נִגַּשׁ אֵל הָעֶרְפֶּל אֲשֶׁר שֵׁם הָאֱלֹקִים (שֵׁם כ"ד) וַיִּבְנֵא מֹשֶׁה בְּתוֹף הָעֵנָן בְּפַעַם הַזֹּאת תִּשָּׂא פָחוּ וְלֹא יָכוֹל לְבֹא אֵל אֹהֶל מוֹעֵד כִּי שָׁכַן עָלָיו הָעֵנָן? ד' בְּטַעַם שֶׁשָׁכַן עָלָיו הָעֵנָן.

אֲדַרְבָּה הִנֵּה צַד לֹא מֹשֶׁה יוֹכַל לִיכְנֹס בְּמַעוֹף אֶפְיִלָּה וְחֲשָׁף אֵלֹו הִנֵּה הָעֵנָן בְּתוֹף הַבַּיִת אֲבָל בַּהִיּוֹת הָעֵנָן שׁוֹכֵן עַל הַבַּיִת סָבִיב חוּצָה וְלֹא בְּתוֹכּוֹ לָמָּה לֹא יְכַנֵּס ל וְבַבַּיִת עוֹלָמִים שֶׁהִיָּה הָעֵנָן בְּתוֹכּוֹ.

יפה פתוב (מ"א שם) ולא יכלו הכהנים לעמוד לשרת מפני הענן? ה' מה שאמר במשכן
שמשה לא יכול גם לבוא. אמנם במקדש פתיב (שם) לעמוד לשרת משמע שיכולים
לבוא אבל לא לעמוד זמן רב ולשרת? ו' על הפפל האמור וכבוד ה' מלא את המשכן שתי
פעמים? ז' כי מצאנו בבית עולמים אין הבדל בין הענן לכבוד ה'.

באמרו שם והענן מלא את בית ה' ואח"כ תכף בסמוך אמר פי מלא כבוד ה' את בית ה'
אבל בזה חלופי הדברים הענן דבר אחד עד שהיה שוכן ממעל למשכן וכבוד ה' דבר אחר
הממלא את המשכן בתוכו? ח' כל ימי נתקשיתי לדעת פירוש הפתובים (שם) אז אמר
שלמה ה' אמר לשכון בערפל בנה בניתי בית זבול לה מכון לשבתה עולמים.

מה ענין שמיטה אצל הר סיני ומי הכריחו לומר זה ומה טעם יש בו לשבח באמרו אזל
ט' גם אשר אמר בנה בניתי וגו' ולא התמיד עוד מאמרו והשיא עצמו לדבר אחר ויסב
המלה את פניו וגו'? והנני מציע לפניך הדברים יתורצו כל השאלות והגמגומים באמרנו
פי אין ספק שאהל מועד להיותו מקדש מעט וראשית מורא ישראל אשר מקדם לא נסו
באלה היה צריך שהי"ת יטע מוראו בלב ההמון למען ילמדו ליראה את המקום הנכבד
והנורא לכבדו ולנשאו יותר וביותר במשכן להיותו בתוך היריעה אהל משכן מספן ודל
לא יתכבד בעיני העם לאמר מה יושיענו זה אם לא יעשה ה' אלהים דבר להביא על
פניהם יראה ומורא יעלה על ראשם להעריצו ולהקדישו.

אמנם בבית המקדש הבנוי לתלפיות נחמד למראה ותאנה לעינים לא נעשה כן לכל
הממלכות וגם פי אז כבר הורגלו ישראל לכבד את בית ה' מימי אבותיהם ולנהוג כבוד
במשכן כ"ש שיהדרו את המקדש.

וראוי לזכור שהיה העמוד ענן משרת לפני ישראל לב' טעמים. האחד להורות להם הדרך
ילכו בה מתי יחנו ומתי יסעו ובהעלות הענן מעל המשכן יסעו פדברי הפתוב (במדבר
ט') ובעבור זה נתחייב שישפון הענן על המשכן ולא בתוכו שישלוןט בו העין לראות מתי
יעלה ומתי ישפון הענן לצורך נסיעתם.

והטעם השני להטיל מוראו על ראש העם לבל יסתכלו כלפי מעלה וכשיראו עמוד הענן
ידעו ששם השכינה מצויה ולא ינהגו קלות ראש וזהו אמרו (ויקרא י"ו) פי בענן אראה
על הפפרת פירוש תוכלו להביט אותי כאשר אני בענן באשר הענן והחושף מבדילים ופני
לא יראו.

ולפי זה היה לו לשפון הענן בתוך המשכן במקום שהשכינה שורה ולא עליו אלא בעבור
שהוצרך ה' לתברך ליתן מורא המשכן על ישראל ושיפחדו מזרוע קדשו ונוסף על זה
הטעם להורות להם מתי יסעו ומתי יחנו.

לשני אלו הטעם לא השפין הענן בתוך המשכן אלא חוץ עליו כל היום סביב חוצה פדי
שיראוהו ישראל לסימן נסיעתם ועוד יגדילו פאר והוד המשכן ויתהדר לפניהם כאשר
יביטו ויבינו פי גם הענן בכבודו אינו ראוי ליפנס בתוכו ובזה יראו ויעריצו נאל יתרוסו
אל ה' לראות.

אָבֵל בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ שְׁעֵשֶׂה שְׁלֵמָה שְׁכָבֵר לֹא הָיָה שָׁם חֹשֶׁשׁ שְׂלֵא יִכְבְּדוּהוּ כְּאֲשֶׁר אָמְרָנוּ וְעוֹד שְׂאִין שָׁם צוֹרֵךְ לְסִימוֹן נְסִיעָה וְחֲנִינְיָה שְׁכָבֵר בָּאוּ אֶל הַמְּנוּחָה וְאֵל הַנְּחִלָּה חֲזוֹר הַטַּעַם הֶרְאִישׁוֹן שֶׁה' יִשְׁפּוֹן בְּעֶרְפֶּל וְהֶעֱנָן יִשְׁפּוֹן אֲצֶל הַשְּׂכִינָה בְּתוֹךְ הַבַּיִת וְלֹא חוֹצָה.

זו היא פְּנוֹנַת הַפְּסוּקִים וַיִּכַּם הָעָנָן וּגו' וְזֶה לְפִי שְׁכָבוֹד ה' מְלֵא אֶת הַמִּשְׁפָּן שֶׁהוּא טַעַם לְמָה פֶּסַח הָעָנָן אֶת הָאֵהָל וְלֹא נִכְנַס בְּתוֹכוֹ לְפִי שְׁרָצָה הִית' לְהַגְדִּיל כְּבוֹד הַמִּשְׁפָּן עַד כִּי מְלֵא בְּכָבוֹד אֶת כָּל הַמִּשְׁפָּן כְּאֵלוֹ לֹא נָתַן רְשׁוּת לָעָנָן לִיְפָנֵס בּוֹ.

לְכֹן מִשֵּׁה אַע"פ שֶׁהָיָה יָכוֹל לִיְפָנֵס בְּעֶרְפֶּל מ"מ לְמַד ק"ו לְעֲצָמוֹ אִם הָעָנָן לֹא הוֹרְשָׁה לִיְפָנֵס ק"ו אֵלָיו. וְזֶה טַעַם וְלֹא יָכוֹל מִשֵּׁה פִי' לֹא הָיָה רְשָׁאִי לֹא מִפְּנֵי שְׂלֵא הָיָה בּוֹ יִכְוֹלֵת לְעַמּוֹד מִפְּנֵי הָעָנָן וְהַחֲוָשָׁה אֲלֵא מִפְּנֵי כִי שָׁכַן עָלָיו הָעָנָן כְּלוֹמַר מִפְּנֵי שְׂאֵף הָעָנָן שָׁכַן מִלְּמַעְלָה וְנִהְגָּ כְּבוֹד בְּמִשְׁפָּן וְלֹא לְשִׁפּוֹן בְּתוֹכוֹ כְּאֲשֶׁר מְלֵא כְבוֹד ה' אֶת תוֹךְ הַמִּשְׁפָּן וְכ"ש שְׂיִאֲסֵר לְמִשֵּׁה.

אוּלַם בְּבִנְיָן שֶׁל שְׁלֵמָה שְׂלֵא הָיָה שָׁם צוֹרֵךְ מַסְעוֹת וְלֹא לְהַטִּיל מוֹר עַל יִשְׂרָאֵל שְׁכָבֵר הַבַּיִת הַהוּא יְהִיָּה עֲלִיוֹן גַּם מִגְּבוּהַ יִירָאוּ וַיִּשְׂרָאֵל מְלֻמְדִים עַד הִנֵּה לְכַבֵּד אֶת בַּיִת ה'. לְכֹן נָתַן הִי"ת רְשׁוּת לִיְפָנֵס בְּתוֹכוֹ גַּם הָעָנָן וּבְצִאֵת הַפְּהִגִים מִן הַקֹּדֶשׁ וְהֶעֱנָן מְלֵא אֶת בַּיִת ה'.

וּמִן הַטַּעַם הַזֶּה לֹא נֶאֱמַר שָׁם וְלֹא יָכְלוּ הַפְּהִגִים לְבוֹא אֶל לְעַמּוֹד וּלְשִׁרֵת. כְּאֲשֶׁר בְּמִשְׁפָּן הַזֶּה מִשֵּׁה יָכוֹל הוּא לְעַמּוֹד לְשִׁרֵת אֲלֵא שְׂאִינוּ רְשָׁאִי לְבוֹא מִפְּנֵי הַכְּבוֹד וּשְׂמָה הַפְּהִגִים לֹא הָיוּ יָכוֹלִים לְעַמּוֹד כְּמִשְׁמַעוֹ מִפְּנֵי הָעָנָן וְהַחֲוָשָׁה וְלֹא עֲצָרוּ פֶּחַ לִיְפָנֵס לְפָנָיו לְפָנָיו.

הִנֵּה מְבוֹנָר לְמָה אִז אָמַר שְׁלֵמָה ה' אָמַר לְשִׁפּוֹן בְּעֶרְפֶּל רוֹצָה לומר כְּשֶׁרָאָה הָעָנָן בְּתוֹךְ הַבַּיִת וְלֹא עָלָיו כְּפַעַם בְּפַעַם בְּמִשְׁפָּן אִז אָמַר וְהִגִּיד אֶל הָעָם טַעַם הַדְּבָר כִּי הִגִּיעַ הַזְּמַן לְקִיּוּם ה' דְּבָרוֹ שְׂאֵמַר לְשִׁפּוֹן בְּעֶרְפֶּל רְצוֹנוֹ שֶׁהָעָנָן וּכְבוֹד ה' יִשְׁכְּנוּ בְּתוֹךְ הַבַּיִת וּבְתוֹךְ הָעֶרְפֶּל וְלֹא כְבוֹד ה' בְּבַיִת וְהָעָנָן חוֹצָה לוֹ.

וְהוּא אָמְרוּ כִּי בְּעָנָן אֲרָאָה עַל הַכְּפוֹרֶת כְּמוֹ שְׂאֵמְרָנוּ. וְנָתַן הַטַּעַם לְמָה בָּרָא ה' חֲדָשָׁה בְּאֶרֶץ לְעַת כְּזֹאת.

לְפִי שְׂבִנְיָתִי בַּיִת זָכוֹל לָךְ מְכוֹן לְשִׁבְתָּךְ עוֹלָמִים יִרְצָה לְטַעַם הֶרְאִישׁוֹן לְהַטִּיל מוֹרָא אִין צוֹרֵךְ לְעַת עֵתָה כִּי כָבֵד הוּא בַּיִת זָכוֹל מְכוֹבֵד נוֹרָא וְנִשְׁגָּב. וְלְטַעַם הַב' לְהוֹרוֹת הַדְּרָךְ מְתִי יַחֲנוּ וּמְתִי יִסְעוּ אִין כָּאֵן צוֹרֵךְ גַּם כֹּן שְׁכָבֵר זֶה הוּא מְכוֹן לְשִׁבְתָּךְ עוֹלָמִים וְאִין הַשְּׂכִינָה נוֹסַעַת מְזָה.

עַל כֵּן בְּחִרָה כְּמִיָּמֵי קֶדֶם לְשִׁפּוֹן בְּעֶרְפֶּל. הֲלֵא כְּתִבְתִּי לָךְ בְּדִבְרֵים הָאֵלֶּה מֶה שְׂיִתְיָשֵׁב וַיִּנּוּחַ עַל מִתְכוּנְתוֹ בְּפִי הַמְּרָאוֹת.

שׁוֹכֵן עַרְבוּת. הֶרְאִינוּ בְּחִסְדְּךָ נִפְלְאוֹת.

וְתַעֲשֵׂה עִמָּנוּ לְטוֹבָה אוֹת. לְעוֹרֵר אֶהְבְּתָךְ בְּאֵילוֹת וּבְצִבְאוֹת.

יְדִידוֹת מִשְׁפּוֹתֶיךָ ה' צְבָאוֹת: וַיִּקְרָא אֶל מִשֵּׁה וַיְדַבֵּר ה' אֵלָיו מֵאֵהָל מוֹעֵד לֵאמֹר: פִּירְשׁ רַש"י לְשׁוֹן חִיבָה. וַיִּקְשֶׁה לְדַבְּרוֹ מֶה שְׂאֵמַר וַיְדַבֵּר ה' אֵלָיו שֶׁהוּא לְשׁוֹן קִשָּׁה לְגַם גִּרְאָה מִיּוֹתֵר מֵלֵת לֵאמֹר עַד שֶׁהוֹצֵרָךְ רַש"י לומר מִפִּי הַמְּדַרְשׁ צֵא וְאָמַר לָהֶם דְּבָרֵי כְבוֹשִׁים.

ולא תמנע השאלה למה לא פירשו זה בכל לאמר שבתורה? מלבד שאחר כך פתוב עוד דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם? ונראה שרצה המדרש ליתן טוב טעם על השנוי שבפרשה הזאת ויקרא לשון חיבה ובתורה כדי דיבור וידבר לשון קשה וחסור תיקוף לאמר לשון רפה פלם בפסוק אחד? והדבר הוא כי רצה הקב"ה לזכות את ישראל ולהודיע למשה שאין לו יקר וגדולה אלא בשבילם.

על פן אמר צא ואמור להם דברי כבשים בשבילכם נתייחד הדבור עמי וכו'. וזה פירושו הפתוב ויקרא אל משה לשון חבה שנתייחד הדבור אליו אמנם לפי שהדבור אליו לא בא אלא בשביל ישראל הנה לשלום מר לו מר ושנייה מצד זה וידבר אליו לשון קשה כי מצדו יקשה הדבר אליו.

אבל לאמר לישראל לשון רפה פלומר מתייחד אני בדברי עמה בשביל ישראל. ולכן צא ואמור להם דברי כבשים אלו ויהיו קשים בעיניהם וחבה בעיניהם: ויקרא אל משה וידבר.

אמרו חז"ל הקדים קריאה לדבור למדה תורה דרך ארץ שלא יאמר אדם דבר לחבירו אלא אם כן קורהו. וזה יצדק בחבירו שאינו שרוי עמו תמיד כי לא תאונה קריאה אלא ממקום רחוק.

אבל בחבר שרגיל עמו אינה היא המדה. לכן כתב בזה ויקרא אל משה.

מתוך שמשה הנה כאהוב שנתרחק ממה שהיה מתמול שלשום דכתיב ולא יכול משה לבוא וגו' כדאיתא במדרש. וגם בעון ישראל שלכן פתוב לאמר צא ואמור להם דברי כבשים ונתמנע להם הוא רחוק ממה שהיה.

אולם בעל תשובה מתקרב ושב עד ה' אלהיו. כפתוב (ישעי' מ) דברו על לב ירושלים וקראו אליה הואיל ועשתה תשובה ויהיה מדמה בהפך מתחילה דברו ואחר כך וקראו והטעם כי נרצה עונה וגו': אדם כי יקריב מכם קרבן לה' מן הבקמה וגו' תקריבו את קרבנכם הואיל ועד עתה כל איש היה מביא תשובתו לה' בעצמו.

ונפש החוטאת היא תקרב עד ה'. וכאשר צוה ה' על הקרבנות ושהפושע יקריב תמורתו נפש הבקמה.

הנה היקל לחוטאים ולפושעים יפגיע שאדם אחר יקריב התשובה תמורתם והפהן יכפר על החוטא והוא ישב ובטל ולזה פינון הפתוב להגיד כי ישר דבר ה' באמרו אדם כי יקריב מכם וגו' רוצה לומר אדם אחר רצונו הפהן המשיח כי יקריב מכם ותמורתכם קרבן לה' מן הבקמה מן הבקר ומן הצאן יהיה נחשב בעיני כאלו הקרבתם אתם בעצמכם את קרבנכם.

וז"ש תקריבו את קרבנכם אתם תקריבוהו בהקריב הפהן ואשר יתן הפהן לו יהיה: וכל קרבן מנחתה במלח תמלח וגו' על כל קרבנה תקריב מלח: סוף הפסוק טעם לראשיתו להקריב על מזבח ה' דבר ההגון ונהוג לשלחן בפשר נדם כי לא ישימו על שלחן הדיוט זבח אין בו מלח.

על כן צוה ה' וכל קרבו מנחתה במלח תמלח הואיל וגם על כל קרבנה ומאכל שלחנה תקריב מלח: אם הפהו המשיח יחטא לאשמת העם פ"י רש"י אשמת העם היא זו. והוא דבר תמוה מאד טוביה חטא וכו' והקב"ה יחטא את הרב על לא יכפר לתלמיד ויאונה לצדיק כל אנו? והדבר הוא (א) כי המלה והשר אשר ימלנה על עם שיהיה על הרוב אם ירצה שמלכותו עליהם תתקיים עליו מוטל לרדוף מנהג וטבע עמו ובזה יאהבוהו פדוע בדברי הימים למלכי האומות.

ולכן הי"ת צוה לשים מלה מקרב אחיה שיהיה טבעו פטבע עמו וינהג בנימוסיהם ויבחר בדרכיהם ובעלילותיהם. וכן שאול (ש"א ט"ו) כי יראתי את העם ואשמע בקולם.

וכן מצאנו בנביא חגרו שקים וחרו בתשובה (יונה ג') ויגע הדבר אל המלה ננוה וגו' ורדף אחרי משל עמו. וא"כ על הרוב העם סבה לחטאת מלכם שאם יחטאו המה יצטרף לילה בדרכיהם.

כמאמר שמואל (ש"א י"ב) והייתם גם אתה גם המלה וגו' אחר ה' אלהיכם. וזה למדנו הפתוב בבירור אם הפהו המשיח יחטא בנדאי שיהיה סבה לנה העם אשר תחתיו ואשמת העם היא זו והם הביאוהו אלי פשעו: אם הפהו המשיח יחטא וגו'.

ראוי לדקדק למה בכהו משיח פתוב אם לשון ספק וכן בחטאת הקהל אמנם בנשיא פתוב אשר נשיא יחטא לשון נדאי ושוב ביחיד החוטא פתוב ואם ל עוד שנוי אחר בהמה בכל עדת ישראל פתוב ונודעה החטאת אשר חטאו עליה ובנשיא פתוב או הודע אליו חטאתו וכן בנפש אחת.

אבל בכהו משיח אין דבר מהודעה זו? וקרוב הטעם כי גלוי וידוע (ב) שפרוב אדם יפשע אם נכנסה בו רוח גבוהה גאה וגאון המתנייהר בגדולות ומתרום. ואיש ענו ושפל ברה לא במהרה הוא חוטא.

והנה כי כן יבורך גבר ירא ה' פהו המשיח תורה יבקשו מפיהו ואף שררותו אינו נוטל אלא בשם פהו משיח ולא בשם שופט נשיא או מלה על כן אמר אם הפהו המשיח יחטא הואיל ובקנשי יאשם לאחת מאלה והוא ספק ספקא ואף אם יחטא בשוגג אין להרהר אחריו ביום כי ודאי יעשה תשובה אף אם לא הודע אליו חטאתו.

כי אמנם יקריב קרבנו לדמיון (איוב א') על ספק אולי חטאו בניו ועמו צאן מרעיתו ולכן אמר אם הפהו המשיח יחטא לאשמת העם והקריב וגו' כאלו אמר והקריב וגו' אם הפהו המשיח יחטא שתמיד יקריב קרבנו על חטאות שבאולי יחטאהו ועמו.

על כן לא נאמר בו ונודעה אליו חטאתו וגם לא כתב בו וכפר עלו הפהו ונסלח פאמור באחרים. אכן בנשיא הנוהג נשיאותו ברמים זדון לבו ישאנו בנדאי לחטוא.

וזהו אמרו אשר נשיא יחטא רצונו שבאמת הנשיא יחטא. ולא עוד אלא שנסתפק אם יעשה תשובה כי לא יזכור מי החשף עונותיו הקדומים כאשר רמי הלכב אינם יודעים לעשות רע.

על כן אמר או הודע אליו לשון ספק וביחיד החוטא היא מדה ממוצעת לא פהו המשיח ולא בנשיא. כי אמנם היחיד אפטר שיחטא ואינו ודאי אמנם קרוב לנדאי שלא יעשה

תשובה תיכף לעבירה על פן גם ביחיד נאמר ואם נפש אחת ולא בלשון אשר ובתשובה פתוב או הודע כמו בנשיא.

אולם בכל עדת ישראל הטעם מבואר למה פתוב ואם כל עדת שהדבר קרוב לנמנע שישגו כלם פאחד ואף אם אינע מקרה בלתי טהור פזה בהכרח ונדעה החטאת שא"א שאחד מן הקהל לא יכיר בשגיון זה וישוב אל וירחמהו וימס את לבב אהיו פלכבו: והיה כי יאשם לאחת מאלה והתנדה אשר חטא עליה: התחיל הפתוב בלשון אשם שהוא עון פלילי וסיים בלשון חטא הקל? כי כל מגמת הפתוב ומאניו (ג) שישוב האדם מעונות שבידו תכף לעבירה ולא יחמיץ הדבר לאחר זמן פפתוב (ישעי' נ"ה) יעזוב רשע דרכו כי תשובה התשובה פאשר הרשע ישוב ועוד מרדו בידו שיעזוב דרכו אשר הוא בה עדיין כי לא יקנה טבע הפשע ולא יתעצם ברוחו.

לכן פאשר אדם יאשם בעון ובהיותו פאשם ההוא תנדה ישוב להיות עונו חטא קל ודי לו שיתנדה על חטא ולא על אשם. וזו פננתו פאמרו והיה כי יאשם והתודה פירוש בעת שיאשם תנדה יהיה אשמו חטא אשר חטא עליו ולא עוד אשם: ד"א המתנדה על עונו מיד מוחלין לו ונעשה פשעו קל אלא שצריך לצער עצמו בפמון וגופו.

הלכך פאשר יאשם והתודה מיד נעשה חטא והדונות נעשות לו פשגות. אלא שראוי לצער עצמו בפמון והונו והביא את אשמו וגו' וכפר עליו אז הפהן גם מחטאתו.

ומה פאמר אחר כך אשם הוא אשום אשם לה' וכבר אמרנו שאשם עון חמור מחטא או משגגה ומפל מקום אחר שנאמר וכפר עליו הפהן על שגגתו אשר שגג חזר ואמר אשום אשם לה' מקל לחמור? גם בזה פלא הפפל במלת אשם יראה לאין צורך? הטעם שפקרבן אשם תלוי הפתוב מדבר שאינו יודע אם חטא אם לאו ולכן לגביה דידיה הוא חטאה קטנה שלא ידע אם אכל חלב או שומן ואת"ל חלב אכלו בשוגג ולא בזדון.

על פן וכפר עליו על שגגתו שתשוב להיות שגגה מועטת אף מחטאת אחר שהרהר תשובה בלבו. אמנם לגביה דרחמנא יוכל להיות אשם ושפודאי חלב אכל ולזה אמר אשם הוא אשום אשם לה' רצונו שאע"פ שהיא חטאת לנו מ"מ נקרא אשם תלוי ולא חטא ולא שגגה כי חושבין אנו אותו לגביה דרחמנא ויוכל להיות אשם פאמת על פן אשום אשם לה': פרשת צו זאת תורת העולה היא העולה: הואיל ויש מקום לנכות חוב הקרבנות פאשר אין המקדש קיים בתפילות ובתלמוד תורה ונשלמה פרים שפתינו.

אמנם לא נוכל לשלם אלא בחלק מוקטר ומוגש לגבוה והי"ת ימחול על הנקרב לפניו בחלוף דבר שפתיים. אבל לא נשלם חלקהקרבות הנאכל להפנהים שהוא ממון בעליו.

אולם בקרבן עולה שהיא כולה פלי לשמים ואין בה דבר לכהן נוכל לרצות בשיח שפתותינו אל אדון הכל אף פשאין מקריבין וכאלו הקרבנו עולה תמימה פמזבח. זהו אמרו זאת תורת העולה היא העולה פלומר תורת העולה היא העולה וכל העוסק בתורת עולה פאלו הקריב עולה.

פאשר היא כולה פליל לה' על מוקדה על המזבח וגו': זבח השלמים בכל הקרבנות לא פתוב זבח כי אם בשלמים הנאכלים לבעלים ושייך עליהם שם זבח. ורבים פפתוב: זבח השלמים אשר יקריב לה': פירוש הזבח יקריב לה' המקריבו וביאנו להיות יותר מקרובי

ה' ואוהביו: זאת התורה לעולה ולמנחה וגו': אשר צוה ה' את משה בהר סיני ביום צותו וגו': לקיים סברת הרב המורה בטעם הקרבנות שלא צוה את בני ישראל על דברי עולה וזבח אלא בראותו אותם נהוגים בהם פכל האומות כי אמר אלהים לא יעזוב העם נימוסייהם ולכן הרשה אותם להקריב קרבנות אמנם יקריבום אל ה' ולא לאלהים אחרים. והנה זאת היתה התורה והצווי להקריב עולה ומנחה וגו'. כי צוה אותם ה' להם להקריב קרבניהם הנהוגים אצלם אל ה' ואל ישעו בדברי שקר ואין חפץ לה' בעולות.

כי אמנם יתחייב כל נכרא לעבוד את ה' ולהשתחוות למלך ה' צבאות כי הוא אדון העולם רם ונישא המקיים ומשגיח על הכל. ואם אינו צריך לנו ולתפילותינו ולשיח שפתותינו מ"מ ראוי ונכון להפנע וחובה לכל בריה מעשה ידיו להפיר עושהו ולקבל מלכותו עליו אף אם לא הנה לנו צורך לדרוש מאתו החיים והשלום להם לאכול וכגד ללבוש.

ק"ו פאשר חיינו תלויים ברצונו ולא נוכל להתנועע בלתו ואין נסתר מחמתו. על פן ציננו לעבוד לפניו יהיה במעשה ידיו או ברוח פינו איה שיהיה.

לכונן בזה קבלת אדנותו. והקברת יקלתו וממשלתו על כל חי.

ויהיה נחת רוח לפניו שלא נהיה פפויי טובה ולא יגדיל וישא על פנפי נשרים בנים לא ידעוהו ולא אמון בהם: פרשת שמיני זה הדבר אשר צוה ה' תעשו וירא אליכם כבוד ה'. מדת ב"ו אם יכירו איש לגברתם וישך ידונו כל מעשיו לכף זכות באמרם ודאי לשם שמים נתפונן ומחשבתו לטובה.

ואם ידעוהו לרשע גוזל וחומס בידוע שאף כל פעולותיו יחשבו רעה גם אם לא ידעו מה טיבם. והטעם (א) שהכל הולך אחר השם והוא הנותן פח לעשות חיל אל מעשה האדם על כל נעלם אם טוב ואם רע.

אבל אל מול האלהים אינו פן הואיל ומפאת עצמו אין להפירו לולי מצד פעולותיו. וכאשר הנה טובות בתכלית השלמות ומצותיו וגזרותיו ישרות ותבאר לנו במופת היותו טוב בהקרתו.

על פן אמר משה זה הדבר וגו' שאם תשקרו את חקיו ואת משפטיו יתחדש לכם בידעתם הכרת גדולת כבוד ה' וצדקתו עומדת לעד וירא אליכם כבודו ויקרו: וימותו לפני ה' יש מרבותינו שנתנו טעם למיתת בני אהרן על חטאם באלהים במתן תורה לחזות בנעם ה' ויהרסו אל ה' לראות.

ואמנם למה נתעכב ענשם עד היום הנה ביום חתונתו וביום שמחת לבו של אהרן אביהם וערבב והמר לו שדי מאד ביום ששון לבו הטעם מבואר ונגלה. פאשר אמת כי ביום טובההרעה מצויה (ב) וביותר האדם מוכן לפורענות פאשר הונף וכאשר הורם בשנבע ההצלחות.

על פכה נהגו אנשי מעשה הרואים את הנולד ביום חדנה לשבור ולנתון פלי לערבב השמחה בדבר מועט ויתנצלו מן הרעה נגד פניהם. כההוא דהוי בדיחי טובא אייתי פסא חונרתא ותבר קמיהו ויהוא דשרי להו נוי לן דמתנן שלא ישמחו בפה מלא פאשר אז על הרוב הגון והאבל מצוי וקורותיו של איוב יוכחו ויעקב ברוגזו של יוסף וישראל

במצרים כמאמרם ז"ל (קהלת ב') לשחוק אמרתי מהו מן רבב הוא השחוק
ששחקה מדת הדין על אלישבע בת עמינדב שראתה ד' שמחות ביום אחד בעלה כ"ג
במה מלך אחיה נשיא ושני בניה סגני פהונה.

יצאו שרופים נהפכה שמחתה לאבל. בעבור זה כתוב (שם ז) ביום טובה היה בטוב
וביום רעה ראה ויש שפירשו בו שכאשר אתה מצוי ביום טובה שקט ושגון נכון שתראה
ותציץ ליום רעה כי תמיד אחר הטוב המפולג קרוב יום אידם.

ולא היו ימים טובים לישראל כימי ירבעם בן יואש וקרוב זה אל זה גלות שומרון. ויהודה
היו בשלבע ההצלחות בימי חזקיהו ויאשיהו ואחריהם נחרב הבית.

בימי שלמה עלה ישראל למעלה ומיד נקרעה מלכותו. ובצאת ישראל ממצרים היו
המצריים ממלכה גדולה מתנשאת לכל הארץ על פי בא קנצם עת פקודתם להטבע בים
סוף הגיד גם כן הדבר הזה הנביא באמר (ירמ' מ"ו) עגלה יפיפה מצרים על פי קרץ
מצפין בא בא.

וכן בבית שני הצליחו ישראל בימי הורדוס סוף וקץ למלכות ישראל. ועוד דברנו מזה
בפרשת יתרו בפירוש לך רד ועלית.

ונראית זו טענת חזקיהו אל ישעיהו כאשר אמר (ישעי' ל"ט) טוב הדבר ה' אשר דברת
ויאמר כי יהיה שלום נאמת בימי. כי אמנם יקשה על דבריו א' אם ישעיה התנבא עליו
רעה איה ענהו טוב דבר ה' ב' אשר דברת מיותר? ג' במה שהוסיף לומר ויאמר שתי
פעמים? ד' במשמעות המאמר כי יהיה שלום נאמת בימי שאם זו תפילה התפלל להי"ת
שיתן לו שלום בימיו הל"ל אף שלום יהיה בימי ומלת כי תורה אמיתת הענין כי כן יהיה
ל ונדבר הוא כאשר אמרנו.

חזקיה היה מושפע מן הטובות והפלאים מידי אביר יעקב על כן היה מתניירא לרעות
המתרגשות ובאות פתאום. וכאשר ישעיהו ספר לו הרעות שתבאנה על זרעו בימי בניו
הנה א"כ הנבטח שבימיו לא יראה רע.

זו היא פוננתו טוב דבר ה' אשר דברת אשר דברת לי בשם ה' לרעה טובה היא
והטעם שזה סימן שפנדאי יהיה שלום נאמת בימי שלא יהיה תמיד הרע כל כך בימי
ובימי בני: ד"א העוני גלגל הוא החוזר בעולם ואין הקב"ה מעניש הצדיק ובניו כי אמנם
אוכל הצדיק משלו ואם אין לפחות יאכל בנו בזכות אביו כמאמר הכתוב (תהלים ל"ז)
לא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם שאי אפשר ששניהם תדבקם הרעה.

לכן חזקיה עד הנה שמועות הבהילוהו צרות רבות ורעות ועתה הנביא יעד גלות ועוני
לבניו א"כ בהכרח צריך שיהיו לו ימים טובים שלום נאמת בימיו מכאן ואילך שאי
אפשר שאם ירע יגון לבניו ורעה תבוא אליהם פזאת וכזאת ואונה גם לצדיק בימיו:
וינדר ה' אל משה ואל אהרן לאמר אליהם: דברו אל בני ישראל לאמר זאת החיה וגו':
אם כתוב דברו אל בני ישראל מה זה לאמר אליהם? עד שרש"י פירש לאמר לאלעזר
נאיתמר.

וְלִמָּה זֶה לָהֶם וְלֹא מִצְנָה אַחֲרַת ל וּמִדּוּעַ יֵאָחֵז לְאַלְעָזָר וְאֵימָר פְּרִשְׁתָּ הַחַיִּים ל וְאָמַר
אֲנִי כִּי הַפְּסוּק הִרְאֵנוּ קָשׁוּר עִם מָה שֶׁלְּפָנָיו וְאֵינוּ מִן הָעֲנִיָּן שֶׁל אַחֲרָיו כִּי אִם אֵל שֶׁעִיר
חֲטָאת אֲשֶׁר שׁוֹרֵף וַיִּקְצָן עֲלֵיהֶם מִשֶּׁה שֶׁלֹּא כִּדְבַר וְשִׁמָּה מִשֶּׁה לֹא שָׁמַע מִפִּי הַגְּבוּרָה דִּין
זֶה וְאֶהְרֶן וּבְנָיו בְּשִׁכְלָם דָּנוּ שְׂאִין לְהַקְרִיב בְּאַנְיָנוּת וַיִּיטֵב בְּעֵינָי מִשֶּׁה וְהוֹדָה וְלֹא בּוֹשׁ.

עַל כֵּן צָנָה ה' גַּם הַדָּבָר הַזֶּה הָאָמֹר מִדִּין הָאוֹנָן אֵל מִשֶּׁה שֶׁיֵּאמַר אֲלֵיהֶם כְּדִי שֶׁהִפֵּל יְבוֹא
מִפִּי הַגְּבוּרָה. וַיִּדְעוּ אֶהְרֶן וּבְנָיו שֶׁאֵף זֶה צִיּוֹנָהוּ הִי"ת וְלֹא עֵינָבוּ עַד הַנָּה אֲלֵא שְׁזָכוּ אֶהְרֶן
וּבְנָיו וְנִכְתָּב עַל יָדָם: אֵף אֵת זֶה לֹא תֹאכְלוּ מִמֶּעֲלֵי הַגֵּרָה: יֵשׁ לְתַמּוּהָ עַל הַהִבְדָּל וְהַפְּרִשׁ
רַב בֵּין הַחַיִּים וְהַשְּׂרָצִים הָאֵלֶּה בְּקִרְוֵא בְּקוֹל גְּדוֹל פְּעַם טָמֵא וּפְעַם שֶׁקֶץ פְּעַם שֶׁקֶץ הוּא
וּפְעַם שֶׁקֶץ הוּא לָכֶם.

כִּי אֲמַנְם בְּבִהְמוֹת לְקַח לוֹ לְשׁוֹן טָמֵא לָכֶם מִכָּל שְׂאִינוֹ טָמֵא לְאַחֲרִים וּבָהֶם לֹא הִבִּיא
לְשׁוֹן שֶׁקֶץ. וּבְנִפְשׁ חִיָּה אֲשֶׁר בְּמִים פְּתוּב שֶׁקֶץ הוּא לָכֶם וְלֹא טָמֵא וְגַם בָּהֶם יֵרָאֶה
שֶׁלֹּא אַחֲרִים אֵינָם שֶׁקֶץ בְּאֶמְרוֹ לָכֶם.

בְּעוֹפוֹת פְּתוּב שֶׁקֶץ הֵם וְלֹא לָכֶם. וּבְשָׂרָץ הָעוֹף חִזֵּר וְאָמַר שֶׁקֶץ הִיא לָכֶם.

וּבְשָׂרָץ הַשְּׁוֹרֵץ עַל הָאָרֶץ שֶׁקֶץ הוּא דָּרָךְ כָּלֵל כְּמוֹ בְּעוֹפוֹת ל הַשְּׂוֹנִיִּים הָאֵלוּ יַעֲרִיו
וַיַּעֲזְרוּ הַלְּבָבוֹת לְפָרוֹשׁ לָהֶם עַל פִּי ה' בְּטַעַם לְשִׁבְחָה. וְנֹאמַר כִּי יֵשׁ דָּבָר תַּעֲב לֹא נִתְעַבְנוּ
לוֹלִי גִזְרַת מֶלֶךְ לְמֵאִסוֹ אֲדַרְבָּה טוֹב הַדָּבָר לְמֵאֲכָל וְתַאֲוָה הוּא לְעֵינָיִם.

וַיֵּשׁ דָּבָר מְאוּס מִעֲצָמוֹ נִתְעַבְנוּ אֲנַחְנוּ אֵף בְּמִנְחָתוֹ לָנוּ לְרַעְתוֹ וְלִמְיֹאֵסוֹ. וַיֵּשׁ לָךְ דְּבָרִים
מִמְּנֻצָּעִים בֵּין הַקְּצוּוֹת שְׂאִינוֹ לֹא מְאוּס וְלֹא תַאֲוָה לְאָדָם מִכְּפֹנֵק רַךְ וְעֲנוּג יִהְיֶה נִתְעַב
וְנִאֲלַח וְלֹא לְשָׂאֵר אָדָם מִן הַהֶמוֹן כִּי יֵאֲכָלוּ בָּפָה מְלֵא וְלֹא יִהְיֶה נִתְעַב בְּעֵינָיו וְנִמְאָס.

כְּנֻגַּד שֶׁלִּשְׁה הַפְּרָשִׁים הִלְלוּ דְבָרָה תוֹרָה. בְּבִהְמוֹת הַחִזִּיר וְאֶרְנָבֶת וְהַשֶּׁפֶן לֹא יִמְאָסוּ
הָאָדָם וְהֵם עַל הָרוֹב תַּעֲנוּגוֹת בְּנֵי אָדָם יִחַשְׁבוּ וְאֹכְלִים אוֹתָם לְתִיאָבוֹן בָּהֶם אֲמָרָה תוֹרָה
טָמְאִים הֵם לָכֶם לְפִי שְׂאִינָם שֶׁקֶץ אֲלֵא גִזְרַת מֶלֶךְ הִיא שְׂאֵנָחְנוּ לְבַדְנוּ נִתְעַבָּה וְזֶהוּ אֲמָרוֹ
לָכֶם פְּלוֹמֵר וְלֹא לְאַחֲרִים.

וְאֵף לָכֶם אֵינָם שֶׁקֶץ בְּטַבַּע אֲלֵא טָמְאִים כִּי כֵן צִיּוֹנָנוּ וְאֵין לְהַרְהֵר הַטַּעַם. וּבְנִפְשׁ חִיָּה אֲשֶׁר
בְּמִים כֹּל אֲשֶׁר אֵין לוֹ סִנְפִיר וְקִשְׁקִשָּׁת וְכֵן שָׂרָץ הָעוֹף כֹּל אוֹמוֹת הָעוֹלָם אוֹכְלִין אוֹתָם
כְּבִשָׁר תַּאֲוָה וּבְעֵינָיו נִרְאֶה דָּבָר מְאוּס וְזֶהוּ דָּבָר שֶׁלִּישְׂרָאֵל מִכְּפֹנֵקִים וּמִעֲוֹנָגִים הוּא שֶׁקֶץ
וְלֹא בְּעֵינָי הָאֲנוּמוֹת וְלִזָּה פְּתוּב בָּהֶם שֶׁקֶץ הֵם לָכֶם לָכֶם הֵם שֶׁקֶץ וְלֹא לְאַחֲרִים אֲמַנְם
בְּעוֹפוֹת הַדּוֹרְסִים כְּנִשָׁר וְהַפָּרֶס וְדוֹמִיָּהֶם גַּם שְׂאֵר הָעוֹלָם לֹא יֵאֲכָלוּם כִּי שֶׁקֶץ הֵם לְכָל
כִּידוּעַ וְכֵן בְּשָׂרָץ הַשְּׁוֹרֵץ עַל הָאָרֶץ עַל כֵּן אֲמַר בָּהֶם לֹא יֵאֲכָלוּ כִּי שֶׁקֶץ הֵם פְּלוֹמֵר כֹּל
הָעוֹלָם לֹא יֵאֲכָלוּם כִּי שֶׁקֶץ הֵם לְכָל.

ע"כ מכ"ש שגם אתם לא תאכלום: את הגמל כי מערה גרה הוא ופרסה אינני מפריס
לשון הנה. ובשפן כתיב פרסה לא יפריס לשון עתיד.

ובארנבת פרסה לא הפריסה לשון עבר. ובחזיר והוא גרה לא יגר שָׁב אֵל לְשׁוֹן עֵתִיד:
יעזרו לב כל קורא משפיל להשתומם על המראה.

מדוע בסימני הבהמות טמאות נשתנה סדר זמנים הנה עתיד עבר ועתיד ל ונכון לדרוש בהנה דברי אגדה בסגנון המאמר. נאה דורש הכתובים לתמונת ארבע מלכיות.

הגמל מלכות בבל שפן מדי ופרס ארנבת יון חזיר מלכות הרביעית. והנה שנים מאלו ירצה פרס ואדום המה מבוני הבית בימי פורש מלה פרס נבנה בית שני.

ובאחרית הימים הבית השלישי ב"ב. ומלה בבל החריב הבית ולא בנאו.

ומלה יון לא החריב ולא בנה. ונדענו שחלק הקטן שבזמן הוא ההנה פהרף עיו זה נכנס וזה יוצא נאי אפשר לעמוד עליו ואמנם יותר ממנו העבר ועל פלם העתיד המורה זמן בלתי מוגבל וקרוב לבלי תכלית.

והנה באי הכתובי להורות לנו משפטי ה' ישירים לתת לאיש פדרכיו ושאינו מקפח שכר כל בריה. כי אולם מלה בבל על אשר הרשיע לעשות להחריב עיר הקדש על פן לא נמשכה מלכותו כי אם שנים או שלשה מלכים וניתנה למדי ופרס לזה יחס אריכות ממשלתו לזמן בינוני ופרסה איננו מפריס שבין לילה הנה ובין לילה אבד.

וינון שלא החריב ולא בנה נארכה מלכותו לכמה דורות ועוד היום מנייהו אפרכי ותפש הפתוב פנוייו לשון עבר ופרסה לא הפריסה. אמנם פרס ואדום אשר נבחרו לבנות את בית ה' ממשכא מלכותיה עד דאתי משיחא כאשר תראה לכן הזכירם בלשון עתיד ופרסה לא יפריס והוא גרה לא יגר: שקץ הם לכם ושקץ יהיו לכם: יש לה דבר לא יעשנו האדם אם לא יהיה רגיל בו מקדם והתמדת המעשים בו תביאנו לטבע לו.

כן שקצי המים שאר האומות יאכלום בכל אות נפשם וייטבו בעיניהם. אנחנו אמנם הורגלנו לתעבם.

על פן שב הדבר לנו לטבע למאסם כשקץ ולפי ששקץ הם לכם ותרגילו לשקצם יבוא השקץ בכם לטבעו ושקץ יהיו לכם לעולם: פרשת תזריע אדם כי יהיה בעור בשורו שאת או ספחת או בהרת וגו' עד סוף הפרשה: במראות הנגעים הללו יש לתמונה ולשאול שאלות א' במה שפפל אמרו והנה בעור בשורו לנגע צרעת אחר שפכר אמר אדם כי יהיה בעור בשורו וגו' ב' השנויים בלשונות.

ראש דברו בזה פתוב עור בשורו ולקמן פתיב נגע צרעת כי תהיה באדם ולא נאמר בעור אדם ובשחין פתיב ובשור פי יהיה בו בעורו שחין הביא בו וגם עורו? ב' גם מה שאמר וראה הפה את הנגע וחזר ואמר וראהו הפה וטמא אותו שתי ראיות אמנם לא כפל ראיותיו לא בשחין ולא בצרעת האחרונה? ד' בצרעת פתיב לא יסגירנו ובא שמה מציאות זה לבל הסגיר אותו הפה ולא פתב פזה פאן ולא בשחין ל ה' בהוסיפו לומר כי טמא הוא ואין אלו דברי מותר שאם טמאו הפה הוא טמא בהכרח? ו' למה בפרשת הצרעת אין שום צד הסגר אל המצורע ובשחין פעם אחת וכאן שתי פעמים? ז' מדוע נכתבו שלש פרשיות בדבר הצרעת והשחין ולא עירב את של זה בזה ל ואף אם דרשו עליהם חז"ל ובאו ללמדנו חוקים ותורות בנגעים מ"מ גם צריכים ישוב על דרך הפשט.

ח' יש לעורר על מה שכתב בשתייהם אדם ובשחין בשור ולא נזכר שם אדם? ט' מה זה בצרעת טהרתו אם פסה הנגע את כל העור וכאן אם פה הנגע ובשחין כשלא פרחו?

ואָשִׁיב וְאֹמַר כִּי שְׁלֹשׁ מִדּוֹת רְעוּת בְּאָדָם יֵשׁ לָהּ אִישׁ יִתֵּן עָלֶיהָ בְּקוּלוֹ לְחַרֵּף וּלְגַדֵּף אִין כְּחוֹ אֶלָּא בְּפִיו וּתְמוּנָה אֵינְכֶם רוֹאִים זוּלָתִי קוּל.

אַמְנֶם בְּקִרְבּוֹ לֵב טְהוֹר בְּרָא לוֹ אֱלֹהִים. טוֹב יֵשֶׁר וְנִחְמָן.

וַיֵּשׁ לָהּ אָדָם לְהַפְּדָה לְבוֹ מְקוּלְקָל בְּפִיו וּבִשְׁפָתָיו יִכְבֵּד וּבְקִרְבּוֹ יֵשִׁים אֲרָבוֹ אֲנָן וּמְרָמָה כְּמִנְהַג הַחֲנֻפִּים הַצְּבוּעִים חָלְקוּ מִחֲמָאוֹת פִּיָּהֶם וּמִחַת לְשׁוֹנָם עָמַל וְאֲנָן וַיִּמְהָרוּ לְשַׁפְּדָה דָּם. וַיֵּשׁ עוֹד שְׁלִישִׁי הַמְּשֻׁנָה כְּבוֹד עָבָד לְכְבוֹד רַבּוֹ כְּאֲשֶׁר יִנְתֵּן מוֹם בְּפִיו כֵּן יִנְתֵּן בּוֹ וְכָל אֲשֶׁר בְּתוֹכוֹ יִטְמָא.

וְאַמְנֶם טוֹב מְשֻׁנִּיָּהֶם (א) הָאִישׁ בְּעַל הַמַּדָּה הַרְאֵשׁוֹנָה רְעָה בְּלִשׁוֹנוֹ וּבְלִבּוֹ יוֹשֶׁר וְצַדִּיק. שְׁנֵי לוֹ אֲשֶׁר שְׁתִּיָּהֶם בּוֹ כְּאֶחָד רְעִים בְּקוּלוֹ וּבְלִבּוֹ.

וְרַע מְכַלֵּם הַחֲנֻף וְהַצְּבוּעַ עַל אֲשֶׁר קָשָׁה לְהַשְׁמֵר מִמֶּנּוּ לְכֹן רְפוּאָת הַרְאֵשׁוֹן קִלָּה וְהַשְׁנִי יוֹתֵר קָשָׁה וְהַשְׁלִישִׁי קָשָׁה מִכָּלֵם. וַיְדוּעַ כִּי מִלַּת בְּשֶׁר תֹּאמַר בְּאִישׁ יִלְךָ לְתוֹמוֹ וַיִּדְמָה לְכָל הַחֵי לְכָל בְּשֶׁר אֲשֶׁר אִין לָהֶם דְּבוּר וַיִּלְכוּ בְּשִׁרְרוֹת לְבָם בְּלִי מִחֲשָׁבָה וְעֵצָה שְׁלִיָּמָה וְאָדָם לֹא יִקְרָא אֶלָּא בְּעַל חֵי מְדַבֵּר.

עַל כֵּן נִיחְנֵנוּ לִידְרֹשׁ אֱלֹהִים הַנִּגְעִים וּכְנֻגָד שְׁלִשָּׁה אֱלֹהִים דְּבָרָה תוֹרָה. כִּי אוּלָם עַלֵּהאִישׁ לוֹ לִשׁוֹן מְדַבֵּרֵת וְהַקָּרֵב יִרְחֵץ בְּמִים יֵשֶׁר וְנִאָּמַן הִבִּיא פְּרִשָׁה רֵאשׁוֹנָה.

אָדָם כִּי יִהְיֶה בְּעוֹר בְּשָׂרוֹ שְׂאֵת וּגוֹ' וְהִנֵּה בְּעוֹר בְּשָׂרוֹ לְנֻגַע צָרַעַת כְּלוֹמַר אָדָם שָׁבוּ מִדָּה כְּזֹאת וְהַשְׂאֵת אֵינָהּ בְּגוּפוֹ אֶלָּא בְּעוֹר בְּשָׂרוֹ שְׂאֵינָהּ מִתְּפַשְׁטוֹת רְעוּתוֹ מִן הַשְּׁפָה וּלְפָנִים בְּאִוָּן כִּי כָּל הַצָּרַעַת הִיא בְּעוֹר בְּשָׂרוֹ וְלֹא בְּתוֹכוֹ.

זֶהוּ שְׁחִזּוֹר וְאֹמַר וְהִנֵּה בְּעוֹר בְּשָׂרוֹ וּגוֹ' פִּירוּשׁ בְּתוֹנָי שֶׁהַצָּרַעַת לֹא תִהְיֶה אֶלָּא בְּעוֹר בְּשָׂרוֹ וְלֹא מִבֵּית וְהַגִּיד לָנוּ הַפְּתִיב שֶׁרְפוּאָת חוּלָה זֶה קְרוּבָה וְקִלָּה וְנוֹטָה אֶל הַבְּרִיאוֹת וּלְפִיכָף נִכְתְּבוּ בָּהּ שְׁתֵּי פְעֻמִּים וְהַסְּגִיר כִּי יֵשׁ פְּנִיִם רַבִּים לְרְפוּאָתוֹ שְׂיִעְזוּב מִחֲלָתוֹ וַיִּתְרַפֵּא מִצָּרַעַתוֹ וְהוֹאִיל וְאָדָם כְּזֶה יִחְשְׁבוּ לְבַעַל נֶפֶשׁ רְעָה וּמְכוֹנְעֵרֵת מֵהַ שְׂאֵינּוֹ בְּאֶמֶת כִּי הָאָדָם יִרְאֶה לְעֵינָיִם.

זֶה שְׁפָתָבּוֹ בּוֹ וְרֵאָהוּ שְׁתֵּי פְעֻמִּים כִּי אַמְנֶם צָרִיכָהּ בּוֹ רֵאָיָה בְּתֵר רֵאָיָה לְמַבִּיט בּוֹ שְׁלֹא יִטְעָה בְּמִחְשְׁבָתוֹ כִּי גַם רְעָה תִמְצָא בּוֹ בְּקִרְבּוֹ בְּרֵאוֹתוֹ דְּבָרָיו רְעִים וְחֲטָאִים וַיִּדְמָה בְּעֵינֵיהֶם מֵהַ שְׂאֵינּוֹ בּוֹ.

וּכְנֻגָד הָאִישׁ שְׁשִׁתִּיהֶן בּוֹ לְרוּעַ לְבוֹ וּפְּיוֹ שְׁוִין נִכְתְּבָה פְּרִשְׁתַּת הַשְּׁחִין בְּאִמְרוֹ וּבְשֶׁר כִּי יִהְיֶה בּוֹ בְּעוֹר שְׁחִין מְדַבֵּר בְּאִישׁ שֶׁהַנֻּגַע בְּעוֹר רְצוֹנוֹ בְּקוּלוֹ וְגַם בּוֹ בְּתוֹכוֹ וּרְפוּאָת חוּלָה זֶה יוֹתֵר קָשָׁה מִן הַרְאֵשׁוֹנָה וּלְפִיכָף לֹא כְּתֵב אֶלָּא וְהַסְּגִיר פְּעַם אַחַת.

כִּי אַמְנֶם יֵשׁ גַּם לָהּ רְפוּאָה מִצַּד שֶׁהוּא אִישׁ יֵשֶׁר וְלֹא יִחְנִיף רְעָהוּ בְּחִלְקִלְקוֹת לְגִנּוּב אֵת לְבָבוֹ אֶלָּא מְשֻׁנָה כְּבוֹד ה' לְכְבוֹד הַבְּרִיּוֹת וְאֵינּוֹ קָשָׁה כְּשִׁלִּישִׁי אִישׁ רַע מְעַלְלִים בְּדְבָרִים יִחְנִיף וַיִּגְנוֹף אֵת לֵב אֲנָשִׁי יִשְׂרָאֵל וְזוֹ הִיא רְעָה חוּלָה אִין לְמַעְלָה מִמֶּנּוּ וּכְנֻגָדָה הוֹבָאֵת פְּרִשְׁתַּת הַצָּרַעַת דְּכְתִיב נֻגַע צָרַעַת כִּי תִהְיֶה בְּאָדָם יִרְצָה בְּתוֹךְ הָאָדָם לְבַד וְלֹא בִשְׁפָתָיו זֹו צָרַעַת נוֹשְׁנָת וְאִין לָהּ הַסְּגִיר כִּי טְמֵא הוּא כְּלוֹמַר לְפִי שְׁטוּןמְאָתוֹ הִיא בְּעֵצָמוֹ וְלֹא בְּדַבֵּר

שְׁפֹתַי וְאֵין לִּי רַפּוּאָה מִן־חֶלְטֵת אֶלֶּא מַעֲט בְּהִפְכוֹ כְּלוּמַר שִׁירָאָה לַחַוִּץ עֲוֹנוֹ וְתַגְלָה רַעְתּוֹ בְּקֶהֱל וְלֹא עוֹד יִכְסֶה שְׁנֵאָה בְּמִשְׁאוֹן.

זֶהוּ שְׁאֵמַר וְאִם פְּרוּחַ תִּפְרַח וְגו' וְכִסְתָּהּ הַצָּרְעַת אֶת כָּל עוֹר הַנִּגְעָה וְגו' כִּי אִזּוֹ יַעֲזוּב רִשְׁעֵי דַרְכּוֹ הַחֲנִיפוֹת וְהַצָּבִיעוֹת. וְיֵצֵא מִמֶּדְהָ הַרְאִשׁוֹנָה לְמֶדְהָ הַשְּׁנִית וְכוּלֵי הָאֵי וְאוּלַי יִתְרַפֵּא.

אוּלָּם בְּאִישׁ אֲשֶׁר כָּל רוּחוֹ יוֹצִיא וְלִבּוֹ טוֹב וּמִתּוֹק קָלָה הַרְפּוּאָה וְהִסְרַת הַמּוּם מִכָּל וְכָל לְכֹן אָמַר וְהִנֵּה כְּהֵה הַנִּגְעָה. וּבְאִישׁ שִׁשְׁתִּיהֶם בּוֹ רַפּוּאָתוֹ יוֹתֵר קָשָׁה עַל כֵּן דִּי שְׁלֵא תִפְשֵׂה עוֹד.

וּמִן הַטַּעַם הַזֶּה פָּתַב אָדָם בְּשֵׂאת וּבְצָרְעַת. וּבְשִׁחִין כָּתַב בְּשָׂר.

הוּאִיל וּבוֹ מְדַבֵּר בְּאָדָם מִמֶּדְהָ הַשְּׁנִית שְׁלֵא יַדַע לְהַחֲנִיף וְתוֹכוֹ וְקוּלוֹ שְׁוִים. לְפִי שְׂזֵאת הַמֶּדְהָ הִיא מֵדַת שְׂאָר בְּעֲלֵי חַיִּים הַהוֹלְכִים לְתַנּוּמָם כְּכֹל הַחַי מִכָּל בְּשָׂר יִרְעוּ וַיִּשְׁחִיתוּ וְלֹא יִשְׂאוּ פָּנִים לְהַחֲנִיף בְּמִרְמָה.

וּבְשִׁתֵּי הַפִּתּוֹת הָאֲחֵרוֹת כָּתוּב אָדָם שְׁפֹן נִיתְנוּ אֶל הָאֲנָשִׁים בְּעֲלֵי מַחְשָׁבוֹת זֶה יַעֲרִים לְהִסְתִּיר עֲצָה וְזֶה זְדוֹן לְבוֹ יִשְׂאֲנוּ לְחֶרֶף בְּהִרְמַת דְּבָרִים קוֹל לוֹ קוֹל אֶלְיוֹ וְלִבּוֹ אֵין נִכוּן עֲמוֹ אֶלֶּא לְהִיטִיב: כִּי יִהְיֶה בְּעוֹר בְּשָׂרוֹ וְגו': וְהִנֵּה בְּעוֹר בְּשָׂרוֹ לְנִגְעָה צָרְעַת: בְּאֲשֶׁר עַד כַּמָּה פְּעָמִים הַצָּעֵנוּ (ב) שֶׁהַרְגַל טָבַע שְׁנֵי וְהַדְּבָרִים יַעֲשׂוּם פְּעָמִים רַבּוֹת יִשׁוּבוּ הַדְּבָרִים לְאִישׁ לְטָבַע וְלֹא יִסּוּרוּ מִמֶּנּוּ.

עַל כֵּן כָּתִיב כִּי יִהְיֶה בְּעוֹר בְּשָׂרוֹ וְגו' וַיִּתְנַהֵג בָּם יִתְהַפְּכוּ הַנִּגְעָעִים בּוֹ לְטָבַע וְהִנֵּה בְּעוֹר בְּשָׂרוֹ לְנִגְעָה צָרְעַת: לֹא הִפֹּךְ הַנִּגְעָה אֶת עֵינָיו: הַשְּׂאִיל שָׁם עֵין אֶל גְּוֹנֵי הַדְּבָרִים. כִּי יִפְעֲלוּ פְּעוּלַת הָעֵין בְּאִנּוֹן הַרְאִיָּה וְחִזְרַת הַנִּיצוּצוֹת.

כִּי אוּלָּם בְּהַתְנוּעָה הַעֲצָמִים הַדְּקִים שֶׁבְּאוּרֵי בְּתַנוּעָה הַמִּינּוּחַדָּת לְהֵאִיר כְּאֲשֶׁר אָמַרְנוּ בְּפִרְשַׁת בְּרֵאשִׁית (ג) כִּכָּה יִתְנוּעְעוּ גַם כֵּן הַעֲצָמִים הַיּוֹצְאִים חֵן הַגּוֹפִים סָבִיב סָבִיב. בְּעֵנִין שְׁגָם הָמָּה יֵאִירוּ בְּכַח הַתְנוּעָה הַהִיא עַד שֶׁטַח הַגָּשָׁם וְשָׁמָּה יִתְהַפְּכוּ בְּתַנוּעָה זֹאת עַד שִׁיִּגְיעוּ אֶל עֵינֵינוּ וַיִּרְאוּ לָנוּ דְמוּת הַגָּשָׁם אֶל עֵינֵינוּ זֹרַחַת בְּעֵנִין שְׁכַפִּי הַצָּעַת שֶׁטַח הַגָּשָׁם כִּכָּה יַעֲמְקוּ זְנוּיַת הַחֲזִירָה.

(ד) כִּי אִם יִנְסָעוּ בְּזוּיַת מ"ב בְּמַעֲלוֹת יְבוֹאוּ אֵלֵינוּ בְּגוּוֹן אֲדוּם. וְאִם בְּזוּיַת יוֹתֵר מִחֻדָּד יִרְקַק אוֹ תִכְלַת.

וּבְהַתְקַצְרוֹ יִכְהֶה עוֹד. וְזֶהוּ אָמַרְוּ יִרְקַקוֹת אוֹ אֲדַמְדַּמּוֹת וּמִרְאִיהֶן שְׁפָל מִן הַקִּיר.

כִּי הַדְּבָר הַנִּרְאָה בְּזוּיַת מִחֻדָּדָת יוֹתֵר יִטָּה אֶל גְּוִוֹן כְּאֵלוֹ הוּא שְׁפָל וּמַעֲוֹנָן. וְרֵאוי שִׁיִּהְיֶה בְּשִׁטַּח כָּל גָּשָׁם שְׁנוּי הַתְּפִשְׁטוֹת הַעֲצָמִים לֹא רָאי זֶה כְּרָאי זֶה בְּעֵנִין שֶׁתְּשַׁמְנָה חֲזִרַת הַנִּיצוּצוֹת בְּזוּיַת נִבְדָּל מְזוּיַת כְּפִי הַשְּׁתַּנּוֹת הַתְּפִשְׁטוֹת עֲצָמֵי הַשְּׁטַח הָעֲלִיּוֹנִים.

וְזֶהוּ טַעַם לְכָל הַגְּוֹנִים זֶה הַגָּשָׁם לְכֹן וְזוּלָתוֹ שְׁחוֹר זֶה אֲדוּם וְזֶה יִרְקַק כִּי נוֹלַד בְּשִׁטַּח מְשׁוֹנָה מְזוּלָתוֹ וְעַל כֵּן הַמִּצָּא יִמְצָא גוּף בְּגוּוֹן אֲחָד וְאִם יִחְלְקוּ שְׁטַחֵיו כְּדֶרֶךְ הָאֲבִי' יִתְהַפֵּךְ הַגְּוֹן הַרְאִשׁוֹן וַיִּשְׁתַּמְנֶה גוּוֹן הַמִּים בְּשִׁלְג אוֹ בְּכַפּוֹר וְכֹן כָּל כִּיּוּצָא בְּזֶה.

הראייתו בעיניו האופן שיקבלו עצמי שטח הגוף הנראה תנועת העצמים הזרחים שהוא כדמות קבלתם בעין האדם יתקבצו בתוכו אל נקודה. פי הנה כבר למעלה גזרנו אומר וקיימנו (ה) היות ראית העין ע"י משולש יהיה נקודתו באישון בת עין ותושבתו בדבר הנראה.

ועל הדבר הזה אין לערער אמת נכון הדבר. פי אלו היה בהפך פלומר שיהיה נקודת המשולש בדבר הנראה ותושבתו בעין יארע מזה שנראה יותר בנושא פאשר תרחק ממנו מאשר יהיה קרוב מה שהוא נגד האמת.

פי אולם כל שיתרחק הדבר מעינינו יתקטן יותר. הסתכל בצורת ה' יהיה בנקוד ה' תעין הרואה ויהיה ב"ד חור יעבור בתוכו ניצוץ הראיה וכו' א"ג חור אחד כדמותו בכמות רחוק ממנו אם נראה יותר בנושא שינתן חוצה להם בהביטנו דרך חור ב"ד מאם נשגית דרך חור א"ג מבואר שהנקודה תיעשה בעין.

פי אלו תהיה הנקודה בגשם הנראה נביט בו דרך חור א"נ יותר מדרך חור ב"ד וזה גלוי וידוע. ומצאנו היחס בדברים שיהיה פיהם מרחק הרואה מן החור אל מרחק החור מן הגשם הנראה פיהם אלכסון החור אל אלכסון הדבר הנראה פדברי קיפלירו"ס למוד ששי.

פאשר עשה ביום הזה ענין גוף הזרח דרך חלון אל הקיר: במקום הזה הנה טוב מאד להודיע לבני אדם הדבר הנפלא נתקשו בו חז"ל במס' תמיד מדוע חמה במזרח הפל מסתכלים בה ובאמצע הרקיע אין מסתכלים בה פי ידענו דברת רבים היות הספה (ו) אלכסון גסות האויר העב המתמצע לבין הכוכב ארוך יותר פאשר יהיה הכוכב במזרח או במערב מאשר יהיה באמצע הרקיע כל חצי אלכסון כדור הארץ.

רצוני שיתמשך יותר האויר הגס השוכן סביב כדור הארץ מאצלנו אל הכוכב במזרח או במערב כל חצי אלכסון האדמה ממנו עד תחלת האויר הסובב מה שלא יארע פשהכוכב בחצי השמים שלא תעבור ראיתו באויר אלא בקו ישר מעינינו אל הכוכב וזה יודע בהשתפלות מעט.

אמנם לפי דרכינו יתכן היטב בראיות גמורות אין למו מכשול. פי תאמר בלבבך איכה גדע את הדבר הנראה שיתקצר אל משולש? על מה זה יסגר מראהו ולא יגיע כדמותו בצלמו רחב פמות שהוא? ותשכיל את כל אלה בידענו פי הניצוץ העובר מאמצעי דק וך וצלול אל אמצעי גס יותר בקוים בלתי נצבים בהכרח תעקם הניצוץ העובר ויטה אל מול הקו הנצב פאשר למדונו רבים ובפרט החכם קיפלירו"ס בלמודיו.

(ז) ועל פי מכל גשם שיתרגו עצמים כמו שאמרנו עד הנה סביב ילכו ובהתרחק מן הגוף אשר ממנו יצאו ילכו ויתגרעו תמיד מגסותם. וזה יעשו פצורת גלגל סביב.

בהכרח ראוי שעצמי גשם אחר אשר יעברו בתוכם להגיע אל עין הרואה יחדיו פמשפט הזה יתקרבו ויעקמו ניצוציהם עד שיתקבצו אל נקודה בהגיעם אל עינינו פדין הניצוץ העובר מאמצעי צלול אל גס ועב ממנו.

ועתה לך בכתב זה. וכנה תדין על (ח) הפוכב הנראה בהיותו בחצי השמים בהכרח יגיעו אלינו קני ניצוציו מתקרבים זה לזה עד שיבואו לעינינו אל נקודה.

מה שלא יאונה אם נביט בובהיותו קרוב לאנפק במזרח או במערב כי אז ישלח ניצוציו בעיקום אל הצלע האחד ובשביל זה הקוים לא יתקרבו אחד לאחד ויגיעו לעינינו רחבים ולא מקובצים אל נקודה.

באופן שנאמין הדבר גדול ממה שהוא פדבר הנה אשר אתה מראה בצורה ט' פשהפוכב בחצי השמים במקום א' ילכו ניצוציו א"ב א"ג ויפנסו בקלקת האויר הגס ה' ג' ב' ו' הסובב כדור הארץ ז' ח' ט'.

ושמה פדין העוברים באמצעי גם יעקמו אל נ"ח ב"ח בענין שיגיעו אל עין הרואה במקום ח' אל נקודה. אמנם פשיהיה הפוכב באנפק במקום י' וישלח ניצוציו י"כ י"ל יתעקמו.

והנה רואה כ"ח ל"ה בענין שיראנו המביט במושב ח' לא מקובץ אל נקודה אלא רחב כאשר תראה. בעבור זה לא נוכל ראות בשמש בחצי השמים פי כל ניצוציו מקובצים יחד אל נקודה ויבעיר מאד.

ונה מבואר: פרשת מצורע זאת תהיה תורת המצורע וגו' והנה נרפא נגע הצרעת מן הצרוע: ולא אמר והנה נרפא הצרוע? לפי שאין לדנין אלא מה שעניו רואות. ומי שנצנצה בו צרעת בגופו על הרוב כל אשר בתוכו יטמא לדמיון גחזי וכניו וכליותיו ועשתנותיו צרועות.

וכאשר יראה הפהו והנה נרפא נגע הצרעת מן עור הצרוע אשר עוד הצרעת ברוחו ונפשו יצוה לקחת למיטהר הקרבו ובו יתרה תשובה בלבו וכפר עליו הפהו לפני ה' עד תהיה נפשו כפרו והנה שבה כבשרו.

לכן כתיב לקמן זאת תורת אשר בו נגע צרעת אשר לא תשיג ידו בטהרתו שנראה כל הפסוק מיותר. בשפבר אחר צרעת הבית כתוב זאת התורה לכל נגע צרעת וגו' ל ואם רצה לחזור בכל פרט מן הפרטים לזפור ספורו.

למה לא עשה כן גם בראשון באיש עשיר אשר תשיג ידו ולא אמר זאת תורת אשר בו נגע צרעת אשר תשיג ידו בטהרתו. אלא שפא להגיד אחר ספור צרעת הגוף כאשר אמרנו שפיותר צריף להשתדל ברפואת נפש הצרוע מרפואת גופו.

ולכן צוטה תורה בקרבנותיו פמה וכמה תנאים ליתן הדם והשמן על בהן ידו ורגלו ועל תנוף אנו וראשו וההיות כאשר תראה. הלא המה להתפעל מזה המיטהר וישוב אל ה' וירחמהו יתרפא מצרעתו ונפשו בטוב תלין.

לכן אמר זאת תורת וגו' פלומר כל האמור עד הנה בצרעת הגוף להכריחו בקרבנות ותנאיהם אינו אלא לטהר איש אשר בו ובתוכו הנגע אשר לא תשיג ידו בטהרתו שלא יספיק ליטהר לגמרי אע"פ שנטהר מבחוץ עור הבשר אם לא בקרבנותיו שיתזירוהו למוטב: להורות ביום הטמא וביום הטהור זאת תורת הצרעת: ולא אמר זאת תורת המצורע כאשר בראש הסדר? הואיל ושני מראות הנגעים מדי יום ביומו אינו תלוי ברפואת הנפש אלא בראיית העור לבד לכל מראה עיני הפהו.

וְאִם יִרְאֶה סִימָן רְפוּאָה בְּעוֹר הַגָּעֵעַ אוֹלֵי עוֹד טֹמְאָתוֹ בּוֹ בְּתוֹכוֹ וְקִרְבוֹ? עַד יִתֵּן אֵל לְבוֹ לְשׁוּב וְכִלְיוֹתָיו יִכְיחוּהוּ וְיִיעָצוּהוּ לִישְׁתַּר פְּאֶשֶׁר אֲמַרְנוּ. הֲלִכְפָּה אָמַר שְׂאִין לִפְתּוֹ אֵלָּא מַה שְּׁעִינֵי רֹאוֹת וְזֹאת תּוֹרַת הַצָּרַעַת רְצוֹנוֹ הַגָּעֵעַ הַחִיצוֹנִי שְׂיִוְרָה הַטְּהֵרָה וְהַטְּמֵאָה מִיַּד יוֹם בְּיוֹמוֹ וְאִין לְנוֹ עֶסֶק בְּנִסְתָּרוֹת: וְהִזְהַרְתֶּם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִטְּמֵאָתֶם וְלֹא יִמְנוּ בְּמִמָּאָתֶם: אִם יִחְשׁוּב הָאָדָם בְּיוֹם הַמָּוֶת אִין חֲטָא בָּא עַל יְדוֹ פְּאָמְרָם ז"ל וְשׁוּב יוֹם אֲחַד לִפְנֵי מִיתָתָהּ כִּי כָּל יוֹם מְזוֹמָן לְמִיתָה וְכָל יְמֵיו יִהְיֶה בְּתִשׁוּבָה.

עַל כֵּן כָּתַב הַזְהִירוֹ וְהִפְרִישׁוּ תָּמִיד יִשְׂרָאֵל מִטְּמֵאָתֶם כְּדֵי שְׂלֹא יִמְנוּ בְּטֹמְאָתֶם וְכָל יְמֵיהֶם יִהְיֶה בְּטְהֵרָה: פְּרָשַׁת אַחֲרֵי מוֹת וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה אַחֲרֵי מוֹת שְׁנֵי בְּנֵי אֶהֱרֹן בְּקִרְבָּתֶם לִפְנֵי ה' וַיִּמְנוּ.

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְגו': הַקִּשָּׁה בְּעֲלֵי כָּלִי יִקַּר לְמָה חֲזוֹר וְכָתַב וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה אַחֲרֵי שְׂאֵמַר כָּבֵד וַיְדַבֵּר ה' וְגו' וְתִירוּצוֹ רְאֵה בְּסִפְרוֹ. וְהִנֵּה בָּאתִי בְּמַגִּילַת סֵפֶר לְהוֹסִיף עַל דְּבָרָיו וְלִתֵּת טוֹב טַעַם עוֹד עַל הַפְּתוּב בְּפִסּוּק הַזֶּה.

בְּאֵמַרִי כִּי אָמַת שְׂרָצָה הַקַּב"ה לְהוֹדִיעַ הַיּוֹתוֹ מְדַקְדָּק בְּיוֹמָתוֹ בְּקִרְוֹבָיו. וְעַל כֵּן אָמַר וַיְדַבֵּר דְּבוּר קָשָׁה כְּלוֹמַר חֲזוֹת קָשָׁה אֲגִיד לְךָ אַחֲרֵי מוֹת בְּנֵי אֶהֱרֹן.

וְמַה זֶה לְ בְּקִרְבָּתֶם לִפְנֵי ה' וַיִּמְנוּ. כִּי עֲזָה כַּמּוֹת הָאֶהֱבָה וְלִהְיוֹתֶם קִרְוֵי דְקִדְקִיתֵי עֲמֵהֶם.

(א) שְׂכָל הַגְּדוֹל מִחֲבִירָיו יוֹתֵר מוֹכֵן לְיוֹם רַעָה פְּאֶשֶׁר בְּיוֹם סִגְרִיר לֹא יִכּוּ אֲבֵנֵי אֶלְגָּבִישׁ אֵלָּא בְּנִינִים רַמֵי הַקּוֹמָה. וְזֶה לְמוֹד אֲצִלָּה שְׂגָם עָלֶיהָ יִחַרָה אִפִּי אֲפִילוֹ כְּחוֹט הַשְּׁעָרָה שְׂכָכָה עֲשִׂיתִי בְּבְנֵי אֶהֱרֹן שְׂלִקְרַבְתֶּם לִפְנֵי ה' וְלִהְיוֹתֶם קִרְוֵי וּמִיִּדְעֵי לְכָפֹד וַיִּמְנוּ.

וְזֶהוּ מַה שְׂרָצָה לְהַזְהִיר לְמֹשֶׁה בְּפִסּוּק הַרְאִשׁוֹן. וּמִכָּאן וְאֵילָּף צְוִי חֲדָשׁ.

עַל כֵּן חֲזוֹר בְּאֵמִירָה בְּפְנֵי עֲצָמָה וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְלֹא אָמַר וַיְדַבֵּר כְּפִרְאִשׁוֹנָה. ד"א פִּירְשׁוּ חז"ל שְׂנַכְנָסוּ שְׂתוּיֵי יַיִן לְמַקְדָּשׁ.

כִּי אֲמַנְם הַשְּׂנִינָה דְמִיּוֹן הַמָּוֶת וְהַשְּׂכּוֹר שְׂחֲטָפְתוּ שְׂנִינָה כְּאֵלוֹ מֵת וְעֵבֵר מִן הָעוֹלָם. עַל כֵּן אָמַר אַחֲרֵי מוֹת שְׁנֵי בְּנֵי אֶהֱרֹן בְּקִרְבָּתֶם לִפְנֵי ה' אַחֲרֵי שְׂמִתוֹ וְנִשְׁתַּכְּרוּ.

ד"א פְּדַבְרֵי רַבִּי אֵלִיעֶזֶר שֶׁהוֹרוּ הַלֵּכָה לִפְנֵי מֹשֶׁה רַבֵּן. וְכָל הַמּוֹרָה הַלֵּכָה בְּפְנֵי רַבּוֹ הָרִי זֶה רוּצָה לְהַתְנַשֵּׂא עָלָיו בְּמַעֲלָה.

וּכְאֵלוֹ אָמְרוּ בְּפִיהֶם שְׂגָם בָּהֶם דְּבַר ה' הַלֵּכָה זֶה יוֹתֵר מִמֹּשֶׁה. א"כ דְּמוּ הַיּוֹתֶם שׁוֹמְעִים קוֹל ה' יוֹתֵר מִמֹּשֶׁה וְשִׁיקְדְמוּ עָלָיו בְּמַעֲלָתֶם לִפְנֵי ה'.

לְכֵן אָמַר בְּקִרְבָּתֶם לִפְנֵי ה' וַיִּמְנוּ לִפְנֵי שְׂרָצוֹ לְקִרְבֵּי נַפְשָׁם אֵל ה' יוֹתֵר מִמָּה שְׂהִיָּתָה מַעֲלָתֶם רְצוֹנֵי שְׂרָצוֹ לְעֵבֹר מַעֲלַת מֹשֶׁה. וַיִּמְנוּ: וּמִפְּשָׁעֵיהֶם לְכָל חֲטָאָתֶם.

וְכֵן כָּתוּב אֵת כָּל פְּשָׁעֵיהֶם לְכָל חֲטָאָתֶם: כִּי הַפְּשָׁעִים הַחֲמוּרִים תְּשׁוּבָה תוֹלָה וּי"ה מְכַפֵּר. וְלֹא נִחְשְׁדוּ יִשְׂרָאֵל עַל כָּל דְּבַר פֶּשַׁע שִׁיצָא מִתַּחַת יְדֵיהֶם בְּלִילָה וְלֹא יַעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה בְּיוֹם.

בְּאֵןפֹן כִּי עֲזָנָם וּמְרָדָם אַחֲרֵי הַתְּשׁוּבָה נִהְפְּדוּ לְחֲטָאָת קַל עַד כִּי יָבֹא יוֹם הַכַּפּוּרִים וַיִּכַּפֵּר גַּם עָלָיו. עַל כֵּן אָמַר הַפְּתוּב שִׁיכַפֵּר הַיּוֹם הַהוּא הַמְקוֹדֵשׁ לְגַמְרֵי פְּשָׁעֵיהֶם שְׂבָאוֹ לְכָלִּל

חטאת אחר תשובתם: וכפר הפהן אשר ימשח אותי וגו' עד ועד הפהנים ועל כל עם הקהל יכפר: פוננת המאמר במדת העננה.

ושאין להיות בזו לכהן הדיוט שעלה לגדולה כי אין לנו אלא שופט שבימינו. ואם נמשח לכהן גדול איש שפל ונבזה מ"מ ראוי לכבדו ולנשאו פאלו הוא אהרן בדורו.

ולמדנו בזה שיש לשוטר ומושל להתערב עם הפחותים שבעם לפני המקום. כאשר עשה דוד באמרו (ש"ב ו') ונקלתי עוד מזאת והייתי שפל בעיני.

זהו למוד ילמדו ממנו כל הקהל ולא תרע עינם איש באחיו לבקש גדולות על חבירו בהיות לכל אחד מחשבת יתרון מעלה על בן גילו. אמר הכתוב שיכפר הכהן כאשר יהיה משום יהיה מי שיהיה הואיל ומלא את ידו והושיעה לו ימינו לכהנתחת אביו.

ולבש בגדי הכהן קטני הערף וההוצאה ולכן בגדי הקדש כי נחשב בעיני ה' לא הפסד והזהב אלא נמיכות הרוח. והוא יכפר תחילה על המקדש בית קדש הקדשים ואחר כך על אהל מועד ואח"כ על המזבח ואחר כך על הפהנים ראשי העם ושוטריו ואחרון על עם הקהל.

באופן שכל הקודם במעלה יבוא בראש וראשון לבקש כפרה מאת הפהן שהוא וממנו יראו וכן יעשו הגמוכים ממנו: למען אשר יביאו בני ישראל את זבחייהם וגו' וזבח זבחי שלמים לה' אותם: אמור אמרנו שלא ניתנו הקרבנות לישראל אלא להתיר להם מה שהורגלו עד הנה בין האומות להקריב לאלוהיהם והנה הדבר קשה לאסור להם הדבר לגמרי כדברי הרב המורה.

אמנם ישרים דרכי ה' ואף הדבר המצווה לעשות סייג או לאסור איסור לא דבר רק הוא ייש בו דבר סתר ותועלת ממנו. כן הקרבנות אע"פ שהותרו לצורך שלא יזנו להקריב אל הפעלים תחת כל גבעה ועץ רענן ויקדשו עצמם במותר להם לזבח לה' מ"מ גם יצא מהם תועלת להתפעל מהם הזבח וישנוב אל ה' וירחמהו בראותו תמונה לנגד עיניו זביחת שורו ושיו נידחים על המזבח מה שהיה חייב הבעל על חטאתו אשר חטא.

וכאלו יתן חלב ודם הזבח תמורת חלב ודם המקריב להיות לרצון לפני ה' לכפר על חטאת נפשו. על כן פירש הכתוב בזה הטעם בקרבנות באמרו שיביאו בני ישראל את זבחייהם שהיו נהוגים לזבח אל השעירים על פני השדה אל פתח אהל מועד וזהו הגדר.

ועוד התועלת וזבחו זבחי שלמים לה' אותם. ירצה המקריבים מבני ישראל יזבחו זבחי שלמים עצמם וידמה בעיניהם פאלו זבחו אותם ירצה המקריבים עצמם זבחו נפשם על גבי המזבח לכפרת פשעיהם: כי נפש הבשר בדם היא וגו': עד כי נפש כל בשר דמו היא וגו': צריך עיון ודיוק היטב בדרוש הדם הלזה וטעמי הכתוב לאנסרו.

יש סתירה גמורה ביניהם. בראשון כתוב כי נפש הבשר בדם היא יראה שאין לאכלו מן הטעם שהנפש היא בדם עד שהדם מקום לנפש.

ואחר זה ניחם ונתן טעם אחר כי הדם הוא בנפש יכפר עד שהנפש מקום לדם? ועוד כתוב בצלם ובדמנות כי נפש כל בשר דמו בנפשו הוא קיים עוד הדבר שהדבר מושבו בנפש אלא שהוסיף נפש כל בשר פאלו ירצה לערב הנפש עם הדם והדם עם הנפש.

ושוב כתב כי נפש כל בשר דמו היא משמע כי הדם הנפש ואינה עוד מעורבת עמו ואינה מקומו ולא זה מקום לזו? ראוי לעמוד על הדבר בהשפלה ובחקירה רבה. עוד יש לדקדק על אמרו על פן אמרתי לבני ישראל כל נפש מכם לא תאכל דם והגר הגר בתוככם לא יאכל דם מדוע לא קיצר בלשונו ולא עירב את את זה בזה לאמר כל נפש מכם ומן הגר הגר בתוככם לא יאכל דם אלא הפרידם בשני דבורים? ובבני ישראל כתב כל נפש מכם ובגר הגר לא אמר כל נפש? אולם פשר [הדבר שנאמר] טעם איסור הדם להיותו מוליד בנפש אכזריות מטעם שנאסרו הבהמות הטמאות והשקצים.

וישראל כי לא נסו לאכלו יהיו רחמנים. לא כן שאר האומות והגר הגר שנספחו על בית יעקב כי המה לשעבר כבר אכלוהו ורוחם הרה עמל וילד אכזרי בדומה לו עד שנפשמ קנתה איכות הרע ההוא ואע"פ שלא יאכלוהו מפאן ואילך מ"מ כבר רוחם מעורב ורעה תמצא בו.

ידיוע פי רוח כל חי (ב) רצוני העצמים הדקים וחמים המניעים שתרגו בדם והדם מתפשט בנרידים שבכל הגוף נייענו ונחיינו ונייע כל תנועותיו. וזה אמת ויציב בכל בעל חי.

ועל פן הצורות המתרגשות ובאות לעיניו יפעלו ברוחות שבדם ונינועוים והרוחות נייעו הדם והדם האבר וחלק הבעל חי לעשות כרצון איש ואישלדמיון הנשואים יעברו לפניו אמנם באדם על כל אלה תלמדנו האמונה שניתנה בו נשמה רוחנית (ג) היא תפעול בשכל פעולות הנשואים והצורות.

ועם כל זה הצורות החיצונות נייעו באיזה פעם האדם ג"כ באשר השכל לא יפעול או בשביל היותו עסוק בדבר אחר או לפי שנשתמעבד אל החומר לרוב פחיתותו ולרוע סדר השכלתו.

אבל בשכל טוב ואיש לא יתור אחרי לבבו ואחרי עיניו אלא אחרי נפשו ורוחו לא יצטרך להתנועע מפח תורת הנשואים החיצונים. ונפשו לא תשאל תנועתם מן הדם ומהעצמים החיים שבו.

אדרבה היא תעזור לו להתנועע כי היא הנותנת השכל במרומים נייע כל תנועות האדם בטעם ורצון מה שלא ידענו בבעל חי שאינו מדבר. אם פן באדם ראוי לומר שהדם הוא בנפשו ונכון שהנפש תניענו וכאלו היא מקום לו.

ובשאר בעלי חיים הדם הוא מקום לנפש באשר הדם נייע אותם כאמור. על פי הדברים האלה יפה פירש הכתוב כי נפש הבשר בדם היא רצה נפש כל חי מן הבהמה ומן העוף היא מקבלת תנועתה מן הדם והדם מושבה.

ואני נמתיו על המזבח לכפר על נפשותיכם הרוחניות אשר בהנה הדם הוא בנפש והנפש האלהית שבדם היא מקום ותנועת הדם. על פן אמרתי לבני ישראל כל נפש מכם לא תאכל דם ושאין בכל נפשותיכם איכות הרע שבדם.

אולם בגר הגר שאי אפשר שלא קנה בנפשו הרוע שהוא שפבר אכל ממנו לפחות לא יאכל דם מפאן ואילך שלא יוסיף הרנה על הצמאה לכן לא אמר בו כל נפש שפבר נפש הגר נתלקלכה בדם בהיותה בגייתה אלא שלא תאכלנו מפאן ולהבא.

ועוד הוסיף כי נפש כל בשר דמו בנפשו הוא להגיד לנו טעם האיסור אשר עד הנה לא נאמר והוא שהדם מוליד רוע איכות ברוח ובנפש החי. כי אמנם נפש כל בשר דמו בנפשו הוא באופן שייתערב הדם בנפש ויתהפך לאכזר פיענים כמוהו.

לכן אמרתי לבני ישראל דם כל בשר לא תאכלו כי נפש כל בשר דמו היא כלומר (ד) נפש כל בשר ורוחו וטבעו יהיו כאשר יהיה הדם בדמותו בצלמו ותקנה איכות פאיכותו לבלע ולהשחית: כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם בה לא תעשו וגו': עד וחי בהם אני ה': אשאל ונאנסה בפסוקים האלה שאלות א' יראה הלשון מאריך בלי טעם כאשר אמר שמעשה ארץ מצרים וגו' לא תעשו והוסיף אחר כך וכמעשה ארץ פנען וגו' לא תעשו במקום שאמרו לקצר ולומר כמעשה ארץ מצרים וגו' לא תעשו? ב' גם בהוסיפו ובחוקותיהם לא תלכו מאמר בפני עצמו ולא עירבם יחד כמעשה ובחוקות ארץ מצרים וכנען לא תעשו? ג' בטעם שאמר אשר ישבתם בה פי אין טעם לפי שישבו בה שלא יעשו כמעשיהם ואם מעשיהם רעים וחסאים לה? יהיה אסור לעשותם בהחלט אף אם לא ישבו עמיהם? ד' גר יפלא שבארץ פנען לא אמר אשר תשבו שמה כלשון שלקח בארץ מצרים אלא שכתב אשר אני מביא אתכם שמה? ה' מה שבחוקות ארץ מצרים וכנען לקח לו לשון הליכה שנאמר ובחוקותיהם לא תלכו אולם בחוקות הי"ת אמר בלשון שמירה ללכת ואת חוקותי תשמרו ללכת בהם ולא אמר בחוקותי תלכו? ו' הואיל וכבר אמר את משפטי תעשו וגו' מדוע חזר לצוות ושמרתם את חוקותי וגו' והפל צווי אחד הוא מבלי תוספת ומגרעת? ז' בשנוי הנראה בפסוק שני מבראשון כי בראשון כתב עשייה במשפטים ושמירה בחוקות ובפסוק שני עירבם ביחד וכתב שמירה בשניהם ל ולא דבר רק הוא.

ח' בהוסיפו אשר יעשה אותם האדם וחי בהם וצריך לידע אם הוא הבטחה שיאריכו מיהם בזכות שמירתם או אם ספור מה שיארע להם? ט' בפסוק ראשון התחיל במשפטים וסיים בחוקים אבל בפסוק שני חוקים בראש ואחריהם המשפטים? והביאור לכל אלו כי אינו דומה יושב בארץ? דועה לו שחן מקום על יושביו אל ההולך אל מקום שמוליקין אותו ולא היה שם מימיו.

שאין ספק שבארץ מולדתו ומקום שבתו יטה לבו ורצונו אל משפט הארץ שהיא ואל מנהגיה. אמנם בארץ נכריה אין לבבו פונה שמה והלא נכריות נחשבו לו התורות והחוקים שבתוכה.

וידוע גם כן כי כל הדתות והמשפטים יתחלקו לשני מינים. האחד דבר המצווה באשר הוא סוף המחשבה והמכונן והם המשפטים.

השני הדבר ישרת לאמצעי וכלי להשגת המכונן שהוא ואלו הם החוקים. (ה) והנה בכל הפעולות שתעשינה בעלי המלאכות והחכמות תאזרו לשמוע בלמודים ויתנהגו לעשותם

פעמים רבות עד פי יהיה נהוג הדבר אצלם ויפעלו בו אח"כ בנקל ומפעולות רבות ילבושו רוחם בדבר לא יסורו ממנו.

ולכן כל דבר אמצעי וכלי אל התכלית הנרצה ראוי לשנותו ולחזור עליו כמה פעמים עד שיתעצם בשכלו הפעולה והתכלית המבוקש וישוב עליו לטבע בלי טורח ועמל. וראוי שתאמר שמירה בראייה סתמית רצונו בדברים שהם פלים להשיג התכלית והעשייה תפול במלאכה עצמה כמו שנאמר ושמרתם את משמרת לבלתי עשות וגו'.

וכבר ידענו שהליכה תאמר על דבר ירגיל בו האדם תמיד כמו שפי' בעל פלי יקר פרשת בחוקותי. ואולם הבא ליטהר ולידבק במצות ה' הוא יכונן דרכו תמיד לילה בדרכיו אפילו שאינן מצות ה' אלא חוקים ומנהגים שהתורה והמצוות נשענים עליהם ונתינו לגדר ולסיג להם.

ויזהר ינהג עצמו ויעשה טבע שני במצות ה' גופם ולא יעזבם כל מי חיו. על פן פתוב באברהם (בראשית י"ז) התהלך לפני ה' והיה תמים שאם תרגיל לילה לפני ירצה לפני מצותי בחוקים ובסיגים שהם קודם פני אז תהיה תמים במצות עצמם ולא תזוז משמרתם.

ודומה לזה כתב בעל פלי יקר על אמרו (לעיל י"ו) לפני ה' תטהרו ובעל מעשה ה' בפסוק (במדבר י"ו) ויקומו לפני משה. ונשוב למה שאנחנו בו.

פתוב כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם בה ולכן כל מעשיהם ונימוסיהם צפונים בלבבכם אשר אתם זונים אחריהם לפי שישבתם עמהן וכן מקום על יושביו. ואם תוכלו להשמר שלא תעשו כמעשיהם פשיטא שאף כמעשה ארץ כנען אשר אני מביא אתכם שמה ועדיין לא אחזתם בה ואין מעשיהם ושקוציהם לכם לרצון לא תעשו.

ועל אחת כמה וכמה שבחוקותיהם של שניהם לא תלכו פירוש שלא תרגילו עצמכם באמצעיים וסיגים כדי ללמוד מעשיהם ולהתנהג בהם. שאם לא תעשו מעשיהם של מצרים אשר נהגתם בהם ודאי לא תעשו מעשה כנען שאינם לכם נהוגים ומכ"ש שלא תתלמדו במנהגים לא של מצרים ולא של כנען להדריכם אל פעולות.

על פן תצטרכו לעשות בסדר הזה עם חוקי ה' ומשפטיו משפטיו תעשו וכדי ללכת בהם ירצה בפעולות המשפטים תשמרו בשמירה סתם את חוקותי ותרגילו עצמכם בהם ויצא מזה אליכם קלות בעבודת ה' פי ה'הרגל דמיון, הטבע.

ויאונה לכם עוד שאף המשפטים יקלו לכם בשמירה כמו החוקים ובנקל ושמרתם אח חוקותי ואת משפטי בשמירה לבד כי בשמירת החוקות גם המשפטים תשמרו ויתתפכו במחשבותיכם לטבע ולא יהיה לכם בהם טורח לעבוד ולמשא.

כמו שאמר אשר יעשה אותם האדם וחי בהם. (ו) כי אמנם העמל והטורח ימית האדם הואיל והרוחות באשר יקבלו תנועה נגד רצונם וטבעם תבלבלו ויתעמלו ולכן יסבבו באדם טורח ומשא כבד.

וְאֲשֶׁר יִתְעַמַּל יָמִים רַבִּים בְּתוֹנוּעוֹת מְשׁוֹנוֹת אֲפֹשֶׁר שְׂיִחַלָּה וַיִּגִּיעַ עַד שְׁעָרֵי מִנָּת. וְאִם הִתְנַהֵג בְּתוֹנוּעָה אַחַת אַף אִם יִהְיֶה טוֹרַח בְּדָבָר לֹא יֵאָנֹנֶה לוֹ כֹּל אֲנֹן כֹּאֲשֶׁר הָרוּחוֹת כְּבָר קָנוּ הַתְּנוּעָה הַהִיא לְטַבֵּעַ.

עַל כֵּן כְּשֶׁנַּעֲשֶׂה הַמִּשְׁפָּטִים בְּהַרְגֵּל אִין שְׁטָן וְאִין פֶּגַע רַע וְנִפְשׁ עֲמַל לֹא תַעֲמֹל בְּפַעֲלוֹתָם וּבָקָם יִחַיֶּה הָאָדָם וְלֹא תִקְצַר נַפְשׁוֹ בְּעַמְלָם: כִּי אֵת כֹּל הַתּוֹעֵבֹת הָאֵל וּגּוֹ' וְלֹא תִקְיֵא הָאָרֶץ אֶתְכֶם וּגּוֹ': כִּי כֹל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה וּגּוֹ': לְבָאֵר הַשְּׁנוֹת הַמֵּאָמֶר וְקִלְקוּל הַסֵּדֶר בְּפִסּוּקִים אֵלֶּה.

רְאוּי לְדַעַת שְׂרָצָה הַקַּב"ה לְהוֹדִיעַ חֲסֵדּוֹ עִם יִשְׂרָאֵל. וְשִׁלָּא יַעֲשֶׂה עִמָּם כֹּאֲשֶׁר עָשָׂה עִם הַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרִזִּי יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ כֹּאֲשֶׁר הִפְרוּ דַרְכָּם וְקִלְקְלוּ מַחֲשַׁבוֹתֵיהֶם קֶצֶף ה' עַל הָאָרֶץ וְהִכְרִית גּוֹי כְּלוֹ כְּקִטּוֹן כְּגֹדוֹל.

וְאִמָּנָם עִם עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל אַף אִם יִחַטְּאוּ לְפָנָיו יְדֹמָה בְּרַחֲמָיו כֹּאֲלוֹ הַיִּחִיד חֲטָא וְהוּא לְבַדּוֹ יַעֲנֹשׁ וּבַעֲוֹנוֹ יָמוּת וְשִׁאָר יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר לֹא חֲטָאוּ נְקִיִּים וְלֹא יִקְיֵא אוֹתָם הָאָרֶץ כֹּל הַקְּהָל כְּאֶחָד בְּשִׁבִיל פְּשַׁע הַיִּחִיד.

וְעַל זֶה הָאָרִיכוּ הַפְּתוּבִים כִּי אֵת כֹּל הַתּוֹעֵבוֹת הָאֵל עָשׂוּ אַנְשֵׁי הָאָרֶץ וְתִקְיֵא הָאָרֶץ אֵת יוֹשְׁבֵיהָ אָבֶל אֶתְם לֹא תַצְאוּ מִזֶּה וְלֹא תִקְיֵא הָאָרֶץ אֶתְכֶם כֹּאֲשֶׁר קָאָה אֵת הַגּוֹי אֲשֶׁר לְפָנֵיכֶם. וְזֶהוּ מִחֲסֵד ה' הַחוּמַל עַל כֹּל הָעָם וְכֹל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה מִכֹּל הַתּוֹעֵבוֹת הוּא בַעֲוֹנוֹ יָמוּת וְאֶתְם תַּעֲמְדוּ עַל אֲדַמְתְּכֶם לְבַטַח.

וְעוֹד מִזֶּה בְּסוֹף פְּרָשַׁת קְדוּשִׁים פְּרָשַׁת קְדוּשִׁים דְּבַר אֵל כֹּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאִמְרַת אֱלֹהִים קְדוּשִׁים תִּהְיֶה: לְפִי שְׂבַעֲנִין הַקְּדוּשָׁה וְהַפְּרִישׁוֹת כֹּל יִשְׂרָאֵל עֲרַבִּים זֶה לְזֶה וְאִם יִחַטְּאוּ אִישׁ אֶחָד וּפְלָלוּ אֱלֹהִים כֹּאֲלוֹ כֹּל יִשְׂרָאֵל חֲטָאוּ וְעַל כֹּל הַעֲדָה יִקְצוּרַף כַּמַּעֲשֶׂה דְעָכוֹן שְׂנֵאָמֶר (יְהוֹשֻׁעַ ז) חֲטָא יִשְׂרָאֵל וּגּוֹ'.

לְכֹן כְּתוּב אֵל כֹּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁהוּא דְבַר הַשְּׁמוֹר אֵל כֹּלְם כְּאֶחָד: קְדוּשִׁים תִּהְיֶה כִּי קְדוּשׁ וּגּוֹ': אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ וּגּוֹ': אֵל תִּפְנּוּ אֵל הָאֱלִילִים וּגּוֹ': הַשְּׁבִתִי בְּמִשְׁפַּט יִישׁוּב שְׁלֹשׁ הַפִּסּוּקִים הַלְלוּ לְמָה בְּכֹלְם כְּתוּב אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם וּבְשִׁגְמֵ בְרוּב פִּסּוּקֵי הַפְּרָשָׁה כְּתוּב כִּכָּה וּלְפַעֲמִים אֲנִי ה' לְבַד וְעַד הִנֵּה אִין בְּיַדֵּנוּ לְפוֹתָרָם וּלְתַת עֲלֵיהֶם טַעַם לְשִׁבַח.

בְּכֹל זֹאת נִשְׁתַּדַּל מִיָּהָא בְּהִנָּף תִּלְתָּא דְכְּתִיבֵי כְּחֵדָא. וְנֵאמַר כִּי לְשִׁלֵּשׁ סְבוֹת אָדָם יִקְבַּל עָלָיו אֲדָנוֹת שָׁר וְשִׁלְטוֹן.

לְהִיּוֹתוֹ מְכֻבָּד נִישָׂא וְרַם וְעַל כֵּן רְאוּי לְכַבְּדוֹ וּלְנִשְׂאוֹ כִּי לוֹ יֵאָתֶה הַמְּלוּכָה. אוֹ לְפִי שְׂעֻשָׁה עַמּוֹ חֲסֵדִים וְטוֹבוֹת שְׁלֹא לְהִיּוֹת עַמּוֹ כְּפוּי טוֹבָה כִּי אִין בְּיַדוֹ לְשַׁלֵּם לוֹ כֹּל תַּגְּמוּלָיו.

אוֹ כִּי הוּא צָרִיף לוֹ יִהְיֶה עָלָיו לְמַחְסָה וּלְמַסְתוֹר צְנָה וְסוֹחֲרָה נֶגֶד הַקָּמִים עָלָיו וּמְבֹנָאֵר (א) שֶׁהַקַּב"ה אִינוֹ נוֹדַע לְעוֹלָם כִּי אִם מִכַּח מַעֲשָׂיו. עַל כֵּי א"א לְכֹל לְהַפִּיר מֵהוֹתוֹ בְּעֶצֶם. כֹּאֲשֶׁר כְּוִנַּת הַכְּתוּב (תְּהִלִּים ס"ו) אָמְרוּ לְאֱלֹהִים מַה נּוֹרָא מַעֲשֵׂיָהּ בְּרוּב עֲוֹנָהּ יִכְחָשׁוּ לָהּ אֲוִיבָיָהּ כְּלוֹמֵר יֵאמְרוּ לְאֱלֹהִים מַה נּוֹרָא מַעֲשֵׂיָהּ וּלְהַפִּירוֹ מִצַּד פְּעֻלוֹתָיו כִּי אוֹלָם מִצַּד עֲוֹנוֹ וְעֶצְמוֹתוֹ יִכְחָשׁוּ לוֹ אוֹיְבָיו כִּי אִין מוֹפֵת חוֹתָף עַל מֵהוֹתוֹ אִם לֹא מִן הַפְּעֻלוֹת.

וכן אמר דוד (שם י"ט) השמים מספרים כבוד אל וגו' שמצד השמים שהם מעשיו נכיר כבודו כאלו מספרים אותו בפיהם ומעשה ידיו מגיד הרקיע, אמנם אין אנמר ואין דברים בלי נשמע קולם כי בלתי קול מעשיו אין חכמה ואין תבונה ולא אות על הנוניתו ית'.

ועוד לאלוה מילין בפרשת שלח בס"ד. וספרו הכתובים כי יהיו ישראל מוצרכים לקבל עליהם עול מלכות שמים על פי שלשה דברים.

להיות האל רם ונישא וזה יודע מכח מעשיו כי יראו ישראל קדושים הם. ובהכרח מי גוי קדוש.

אשר אין לו אלהים קדושים עליו? על כן דעו וראו כי קדושים תהיו. ובה תדעו כי קדוש אני ה' אלהיכם וראוי שאהיה מלפניכם מצד קדושתתי.

ולסבה השנייה כי עשיתי לכם טובות וזה תפירו ממעשיכם בנהג שבעולם שכל איש אמו ואביו תיראו המולידים והמגדלים אתכם. ולכן גם אתם את שבתותי תשמרו כי ששת ימים עשה ה' את העולם וכ"ש שתקבלו מלכותי עליכם לפיכך גם בזה כתוב אני ה' אלהיכם.

ולסבה השלישית כדי שיהיה לו מגן וצנה נגד אויביו. כי אמת שכל איש מבני נכר יעשה לו דמות צורת כוכב או אליל להיות לו למחסה על כל צרה שתבוא עליו וכזה בעינינו ראינו ובאזנינו שמענו גם ביום הזה כל צרוע וכל זב ומנוגע יקבל עליו בכל פחו אליל אחד מיוחד אצלו אל המכה ואל המחלה שבבשרו יחשוב האלוה שהוא בעל היכולת פרטי שיחלים ורפא ורפא הנגע על כן ישא דמותו בחיקו ויסתירהו בצל כנפיו.

אמנם ישראל לא יפנו אל האלילים ולא יאמינו בתועלתם כי המה הכל. ולכן יקבלו עליהם מלכות שמים הרופא לכל בשר.

לזה כתוב אל תפנו אל האלילים וגו' לפי שאתם לא תפנו אל האלילים לקבלם לרופאים ואלהי מסכה לא תעשו לכם לישא בחיק לרפואה על כל ריב וכל נגע בהכרח אני ה' אלהיכם: איש אמי ואביו תיראו ואת שבתותי תשמרו: בפרשת בראשית בפסוק ויברך אלהים את יום השביעי פירשנוהו.

ועוד בפרשת ויקהל: אל תפנו אל האלילים ואלהי מסכה וגו'. וכי תזבחו זבח שלמים לה' לרצונכם תזבחהו: כי השם יתברך חס וחומל על ממונן של ישראל ואם יעבדוהו לא ישאל אלהי פסח ואלהי זקב אלא מזבח אדמה כדבר שנאמר בפרשת תרו.

גם עתה אמר שאין עבודתו בכה כאשר יעשו עובדי הפסילים. עץ ואבן פסח וזקב אשר עמקם כי זה פחו לאלוהו.

וכן ענה אהרן לשאלתם (שמות ל"ב) קום עשה לנו אלהים. פרוקו נזמי הזקב.

ואנחנו לא כן אל תפנו אל האלילים ואלהי מסכה לא תעשו לכם אליל תפוש וזקב וכסף ולא תרפו בהוצאה. ואם תעבדו את ה' ותזבחו זבח שלמים דבר מועט לרצונכם תזבחהו ואין מכריח להביאם: ולפני עור לא תתן מכשול ויראת מאלהיך אני ה': כאשר נשאלה לל כל מבין ויבקשו בכל הדרך ולא מצאו תשובת ניצחת.

היאף הפל צפוי לפני ה' בלתי נטילת רשות האדם? כי אם ראה ה' בידעתו הנפלאה שפלוני יחטא ופלוני ירצח ופלוני ינאף, את אשת רעהו. תבאנה אם כן הפעולות האלה בהכרח.

שאל"כ תהיה ידיעת ה' אפשרית ומסופקת? והבאנו במקום אחר תשובה מספקת. שאין להדמות הידיעה אל הפעולה כי אמנם לא כל הנופל תחת ידיעת האדם יהיה נפעל ולא כל פעולה תפול תחת ידיעתו אבל ידיעת הבורא שהיא בתכלית האמיתות תוכל לידיע הדבר שיהיה מבלי שתכריח המעשה.

כאשר ידיעת האדם לא תכריח פעולת העבר הנופל תחת ידיעתו כן ידיעת הי"ת בעתיד. והבאנו משל איש עיור ההולך לתמוז אם יקדמנו אחר ויחפור גומץ לפניו כל רואהו יאמין ויגזור אומר שהעיור אשר לא נשמר מזה יפול בבור בהכרח ועם כל זה לא יכריחו הרואה ליפול וכן כל הדומה לזה.

ויש לה אדם יעלה בדעתו שיבוש להפיל עיור במקשול שיהיה לו גרמא בניזקין באמרו לא פעלתי און וגם פה לא עשיתי מאומה ולא מותתי את האיש ההוא כי לא הכרחתיוליפול בבור או במקשול.

לדמיון ידיעת ה' שלא תכריח החוטא. ואם כן נקי מעון בעל המקשול.

בא הכתוב מוכיח ומזהיר בדבר הזה. כי אין דמיון דרכינו לידיעת ה' הנפלאה ולא ידענו דרכי ה' ובסוד אלוה לא עמדנו.

זהו אמרו ולפני עיור לא תתן מקשול ויראת מאלהיה אני ה' רצונו לא תתן מקשול לפני העיור ואל תאמר אם כן שהפעולה מוכרחת איה ידע ה' חטא האדם? כי אין לנו עסק בנסתרות ויראת מאלהיה להיות הדבר כמזכיר וחתום באוצרותיו אני ה' היודע דבר זה ולא לנו לדרוש במנפלא ממנו: ואהבת לרעה כמוה.

לא אמר ואהבת בני עמה כמו בראש הפסוק (ב) לפי שלא תמצא אהבה בין איש לאיש אלא בבן זוגו כאשר יהיה ממזג דומה. ובהקפה השנאה באיש אשר הוא ממזג נגדיי כידוע.

על כן נשנא פתאום איש בראייה בעלמא לא הכרונוהו תמול שלשים ונאהב אחר לא ידענוהו. זהו אמרו ואהבת לרעה כמוה פלומר בהכרח תאהב הרע כאשר הוא כמוה וכן זוגה ומדותיו שוות למידותיה: מאזני צדק וגו' אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים, ושמתם וגו': קצת תימה שתלה הטעם שלא יעשו עול במדות ובמשקלות על פי הוציאם מארץ מצרים ל ונראה לפי שנמתן ה' את חזן העם במצרים וינצלום ולפיכך יחשוב הרואה שטוב בעיני ה' לגנוב ולגזול בפרט אל איש יש לנו עמו דין דברים כאשר קצת מפריצי בני עמנו יורו היתר לעצמם לגנוב ולחטוף ממון חבירו אשר מקדם חמסו וגנבו שלא כדיון לאמר בתר גנבא אגנוב גם אני וקרי שלי לפני.

השמיענו הכתוב שאין לעשות כדבר הזה. ואם גנב איש את חבירו שלא כדיון אשר לא יוכל להכריחו בבית דין לא יעשה הדין בידי לגנוב ממנו די מחסורו אשר יחסר לו.

ואין ללמוד ממצרים שצוה ה' לגנבם חלף עבודתם ושכרם. כי אמנם שמה הי"ת ידע לכונן הצדק מה שראוי שישלמו ואין בו נפתל ועקש.

וַיְהִי־הָאֵלֹהִים רְאוּי שְׁתַּשְׁמְרוּ אֶת כָּל חֻקֹּתַי וְאֶת כָּל מִצְוֹתַי בְּיַחַד. כְּדֵי לְכוּנֵן כִּי יִשְׁרִים דְּרָכַי ה' וּלְשֹׁפֵטִים כַּאֲשֶׁר הִמָּה: וְהִתְקַדְּשְׁתֶּם וְהִיִּיתֶם קְדוֹשִׁים כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם: וּשְׁמַרְתֶּם אֶת חֻקֹּתַי וּגְו' אֲנִי ה' מְקַדְּשְׁכֶם: מַה שְּׁאָמַר וְהִתְקַדְּשְׁתֶּם וּבְתוֹךְ כְּדֵי דְבוּר חֲזוֹר לֹאֲמַר וְהִיִּיתֶם קְדוֹשִׁים וְכֵן אֲנִי ה' מְקַדְּשְׁכֶם פַּעַם אַחֲרֵת? צְרִיף בְּיָאוּר וְאָמְרוּ וּשְׁמַרְתֶּם אֶת חֻקֹּתַי וּגְו' אֲנִי ה' מְקַדְּשְׁכֶם מַה עֲנִין קְדוּשָׁה לְשִׁמִּירָה הַמְצוּת? גַּם מַה שְּׁאָמַר וּשְׁמַרְתֶּם וְעֲשִׂיתֶם שְׁמִירָה וְעֲשִׂיָה? וְהִנְכוֹן שְׁהַכְתוּבִים מְדַבְּרִים בְּאֲנָשֵׁי רְמֵי הַלֵּבָב הַרוֹצִים לִיטוֹל אֶת הַשֵּׁם וַיִּשְׁתַּבְּחוּ בְּעִיר לֹאֲמַר קְדוֹשִׁים אֲנַחְנוּ יֵרָאִי ה' וְחֹשְׁבֵי שְׁמוֹ וְתַחַת לְשׁוֹנָם עֲמַל וְאָנוּ וְהַאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה רְעִים וְחַטָּאִים לֵה' מְאֹד.

וּבְיוֹתֵר צְרִיף הָאָדָם לֵהֲזַהֵר שְׁלֹא לִהְתַּפָּאֵר בְּדַבָּר שְׁאִין בּוֹ כִּי לְסוּף אֵלֶּה לֹא יִתְכַבְּדוּ בְּעֵינֵי הָעָם אֲלֵא תְּגַלֶּה חֲרַפְתֶּם בְּקֹהֶל. לֹא כַּאֲלֵה חֶלֶק הָעוֹשֶׂה מִצְוֹת יֵרָא שְׁמִים בְּסִתֵּר וְלֹא תִּתְפָּאֵר אֲלֵא בְּדַבָּר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הַי"ת אֲשֶׁר חִפְּץ בִּיְקָרוֹ יַעֲזְרֵהוּ וַיַּגְדִּלְהוּ לְמַעְלָה.

זֶהוּ שְׁאָמַר וְהִתְקַדְּשְׁתֶּם וְהִיִּיתֶם קְדוֹשִׁים כִּי טוֹב בְּעֵינֵי ה' שְׁתַּקְדִּישׁוּ עַצְמְכֶם כַּאֲשֶׁר אַתֶּם קְדוֹשִׁים בְּאֵמֶת וְלֹא בְּהַפְּזָה. וְאִם תִּשְׁמְרוּ חֻקֹּתַי יִרְצֶה שְׁמִירַת הַדְּבָרִים בְּהוֹרָאָה בְּפִרְסוּם וְגַם תַּעֲשׂוּם בְּפִנְעֵל וַיְהִי בְכֶם מַה שְּׁאֵתֶם מִתְפָּאֲרִים אֲנִי ה' מְקַדְּשְׁכֶם בְּנֹדָאֵי וְסוּף הַכְּבוֹד לָבוֹא.

ד"א וּשְׁמַרְתֶּם אֶת חֻקֹּתַי וְעֲשִׂיתֶם אֹתָם אֲנִי ה' מְקַדְּשְׁכֶם. אֲמַרוּ חֲזו"ל זְרִיזוֹת מְבִיאָה לְיַדֵּי קְדוּשָׁה וּפְי' הַפּוֹסְקִים זְרִיזוֹת שְׁהוּא זְרִיז וּמְהִיר בְּמִצְוֹת אוֹ שְׁהוּא זְרִיז וְנִזְהָר שְׁלֹא תָבוֹא עֲבִירָה לְיָדוֹ.

עַל כֵּן אָמַר הַכְּתוּב אִם תִּשְׁמְרוּ אֶת חֻקֹּתַי וְהִשְׁמִירָה הִיא בְּלֹא תַעֲשֶׂה וְעֲשִׂיתֶם אוֹתָם בְּמִצְוֹת עֲשֶׂה בְּאִנְפֵּן שְׁלֵשְׁנֵי הַפִּירוּשִׁים אֲנִי ה' מְקַדְּשְׁכֶם וְתָבוֹאוּ לְיַדֵּי קְדוּשָׁה: כִּי אִישׁ אִישׁ אֲשֶׁר יִקְלַל אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ מוֹת יוֹמֵת אָבִיו וְאִמּוֹ קָלַל דָּמִיו בּוֹ: כִּנּוּנָתוֹ לְהַגִּיד לְבְנֵי אָדָם שְׁזֵאת הַמְצוּנָה הִיא מְחַנְיֵיבֶת מִפְּאֵת הַטֵּבַע שְׁלֹא יִתֵּן מוּם אִישׁ בְּהוֹרְיוֹ שְׁהוֹלִידוּהוּ וְאִף עֲצָמוֹ וּבְשָׂרוֹ הֵם דָּמוֹ וְדָם וְרַעֲיוֹתָיו.

וְאִם יִקְלַל דָּם אָבִיו וְאִמּוֹ דָּמוֹ בְּנִפְשׁוֹ הוּא וַיִּקְלַל עֲצָמוֹ. וְלִכֵּן מוֹת יוֹמֵת הוּאִיל וְאָבִיו אוֹ אִמּוֹ קָלַל שְׁדָמְיוֹ בּוֹ דָּם אָבִיו וְאִמּוֹ הוּא בְּבִשָּׁר הַבֵּן וּנְפִשׁוֹ קְשׁוּרָה בְּנִפְשׁוֹ וְהִנֵּה שָׁבָה כְּבִשָּׂרוֹ: וְאִישׁ אֲשֶׁר יִנְאֵף אֶת אִשְׁתּוֹ אִישׁ אֲשֶׁר יִנְאֵף אֶת אִשְׁתּוֹ רַעְהוּ מוֹת יוֹמֵת הַנּוֹאֵף וְהַנּוֹאֵפֶת: רְצוֹנוֹ אִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב עִם אִשְׁתּוֹ אִישׁ שְׁאוֹתוֹ הָאִישׁ נֹאֵף גַּם כֵּן אִשְׁתּוֹ רַעְהוּ.

שְׁלֹא תֹאמַר הוּאִיל וּפְלוֹנֵי נֹאֵף אִשָּׁה חֲסֵר לֵב אִם כֵּן הוֹתֵרָה הַרְצוּעָה גַּם כֵּן לְנֹאֵף אֶת אִשְׁתּוֹ וְעַל דָּאֲטַפְתָּ אֲטַפּוּף. וְשִׁמְעֵנוּ שְׁפָכָה נִימוּס וְדַת אֲנָמָה אַחַת מִן הָאֲנָמוֹת שְׁלֹא יִחַשְׁבוּ עוֹן פְּלִילִי לְנֹאֵף אִשְׁתּוֹ נֹאֵף.

ע"כ הוֹזַהֲרֵנוּ הַכְּתוּב כִּי כְּזֹאת וְכְזֹאת גְּדוֹל עוֹנוֹ מִנְשׂוּאָה וְאִין הַפְּרָשׁ בְּדַבָּר: וְאִישׁ אֲשֶׁר יִתֵּן שְׁכָבְתוֹ בְּבִהְמָה וּגְו': בְּאִישׁ הַרוֹבֵעַ כְּתִיב מוֹת יוֹמֵת וְאֶת הַבְּהֵמָה תִּהְרֹגוּ וּבְאִשָּׁה הַנְּרַבַּעַת כְּתִיב וְהָרַגְתָּ אֶת הָאִשָּׁה וְאֶת הַבְּהֵמָה לְוַהֲטַעַם שְׁבִאִישׁ הַשׁוֹכֵב עִם הַבְּהֵמָה חֲסָה עָלֶיהָ הַתּוֹרָה כַּאֲשֶׁר הוֹכְרַחָה בְּפִנְעֵל הַמְּגוֹנָה בְּהִיּוֹתָהּ מִשְׁוֹעֲבָדָת לְאָדָם לְפִיכּוֹף וְאֶת הַבְּהֵמָה תִּהְרֹגוּ אַתֶּם לְטוֹבַתְכֶם מִיָּתָהּ בְּכַנִּי עֲצָמָה לֹא מִפְּנֵי שְׁהִיא חַיִּיבָת אֲלֵא לְפִי שְׁבָאָה תִּקְלָה עַל יָדָהּ.

אָבֵל בְּאִשָּׁה וְשִׁהֲבַהֲמָה גַּם הִיא נִשְׁתַּתְּפָה בְּעֵבְרָה וְנִתְקַשֶּׁית לְדַעַת וְגַם לְפַהֲמָה דַּעַת מֵהַ
לְהִבְחִין בֵּין מַעֲשֵׂה הַטּוֹב וְהָרַע. כְּאֲשֶׁר בְּדוֹר הַמַּבּוּל שִׁחַשְׁשׁ הִי"ת גַּם עַל בְּעָלֵי חַיִּים
(בְּרֵאשִׁית ו') כִּי הִשְׁחִית כָּל בָּשָׂר אִפִּי בְּהִמָּה חַיָּה וְעוֹף.

לְפִיכֶּה הַנִּשְׁוֹי בְּעוֹנֵשׁ אֶחָד הָאִשָּׁה וְהַבְּהֵמָה שֶׁרְאוּיָהּ לְמוֹת גַּם הִיא. וְלֵה חֲטָא מִשְׁפֵּט מְנוֹת
וְלֹא בִשְׁבִיל כְּבוֹד הָאִשָּׁה: וְאָמַר לָכֶם אַתֶּם תִּירְשׁוּ אֶת אֲדַמְתֶּם וְאֲנִי אֲתַנְּנָה לָכֶם לְרִשְׁתָּ
אוֹתָהּ: שְׂאִין טוֹב יוֹרֵד מִן הַשָּׁמַיִם (ב) בְּלִי הַקְּדַמַּת הַשְׁתַּדְּלוּת הָאָדָם: וְאֲנִי אֲתַנְּנָה לָכֶם
וּגו' אֲשֶׁר הַבְּדִלְתִּי אֶתְכֶם מִן הָעַמִּים: שְׂאֵם תֹּאמַר הוֹאִיל וְשִׁלְמִ עוֹן הָאֲמוֹרִי לַעַת כְּזֹאת
וְהַצָּרָה הִי"ת לְגַרְשָׁם מִן הָאָרֶץ בְּעוֹנָם כִּמוֹ שֶׁאָמַר כִּי אֵת כָּל אֵלֶּה עָשׂוּ וְאֶקְוֶה בָּם א"כ
אֵין לְתַת תְּשׁוּאוֹת חֵן לְהִי"ת שְׁנַתֵּן לָנו אֲרָצָם הוֹאִיל וּכְבָר נִתְחַיְיְבוּ הַכּוֹנְעֵנִים כְּלִיָּהּ.

לְכֹה אָמַר הִי"ת כִּי עַכ"פ רְאוּי לְתַת שְׁבַח וְהוֹדָאָה לְאֵל שְׁנַתֵּן לָנו הָאָרֶץ. כִּי אֲמַנְם כְּמֵה
אֲנוֹמוֹת בְּעוֹלָם וְהִי"ת הַבְּדִילְנוּ בְּזֶה מִכָּלֶם וְחַנּוּן אוֹתָנוּ אֲרָצוֹת גּוֹיִם מֵהַ שְׁהִיָּה יָכוֹל לְתַת
לְאֻמָּה אַחֲרָת.

ד"א כְּאֲשֶׁר כְּתַבְנוּ בְּכַרְשֵׁת אַחֲרֵי מוֹת שֶׁהַקַּב"ה לֹא יָדִין יִשְׂרָאֵל כְּשֶׁאָר הָאֲנוֹמוֹת שֶׁיִּקְיָא
הָאָרֶץ כָּל יוֹשְׁבֵיהָ בְּחֲטָא הַיְחִיד. אֲלֵא הוּא לְבַדוֹ בְּעוֹנוֹ יְמוֹת וַיִּכְרַת וְהַשָּׂאָר עוֹד יֵשְׁבוּ עַל
אֲדַמְתֶּם לְכַטַּח.

גַּם בְּזֶה רָצָה לְשַׁנּוֹת בְּדַבּוּרוֹ וְהַבְּטַחְתּוֹ הַטּוֹבָה בְּאֲמָרוֹ וְשִׁמְרַתֶּם חֲנוּקוֹתֵי וְלֹא תִקְיָא אֶתְכֶם
וּגו' אַתֶּם תִּירְשׁוּ אֶת אֲדַמְתֶּם וְאֲנִי אֲתַנְּנָה לָכֶם לְרִשְׁתָּ אוֹתָהּ בְּכַחֲזִירְנוּשָׁה אֵין כּוֹשֵׁל
בְּמַחְנִיכֶם וְלֹא תִקְיָא מֵעוֹלָם אֶתְכֶם.

וְאֲמַנְם בָּא זֶה מֵאַהֲבַתִּי אֶתְכֶם אֲשֶׁר הַבְּדִלְתִּי אֶתְכֶם מִן הָעַמִּים שְׁלֵא לְהַעֲנִישׁ אֶתְכֶם כְּאֲשֶׁר
הִיִּיתִי מַעֲנִישָׁם עַל זֶה. וְאוֹלָם הַגְּלוּת הַמֵּר הָנִה אָנוּ הַקָּאָה בְּגִירוּשׁ לְחִלוּטִין כְּאֲשֶׁר אָנוּ
מְנוֹכְטָחִים לְחִזּוֹר וְאִישׁ אֵל נַחֲלַת אַבּוֹתֵינוּ יֵשׁוּב: פְּרִשְׁתָּ אֲמֹר אֲמֹר אֵל הַכְּהֻנִּים בְּנֵי אֶהֱרֹן
וְאִמְרַתְּ אֵלֵהֶם לְנַפְשׁ לֹא יִטְמָא בְּעַמִּיו: פִּירוּשׁ יֹאמַר אֵל הַכְּהֻנִּים כָּלֶם שְׁהֵם בְּנֵי אֶהֱרֹן
כְּלוֹמַר שֶׁיִּקְרָאֵם בְּשֵׁם בְּנֵי אֶהֱרֹן.

כֵּן מְצָאנוּ בְּמִקּוֹמוֹת רַבִּים בְּכַתּוּב יִקְרָאוּם בְּנֵי אֶהֱרֹן בְּדֶרֶךְ כָּלֶל לְהוֹדִיעַ שְׁלֵא בְּכַנּוּי לְבַד
דְּבַר הַכְּתוּב. כִּי אֲמַנְם יִקְשֶׁה בְּלִשׁוֹן הַכְּתוּב וְאִמְרַתְּ אֵלֵיהֶם לִשׁוֹן רַבִּים לְנַפְשׁ לֹא יִטְמָא
בְּעַמִּיו לִשׁוֹן יְחִיד? גַּם מִלַּת בְּעַמִּיו צָרִיכָה בִּיאוֹר.

וְהַטַּעַם דְּבָרָא מְזוּכָר אֲבָא וְכְאֲשֶׁר יָדְעוּ שְׁהֵמָה יוֹצְאֵי חֲלָצִיו שֶׁל אֶהֱרֹן הַמְּקוֹדֵשׁ בְּהַכְּרַח גַּם
הֵמָּה יִשְׁיִמוּ עַל לָבָם לְבַלְתִּי חֲלַל שֵׁם קְדוֹשׁ בְּטַמְאֻתָם בְּטַמְאָם אֵת שֵׁם נַפְשׁ אֶהֱרֹן
בְּתוֹעֲבוֹתֵיהֶם הַלְכָהּ הַזִּהִיר לְמִשְׁהָ שֶׁיֹּאמַר לְפָנֵיהֶם כָּלֶם שְׁהֵם בְּנֵי אֶהֱרֹן הַקְּדוֹשׁ וְלָכֵן לֹא
יְחַלְלוּהוּ וּבְמַעֲשֵׂיהֶם לֹא יִהְיֶה נְטִמָא זָכַר אֶהֱרֹן הַקְּדוֹשׁ בְּקָבָר.

וְזֶה שֶׁאָמַר לְנַפְשׁ לֹא יִטְמָא בְּעַמִּיו רְצוֹנוֹ אֲמֹר לָהֶם הַזִּהִירוּ שְׁלֵא יִטְמָא אֶהֱרֹן הַבְּזוּכָר
בְּשְׁבִיל נַפְשׁ בְּעַמִּיו מִיּוֹצְאֵי זָרְעוֹ שֶׁנְּטִמָא כִּי יַחֲסוּ טוֹמְאָתָם אֵלָיו. ד"א אֲמֹר אֵל הַכְּהֻנִּים
בְּנֵי אֶהֱרֹן וְאִמְרַתְּ אֵלֵיהֶם.

לְפִי (א) שְׁגָדוֹל הַדּוֹר נִשְׂיָא בְּעַמִּיו קְשׁוֹט עֲצָמוֹ תַחֲזִילָה וְאַחַר כֶּה יִקְשׁוֹט אַחֲרֵיהֶם. וְשׁוֹפֵט
כָּל הָאָרֶץ כְּאֲשֶׁר יַעֲשֶׂה מִשְׁפֵּט בְּקִרוּבָיו עַל פְּנֵי כָּל הָעַם יִכְבַּד וּמִמֶּנּוּ יִרְאוּ וְכֵן יַעֲשׂוּ.

לכך הזהיר למשה שיאמר תחילה ויצנה אל הפהנים בני אהרן אליעזר ואיתמר. ואחר כך ואמרת אליהם יצנה אל כל הפהנים כי גם המה יקחו מוסר ויקיימו את דבריו.

אולם מה שקשה לנו לבד בפרישה הזאת אמרו אמור ואמרת שתי פעמים וכן דברי רש"י אמור ואמרת להזהיר גדולים וכו'. ולא הוקשה לנו ברוב המקומות שאמר דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם גם תמיד פתוב ונדבר ה' אל משה לאמר ל הטעם פי פשר הדבר כאשר יביא שתי לשונות דבור ואמירה שיהיה פירושם לפי שישראל יקבלו עול מצות והאיסורים ברוע לב ויהיה להם הדבור קשה אם לא יערב עמו ויוסיף אמירה רפה לפייסם בדברים אף שתי אמירות תכופות נותנו לידרוש: וקדשתו פי את לחם אלהיך הוא מקריב קדוש יהיה לך פי קדוש אני ה' מקדשכם: על פי הרבה בקדוש הזה כמה פעמים ללא צורך אחרון שהקדושה היא שפע החוזר ומתגלגל בצלם ובדמות האור המאיר לזולתו שיחזור ויאיר אל מול פני המאיר.

(ב) כאשר הבהטה תיטיב בגלגולה אל המטיב עצמו ככה הקדושה לא יקבלנה איש אם לא ישפיע ממנה אל המקדש. גם הי"ת נקדש בקדושה.

וזה אמרם צדיקים מוסיפים פח בגבורה של מעלה. ואם ישראל יקדשו אהרן בהקריבו את לחם אלהיו הוא ישפיע מקדושתו על ישראל באופן שקדוש יהיה להם להנאתם.

כאשר גם הי"ת הוא קדוש יותר על פי מקדש את ישראל פי קדוש אני ה' מקדשכם: איש מזרעה לדרתם: עד כל איש אשר בו מום מזרע אהרן הכהן וגו': רצון הפתובים בכפל הזה ובמה שאמר פי כל איש וגו' שהוא נותן טעם לדבר בדבר עצמו? אחרשוב שפאו להודיע על מה זה אסרה תורה כל מומי אדם אף מומים הקלים ומה? תן או מה יוסיף לרוממות ה' יתברך אם יעבוד במקדש איש בומום שיוכל לחלל את שם קדשו או לכבודו? הטעם פי יש מומים באדם המעפבים את העבודה.

ושא"א לו לשרת בהם כגון העינור שאינו רואה והקיטע בינדי או ברגליו היאף יעבדו ולא יחללו את עבודתם רצוני שישפכו הדם בידיהם או יתחלף להם דבר בחבירו ונמצא עבודת שמים מתחללת ועל זה חסה התורה ואסרה כל המומים בכלל ולא נתנה דבריה לשיעורין.

זהו אמרו איש מזרעה אשר יהיה בו מום לא יקרב וגו' וטעמו בצדו הואיל וכל איש אשר בו מום לא יקרב רצונו לא יוכל לקרב ולעבוד כגון עינור או פסח וכו' ולכן אסרתי גם מומים אחרים ופסקתי כל איש אשר בו מום לא יגש מיראה מדבר שלא יחלל את מקדשי ולא ישרת בקרבנותי כהלכתם: ומיד בן נכר לא תקריבו וגו' מפל אלה פי משחתם בהם מום בם לא ירצו לכם: משחתם בהם ומום בם כפל הענין במלת שונות? גם משחתם בהם מום בם שלשה פנויים? מלבד מה שיקשה על אמרו לא ירצו לכם ואם עם בני נכר ידבר איה לא אמר לא ירצו להם? ויעלה על הדעת לפרש בדברי רש"י למעלה פי כל איש אשר בו מום לא יקרב אינו דין שיקרב ורצה לומר אינו דין שיקרב הוא עצמו לפני מלך ב"ו על אחת כמה וכמה שלא יקריב קרבן לפני הקב"ה.

והנה בעל כלי יקר כתב הטעם כי כל מום שבאדם בתוכו ובכליותיו כן ינתן בגופו בו בעורו וקש הכתוב למומי הנפשות כי אם ינתן מום באדם בידוע שהיה בו בראש וראשון לב הותל ונפש בעלת מום.

על כן הזהיר הפתוב ומיד בן נכר לא תקריבו ולא תקחו קרבנות בעלי מומים להקריב לפני דהקא איתנהו תרתי לריעותא מום הבקמה ומום הפנימי בנפש הנכרי המקריב. כי משחתם בהם מום בם כלומר מפני שיש פאן משחת בנפש הנכרים בהם בתוכם ובקרבם וגם מום בם בבקמות הנקרבות.

לפיכך כפל המאמר בהם ובם אחד לנכרים וא' לבקמות. והוסיף לא ירצו לכם רצונו אלו הייתם מקריבים אותם אתם בעצמכם לא היו מקנבלים ברצון על המום שבהם כל שכן בנכרי ששניהם בו: מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קדש אלה הם מועדי: דרשו חז"ל אשר תקראו אתם.

וצריך לדרוש למה זה רצה הקב"ה לזכות בזה ישראל ולהכריח רצונו ורצון צבא השמים לשבות ולחוג ביום שיירצו ישראל ולא יצוה להם סדר נכון ואמיתי להקדיש את המקודש למעלה? טעמו של דבר לפי שישתנה סדר היום פהשתנות מושב הארצות.

ויש לה מקום מהישוב שישבתו בו ביום השבת ובמקום אחר בשעה שהיא יעשו חול. כי אל מול המזרח השמש יצא על הארץ קודם ממה שיזרח לנו ויסתר מהם בעת עדיין לנו זרח ובהפך בארצות המערב.

וכל מה שגלה נגד המזרח ישהה השמש לבוא באופן שכאשר יזרח לנו ביום השבת יבוא ליושבים תחתינו ויהיה אם כן בין כל כדור הארץ הפרש יום אחד פידוע לאשר סבבו כל העולם באניות.

ובפרט צי אדיר ויטוריא"ה מנו הימים ומלאו בכל סיבובם חסרון יום אחד בלכתם לצד מזרח ויתרון יום אחד בסבובם מצד מערב. ואם יקרה שבכל סבוב שטח הארץ ישכנו בני ישראל סביב סביב בהכרח יבואו שני ימים תמידים אשר בהם יקדשו ד"מ יום השבת בין כל יושבי תבל.

כל יישוב המתפשט למערב יתחיל שעה אחת אחר היושב למול מזרח רחוק ממנו ט"ו מעלות וישלים שעה אחריו וכן כלם עד שהאחרון יתחיל כ"ד שעות אחריו וישלים לשני ימים. ואמרת בחפזי שזהו טעם לשני ימים טובים של גליות ולא דבר רק הוא.

על כן צוה ה' את הברכה במעשה ידיו ורצה להקדיש כל שעה ושעה שישראל יקדשו היום בשביל ביאת שמשם והיה בכל מושב הארץ שיהיה. ואמר שמועדי ה' אשר תקראו אתם באיזה מקום שיהיה רצה שאלה יהיו מועדיו אע"פ שהיה מן הנכון להקדיש כ"ד שעות לבדם בשווי בכל שטח הארץ יבואו ביום זה או ביום אחר כאשר יקרה לשוכנים תחת הקטבים ששם בהכרח לא יוכלו להקדיש יום או לילה כ"א כ"ד שעות מן היום וכ"ד שעות מן הלילה ששמה ארוכה עד ז' חדשים וכן הימים: מועדי ה' אשר תקראו וגו': ששת ימים וגו': אלה מועדי ה' וגו' בחדש הראשון וגו': יש להפליא א' למה בשבת פתוב אשר תקראו אותם מקראי קדש משמע שישראל, יקראום מקראי קדש ובמועדים פתיב אלה מועדי ה' מקראי קדש ולא אמר אשר תקראו אותם מקראי קדש כמו ביום

השבת? ב' גם מה שהוסיף לומר ביום השבת אלה הם מועדי מה שלא נאמר ברגלים?
ג' למה לא כתוב שבת שבתון אלא ביום השבת וביום הכיפורים? ד' באמרו אשר תקראו
אותם במועדים.

ראוי לבקש פירושו גם דרך הפשט. ה' השנוי שבא ביום השבת שאין כתוב מלת אלה
ככתוב ברגלים אלה מועדי ה' ו' והוא מה שהקשה מהרי"א מדוע לא עירבם יחד שבת
ורגלים והפסיק ביניהם כאלו שבת מועד בפני עצמו ל ואמרתי אני כאמרם ו"ל ברגל
חציו לה' וחציו לכם אמנם השבת פלו קדש קדשים ולא ניתן אלא לעסוק בתורה ובדבר
הזה נדמה ונמשל אליו יום הכיפורים לפיכך בשניהם כתיב שבת שבתון ולא בשאר
המועדים.

לכן אמר הכתוב מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קדש רצונו כל המועדים אשר
תקראו אותם מקראי קדש ואתם תעשו ככלם קדש ה' וזר לא יקרב אליהם בדברים
גופניים אלא הם באמת מועדי כי באלה חפצתי נאם ה'.

אולם אלה מועדי ה' אשר גם הם מקראי קדש אבל אתם תקראו אותם במועדים כלומר
תקראו מקראי קדש למועדים ולעתים באמרם חציו לה' וחציו לנו ולא תתנום כלם
לגבוה: ועניתם את נפשותיכם וגו' וכל מלאכה לא תעשו וגו' ואח"כ חזר ואמר כל
מלאכה תעשו חוקת עולם לדורותיכם? אם לא שהראשון אינו צווי לבלתי עשות מלאכה
אלא שלא יענו נפשם יותר מדאי.

כי יש מגווי הארץ המתענים במלאכות קשות ויתגודדו כמשפטם בחרבות וברמחים
ובמשאות שוא לענות נפש. ואמנם ה' יתברך לא בחר בזה ודיינו להתענות במאכל
ומשקה ושאר מלאכת ענוי לא תעשו.

ובחוקותיהם לא תלכו ויצא בן אשה ישראלית וגו': עד ויניחהו במשמר לפרש להם על
פי ה': מה גדלו הערעורים והספקות בפרשה הזאת א' כי לא ידענו מהיכן יצא עד שאמר
ויצא על דרך הפשט? [עד] שהוכרחו חז"ל לדרוש מעולמו יצא מבית דינו של משה יצא
וכו'.

ב' מדוע הקדים האשה לאיש ולא אמר ויצא בן איש מצרי ואשה ישראלית ולעולם הולד
הולך אחר אביו למשפחותיו לבית אבותיו? ג' על אמרו והוא בן איש מצרי שיש כאן
רבוי דברים בלי צורך שאם רצה להודיענו שאין לו אב עברי נכון שיאמר ויצא בן אשה
ישראלית ואיש מצרי מבלי שיכנהו במלת והוא? ד' וינצו במחנה שאם יצא בתוך בני
ישראל מבואר שמריבתם היתה בתוך המחנה ולא חוצה לו? ה גם מאמר בן הישראלית
ואיש הישראלי הוא דברי מותר לא ידענו מה היתה לו! והיה די שיאמר ויריב עם איש
מבני ישראל מבלי שיגיד מתחילה וינצו במחנה ולא פירש עם מי רב ואח"כ יוסיף בן
הישראלית? דברים אין בהם טעם.

ו' ויביאו אותו למשה למה הנצרכו להביא האיש בעצמו לפניו? ז נשם אמו שלומית וגו'
סתם והעלים שם אמו בראשונה ואמר ויצא בן אשה ישראלית כאלו לא יחפץ לגלות
חרפתה ולזפור את שמה ועתה באפס מקום אחר שהביאהו אל משה סיפר שמה נשם

אביה ושם המטה והיה טוב שיזכרנה בספור הקודם ויצא בן שלומית בת דברי וגו' כי שם ביתה? והפירוש על פי דברי חז"ל.

הם אמרו כי המקלל הזה היה בן איש מצרי המפה איש עברי במצרים שהרגו משה ויטמנהו בחול על פי הצר הצורר בא על אשת העברי והוליד ממנה ממזר זה. ועוד אמרו שבה הפגום הלזה ליטע אהלו בתוך מחנה דן באמרו שהוא מבני שבטו והם עננהו איש על דגלו באנתות לבית אבותם ולהיותו מצרי אינו פדאי לשפון בתוך המחנה.

והנה רצה להסתיר מולדתו ולהיות נחשב זרע פשר פאחד מבני ישראל אחר אמו הישראלית והם הודיעוהו שמפירים אותו לזרע פסול ושהולד הולך אחר הפגום על כן יצא מחויב בדינו מלפני משה.

ועל המדרשים הללו תתיישב כל הפרשה. והובאו הנה כל השינויים ודברים פכולים להודיענו אמיתת הדבר הזה בלשון נקייה.

כי אמנם הממזר ההוא בן איש מצרי רצה לצאת ממחיצתו ומגדרו להסתתר תחת צל אמו העבריה להקרא גם הוא בשם עברי. זהו אמרו ויצא בן אשה ישראלית כי להיותו מצרי הנה יצא ממחיצתו להקרא בן אשה ישראלית אשר לא פדת ומ"מ והוא בן איש מצרי והולד הולך אחר האב.

וזהו היא סכלותו וגאנותו שיצא בשם בן הישראלית בהיותו בן איש מצרי ועוד הגיד לנו הפתוב שעשה מריבה במחנה רצונו על דבר המחנה אם ראוי לשפון במחנה העברים להיותו בן הישראלית או לא היה פדאי על פי לא היה בן איש ישראלי ועסקי מריבה זו היו בטענות בן הישראלית ואיש הישראלי כלומר שזה היה תוקף ותופס המצה והריב באמור האיש לטענתו היותו בן ישראלית וטענת שבט דן היה איש הישראלי פירוש שראוי להיות בן איש ישראל לשפון בתוך בני ישראל.

לכן הביאוהו אל משה. וכאשר ראהו משה הכרת פניו ענתה בו והכרת פני אמו שלומית בת דברי למטה דן ושהיא היא אשת האיש אשר בשבילו הרג משה את המצרי ששכב עמה הוא היה עד והוא הדיין שזה ממזר באמת ואין ראוי לישוב במחנה עד שחייבו משה בדין ולכן קלל וחרף.

ז"ש ויקנב וגו' ושם אמו כאלו הם דברי טעם למה הביאוהו אל משה כי היה די שיספרו הדבר אליו מבלי שיביאוהו לפניו והיה כדי שיפירונו משה אם הוא בן האשה שהרג המצרי בשבילה שעד הנה לא היה הדבר מפורסם מאד אלא שיצא עליו השם הזה.

וכשהפיר בו משה וחתף הדין שהוא בן נענות המרדות ושונתה אמו הובישה הורתו עד נגלתה חרפתו בקהל עמד וחרף וגדף כי מרה לו על זאת. הנה מבואר שמאמר ויביאו אותו אל משה הוא ספור מה שאירע לו טרם קללו את ה' וטעם למה קלל ואינו דבור שיגיד הבאתו אל המשפט אחר הקללה לקבל העונש: איש איש כי יקלל אלהיו ונשא חטאו.

ונקב שם ה' מות יומת: עלינו להתעורר ולתמונה למה חלק הפתוב מאמרו כי יקלל אלהיו ונקב שם ה' ומדוע כתב אלהיו לנסתר ולא אמר ככה ונקב שם אלהיו? ואף גם זאת

בקללה ונשוא חטאו ולא פירש ענשו ובנוקב פירש מות יומת? ואמרתי אני מבלי שאכונן להוציא הנדרש בדינים.

כי בא ללמד גודל עונש המקלל שם הי"ת. והנראה מן הפשט שמקלל יותר מנוקב אשר איננו כי אם מפרש והיא העזת פנים וקלות ראש כלפי מעלה לפרש ולבאר שמו יתברך. אמנם המקלל הוא אויבלו ושונא את מי שאמר וקיה העולם. לכן פתב בזה שלא נחשוב שאלהים חיים ומלך עולם הוא לדמיון אלהי הגוים כי לא כצורנו צורם וכיותר ראוי להזהר בשמו הגדול.

כי כל איש איש אשר לא מבני ישראל שיקלל אלהיו ויאור אותו בפיו ובשפתיו ונשוא חטאו כלומר חטאו קל מנשוא ובנקל הוא נשוי פשע פסוי חטאה כי אוננים להם ולא ישמעו. אולם לא כן הי"ת כי לא לבד לקללו ח"ו שאין תרופה למפתו אלא אף הנוקב שם ה' שלא חטא אלא במעוט יראה וכבוד חייב מיתה ומות יומת: ואיש כי יפה כל נפש אדם וגו', עד ומכה בהמה ישלמנה ומכה אדם יומת: הכפל מבואר ביאור רב? גם בשנותו להביא בפסוק ראשון נפש אדם ובאחרון ומכה אדם ולא אמר ומכה נפש אדם ל קרוב הדבר מאד ללמוד מזה מה שדרשו חז"ל בנותן מום בחבירו שהוא במקומו.

והטעם שאם תנו מום במכה כאשר עשה לא יהיה משפט אחד ועונש אחד בצדק לכל חוטא ושהמסמא את עין חבירו אם נסמא אנחנו את עינו אפטר שימות בו ויצא מזה משפט מעוקל.

על כן בפסוק ראשון ידבר ברוצח וממית וכתב נפש. ופסוק האחרון במכה ועושה חבורה ואינו ממיתו.

ונה הלוף הכתובים ואיש כי יפה כל נפש אדם ירצה שיהרגנו ויפה נפשו מות יומת. וההורג בהמה יתן לו בהמה אחרת נפש תחת נפש.

אבל איש כי יתן מום בעמיתו כאשר עשה כן יעשה לו במקומו רצונו שיתן לו דמי נזקו שבר תחת שבר וגו'. ואל תתמה שלא יצוה לעשות לו מום בדמותו בצלמו לפי שא"א לצמצם כי אמנם מכה בהמה ולא להמיתה אע"פ שתמות ישלמנה יוכל לשלם אותה.

אבל מכה אדם יומת רצונו אם רצונו להכות אותו דרך עונש אפטר שיומת במכה ההיא ואין הדין בצדק: ואיש כי יתן מום בעמיתו כאשר עשה כן יעשה לו: כאשר עשה דבר מותר ל לולי ללמדנו כי כל הפוסל במומו פוסל וכל אשר יתן מום בעמיתו כאשר הוא בעצמו עשה אם כן ראוי שיעשה לו גם כן ככה להכריז עליו בגלוי המום שהוא כי כבר מום זה בו מקדמת דנא כי ההוא דרבי יהודא בר יחזקאל: פרשת בהר בשנת היובל הזאת תשנבו איש אל אחוזתו וכי תמכרו וגו' אל תונו איש את אחיו: וחסר אח"כ לכתוב ולא תונו איש את עמיתו ויראת מאלהיו ל ואע"פ שדרשו חז"ל כאן בהונאת ממון וכאן בהונאת דברים מ"מ גם דרך הפשט צריך יישוב.

שכבר היה לו לכתוב בפירוש ולא תונו בדברים ולא תונו במקומו גם ראוי לשאול מדוע לא כתב בהונאת דברים כאשר כתב בהונאת הממון שיאמר גם שמה ספור ההונאה כאשר הוא וכי תדברו דברים איש אל רעהו לא תונו פכתוב בהונאת ממון וכי תמכרו

ממִּכָּר ל על פֶּן חֲשַׁבְתִּי לְמַשְׁפֵּט שְׂאִין הַפֶּתוּב הַזֶּה אֲזַהֶרָה לְבַל יוֹנוּ אִישׁ אֶת אָחִיו כִּי כָּבַר מִן־הָרִים אָנוּ מְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת עַמִּיתוֹ.

וְאִם נֶאֱסָרָה הוֹנָאת דְּבָרִים מִכ"ש הוֹנָאת מִמוֹן. אֲלֹא יֵצֵא הַפֶּתוּב הַזֶּה בְּרוֹב דְּבָרִים לְתַת טַעַם אֵל עֲשִׂיית הַיּוֹבֵל אֲשֶׁר בּוֹ נִתְחַבְּטוּ רַבִּים.

כִּי אֲמַנְם־אֲשַׁמְדֵּל בְּכָל פְּחִי לְאַסְוֶף וְלִכְנוֹס לִקְנוֹת קַרְקָעוֹת אוּ בֵּית מוֹשָׁב וְאַחַר הָעֵמֶל וְהַטּוֹרַח וְנִתְמִי אֶת עַמְלִי בַּיּוֹבֵל לְאִישׁ לֹא עֵמֶל בּוֹ וְלֹא הַשְׁתַּדֵּל לְקִיוְמוֹ! לֹא הָיָה נִרְאֶה זֶה מִחֲסָדֵי ה' עִם בְּרִיּוֹתָיו.

לוֹלִי נוֹצִיא מִן הַמְצָנָה הַזֹּאת תוֹעֵלֶת גְּדוֹל לְכָל יִשְׂרָאֵל בְּכָל־וּבְכָרְט. כִּי אוּלַם בְּזֶה נִיֶּצֶל הָעֵשׂוֹק מִיַּד עוֹשֵׁקוֹ.

כַּאֲשֶׁר יִחְשׁוּב אָדָם בְּלִבּוֹ לֵאמֹר לָמָּה אֵלֶיךָ וְאֲגִזְזוּל נִחַלַת שְׂדֵה וְכָרַם וְלִהוֹנוֹת אֶת עַמִּיתִי הֲלֹא בַּשְּׁנַת הַיּוֹבֵל הַזֹּאת יָשׁוּבוּ אִישׁ אֶל אֲחֻנּוֹתוֹ וְאִם כֵּן לְרִיק יִגְעַתִּי לְתוֹהוּ וְלִהְבֵּל גְּזוּלְתִּי אֶת שְׂאִינוֹ שְׁלִי.

זֶוּ הִיא פְּנוֹנַת הַיּוֹבֵל וְכָל פְּקוּדֵי ה' יִשְׁרִים. עַל כֵּן אָמַר בַּשְּׁנַת הַיּוֹבֵל הַזֹּאת תָּשׁוּבוּ אִישׁ אֶל אֲחֻנּוֹתוֹ וְזֶה סִבָּה שְׁכַאֲשֶׁר תִּמְכְּרוּ מִמְכָּר אוּ קָנָה וְגו' לֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת אָחִיו כִּי תִזְכְּרוּ חַיִּיב הַחֲזִירָה בַּיּוֹבֵל וְאִין לְכֶם תוֹעֵלֶת מִמְּוִשְׁכָּה לְגִזְזוּל: נִתְנָה הָאָרֶץ פְּרִיָּה וְאֶכְלֶתֶם לְשִׁבְעַ וְיִשְׁבַּתֶּם לְבִטַח עָלֶיהָ: אִם הָאָרֶץ הִיְתָה נוֹתְנַת חֵילָה מִעֲצָמָה בְּלִי הַשְׁתַּדְּלוּת הָאָדָם כַּאֲשֶׁר נִצְטַוְנוּיֶת עַץ פְּרִי שְׁפָרְיוֹ וְעֵצוֹ שׁוּיִם מִבְּלִי שִׁיעֲמוּל הָאָדָם לְזִרוּעַ לְהוֹצִיא מִמֶּנָּה מַה שְׂאִינָה נְהוּגָה.

כָּבַר יִדְעֵנוּ שִׁיְהִיו פִּירוֹתֶיהָ מִתּוֹקִים וְטוֹבִים לְבְרִיאוֹת יוֹתֵר מִמָּה שֶׁהֵם לַעַת עֵתָה בְּהֵם שְׁמֵרִים הַרְבֵּה יִסְבְּבוּ חוֹלָאִים כִּידוּעַ. וְזֶה סִבָּה שִׁיּוֹלִידוֹ בְּאֲצִטוּמְכָא אַחֲרֵי אֶכְלֶתֶם מוֹתְרוֹת וְאִידִים בְּלִתִּי מִבְּוִשְׁלִים אִינָם מִנִּיחִים לוֹ לִישׁן וּבְכָרְט כַּאֲשֶׁר יִרְבֶּה בְּאֶכְיֶלָה מֵהֵם.

לְכֵן סִפֵּר הַכְּתוּב שִׁשְׁשִׁיעֲשׂוּ יִשְׂרָאֵל רִצּוֹנוֹ שֶׁל מְקוֹם יֵצֵא ה' אֶת הַבְּרָכָה שֶׁתִּתֵּן הָאָרֶץ פְּרִיָּה הַנְּהוּג לֹא תִעַדֵּר וְלֹא תִיִּזְרַע בְּאִנְפֶּן שְׁאֶפְיִלוֹ יֵאָכְלוּ מֵהֵם לְשׁוֹבְעַ יִשְׁבּוּ לְבִטַח וְלֹא יִבְהִילוּם אִידִים וְעֲשָׁנִים: וּבְכָל אָרֶץ אֲחֻנּוֹתְכֶם גְּאֻלָּה תִתְּנוּ לְאָרֶץ: הִנֵּה הָאִישׁ הָעוֹבֵד אֶל כִּילִי וְרַע מַעֲלִילִים (א) כַּאֲשֶׁר יֵצֵא מִעֲבוֹדָתוֹ אֶל עֲבוֹדַת אִישׁ נְדִיב וַיִּפֶּה עֵינָיִם עֲבוֹדָתוֹ זֹאת הִיא גְּאֻלָּה לוֹ כְּאֵלוֹ יֵצֵא חֲפָשִׁי מִעֲבָדוֹת לְחִירוֹת.

כִּי הָאָרֶץ אֲשֶׁר מַעוֹלָם תַּחַת עֶבֶד כִּי יִמְלוֹךְ הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לַעוֹלָם בָּהּ יַעֲבֹד כַּאֲשֶׁר תִּצְאָ מִתַּחַת יָדָם לִיד יִשְׂרָאֵל הַמְקִינִימִים שִׁמְיִטָּה וַיּוֹבֵל גְּאֻלָּה תִקְרָא, לְאָרֶץ וּבְכָל אָרֶץ אֲחֻנּוֹתְכֶם שִׁיִּאֲחֻזוּ בָּהּ יִשְׂרָאֵל הֵמָּה יִתְּנוּ גְּאֻלָּה אֶל הָאָרֶץ הַזֵּאת תַּחַת הַיּוֹתָה בְּיַד עֲבָדִים: וְאִישׁ כִּי לֹא יִהְיֶה לוֹ גּוֹאֵל וְהַשִּׁיגָה יְדוֹ וּמִצָּא כְּדֵי גְּאֻלָּתִי: אִין הַרְצוֹן שָׁגַם כַּאֲשֶׁר יִהְיֶה לוֹ גּוֹאֵל לֹא יוֹכֵל הוּא לְגְאֹל אֲחֻנּוֹתוֹ מִעֲצָמוֹ אִם תִּשְׁיֵג יְדוֹ.

אֲלֹא הוֹדִיעֵנוּ כִּי עַל הָרוֹב (ב) כַּאֲשֶׁר לְאָדָם גּוֹאֵל עֲשִׂיר יוֹכֵל לְגְאֹל מִסְתַּמָּא הָעֲנִי לֹא יִתֵּן אֶל לִבּוֹ וְאִין הָאִישׁ שֵׁם עַל לֵב לְגְאֹל שְׂדֵהוּ בְּאִמְרוֹ הִנֵּה קְרוֹבִי יִגְאֹל אֶת גְּאֻלָּתִי. אוּלַם כַּאֲשֶׁר אִין לְאִישׁ גּוֹאֵל וַיִּתְּיֵאֵשׁ מִבְּטוּחַ בְּאָדָם הַהִכְרַח יִבְיָאֵנוּ לִיתֵּן לִבּוֹ וַיַּעֲמוּל לְמִצּוֹא דֵי מַחְסָרוֹ לְגְאֹל אֶת גְּאֻלָּתוֹ.

וזו היא רעה חולה בעולם כי כל פתי חסר לב ימצא תמיד משען ומשענה יושיעוהו בעת רעתו לא יחסר כל. אמנם חכם לב יקח מצות וראיתי צדיק נעזב אין לו מי שיטרח בעדו וישתדל לעזרתו.

והטעם (ב) כי החכם ונבון דעת אינו נשען על איש ולא יבטח פי אם על שכלו ועל פחו על פן אין איש נטפל אליו אבל איש בער לא ידע ויכסיל ועיר פרא בהכרח יבקש עזר מפל האדם אשר על פני האדמה עד שימצא מי שירחם עליו ויעזרהו: וכי ימוך אחיה וגו' גר ותושב וחי עמה וגו' וחי אחיה עמה וגו': ההערות הנה מבוארת מאליהן ואולם נזכירם א' הואיל וכתב פעם אחת וכי ימוך אחיה למה חזר שנים ושלשה פעמים עמה וחי עמה וחי אחיה עמה ב' מדוע התחיל וסיים בלשון אח כי ימוך אחיה וחי עמה ובאמצע הסב את שמו בלשון גר ותושב? ג' בשנותו את טעמו גם בלשון אח שאמר בראשון וחי עמה מבלי שיזכיר לשון אחנה ואחר כך הזכירו אחיה עמה? ד' בהזכרתו שהזהיר לא תקח מאתו נשף ותרבית והוא דבר שאסור ליקח אף ממי שאינו גר ותושב ועני גם מאיש עשיר ולא מן העני לבדו מלבד שדבר הנשף והתרבית כבר מוזכר פעמים את כספה לא תתן לו בנשף לא תשימון עליו נשף ולמה כאן נשנה לאין צורך? ה' במה שהזהיר ובתרבית לא תתן אכלה כי מי הביאו לזכור כל אכל אשר יאכל ובמלנה לעני בשעת דוחקו הפתוב מדבר ולא במוכר לו אנכל? ו' בשנוי ובהפרש הנראה בפסוקים בראשון פתוב אל תקח מאתו נשף ובשני את כספה לא תתן לו ולא אמר לא תקח מאתו וזהו הפרש שראוי לשום לב עליו.

ז גם אמרו לא תתן אכלה בכנוי פאלו אוכל אחרים יהיה ראוי למוכרו במרבית? עד שדרשו חז"ל כספה ולא כסף אחרים ח' אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים לתת לכם את ארץ פנען מה ענין צדקה אצל הארץ על פן אני אומר מבלי שפירש דרש שדרשו חז"ל מהפסוקים להוראת הדינים כי שבעים פנים לתורה ואין הפשט מוציא הדרשה שתידרש.

כי אמנם בתורה התורה להורות לנו במדות. (ד) על היות עני בישראל לפעמים עז פנים נבל ונבלה ידבר כל רוחו יוציא לומר תנו לי צדקה כי חובה היא עליכם וישאל פנים זועפות וברוגז פנים ולכן יסבב כי רוב בני אדם יחרה אפם על חלומותיו ועל דבריו וימנעו עצמם מלתת לו צדקה באמרו שאין לו צורך ואלו נכונים דבריו לא יצא עתק מפיו לדבר גבוהה אין זה כ"א רוע לב ואדם שאינו הגון.

ואם אחד מיחיד סגולה יאסוף עני אל תוף ביתו העני שהוא יעשה מעשה היצר הרע נכנס בעני ולא זו משם עד שקנה בעל הבית אדון לעצמו. ומדה רעה כזאת היא ברוב העניים שבמינו.

עד כי חזלו פרזון בישראל והולכי נתיבות יושר. ואם יתנו צדקה יתנוה בכאב לב ודברים קשים כגידים.

הזהיר לנו הפתוב את כל זה דרך מליצה והוכיחנו לבלתי הביט אל דברי העניים ואל מעשיהם הרעים ולא נשגיח אם יענו אותנו קשה. ונעשה צדקה בלב טוב ובפנים מאירים למען קדוש ישראל ולא למענכם.

כי כן צוה ה'. באמרו כי ימוך אחיה ומטה ידו עמה והחזיקת בו לתת לו צדקה אף כי בתחילה יהיה עמה גר ואח"כ יעשה עצמו תושב ולבסוף וחי אחיה עמה ישוב להיות כפאח פרע בביתו מ"מ לא תקח ממנו אח"כ שכר אכלה וכסף שנתת לו.

כי תאמר בלבבך אחר שהעשיר זה והוא גבה עינים ורחב לב אותו לא אוכל. עתה ישלם לי מה שנתתי לו.

לקח אמר אל תקח מאתו נפש ותרבית ממה שהלוית לו פבר בתורת צדקה אע"פ שחזר להיות חבירה ועשיר פמותה וחי אחיה עמה ולא עוד אלא שראוי להוסיף לתת לו מממונה אם יצטרך.

ז"ש את כסף לא תתן לו בנפש שאע"פ שיגדל בזדון לבו ורוח המושל יעלה עליה. אל תמנע מלתת לו לחמה וינינה ולא בנפש ומרבית ולא יהיה פירושם רבית אלא שלא יתן לו צדקה בדברים קשים ורעים לשון נפש הנושף שאולי יביאנו לזה בראותו לקחת לחמו וטבחיתו אשר טבח לתת לאיש אשר לא עמל בו ולא ידעו על פו אמר כסף ואכלה כי להיותו כספו ואכלו יתנונו לו ביום אשמתו בחרון אף קמ"ל את כסף לא תתן לו בנפש.

והטעם לפי שהוצאתי אתכם מארץ מצרים שהייתם שם עניים מדולדלים ולא די שהוצאתי אתכם מן הדלות אלא אף נתתי לכם העשירות בשלל המצרים ובתתי לכם את ארץ פנען (ה) כי אמנם אין איש שמח בחלקו האמצעי אלא תמיד סובב סובב הולך רוח בני אדם וממקומו שואף אל קצה האחרון ואין די לו שיסורו ממנו הרעות אלא מתאנה אל הטובות המדומות.

והי"ת היודע רוח בני אדם העולה היא למעלה ועינו לא תשבע במה שיש לו הוציאם ממצרים ונתן להם ארץ פנען שהוא קצה האחרון מהטוב החמרי. ולא יבחרו אלא להיות לכם לאלהים שהוא התקנה והתוחלת האחרונה הנפשית אשר אין למעלה ממנה.

כמאמר חז"ל כל הדר בארץ ישראל יש לו אלוה. רצו לומר על פי תמיד לב אדם מתאנה אל הטוב שאין לו וכל מה שיהיה לו ממנו עיניו עוד לא תשבבנה ומי שיש לו מדת ההסתפקות ושמח בחלקו בטוב העוה"ז וחושב היותו שקט ושליו פראוי לו הוא דומה למי שדר בארץ ישראל אשר לא יחסר כל בה ואז לא יתאנה ויחשוק עוד אלא לטוב הצפון הגדול לחזות בנעם ה' לראות את האלהים וזה פירוש יש לו אלוה כלומר כל מגמתו אינו אלא אל ה' באופן שכאשר תהיה לאדם תוחלת ותקנה אחרת מטובות העולם לא יתן לבו אל טוב האלהי ויקנה לבד טוב הצפון אשר עין לא ראתה מי שאין לו חפץ אחר כי טבע רוח בני אדם לכסוף ולחמוד מה שאין לו.

ועל זה אמר משה (דברים י"א) ארץ אשר ה' אלהיה דורש אותה וגו' מראשית השנה ועד אחרית שנה אחר שספר גדולת ארץ ישראל ושבה לא יאונה לישראל טורח ועמל להשקות בגליהם פגן הירק יסובב מזה שלא תהיה להם תאנה עוד לטוב אחר המדומה כי יהיו שמחים בחלקם ולא יחסרו כל טוב ובזה תמיד עיני ה' אלהיה בה האנשים ההמה שלמים לא ידרשו כי אם להדבק בה' אלהיהם שהוא הטוב והקצה האחרון.

אם פן ראוי שגם אתה לא ירע לבבך באביון אם יצרו תוקפו ובחר ושאף להתגדל בעיניך כי כן דרוה כל הארץ: ויראת מאלהיה וחי אחיה עמה: פירוש אפילו אם תורה לא ניתנה

(ו) הִנֵּה מִן הַרְאוּי לְקַבֵּנָע אַמוּנָה וַיִּרְאֶה לְקַבּוּץ הַמְּדִינִי וְלִהְחִיּוֹת עִם רַב וְאִישׁ אֶת רַעְוֵהוּ חַיִּים אֶל יִבְלָעוּ.

לְכוּ וַיִּרְאֶת מְאֹלֶהֶיךָ וְתִקְבַּע לָךְ אַמוּנָה כְּדִי שְׂיִחְיֶה אַחִיךָ עִמָּךְ: וְהִתְנַחֵלְתֶם אִנְתֶּם לְבְנֵיכֶם אַחֲרֵיכֶם לְרִשֵׁת אַחְוָה לְעוֹלָם בְּהֶם תַּעֲבֹדוּ וּבְאַחֲיֶכֶם וּגו': הִנֵּה טוֹב אָמְרוּ לְעוֹלָם יַעֲבֹדוּ אִתְּכֶם כִּי אִמְנֶם אֵין הַרְצוֹן שְׂיִשְׂרָאֵל יַעֲבֹדוּ הַכְּנַעֲנִים לְשִׂיאֵמֶר תַּעֲבֹדוּ? וְאָמְרָתָּ לְפָרְשׁוֹ (ז) שְׂהִירְוֶשָׁה אֲשֶׁר נִנְחִיל אַחֲרֵינוּ לְבְנֵינוּ וְלְבְנוֹתֵינוּ הַכָּל נִרְיֵק כִּי מִי יִבְיָאֲנוּ לְרֵאוֹת בְּמָה שְׂיִהְיֶה אַחֲרֵינוּ ל וְהִנֵּה נַח לְנוּ שְׁלֵא לְחֲשׁוֹב בְּזֶה אַחַר הַמְּנוֹת פְּאֲשֶׁר אֵין אָנוּ עוֹד בְּחַיִּים וּמִי יוֹדַע אֶת שְׂיִהְיֶה אַחֲרֵינוּ הַחֲכָם יִהְיֶה אוֹ סְכָל ל אִם יִשְׁלַט בְּעַמְלָנוּ אוֹ יֵאָבֵד הָעוֹשֶׁר הַהוּא בְּעַנְוֵנוּ רַע וּכְרַגַּע רוּחַ עַל פָּנָיו יַחֲלוֹף וַיַּעֲבֹר וְהִנֵּה אֵינְנוּ? וְלָמָּה נָשִׁים כְּזֹאת אֶל לְבָנוּ אִם לֹא שְׁפָה מְנַהֲגוֹ שֶׁל עוֹלָם וְכֹאֲשֶׁר נָפֵשׁ עֲמַל עֲמָלָה לְכוּ כִּן נִנְחִיל אַנְחֵנוּ לְבְנֵינוּ מַה שְׂבִינְדֵינוּ וְנִרְדָּף בְּזֶה הַנְּהוּג אֲשֶׁר הִיא סוּף כָּל אָדָם אַע"פ שְׁהַפֵּל הַכָּל.

גַּם הַעֲבָדִים הַכְּנַעֲנִיִּים כְּתוּב שֶׁנִּנְחִיל אוֹתָם לְבָנִים וְנַעֲבֹד בְּזֶה אֶל הָעוֹלָם אֲשֶׁר כְּמִנְהַגוֹ נוֹהֵג לְהִנְחִיל יִרְוֶשָׁה לְבָנִים. זֶהוּ שְׂאָמֶר לְעוֹלָם בְּהֶם תַּעֲבֹדוּ יִרְצָה בְּעֲבָדִים הֵהֱם תַּעֲבֹדוּ אֶל הָעוֹלָם לְהוֹרִישׁ לְבָנִים.

אֲבָל לֹא תַעֲשׂוּ כִּן לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ בְּאַחִיו: וְכִי תִשָּׁיג יָד גֵּר וְחוֹשֵׁב עִמָּךְ וּמָה אַחִיךָ עִמּוֹ: הַגֵּר אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ יַעֲלֶה מַעֲלָה מַעֲלָה וְאַתָּה תִרְדַּ מְטָה מְטָה. זֶהוּ אֲרַחֲוֹת כָּל הַמְּאַסֵּף גֵּרִים בְּתוֹף בֵּיתוֹ: לֹא תַעֲשׂוּ לְכֶם אֱלִילִים שְׂאֵם תִּרְדָּה בְּפָרְךָ עֶבֶד עֲבָרִי וַיַּעֲבֹד לְעוֹלָם בְּלִי צִאתוֹ א לְחִירוֹת.

הִנֵּה בְּהִכְרַח כָּל אִישׁ עֲנִי יַעֲשֶׂה עַל עֲצָמוֹ אֲדוֹנָיו לְאֵלוֹהַ וַיִּקְבְּלוּהוּ לְאֵלֵהִים אֲשֶׁר בָּיְדוֹ לְהַמִּיתוֹ וְלִהְחִיּוֹתוֹ. עַל כֵּן צִוִּיתִי אִתְּכֶם לְשַׁלַּח רְצוּצִים חֲפָשִׁים וּבְזֶה לֹא תַעֲשׂוּ אֱלִילִים לְכֶם אֲנָשִׁים כְּמוֹכֶם בְּלִתִּי לֵה' לְבַדּוֹ: אִם בְּחִקּוֹתֵי תִלְכוּ וְאֶת מְצוֹתֵי תִשְׁמְרוּ וַעֲשִׂיתֶם אִתְּם: וְנִתְתִּי גִשְׁמֵכֶם וּגו': עוֹד בְּקִשָּׁה נִפְשִׁי וְלֹא מְצִאתִי בְּכָל חֲכָמֵי יוֹעֲצֵי הַדְּתוֹת טַעַם נִכוּן וְרֵאוּי מְדוּעַ בְּכָל הַתּוֹרָה לֹא נִכְתַּב יִיעוֹד רוּחְנוּ לְתַת מְרַגּוּעַ אֶל רוּחַ הָאָדָם הָעוֹלָה הוּא לְמַעֲלָה חֲלָף עֲבוֹדָתָהּ בְּמְצוֹת ה' לְלַכֵּת בְּדַרְכָּיו אֲלֵא עַל כָּל הַמַּעֲשִׂים הִנֵּה שְׂכָרְם אִתְּם שְׂכָר גְּוֹפְנֵי בְּטוֹבוֹת הָעוֹלָם הַשְּׁפֵל כִּי הֵמָּה הַכָּל? וְאִם הַטוֹב וְהָרַע בְּעוֹלָם הִנֵּה אֵינֶם הַצְּלַחָה אַחֲרוֹנָה אֲלֵא דָבָר אֲבָד וְכָלָה וְכָלָם טוֹב וְרַע עַל צַד הַדְּמִיוֹן לָמָּה כָּל מַגְמַת הַנְּבִיאִים וְאַבּוֹת הָעוֹלָם לְנוֹס מִהָרַע הַמְּדוּמָה וְלִרְדוֹף טוֹב וְהַשְּׂכָר שְׂבַעוֹלָם הִנֵּה לְכָל מְרָאֵה עֵינֵיהֶם כִּי הִנֵּה לֹא בָּחְרוּ אַבְרָהָם וַיַּצְחַק וַיַּעֲקֹב אֲלֵא לְתַת לְזוֹרַעַם אֲרָץ זַבַּת חֶלֶב וּדְבָשׁ וְאַבְרָהָם בְּפָרַט כָּל הַבְּטָחָתוֹ שְׂיִהְיֶה לוֹ זֶרַע לִירֵשׁ אֶת אֲשֶׁר לוֹ וַיַּעֲקֹב הִיָּתָה תְּפִלָּתוֹ אִם יִהְיֶה ה' עִמָּדִי וּגו' וְנִתַּן לִי לַחֵם לְאֶכּוֹל וּבְגָד לְלַבֵּשׁ וּמְתִי אַעֲשֶׂה גַם אֲנֹכִי לְבֵיתִי וְכוּן כָּל הַמְּלָכִים וְכָל הַנְּבִיאִים גַּם רֵאִיתִי אֶת הַלַּחֲץ וְאֶת הָעַמֵּל בְּכָל הַשְּׁלָמִים שֶׁהֵם לְרַדוֹף אַחֲרֵי הַפְּמוֹן וְהָעוֹשֶׁר לְבַחֲוֹר בְּחַיִּים הָעַכּוֹרִים הָאֵלֶּה וְלְנוֹס מִמְּנוֹקְשֵׁי מוֹת עַד שְׂיִדְמָה בְּעֵינֵיהֶם כְּאֵלוֹ הַמְּנוֹת הוּא רֵאֵשׁ כָּל הַיְּגוּנִים וְהַתְּחַלּוּאִים וְכָל אָדָם יִבְחַר הִיָּוֹתוֹ בְּחַיִּים אִישׁ מְכַאֲבוֹת וַיְדוּעַ חוֹלֵי דְכָא וַיִּשְׁפַּל רוּחַ אִישׁ חֵי מְצוֹנָרַע מִהִיָּוֹתוֹ מַת? הֲלֵא תִרְאֶה יַעֲקֹב אֲבִינוּ הַתְּאַנַּח וְצַעַק בְּמַר נִפְשׁוֹ מְעַט וְרַעִים הָיוּ שְׁנֵי חַיִּי וְכִמָּה נִצְטַעַר עַל אַמוּנָת מִיתַת יוֹסֵף וְדוֹד הַמְּלָךְ ע"ה (ש"ב י"ב) מִי יוֹדַע וְחַנְּנִי ה' וְחֵי הַיְּלָד וְאָמֶר עַל עֲצָמוֹ (תְּהֵלִים קי"ח) לֹא אָמוֹת כִּי אַחֲיָה (שָׁם י"ג) הָאִירָה עֵינֵי כֵּן אִישׁוֹן הַמְּנוֹת וְחִזְקִיהוּ וּמַרְע"ה וְכוּן כְּלָם אֵין נָקִי.

עד שהמות הִיָּה בְּעֵינֵיהֶם לְהַעֲדָר הַמְּוֹחֵלֵט וְרָעָה חוֹלָה תִּמְצָא בּוֹ עַל כָּל הַרְעוֹת שֶׁבְּעוֹלָם. וְלָמָּה לֹא טוֹב לָהֶם לְבַחֵר מִנֵּת מַחֲיִים הַעֲכוּרִים הָאֵלֶּה כָּל שֶׁכֵּן לְשִׁלְמִים הֵהֱם שֶׁיַּעֲלוּ לְיִהְיֹת מִזֵּי הַשְּׂכִינָה בְּטוֹב ה' בְּאַרְץ הַחַיִּים? וְאִישׁ כִּי יָמוּת לוֹ בֶּן אֹרֶב הֲלֹא הִיָּה לוֹ לְשִׁמּוֹחַ וְלַחֲנוּג אִף גִּילַת וְרַגְוֹ? וְכִי יִבְשְׂרוּהוּ בְּמִיתָה קְרוֹבָה יִשְׁיֵשׁ וְיִשְׁמַח כִּי הוֹלֵךְ הָאָדָם אֶל בֵּית עוֹלָמוֹ אֶל הַחַיִּים הַנִּצְחָיִים וְהַפֶּה רְאִינוּ בְּכָל בָּאֵי עוֹלָם מִסֵּף ה' עֲלֵיהֶם רוּחַ עוֹנֵים בַּל יָרְאוּ וּבַל יִדְעוּ מַה הִפְּרוּ מִתְּשׁוּבוֹתֵיהֶם וּבְעָרוּ נִכְשְׁלוּ בְּדָבָר הַגָּדוֹל הַזֶּה רוּעֵי רוּחַ וְרוֹדְפֵי שָׂוָא בְּהַבְלֵי הָעוֹלָם תְּוֹהוּ וְהַבְלֵי בְּקִנְיָן הַמְּמוֹן קְצוּץ וְרִצּוֹן וְחַיֵּי הַתְּלֹאוֹת הָאֵלֶּה אֵין אִישׁ שֶׁם עַל לֵב לֹאמַר מִתִּי אָמוֹת וְאֶגִּיעַ אֶל הַמְּנוּחָה וְאֶל הַנִּחְלָה שֶׁם יְנוּחוּ יִגִּיעֵי כַחַל אֶבֶל שְׁמוֹר וְשִׁמְעַת טַעְמוֹ שֶׁל דָּבָר.

כִּי כַּאֲשֶׁר בָּרָא ה' אֶת הָאָרֶץ לֹא תוֹהוּ בְּרָאָה לְשִׁבְתָּ יִצְרָה כִּי חָפֵץ ה' שֶׁיְהִי כָּל הַנִּבְרָאִים קַיָּמִים מְדוּר לְדוּר וְהָאָרֶץ לֹא תִשָּׂאָה שְׁמָמָה (א) עַל כֵּן שֶׁם בְּטַבֵּעַ כָּל הַדְּבָרִים דָּבָר בּוֹ יִתְקַיָּמוּ בְּמִינֵיהֶם וְלֹא יֵאבֹד הַפְּנוּשֶׁר הַהוּא וְלֹא יִחְלִיף שְׂרִשׁוֹ וְרַבָּה הַעֲזוּבָה בְּקִרְבַּ הָאָרֶץ.

הֲלֹא תִרְאֶה בְּדָבָר הַתּוֹלְדָה רָאָה ה' וְהַתְּבוּנָה כִּי אֵין צְדִיק בְּאַרְץ אֲשֶׁר לֹא תִבְנֶה בְּעֵינָיו נִמְאָסֶת פְּעוֹלַת הַמְּשַׁגֵּל וּמִי פָתִי יִסּוּר הִנֵּה לְהַדְּבִק בְּדָבָר הַמְּגוֹנָה הַהוּא בְּהַשְׁחַתַּת גּוֹפוֹ וּמְאוּר עֵינָיו? (ב) עַל כֵּן עָשָׂה ה' חֲדָשָׁה הַכְּרִיחַ טַבֵּעַ וְרִצּוֹן הַבְּרוּאִים כְּלָם בְּגִדְלוֹת הַנִּנְאָתוֹ הַשְּׁמָן לֵב הַעַם וְעֵינָיו הִשַּׁע עַד כִּי כָּל אִישׁ וְאִישׁ הִנֵּפֶה בַּסַּנּוּרִים לֹא יִנְיָחוּם לִילָף אַחַר שִׁכְלוֹ וְתִשְׁתַּרַר בְּכָל נִבְרָא תִאֲנֹתוֹ עַל רִצּוֹנוֹ בְּאִנּוֹן שֶׁיִּנְכַּרְחוּ מֵאֲלֵיהֶם לְשַׁכַּב מִשְׁכַּבֵי אִשָּׁה תוֹעֵבָה הִיא לְתוֹעֵלַת הַתּוֹלְדָה וְהַקִּיּוּם.

אִף אִם אַחֲרֵי הַפְּעוֹלָה בֶּן אָדָם יִתְנַחֵם וְאַחֲרֵי הוֹדְעוֹ יִסְפֹּק עַל יָרֵךְ לֹאמַר מַה זֹאת עָשִׂיתִי ל (ג) כַּאֲשֶׁר הִי"ת שֶׁם בְּכָל יְצוּר מֵאָדָם וְעַד בְּהֵמָה הַשְּׂתַדְלוֹת לְבָרוּחַ מִן הָרַע הַמְּדוּמָה. דָּרָךְ מִשָּׁל אִם יִפּוֹל הַנוֹפֵל בְּדָרָךְ שֶׁלֹּא מִדַּעַת תִּכָּף רוּחוֹ יִשְׁלַח נִיצוּצָיו לְהַתְּקוּמָם נִגְדַּת הַנְּפִילָה וְלִהְיוֹת מְרַעְתָּה עַד כִּי בְּרַגַע כְּמִמְרִיָּה וּבְעֵתָהּ יִחַיֵּשׁ פְּדוּת נִפְשׁוֹ אוֹ בְּנִטְיִית רַגְלָיו אוֹ בְּמִשְׁלַחַת יָדָיו לְהַנְּצֵל מִמַּכַּת הַנְּפִילָה.

רְאִיתִי כְּהֵנָּה לְרוּעַ. רִצּוֹנִי כִּי פְּעָמִים בְּנִפּוֹל הָאָדָם אֵלָיו לֹא הִיָּה מִשְׁתַּדֵּל לְהַנְּצֵל מִמֶּנָּה בְּאִיבָרָיו לֹא הִיָּה מֵגִיעַ אֵלָיו הִיָּזַק גָּדוֹל כָּל נֶגַע וְכָל מַכָּה.

אוֹלָם כַּאֲשֶׁר נִתְחַזַּק לְהַצִּיל עַצְמוֹ שֶׁלֹּא לִיפּוֹל סוֹבֵב הַחִיּוֹן וְהַתְּנַצְלוֹת בַּתְּנוּעָה נִגְדִיית אֶל הַנְּפִילָה שֶׁנִּשְׁבְּרָה רַגְלוֹ וְלִפְעָמִים תִּשְׁבֵּר מִפְּרַקְתּוֹ וְיָמוּת. גַּם יֵאָוֶנֶה לִפְעָמִים דָּבָר מִבְּהִיל לְאָדָם בָּא לְטוֹבָתוֹ וְהוּא לֹא יָדַע וְאִשֶׁם פָּחַד יִקְרָהוּ וְרַעְדָה וְאֵע"פ שֶׁהוּא לְתַכְלִית טוֹב.

(ד) וְכָל תְּחִלַּת הַבְּטָה בְּאָדָם לֹא תִנְיָחוּ לְחֲשׁוֹב מִחֲשָׁבוֹת עָלֶיהָ וְלִהְיוֹתָ עַל קַבְּלַת פְּעוֹלָתָהּ אֵלֶּה בְּרֵאשִׁית כְּשֶׁתְּפוֹל עָלָיו פְּתֹאוֹם עַל כְּרָחוֹ יַעֲשֶׂה מַעֲשִׂים רוּמֵז בְּיָדָיו מוֹלֵל בְּעֵינָיו וּבְאִיבָרָיו גּוֹפוֹ וְלִפְחוֹת בְּצוּרַת הַפְּנִים יִרְאֶה לָנוּ הַתְּפַעֲלוּתוֹ בְּדָבָר הַהוּא עַד שֶׁאִח"כ כְּמַעֲט רָגַע יִחְשׁוֹב בְּשִׁכְלוֹ דָּבָר הַהֲגוֹן לְעֲשׂוֹת וְיִתְנַגֵּד עַל תְּנוּעַת הַטַּבֵּעַ וְיִחְנִיף כְּאֵלּוֹ קַבֵּל בְּסִבָּר פְּנִים יְפוֹת הַדָּבָר רְאוּי לְהַצְטַעַר עָלָיו.

והטעם פי נתן ה' בכל נבוא הכנה להתקומם נגד הקמים עליו להנצל ממנו במה שיכול לקיים חיותו ולהאריך ימים על האדמה למען עשה כיום הזה להתיות עם רב עוד כל ימי הארץ.

על פן התחכמה התבונה האלהית בכל הדרכים על האדם ייעצוהו ויכריחוהו אל החיים באמרם ו"ל ועל פתח אתה חי. שאלו לא עשה פן פבר כל בן איש חיל בידעו הטוב הצפון בעולם שפולו הטוב אחר המות מי גבר יחיה בחיים האמללים האלה ולא יבקש המות בידיו או בכל דרך מהדרכים ל פאשר קרה לתלמידי פילוסוף אחד דרוש דרש להם מענוג החיים הנצחיים לנשמת האדם אחר המות עד שקמו בתפנה כלם ובחרו מות מחיים והמיתו עצמם באחד.

זהו טעם (ה) למה לא נכתבו בתורה יעודי חיים נצחיים אחר המות. לבל ירעו וישחיתו עצמם להשיגם.

אדרבה כל ההבטחות על פרי מעלליהם תסופנה בטוב העולם הזה. להעמיק בלב ההמון מה שנטע ה' גם בטבע האנשים לרדוף אחריהם בחשבם תועליות העולם השפל הצלחות טובות מאד ואל יהרסו לעלות אל ה'.

הנה כי כן מפת הטבע ומתגבורת התפעלות ספורי התורה וממצונותיה לנוס מן הסכנה ולקיים החיים נשרשה בלבב כל היצורים התאנה אליהם. עד שיאמינו מר המות ויפחדו ממנו פאשר ינוס איש מפני הארי או מן הדוב וחי בהם אמרה תורה.

ויהנה אדם צדיק וישר בכל נפשו ובכל מאודו אי אפשר לו להסתער נגד הטבע ונגד מה שיהושם בלבו מיום הנולדו ולא ירא בנזרו יום המיתה אף אם ידע באמת שנפשו בטוב תלין ויצא מתלאות הזמן האכזר.

ואתה קורא נעים ראה דעתי ולבה שים לאשר אני מראה אותך בזה ולאשר אמרו בו כל הראשונים שקדמוני ותבחר ותקרב בכל אונת נפשה כי לה משפט הגאולה. ונתתי שלום בארץ וגו': עד ורדפתם את אויביכם ונפלו לפניכם לחרב: אם ה' יתן שלום בארץ מבואר שלא יעבור בה חרב ל ואמרו חז"ל אפילו חרב של שלום אמנם דרך פשוטו של מקרא ראוי להשיב.

ועוד מדוע לא אמר ונתתי שלום בארצכם בכינוי ודמיון מה שאמר וחרב לא מעבור בארצכם או יאמר גם שמה וחרב לא מעבור בארץ בלי כנוי? גם יקשה אמרו ורדפתם את אויביכם וגו' שהיאך ועם מי יעשו מלחמה אם יתן שלום בארץ וחרב לא מעבור בארצם? גם מגומגם ונפלו לפניכם לחרב ולא אמר תהרגום תנצחום ובלשונות פיוצא בהם? והנכון אצלי כי פאשר יראו כל הגוים גדולת ישראל והשגחת ה' תברך עליהם לא מבעיא שלא יתגרו בהם מלחמה ומוראם וחייתם יתן ה' על כל העמים אלא גם זה בזה לא יכותתו גוי בגוי ולא ילחמו ביניהם מיראה מדבר שלא ירע בעיני ישראל.

ובזה לא יצטרכו ישראל לערוך כלי מלחמה וכתתו חרבותיהם לאתים. כי אולם (ו) פאשר הגוים השכנים ילחמו אלו עם אלו מדרך מוסר ההנהגה שהעם הקרוב אליהם גם הוא עיניו לנכח ביטוי ויכין בעירו עמו ואיש כלי מפצו בידו ולא יבואו כבלעשכניו עליו על עם שוקט ובןטח.

על פן פאָשר פֿל הגוים הקרובים לישראל יהיו בשלונה והשקט לא ישא גוי אל גוי חרב ויתן ה' שלום בארץ רצונו בין הגוים פֿלם סביבם בזה ישכבו ישראל לבטח ואין מחריד ולפי שלפֿעמים קִשֶׁת יראה ורומח להתהלך בין הסוֹת המשחיתים לצוד ציד להביא הגיד לנו הכתוב שגם חיה רעה ישבנות מן הארץ ובה לא יצטרכו להעביר חרב מפל וכל בארצם לא למלחמה ולא לציד.

וכי ישאלה לכה לאמר אם פן איה ירדה ישראל ויתנשא על העמים אם לא ילמדו עוד מלחמה ואין בידם עוד חרב נוקמת? השיב הפתוב שייתן הקב"ה מורה בלבכם עד שינוסו לקולם פֿאלו נסו מנוסת חרב ונפלו לפני ישראל לחרב פי' פֿמו שהייתם רודפים אותם בחרב ככה ייראו מכם: ופניתי אליכם והפריתי אתכם והרביתי אתכם והקימתי את בריתי אתכם: פי' ה' יתברך נותן שכרו לאדם על פֿעולותיו קודם עשייתם.

ומחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה פֿדבר שנאמר (תהלים קמ"ה) פֿותח את ידי ומשביע לכל חי רצון פֿלומר שהוא משביע ונותן שכר לכל חי בשביל הרצון לבד אע"פ שלא עלה בידו להוציא הדבר אל הפועל.

לכן אמר שיפנה אליהם ויפרם וירבם גם קודם הקמת הברית ועשיית המצות שיצוים. ד"א פי ברית מילה ניתן לאדם להכניע יצרו שלא יהיה שטוף אחר תאנת המשגל ע"כ פֿא להבטיח שעם פֿל הקמת בריתו יפרה אותם וירבם ולא ימנע הברית לפרות ולרבות: ונתתי משפני בתוכם ולא תגעל נפשי אתכם: מנהג העולם (ז) התמדת הדבר תסבב גיעול בנפש והאיש המתמיד רגלו בבית רעהו יתהפך לשונא לו פי קצה נפשו בו לרוב החרגל.

אמנם מדת הקב"ה אינה פֿמידתנו פי ישפון בתוך בני ישראל בתמידות ולא יגעל בהם: ורדו בכם שונאיכם ונסתם ואין רודף אתכם: אין רודפים אלא איש חפשי שהוא ברשות עצמו לקחת את אשר לו ואשר לשבי לשבי.

אבל מי שפֿכר שבוי וכל מה שיהיה לו קנה רבו אין שיהיה רדיפה בו ואיש נבוב וערום בחוסר פֿל לא ינום מפני הגנב והלסטים בדרך? אמנם הקללה רבה בזה עד מאד שאף שהנכם שבויים ורדו בכם שונאיכם מ"מ ונסתם אע"פ שבאמת אין מי שירדוף אתכם: ואם תלכו עמי קרי ולא תאבו לשמוע לי ונספתי עליכם מכה וגו', ואם באלה לא תנסרו לי והלקתם עמי קרי והלקתי אף אני עמכם בקרי וגו'.

ואם בזאת לא תשמעו לי והלקתם עמי בקרי והלקתי עמכם בחמת קרי וגו': פֿכר גלוי וידוע המפורסם בפסוקים האלה באמרו בתחילה ואם תלכו עמי קרי ואחר כך ולא תאבו לשמוע לי והי"ת בפעם הזאת לא ענם פֿדבריהם לילה עמם בקרי אלא ויספתי עליכם מכה.

ובפעם השנית כתוב ואם באלה לא תנסרו לי ואח"כ והלקתם עמי קרי בלבך והפך הסדר. אמנם פֿאן הי"ת אף הוא אמר לילה עמם בקרי אף הוסיף בי"ת ולא אמר קרי בלי בי"ת פֿבראשונה ובפעם השלישית ג"כ תפס הסדר השני אבל הוסיף גם הוא בי"ת באמרו בקרי ולא קרי והי"ת משיבם והלקתי עמכם בחמת קרי בחרי האף מחובר אל המקרה.

גם לבסוף התוכחות חזר להזכיר בקרי שתי פעמים ל הדבר צ"ע והשפלה היטב. עוד
?פלא לעיל שאמר ואם לא תשמעו לי וגו' והוסיף עוד ואם בתוקותי תמאסו וגו' תרון
וכפל הדברים? עד שהוצרך רש"י לחלקם בעובר להכעיס ובכופר בעיקר עיניו עליו.

ואמר עוד ואם עד אלה לא תשמעו לי ויספתי ליסרה אתכם לא הזכיר באלה קרי ולא
בתמת קרי עד שבא אחריו מאמר שלישי ואם תלכו עמי קרי וגו' ומדוע פעם לא יזכור
מקרה ופעם יזכרו בלשון קרי ופעם בלשון בקרי ופעם בתמת קרי? ובטרם כל ראוי
להתעורר על דבר מקרה לאמר מה הוא? ובמחקר יגיד (ח) כי הוא דבר הנולד בהיסח
הדעת.

ויהיה בדבריהם הנה פאשר לא חשב אדם בדבר ובא לו שלא מדעתו יקרא הדבר קרי
או מקרה. ויהיה סבת שמו פוננת האדם המקבלו באופן שלא יתנגד שיהיה מקרה מצד
האיש ההוא ולא יהיה מקרה אלא רצון ומחשבה מצד הפועל ויהיה נחשב למקרה מה
שגזר עלינו ה' יתברך ברצון פאשר קבלנוהו שלא במתכונן.

ויש אופן שני מן המקרים. פאשר ישתדל איש לפעול פעולה ונהפוך לצאת פעולה מה
שלא רצה בה ולא חשבה מפת דבר אחר חיצוני בלבב פעולתו בדבר גם בזה ידוע שלא
שחשב הזדמן אלא אל אשר נפגמה פעולתו לא אל דבר המבלבל.

ועוד בה שלישיה. כי בשגם המקרים לא יתמידו מ"מ כמה פעמים ראינו באיש אחד ישנו
וישלוש המקרים בו להרע ובאיש אחר להיטיב עד שיקראו לראשון קשה יום ולשני
שהשעה מצחקת לו כי יש לה אדם ד"מ יתעסק באניות סוחר כמה ימים וינעלה בידו מה
שיכווין ויש לה בהפך אדם אחד שתטבע ספינתו בים ויאבד כל עשרו תמיד בכל רגע
שמועות יבהלוהו ולא יאונה לו מעולם מה שיבחר.

(ט) וזה המין מן המקרים בהכרח יורה באצבע גזירת ה' על האיש ההוא אם טוב ואם
רע. כי לא יתמיד הדבר בלא מתכונן להיות פן זמן ארוך אם לא פי יד ה' עשתה זאת
וגבוה מעל גבוה שומר לתת לאיש כרצונו פאשר עלה במחשבה לפניו.

ואף גם זאת אולים מדרך פשעם יביעו יזכרו עתק לאמר שזה נולד במזל טוב וזה במזל
רע. ואם המזל גזר א"כ אינו במקרה והיסח הדעת אלא ברצון וכוננת מסבב הגלגל
והפוכבים ל עתה ידעת היות מין השלישי הזה מן הנולדים וקראום מקרים היותר מזומן
נאמיתי להודות השגחת הי"ת על הנבראים ושלא יהיה הזדמן לא מצד הפועל ולא מצד
המקבל.

קרוב לזה אופן השני פאשר יצא דבר מן פעולת האדם נגד רצונו ובהפך ממה שגשגת
גם זה יורה קצת כי יש אלהים שופטים בארץ ורוצה הדבר בהפכו ואינו מקרה אלא
מצד המקבל.

ורחוק מכלם המין הראשון בבוא פעולה אל האדם שלא מדעתו לא התעסק בה ולא ידעה
שאין ראיה מוחשית גם על פוננת הפועל. ככה תראה באבותינו ע"ה גם יעקב הסתפל
בזה המין הראשון מן המקרים בבוא אליו רגזו של יוסף בהיסח הדעת התאבל על בנו
ומאן להתנחם.

ואם תשוב בדעתו היות זה יד ה' פי נגעה בו ולא דרך מקרה הלא הנה לו להצדיק את הדין ולקבל בסבר פנים יפות גזירת הבורא ל אמן יצחק אע"ה פי בא אליו המקרה מן המין השני כאשר השתדל לברך את עשו ונהפוך שברך את יעקב שלא מדעת פתוב (בראשית כ"ז) ניחרד יצחק חרדה וגו' אבל סיים בדבריו תיכף גם ברוך יהיה כלומר זה הדבר לא בא במקרה אלא מרצון אלוה ממעל ובהכרח צריך להודות ולומר גם ברוך יהיה פי זה האופן השני מן המקרים למי שנגנצה בו רוח בינ' השכל ויראת אלהי' יורנו וילמדו שאינו הודמו וקרי אלא מחשבה ורצון הפועל כאשר אמרנו.

אתה השפלת עשה פיום הזה כלל ולחשוב מחשבות שאין קרי והודמו בעולם אלא הפל בהשגחת אלהים יהיה טוב או רע על האדם. ואין לאומר שיאמר שלא ניתנה ההשגחה אלא להיטיב פדבר שנגמר (דברים ל"א) והסתרתי פני מהם והיה לאכול וכמה שנגמר (משלי ה') עונותיו ילכדונו את הרשע וכאלה רבים במקרא ובדברי חז"ל.

אין הפירוש בהם כאשר נראה לפנים כי אם פן נתת מאורעות הרעות הכאות על האדם מפלי רצון הבורא ושללא מדעתו ואין סכלות גדולה מזו אלא דברה תורה פלשון בני אדם פאדון הכועס על עבדו יסתיר ונהפוך פניו ממנו והוא סימן המוסר שחושב להביא עליו וזה דבר מבואר.

ואמן שלש דעות באנשים הפושעים והמורדים. שיחטא מתגבורת תאות יצרו וזהו הקל שבכלם.

ויש שיפושע להכעיס יודע רבונו ומכוין למרוד בו והוא חמור מהראשון. אמן השלישי יותר נבזה לא יחטא אלא על פי לא יאמין בסבה ראשונה או בהשגחתו על השפלים באמרו עזב ה' את הארץ אל המקרה.

עמה הבן במראה אשר הראה ה' את משה. תחלת דבר ה' ואם לא תשמעו לי וגו' ואם בחקותי תמאסו וגו' כלל בהם כל תנאי הפושעים דרך כלל.

ואחר שיעד העונש עליהם גם דרך כלל בא אל כל פרט ופרט בפני עצמו וראשון ואם עד אלה לא תשמעו לי ונספתי ליסרה אתכם פינה בזה הדעת הראשון בחוטא לתאבון ולא מדעת הרצון ולכן לא הפליג בהם בעונש ולא הזכיר קרי גם פן אלא שלא תתן הארץ את יבולה והיא מכה קלה שבמכות.

ואחרי פתב ואם תלכו עמי קרי ולא תאבו לשמוע לי מדבר בחוטא להכעיס יוצרו ואיש פזאת עלה על לבו יבוש ויכלם לומר בפיו ובשפתיו שהוא יאמין ביכולת הי"ת אף יתפונן למרוד בו פי יהיה לבוז וכלימה ע"כ יכסה שגאתו את ה' בדבר המקרה ותהיה התשובה למעשיו הרעים לאמר שאינו מאמין בהשגחת ה' ולכן יודה פשעיו ויבקש לכסות על מרדו.

זהו הטעם שפתב בזה ואם תלכו עמי קרי ולא תאבו לשמוע לי וכלשון הזה לא פתב בכל האחרים פי אם לא תשמעו לא תוסרו ולא נכתב לא תאבו הואיל ובזה הרצון שלא יאבה לשמוע אל ה' בודון לבו להכעיסו פי שונא הוא לו.

ואמר ואם תלכו עמי קרי כלומר תאמרו בפניכם שהוא מטעם קרי אבל האמת שלא תאבו לשמוע לי מזדון לבכם על פן גם אני יספתי עליכם מפה וגו' והפלא ה' מכותיכם ביתר שאת על הראשונות במשלחת חיה רעה ונשמו דרכיכם.

אמנם אם לא יהיו חטאיכם פשנים הראשונים לא מפת התאנה ולא להכעיס שבאמת תפנו כל הבא עליכם אל המקרה הנה זה בא פסוק ואם באלה לא תוסרו לי והלכתם עמי קרי ובאמרו עתה בסוף הפסוק והלכתם עמי קרי והנה פוננתו לומר שאמיתת מחשבת החוטא היא אמונתו במקרה ולכן לא אמר פבראשונה ואם תלכו עמי קרי ולא תוסרו לי כי זהו תכלית פשעו והמכונן שלא יוסר מן המפות מן הטעם שילכו עמו קרי וכי יאונה אליהם כל נגע וכל מחלה בהיסת הדעת כנוהו אל המקרה יהיה עונש חטאם שהקב"ה ישלח פכם מפות בקרי ויתהלך עמכם בקרי כלומר שיתחבר ה' עם מעשיהם ויענות תכלית פוננתם לרעה באופן השני מן המקרים רצוני שיעשה פעולה ותתהפך פעולתם לרע וזה ללמד דעת כי יש אלהים שונפים בארץ להשיב קשי עורף החוטא להאמין השגחתו ואל זה יביא יותר האופן השני מן האופן הראשון כאשר אמרנו.

והסתפל איך בזה על נכון הוסיף אות בי"ת ואמר בקרי שהמקרה מחובר אל הפעולה מה שלא יאונה בראשון ועל פן שמה לא כתב אלא קרי. הנה כי כן הי"ת יפליא מכותיהם בעבור זה על גודל פשעם ומרדם באלהים חיים בשלחו חרב ורעב ודבר.

ואם גם בזאת לא ישיבו אל לבם השגחת ה' ועוד יחשבו המפות הבאות נגד פעולותיהם על צד הקרי וההזדמן והלכתם עמי בקרי רצוני גם בהתחבר המקרה אל הפעולה. והלכתי עמכם בחמת קרי יוכרח הי"ת לשלח העונשים מן האופן הג' רצה שיתמידו המקרים בהם להרע וזה לשון חמת קרי כאלו הקרי והמקרה בתרון אף.

לדמיון האיש יעלה עשן באפו יתמיד בפעולת הנקמה לא ינוח ולא ישקוט עד אם השליך חמתו על אויבו. ככה יעשה ה' יביא מכותיו במקרה מתמיד ובפעם הזאת ישלח את כל מגפותיו וחללים רעים ונאמני' כאשר תראה בפתובי'.

ואז אי אפשר להם שלא ידעו ולא יבינו השגחת הבורא מפת התמדת המקרה להרע בהם ובאויביהם להטיב עד שיתודו עונם על מעלם אשר מעלו בה' כמו שאמר לבסוף והתודו את עונם וגו' ואף אשר הלכו עמו בקרי לבלתי האמינם כי עיני ה' פקוחות לתת לאיש פדרכיו.

ובהתודם על זאת אף הי"ת ישוב מתרון אפו וימעט הצרות והתחלואים באמרו אף אני אלף עמם בקרי כלומר ישוב ה' לאחוריו ומחמת קרי ישוב להכותם בקרי מן האופן השני ולא עוד בחמת קרי ומן האופן השלישי עד שעוד יכנע לבכם הערל וישובו בתשובה ואז ירצו את עונם.

ועוד לאלהים פתרונים לקמן: אז תרצה הארץ את שבתותיה וגו': כל המפרשים בקשו טעם על מה אבדה הארץ ומה הנאתה בגלות ישראל והרצת את שבתותיה הלא הגוים ההמה אשר גרשום מהסתפח בנחלת ה' וישבו בארצם וחרשו גם הם ויזרעו הקרקעות וילעולם בהם יעבדו ואם פן מה אכפת לה שהגוים יעבדוה ולא ישראל כאשר לא תשבנות מעולם? ואמנם בפרשה הזאת אין מקום להתעוררות זו.

כי מקרא מלא כותב והיתה ארצכם שממה ועריכם יהיו חרבה אז תרצה הארץ וגו' מדבר בתנאי שאם האדמה תשאה שממה אז תרצה את שבתותיה אבל פפי האמת בגלות בכל מעשה שהיה לא כן היה ולא היתה הארץ שממה אלא נשתעבדו בה האומות ואיך רצתה הארץ פכתוב שם (דה"ב ל"ו) וכדברי רש"י וכן בגלות הפר הזה אשר אויבינו פלילים יושבים לבטח עליה נטעו פרמים ואכלו את פריה? ונראה להביא טעם נכון בדבר.

כאשר אין ספק כי כל ארץ תוציא צמחה וגם זרועיה תצמיח לפריות כי תעדר ותחרש פדרה כל הארץ. אבל לא תעשה פירות מאליה ולא תנסוף תת פחה יותר מן הראוי והנהוג לה.

אם לא בשביל ישראל דרך פלא הנכרחה להוציא יותר מפחה ולהיות להם ארץ זבת חלב ודבש. ועמה אין כל ואין הפרש בינה לשאר ארצות.

זהו שכתב ונתנה הארץ יבולה ועץ השדה יתן פריו כלומר יתן מעצמו ברוב עוז בלי שתעמלו ופי' רש"י ועץ השדה אילני סרק ושיהיה הדיש מרובה וכל זה מעשה ניסים לכן וישבתם לבטח.

ובכל אלו הוצרכה בעל כרחו לטרוח ולעמול מה שאין בידה לעשות למלאות דבר ה' ומדה טובה אינה חוזרת כאשר היתה באמנה איתו גם כי יחטאו לה'. על כן ראוי ליתן לה שבתון מקץ שבע שנים לפחות שלא תוסיף בה על הנהוג וישאל לא שמרו משמרת ה' ע' שמיטות.

על כן יחוייבו לילך מן הארץ ואז אע"פ שישבו נכרים עליה מ"מ לא תתן הארץ יבולה אלא כדי חילה כאשר היתה עושה בשנת השמיטה ולא תעמול יותר מן הנהוג לטרוח בעמלה בשבת ישראל עליה.

זהו שאמר בפרשה הקודמת ונתנה הארץ פריה ואכלתם לשובע וישבתם לבטח עליה ופירש רש"י וישבתם לבטח שבעון שמיטה ישראל גולין שנאמר אז תרצה הארץ וגו' ויהיה פי' הפסוק ונתנה הארץ פריה בכח גדול על גבולה בשבע שנים עד שתוכלו לשבת עליה לבטח שאם לא תקיימו השמיטה תרצה הארץ את שבתותיה ותגלו ממנה: והתנדו את עונם ואת עון אבותם במעלם אשר מעלו בי: ידוע דבור חז"ל פוקד עון אבות על בנים כשאוחזים מעשה אבותיהם בידיהם.

ויותר מה שאמרנו על זה במקום אחר. עוד יש לפרש כי על כן יתנדו את עונם וגם עון אבותיהם שגם עון אבותם אני פוקד עליהם וצריכים סליחה פי הבנים מעלו בי במעל אבותם ואחזו מעשיהם ובמעלם קאי על אבותם רצונו שמעלו בי במעלם של אבותם ולכן צריכים וידוי גם עליהם: אף אני אלף עמם בקרי והבאתי אתם בארץ אויביהם או אז יפגע לבכם הערל ואז ירצו את עונם: כבר פירשנוהו על נכון למעלה ועוד נאמר כי גלות מכפרת עון.

והיה ענשם לפי שהלכו עמו בקרי גם בעת התשובה ולא עשו אותה כהוגן. על כן אף אני אלף עמם בקרי בכפרתם ולא אכפר להם מפל וכל אלא בפיסורין וגלות.

או אם יפגע לבכם הערל ולא ילכו עמי בקרי אלא ישובו בכל לבכם אז ירצו את עונם מיד בלי עונש וגלות. נעתה מלות או אז יתכנו גם הטה בפשט הפתוב: וזכרתי את בריתי יעקב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכור והארץ אזכור: והארץ תעזב מהם וגו': מה שלא כתב מלת אף גם בארץ ולא אמר ואף את הארץ אזכור פבראשונים? וגם מה שאמר והארץ תעזב מהם שאם עכ"פ ילכו בגלות מה יועיל להם זכירת האבות? הטעם שפחד להודיע שעל מעל ישראל לא יועיל זכות האבות אלא בינם לבין המקום וכאשר ירצה ה' לרחם על ישראל ולסלוח לעונם בעבור אברהם ויצחק וזכור הארץ אשר השמה מהם.

ולפי שכל דרכיו משפט ואין לעשות צדקה וחסד לאיש באופן שיצא ממנו חסרון ועול לאחר. לכן לא יוכל ה' לזכור חסדי אבות בזכרו הארץ לא שבתה את שבתותיה ואכן מקיר תזעק ותבוא לדין ואין הקב"ה מקפח שכר פל בריה הלכה לא יוכל לכפר אלא מה שנוגע אליו ולא מה שנוגע לארץ לפיכך יגרשם מארצו והארץ תעזב מהם זה שאמר וזכרתי את בריתי וגו' והארץ אזכור כלומר אע"פ שאזכור ברית האבות עם כל זה והארץ אזכור כי אני שופט צדק וצריף לעשות לה דין על פן יגלו וגלות מכפרת עון: והארץ תעזב מהם ותרוץ את שבתותיה וגו' יען וביען במשפטי מאסו ואת חקותי געלה נפשם: מודעת זאת בכל הארץ שארץ פרי תהיה למלחה כאשר לא תעדר ולא תזרע ימים רבים כי תעלה שמיר נשית כערער בערבה.

ולזה רע יחשב לאדמה כאשר תנו לה שבתות הרבה. ואף כי גם רע ירוע לה לזרעה ולהעבידה יותר מפחה הואיל ובזה תאבד חילה ותעש באנשים מ"מ רע לה יותר מזה שיעזבוה ימים רבים בבטלה לחפור פירות ולעטלפים ולא תשוב חילה אליה בנגל.

עוד ידענו מה שאמרו חז"ל הרשעים אפילו על פתחה של גהינם אינן חוזרים טעמו של דבר שגם כאשר יבואו עליהם ימי הרעה ויקבלו עין בעין עונשם הראוי לא ייטב בעיניהם לעזוב חטאם הואיל והורגלו בו ונעשה טבע שני עד שהוקבע להם נוסת בפשע וטבעם ימאס הפכו ולא ישוב מפני כל.

זהו מה שאמר הפתוב והארץ תעזב מהם ימים רבים ועכ"ז תרוץ את שבתותיה רצוני תחפץ בשבתות השנים ההם אף בהשמה מהם אע"ג שתהיה שממה מאותם השבתות כ"כ תהיה קצה בעבודה התמידית שנשתעבדו ישראל יותר מכדי צרכה.

וגם הם ישראל ירצו את עונם ויתאוו בו אף בעת גלותם ועונשם יען וביען במשפטי ה' מאסו ואת חקותיו געלה נפשם והורגלו במאוס הזה עד שנעשה להם טבע: איש כי יפליא נדר בערקה נפשנות לה': שהמקריב נפשו הוא מקריב כל מה שיש לו ולערף הנותן אין מתנה למעלה ממנה.

ואע"פ שלערף הי"ת מה יתן או מה יוסיף וכאין נחשבו לו כל הנשמות והרוחות שבעולם לזה אמר איש כי יפליא לעשות בנדרו לערפו ולא לערף ה' בהקריבו נפשנות לה' כי יתן כל מה שבידו ליתן ואל נורא עלילה.

ישלח אותנו מזה פשלוהו פלה. נדרי לה' אשלים גם בחור גם בתולה.

אל המנוחה ואל הנחלה